

SUOMEN KIRKKOHISTORIAL- | FINSKA KYRKO HISTORISKA
LISEN SEURAN TOIMITUKSIA | SAMFUNDETS HANDLINGAR

74

LESTADIOLAISUUDEN
MATRIKKELI JA BIBLIOGRAFIA

BIOGRAPHIA ET BIBLIOGRAPHIA
LAESTADIANA

(DEUTSCHES NACHWORT)

Kirjoittanut
PEKKA RAITTILA

HELSINKI 1967
SUOMEN KIRKKOHISTORIALLINEN SEURA

Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran

Julkaisuja

<i>Pöytäkirjat liitteineen: I—X.</i>	1892—1910 à 2:—	20:—
<i>Vuosikirjat: I—VI,</i>	1911—1916 à 2:—	12:—
VII—X,	1917—1920 yht. niteenä	3:—
XI—XIV,	1921—1924 „ „	3:—
XV—XVIII,	1925—1928 „ „	3:—
XIX—XX,	1929—1930 „ „	2:—
XXI—XXVIII,	1931—38, à 1:25	10:—
XXIX—XXX,	1939—40 yht. niteenä	3:—
XXXI—XXXII,	1941—42 „ „	3:50
XXXIII—XXXIV,	1943—44 „ „	3:—
XXXV—XXXVI,	1945—46 „ „	3:—
XXXVII—XXXVIII,	1947—48 „ „	4:—
XXXIX—XL,	1949—50 „ „	4:—
XLI—XLII,	1951—52 „ „	4:—
XLIII—XLIV,	1953—54 „ „	5:—
45—47,	1955—57 „ „	5:—
48—51,	1958—61 „ „	8:—
52—53,	1962—63 „ „	10:—

Toimituksia:

I.	<i>Leinberg, Det odelade finska biskopsstiftets herdaminne</i>	3:—
II—III.	<i>Consistorii Ecclesiastici Aboënsis protokoller 1656—64,</i>	
	I—II	7:50
	<i>Vallinkoski, Henkilö- ja paikannimihakemisto edelliseen</i>	3:—
IV.	<i>Neovius, Chronographia Scandinaviae (Loppuunmyyty)</i>	
V.	<i>Leinberg, Abo stifts herdaminne</i>	3:50
VI.	<i>Boetius Murenius, Acta visitatoria 1637—1666</i>	3:50
VII.	<i>Leinberg, Finlands territoriala församlingar. 2. uppl.</i>	3:—
VIII.	<i>Colliander, Suomen papisto 19. vs:lla (Loppuunmyyty)</i>	
IX.	<i>Österbladh, Turun tuomiokapitulinarhikoston luettelo</i>	1:—
X.	<i>Simolin, Petrus Bång</i>	2:50
XI.	<i>Tutkimuksia Suomen kirkkohistorian alalta</i>	3:—
XII, 1—4.	<i>Suomen uskonnollisten liikkeiden historiasta. Asiakirjoja ja tutkimuksia</i>	
	1. 1700-luvun herännäisyys	3:50
	2. 1800- „ „	2:—
	3. 1700- „ „	3:—
	4. 1800- „ „	2:—
XIII.	<i>Simolin, Urkunder rörande det äldre wiborgska stiftet I</i>	2:—
XIV.	<i>Cederberg, Maamme kirkonarkistot (Loppuunmyyty)</i>	
XV.	<i>Manninen, Liperin seurakunnan historia (Loppuunmyyty)</i>	
XVI.	<i>Lutherin uskonpuhdistus ja Suomen kirkko</i>	2:—
XVII.	<i>Ruuth, Abraham Achrenius (Loppuunmyyty)</i>	
XVIII.	<i>Anthoni, J. Tengström och stiftsstyrelsen i Åbo 1808—32, I—II (Loppuunmyyty)</i>	
XIX.	<i>Alanen, Savonlinna—Säämingin srk. 1721—1812 (Loppuunmyyty)</i>	
XX.	<i>Malin, Der Heiligenkalender Finnlands</i>	4:—
XXI—XXII.	<i>Takolander, E. G. Melartin I—II, à 2:50</i>	5:—
XXIII.	<i>Hallio, Suomalaisen virsikirjan uudistus</i>	1:—
XXIV.	<i>Cederberg, Jaakko Stenius vanhempi</i>	2:50
XXV.	<i>Perälä, Eskil Petraeus</i>	2:50
XXVI.	<i>Takala, Suomen evankelisen liikkeen historia I</i>	4:—
XXVII.	<i>Schmidt, Die Pfingstbewegung in Finnland</i>	3:—

SUOMEN KIRKKOHISTORIALLISEN SEURAN
TOIMITUKSIA 74

*

FINSKA KYRKO HISTORISKA SAMFUNDETS
HANDLINGAR 74

PEKKA RAITTILA

LESTADIOLAISUUDEN
MATRIKKELI JA BIBLIOGRAFIA

BIOGRAPHIA ET BIBLIOGRAPHIA
LAESTADIANA

(DEUTSCHES NACHWORT)

HELSINKI 1967

ALKUSANA

Tämä matrikkeli ja bibliografia on syntynyt lestadiolaisuuden 1800-luvun historiaa koskevan tutkimuksen yhteydessä. Lestadiolaisessa liikkeessä on maallikkosaarnaajilla tunnetusti ollut keskeinen asema. Saarnaajakuntaa koskeva selvittely on tästä syystä muodostanut tutkimuksestani huomattavan osan. Tästä selvittelystä kertyi niin paljon materiaalia, että osoittautui tarpeelliseksi julkaista se erillisenä matrikkelinä. Käytännöllisistä syistä on samaan niteeseen liitetty Lestadiuksen ja lestadiolaisuuden bibliografia.

Saarnaajamatrikkeliin on otettu kaikki selville saadut 1800-luvun lestadiolaissaarnaajat, lukuunottamatta osaa Norjan saarnaajista. Koska lestadiolaisilla ei viime vuosisadalla ollut mitään virallista yhteisorganisaatiota, puhumattakaan saarnaajaluettelosta, on tarvittavat tiedot koottu erilaisista painetuista ja painamattomista lähteistä. Alustavat luettelot on käyty läpi eräiden eri alueita ja ryhmiä edustavien vanhojen lestadiolaisten kanssa. Saarnaajiksi katsottavien henkilöiden määrittäminen on osoittautunut useissa tapauksissa vaikeaksi. Vaikka saarnaajan käsite lestadiolaisuuden piirissä varhain vakiintui tarkoittamaan miestä, joka erityisissä kokoustilaisuuksissa pöydän takana selitti Raamatun tekstiä, ovat lestadiolaisten omatkin saarnaajuutta koskevat tiedonannot joskus ristiriitaisia. Ulkopuolisten lausunnot, esim. kirkkoneuvostojen antamat puhekiellot, ansaitsevat vähemmän luottamusta saarnaajuutta määriteltäessä.

Eräitä poikkeuksia lukuunottamatta ei saarnaajamatrikkeliin

ole otettu sellaisia, joiden saarnaajatoimintaa koskeva tieto perustuu vain yhteen lähdemainintaan. Sen sijaan on runsaasti sellaisia, joita ei saarnaajina lainkaan mainita tuntemissani 1800-luvun lähteissä, vaan vasta myöhemmissä muistokirjoituksissa ja muistelmissa. Viimeksi mainittuihin sisältyvät tiedot ovat epäilemättä monesti epätarkkoja. Ymmärrettävä taipumus saarnatoiminnan ajan esittämiseen mahdollisimman pitkäksi on voinut johtaa liioitteluun, joka eräissä tapauksissa on muiden lähteiden perusteella tarkistettavissa. Silloin kun ilmeisiä syitä tarkistamiseen ei ole ollut, olen tyytynyt esittämään muistokirjoitusten ja muiden myöhempien lähteiden tietoja. Sen vuoksi on luultavaa, että mukaan on päässyt joitakin saarnaajia, joiden toiminta tosiasiallisesti on alkanut vasta vuoden 1900 jälkeen. Toisaalta on varmaa, että matrikkeli sisältää vain osan niistä miehistä, jotka 1800-luvulla ovat esiintyneet lestadiolaisina saarnaajina. Poisjääneistä muutamat ovat jääneet vaille riittäviä lähdemainintoja, useimmat kokonaan unohtuneet jälkimaailmalta. Tarkastettujen lähteiden monipuolisuus ja laajuus on takeena siitä, että tuskin ketään huomattavaa, kotipaikkakuntansa ulkopuolella liikkunutta saarnaajaa on jäänyt pois. Paikallisten puhujien edustus matrikkelissa sen sijaan on ilmeisesti epätasainen. Säilyneet lähteet ja muistitiedon keräykset jakautuvat osaksi mielivaltaisesti eri alueiden kesken. Epäsuhdetta aiheuttaa myös se, että varsinkin Tornion- ja Muonionlaaksossa rukoustenpitäjät, joita ei ole laskettu saarnaajiin, vastasivat eteläisemmän Suomen pikkusaarnaajia.

Pohjois-Norjan saarnaajista on pyritty ottamaan mukaan kaikki ne, jotka on mainittu Ruotsin ja Suomen 1800-luvun lestadiolaisissa lähteissä. Suurin osa näistä saarnaajista on Ruotsista tai Suomesta muuttaneita. Pois jääneet ovat lähinnä Ofotenin ja Lofotenin tienoilta, saamelais- ja norjalaissyntyisiä. Kun asianomaisten nimet enimmäkseen ovat patronymejä ja kun käytettävissä olevat henkilötiedot ovat erittäin puutteellisia, olisi näiden saarnaajien identifioiminen työlästä tai mahdotonta. Myös matrikkeliin otettujen Norjan saarnaajien henkilötiedot ovat osaksi jääneet vajaiksi norjalaisen väestökirjanpidon erityislaadun vuoksi.

Amerikan lestadiolaissaarnaajat on otettu matrikkeliin *Saarnivaaran* historiateoksen tietojen sekä 1800-luvun lähteissä esiintyvien mainintojen perusteella. Varsinaisten saarnaajien lisäksi on mukaan otettu myös lähteissä mainitut papinviran toimittajat, jotka tosin vanhan maan oloissa olisivat lähinnä vastanneet rukoustenpitäjiä, mutta joiden merkitys Amerikan oloissa korostui.

Jäljempänä on tehty yksityiskohtaisemmin selkoa matrikkelin laadinnassa noudatetuista periaatteista sekä käytetyistä lyhenteistä. Tässä yhteydessä on syytä huomauttaa, että saarnaajien matkoista, kirjallisesta toiminnasta sekä luottamustehtävistä annetut tiedot ovat 1900-luvun osalta huomattavasti ylimalkaisempia ja puutteellisempia kuin 1800-luvun. Eniten epätarkkuuksia ja puutteita on vaimojen henkilötiedoissa.

Matrikkeli B sisältää selvityksiä 1800-luvun lestadiolaisista papeista sekä lisäksi sellaisista henkilöistä, jotka ovat olleet herätysliikkeessä keskeisiä kirjallisen tai muun toimintansa perusteella. Olen pyrkinyt ottamaan mukaan sellaisia, jotka 1800-luvun lähteissä eniten esiintyvät ja joiden merkitys ulottuu yli oman paikkakunnan.

Bibliografian tarkoituksena on mahdollisimman tarkasti luetteloida lestadiolaisuuden omassa piirissä syntyneet painotuotteet. Herätysliikkeen aikakauslehtiin ja muihin julkaisuihin sisältyvät kirjoitukset on yleensä jätetty analysoimatta. Lestadiuksen omista kirjoituksista on luetteloitu vain hänen uskonnolliseen toimintaansa liittyvät julkaisut. Lestadiusta ja lestadiolaisuutta koskevista julkaisuista on pyritty ottamaan mukaan lähinnä sellaisia, jotka sisältävät uusia tietoja tai näkökohtia. Pois on jätetty mm. varsinainen kaunokirjallisuus, suurin osa matka- ja muistelmakirjallisuudesta, viralliset kirkolliset julkaisut ja paikallishistoriat. Varhaisimpia julkaisuja, aihetta koskevia erillisiä teoksia sekä Pohjoismaiden ulkopuolella ilmestyneitä esityksiä on kuitenkin otettu mukaan vähemmän karsien. Ankara supistaminen on tehty tutkimuksen tarpeita silmällä pitäen.

Suuri osa bibliografista ainesta sisältyy matrikkeliin. Siihen otettujen henkilöiden kirjalliset tuotteet on luetteloitu matrik-

kelin *Kirj.*-kappaleessa ja näistä on vain viittaukset itse bibliografiassa. Samoin esiintyvät matrikkelin henkilöihin kohdistuvat julkaisut vain *Läht.*-kappaleessa. Tällä tavoin ovat bibliografian osastot »Elämäkerrallisia julkaisuja» (III: 4) ja »Hartaus- ja opillisia julkaisuja» (VIII) oleellisesti supistuneet.

Bibliografian tiedot ulottuvat vuoden 1966 loppuun. 1800-luvun painotuotteet ovat epäilemättä mukana tarkemmasti kuin myöhemmän ajan. Puutteellisimpia ovat tiedot Amerikan lestadiolaisista julkaisuista.

Bibliografian hakemisto liittyy myös matrikkelin bibliografisiin tietoihin. Lestadiolaisista kirjoittajista on nimen jälkeen lyhyet henkilötiedot tai viittaus matrikkeliin. Hakemiston kursivoidut numerot viittaavat matrikkelin numeroihin, muut bibliografian sivuihin.

Paikkakuntahakemisto liittyy vain matrikkeliin.

Sekä matrikkeliä että bibliografiaa laatiessani olen saanut lähes lukemattomien yksityisten henkilöiden, arkistojen ja kirjastojen apua. Eniten olen joutunut vaivaamaan Suomen, Ruotsin ja Norjan kirkkoherranvirastoja (ja pappiloita) sekä käynnein että kirjeellisin tiedusteluin. Lausun kaikille auttajilleni vilpittömän kiitoksen. Unohtamatta ketään pidän velvollisuutenani nimeltä mainita kaksi henkilöä, joiden kanssa olen ollut yhteistyössä Læstadiana-kirjallisuuden etsimisessä ja joilta olen saanut huomattavia lisiä bibliografiaan: tuomiorovasti *Kristian Nissen*, Oslo, ja kirjastonhoitaja *Erik Marklund* (k. 1959), Göteborg.

Suomen Kirkkohistorialliselle Seuralle lausun kiitokset tämän teoksen ottamisesta seuran julkaisuihin. Kiitän myös kaikkia niitä henkilöitä, joiden kanssa olen saanut neuvotella matrikkelin ja bibliografian yleisistä periaatteista ja käytännöllisistä yksityiskohdista.

Jyväskylässä toukokuun 5. pnä 1967

Pekka Raittila

FÖRORD

Denna matrikel och bibliografi har blivit till i samband med en undersökning om laestadianismens historia under 1800-talet. Inom laestadianismen har lekmannapredikanterna som bekant intagit en central ställning. En avsevärd del av mitt arbete har därför kommit att bestå av en utredning om denna grupp. Därvid anhopades så mycket material, att det visade sig ändamålsenligt att publicera detta som en separat matrikel. Av praktiska skäl har till samma band fogats en bibliografi över Læstadius och laestadianismen.

I *predikantmatrikeln* har medtagits alla identifierade laestadianska predikanter, fränsett en del av de norska. Eftersom laestadianerna under förra århundradet inte hade någon officiell gemensam organisation med predikantförteckningar, har erforderliga uppgifter insamlats ur olika tryckta och otryckta källor. De preliminära förteckningarna har jag gått igenom tillsammans med gamla laestadianer från olika områden och grupper. Det har i flera fall visat sig svårt att fastställa, vilka personer som bör definieras som predikanter. Fastän begreppet predikant bland laestadianerna redan tidigt kom att beteckna en man, som vid speciella sammankomster sittande bakom bordet förklarade bibeltexten, är även laestadianernas egna uppgifter om vilka som räknades till predikanterna motstridiga. Utomstående vittnesbörd, t.ex. kyrkorådens predikoförbud, är i detta sammanhang mindre tillförlitliga.

På några undantag när har till predikantmatrikeln inte hänförs sådana personer, om vilka det existerar endast *ett* belägg för predikantverksamhet. Däremot har medtagits ett flertal personer, som inte alls finns omnämnda som predikanter i av mig kända källor från 1800-talet, utan först i senare minnesskrifter och hågkomster. Uppgifterna i de sistnämnda är otvivelaktigt ofta inexakta. En förståelig benägenhet att framställa predikantverksamheten som så lång som möjligt har kunnat leda till överdrifter, vilket i vissa fall har kunnat kontrolleras med hjälp av andra källor. När uppenbara skäl till granskning inte har förelegat, har jag nöjt mig med att anföra uppgifter ur minnesskrifter och andra senare källor. Därför kan man förmoda, att i förteckningen har kommit med några predikanter, vilkas verksamhet egentligen har inletts först efter år 1900. Å andra sidan är det säkert, att matrikeln upptar bara en del av de män, som under 1800-talet har framträtt som laestadianska predikanter. För de utelämnade har i vissa fall inte funnits tillräckligt belägg i källorna, och andra har blivit helt glömda för eftervärlden. De genomgångna källornas mångsidighet och omfattning är en garanti för att i denna undersökning knappast har utelämnats någon mer betydande predikant, som varit verksam utanför hembygden. De lokala predikanterna är däremot uppenbarligen ojämnt representerade i matrikeln. Insamlandet av bevarade källor och muntlig tradition fördelar sig delvis godtyckligt över de särskilda områdena. En olägenhet föranleds även av att i synnerhet Torneå och Muonio älvdalars bönhållare, vilka inte har räknats till predikanterna, motsvarades av det sydligare Finlands småpredikanter.

Av predikanterna i Nordnorge har jag strävat efter att medtaga alla dem som omnämns i svenska och finska källor från 1800-talet. Största delen av dessa predikanter är inflyttade från Sverige eller Finland. Utelämnade är samer eller norrmän, närmast från trakterna av Ofoten och Lofoten. Då vederbörandes namn oftast är patronymer och då tillgängliga personuppgifter är synnerligen bristfälliga, hade det varit arbetsdrygt eller omöjligt att identifiera dessa predikanter. Även personuppgifterna om de i matrikeln

upptagna norska predikanterna har på grund av den särpräglade norska folkbokföringen blivit ofullständiga.

Laestadianska predikanter i Amerika har medtagits i matrikeln på basen av uppgifter i 1800-talskällor och *Saarnivaaras* arbete. Jämte egentliga predikanter har även medtagits de i källorna omnämnda lekmannaprästerna. Dessa hade faktiskt i det gamla landet närmast motsvarats av bönhållare, men i amerikanska förhållanden hade de kommit att få en mer framträdande ställning.

I det följande redogörs mer detaljerat för principerna vid utarbetandet av matrikeln samt för de använda förkortningarna. I detta sammanhang är det skäl att påpeka, att uppgifterna om predikanternas resor, skriftliga verksamhet och förtroendeuppdrag för 1900-talets vidkommande är betydligt mer summariska än för 1800-talet. Personuppgifterna åter är mest inexacta och bristfälliga i fråga om predikanternas hustrur.

Matrikel B innehåller personuppgifter om laestadianska präster under 1800-talet och därjämte om sådana personer, som genom skriftlig och annan verksamhet hört till centralgestalterna inom väckelserörelsen. Min strävan har varit att medtaga de i källorna från 1800-talet rikligast företrädde personer, som i fråga om betydelsen nått utöver sin hembygd.

Avsikten med *bibliografen* har varit att så noggrant som möjligt förteckna de tryckalster, som blivit till inom laestadianska kretsar. Alstren i väckelserörelsens tidskrifter och andra publikationer har i allmänhet inte analyserats. Av Læstadius egna skrifter har förtecknats bara publikationer i anslutning till hans religiösa verksamhet. Publikationer om Læstadius och laestadianismen har medtagits närmast i den mån de innehåller nya sakuppgifter eller synpunkter. Uteslutet är bl.a. den egentliga skönlitteraturen, största delen av rese- och memoarlitteraturen, officiella kyrkliga publikationer och lokalhistoriska arbeten. Beträffande tidigare publikationer, separat utgivna verk om detta ämne samt framställningar utgivna utanför de nordiska länderna har gallringen likväl varit mindre rigorös. Den stränga begränsningen av bibliografins omfång har skett med beaktande av forskningens behov.

En stor del av det bibliografiska materialet ingår i matrikeln. Däri förekommande personers litterära verksamhet är förtecknad i matrikelns avsnitt »*Kirj.*» (litteratur) och själva bibliografin ger endast hänvisningar därtill. Likaså förekommer publikationer om personer i matrikeln endast i avsnittet »*Läht.*» (källor). Därigenom har bibliografins avdelningar »Biografiska publikationer» (III: 4) och »Andaktsskrifter och dogmatiska publikationer» (VIII) väsentligt begränsats.

De bibliografiska uppgifterna har förts fram till slutet av år 1966. Tryckalstren från 1800-talet är otvivelaktigt mer fullständigt inregistrerade än senare utgivna. Mest bristfälliga är uppgifterna om laestadianska publikationer i Amerika.

Registret till bibliografin berör även bibliografiska uppgifter i matrikeln. Om de laestadianska skriftställarna finns det efter namnet korta personuppgifter eller en hänvisning till matrikeln. De kursiverade siffrorna i registret hänvisar till ordningsnummer i matrikeln, andra siffror betecknar sidan.

Ortsregistret berör bara matrikeln.

Vid arbetet på både matrikeln och bibliografin har jag fått hjälp från ett stort antal privatpersoner, arkiv och bibliotek. Framför allt har jag varit tvungen att besvara pastorsexpeditioner (och prästgårdar) i Finland, Sverige och Norge med både besök och skriftliga förfrågningar. Till alla dem som bistått mig uttalar jag ett uppriktigt tack. Utan att glömma någon är det för mig en kär plikt att nämna två personer, med vilka jag samarbetat i efterforskandet av Læstadiana-litteraturen och vilka gett mig betydande tillägg till den bibliografiska delen: domprosten *Kristian Nissen*, Oslo, och förste bibliotekarien *Erik Marklund* (d. 1959), Göteborg.

Till Finska Kyrkohistoriska Samfundet uttalar jag mitt tack för att arbetet fått ingå i Samfundets handlingar. Jag tackar även alla de personer, som jag fått anlita i fråga om principer och praktiska detaljer i matrikeln och bibliografin.

Jyväskylä den 5 maj 1967

Pekka Raittila

Matrikkelin ja bibliografian laadinnassa noudatettuja periaatteita.

Sukunimien käyttö oli 1800-luvun pohjalaisilla kansanmiehillä vakiintumatonta. Matrikkelissa on hakusanaksi (harvennettu kursiivi) yleensä valittu viimeksi käytetty sukunimi tai se, jolla henkilö parhaiten tunnetaan. Sulkuihin on merkitty niitä sukunimiä, joita asianomaisesta esiintyy muissakin lähteissä kuin kirkonkirjoissa. Vain merkittävimmistä nimistä on tehty viittauksia. Sukunimet on pyritty kirjoittamaan kirkonkirjojen ilmoittamassa muodossa. Useat Pohjois-Ruotsin saarnaajat esiintyvät kirkonkirjoissa vain patronymeinä. Näiden sukunimeksi on valittu asuinkylän nimi suomalaisessa muodossa, koska heidät useimmiten lähteissä mainitaan tällä tavoin: Erkki Antti Juhonpieti, Parakka Fransi jne. Ruotsin saamelaissaarnaajista on käytetty heidän varsinaista sukunimeään, vaikka se useimmiten poikkeaa siitä, jolla heidät lähteissä mainitaan: Antin Pieti = Nutti jne. Norjaan ja Amerikkaan siirtyneiden saarnaajien sukunimet on pyritty kirjoittamaan siinä muodossa kuin ne ovat Suomen tai Ruotsin kirkonkirjoissa: Puranen pro Boranen jne.

Etunimet on normalisoitu siten, että suomenkielisten henkilöiden nimet on kirjoitettu suomalaisessa muodossa ja mahdollisuuksien mukaan asianomaisen murrealueen käytäntöä seuraten, riippumatta eri maiden kirkonkirjojen sekä amerikkalaisten ym. lähteiden vaihtelevasta käytännöstä. Saamen-, ruotsin-, norjan- ja vironkielisten henkilöiden nimet on kirjoitettu kirkonkirjojen mukaan. Sulkuihin on erikseen merkitty eräiden henkilöiden yleisessä käytössä olleet nimitykset (Hauta-Junnu ym.).

Kaikki Suomen sekä lisäksi Ruotsin suomalaisalueen paikkannimet on kirjoitettu suomenkielisessä muodossa. Norjan paikkakunnista on yleensä käytetty norjankielisiä muotoja, lukuunottamatta eräitä varsinkin Itä-Ruujassa sijaitsevia paikkoja, jotka lähteissä enimmäkseen esiintyvät suomenkielisinä. *Läht.*-kappaleessa on asianomaisista kirkonarkistoista kuitenkin aina käytetty virallisia, ruotsin- ja norjankielisiä nimityksiä. Lähteiden käytäntöä seuraten on merentakaiseksi muuttomaaksi merkitty »Amerikka»; se tarkoittaa Pohjois-Amerikan Yhdysvaltoja, joskus Kanadaa. Asuinpaikat Amerikassa on ilmoitettu suluissa.

Syntymä- vihkimis- ja kuolinajat on mahdollisuuden mukaan otettu historiakirjoista. Kastettujen kirjojen syntymäaika-merkinnät poikkeavat hyvin usein rippikirjojen vastaavista. Eräissä tapauksissa on tästä eroavuudesta matrikkelissa huomautettu. Syntymä- ja asuinpaikkakunnista on usein ilmoitettu myös asuinkylä, joka on merkitty sulkuihin. Kuolinpaikkakuntaa ei yleensä ole merkitty; se on sama kuin syntymäseurakunta tai se, johon asianomaisen on merkitty viimeksi muuttaneen. Vihkimispaikka on matrikkelissa ilmoitettu vain poikkeuksellisesti. Vihkiminen on yleensä tapahtunut siinä seurakunnassa, jossa vaimo tai mies on ko. aikana asunut. Vaimon syntymä- ja kuolinpaikka, ellei sitä ole erikseen ilmoitettu, on yleensä sama kuin miehen. Vaimoja koskevat tiedot ovat useissa tapauksissa puutteellisia.

Muuttomerkinnät perustuvat rippikirjojen ja muuttaneiden luetteloiden sekä muuttokirjojen ilmoituksiin. Esimerkiksi merkintä »Kuusamo > Rovaniemi 21. 6.—30. 7. 1860» ilmoittaa, että asianomainen on ottanut Kuusamosta muuttokirjan 21. 6. 1860 ja jättänyt sen Rovaniemelle 30. 7. 1860. Kirkonkirjojen muuttomerkinnät eivät useinkaan tarkoin vastaa todellisuudessa tapahtuneita asuinpaikkojen vaihtamisia. Jos muista lähteistä on saatu kirkonkirjoista poikkeavia muuttotietoja, tästä on mainittu erikseen. Tiedot muutoista Norjaan ja Amerikkaan perustuvat useimmiten ehtoolliskäyntien ja muiden läsnäoloa ilmaisevien merkintöjen loppumiseen, asianomaisten omiin muistelmiin yms.

lähteisiin. Ne ovat sen takia yleensä epävarmempia kuin muut muuttomerkinnät. Ellei erikseen ole mainittu, muuttomerkinnät tarkoittavat myös asianomaisen perhettä.

Henkilötietojen jälkeen on mainintoja lestadiolaisuuden kannalta kiinnostavista sukulaisuussuhteista sekä, eri kappaleena, asianomaisen kirkollisista ja muista luottamustehtävistä. Tiedot luottamustehtävistä ovat puutteellisia. Niitä varten on tarkastettu Pohjois-Suomen ja -Ruotsin tärkeimpien lestadiolaispitäjien sekä lisäksi useiden Pohjanmaan seurakuntien 1800-luvun kirkon- ym. kokousten pöytäkirjoja.

Saarn. Tässä kappaleessa on tietoja saarnaajan hengellisestä taustasta ja kehityksestä sekä lestadiolaiseksi tulosta ja saarnaajatoiminnan alkamisesta. Useimmissa tapauksissa viimeksi mainitun ajankohta jää epämääräiseksi. Mikäli saarnamatkoja yms. koskevia tietoja on saatu muista lähteistä kuin asianomaisen omista tai *Läht.*-kappaleessa mainituista kirjoituksista, on lähde merkitty välittömästi tiedon jälkeen sulkuihin. 1900-luvulle eläneistä on vain poikkeuksellisesti ilmoitettu, mihin lestadiolaisuuden ryhmään he ovat kuuluneet. Useimmissa tapauksissa tämä ilmenee siitä, missä lehdessä muistokirjoitus on julkaistuna. Lyhenteiden luettelossa on 1900-luvun lestadiolaisten lehtien edustama ryhmä merkitty sulkuihin.

Kirj. Tämä kappale sisältää tietoja asianomaisen kirjoituksista, jotka yleensä on luettu seuraavassa järjestyksessä: 1) erilliset julkaisut; 2) eri lehdissä ilmestyneet kirjoitukset; 3) käsikirjoituskokoelmat, joihin sisältyy asianomaisen kirjeitä tai muita kirjoituksia.

Läht. Tämä kappale sisältää luettelon niistä kirkonarkistoista, joiden lähteisiin henkilötiedot perustuvat. Tiedot ovat suurimmaksi osaksi matrikelin laatijan poimimia, mutta osaksi myös kirjeellisesti saatuja. Jatkuvasti kasvava osa kirkonkirjoista on sijoitettu maakunta- ja muihin keskusarkistoihin; käytetyt sarjat voivat siis olla paikallisessa tai keskusarkistossa. Lisäksi kappaleessa on mainittu muistokirjoitukset sekä ne muut julkaisut, jotka sisältävät lisätietoja saarnaajasta. Kokonaiset teokset ja erilliset artikkelit ko. henkilöstä on luettu siinäkin tapauksessa, etteivät ne sisällä mitään lähdearvonsa puolesta huomattavaa. Viittaukset viime aikoina kerättyyn muistitietoon on pyritty supistamaan vähin. Kirjeelliset tiedonannot on merkitty seuraavaan tapaan: »P. Suovaara, Teuva 16. 3. 1864»; kirjeiden saajana ja tallettajana on tällöin aina Pekka Raittila.

Bibliografiset merkinnät noudattavat normaalia käytäntöä. Julkaisuista on yleensä ilmoitettu painopaikka. Kustannuspaikka ja kustantaja on eräissä tapauksissa kirjoitettu sulkuihin. Sivumäärän ilmoituksessa on julkaisun lopussa olevat numeroimattomat tekstisivut laskettu yhteen numeroitujen kanssa. Lehden numero on vuosimerkinnän edellä, esim. »2/ 1900». Jos viitekohdassa on kaksi sivua, ne on merkitty seuraavaan tapaan: »s. 5 s.» (= s. 5–6). Kirja-arvosteluista on merkitty vain tärkeimmät. Matrikelin viitteissä on yleensä ilmoitettu vain aikakausjulkaisun numero tai sivut sekä lisäksi usein kirjoittajan nimi.

MATRIKKELI

1800-LUVUN LESTADIOLAISIA
SAARNAAJIA

Aapa-Hanssi → Hellander.

A h d e, *A. A.* Mainittu Hangon suomenkieliseksi saarnaajaksi 1
(*KK* 1887 s. 126).

A h o (Vähäaho), *I i s a k k i* Samuelinp. Talollisenp., tal. * 17. 2
1. 1858 Jalasjärvi (Jokipii). † 7. 9. 1932. ∞ 4. 7. 1880 Hedvig Sofia
Gabrielint. Vähä-Tuisku, * 3. 4. 1862 Jalasjärvi, † 11. 4. 1949.

Saarn. Lest. pääsiäisenä 1879. *Saarn.* ainakin 1882 >. Sm:ja
Vaasa, Ikaalinen (*KK* 1883 s. 166, 1885 s. 90), ym. Etelä-Pohjan-
maa, Satakunta.

Kirj. Muistelmakirjoituksia. Kokkola 1935. 47 s.

KK 1884 s. 55.

Hanhi-Pietin kok. (1904 H:lle); Saarenpään kok. (1895, 1913
S:lle).

Läht. Jalasjärvi KA; *HÄ* 1932 s. 184; *O. Virkkala* Alkulähteille
s. 133.

A h o, *J u h o A a t e* (Adiel) Juhonp. Talollisenp., postin- 3
hoitaja. * 27. 7. 1874 Reisjärvi. † 15. 8. 1930. ∞ 29. 12. 1894 Fredrii-
ka Skinnari, * 5. 1. 1858 Raahe, † 9. 7. 1916. ∞ 2) 29. 4. 1917 Maria
Aapont. Kananen, o.s. Pietola, * 3. 9. 1878 Paavola, † 16. 4. 1918.

Saarn. Mahdollisesti n. 1895 >. SRK:n vuosikokoussaarn. 1921,
1928, 1929.

Kirj. *SL* 1912 s. 67–69, 153–155 ym.

Läht. Reisjärvi KA; *SL* 1930 s. 273; *Hulkko* s. 211 (Aate Ahola,
p.o. Aho); *Pms* 20/1957.

A h o l a, *M a t t i* Sipanp. Itsellisenp., puuseppä (1853), uudis- 4
asukas (Amer.). * 23. 8. 1826 Kuusamo. Rovaniemi > Tervola
1852 > Amerikka 1873 (Kuparisaari, Mich. > Klickita, Wash.
1877). Kuolinaika tuntematon. ∞ 26. 4. 1852 Priita Leena Leino-
nen, * 15. 2. 1824 Tervola, > Amerikka 1873.

Saarn. Lest. 1860-luvun alussa. Klickitan (= Centervillen) srk:n
papinviran toim. ainakin 1883–1889 (*ASL* 4/1883, 6/1885 ym.,
KK 1884 s. 176 s.). Sm. Pendleton (*ASL* 47/1884).

Kirj. *Val. krist. k. II* s. 56 s.; *SS Calumet* 1891 s. 39, 1892 s. 29 s.,
1893 s. 143 s.

Läht. Kuusamo, Tervola KA; *Ilmonen II* s. 272.

- 5 *Ahonen, Juhonp.* Torpparinp., peltiseppä. * 5. 7. 1873 Sysmä. > Hollola (Lahti) 13. 12. 1890 > Loviisa 6. 2. 1915 > Hamina 1917 > Viipuri n. 1921. † 1. 4. 1928. ∞ 7. 11. 1897 Emilia Matilda Söderman, * 10. 12. 1872.

Saarn. Lest. Sysmässä n. 1888. *Saarn.* Lahti mahdollisesti 1890-luvun lopusta lähtien. Suomen esikoislest. lähetystoimen johtavia saarnaajia.

Kirj. Vanhinten kirja II s. 214—216.

Läht. Sysmä, Lahti, Loviisa KA; [Joel Ahonen] Saarnaaja Juho Ahosen muistolle. Lahti 1930. 7 s.; *VLKYJ VII* s. 12—15; Kert. Joel Ahonen, Lahti.

Aikio, Heikki → Syväjärvi.

- 6 *Akselsen, Edvard Johan.* * 24. 9. 1852 Ofoten. > Lebesby (Laksefjord, Brenngam) 1876. † 1918. ∞ ennen v. 1876 Elen Petrikka, * n. 1854, † 5. 5. 1931.

Saarn. Lest. Ofotenilla. *Saarn.* 1870-luvulta alkaen.

Läht. Sions blad 1931 s. 70, 1939 s. 88; *Sivertsen* s. 173 s.

Ala, Olli → Puljula.

Ala, Tuomas → Yliantti.

- 7 *Alajoki, Juho Vilhelmi* (William) Juhonp. Mäkitupalaisenp., maanvilj. (Amer.). * 18. 4. 1865 Kalajoki. > Amerikka 1887 (> Menahga, Minn. 1891). † 4. 10. 1932. ∞ 1889 Matilda Heppokoski, † 1929.

Saarn. 1890-luvulta alkaen. Sm:ja Yhdysvallat ja Kanada. Heidemanil.

Läht. Kalajoki KA; *Siirtokansan kalenteri* 1933 s. 113—115; *Saarnivaara* s. 293.

- 8 *Alatalo* (Ervasti), *Olli* Ollinp. Talollisenp., tal. * 12. 4. 1842 Pudasjärvi (Kurenkylä). † 15. 3. 1934. ∞ 25. 2. 1865 Saara Samuelint. Iinatti, * 29. 8. 1845, † 4. 2. 1929.

Veli: Paavali Ervasti.

Saarn. Lest. ja saarn. 1860-luvulta alkaen. Sm:ja lähinnä Tai Valkoski, Kuusamon eteläosat. Loppuiällään ei saarn.

Kirj. Rauhan tervehdys Calumet 1932 s. 46.

Läht. Pudasjärvi KA; *SL* 1934 s. 205; *S. Pentikäinen* laud.kirj. s. XIX.

Alaviuhkola (Viuhkola, alk. Pieti), *Pietari* Juhaninp. 9
Talollisenp., tal. * 3. 3. 1841 Ylitornio (Pekanpää). > Alatornio
(Yliraumo) 17.11. 1866. † 30. 11. 1886. ∞ Eeva Johanna Niilont.
Kunnari, * 4. 1. 1849, ∞ 2) 27. 6. 1892 Juho Jaakko Tiekso, >
Kemi 1895.

Val. KN:n jäseneksi 1870, kirkoll. kirjojen tarkastuskomiteaan
1882. Kivirannan lohipadon mestari 1870-luvulla (*RS* 1935 s. 171).

Saarn. Heräsi n. 1861, lest. n. 1863 >. Tornion seudun huo-
mattavin saarn. ainakin 1870-luvulta lähtien. Sm:ja Kittilä, Kemi
(Augusta Heikel 5. 1. 1878, Sally Thauvón [maalisk. 1884], Hei-
keliana).

Läht. Ylitornio, Alatornio KA; *KK* 1887 s. 51–54 J. Pohjanen;
I. Pelkonen laud.kirj. s. 37 s.

Andersen, Peder (Palon Pietari). Pienviljelijä. Ilmei- 10
sesti suomal. * 1848 Kistrand (Porsanger, Palonjoki). † 27. 12.
1931. ∞ Anne Grethe Johanneksent., * 1843 Kistrand, † 27. 12.
1916.

Lest. ja paikallinen saarn. Lemminjoen seutu 1880-luvun alusta
lähtien. Saarnasi suomeksi.

Läht. *S. Paulaharju* Ruijan suomalaisia, 1928, s. 136, 491; Kert.
I. Raattamaa ym., *Miettisen* kok.

Andersson, Anders. Suutari. * 9. 8. 1844 Pirttikylä. Vaa- 11
sa > Pietari, P. Marian srk. 8. 6. 1868–1872 > Vaasa 15. 5.–22. 6.
1882. † 25. 4. 1908. ∞ Pietari 1874 Johanna Vilhelmiina Lehi-
koi-
nen, * 1. 10. 1845 Kuopio, † 20. 9. 1920.

Aidinkieli ruotsi, vaimolla suomi.

Saarn. Lest. 1870-luvulla Pietarissa. Saarn. ruotsinkielinen Poh-
janmaa. Helsingin kok. (*SS* 1889 s. 153). Sm. Laihia (*SS* 1895 s. 113).

Läht. Vaasa KA; *SL* 1920 s. 337 A. Back.

Annalainen → Pitkäkari.

Antin Pieti → Nutti.

- 12 *Anttila, Pekka* Pekanp. Kalastaja, torpp. * 3. 11. 1854 Oulunsalo. † 9. 9. 1911. ∞ 20. 5. 1883 Stiina Kustaava Raumala, * 15. 11. 1861 Oulunsalo, † 27. 6. 1893. ∞ 2) Kaisa Reeta Raumala, * 18. 11. 1856 Oulunsalo, † 14. 3. 1914.
Saarn. 1870-luvulta alkaen Oulunsalo ja lähiympäristö.
Kirj. *AS* 1908 s. 95, 1909 s. 62.
Läht. Oulunsalo KA; Oulunsalon ptptk. 1879; *SL* 1913 s. 215.

- 13 *Appelqvist, Viktor.* Isä: Strängnäsissä syntynyt opettaja K. G. F. Apelqvist. Työmies, tal. * 12. 5. 1871 Jellivaara (kk.). † 1. 4. 1938. ∞ 17. 9. 1893 Emma Joh. Stenström, * 11. 7. 1869 Nederluleå, † 3. 11. 1940.
 Val. kiertokoulunopettajaksi 23. 8. 1891.
Saarn. 1890-luvulta alkaen. Sm:ja Etelä-Suomi 1902 ym. Länsilestadiolaisuuden johtavia saarnaajia 1920-luvulle asti. Ruotsin- ja suomenkielinen.
Kirj. *AWK* 1903 s. 222–225, 239–242, 255–258, 265–268.
 Vettasjärven ja Wettaisen kok. (yhteensä n. 80 suomenkiel. kirj. 1900-luvulta).
Läht. Gellivare KA; *Havas* s. 135, 196.
 Arola, Heikki → Pikkarainen.

- 14 *Asikainen, Kusti* Antinp. Sahamiehenp., lihakauppias. * 30. 8. 1854 Liperi (Siikakoski). > Kaavi 1882 > Nurmes 20. 1. 1883 (T. Kuittisen kauppapalvelija) > Liperi 19. 12. 1886–15. 1. 1887 > Joensuu 29. 6. 1887. † 18. 9. 1926. ∞ 17. 6. 1883 kättilö Maria Karlsberg, * 11. 11. 1847 Nurmes, † 13. 12. 1921.
Saarn. Joensuu ainakin 1890-luvulta alkaen. Sm:ja Kontiolahti (I. Harlin 27. 12. 1898, Heikeliana)ym. Pohjois-Karjala. Esikoislest.
Kirj. Vettasjärven kok. (1906 I. Nikulle).
Läht. Liperi, Nurmes, Joensuu KA; Kert. Helmi Kosunen.

- 15 *Askolin, Kalle Kustaa* Kustaanp. Räätälinp., räättäli. * 13. 10. 1848 Kokemäki (Hintikkala). † 22. 5. 1938. ∞ 6. 2. 1873 Maria Loviisa Juhont. Paturi, * 2. 4. 1848 Kokemäki, † 5. 3. 1913.

Saarn. Oli ensin rukoilevainen, sitten evankelinen. Lest. ja saarn. Kokemäki luultavasti 1880-luvulta lähtien. Uudenheräyksen murroksen aikana loittooni lestadiolaisuudesta. Myöhemmin lähinnä evankeliseen liikkeeseen kuuluva puhuja.

Kirj. SS 1897 s. 39–41, 1903 s. 6 s.

Läht. Kokemäki KA; rovasti A. F. Salmisen tiedonanto 18. 5. 1966; *Vartija* 1898 s. 186–188 Y. Alanen.

Auno, Aapo Kallenp. (Elkon Aapo). Itsellisenp., kalastaja. * 23. 3. 1825 Karunki (Kukkola). > Norja, Vesisaari 1844. † 27. 2. 1901. ∞. (Em. henkilö on ilmeisesti = ko. saarn., ks. *J. Beronka Vadsø bys historie*, 1933, s. 129).

Saarn. Vesisaari luultavasti 1860-luvulta alkaen.

Kirj. SS Calumet 1891 s. 36, 141 s., 1892 s. 198 s., 1894 s. 18 s., 1895 s. 174 s.

Haapaniemen kok. (2 kirj. 1895 Erkki Antille); Koskamon kok. (1887, 1891, 1898).

Läht. Karunki, Vadsø KA; *Sivertsen* s. 185; Paulaharjun kok. 37880 ym.

Autiovaara, Juho. Seurojen pitäjä ja papinviran toimittaja Astoria, Ore., n. 1877–1884, J. Lumijärven tuloon asti (KK 1884 s. 176; *S. Ilmonen* Amerikan suomalaisten sivistyshistoria, 1930, s. 20). Astorian ap.lut. srk:n valtuutettu ainakin 1886–1890 (ASL 3/1886 ym.).

Todennäköinen syntymäpaikka Kuusamo.

Auvinen, Matti Antinp. Tehtaantyöläinen. * 24. 5. 1847 Tohmajärvi. Värtsilä > Pietari 23. 3. 1881 > Värtsilä 15. 6. 1884. † 23. 5. 1911. ∞ Maria Liisa Karhu, * 12. 7. 1851 Kiihtelysvaara, † 3. 10. 1906.

Saarn. Lest. Pietarissa. Saarn. Värtsilä 1884 >. Sm. Joensuu 1900-luvun alussa (Kert. H. Kosunen). Narvalainen, myöhemmin vanhoill.

Läht. Värtsilä, Pietari P. Marian srk. KA; AS 1911 s. 120 s.; K. Mäntylä past.kirj. s. 27 s.

Baggjedde, Ole Olenp. (suom.: Ylikentän Uula). 19

Bakkejord

Jokisaamelainen. * 7. 5. 1852 Teno (Bonakas). † 9. 1. 1925. ∞
Utsjoki 22. 3. 1891 Marit Samuelint. Laiti.

Saarn. Lest. v:sta 1868, saarn. 1870-luvun alkupuolelta lähtien.
Sm:ja Varangin vuono, Kautokeino, Porsanger ym. V:sta 1914 Fin-
nemisjonin palveluksessa. Saamen, suomen ja norjan taitoinen.

Läht. Tana KA; *Sivertsen* s. 207, 220 s. ym.; *N. Outakoski* past-
kirj. s. 61–84.

- 20 *Bakkejord, Petter* Pedersen (Persen). Norjal. * 1852
Ofoten (Bjerkvik). † 25. 9. 1925.

Suurkäräjämies 1906–1912.

Saarn. 1870-luvulta alkaen. Ofotenin seudun johtavia saarn:ia.
P. O. Fjeldalin kuoltua 1913 Norjan länsilestadiolaisuuden johtaja.

Läht. *Sivertsen* s. 287, 290, 292, 295 s., 298 s., 302; Kert. M.
Mikkelsen ja R. Eliassen, Miettisen kok.

- 21 *Barberg* (Barka, alk. Barba), *Iisakki* Anna Kreetanp.
Mäkitupal., räätäli, maanvilj. (Amer.). * 15. 3. 1833 Hietaniemi
(Vitsaniemi). > Pajala n. 1851 > Ruotsin Ylitornio (Haapakylä)
1854 > Amerikka 14. 6. 1866 (>Cokato, Minn. 1867). † 7. 8. 1883.
∞ 19. 9. 1858 Eeva Maria Juhanint. Rovainen, * 1. 2. 1833 R. Yli-
tornio, † 21. 5. 1895.

Saarn. 1868–1883 Cokato, missä srk. perustettiin hänen aika-
naan (*ASL* 12/1879, 3/1883 ym). Kortetniemen ohella toinen Ame-
rikan lest. pappi 1877 (*KK* 1884 s. 176 J. Takkinen).

Läht. Hietaniemi, Övertorneå KA; *Ilmonen II* s. 149, 155, 157
s.; *Saarnivaara* s. 289 s.

Barsk, Iisakki → Poromaa.

- 22 *Berg, Karl H.* Hammerfest. Ilmeisesti suomalainen.
Saarn. Luultavasti vähässä määrin 1870-luvun lopusta lähtien
(Kert. Amanda Johansen, Miettisen kok.). Sm. Talvik, Lankovuono
1928 (*SL* 1928 s. 186).

Kirj. Koskamon kok. (1885 K:lle); Rantalan kok. (9 kirj. 1918–
1931 R:lle).

Läht. *Sions blad* 1939 s. 87; *Sivertsen* s. 149.

Berg, Pekka → Vuorisalo.

Berggrén, Juho Kustaanp. Talollisenp., tal. * 13. 12. 1845 23
 Ii. † 25. 3. 1917. ∞ 6. 3. 1870 Anna Liisa Soronen, * 29. 10. 1844 Ii,
 † 5. 3. 1918.

Val. kirkoll. kirjojen tarkastuskomiteaan 1881, 1892, kirkollis-
 kok. maall. valitsijamieheksi 1892. KN:n jäsen ainakin 1917.

Saarn. Kevästä 1886 alkaen Ii, myöhemmin Oulu, Tornio ym.
 (Heikeliana). SLLH:n perustajia 1908, päätoimikunnan jäsen. So-
 vintokok:ssa 1911 uudenheräyksen edustaja.

Kirj. Saarenpään kok. (14. 9. [?] 1900 S:lle).

Läht. Ii KA; *Kolk.* 1917 s. 156–160.

Berglund, Axel Albert Carl Gustafinp. Ruukinse- 24
 pänp., räätäli. * 17. 3. 1861 Pielavesi. > Pietarsaari 19. 4. 1876 >
 Kuopio 7. 11.–12. 12. 1881 > Viipuri 1885 > Helsinki 31. 8.–20.
 9. 1886 > Tammisaari 1892 > Hanko 1895. † 9. 2. 1937 (Helsin-
 gissä, missä osaksi asui, ollen kirjoilla loppuun asti Hangossa).
 ∞ 7. 11. 1888 Olga Serafina Malm, * 19. 10. 1869 Helsinki.

Ruotsintaitoinen.

Saarn. Lest. n. 1883 Kuopiossa. Saarn. ilmeisesti 1880-luvulta
 alkaen Helsinki ym. (SS 1889 s. 153, 1891 s. 52).

Kirj. Saarenpään kok. (9 kirjettä Hangosta 1896–1914); Mik-
 kolan kok. (17 kirj. 1904, 1912–1919).

Läht. Pielavesi, Pietarsaari, Kuopio, Helsinki, Tammisaari,
 Hanko KA; *HÄ* 1938 s. 122.

Bitsa, Anders → Pittja.

Björkberg, Juho Juusonp. (»Jörpperi»). Itsellisenp., 25
 torpp. * 4. 4. 1828 Pudasjärvi (Kurenkylä > Sotkajärvi, Ervasti
 1850-luv.). > Muhos (Laitasaari) 11. 3.–6. 4. 1893. † 11. 1. 1900.
 ∞ 24. 3. 1851 Kaisa Liisa Efraimint. Ervasti, * 8. 2. 1829, † 23. 4.
 1866. ∞ 2) Kreeta Matint. Vääätäjä, * 14. 8. 1835, † 25. 1. 1892.

Saarn. 1800-luvun lopulla Muhos, Säräisniemi (*Pms* 20/1960,
 34, 35/1962), Utajärvi (U:n ptptk. 1895).

Läht. Pudasjärvi, Muhos KA.

Björklund, Juho Heikki Johannanp. Puuseppä. 26
 * 11. 10. 1851 Tampere. Teisko > Tampere 31. 10. 1881 > Teisko

> Tampere 1882 > Turku 3.—8. 6. 1901 > Tampere 23. 9. 1901.
† 2. 8. 1916. ∞ 21. 8. 1873 Amalia, * 21. 4. 1854 Teisko, † 1. 4.
1933.

Saarn. Tampere (*Pms* näyten:ro 4/1954). Sm. Tammela (*SS*
1892 s. 179).

Läht. Tampere, Turku KA.

- 27 *Björkman, Oskar Fredrik* Fredrikinp. Kirkkoväär-
tinp., tal. * 1. 12. 1864 Jellivaara (kk. > Akkavaara l. Sjaunja
1901). † 2. 7. 1927. ∞ 4. 4. 1890 Anna Priita Hannunt., * 15. 3.
1864, † 12. 8. 1947.

Veli: Johan Viktor Björkman, * 12. 12. 1871, † 8. 5. 1938, Jelli-
vaaran johtava saarn. 1920-luvulta alkaen.

Saarn. Jellivaara, lähinnä lapinkylät, 1890-luvulta alkaen
(kert. tytär Hilma Viltok, * 1891, ja saarn. Gunnar Jönsson).

Läht. Gellivare KA.

- 28 *Björnström, Jaakko* Jaakonp. Talollisenp. * 12.
8. 1837 Ruotsin Alatornio (Leipijärvi > Alavojakkala). > Norja,
Vesisaari 1858. † 19. 6. 1904. ∞.

Saarn. Lest. 1860-luvulta alkaen, ensimmäisiä Vesisaarella.
Saarn. vähässä määrin Vesisaari ja ympäristö (Paulaharjun kok.
37880, 37928). Sm:ja Salmijärvi 1870-luvulta alkaen (J. P. Harju
1. 12. 1880, Koskamons kok.; *SS* 1893 s. 206).

Läht. Nedertorneå-Haparanda, Vadsø KA; *AS* 1905 s. 95 s.
A. Brune.

- 29 *Blomberg, Johan Fredrik* (John) Erik Johaninp.
Matruusinp., räätäli. * 6. 9. 1853 Helsinki. > Tammisaari 14.—15.
9. 1885, siellä kirjoissa jatkuvasti. Papintodistus Venäjälle 20. 10.
ja 15. 11. 1879. Oleskeli n. v:sta 1891 Helsingissä ja siirtyi Amerik-
kaan 1890-luvulla. † 1920. ∞ 30. 5. 1877 Alexandra Konotzeff (or-
todoksi), * 13. 1. 1858 Porvoon pit.

Äidinkieli suomi (Tammisaari).

Saarn. Hangon ruotsinkielisten lestadiolaisten hoitaja n. 1886
alkaen (*KK* 1887 s. 126). Ensimmäinen lest. saarnaaja Worcestere-
rissa 1904—1920, puhui suom. ja ruots., hoiti myös Bostonin ruots.

srk:aa (*Saarnivaara* s. 290). Sm. Pietarsaari, Ähtävä 1890-luv. (kert. I. Fellman). Ap.-luteril.

Kirj. AS 1907 s. 91 s. (Mattilalle ym. Ouluun Worcesterista 16. 2. 1907).

Läht. Helsinki, Tammisaari KA.

Bomström, Juho Petteri Matinp. (Nivan Pekka). 30
Talollisenp., tal. * 19. 6. 1847 Alatornio (Kantojärvi) > Karunki
(Kukkola, Aapajoki) 25. 3. 1877. † 4. 3. 1937. ∞ 27. 4. 1873 Hilda
Maria Iisakint. Pekanlehto, * 18. 2. 1852 Karunki, † 28. 1. 1916.

Val. kirkoll. kirjojen tarkastuskomiteaan 16. 3. 1886.

Saarn. Ainakin 1880-luvulta alkaen Karunki. (Karungin pt:ssa
1887 esiintyi lestadiolaisten puolesta Pekka Pekanlehto l. Hooli,
ilmeisesti = J. P. Bomström). 1900-luvulla sm:ja Pohjanmaa ja
Etelä-Suomi (*SL* 1913 s. 100, *Pms* 48/1961, 40/1957 ym.). SRK:n
vuosikokoussaarn. 1908, 1919.

Läht. Alatornio, Karunki KA; RS 1937 s. 105.

Bosund, Herman Mattsinp. Puuseppä. * 10. 3. 1865 Luo- 31
to (Larsmo). > Pietarsaari 9. 7. 1898. † 29. 10. 1937. ∞ Maria Jo-
hanint. Kaptens, * 18. 6. 1864, † 20. 10. 1902. ∞ 2) 17. 5. 1903 So-
fia Kaptens, * 15. 3. 1868, † 6. 12. 1945.

Äidinkieli ruotsi.

Saarn. Lest. n. 1886. Saarn. n. 1893 > (kert. I Fellman).

Läht. Luoto, Pietarsaari KA; ZM 1938 s. 21 s.

Bragge, Pekka Juhonp. (Rakkelin Pekka). Talollisenp., 32
tal. * 8. 5. 1844 Hiitola. † 26. 12. 1907. ∞ 30. 10. 1870 Maria Tuo-
maant. Ojalainen, * 4. 8. 1853 Hiitola, > Kaukola 1908.

Saarn. 1880-luvulla (Räisälän käräjäptk. 1889 talvikär. § 47,
syyskär. § 93). Helsingin kok. (SS 1889 s. 153: »Petter? Hiitolasta»).

Läht. Hiitola KA; V. Luukka laud.kirj. s. 205.

Brobach, Abraham Joachiminp. Kirvesmies. * 21. 33
12. 1858 Nord-Trøndelag: Snåsa. > Lofoten: Vågan (Kabelvåg)
1882 > Narvik 1898. † 2. 12. 1951. ∞ 1893 Lovise Fredrikke
Jansen, * 5. 6. 1868 Vågan.

Narvikin srk.-neuvoston jäsen 1925–1945, srk:n edustaja hiip-pakuntakok:ssa 1925–1947. Kunnallisia luottamustehtäviä.

Saarn. Uskonnollisesti herännyt lapsuudesta alkaen. Lest. Ka-belvågissa 1883 >. Saarn. 1880-luvun puolivälistä lähtien Lofoten, Ofotenin seutu, Lyngen. Osallistui Skibotnin syyskokouksiin vuosittain 1884–1951. Lannavaaran kok. 1891 (SS 1891 s. 84).

Kirj. Miettisen kok. (1891 O. Henriksenille, kopio).

Läht. *Under vandringen* 12/1950, 12/1951, 1/1952; *Sivertsen* s. 292 s. ym.; *G. M. Englund Abraham Brobach*. — Vår kirke i Nord. Årbok for Hålogaland 1956 s. 43–48.

- 34 *Brune, Ananias Johannes* Pederinp. Kansakou-lunopettaja. Päästötod. Tromssan seminaarista 1874. * 20. 11. 1853 Volda (Keski-Norja). > Pohjois-Varangi (Kallijoki ja Salt-tijärvi) 1874 > Vesisaari 1883 > Hammerfest 1920. † 23. 12. 1942. ∞ Elise Karoline Breivig, * 1858 Vesisaari, † 26. 4. 1899. ∞ 2) Hammerfest 25. 8. 1907 leski Andora Marie Kristiansen, * 4. 10. 1854 Alta, † 26. 3. 1939 (*Sions blad* 1939 s. 40 s. G. Johnsen).

Vesisaaren kaupunginhallituksen pjoht., varapjoht. tai jäsen yhteensä 18 v., ym. luottamustehtäviä.

Saarn. Lest. syksystä 1882, saarn. luultavasti 1880-luvulta läh-tien. Oli lest. toimintansa takia opettajanvirasta erotettuna 1885–1889. Pohjois-Norjan »vanhoillisten» johtajia. Saarnasi norjaksi ja suomeksi.

Kirj. Bibelen og brennevinet. Forbudsavstemningen. Hammer-fest 1926. 14 s.

Nogen ord om Læstadius og læstadianismen ved — — — og Nogen ord till selvforvar av L. L. Læstadius. Hammerfest 1927. 80 s.

Den levende kristendom i Vadsø. Den såkallte Læstadianske menighet i Vadsø. — Norvegia sacra 14, 1938, s. 41–81.

Toimitti lehteä *Sions blad* 1930–1937 n:o 1.

Norjannoksia (op. Th. Lilleengin avustamana, ks. *G. A. Lil-leeng Bygdehistorie*, 1937, s. 100): *L. L. Læstadiuksen* yksittäisiä saarnoja, 6 julkaisua, pain. Hammerfest 1887–1888.

L. L. Læstadius Kirkepostille. Vadsø 1901. 493 s.; 2. opl. med tillegg. Narvik 1933. 482 s.

KK 1886 s. 143 s.; SS 1895 s. 235–237, 248–253, 1903 s. 292, 294 s.; AS 1905 s. 95 s., 1906 s. 125 s.

Rantalan kok. (15 kirj. 1909–1931 R:lle); O. H. Jussilan kok. (1930 J:lle); Havaksen kok. (1931 ja ? H:lle).

Läht. Vadsø, Hammerfest KA; *Sions blad* 2/1943 s. 1–3 A. Meland, W. Ingemann; C. Wiik Tromsø-seminarister 1829–1879, Oslo 1948, s. 266 s.; *Kaare Berg-Hansen* Ananias Brune og den norske »Læstadius». — Vår kirke i nord. Årbok for Hålogaland 1954 s. 78–86; *Sivertsen* s. 190–195 ym.

Brännmark, Lars Olof Elisabetinp. Tal. * 3.12. 35
1837 Hietaniemi. > Överkalix n. 1837–1839 > Hietaniemi (Kukasjärvi) 5.11.1865 > Ruotsin Karunki (Lapinjärvi) 26.–28.11.1871. † 1.7.1903. ∞ 1.12.1860 Maria Andersint. Lindbäck, * 6.6.1839 Nederkalix.

Saarn. Ruotsin Kainuu (KK 1887 s. 76). Sm. Oulu, Kemi, Ii, Tornio (SS 1890 s. 219; Tornion rauhanyhdistyksen kassakirja 5.9.1890).

Läht. Hietaniemi, Överkalix. Karl Gustav, Nederkalix KA; *Hulkko* s. 193.

Bränström, Iisakki. Isä: mäkitupal. Nils Petter B., 36
tuli Nederkalixista. Seppä. * 23.4.1833 Ruotsin Ylitornio (Kuivakangas). Käynyt perheineen Amerikassa 14.6.1866 ja 28.4.1867 välisenä aikana. † 13.6.1873 (hukkui Torniojoen Kattilakoskeen). ∞ 23.10.1859 Eeva Aapont., * 23.9.1831 Ruotsin Karunki, † 29.12.1912.

Saarn. Læstadiuksen koulumiehenä 1857 ja 1861 Hietaniemi, Ylitornio. *Saarn.* ilmeisesti 1860-luvulta alkaen. Sm:ja Simo (K. Airas Vuosisata elämänliikettä Tornionjokilaaksossa s. 145), alinen Tornionlaakso.

Kirj. Uusi Kaanaan laulu (Mä ilo mielell' laulelen). Oulu 1870. 7 s.

Läht. Övertorneå KA; K. A. Heikel Kertomus hengellisistä liikunnoista Lapissa ja Pohjanmaalla, 1873, s. 27; Kaksi hengillistä laulua. Ensimmäinen: Isak Bränströmin elämän vaihetus, joka tapahtui 13:ta p. kesäk. 1873. Kokoili muistoksi C. O. W[ikman]... Oulu 1874. 8 s.; Sama: Kemi 1897. 7 s.; *Ilmonen II* s. 149; T. Tötterström laud.kirj. s. 27–29. (Erheellinen maininta Paja-

lan saarnaajasta Brändströmistä, *Laitinen* s. 53 ja *Havas* s. 32, tarkoittanee 1873 kuollutta I. Bränströmiä).

Bäcksbacka, Johan → Johansson.

- 37 *Dahlqvist* (Knuuttila), *Fredrik* Juhonp. Räätälin ja talollisenp., tal. * 4. 4. 1845. Pälkäne > Luopioinen (Padankoski, Knuuttila) 1869. † 9. 11. 1937. ∞ 9. 1. 1874 Anna Maija Heikint., * 27. 5. 1850 Luopioinen, † 15. 12. 1917.

Saarn. Kiellettiin pitämästä lest. opetuspuheita (Luopioinen KN 6. 4. 1884). Mainitaan Helsingin kok:een osallistuneena saarnaajana (SS 1889 s. 154).

Läht. Luopioinen KA.

- 38 *Daniels* (Taneli), *Kalle Jaakko* Juhaninp. Talollisenp., its., maanvilj. (Amer.). * 5. 7. 1850 Ruotsin Alatornio (Ylivojakkala). > R. Karunki 1851 > R. Alatornio (Vuono) n. 1855 > Vesisaari 26. 11. 1868 > Amerikka (Calumet > Savo, Et.-Dak.) 1873. † 9. 4. (5.?) 1917. ∞ Calumet 1877 Kaisa Kreeta Koivupalo, * 24. 6. 1856 Rovaniemi, † 24. 12. 1939.

Saarn. Lest. Norjassa. *Saarn.* ainakin Amerikkaan tulostaan lähtien (SS Calumet 1891 s. 152), Dakota (KK 1884 s. 176). J. Takisen toverina useita sm:ja Amerikka sekä 1887–1888 Eurooppa (ASL 45/1885, 47/1887, 19/1888, 28/1891 ym.). Myöhemmin laajoja sm:ja Amerikka.

Kirj. ASL 27/1885; SS 1892 s. 162–164 (Calumet 2. 3. 1892). Rantalan kok. (1905 R:lle).

Läht. Nedertorneå-Haparanda KA; *Ilmonen II* s. 304; *Saarnivaara* s. 290; *History of the Finnish settlement in Brown and Dickkey counties of South and North Dakota 1881–1955* s. 32 s.

- 39 *Doktar, Jakob Edvard* Karl Jakobinp. Talollisenp., tal. * 17. 7. 1862 Raippaluoto (Björkö). † 12. 3. 1944. ∞ 25. 3. 1884 Beata Lovisa Dahl, * Raippaluoto, † 1945.

Saarn. Kirkollisen hurskauden perinnettä. Lest. 1887 >. *Saarn.* 1890-luvun alusta lähtien. Sm:ja Larsmo ym. ruotsinkielinen Pohjanmaa 1895 >. Loittoni lestadiolaisuudesta uudenheräyksen murroksen aikana (*Wentin* s. 49–56). 1900-luvun alusta lähtien

toimi A. Jernin kanssa ruots. Pohjanmaan kirkollisen herätyksen saarnaajana.

Läht. Bror Borgar Jakob Doktor. En Guds fackelbärare. Jakobstad 1951. 63 s.

Ek, August Andersinp. Savenvalaja, uunintekijä. * 16. 11. 1846 Ruotsi, Bålinge. > Tuusula (Alikerava) 22. 5. 1883 (todellisuudessa muutti Ruotsista Suomeen jonkin verran aikaisemmin). † 9. 2. 1903. ∞ 8. 7. 1883 Sofia Erika Wikström, * 18. 9. 1858 Inkoo, > Tuusula 12. 6. 1883, † 12. 9. 1936. 40

Saarn. Lest. G. A. Sundströmin välityksellä. Saarn. jo ennen naimisiin menoaan; saarn. ruotsin, vähän myös suomen kielellä. Helsingin kok. (SS 1889 s. 154).

Läht. Tuusula KA; Arvid Ek., Pietarsaari 20. 12. 1965.

Ekblom, Juhon. Työmies, tal. (Ulvila — Karkku), talon- 41
omistaja. * 18. 8. 1851 Porin msrk. Pori > Ulvila (Harjunpää) 30. 11. 1894 > Kokemäki 29. 5. 1896 > Karkku 11. 7. 1901 > Pori 23. 8. 1901. † 21. 2. 1931. ∞ 21. 6. 1877 Johanna Sofia Hagner, * 6. 11. 1851 Porin msrk., † 26. 3. 1916 (SL 1916 s. 206).

Saarn. Lest. n. 1881 >. Saarn. Pori 1800-luvun lopusta lähtien. Oulun vanhoill. lähetystoimikunnan saarnaajaluett. n. 1912.

Kirj. L. Typpö Armo ja totuus, 1904, s. 71 s.; SL 1912 s. 10–12, 156–158.

Rantalan kok. (4 kirj. 1903–1919 R:lle).

Läht. Pori, Ulvila, Kokemäki, Karkku KA; SL 1931 s. 108; *Pms* 47/1957; *O. Virkkala* laud.kirj. s. 100.

Eliassen, Ragnvald. Norjal. tal. * 15. 11. 1861 Lø- 42
dingen (Tofte > Vallvåg). † 1942. ∞.

Saarn. Oman kertomansa mukaan lest. n. v:sta 1881, saarn. n. v:sta 1885, pitempiä sm:ja Ofotenin seutu 1890-luvun alusta lähtien. Pävän ja Lundbergin kannattaja (SL 1932 s. 162, 1939 s. 185).

Läht. Kert. R. Eliassen, Miettisen kok.; *Pms* 43/1955 L. Mustakallio.

Elkon Aapo → Auno.

Ellin Nikkulas → Sunna.

- 43 *Ellonen, Juho* Mikonp. Itsellisenp., nuohoojamestari.
* 1. 9. 1864 Valkjärvi (Valkeamatka). > Pietari, P. Marian srk.
16. 1. 1883 > Valkjärvi n. 1918 > Lappeenranta 5. 10. 1922. † 11.
1. 1937. ∞ Pietari 1898 Helena Riikonen, * 16. 2. 1874 Pälk-
järvi.

Veli: *Matti Ellonen*, * 18. 2. 1849, † 5. 11. 1930 Valk-
järvi, oli mahdollisesti samoin vähäinen puhuja (*Pms* 37/1956).

Saarn. Lest. n. 1882 >. Saarn. vähässä määrin, luultavasti 1890-
luvulta alkaen. Sm:ja Narvan seutu (*H. K. Erviö* Laestadiolaisuus
Narvalaisuuden syntysijoilla, SKHS:n vuosikirja 39–40, 1951,
s. 124).

Läht. Valkjärvi, Pietari P. Marian srk., Lappeenranta KA;
HÄ 1937 s. 60; Kert. M. Pulkkinen, Turku.

- 44 *Engman, Olof*. Isä: Nils Petter, * 1804 Överkalix, >
Jellivaara 1830. Tal. * 1831 Jellivaara (Hakanen > Palohuor-
nainen 1860-luvulla). † 5. 1. 1898. ∞ 28. 6. 1862 Lisa Greta Mo-
seksent., * 1832 (Palohuornainen), † 4. 9. 1908.

Veli: *Nils Petter*, * 14. 5. 1837 (Hakanen > Yrttivaara
1870-luvulla), † 23. 2. 1901; ∞ 1. 3. 1863 Maria Greta Johanint.,
* 11. 4. 1839 Överkalix, † 9. 7. 1899. »Yrtti-Nilsi» mainitaan myös
saarn:na (J. Raattamaa [n. 1881] I. Palohuornaiselle, O. H. Jus-
silan kok.; *F. Parakka ym.* Tositietoja laestadiolaisesta herätysliik-
keestä Ruotsissa ja Suomessa, 1931, s. 11, ym.).

Engmanien alkuperäinen äidinkieli ruotsi.

Saarn. Ilmeisesti ainakin 1860-luvulta lähtien Jellivaara; sm:ja
ruotsinkiel. Norrbotten (J. Raattamaa O. Engmanille 14. 7. 1864,
I. Palohuornaiselle ym. 10. 7. 1869 ym., O. H. Jussilan kok.).

Kirj. SS Calumet 1891 s. 157 s., 1892 s. 52, 1893 s. 140 s., 1894
s. 43 s.

Läht. Gellivare KA.

- 45 *Epäily, Juho Simo* Tapaninp. Itsellisenp., its. * 3. 6.
1847 Nivala. † 27. 9. 1900. ∞ 1872 Maria Stiina Kamunen, * 14. 6.
1841 Ylivieska, † 17. 7. 1883 (*KK* 1884 s. 65 s.). ∞ 2) 1885. ∞ 3) 4.
10. 1886. Rippikirjassa 1891–1900: »hullu».

Saarn. Lest. ainakin 1872. Saarn. vähässä määrin Nivala, Haapajärvi (E. Thauvón 28. 6. 1884, Heikeliana).

Kirj. SS 1890 s. 191 s. (laulu).

Läht. Nivala KA; *Y. Karanko* past. kirj. s. 43–45.

Eriksson (Grannas), *August Vilhelm*. Tal. * 16. 46

9. 1854 Siipyy (Skaftung). > Kristiinan msrk. (Tiukka) 30. 6. 1908.
† 4. 1. 1912. ∞ 2. 7. 1879 Josefiina Söderman, * 28. 12. 1856 Pori,
† 2. 3. 1933.

Aidinkieli ruotsi, vaimolla suomi.

Saarn. Sm:ja Merikarvia n. 1890, Teuva n. 1900 (Kert. K. F. Virtanen, A. Korpi ym., Virkkalan kok.; *HÄ* 1939 s. 21 O. Virkkala), Kristiina (arvostelua »hyppyhengen» tuomisesta: J. G. Gustafsson 24. 6. 1904, Rantalan kok.). Saarnasi suom.

Läht. Siipyy, Kristiinankaupunki-Tiukka KA.

Erkki Antti → Juhonpieti.

Erkkilä, Iisakki (Iikka) Efraiminp. Renginp., torpp. 47

* 10. 8. 1858 Liminka. > Oulu 29. 4. 1874 (adm. Oulussa 1874) > Liminka 23.–26. 12. 1874 > Paavola 26. 9. 1903 > Liminka 10.–24. 12. 1909 > Paavola 4. 2. 1915 > Merijärvi 2. 1. 1919. † 12. 8. 1934. ∞ 15. 10. 1876 Kreetta Sofia Liisant. Trumstedt, * 2. 7. 1857 Rantsila, † 1. 9. 1935.

Saarn. Ylitemmes (SS 1893 s. 9), ainakin 1920-luvulta alkaen Keski-Pohjanmaa ym.

Kirj. *HÄ*, lukuisia kirjoituksia.

Läht. Liminka, Oulu, Paavola, Merijärvi KA; *HÄ* 1934 s. 126; *Havas* s. 79, 188, 195.

Erkkilä, Jaakko Mikonp. Talollisenp., kaivostyöläinen, maanvilj. (Amer.). * 18. 3. 1848 Kemijärvi. > Amerikka n. 1871 (Kuparisaari > New York Mills, Minn., 1880-luvulla). † 1918. ∞ Calumet 1880 Anna Liisa, kotoisin Kajaanista, † 1914.

Veli: Matti Erkkilä, * 6. 4. 1862, > Amerikka 1880 (Black Hills > N. Y. Mills), † 6. 11. 1953, saarn. ja papinviran toimittaja 1900-luvulla (*Saarnivaara* s. 285; *Siirtokansan kalenteri* 1953 s. 79 s.).

Saarn. New York Mills (KK 1884 s. 176 J. Takkinen; Siirtokansan kalenteri 1922 s. 167).

Kirj. Vettasjärven kok. (1914 J. Kierille).

Läht. Kemijärvi KA; Ilmonen II s. 202.

- 49 *Erlandsson, Karl Renius*. Kivenhakkaajalp., työmies. * 27. 11. 1868 Kråksmåla (Kalmarin lääni). > Luleå n. 1887. † 23. 1. 1957. ∞ 15. 12. 1889 Augusta Larsson, * 15. 6. 1861 Luleå, † 20. 6. 1941. ∞ 2) 14. 3. 1942 Hanna Höfling, * 10. 1. 1877 Luleå.

Saarn. Ns. Smoolannin herätyksen perinnettä lapsuudenkodissa. Lest. ja saarn. 1890-luvun alusta Luleå. 1900-luvulla sm:ja Pohjois-Ruotsi ym. Länsilest. Saarnasi vain ruots.

Läht. Luleå KA; Gunnar Jönsson Predikanten Karl Renius Erlandsson. Luleå 1958. 8 s.; Sama norj.: Minneord over predikant Karl Renius Erlandsson. Narvik 1958. 8 s.

Ervasti, Olli Ollinp. → Alatalo.

- 50 *Ervasti, Olli* Paavalinp. Talollisenp., tal. * 21. 1. 1820 Pudasjärvi (Sotkajärvi, Ervasti). † 29. 7. 1882. ∞ Kreetta Sakarint. Taivalkoski, * 23. 3. 1813, † 7. 3. 1877.

Saarn. Sm. Puhoskylä talvella 1880 (Sakotettu herjauksesta Pudasjärven talvikär. 4. 2. 1881 § 19).

Läht. Pudasjärvi KA.

- 51 *Ervasti, Paavali* Ollinp. (edellisen poika). Tal. * 3. 3. 1840 Pudasjärvi (Sotkajärvi, Ervasti > Ojala n. 1873 > Jungunkylä, Häyrynen 1885). † 16. 10. 1896 (Oulussa Amerikan matkalta palatessaan). ∞ 18. 4. 1863 Anna Pekant. Veteläinen, * 9. 12. 1843 Pudasjärvi, † 29. 6. 1915.

Saarn. Heräsi khra L. H. Laurinin saarnoista, aluksi »lainalaisessa sieluntilassa». Lest. ja saarn. 1860-luvun puolivälistä alkaen. Pudasjärven tunnnetuin saarn. 1800-luvun lopulla. Alkkulan kok. 1875, sm:ja Oulu 1882, 1889, 1895 (H. Heikel, Pudasjärvi 15. 8. 1872, W. A. Mandellöf 3. 3. 1875, ym., Heikeliana), Taivalkoski, Kuopio (SS 1889 s. 111, 1891 s. 29). Ainakin 2 sm:aa Nurmes, Lipperi, Leppävirta ym. (Sofia Harlin 20. 3. 1895, Heikeliana; Pms

23/1954, 21/1955 ym.). Sm. Amerikka 1890—1891 ja jouluk. 1895 — lokak. 1896.

Kirj. Hengellisiä lauluja. Laulanut Paavali Ervasti. Kustant. Matti Tauriainen. i.p. ja v. [Amerikka]. 32 s.

Laulujulkaisuista ks. *P. Raittila* Lestadiolaisuuden varhaisimmat virsijulkaisut, SKHS:n toim. 52, 1952.

L. Typpö Kirjeitä wirwoitukseksi s. 109 (Pudasjärvi 21. 2. 1892 Amerikkaan) sekä s. 106—108 (= *AS* 1904 s. 106—108: Virginia 11. 4. 1896, Calumet 5. 8. 1896); *Rauhan tervehdys* Calumet 1923 s. 3 (A. L. Heidemanille 7. 12. 1893?).

Hanhi-Pietin kok. (H:lle 26. 8. 1890 Oulu, 23. 2. 1894 Pudasjärvi, 15. 5. 1896 Calumet).

Läht. Pudasjärvi KA; *SS* 1896 s. 220—223 A. Hellman; *Laitinen* s. 92 s.; *Rauhan tervehdys* Calumet 1923 s. 3 s. P. L[assila?]; *Aarne Röytiö* Paavali Ervasti, sananjulistajana ja hengellisenä runoilijana. — Kirkkomusiikkilehti 1943 s. 359 s.; *Röster från Sion* 1896 s. 176—180 (= *SS* 1896), 181 s. V. A. Wirkkula; *SL* 1966 s. 244 s. L. A. Pellikka.

Eskelinen, Antti Pekanp. (Eskeliini, Mettä-Antti). 52
Metsänvartija. * 1. 10. 1838 Oulu (Sanginjoki). > Oulunsalo 29. 1. 1908. † 24. 2. 1919. ∞ Ylikiiminki 13. 4. 1861 Anna Heikint. Auma-aho, * 11. 7. 1835, † 6. 11. 1913.

Saarn. Lest. n. 1867. *Saarn.* Kiiminki 1886, Joensuu 1893 (Sally Thauvón 18. 11. 1886, Sofia Harlin 15. 4. 1893, Heikeliana), Muhos ja Ylikiiminki luultavasti 1870-luvulla (*Pms* 20/1960, 2/1964).

Läht. Oulu msk., Oulunsalo KA; *Hä* 1919 s. 140.

Esko, Pekka Olli Ollinp. Soittaja (Oulu), työmies 53
(Amer.). * 12. 1. 1836 Alatornio[?]. > Oulu 1857. > Amerikka Norjan kautta 1870-luvun alussa (Kuparisaari > Thomson, Minn., 1877). † 1883. ∞ 28. 1. 1858 Valpuri Otiliana Sipola, * 6. 8. 1835 Hailuoto, † 12. 11. 1877 Oulu.

Saarn. Papinviran toimittaja Thomson 1877 >.

Läht. Oulu KA; *Siirtokansan kalenteri* 1936 s. 170; *J. A. Matinen* Thomsonin maanviljelysseudun historia s. 25, 52; *Ilmonen II* s. 226.

Estensen, Torsten. Vht ilmeisesti norjalaisia. Maan- 54
vilj. (Amer.). * 8. 4. 1852 Alta (Kaavuono). > Amerikka 25. 5.

1868 (Kuparisaari, Mich. > Poinsett, Et.-Dakota 1878; P:n suomalaisasutuksen tienraivaaja). † 12. 12. 1919. ∞ Calumet 1870 Kaisa Kreetta Taskila, * 29. 9. 1851 Alatornio, † 25. 3. 1922.

Saarn. Poinsett (Lake Norden) 1880 > (*Ilmonen* Amerikan suomalaisten sivistyshistoria, 1930, s. 20). P:n srk:n papin viran toimittaja 1887 > . Sm:ja Yhdysvallat. Saarnasi norj., suom. ja engl.

Kirj. E. A. Henrikssonin kok. (3 suomenkiel. kirjettä H:lle 1908–1910); Koskamon kok. (1905 J. Salliselle).

SS Calumet 1891 s. 37 s., 1894 s. 47 s.

Läht. Alta KA; *Ilmonen II* s. 294; *Saarnivaara* s. 286.

- 55 *Fjeldal, Peder* Olenp. (Meri-Pietari). Uudistilallisenp., tunturisaamelainen. * 1. 5. 1836 Ibestad (Gratangen). > Jukkasjärvi (Kaalasvuoma > Rautusvuoma > Talma) n. 1861 > Ofoten (Ballangen) 1896. † 13. 10. 1913. ∞ 27. 3. 1865 Anna Perint. Huva, * 6. 8. 1829 Jukkasjärvi, † 20. 5. 1896. ∞ 2) 5. 1. 1899 Bertine Henriette Larsint., * 9. 2. 1877 (Ballangen).

Jukkasjärven srk:n tilintarkastaja 1880-luvulla, ym. luottamus-tehtäviä.

Saarn. Lest. ja saarn. n. 1860-luvulta alkaen. Ofotenin seudun ja Jukkasjärven johtavia saarn:ia 1800-luvun lopulla. Länsilestadiolaisuuden huomattavimpia vanhimpia. Sm:ja Lannavaara (SS 1891 s. 84; *Haaparannan lehti* 21/1895), Jellivaara (*C. Edquist* Ropande röster i ödemarken, 1916, s. 53).

Kirj. AWK 1903 s. 261–264; *Vanhinten kirja II* s. 77 s., 159 s., 175–178.

Vettasjärven kok. (n. 20 kirj. ja fragm. 1900-luvulta).

Läht. Ibestad, Jukkasjärvi, Ofoten KA; *E. S. Wettasjärvi* J. J. Purnun ja B. O. Fieldin elämäkerta ym. kirjeitä, Calumet 1917, s. 10–15 (= *Vanhinten kirja II* s. 15–18); *Sivertsen* s. 285–287, 290 s., 299 ym.; Kert. E. Johnsen, M. Mikkelsen, R. Eliassen, Mietisen kok.

- 56 *Fjellborg, Nils Petteri* Eliaksenp. Mäkitupal. * 28. 12. 1833 Jukkasjärvi (kk.). > Kaaresuvanto (Saivomuotka, Nuulanki) 1864 > Amerikka 5. 1. 1891. ∞ 24. 4. 1864 Kreetta Kaisa Raattamaa (koulumestari Juhani R:n tytär), * 29. 9. 1840,

† 5. 2. 1865. ∞ 2) 18. 8. 1867 Kreeta Johanna Anuntint., * 14. 2. 1846 (Saivomuotka).

Saarn. Ruotsin Lappi (AWK s. 140, 6. 2. 1889 J. Raattamaa, ym.).

Läht. Jukkasjärvi, Karesuando KA.

Fors, Iisakki → Kuoksu.

Frantti (Alafrantti, alk Ryyänen), *Hannu Kustaa* 57
Hannunp. Talollisenp., tal. * 2. 4. 1832 Tervola (Koivu). † 27. 7. 1876. ∞ 22. 4. 1855 Kaisa Maria Matint. Ryyänen, * 16. 6. 1833, † 3. 9. 1914 Matti Ylifrantin leskenä.

Val. KN:n jäseneksi 1872.

Saarn. Kemin ptpk:ssa 1862 mainitaan lestadiolaisten edustajana Hanno Frantzila Tervolasta. Hannu Ranttilan Tervolasta kerrotaan käyneen sm:lla Sodankylän Lakson talossa n. 1868 (Paulaharjun kok. 37 305). Kysymyksessä on hyvin mahdollisesti sama henkilö = Hannu Kustaa Frantti.

Läht. Tervola KA.

Färdig, Bernhard G. Merikapteeni, kiinteistöliikkeen 58
harjoittaja. * 15. 10. 1850 Uusikaupunki. > Amerikka (> San Francisco 1883 > Berkeley 1890). † 4. 4. 1934. ∞ 1889 Kustaava Mäki, * Alavus, † 1933.

Saarn. Lest. 1880-luv. Saarn. 1895–1934. Berkeleyyn ap.-lut. srk:n pappi. J. W. Eloheimon papiksi vihkimä. Saarnasi suom., ruots., engl.

Kirj. AS 1904 s. 141 s., 1907 s. 43 s., 1908 s. 38 s., 1909 s. 30 s., 1911 s. 110.

Rantalan kok. (6 kirj. 1909–1911 R:lle).

Läht. Siirtokansan kalenteri 1935 s. 174–176; Saarnivaara s. 286 s.

Färi-Salkko → Savikuja, Salomo.

Granlund, Juho Heikki Juhonp. Itsellisenp., its. 59
* 3. 6. 1845 Pudasjärvi (Sarakylä). † 16. 8. 1915. ∞ 24. 11. 1894 Anna Aapont. Torvinen, * 18. 8. 1859.

Saarn. Lest. n. 1866 >. *Saarn.* 1870-luvun alusta lähinnä Sara-kylä. Sm:ja Kuusamon lounaiset kylät (KK 1883 s. 129), Puolanka ja Suomussalmi pudasjärveläisten lähetysmiehenä (Oulun vanhoill. lähetystoimikunnan ptk. 3. 11. 1907).

Kirj. KK 1887 s. 74 s.; SS 1892 s. 44.

Läht. Pudasjärvi KA; SL 1915 s. 375 M. Sarala; S. Pentikäinen laud.kirj. s. XIX.

- 60 *Granquist, Henrik.* Mainittu Merikarvian ensimmäiseksi saarn:ksi, 1880-luvun alkupuolelta lähtien. Syrjäytyi lankeemusten vuoksi 1890-luvulla. *n. 1855, lest. n. 1875/1876 >.

Läht. Kert. F. J. Mäkivaara, K. F. Virtanen, Sandra Gyll, H. Granquist, Virkkalan kok.

- 61 *Grape, Carl Johan.* Isä: khra Zacharias Grape. Ent. proviisori, varamissionääri 1842–1847, tal. * 10. 8. 1816 Kaare-suvanto. > Jukkasjärvi (Vittanki > Jukkasjärvi > Kurravaara n. 1850) ainakin 1840-luvun lopulla > Ruotsin Karunki (Lapinjärvi) 11.–27. 12. 1861. † 14. 1. 1897. ∞ 5. 12. 1849 Ulriika Ollint. Tornæus, * 30. 3. 1822 (Kurravaara), † 31. 10. 1879. ∞ 2) 20. 11. 1885 Sofia Johanna Jaako, * 24. 9. 1842 Hietaniemi, † 20. 12. 1926.

Saarn. Heräsi P. Raattamaan ensimmäisen Jukkasjärven matkan aikana 1847. Læstadiuksen tunnetuimpia koulumiehiä (*Miet-tinen* s. 58, 66 s. ym.). Myöhemmin saarn. lähinnä Ruotsin Kai-nuu ja alinen Tornionlaakso. Sm:ja Ylitornio (Hanna Heikel 23. 1. 1879, 8. 1. 1880, 11. 4. 1886, Heikeliana).

Läht. Karesuando, Jukkasjärvi, Karl Gustav KA; *Pohjola* 5/ 1897; Paulaharjun kok. 37678, 33371; *Hugo Grape* Eräitä lisätietoja saarnaaja C. J. Grapesta. — Maitojyvä 1951 s. 23 s.; *Wilhelm Tawe* Jukkasjärvi kyrka och bygd 350 år, Luleå 1958, s. 121–123.

Gråbacka, Frans Johannes → Mäkivaara.

- 62 *Gråbacka, Jaakko* Mikonp. Torpparinp., torpp. * 12. 3. 1820 Ahlainen. † 24. 4. 1911. ∞ 24. 1. 1843 Anna Antint, * 28. 11. 1822, † 16. 7. 1910.

Saarn. Lest. 1870-luvun puolivälissä. Sitä ennen ensin rukoile-

vaisuuden, sitten Gestrinin evankelisen herätyksen piirissä. Lest. kautenaan vain lyhyen ajan puhujana.

Läht. Ahlainen KA; *Kolk.* 1911 s. 220–225 = *HÄ* 1939 s. 109 s. F. J. Gräbacka (Mäkivaara); *O. Virkkala* Laestadiolaisuus satakuntalaisella maaperällä, Satakunta XI, 1939, s. 56–59.

Grön, Juho → Viheriä.

Grönroos, Frans Fredrik Marianp. Its., kauppias 63
(n. 1881 >). * 15. 9. 1850 Ahlainen. Siikainen > Pomarkku 1864 > Porin kaup.srk. 10.–14. 10. 1897. Ottanut todistuksen Amerikkaan menoa varten Pomarkussa 1892, Porissa 9. 6. 1898. ∞ 22. 8. 1875 Maria Kristiina, * 27. 2. 1855.

Poika: Oskari Grönroos (Vihantola), * 25. 1. 1876, † 25. 8. 1936 Lapua.

Saarn. Pomarkun KN:n ptk. 4. 4. ja 14. 6. 1886 mainitsee G:n yhtenä Pomarkun lest. opetuspuheiden pitäjistä. Ilmeisesti ei myöhemmin saarn.

Läht. Ahlainen, Pomarkku, Pori KA; *Kares* Heränneen kansan vaellus V s. 157–163.

Guttormsen, Johan Erik (Guttur-Erkke, suom.: Kuttur Erkki). Saamelainen. * 29. 9. 1857 Teno (Luftjokk). † 10. 9. 1943. ∞ Risten. ∞ 2) Ellen Katrine. 64

Saarn. Lest. 1870-luvun alkupuolelta, saarn. 1870-luvun lopusta lähtien. Sm:ja lähinnä Varanginvuono.

Läht. N. Outakoski past.kirj. s. 84–92.

Haapalainen, Heikki Matinp. Talollisenp., its. 65
* 28. 11. 1857 Kontiolahti (Mönni). > Liperi 1. 11. 1932. † 1. 12. 1941. ∞ 17. 12. 1916 Vappu Pitkänen, o.s. Soikkeli, * 5. 7. 1858 Kontiolahti, † 25. 5. 1941.

Saarn. Äiti renqvistiläinen, hurskas kotikasvatus. Lest. 1880-luvulla. Toi lestadiolaisuuden Impilahdelle n. 1885 ollessaan matkalla Pietarista Vytegraan (*HÄ* 1940 s. 117). Muuten tietoja saarnaamisesta vasta 1900-luvulta.

Läht. Kontiolahti, Liperi KA; *VÄ* 1946 s. 29 M. Vanninen; *K. Mäntylä* past.kirj. s. 88 s.

- 66 *Haarala, Juho* Tuomaanp. Talollisenp. * 12. 9. 1843 Orimattila. † 2. 1. 1928. ∞ 13. 10. 1878 Fredrika Mikont., * 26. 2. 1853 Nastola, † 24. 1. 1924.
Saarn. Orimattila 1890-luvulta alkaen (SS 1895 s. 123).
Kirj. *Vanhinten kirja II* s. 130 s.
Läht. Orimattila KA; *VLKYJ VII* s. 17.
- 67 *Haataja, Taneli* Matinp. Talollisenp., tal. * 6. 1. 1844 Kuusamo (Vasaraperä). > Posio 1908, srk:n jaossa. † 18. 3. 1929. ∞ Kaisa Sofia Tolva, * 26. 6. 1852 Kuusamo.
Saarn. Paikallinen puhuja ehkä 1870-luvun puolivälistä.
Läht. Kuusamo, Posio KA; *SL* 1929 s. 69; *S. Pentikäinen* laud.-kirj. s. XIX.
- 68 *Hagel, Israel* Anna Priitanp. Maanvilj. (Amer.). * 29. 9. 1846 Ruotsin Alatornio (Ylivojakkala, Muljun eli Hagelin talo). Oleskellut Norjassa luultavasti 1860-luvun lopusta alkaen. > Amerikka 21. 3. 1873 (Kuparisaari > New York Mills 1877). † 8. 7. 1934. ∞ 12. 11. 1878 Margareeta Johanna Kinnunen, * 16. 7. 1855 Karunki, † 1931.
Amerikassa kunnallisia ym. luottamustehtäviä.
Saarn. Lest. n. 1865 >. Saarn. New York Mills 1877 > (*KK* 1884 s. 176), papinviran toimittaja 1911–1932 (*H. R. Wasastjerna* Minnesotan suomalaisten historia, 1957, s. 161). Sm:ja Amerikka. Pjoht. useissa ap.-lut. suurissa seuroissa.
Läht. Nedertorneå-Haparanda KA; *Siirtokansan kalenteri* 1919 s. 156–160 J. W. Lähde, 1922 s. 167, 1932 s. 177 s., 1935 s. 178 s.; *Ilmonen II* s. 203; *Saarnivaara* s. 287.
- 69 *Hagren* (Sänkelä), *Kustaa Fredrik*. Knuuttilan talon renkivouti, mäkitupal. * 12. 11. 1853 Luopioinen. † 5. 2. 1922. ∞ 27. 12. 1874 Kustaava Joonant., * 6. 8. 1856, † 17. 5. 1924.
Saarn. Kiellettiin pitämästä [lest.] opetuspuheita (Luopioinen KN 6. 4. 1884). Mainitaan Helsingin kok:een osallistuneena saarnaajana (SS 1889 s. 154).
Läht. Luopioinen KA.

Halmetoja, Aapo Antinp. Talollisenp., tal., mylläri. 70

* 17. 4. 1821 Nivala (Ruuskankylä, Halmetoja, Loppu). > Rantsila 17. 7. 1870 > Haapajärvi (Oksava) 2. 12. 1871—5. 6. 1875. Asui Oksavan kylässä jo v:sta 1868. † 2. 12. 1892. ∞ 7. 12. 1840 Kreeta Liisa Pirttipera, * 1. 1. 1817, † 29. 4. 1868. ∞ 2) 15. 11. 1869 leski Anna Samuelint. Porkka, * 4. 7. 1831 Rantsila.

Nivalan srk:n kuudennusmies 1860-luvulla.

Saarn. Kertoo heränneensä 10-vuotiaana ja saaneensa »isän suunantoja» [N. K. Malmbergin] rippikoulussa sekä kuulleen saarnattavan »täydellistä sovintoa» Oulussa, missä hän 1860-luvulla oli yhteydessä sikäläisiin lestadiolaisiin. 1860-luvulla vaikutteita hedbergiläisiltä (KK 1883 s. 132). *Saarn.* heti Oulusta palattuaan, Nivala n. v:sta 1863, Haapajärvi (A. N. Holmström N. Holmströmille 30. 3. 1867, SKHS:n arkisto D 56), 1860-luvun lopulla myös Kalajoki (A. Halmetoja Kuopion tkille 25. 1. 1869, XII 42, OTA).

Kirj. Val. krist. k. I s. 66 s.; KK 1883 s. 195 s., 1884 s. 137 s. (Elämäkertani = *Johansson* s. 169—171); *Hengellinen kuukauslehti* 1888 s. 111 s.

Hedbergin kok., HYK (H:lle 27. 10. 1866 G. Sjöringin ym. kanssa).

Läht. Nivala, Rantsila, Haapajärvi KA; Y. Karanko past.kirj. s. 12—16.

Halmetoja, Juho (edellisen poika). Mylläri, mäkitupal. * 12. 3. 1842 Nivala. > Haapajärvi 1872 > Haapavesi 5. 4. 1877 > Viitasaari (Keitelepora) 10. 11. 1889 > Pihtipudas 13. 4. 1891 > Viitasaari (Kolima) 3. 3. 1893 > Pielavesi 4. 12. 1895 > Kiuruvesi (Osmanki) 29. 12. 1898 > Kärämäki 22. 9. 1899 > Haapavesi (Karsikas) 1902. † 1. 8. 1914. ∞ Saara Nuutint. Rinnetkangas, * 11. 5. 1841 Haapajärvi, † 27. 11. 1908.

Saarn. Lest. 1860-luvulta alkaen. *Saarn.* Nivala, Haapavesi ym. mahdollisesti 1860-luvulta, ainakin 1880-luvulta alkaen (KK 1884 s. 138, 1885 s. 100).

Kirj. SS 1894 s. 203 s.

Läht. Nivala, Haapavesi, Viitasaari, Pielavesi, Kiuruvesi KA; Y. Karanko past.kirj. s. 16.

- 72 *Halonen*, (Lotvonen, Pieniniemi), *Kaaperi* (Gabriel). Isä: tal. Kustaa Lotvonen. Tal. * 24. 11. 1851 Utajärvi (Ahmas). > Kestilä 1. 4. 1896. † 21. 10. 1936. ∞ 24. 6. 1876 Kaisa Antint. Lotvonen, * 3. 11. 1859, † 25. 3. 1934 (*SL* 1934 s. 132).
Val. Ojakylän koulun kaitsijamieheksi 29. 9. 1889.
Saarn. 1880-luvulta alkaen. Sm:ja Kestilä, Hyvölänranta (*OL* 10/ 1884 ja 37/ 1886). 1900-luvun alussa laajoja sm:ja Pohjanmaa ym., uuttaheräystä vastustaen. Sm. Amerikka 1911–1912 P. Rantalan kanssa. SRK:n vuosikokoussaarn. 1910, 1913, 1921, 1923.
Läht. Utajärvi, Kestilä KA; *SL* 1936 s. 273 H. Jussila; *Pms* 32/ 1960 P. Myllyoja, 49/1966 U. K[allunki].
- 73 *Halvari*, *Olli* Matinp. Talollisenp., tal. * 19. 12. 1848 Rovaniemi (Saarenkylä). † 20. 1. 1892 (sm:lla Vähänkylän Saarenpään kylässä). ∞ 25. 11. 1870 Anna Kreetta, * 16. 8. 1845 Rovaniemi, † 19. 9. 1897 Tuomas Ämmälän vaimona (*SS* 1897 s. 214 s.).
Kunnallislautakunnan esimies 1880-luvulla [?], KN:n jäsen 1892, ym. luottamustehtäviä.
Saarn. Ilmeisesti 1870-luvulta alkaen Rovaniemi (Hanna Heikel 12. 3. 1877 Ylitornio, Heikeliana; *KK* 1886 s. 131). Sm:ja Ii, Oulu tammik. 1889 ja 1892, lokak. 1890 (Heikeliana), Etelä-Pohjanmaa, kutsuttuna (R. Hirvonen 27. 1. 1892, Hanhi-Pietin kok.).
Kirj. *SS* 1892 s. 239 s.
Läht. Rovaniemi KA; Rovaniemen talvikär. ptk. 15. 3. 1879 § 92 (sakotettu joulupäivän seuroissa 1878 tapahtuneesta ulkopuolisen »pahoinpitelystä»); *SS* 1892 s. 32; *Laitinen* s. 84.
- 74 *Hanhivaara* (alk. Jokela), *Pietari* (Hanhi-Pieti). Tal. * 23. 10. 1833 Kittilä (Köngäs > Hanhimaa 1864). † 17. 2. 1926. ∞ 7. 3. 1858 Elsa Maria Aatamint. Lakso, * 11. 5. 1841, † 23. 2. 1937 (*HÄ* 1937 s. 75–77, 89 s.).
Suvusta → matr. B Jokela.
Poika: saarn. Pekka Hanhivaara, * 2. 2. 1866, † 19. 6. 1933 (*HÄ* 1933 s. 107 ym.).
Vävy: saarn. Emil Koskinen, * 10. 7. 1871 Janakkala, † 23. 11. 1930 (*HÄ* 1931 s. 11 s., 27–29).

Kirkolliskok:n maall.edusmies 1886. Val. virsikirjaehdotuksen tarkastusvaliokuntaan 1880.

Saarn. Lest. Kittilän alkuheräyksestä lähtien. Saarn. oman srk:n ulkopuolella 1860-luvun puolivälistä alkaen. Paksuniemen ja Puljulan ohella Kittilän huomattavin saarn. 1800-luvulla. Vuosittaisia sm:ja Sodankylä, Rovaniemi, myös Koillis-Pohjanmaa (Henrik Heikel 7. 1. 1875, Heikeliana; A. Jussila 16. 8. 1896, Hanhi-Pietin kok., ym.), lukuisia sm:ja Tornionlaakso (KK 1884 s. 134, 1885 s. 87; SS 1899 s. 64; Hanna Heikel 14. 2. 1884, 10. 2. 1886, 6. 2. 1888, S. Thauvón 25. 1. ja 13. 2. 1889, 19. 3. 1893, Heikeliana, ym.), 2 sm:aa Vesisaaren seutu, viimeksi 1882 (J. Wirkkula 2. 2. ja 17. 3. 1882, Heikeliana; A. Brune Den levende kristendom i Vadsø, Norvegia sacra 14, s. 47 s.). Useita laajoja sm:ja Etelä-Suomi, Pietari, Oulu, Ii ym. v:sta 1881 alkaen, varsinkin uudenheräyksen murroksen aikana (Pietarin *wiikko-sanomat* 37/11. 9. 1881; KK 1883 s. 145, 149; SS 1890 s. 9, 1898 s. 29 s., 80, 1901 s. 64; Kolk. 1901 s. 32, 40–46, 1903 s. 49–59, 1906 s. 17–30; S. Thauvón 27. 8., 8. 9. ja 22. 9. 1881, 23. ja 29. 10. 1886; Joensuun rauhanyhd:n tilikirja 10. 1. 1896, 12. 2. 1897 [1898?], ym.). Alkkulan kok. 1875. Uudenheräyksen arvostetuin saarn., sovintokok:ssa 1911.

Kirj. SS 1888 s. 12–15, 1891 s. 141–143, 150–152, 1899 s. 193–204, 1900 s. 15 s., 134–142, 1902 s. 145–152; AS 1904 s. 245–248; Kolk. 1900 >, lukuisia kirj:ia ja puheiden selostuksia.

Hanhi-Pietin kok. (muutamia kirj. ja konsepteja 1886 >); Mikolan kok. (5 kirj. 1888–1900).

Läht. Kittilä KA; Laitinen s. 63–65; HÄ 1926 s. 34 s. A. E. Raunio, 50–53; Havas s. 53–57; Sama Hieman oikaisua. Oulu 1930. 4 s.; Kansallinen elämäkerrasto II, 1929, s. 349 s. V. H[ava]s; E. A. Auno Hanhi-Pieti. — Vartijan äänen kesälehti 1947 s. 4–7, 28–30; Arvi Merikallio Pietari Hanhivaara. — Mikael Agricolasta E. W. Pakkalaan, 1947, s. 474–483; Sama Pohjolan pietismi. — Vainion varrelta, 1957, s. 2–4; Pekka Hanhivaara Muistelmia Hanhi-Pietistä. — Vartijan äänen joulou 1958 s. 18 s.; Paulaharjun kok. 37453, 37454.

Hannila, Jakob. Isä: tal. Matts Korpi. Tal., myöhemmin mäkitypal. *9. 12. 1851 Kaarlela. †17.3. 1925. Käynyt Amerikassa 1872–1874. ∞ 13. 7. 1871 Maria Broända, *21. 8. 1850.

Saarn. Lest. 1870 >. Saarn. 1870-luvulta alkaen (Wentin s. 33, 35 ym.). Saarnasi ruots. Helsingin kok:ssa 1889 (SS 1889 s. 147).

Sm:ja Etelä-Pohjanmaa (SS 1892 s. 38), myöhemmin mm. Pietari, Pohjois-Norja, Ahvenanmaa. Saarn. ruots. ja suom.

Kirj. Val. krist. k. II s. 49 (Kirje Kokkolasta yhdessä K. Ägrenin ja H. Lahden kanssa).

Läht. Kaarlela KA; SS 1898 s. 179; *HÄ* 1925 s. 49–51; *T. Krook* August Jern, 1934, s. 27 s.

- 76 *Hannonen, Juhon* Pekanp. Talollisenp., aliups. (Suomen kaartin patl. 31. 10. 1883–1. 11. 1886), poliisikonstaapeli. * 7. 5. 1861 Uukuniemi. > Viipuri 2. 1. 1888 > Uukuniemi 13. 5. 1889 > Viipuri 30. 9. 1890 > Uukuniemi 2. 6. 1896. † 3. 1. 1924. ∞ 31. 12. 1887 Maria Londen, * 28. 3. 1864 Hausjärvi, † 30. 11. 1932.

Saarn. Muistelun mukaan lest. Suomen kaartissa palvellessaan. Saarn. ainakin v:sta 1890 lähtien Uukuniemi (U:n käräjäptk. 2. 10. 1890 § 141). Oulun vanhoill. lähetystoimikunnan saarn.-luetelo 1912/13.

Läht. Uukuniemi KA; Suomen kaartin miehistöluett. 1883, Sota-arkisto; *V. Luukka* laud.kirj. s. 112 s., 214 s.

- 77 *Hannula, Jaakon* Jaakonp. Talollisenp., katekeetta. * 12. 5. 1844 Kuolajärvi. † 25. 4. 1891. ∞ 23. 2. 1864 Saara Laurint. Kursu, * 29. 8. 1845, † 19. 1. 1936.

Veli: Herman Hannula, * 5. 11. 1850, vih. papiksi 1876, † 1. 1. 1880.

Saarn. Kuolajärvi ja Kuusamo (KK 1883 s. 129).

Läht. Salla KA; SS 1891 s. 136 A. Alapeteri; *Pms* 24/ 1961 S. Pentikäinen.

Hannula, Lauri → Mikkola.

- 78 *Harju* (Harjula, Takala), *Jaakon* Mikonp. Talollisenp., tal. * 18. 5. 1831 Sodankylä (Vaiskojärvi). † 26. 5. 1906. ∞ n. 1858 Kaisa Liisa Halonen, * 12. 1. 1839, † 1. 2. 1891.

Saarn. Lest. ja saarn. Sodankylän ensimmäisiä.

Läht. Sodankylä KA; *AS* 1906 s. 148, 164.

- 79 *Harju, Juhani Petteri* Pekanp. Itsellisenp., kalastaja. * 20. 3. 1854 Ruotsin Karunki (Kukkola). > Norja, Vesi-

saari 1857 > Etelä-Varangi (Salmijärvi) ennen v:ta 1872. † 28. 6. 1910. ∞ 19. 1. 1879 Maria Jefrosine Petterint. Peteri, * 1862 Kuolajärvi, † 27. 1. 1899.

Saarn. 1870-luvun lopusta lähtien Salmijärvi.

Kirj. Val. krist. k. II s. 60 s.; *SS* 1893 s. 206 s.; *SS Calumet* 1893 s. 58, 1895 s. 110 s.; *Haaparannan lehti* 30/1897.

Koskamon kok. (1880, 1888, 1889, 1906 K:lle).

Läht. Karl Gustav, Sør-Varanger KA.

Hartikainen, Matti Heikinp. Torpparinp., työmiehes, 80 talonomist. * 26. 1. 1840 Tuusniemi (Kiukoonniemi). > Nilsä 24. 11. 1866 > Kaavi 19. 3. 1869 (tal.) > Kuopio 28. 11. 1878 > Iisalmi 30. 5. 1904 > Kuopio 15. 11. 1907. † 7. 10. 1921. ∞ 9. 11. 1861 Anna Katriina Smolander, * 16. 8. 1839 Tuusniemi.

Kaavilla srk:n kuudennusmies.

Saarn. Lest. ja saarn. Kuopio 1880-luvun alusta lähtien (*KK* 1884 s. 33, 1887 s. 167). Sm:ja Tuusniemi (*SS* 1889 s. 109), Piela-vesi ja Heinävesi 1890-luvulla (*SL* 1947 s. 59; *Pms* 28/1957), Karjala ja Savo.

Läht. Tuusniemi, Kaavi, Kuopio KA; *SL* 1922 s. 13; *H. Jusila* Kutsujan armo s. 98; *Pms* 10/1955.

Hartman, Matias Matinp. Suutarinp., suutari, kiertokoulunop., kaupunginviskaali ym. * 8. 8. 1856 Jyväskylä. > Alatornio 2.—21. 4. 1884 > Tornio 1887 > Alatornio 1889 > Tornio 1892. † 13. 10. 1929. ∞ 15. 1. 1877 Maria Helena Likander, * 6. 8. 1846 Luhanka, † 14. 7. 1918. ∞ 2) 16. 2. 1919 Olga Möttönen, * 6. 12. 1876 Paltamo, † 13. 10. 1960 Tornio.

Kävi 2 luokkaa Jyväskylän lyseota 1867—1869. Hospitanttina Jyväskylän seminaarissa kevätlukuk. 1886. Alatornion kiertokoulunop. lokakuusta 1883 kevääseen 1884 ja 1888—1889. Toimi Lannavaaran lähetyskoulun johtajana ja opettajana 1. 10. 1884—10. 1. 1886 sekä L:n postiaseman hoitajana 8. 9. 1884 lähtien.

Saarn. Lest. ennen v. 1884 (J. G. Snellmanin tod. 24. 4. ja 26. 8. 1884, Harjaman kok.). Saarn. Tornio. SRK:n vuosikokoussaarn. 1929 Tornio.

Kirj. AS 1909 s. 182 s., 244—248.

Rantalan kok. (4 kirj. 1908–1926 Rille).

Läht. Jyväskylä, Alatornio, Tornio KA; »Lapska missionens vänner» yhdistyksen arkisto, Tukholma; Aino Harjamen kok., Jyväskylä; *SL* 1929 s. 229; *Jyväskylän seminaari 1863–1937*, 1937, s. 273; *I. Pelkonen* laud.kirj. s. 42.

- 82 *Hautajärvi, Juho* Juhonp. (Hauta-Junnu). Talollisenp., tal. * 23. 12. 1847 Kuolajärvi. † 20. 2. 1940 (Ylitorniolla sotasiirtolaisena). ∞ 29. 3. 1869 Riita Liisa Salla, * 3. 5. 1849, † 14. 10. 1932 (*SL* 1932 s. 250).

Saarn. Lest. ja saarn. n. 1870 > (*AWK* s. 70). Sm. Ii, Oulu 1877 (Sally Thauvón 17. 2. 1877, Clem. Åström 25. 3. 1877, Heikeliana). Sm. Amerikka P. Rantalan kanssa 1903–1904.

Kirj. Val. krist. k. II s. 48; *KK* 1883 s. 196 s.; *AS* 1910 s. 126 s.

Läht. Salla KA; *SL* 1940 s. 75, 88.

- 83 *Hautala* (Siirto, Siiro, Siira), *Juho* Jaakonp. (Hauta-Jussi). Tal. * 2. 11. 1842 Nivala. † 26. 6. 1898. ∞ 26. 5. 1875 Maija-Liisa Palola, * 26. 8. 1848, † 26. 5. 1888. ∞ 2) 6. 11. 1892 Vappu Svala, * 6. 4. 1850 Kärsämäki, † 12. 1915.

Saarn. Lest. n. 1869 Oulun matkalla, ensimmäinen Nivalan Haapaperällä. *Saarn.* Nivala 1870-luvulta alkaen (luettelo kirkkokurinalaisista 1873–1876; rippikirjassa 1866–1875: »saarnamies». *KK* 1883 s. 133). Sm: ja Haapajärvi (E. Thauvón 28. 6. 1884, Heikeliana), Lappajärvi (*KK* 1884 s. 159), Helsinki, Säkylä, Pori (*KK* 1886 s. 41, 1887 s. 7), Viitasaari (*SS* 1894 s. 203 s.). Helsingin kok. (*SS* 1889 s. 153). Kittilässä Erkki Rytken kanssa 1892/93 (*SS* 1893 s. 160).

Kirj. *SS* 1894 s. 263 s. (yhdessä A. Salon kanssa).

Läht. Nivala KA; *SS* 1898 s. 252–254 I. Nevasaari; *Y. Karanko* past.kirj. s. 19. 23–27.

- 84 *Hedetniemi, Sakarias* Juho Heikinp. Talollisenp. * 14. 1. 1856 Pyhäjärvi O.l. > Haapajärvi 12. 4. 1874. > Amerikka (Lanesville, Mass.) 1893. † 7. 7. 1932.

Saarn. Amerikka 1890-luvulta alkaen.

Läht. Pyhäjärvi KA; *Saarnivaara* s. 287.

Hedlund, Anders Erikinp. Uudistilallisenp., kaup- 85
 pias. * 27. 10. 1838 Överkalix (Kälfjerf > Kälfudden > kk.).
 † 22. 12. 1913. ∞ 18. 12. 1881 Margareeta Matilda Kössö, * 30.
 11. 1854 Karunki, † 7. 9. 1894.

Saarn. Ruots. Kainuunlaakso 1870-luvulta alkaen (*E. Kaivola*
 Mathilda Fogmanin asema ja merkitys lestadiolaisessa herätys-
 liikkeessä, SKHS:n vuosikirja 45–47, s. 83 s.). Länsilest. (*Pms* 23/
 1956 A. Wennström, ym.).

Kirj. Den förlorade Sonen. Luce ev. 15 kap. 11–32 v. För-
 klaradt af — — —. Luleå 1880. 16 s.

Zions budbärare (brev till Luleå 1886, till Nederkalix 1887).
 Luleå 1888. 8 s.

Ett försök af nio prestmän och biskop L. Landgren att refor-
 mera den læstadianska läran och andeliga rörelsen i Norrbotten
 och Finland; men wederlägges genom utdrag af doktor Martin
 Luthers, Philip Melanchtons och Johan Arndts skrifter, hwaraf
 synes att den s.k. læstadianska läran är öfwerensstämmande med
 profeters, ewangelisters och apostlars wittnesbörd samt den evan-
 geliska lutherska läran. Uppsatt af — — —. Luleå 1889. 24 s.

Lundbergin kok., Jukkasjärvi KA:P I 7 (kirj. 1874, 1881); O.
 H. Jussilan kok. (3 kirj. 1896, 1897 O. Engmanille).

Läht. Överkalix KA.

Hedlund, Nils Henrik (edellisen veli). Tal. * 14. 86
 10. 1840 Överkalix (Kälfjerf > Kälfudden). † 27. 4. 1909. ∞ 27.
 11. 1865 Brita Catharina Samuelint., * 30. 3. 1843 Överkalix, † 29.
 12. 1932.

Saarn. Ruots. Kainuunlaakso 1870-luvulta alkaen (*L.E. Karls-
 son* Maallikkosaarnaaja — — —:n elämäkerta, 1909, s. 10 s.; *SS*
 1889 s. 105). Sm:ja Etelä-Ruotsi (Sommen) 1898 > (J. Rautio 14.
 4. 1900, Haapaniemen kok.). Itälest.

Kirj. Dr Martin Luthers lärdomar om evangeliu och Guds rikes
 fördolda rikedomar. Tranös 1908. 18 s. (Förord af — — —).

SS Calumet 1893 s. 44–46, 1895 s. 13–16, 125–128; *AWK* liite
 s. 1–3; *A och O*, Luleå, 1957 s. 109–111.

Koskamon kok. (Suomennos kirjeestä 28. 1. 1805 [p.o. 1905]
 J. Lumijärvelle).

Läht. Överkalix KA.

- 87 *Hedman, Josef August* Josefinp. Talollisenp., tal.
* 31. 3. 1856 Nederkalix (Granån). † 7. 12. 1931. ∞ 6. 12. 1879
Greta Nilsint., * 31. 3. 1858 Nederkalix, † 30. 5. 1939.

Saarn. Ainakin 1880-luvulta lähtien Ruotsin Kainuu. Sm:ja Matarenki (Hanna Heikel 11. 4. 1886, Heikeliana), Oulu, Kemi, Ii, Tornio (SS 1890 s. 219; Tornion rauhanyhd:n kassakirja 5. 9. 1890), Oulu, Kokkola, Vaasa 1892, 1893 (*Wentin* s. 51 s.). Läheni eräitä uudenheräyksen ajatuksia jo ennen hajaannusta, yksinäistyi kotipaikkakunnallaan. Mainitaan Oulun vanhoill. lähetystoimikunnan saarn.luettelossa n. 1912.

Kirj. Kristeligt månadsblad 1886 s. 110–112; *Röster från Sion* 1893 s. 12–14, 156–158.

Kirje J. Doktorille (*B. Borgar Jakob Doktor*, 1951, s. 58).

Läht. Nederkalix KA; *T. Krook* August Jern, 1934, s. 40–44; Kert. G. Jönsson.

Heikinvuoli → Partapuoli.

- 88 *Heikkinen, Heikki* Liisanp. Torpp., tal. * 14. 8. 1840 Utajärvi (Sanginjärvi). > Ylikiiminki (Vesala) 17. 5. 1883. † 20. 6. 1912. ∞ 5. 6. 1876 Kaisa Laurint. Hiltunen, * 14. 4. 1849 Puolanka, † 19. 7. 1936 (*SL* 1936 s. 202; *RS* 1937 s. 103).

Poika: Heikki H., * 4. 6. 1864, Y:n kiertokoulunop. 1892 > (*SL* 1932 s. 229).

KN:n jäsen ainakin 1885–1889.

Saarn. Utajärvi, Puolanka, Ylikiiminki ilmeisesti 1870-luvulta alkaen (Hyvärisen kok: Ylikiiminki 1889; *SL* 1931 s. 114). Sm:ja Ii (J. Fr. Thauvón 5. 12. 1890, Heikeliana), Muhos, Pudasjärvi (*Pms* 34/1960, 6/1961), Teuva J. Runtin kanssa (Kert. S. N. Rajala, Virkkalan kok.).

Läht. Utajärvi, Ylikiiminki KA; *SL* 1912 s. 210–212 J. Runtti.

- 89 *Heiskala* (Heiskel), *Hannu* Hannunp. * 1856 Lyngen (Oksvik > Storfjord, Sandøra). † 24. 12. 1903.

Suku luultavasti lähtöisin Alatorniolta.

Saarn. Hannu Heiskala mainitaan eräänä Lyngenin ensimmäisistä lest:ista (Paulaharjun kok. 37787). Luultavasti tämän poika oli saarn. Lyngen. Sm:ja Raisi (Nord-Reisa) 1880-luvulta lähtien (P. A. Stark [1880-luv.], Koskamon kok.; *Under vandringen* 4/

1951), Vesisaaren seutu ym. 1890-luvulla (*A. Brune* Den levende kristendom i Vadsø, Norvegia sacra 14, s. 66, 70).

Läht. Lyngen KA.

Heiskanen, Kalle Heikki Matti Vilhelminp. Itsel- 90
lisenp., its., muurari. * 5. 11. 1867 Leppävirta (Mustinmäki). >
Kuopio 3. 4. 1884 > Leppävirta 2. 4. 1887 > Viipuri 24.–26. 10.
1894 (msrk. > kaup. 1. 1. 1933, alueliitoksessa). † 15. 12. 1943. ∞
4. 1. 1891 Eeva Aapelint. Havo, * 5. 6. 1875 Savitaipale.

Saarn. Uudenheräyksen alkaessa. Sm. Oulun ympäristö (SS 1899 s. 64), 1900-luvulla Viipuri ja Karjala.

Kirj. Saarenpään kok. (22 kirjettä S:lle 1897–1913); Mikkolan kok. (1915 M:lle).

Läht. Leppävirta, Kuopio, Viipuri msk., kaup.srk. KA; *VÄ* 1944 s. 28, 76–78 M. Virolainen.

Helisten, (Pekkala), Kaarle Kustaus Pekanp. Mä- 91
kitupalaisenp., tal. (1888 >). * 30. 4. 1848 Kemijärvi. † 17. 9.
1915. ∞ 10. 10. 1872 Anna Kreeta Lampela, * 5. 10. 1847, † 23.
3. 1929 (SL 1929 s. 130).

Val. katekismusedotuksen tarkastuskomiteaan 1881, 1892.

Saarn. Kemijärvi ja Kuolajärvi 1870-luvulta alkaen (*Kaiku* 21/1878). Sm:ja Kuusamo 1880-luvulta (KK 1883 s. 129), Etelä-Suomi, Pohjois-Norja ym. 1890-luvulta alkaen (SS 1893 s. 119 s., 1894 s. 64). Koillis-Pohjanmaan valtasarnaaja vuosisadan vaihteessa. Vanhoillisuuden huomattavimpia johtajia, vuosikokoussaarn. 1907, 1908, 1909, 1912. Sm. Amerikka 1908 estyi lääkärintarkastuksen perusteella. Vanhoillisten edustaja sovintokok:ssa 1911.

Läht. Kemijärvi KA; Heikeliana (Sally Thauvón 13. 9. 1886 ym.); SL 1915 s. 324–327 J. Kanninen; *Laitinen* s. 90; *H. Jussila* Kutsujan armo s. 40; *Pms* 39/1960 S. Pentikäinen.

Helistö, Aaro Juhonp. Itsellisenp., torpp., tal. (1901). 92
* 28. 12. 1844 Kemi (Lautiosaari). † 19. 6. 1918. ∞ 18. 2. 1866
Liisa Kreeta Ellilä, * 9. 11. 1840 Kuivaniemi, † 19. 4. 1916.

Saarn. Kemi ilmeisesti 1800-luvun lopulta lähtien. Sm. Ruotsin Alakainuu (SS 1901 s. 157). Vanhoill. lähetystoimikunnan sm:ja Keski-Pohjanmaa ym.

Läht. Kemi msk. KA.

- 93 *Hellander, Hans* Abraminp. (Abba-Hansa, suom.: Aa-pa-Hanssi). Kalastajasaamelainen. * 6. 4. 1838 Utsjoki. > Tenno (Seida) 1860-luvulla. † 10. 5. 1914.

Toimi 1870-luvulla 2 v. Tenojoen kalapoliisina.

Saarn. Ainakin 1870-luvun alusta lähtien. Tenonlaakson ja Varanginvuonon johtava saarnaaja O. Koskamon rinnalla 1880-luvun alusta. Sm:ja Inari (J. Wirkkula 27. 12. 1882, 21. 2. 1885, 9. 1. 1887, Heikeliana, ym.), Kittilä (KK 1885 s. 59), Salmijärvi (SS 1893 s. 206), Porsanger, Lemminjoki (Kert. I. Raattamaa ym., Miettisen kok.). Kävi ainakin 3 kertaa Ruotsin Lapissa. Saarnasi saamen- ja suomenkielellä.

Läht. Utsjoki KA; Koskamon kok.; *Lützw Holm* Fra Finmarken. 3. En læstadiansk lægprædikant. — Skillingmagazin til udbredelse af almennyttige kundskaber, Kristiania, 1887 s. 708 (kuva), 799–801; *Oluf Koskamo* Muitto-čala. Sami apostal Hans A. Hellander (saamenkiel. laitoksen toim. Nils Pavelsen). Korsfjord 1915; Sama suom.: Saarnaaja Hans A. Helanderin elämäkerta. Astoria, Oregon, 1916; *Sivertsen* s. 207, 217, 220–225; *N. Outakoski* past.kirj. s. 35–61 ym.; Sama Hans A. Helander — unohtunut saarnamies. — Kristityn jouluku 1961 s. 7; Paulaharjun kok. 37966, 37968, 38801 ym.

- 94 *Helsingius, Axel Mauritz* Johan Wilhelminp. Suutarimestarinp., suutarimestari. * 3. 6. 1855 Heinola. > Porvoo 1857 > Pietari 1872. † 30. 10. 1925 Terijoki. ∞ 2) 1. 9. 1913 Maria Henrikint. Hakkarainen, * 4. 3. 1860 Kiihtelysaara, † 30. 4. 1927 Terijoki.

Saarn. Saarn. Pietari ilmeisesti vähässä määrin 1800-luvun lopusta lähtien. Saarnasi luultavasti myös ruotsiksi (*H. K. Erviö* Jooni lästadiusluse (laestadiusluse) levinemisest Eestis, Usuteaduline ajakiri 1936 s. 87). Narvalaisuuden kannattaja.

Läht. Porvoo, Terijoki KA; Kert. Mimmi Pulkkinen, * 1887 Pietari.

- 95 *Henriksen, Ole.* Norjalainen. * 4. 10. 1836 Ofoten.

Saarn. Ainakin 1880-luvun alusta lähtien. Sm:ja Hammerfest, Tromssa ym. Useita käyntejä Ruotsin Lapissa v:n 1890 tienoilla (*AWK* s. 173 s.; *SS* 1891 s. 84). Syrjäytyi n. 1895.

Kirj. *SS Calumet* 1891 s. 34 s., 155–157, 1892 s. 101–103.

Läht. Sivertsen s. 290, 299; Henrik Johnsen Rosenhaugin kirjekok., sis. J. Raattamaan ym. kirjeitä O. Henriksenille sekä tämän 6 kirj., kopiot, Miettisen kok.; Kert. E. Johnsen, R. Eliassen, Miettisen kok.

Hepola (Ruikka), *Pekka* Pekanp. Talollisenp., tal. 96
* 9. 5. 1832 Simo (Simonkylä). † 3. 1. 1901. ∞ n. 1854 Kaisa Maria Bengtilä, * 6. 2. 1829, † 30. 11. 1867. ∞ 2) 21. 5. 1871 Priita Liisa Miettunen, * 3. 2. 1848.

Saarn. Lest. ilmeisesti n. 1860. Saarn. Simo (Simo 1889, Eero Hyvärisen kok.). Sm. Kajaani, Simon lestadiolaisten lähettämänä (KK 1887 s. 57).

Kirj. SS 1892 s. 149 s. (Simosta Petter Ruikka).

Läht. Simo KA; *SS* 1901 s. 136 A. Laitinen.

Hernesaho (Ranta-aho), *Elias* Aaponp., (Hernesahon 97
Ella). Talollisenp., tal. * 23. 9. 1852 Evijärvi (Kerttua). † 5. 7. 1894 (Amerikka). ∞ 23. 7. 1876 Helena Juhont. Korri, * 7. 7. 1857 Lappajärvi, ∞ 2) 18. 1. 1897 Matti Timonen, > Alajärvi 1900, † 6. 1. 1945.

Saarn. Evijärvi ennen v. 1881 (kert. J. E. Mikkola, Miettisen kok.). Sm:ja Alajärvi (Alajärvi srk.-kert. 1890). *SS* 1892 s. 37.

Läht. Evijärvi KA; *Rauhan tervehdys* Calumet 1/1948 s. 15 s.; Runar Kattilakoski, Evijärvi 10. 10. 1964.

Hietala, Juhani Petteri Iisakinp. Talollisenp., 98
kauppias, tal. * 22. 5. 1855 Korpilompolo. > Ruotsin Ylitornio (Kuivakangas > Torakankorva 1904) 3. 11. 1874. † 12. 10. 1936. ∞ 29. 7. 1877 Helena Katariina Niska, * 29. 11. 1854, † 13. 8. 1894. ∞ 2) 1. 5. 1897 Anna Maria Wallin, * 8. 7. 1877.

Val. srk:n tilintarkastajaksi ja koulunkatsastusmieheksi 1889, KN:n jäseneksi 1895. Kunnallislautakunnan jäsen ainakin 1885–1904, pjoht. 1887–1888. Maakäräjämies, ym. luottamustehtäviä.

Saarn. Lest. 1870-luvulta alkaen. Saarn. ilmeisesti 1800-luvun lopusta lähtien. Oulun vanhoill. lähetystoimikunnan sm. Nederalix 1909, Kolari 1912. 1910-luvulta lähtien loittoini vanhoillisuudesta ja läheni uuttaheräystä. 1900-luvulla sm:ja Korpilompolo, Täräntö ym.

Kirj. Haaparannan lehti 50/1888 ym.; *SL* 1913 s. 62—65; *Rauhan tervehdys* Calumet 1922 s. 4 s.; *HÄ* 1923 s. 73 s. ym.

Haapaniemen kok. (5 kirj. 1894—1898 Erkki Antille); Ylisenpään kok. (10 kirj. 1907—1920 Y:lle).

Läht. Övertorneå KA ja kunnanarkisto; Kert. J. Perä, Kuivakangas.

- 99 *Hietanen, Aapo* Ollinp. Talollisenp., tal. * 5. 2. 1833 Muonio (kk.). > Sodankylä (kk., Halonen-Laurin tila) 2. 7. 1877 > Amerikka 1888. † 7. 3. 1896 (Bostonissa kaasumyrkytykseen). ∞ 21. 1. 1862 Karoliina Juhont. Veikanmaa eli Onnela, * 12. 12. 1838 Sodankylä.

Muonion kirkkoväärti 1854—1877, kunnallislautakunnan varaesimies 1873—1877. Sodankylän kirkkoväärti ainakin 1886—1888 (sanoutui irti 21. 5. 1888), kirkolliskok:n maall.valitsijamies 1886, ym. luottamustehtäviä.

Saarn. Suvussa lukijaisperinnettä. Lest. alkuheräyksestä lähtien. Saarn. ainakin 1870-luvulta alkaen Muonio (O. Vuorio, Muonio 14. 10. 1965), Sodankylä (E. Thauvón, Sodankylä 9. ja 23. 6., 2. 9. 1887, Heikeliana). Luultavasti 2 sm:aa Pohjois-Norja 1880-luvun lopulla (Kert. A. Nalkki, Miettisen kok., ym.), Amerikka.

Kirj. Lohduttaja 1882 s. 445 s. (Kaarle K. Onkan elämäkerta = *SS* 1891 s. 106—110); *KK* 1883 s. 109—111; *SS* 1890 s. 37—40, 69—72, 79 s., 1896 s. 114—120 (Elämäkertani); *Val. krist. k. I* s. 53—58, *II* s. 36 s.

Hanhi-Pietin kok. (1887 H:lle); Koskamon kok. (1881 K:lle[?]). Haapaniemen kok. (1893, 1895 Erkki Antille).

Läht. Muonio, Sodankylä KA; *SS* 1896 s. 155—159 J. O. Lindström; *Laitinen* s. 88 s.

- 100 *Hiltunen, Heikki* Juhonp. Itsellisenp., nuohooja-mestari. * 13. 4. 1849 Liperi (Ala-Sotkuma, Polvijärvi). > Pietari 14. 9.—6. 10. 1868 (reissukirja 4. 9. 1867) > Turku 9. 5.—1. 6. 1874 > Joensuu 23. 8. 1875. † 11. 12. 1908. ∞ 19. 9. 1871 Sofia Kaarlent. Isaksson, * 13. 2. 1850 (Polvijärvi?), † 27. 5. 1919.

Saarn. Joensuu 1870-luvun lopusta alkaen. Sm:ja Liperi (Liperi KN 19. 5. 1877), Ruskeala (*SS* 1893 s. 170), Impilahti n. 1900 (*HÄ* 1940 s. 133) ym. Vanhoill.

Kirj. KK 1883 s. 52–54.

O. H. Jussilan kok. (1891 ja 1902 Heikki J:lle).

Läht. Liperi, Pietari P. Marian srk., Turku, Joensuu KA; AS 1909 s. 234 J. Leskinen; K. Mäntylä past.kirj. s. 80 s.; *Elämän sana* 1963 s. 28 H.Kosunen.

Hjort Rova, Iisakki → Rova.

Hoikkala → Paksuniemi.

Holmgren, Anton Edvard Andreaksenp. Maan- 101
viljelijänp., seppä. * 19. 11. 1849 Kvalsund. > Vesisaari (Vadsø)
15. 4. 1875 > Hammerfest 1876. † 10. 12. 1925. ∞ Hammerfest
13. 8. 1876 Stine Oline Bugge, * 1. 3. 1849 Skervø, † 25. 4. 1934.

Saarn. Hammerfest (KK 1883 s. 9, 1887 s. 63; *Sions blad* 1934
s. 59 s., 1939 s. 88 H. Hansen).

Kirj. KK 1883 s. 57 s.; SS 1890 s. 246 s., 1891 s. 53–55, 1896 s.
57 s.; AS 1911 s. 10–12.

Rantalan kok. (4 kirj. 1909–1913 R:lle).

Läht. Hammerfest KA; SL 1926 s. 6 A. Brune, s. 20 P. Rantala;
Sivertsen s. 153, 159.

Holmgren, Hans Severin (edellisen veli). Maan- 102
viljelijä * 7. 8. 1855 Kvalsund (Langøren). † 29. 6. 1920. ∞ 5.
9. 1878 Eva Christine Olent. Laukus, * 19. 12. 1854 Kvalsund, † 24.
11. 1930.

Poika: saarn. Hilmar Holmgren (*Sivertsen* s. 160).

Saarn. Kvalsund. Sm. Vuoreija (J. H. Rontti 15. 5. 1881, Kos-
kamon kok.), Alta (AS 1909 s. 102).

Läht. Hammerfest KA; *Sions blad* 12/ 1930, 1939 s. 88; *Sivert-
sen* s. 153, 159.

Holmgren, Kristian Henckel (edellisen veli). 103
Maanviljelijä. * n. 1844 Kvalsund (Gargo). † 17. 10. 1910. ∞
17. 10. 1869 Marie Olent., * 1846 Kvalsund.

Saarn. Kvalsund.

Läht. Hammerfest KA; AS 1911 s. 10–12 A. Holmgren; *Sions
blad* 1939 s. 88; *Sivertsen* s. 153, 159.

- 104 *Holmlund, Pehr* Pehrinp. (Stjenats-Petrus). Torpparinp., torpp., rakennusmies. * 14. 11. 1828 Kruunupyy. † 4. 10. 1905. ∞ Maria Hästholm, * 15. 10. 1831, † 22. 12. 1905.

Saarn. 1870-luvulta alkaen ruotsinkielinen Pohjanmaa. Työmatkoillaan saarn. ruotsiksi Helsingissä (Sally Thauvón 22. 5. 1882, Heikeliana; *KK* 1883 s. 149; *ZM* 1944 s. 157 V. H. Kivioja). Sm. Vaasan seutu 1890-luvulla (*SL* 1918 s. 184).

Läht. Kruunupyy KA; *Wentin* s. 34.

- 105 *Honka* (alk. Talus, Kiviniemi, Muikkula, Saukko), *Juhon* Matinp. Talollisenp., tal. * 30. 5. 1830 Alavieska. > Pyhäjoki (Yppäri) 1850 > Merijärvi 23. 6. 1893. † 22. 1. 1917. ∞ Alavieska 19. 12. 1854 Kustaava Mikont. Koutonen, * 8. 1. 1828 Alavieska, † 22. 1. 1870. ∞ 2) 1. 9. 1872 Susanna Maria Muikkula, * 18. 11. 1838 Pyhäjoki, † 15. 4. 1897.

Val. pyhäkoulunop:ksi 1891 ja 1898, kylänvanhimmaksi 1896 (Pyhäjoki kinkeriptk.).

Saarn. Lest. ja saarn. 1860-luvun lopusta alkaen Pyhäjoki, Merijärvi, Kalajoki, Oulainen (*Pms* 13/1955 V. Palokangas, 24/1957 A. Typpö). Saarnakiello Pyhäjoki KN 23. 2. 1896.

Läht. Alavieska, Pyhäjoki, Merijärvi KA; *SL* 1918 s. 74–77.

- 106 *Hooli, Heikki* Juhaninp. Talollisenp., tal. * 1. 7. 1851 Alatornio (Kantojärvi). > Karunki (Karunki) 21. 3.–2. 4. 1876. † 9. 11. 1937. ∞ 7. 9. 1873 Priita Kaisa Heikint. Tuohea, * 6. 5. 1850 Ruotsin Karunki, † 19. 5. 1902. ∞ 2) 7. 12. 1902 Anna Maria Nordman, * 25. 12. 1851 Oulu, † 17. 9. 1922. ∞ 3) 25. 1. 1925 Hulda Maria Eero, * 31. 3. 1871 Turtola, † 12. 12. 1933.

KN:n jäsen 1883 >, kirkolliskok. maall. valitsijamies 1892, kunnallislautakunnan esimies 1884–1902, ym. luottamustehtäviä.

Saarn. Pahkamaalaisesta kodista, lest. 1875. Saarn. ainakin 1880-luvulta alkaen (A. Pasma, päiväämätön [ennen v:ta 1886], Hanhi-Pietin kok.; Sally Thauvón 4. 2. 1894 Tornio, Heikeliana). Vanhoillisuuden huomattavimpia johtajia 1900-luvun alussa. Sm: ja Keski-Pohjanmaa ym. SRK:n vuosikoussuissa. 8 kertaa 1908, 1910–1917, 1928. Sovintokok:ssa 1911 vanhoillisten edustaja.

Kirj. SL 1917 s. 360–364, 1922 s. 120, 1923 s. 26–29; *RS* 1935 s. 169–171, 1936 s. 85–88, 1937 s. 58 s., ym.

Haapaniemen kok. (I. Eero 1897, 1900 Erkki Antille).

Läht. Alatornio, Karunki KA; *RS* 1937 s. 295 s.; *ZM* 1937 s. 184 V. H. Kivioja; *Havas* s. 74 [!].

Huhtasaari (alk. Kuttainen), *Iisakki* Iisakinp. Ta- 107
lollisenp., tal. * 8. 6. 1826 Ruotsin Ylitornio (Haapakylä > Ylä-
kuivakangas). † 3. 8. 1903. ∞ 8. 7. 1851 Priita Maria Juhanint.
Huhtasaari, * 17. 4. 1834, † 24. 7. 1889 (*Haaparannan lehti* 31/
1889; *SS* 1890 s. 135, 190 s.).

Poika: saarn. ja rukoustenpitäjä Juhani H., * 13. 6. 1852, † 27.
3. 1929 (*J. E. Eklund Tornedalsbilder. — Från bygd och vildmark*
1920 s. 53–63; *SL* 1929 s. 99).

KN:n jäsen ainakin v:sta 1877. Val. Kuivakankaan piirin kou-
lunkatsastusmieheksi 1894. Kunnallislautakunnan jäsen 1862–
1866, ym. luottamustehtäviä.

Saarn. Kertoo heränneensä 1840, kohdanneensa Læstadiuksen
joulukuussa 1849, lest. 1850 >. Saarn. 1850-luvulta alkaen, 1860-
luvun alusta oman srk:n ulkopuolella. Vuosisadan lopulla alisen
Tornionlaakson tunnetuin saarn. Sm:ja Suomi, lähinnä Tornion
ja Oulun väliset rannikkopitäjät, ilmeisesti 1860-luvun lopusta
lähtien (*K. A. Heikel* Kertomus hengellisistä liikunnoista, 1873,
s. 37; *S. Thauvón* 27. 2. 1877 ym., Heikeliana), Liminka 1888, Ka-
jaani, Sotkamo, Utajärvi, Oulu ym. 1888–1889, Kajaani 1890 (*J.*
Fr. Thauvón 18. 1. 1888, 5. 12. 1890, *S. Thauvón* 3., 11. ja 25. 1.
1889 ym., Heikeliana), Kokkola 1899 (*Aili M.* 8. 6. 1899, *Fogma-*
nin kok.), Kittilä 1874 (*Augusta Heikel* 20. 12. 1874, Heikeliana),
Ruotsin Kainuu ainakin 1880-luvulla.

Kirj. Val. krist. k. I s. 62 s.; *KK* 1882 s. 49–54 (*Omaelämäker-*
ta = Johansson s. 161–165 sekä *L. Typpö* Kirjeitä wirwoitukseksi
s. 186–191), 1885 s. 87 s.; *SS* 1895 s. 173–176, 1897 s. 200–202
(kirje A. H[altulle]), 1898 s. 127 s. (*J. Raattamaalle*); *AS* 1907 s.
105; *L. Typpö* Armo ja totuus, 1904, s. 78–80; *Sama* Kirjeitä wir-
woitukseksi s. 149–152; *Kointähti* 1961 s. 25 s.

C. H. Bergmanin kok., Pajala KA (1870 B:lle); SKHS:n arkis-
to D 49 (4 kirj. 1877, 1886–1889 *S. Thauvónille*); Haltun kok. (7
kirj. 1892–1901 H:lle); Haapaniemen, Fogmanin ja Koskamon
kok. (muutamia kirjeitä 1890-luvulta).

Läht. Övertorneå KA; SS 1903 s. 235–237 A. Laitinen; *Kullervo Hulikko* Iisakki Huhtasaari. — Kointähti 1964 s. 29–32; *T. Tösterström* laud.kirj. s. 47–52.

Huikka, Antti → Nija.

- 108 *Hulkkonen, Mikko* Antinp. Tal., its. (Lappee).
* 26. 4. 1845 Taipalsaari (Kuhala). > Lappee (Penttilä > Kourulanmäki 1891) 19.–25. 2. 1889. † 15. 12. 1932 Lappeenranta. ∞ Anna Maria Leikkanen, * 27. 7. 1852 Taipalsaari, † 3. 2. 1936.

Saarn. 1880-luvulta alkaen (Lappeen rippikirjassa 1880–1889 merk.: »Hihhuli pappi»). Sm: ja Itä-Suomi E. Välikankaan kanssa.

Läht. Lappee, Lappeenranta KA; *VLKYJ VII* s. 25 s.; *V. Luukka* laud.kirj. s. 158 s.

- 109 *Huotari, Jaakko* Juhonpoika. Itsellisenp., torpp.
* 25. 8. 1862 Tyrnävä. > Kempele 3. 7. 1887 > Alavieska (Some-ronkylä) 21. 8. 1895. † 4. 7. 1920 (sm:lla Kajaanissa). ∞ 8. 9. 1895 Reeta Kustaava Matint., * 29. 7. 1865, † 23. 4. 1953.

Saarn. Luultavasti ennen uudenheräyksen tuloa (kert. E. A. Auno ja F. Pöyhtäri). Sm:ja Keski-Pohjanmaa, Kainuu ym. 1900-luvulla.

Kirj. Mikkolan kok. (1910 M:lle).

Läht. Tyrnävä, Alavieska KA; *HÄ* 1920 s. 142 s.

Huru, Kaarlo → Neljäskunta.

- 110 *Hurula, Sakarias Arvid* Iisakinp. Torpparinp.
* 11. 12. 1866 Karunki. > Amerikka 1895 (Ely, Minn. > Ironwood, Mich. > Kingston, Minn.). † 26. 9. 1945.

Veli: saarn. Eetu Hurula, * 13. 4. 1863, † 26. 11. 1957.

Saarn. Amerikka 1895 >. Ap.-luteril.

Läht. Karunki KA; *Saarnivaara* s. 287.

- 111 *Huttu, Heikki* Heikinp. (Pitkä Huttu). Talollisenp., tal.
* 10. 9. 1838 Pudasjärvi (Taivalkoski, Jokijärvi). † 16. 8. 1916. ∞ 29. 4. 1861 Kreeta Laurint. Simonen, * 8. 1. 1835 Pudasjärvi (Taivalkoski), † 7. 5. 1905. ∞ 2) 14. 4. 1908 Elsa Beata Anttonen, * 21. 5. 1869 Suomussalmi.

Val. kirkoll. kirjojen tarkastuskomiteaan 1885.

Saarn. Lest. ja saarn. n. 1870 >, lähinnä paikallinen.

Läht. Pudasjärvi, Taivalkoski KA; S. Pentikäinen laud.kirj. s. XIX.

Huusmann, Klaus. Kalastaja. * 12. 2. 1870. † 14. 4. 1920 Narvan Joensuu.

Saarn. Lest. ja saarn. 1890-luvulta lähtien. Vallankumouksen aikana toimitti myös papin tehtäviä.

Kirj. Lappimaalt prausti Lars Leewi Laestadius'e jutlused. Soome keelest K. H(usman). 1–13 anne. Narvan Joensuu 1912–1913. 158 s.

Õndsä Martin Lutheruse kiri uuesti ristijate wastu. Soome keelest ümberpannud K. Huusman. Narva 1903. IX, 51 s.

Läht. H. K. Erviö Laestadiolaisuus narvalaisuuden syntysijoilla, SKHS:n vuosikirja 39–40, 1951, s. 128.

Hyttinen, Antti Juhonp. Talollisenp., nahkuri. * 6. 2. 1845 Liperi (Käsämä). > Joensuu 1881 (muuttokirjan pyyntö kuulutettiin Liperissä 13. 11. 1881; todellisuudessa H. lienee muuttanut kevättalvella 1881). † 25. 11. 1881. ∞ Joensuu 4. 4. 1881 Kustaava Lattunen, o.s. Gullstén, * 8. 6. 1850, † 15. 5. 1925.

Saarn. Lest. Kuopion talvimarkkinoilla n. 1876. Siitä alkaen saarn. Liperi ja Joensuu. Saarnakielto Liperi KN 19. 5. 1877.

Läht. Liperi, Joensuu KA; *Kaiku* 50/1881; KK 1883 s. 52; E. Salokas Laestadiolaisuus Liperissä 1800-luvun loppupuolella, Hist. arkisto 47, 1940, s. 419–429; K. Mäntylä past.kirj. s. 12–14, 76 s. ym.

Häggman, Joonas. Räättäli. * 3. 3. 1842 Petäjävesi. 114 Kuopio > Kajaani 1866. † 9. 11. 1893. ∞ n. 1866 Katarina Rosén, * 5. 10. 1846 Kuopio.

Saarn. Luultavasti paikallinen saarn. Kajaani 1880-luvun alusta lähtien (W. A. Mandellöf 6. 12. 1881, S. Thauvón 7. 6. 1882, Heikeliana). E. Rimpiläisen mainitsema saarn. Härkman on mahdollisesti = Häggman (Pms 50/1958).

Läht. Kajaani KA.

- 115 *Häll* (Häli), *Heikki* Simonp. Itsellisenp., puuseppä-
mestari, kaupungin taloudenhoitaja. * 5. 2. 1848 Haukipudas.
> Oulu 30. 11. 1869 > Tornio 27. 4. 1874—7. 6. 1876. † 23. 10. 1921.
∞ 30. 7. 1876 Rosa Auroora Liljeström, * 13. 11. 1855 Tornio, >
Helsinki 3. 2. 1931.
Saarn. Ainakin 1880- ja 1890-luvulla Tornio (A. Pasma 30. 4.
1888, Hanhi-Pietin kok.; S. Thauvón-Heikel 20. 2., 1. ja 12. 3. 1893,
Heikeliana).
Läht. Haukipudas, Oulu, Tornio KA.
- Hämeen Antti → Junttila.
- 116 *Hämäläinen, Eerikki Juho* Juho Vilhelminp. Ren-
ginp., tal. * 18. 1. 1845 Leppävirta (> Tuppurinmäki 1880).
† 7. 8. 1908. ∞ 2) 1. 6. 1890 leski Vilhelmiina Kolehmainen, * 21.
2. 1864 Leppävirta, † 1. 4. 1900.
Tämä lienee saarn. Juho (Jusko) Hämäläinen.
Saarn. Leppävirta (Leppävirta KN 7. 5. 1876; KK 1883 s. 151,
1884 s. 33; SS 1888 s. 156).
Läht. Leppävirta KA; Kert. J. Markkanen.
- 117 *Hämäläinen, Juuso Vilhelmi* Susannanp. Its.
* 6. 5. 1849 Leppävirta (Tuppurinmäki). > Rautalampi (Istun-
mäki) 30. 6. —12. 7. 1884 > Leppävirta 19. 3. 1885. † 11. 3. 1917.
∞ 13. 4. 1879 Akaata Varis, * 30. 5. 1856 Rautalampi, † 26. 7. 1892.
∞ 2) 20. 11. 1898 Reetriikka Flink.
Saarn. Leppävirta n. 1875 > (KN 7. 5. 1876; KK 1885 s. 46 s.).
Sm. Rautalampi (*Keski-Suomi* 18, 19, 27/ 1879, 5/ 1880), Jyvä-
skylä ym. (KK 1886 s. 29—32). Myöhemmältä ajalta ei tietoja saar-
naamisesta.
Läht. Leppävirta, Rautalampi KA; Kert. J. Markkanen.
- Häyrynen, Paavali → Ervasti.
- 118 *Höglund* (alk. Trygg), *Henrik*. Värjäri, katekeetta
(Kittilä). * 16. 4. 1831 Hailuoto. Raahe > Oulu 1853 > Kittilä
(kk.) 3. 4. 1855 > Norja (Vesisaari) 1864. Palannut Suomeen[?]
∞ 2. 5. 1854 Kreeta Stiina Koskela, * 2. 4. 1829 Oulu. Tytär Sofia

Kristiina, * 24. 10. 1858, vihitty avioliittoon Vesisaarella 7. 11. 1881.

Saarn. Vesisaari 1860-luvulla (*A. Brune* Den levende kristendom i Vadsø, Norvegia sacra 14, s. 42; Paulaharjun kok. 37880, 37883). Lilleengin mainitsema »Terjeri», jonka kerrotaan J. Grönin (Viheriän) kanssa tuoneen »kylmän hypyn» saarnan Vesisaareen, on ilmeisesti = »färjäri» Höglund (*G. A. Lilleeng* Bygdehistorie, Vestre Jakobselv, 1937, s. 98 s. Vrt. *Sivertsen* s. 186 s.). Myöhemmästä toiminnasta ei tietoa.

Läht. Oulu, Kittilä, Vadsø KA.

Hök (Höök), *Erkki* Priita Kaisanp. Renki, kalastaja 119 (Norja). * 1822[?]. Ruotsin Alatornio (Alavojakkala) > Norja (Vesisaari) 1852. † 23. 9. 1873. ∞ 6. 6. 1847 Anna Kaisa Juhanint. Aasa, * 27. 4. 1828 R. Alatornio, † 5. 10. 1893 Vesisaari.

Saarn. Vesisaari ja ympäristö 1860-luvulla. Lilleengin ja Brunen mainitsema Johan F. tai Johan Erik Hök tarkoittaa todennäköisesti Erkki Hökiä (*A. Brune* Den levende kristendom i Vadsø, Norvegia sacra 14, s. 42 s., 59; *G. A. Lilleeng* Bygdehistorie, Vestre Jakobselv, 1937, s. 96. Vrt. *Sivertsen* s. 184 s.).

Läht. Nedertorneå-Haparanda, Vadsø KA.

Ies-Pieti → Vasara.

Ihalainen, Heikki Juhonp. Talollisenp., tal. * 22. 11. 1861 Eno (Nesterinsaari). † 18. 10. 1931. ∞ 26. 4. 1885 Susanna Sutinen, * 29. 10. 1864, † 4. 4. 1930 (*HÄ* 1930 s. 171).

Saarn. Ennen hajaannusta Eno. Sm. Impilahti uudenheräyksen alkaessa (*HÄ* 1940 s. 133). Sm:ja etupäässä Pohjois-Karjala.

Läht. Eno KA; *HÄ* 1931 s. 174; Irma Tuovinen, Eno 31. 10. 1965.

Ihalainen, Juho (edellisen veli). Tal., ajuri (Helsinki). 121 * 4. 8. 1857 Eno. > Helsinki 3. 7. 1902. † 11. 2. 1923. ∞ 20. 8. 1876 Kaisa Penttinen, * 27. 9. 1857, † 15. 8. 1882. ∞ 2) 25. 2. 1883 Agneeta Häkkinen, * 11. 10. 1860, † 5. 2. 1935.

Poika: saarn. Aaro Ihalainen, * 22. 11. 1894.

Saarn. Enon ensimmäinen lest. ja saarn. 1886 > (Eno ptptk. 1887, 1891). 1900-luvulla sm:ja Etelä-Suomi ym.

Kirj. SS 1890 s. 221; *AWK* 1903 s. 273—276; *AS* 1904 s. 253 s. (Voitonvirsi); »Lahden virsikirja» (1955) n:o 216: Hautausvirsi. Vettasjärven kok. (1907, 1909).

Läht. Eno KA; *VLKYJ VII* s. 7 s.

Iisakin Erkki → Mariapori.

- 122 *Ilmari* (alk. Peura), *Tuomas* Mkinp. (»Keppi-Tuomas»). Tal. * 31. 12. 1833 Teuva. > Jurva. † 2. 2. 1916. ∞ n. 1850 Leena Matint., * 23. 12. 1829, † 18. 2. 1915.

Veli: tal. Antti Henrik Peltokoski, * 2. 3. 1836 Teuva, † 16. 11. 1923 Jurva, oli myös pitänyt lest. opetuspuheita (Jurva KN 3. 3. 1877).

Poika: tal. Matti Nestori I., * 13. 5. 1864, > Haapavesi 1906, † 3. 4. 1914 Oulainen, on myös mainittu saarn:ksi (Kert. J. Rantanen, Virkkalan kok.; Haapavesi KA).

Saarn. Jurva 1870-luvulta alkaen (Saarnakielto Jurva KN 3. 3. 1877 ja 10. 2. 1878; Turun tklin ptk. 12. 9. 1878). Sm:ja Ahlainen ym. (Kert. F. V. Lehtimäki, Virkkalan kok.).

Läht. Teuva, Jurva KA; *SL* 1917 s. 77 M. Kuula.

- 123 *Imberg, Juho* Matinp. Itsellisenp., räätilimestari. * 25. 8. 1851 Pyhäjoki. > Raahe 1866 > Kristiinankaupunki 1872 > Vaasa 4. 11. 1872 > Kuopio 19. 2. 1873 > Turku 30. 5. 1905 > Tampere > Kuopio 20. 3. 1906. † 22. 2. 1924. ∞ 1. 10. 1873 Eeva Stiina Kainulainen, * 27. 7. 1851 Kuopio msrk., † 27. 1. 1926.

Saarn. Kuopio ennen v. 1877 > (KK 1884 s. 33). N. 1885 > ei enää saarn. (*Pms* 10/ 1955 H. Jussila).

Kirj. SS 1895 s. 80.

Läht. Pyhäjoki, Kristiinankaupunki-Tiukka, Kuopio KA.

Inkilän Aappo → Pentikäinen.

- 124 *Isotalo, Antti* Matinp. Talollisenp., tal., lest.kaute-naan työmies, maalari ym. * 5. 3. 1824 Alajärvi. > Vimpeli ainakin 1841 > Kittilä 30. 10.—26. 11. 1875 > Vähäkyrö (Saaren-pää) 15.—28. 7. 1876 > Pori 10.—16. 3. 1887 (msrk. Isonsannan luoto > kaup. 20. 1. 1888). † 15. 1. 1906. ∞ 14. 2. 1848 Maria

Lakanen, * 15. 2. 1828 Vimpeli, † 1. 2. 1852. ∞ 2) 13. 2. 1853 talollisenleski Susanna Lypsinmaa, * 7. 9. 1827, avioero 24. 4. 1861. ∞ 3) 23. 6. 1866 Anna Maria Antint., * 20. 4. 1824 Ylistaro, † 27. 4. 1868 (Lappeella). ∞ 4) 14. 2. 1879 Anna Sofia Jaakont. Gråbacka, * 19. 12. 1857 Ahlaine, † 11. 11. 1955 Ahlaine (VÄ 1956 s. 62).

Taposta tuomittuna Käkisalmen vankilassa 4. 6. 1855–23. 7. 1862, Vaasan hovioikeuden päätöksellä vapautettiin toistaiseksi. 1860-luvulta alkaen teki laajoja matkoja yhdistäen työn ja lestadiolaisuuden levittämisen. Oleskeli Kittilässä useaan otteeseen 1870-luvun alussa, mm. 1874–1876 (Kittilän talvikär. ptk. 1877 § 19). Muutti Vähästäkyröstä ilmeisesti n. 1884.

Saarn. Kertoi saaneensa ensimmäisen hengellisen herätyksen ja uskonnollisen opetuksen sekä luottamuksensa Lutheriin Alahärmän silloiselta kappalaiselta A. W. Ingmanilta (Turun tklin ptk. 8. 5. 1878 § 2). Lest. ilmeisesti 1860-luvun lopulla pohjolassa. Etelä-Pohjanmaan ja Lounais-Suomen pääsaarnaajia. Sm:ja Lapajärvi 1874, Vimpeli, Kokkola, Teuva 1875 (*Uusi Suometar* 25/1874, 79/1875), Jurva (KN 22. 1. 1877), Ahlaine, Lavia elok. 1876 (*E. T. Gestrin* Muutamia mietteitä Jumalan sanan ja erittäin taivaan-valtakunnan avainten käytännöstä II, Tampere 1876, s. 5–13), Säköylä, Turku, Vaasa, Tammela (KK 1884 s. 41, 1886 s. 156, 1887 s. 31; SS 1889 s. 58, 1891 s. 61, 1892 s. 179), Pori (KK 1886 s. 41: 1868[?]; SS 1893 s. 140), Tornio (Tornion rauhanyhd:n kasakirja 22. 7. 1903), Himanka ym. Helsingin kok. (SS 1889 s. 153).

Kirj. Hanhi-Pietin kok. (29. 12. 1887 H:lle).

Läht. Alajärvi, Vimpeli, Kittilä, Vähäkyrö, Ahlaine, Pori KA; AS 1906 s. 70–72; RS 1965 s. 175–177 F. Pöyhtäri; O. Virkkala laud.kirj. 1932 s. 28 s.

Israelsson, Israel → Nattavaara.

Jakobsson, Johan Isak → Palohuornainen.

Jakobsson (alk. Quarnabba), *Gustaf* Jakobinp. Ta. 125
lollisenp., rakennusmest. * 6. 6. 1851 Kaarlela (Långö). > Porvoo 15. 3. 1875 > Helsinki 17. 11. 1875. † 8. 10. 1919 (Pohj. ruots. srk.). ∞ 22. 6. 1879 Josefina Ulrika Tork, * 22. 6. 1857 Somero, † 12. 12. 1936 Huopalahti.

Äidinkieli ruotsi.

Saarn. Helsinki (SS 1891 s. 52). Helsingin kok:sta mainitaan sekä porvoolainen että helsinkiläinen saarn. Jakobsson (SS 1889 s. 154). Helsingin rauhanyhd:n johtokunnan jäsen 1888 >.

Kirj. Fogmanin kok. (1884 F:lle, ruots.).

Läht. Kaarlela, Helsinki KA; Y. *Liisvaara* laud.kirj. s. 48, 52 ym.

- 126 *Jakola, Mikko* Mikonp. Talollisenp., its., tal. * 6. 2. 1850 Sievi (Evijärvenkylä). > Ylivieska 14.12. 1866 > Sievi 23. 11. 1868–1869. † 13. 11. 1938. Rippikirjassa merkintöjä Amerikan matkasta 1881, 1887, 11. 8. 1900. ∞ 3. 1. 1873 Maria Jaakont. Vahtola, * 31.5.1857 Sievi, † 23. 9. 1929 (SL 1929 s. 208).

Saarn. Amerikka[?] ja Suomi 1880-luvulta alkaen. Saarnakielto Pyhäjoki KN 23. 2. 1896. Sm:ja Keski-Pohjanmaa ym. 1900-luvulla.

Läht. Sievi, Ylivieska KA; SL 1939 s. 83 H. Jussila.

- 127 *Jalo* (Kaurisjärvi), *Kustaa* Juhonp. Torpparinp., ruotusotamies (1861–1868 Kalajoen kompp.), työmies, läksiäin. * 1. 9. 1840 Sievi. > Ylivieska n. 1847–1857 > Kalajoki (Etelänkylä) 23. 12. 1861 > Laukaa (nyk. Äänekoski) 12. 11. 1875 > Helsinki 9. 5. 1876 > Saarijärvi (Pyhäjärvi, Naarajärvi) 3.–11. 4. 1878 > Jääski 15. 11. 1889 > Lahti 1. 7. 1912 > Jääski 15. 10. 1917. † 18. 12. 1919. Merkintöjä Venäjällä oleskelusta 1900-luvun alussa. ∞ 5. 4. 1863 Maria Liisa Matint. Lapinoja, * 19. 2. 1830, † 24. 9. 1872. ∞ 2) 13. 12. 1875 Eeva Liisa Matint. Kautto, * 19. 12. 1850 Laukaa, † 7. 8. 1917 (Jääski).

Saarn. 1870- ja 1880-luvulla Laukaa, Saarijärvi (*Keski-Suomi* 19, 23, 27, 30, 32/1875, 26/1882; *Päijänne* 8/1882; Saarijärvi KN 28. 7. 1883; *Pms* 31/1960 A. Hiironen).

Läht. Sievi, Ylivieska, Kalajoki, Laukaa, Helsinki, Saarijärvi, Jääski, Lahti KA; Oulun tarkk'ampujapatl:n katselmusluett. ja päiväkäskyt, Sota-arkisto.

- 128 *Jankkila, Jaakko Heikki* Tal. * 1840 Kemijärvi (Vuostimo). † 1. 3. 1921. ∞ 31. 3. 1864 Kreetta Susanna, * 5. 5. 1841, † 15. 10. 1912. ∞ 2) Susanna Eriika, * 1. 8. 1872.

Val. kirkoll. kirjojen tarkastuskomiteaan 1880, 1892.

Saarn. Kemijärvi n. 1870 >. Sm:ja Kuusamo (KK 1883 s. 129), Oulu, Muhos, Siikajoki 1893, Helsinki, Oulu, Muhos, Kiiminki, Kemi, Tornio, Kemijokivarsi helmi-maalisk. 1894 (SS 1893 s. 118 s., 1894 s. 64). 2 sm:aa Ruija ja Muurmannin rannikko.

Läht. Kemijärvi KA; *Laitinen* s. 90; *HÄ* 1921 s. 140 s. A. Kellokumpu.

Jansson, Paul Aleks → Johanson, Alexander.

Jatko, Juhani → Pohjanen.

Jauhiainen, Juho (Joh.) Juhonp. Talollisenp., räätälimestari. * 7. 4. 1832 Pielavesi. > Kuopio 14. 10.—21. 11. 1848. † 16. 8. 1906. ∞ 1. 11. 1854 Serafia Aleksandra Fincke, * 3. 8. 1834, † 30. 6. 1904.

KN:n jäsen ainakin 1869, 1880—1886, kaupunginvaltuuston jäsen 1875 >, Kuopion käsityö- ja tehdasseuruuden pjoht. 1868—1883, 1894—1895, ym. srk:n, kunnan ja liike-elämän luottamus-tehtäviä.

Saarn. Kuului aikaisemmin heränneisiin (*O. Kares* Herännen kansan vaellus II s. 210). Lest. ja saarn. 1880-luvulta alkaen (KK 1887 s. 167). Helsingin kok. (SS 1889 s. 153). Sm. Vaasa toukok. 1890 (SS 1891 s. 61). Karttulan KN antoi saarnakiellon 1895 (*E. Hyvärinen* Karttulan seurakunta, 1913, s. 110).

Kirj. SS 1889 s. 171—173 (= *Johansson* s. 168 s.).

SKHS:n arkisto D 49 (4. 11. 1884 J. Fr. Thauvónille[?]).

Läht. Pielavesi, Kuopio KA; *E. Jäntti* & *O. E. Wäänänen* Kuopion käsityö- ja tehdasseuruus 1868—1929, 1930, s. 14, 205 s.

Jern, August Gustavinp. Talollisenp., tal. * 16. 7. 1859 Mustasaari. † 2. 10. 1933. ∞ 24. 6. 1881 Ulrika Näs.

Saarn. Äidin puolelta herännäisperinnettä. Uskonnollinen murros 1884 Amerikassa. Lest. 1887 J. Hannilan välityksellä. Sm:ja ruotsinkielinen Pohjanmaa. Loittoni lestadiolaisuudesta uudenheräyksen murroksen aikaan (*Wentin* s. 49—56). 1900-luvun alusta lähtien toimi J. Doktorin kanssa ruots. Pohjanmaan kirkollisen herätyksen saarnaajana.

Läht. *Tor Krook* August Jern. En minnesteckning. Wasa 1934. 79 s.

- 131 *Johansen, Isak* (Paksun Jussan Iisakki). Kalastaja. Lyngen (mahdollisesti Storfjord, ks. Kr. Rasmussen, Miettisen kok.). Luultavasti norjalainen.

Saarn. Lyngen sekä kalastusmatkoillaan Porsanger ym. ainakin 1880-luvulta lähtien (Kert. Beata Pedersen, Iis. Raattamaa, Miettisen kok.). Sm:ja Alta (*AS* 1909 s. 102; Kr. Olaussen 14. 7. 1913, Koskamon kok.). Altan vanhoillisuuden kannattaja. Saarnasi norjan, suomen ja saamen kielellä.

Läht. Sions blad 1939 s. 87 H. Hansen; *Sivertsen* s. 173 s., 239.

- 132 *Johansson, Alexander* (Paulin Aleksi). * 15. 9. 1856 Alta (Kaa-vuono). > Amerikka 5. 5. 1873 (Calumet > Kingston, Minn.). ∞ Eeva Karoliina Fredrikint., J. Takkisen leski.

Saarnivaara ilmoittaa J:n syntyneen 18. 7. 1855 Kaa-vuonossa. Kirkonkirjojen mukaan 15. 9. 1856 syntynyt henkilö lienee ko. saarnaaja. Hänen isänsä oli työmies Johan Paulus t. Paulsen Kargus ja hänen omana nimenään esiintyy Alex. Poulus Kargus (Amerikassa vastaavasti Alex J. Paulus, A. Pauli ja Paulson). Paul Aleks Jansson (*Havas* s. 82) ilmeisesti = Paulin Aleksi. Vanhempien kansallisuus ei käy ilmi kirkonkirjoista, mutta nimi Kargus viittaa ilmeisesti Iin pitäjään.

Saarn. Sm:ja Amerikka 1884 J. Lumijärven, 1888 ja 1889 J. Takkisen, 1891 I. Kankaan kanssa (*ASL* 10/ 1884 ym.). Kingstonin srk:n papinviran toimittaja 10 v.

Kirj. SS Calumet 1891 s. 104 s., 1892 s. 68 s.

Läht. Alta-Kaafjord KA; Saarnivaara s. 147, 287.

Johansson, Erik Samuel → Vettasjärvi.

- 133 *Johansson* (alk. Bäcksbäck), *Johan* Johaninp. Rakennusmiehenp., rakennusmest. * 18. 7. 1864 Purmo. > Helsinki 1872. † 24. 10. 1931 (Pohj. ruots. srk.). ∞ Helsinki 5. 12. 1886 Matilda Otilia Larsint., * 9. 10. 1859 Ruotsi, † 23. 7. 1910. ∞ 2) 16. 9. 1917 Laura Maria Ajo, * 12. 3. 1866 Ylitornio, † 6. 2. 1946 Helsinki.

Poika: kirkkoherra Erik Immanuel Bäcksbäck, * 15. 2. 1904, † 10. 6. 1950 Parainen.

Äidinkieli ruotsi. Kävi Helsingissä realikoulua 1 vuoden.

Saarn. Lest. Helsingissä, lapsuudesta alkaen. Saarn. vähässä määrin Helsinki, Kirkkonummi, Siuntio 1800-luvulla, myöhemmin myös Viro. Uusherännyt v:sta 1896. Voimakkaita vaikutteita narvalaisuudesta v:sta 1901 alkaen, ohimenevä kosketus helluntai-liikkeeseen 1911. Helsingin rauhanyhdistyksen johtokunnan jäsen 1888 >.

Kirj. På jakt efter »Dårhushjonet». En resa i svenska Norrbotten vid årsskiftet 1903–1904. Jakobstad 1933. 55 s.

Hanhi-Pietin kok. (1899 H:lle).

Läht. Helsinki KA; *Viesti Helsingin diakonissalaitoksesta* 9–10 (Jouluviesti)/1931 s. 7–12 E[dvin] W[irén]; *HÄ* 1931 s. 172, 188 s.; *J. Sinnemäki Kansanmiehiä kirkonkuorissa*, Helsinki 1954, s. 105–109.

Johansson (Lindell), *Juho*. Nahkuri. * 25. 6. 1836. 134
Helsinki > Korpilahti 1862 > Kivijärvi (kk.) 10. 4. 1880. † 30. 4. 1916. Ottanut Korpilahdelta todistuksen työmatkoja varten 6. 12. 1864 ja muuttokirjan > Alavus 1870; oleskelupaikat Korpilahden ulkopuolella tuntemattomat. ∞ 12. 10. 1862 nahkurinleski Vilhelmiina Sigilius, * 1829 Korpilahti, † 14. 10. 1880.

Saarn. Mainittu Kivijärven ensimmäiseksi lestadiolaiseksi ja puhujaksi 1880-luvun alussa.

Läht. Korpilahti, Kivijärvi KA; *P. Viljanen* past.kirj. s. 1 s.

Johnsen, Erik. Saamelainen. * Ibestad (Drangen). 135
† n. 1920 Ofoten (Lavangseidet), n. 84-vuotiaana.

Ofotenin seudun ensimmäisiä paikallisia saarn:ia. Myöhemmin sm:ja koko Pohjois-Norja. Saarnasi saamen ja norjan kielellä. Länsilest.

Myös Erik J:n veljet Thomas (skolemester-Thomas) ja Paul mainitaan saarn:ina.

Läht. *Sivertsen* s. 271, 284, 290, 304, 308, 326; Kert. M. Mikelsen ja R. Eliassen, Miettisen kok.

Johnsen, Erik (Junsan Erkki). Maanviljelijä, kalas- 136
taja. * 2. 11. 1844 Lyngen (Mandalen). † 12. 12. 1941. ∞ 30. 7. 1870 Anna Katharina Nikolaint. Bakkemo, * 7. 2. 1848, † 1941.

Suomalais-saamelaista syntyperää, kaukaista sukua J. Raatta-

maalle (Kert. E. Johnsen, Miettisen kok.). Kasteluetteloon merkitty syntymävuosi 1844 on epäilemättä oikea. E. J. konfirmoitiin 5. 10. 1862.

Poika: saarn. Erik Eriksen, * 19. 9. 1873, † 10. 2. 1958, nuoruudesta lähtien isänsä sm.-kumppanina, Lyngenin lest:ten johtaja v:sta 1941.

Saarn. Lest. ja saarn. n. v:sta 1866 alkaen. Lähinnä J. M. Siika-vuopion ja Antin Pietin oppilas. Tärkein vaikutusalue Lyngenin seutu. Sm:ja koko Pohjois-Norja. Kävi Raattamaan luona 1893/1894. Raattamaan kuoltua 14 sm:aa Lannavaara (AS 1904 s. 84, ym.) ja Ruotsin Lappi. 1900-luvulla Lyngenin lestadiolaisuuden johtaja. Saarnasi saamen, norjan ja suomen kielellä.

Kirj. Taler av lægpredikant Erik Johnsen... Nedtegnet av Elias Olsen og Marie Skorpa. Hefte I. Tromsø 1929; Hefte II. Tromsø 1932. 191 s.; Täydennettyjä painoksia: Tromsø 1946. 382 s.; Tromsø 1963. 351 s. (s. 5–7 Anton J. Sommerseth: Læg-predikant Erik Johnsen).

SS 1895 s. 13 s.

Läht. Lyngen KA; P. C. Astrup Læstadianer-predikanten Erik Johnsen. Selvbiografiske meddelelser. — Norvegia sacra 8, 1928, s. 164–170; Rettelser og tillegg... Efter Erik Johnsens egne uttalelser meddelt av N. L[arsen] og R. R[eiersen]. — Norvegia sacra 14, 1934, s. 91 s.; RS 1942 s. 160 s. E. Liakka; VÅ 1942 s. 114 Abiel Balo; P. Slynstad Læstadianer-høvdingen Erik Johnsen og hans medarbeidere. — Vår kirke i nord. Årbok for Hålogaland bispedømme, Tromsø 1949 s. 7–11; Sivertsen s. 230–242; Paulaharjun kok. 37783 ym.; Kert. E. Johnsen, Miettisen kok.

Jokela → Hanhivaara, Pietari ja Paksuniemi, Fredrik.

137 Jokinen, Taavetti Samulinp. Torpparinp., its., tallollisenvävy. * 13. 4. 1857 Uurainen. > Saarijärvi (Summasjärvi) 9. 12. 1880 > Pihtipudas 28. 2. 1885 > Haapajärvi 12. 4.—1. 6. 1886. † 10. 6. 1922. ∞ 2. 10. 1881 Anna Johanna Eerikint., * 13. 9. 1855 Saarijärvi, † 22. 6. 1906.

Poika: saarn. Aukusti J., * 22. 10. 1883, † 1. 9. 1948 Muhos.

Saarn. Jokiset olivat Saarijärvellä yhteydessä fagerlundilaisiin »lihan pyhiin». Lest. ja saarn. Haapajärvi ilmeisesti 1880-luvun lopulta alkaen (Pms 17/1956 A. Törölä). Vanhoill. lähetystoimi-

kunnan sm:ja Keski-Pohjanmaa, Keski-Suomi, Karjalan Kannas ym. (*H. Jussila* Kutsujan armo s. 106). SRK:n vuosikokoussaarn. 1916.

Läht. Uurainen, Saarijärvi, Haapajärvi KA; *SL* 1922 s. 104; *Rauhan tervehdys* Calumet 1922 s. 96 P. A. Heideman.

Jouhten (alk. Kieli), *Jaakko* Jaakonp. Talollisenp., 138 tal., työmies (Kokkola). * 24. 3. 1854 Kortesejärvi. > Evijärvi (Enankylä) 1866 > Ylivieska 4.—17. 2. 1899 > Kokkola 4. 8. 1902. † 21. 7. 1904. ∞ 22. 11. 1872 Sofia Heikint. Peltoniemi, * 20. 8. 1855 Evijärvi.

Saarn. Evijärvi, Alajärvi, Ylivieska ilmeisesti 1880-luvun alusta lähtien (Kert. J. E. Mikkola, Miettisen kok.; *Pms* 48/1961).

Läht. Kortesejärvi, Evijärvi, Ylivieska, Kokkola KA; V. Tuomaala 16. 11. 1965.

Jouhten, *Leander* Juhonp. Talollisenp., torpp. 139 * 29. 3. 1860 Evijärvi (Enankylä). > Kauhava 30. 3. 1891 > Evijärvi 16. 9. 1892. † 24. 1. 1902. ∞ 29. 9. 1882 Maria Antint. Sulakoski, * 10. 5. 1864.

Saarn. Evijärvi ennen v. 1881 > (kert. J. E. Mikkola, Miettisen kok.). Sm. Perho (Perho KN 6. 3. 1892: »Kauhavalta eräs Jouhten-leanteri»). Uusherännyt.

Kirj. Mikkolan kok. (1901 M:lle).

Läht. Evijärvi, Kauhava, Perho KA; Väinö Tuomaala, Seinäjoki 16. 11. 1965.

Juhonpieti, *Erkki Antti* Antinp. (Erkki Antti, Erik Anders Andersson). 140 Vht: tal. Antti Mooseksenp. Karvonen ja Maria Priita Heikint. Lautakoski. Its., rokottaja, sorvari. * 25. 3. 1814 Pajala (Antti > Juhonpieti). † 2. 11. 1900. Naimaton.

Pajalan kirkkoväärti (ptptk. 1871).

Saarn. Hurskas kotikasvatus. Lest. v:sta 1849 alkaen. Læstadiuksen raittiuslähettinä ja koulumiehenä lähinnä Pajala ja alinen Tornionlaakso 1850-luvun alusta lähtien; sm:ja Kemi 1850, Vesisaari 1853 (*Miettinen* s. 62, 64, 83, 86 s. ym.). Tornionlaakson huomattavin saarn. (*K. A. Heikel* Kertomus hengellisistä liikunnoista, 1873, s. 21 s.). Vuotuisia sm:ja Haaparanta (Hanna Heikel 21. 3. 1878, 11. 4. 1886, ym. Heikeliana; Haapaniemen kok.; *Haaparan-*

nan lehti 7, 11/1896, 24/1898 ym.). Lukuisia sm:ja 1860-luvun alusta lähtien Muonio, Kittilä (K. A. Heikel 1.1.1875, Heikeliana; *KK* 1887 s. 67, ym.). Sm. Vesisaari n. 1865 (*Sivertsen* s. 186), Kuivaniemi 1860-luvulla, Oulu J. Raattamaan kanssa (S. Thauvón 1.4.1879, Heikeliana), Lannavaara ja Vittanki 1888, 1897, Kemi 1899 (K. A. Dahlström 22.8.1899, Haapaniemen kok.).

Kirj. Val. krist. k. I s. 26–33, *II* s. 15; *AWK* s. 77 s., 89 s., 98, 110–112; *J. Gelliwara* Uskovaisten wanhusten terwehdyskirje Leon Lapista, 1900, s. 14–16 (Erkki Antin kirje 8.6.1900 M. Kuulalle = *AWK* 1903 s. 237–239); *L. Typpö* Armo ja totuus, 1904, s. 75 s.; *Sama* Kirjeitä wirwoitukseksi s. 91–93, 95–106, 152–156, 175–184 (Omaelämäkerta = *KK* 1882 s. 17–24, 33 s.); *Maitojyvä* 1952 s. 10 s.; *VLKYJ V* s. 16–20, 37–40; *KK* 1882 s. 71–73, 1886 s. 170 s.; *SS* 1888 – *AS* 1910, lukuisia kirj:ia; *SS* Calumet 1892 s. 7 s. (= *AWK* s. 98), 54, 100 s., 1893 s. 174 s., 1895 s. 11 s.; *Haaparannan lehti* 41/1886, 27/1890.

Fogmanin kok.; Koskamon kok.; Heikeliana (1894 K. A. Heikelille); *SKHS:n* arkisto B 89 (1884 F. Paksuniemelle).

Painettuina tai käsikirjoituksina yhteensä n. 100 eri kirjettä tai kirjeenkopiota 1867–1900; näistä n. 12 ennen v:tä 1882, n. kolmannes Norjaan lähetettyjä.

Läht. Pajala KA; Haapaniemen kok.; *Haaparannan lehti* 88, 89, 91, 92, 94, 98/1900; *SS* 1901 s. 11 s. A. L[aitinen]; *Kolk.* 1901 s. 1–8 J. F. H[ellman]; *Johansson* s. 148–156; *Laitinen* s. 52–55; *Havas* s. 32–34; *Kristityn joulu* 1946 s. 4 s. P. Viljanen, 8 s. K. Hulkko; *W. Snell* Den læstadianska väckelsen, käsikirj. 1931, s. 88–91; *T. Tötterström* laud.kirj. s. 17–23, 59–68; Paulaharjun kok. 37534 ym.; *O. Brännström* Ett brev och ett kulturprogram. — Tornedalica 1, Uppsala 1962, s. 52–58.

- 141 *Junkkonen, Juho* Juhonp. Uudisasukas. * 11.8. 1835 Lumijoki. > Amerikka (Thomson, Minn.) 1872. † 23.9.1918. ∞ Maria Komula, * Lumijoki, † n. 1912.

Saarn. Papinviran toimittaja Thomson (*ASL* 23/1879, 39/1886).

Kirj. ASL 7/1884, 39/1886.

Läht. Lumijoki KA; *Ilmonen II* s. 228; *J. A. Mattinen* Thomsonin maanviljelysseudun historiaa, 1941, s. 18.

- 142 *Junttila, Antti Kristian* Antinp. (Hämeen Antti). Talollisenp., tal. * 26.12.1845 Kuusamo (Hämeenniemi). >

Kemijärvi (Ylikylä, Junttila) 1884. † 31. 8. 1908. ∞ 27. 4. 1884 Matleena Juhont., * 3. 1. 1845 Sodankylä (vaimon 2. avioli.).

Saarn. Kemijärvi (AS 1908 s. 180; Laitinen s. 91).

Kirj. SS 1900 s. 30.

Paksuniemen kok. (1899 P:lle).

Läht. Kuusamo, Kemijärvi KA.

Junttila, Matti Pekanp. Talollisenp., tal. * 3. 10. 1854 Lohtaja (kk.). > Kalajoki 24. 11. 1873 > Nivala 1877–1878. † 6. 2. 1916. ∞ 1878 Pauliina Ypyä, * 4. 7. 1854 Nivala, † 26. 8. 1930 (HÄ 1930 s. 140).

Poikia: saarnaajat Matti (* 15. 5. 1890), Mikko (* 23. 7. 1895, † 27. 6. 1964) ja Oskari (* 30. 10. 1887, † 17. 6. 1966) Junttila.

Saarn. Heräsi Kalajoen lapsiherätyksen yhteydessä 1860-luvulla. Lest. n. 17-vuotiaana. Saarn. n. 1875 >. Kalajokilaakson pääsaarnaajia 1880-luvulta alkaen. Sm:ja Rautio (Jenny Virkkula 6. 1. 1882, Heikeliana; OL 54/1884), Piippola, Lappajärvi (KK 1884 s. 14, 159), Iisalmi jouluna 1890, Viljakkala, Laihia (SS 1891 s. 232, 1892 s. 221, 1893 s. 212), Jalasjärvi kesällä 1900 (Kolk. 1900 s. 112), Pohjois-Norja 1910-luvulla, ym. Sovintokok:ssa 1911 uudenherätyksen edustaja.

Läht. Lohtaja, Kalajoki, Nivala KA; Kolk. 1916 s. 87–89, 151–157; Y. Karanko past.kirj. s. 30–32.

Juola (Juvola), Eeli Salomonp. Itsellisenp., its., uudisasukas (Amer.). * 18. 11. 1840 Nivala. Ottanut muuttotod:n > Ylivieska 1861, > Sievi 28. 7. 1872, häviää osaksi kirjoista. > Haapavesi (Karsikas) 1880 > Amerikka 1888 (Michigan > Thomson, Minn. 1888). † 27. 2. 1928. ∞ 7. 5. 1871 Eveliina Erkint. Parkkinen, * 26. 5. 1844 Haapajärvi, † 1926.

Saarn. Lest. työmatkoillaan Ylitorniolla. Saarn. Kalajokilaakso 1863/64 > (KK 1883 s. 132, 1885 s. 99 s.; Sievi 1889, Hyvärisen kok.; A. N. Holmström 30. 3. 1867 ja J. Holmström 28. 4. 1867 N. Holmströmille, SKHS:n arkisto D 56), Raahe 1860-luv. (OL 10/1881), Kuopio useita sm:ja (KK 1884 s. 33), Viitasaari, ensimmäinen saarn. (SS 1894 s. 203), Oulu, Ii, Ylitornio 1880-luvulla (Heikeliana), Amer. Cokato, New York Mills ym. J. O. Lindströmin kanssa (ASL 3/1889), myöhemmin lähinnä omalla paikkakunnalla.

Kirj. Kristillisiä sanomia 22 ja 24/ 1871 (Juolan kirjettä ei julk.); SS 1900 s. 90–93; SL 1916 s. 312–315.

Läht. Nivala, Sievi, Haapavesi KA; Siirtokansan kalenteri 1922 s. 156 s.; *J. A. Mattinen* Thomsonin maanviljelysseudun historiaa, 1941, s. 25 s.; *Y. Karanko* past.kirj. s. 7–12.

- 145 *Jussila, Heikki* Heikinp. Talollisenp., tal. * 16. 1. 1844 Vihanti. > Paavola (Luohua) 1880-luvulla > Lumijoki 16. 4. 1917. † 14. 1. 1918. ∞ Liisa Heinonen, * 27. 1. 1834 Paavola, † 28. 1. 1919.

Saarn. Lest. n. 1880. Saarn. Luohua 1880-luvun puolivälistä alkaen. Vanhoill. lähetystoimikunnan sm. Siikajoki 1908.

Läht. Vihanti, Paavola, Lumijoki KA; SL 1919 s. 139–141.

- 146 *Jussila, Heikki* Matinp. Talollisenp., kansakoulunop., maanvilj., talonmistaja. * 17. 8. 1863 Haukipudas. > Kemi 5. 1. 1886 > Leppävirta 1887 > Joroinen 1908 > Helsinki (Pohjoinen suom. srk.) 1910 > Haukipudas 28. 1. 1921 > Oulu 27. 11. 1923. † 26. 10. 1955. ∞ 6. 6. 1887 Anna Sofia Konttinen, * 11. 2. 1853 Leppävirta, † 1. 4. 1936 (SL 1936 s. 70, 77).

Veli: kansakoulunop. Jaakko Jussila, * 2. 6. 1870, † 23. 12. 1960.

Poika: lääninrovasti Oskari Heikki Jussila, * 16. 4. 1888, † 24. 4. 1955.

Päästötod. Jyväskylän seminaarista 1885. Opettajana: Kemin kaup. 1885–1887, Leppävirta (Saamainen) 1893–1894.

Saarn. Herännäishenkinen lapsuudenkoti. Lest. 17. 7. 1884 > (H. Jussila Kutsujan armo s. 19–23. Vrt. S. Thauvón 22. 7. 1884, Heikeliana: 1881 >). Saarn. Jyväskylä seminaariaikana, myöhemmin Leppävirta ym. 1900-luvulla laajoja sm:ja mm. Karjalan Kannas, Kittilä, Tornionlaakso, Amerikka 1924, 1930–1931 (Saarnivaara s. 187, 220 ym.). Vanhoillisuuden (SRK:n) johtajia 1920-luvulta alkaen, vuosikokoussaarn. 1912–1921, 1926–1946 yhteensä 23 kertaa.

Kirj. Iankaikkinen evankeliumi. [Kirjoittajan kust.] Kuopio 1945. 305 s.

Elämän ihme. [Kirjoittajan kust.] Oulu 1947. 240 s.

Kutsujan armo laestadiolaisessa kristillisyydessä. [Kirjoittajan kust.] Oulu 1948. 196 s.

Erittäin runsaasti kirj:ia *SL* 1915 > ja *Rauhan tervehdys* Ca-
lumet 1922 >.

SKHS:n arkisto D 49 (15. ja 19. 5. 1885 Alma ja J. Fr. Thau-
vónille); J. Jussilan kok. (89 kirj. 1890—1899, 59 kirj. 1900—1916,
1931); O. H. Jussilan kok. (6 kirj. 1908—1940); Rantalan kok. (8.
12. 1933).

Läht. Haukipudas, Oulu KA; Timo Holma, Haukipudas 21.
2. 1966; *Pms* 43, 45, 51/1955.

Juuma (Virkkula), *Juhani Jaakko* Juho Pietarinp. 147
Talollisenp. * 18. 7. 1854 Kuusamo (Rukajärvi). > Amerikka 26.
7. 1881. † 23. 2. 1888 Allouezin kaivos, Mich. ∞ 24. 3. 1874 Eeva
Loviisa Taival, * 20. 2. 1849 Kuusamo.

Saarn. Lest. n. 1870. Saarn. ainakin Amerikka (*AWK* s.129,
1885).

Läht. Kuusamo KA; *ASL* 10/ 7. 3. 1888; *SS* 1888 s. 91—93.

Juuso (Ojala), *Iisakki* Pekanp. («Kraatari-lisko»). Mä- 148
kitupal., tal. (R. Alatornio). * 9. 12. 1825 Ylitornio. > Turtola
(Pello) 23. 5. 1842 > Hietaniemi 6. 5. 1881 > Ruotsin Alatornio
(Matti, Ojala) 1881. Käynyt Amerikassa 15. 7. 1891—3. 10. 1892.
† 13. 8. 1897. ∞ 7. 4. 1850 Kaisa Antint. Örn, * 10. 5. 1827 Simo,
† 1. 12. 1893.

Saarn. Lest. 1849. Saarn. Pello alkuheräyksestä lähtien. Sm:ja
Ylitornio (Hanna Heikel 1. 2. 1877, 8. 1. ja 18. 12. 1879, Heike-
liana), Amerikka (*SS* 1893 s. 111 s.).

Läht. Turtola, Hietaniemi, Nedertorneå KA; Paulaharjun kok.
37416 (kert. H. Jolma); *O. H. Jussila* Vähän valaistusta laestadio-
laisherätyksen erääseen ajankohtaan, Maitojyvä 1950 s. 7—9 (oi-
kaisu: Maitojyvä 1953 s. 4).

Jyväskylä, *Iisakki* Erkinp. Talollisenp., tal. * 11. 9. 149
1842 Kittilä (Kaukonen > Kelontekemä > Sirkka 1896). † 8. 5.
1919. ∞ 10. 9. 1884 Margareeta Matint. Salmi, * 5. 8. 1837, † 10.
12. 1923.

Saarn. Lest. alkuherätyksen aikana. Saarn. Kittilä. Sm. Inari
(Jenny Virkkula 31. 3. 1883, Heikeliana).

Kirj. Val. krist. k. I s. 101.

Läht. Kittilä KA; *HÄ* 1920 s. 77 s.

- 150 *J ä m s ä, P e k k a* Juhonp. Talollisenp., työmies, sahan työnjohtaja, tal. * 1. 6. 1852 Haukipudas. > Ii 29. 7. 1877 > Kemi 3.—19. 1. 1891 > Kemi msk. (Lautiosaari) 1894. † 4. 9. 1910. ∞ 1. 12. 1878 Elsa Jaakont. Ervasti, * 10. 11. 1852 Haukipudas, † 13. 12. 1915 (SL 1915 s. 103).

Velipuoli: *Jaakko* Jaakonp. *Jämsä*, * 19. 12. 1856 Haukipudas, † 22. 2. 1930 Ranua, oli myös saarn. ainakin 1900-luvun alussa Kemissä asuessaan (A. Matlein 8. 6. [1899], Haapaniemen kok.; SL 1930 s. 210).

Saarn. Lest. 1870-luvun lopusta, saarn. Ii, Kemi 1880-luvun alusta lähtien (S. Thauvón 8. 9. 1881, 21. 11. 1886 ym., Heikeliana). Vanhoill. lähetystoimikunnan saarnaajaluett. n. 1912. Sm. Ylitornio 1909.

Kirj. Val. krist. k. I s. 80 s.; AS 1904 s. 220—222, 1906 s. 203 s., 1909 s. 117—119.

Läht. Haukipudas, Ii, Kemi msk., kaup. KA; AS 1910 s. 199—205 J. Kanninen, M. Kuula, J. Laguksen hautauspuhe; *Havas* s. 78.

Jänkälä, Erkki → Tarkainen.

- 151 *J ä n k ä l ä, H e i k k i.* Ironwoodin ap.-lut. srk:n (kirjuri ja) papinviran toimittaja 1889—1891 (ASL).

Kirj. KK 1885 s. 57 s. (Kirje Amerikasta).

Lienee lähtöisin Alatornion seudulta.

- 152 *J ä n k ä n p ä ä, J u h a n i P e t t e r i* Israelinp. Tal. * 20. 11. 1838 Jellivaara (Ullatti). † 1. 12. 1905 (sm:lla Tärännön Kainulasjärvellä). ∞ 27. 11. 1864 Helena Krekunt. (Grelsd.), * 22. 3. 1839, † 3. 12. 1879.

Val. Ullatin koulupiirin katsastusmieheksi 3. 12. 1883 ja 15. 4. 1893.

Saarn. Jellivaara, Pajala, R. Ylitornio ym. Sm. Lannavaara (SS 1903 s. 132). Itälest.

Läht. Gellivare KA; AS 1906 s. 136 s. E. A. Henriksson.

- 153 *K a i k k o n e n, P e k k a J u h o* Pekanp. Torpparinp., suutarimestari (1875 >). * 11. 11. 1845 Kiuruvesi. > Iisalmi

msrk. (Hernejärvi) 16. 1. 1846 > Iisalmi kauppala (kaupunki) 1875 > Oulu 4.—14. 12. 1880 > Iisalmi 15. 11. 1881. † 5. 12. 1925. ∞ 14. 9. 1873 Anna Liisa Eskelinen, * 1. 10. 1847 Iisalmi msk., † 1. 7. 1942.

Poikia: saarnaajat Ville (* 19. 3. 1880, † 7. 1. 1940 Kuivaniemi) ja Eemil (* 24. 11. 1884, † 2. 4. 1960 Iisalmi) Kaikkonen.

Val. kaup.-valtuuston jäseneksi 1898.

Saarn. Ensimmäinen lest. ja saarn. Iisalmi, n. 1878 > (KK 1885 s. 117).

Läht. Iisalmi msk., kaup., Oulu KA; SL 1926 s. 38; T. Räisänen Iisalmen kauppalan ja kaupungin historia 1860—1930, Iisalmi 1959.

Kaisto, Jaakko → Syrjälä.

Kaivola (alk. Ajo), Heikki Juho Heikinp. Tal. * 7. 154
3. 1829 Ylitornio. > Alatornio (Kiviranta) > Kittilä 2. 9. 1853 > Vesisaari 26. 12. 1854 > Kittilä (Sirkka) ainakin 1857. † 11. 12. 1913. ∞ 1859 Maria Helena Nikunt. Nilimaa, * 6. 4. 1825 Muonio, † 3. 1. 1915.

Saarn. Kittilä 1870-luvulta alkaen (Augusta Heikel 5. 1. 1878, Heikeliana). Sm:ja Inari (K. A. Heikel Kertomus hengellisistä liikkunnoista, 1873, s. 36; Jenny Virkkula 27. 12. 1882, Heikeliana), Etelä-Pohjanmaa ja Satakunta (SS 1888 lisälehti 7 s. 4; Iis. Aho 7. 12. 1895, Saarenpään kok.), Tornionlaakso (kert. A. Matti). Tärkein vaikutusalue Kuusamo (KK 1883 s. 129; Pms 36/ 1960 S. Pentikäinen).

Läht. Ylitornio, Alatornio, Kittilä, Vadsø KA; Laitinen s. 67—69.

Kaivola (Purnuvaara, Ronkainen), Topias Paavonp. 155
Talollisenp., tal. * 24. 2. 1850 Kuusamo (Purnuvaara). † 16. 6. 1918. ∞ 5. 4. 1874 Kustaava Karoliina Rantala/Ronkainen, * 11. 9. 1854, † 6. 10. 1917.

Saarn. Kuusamo 1870-luvun puolivälistä alkaen. 1900-luvulla Sm:ja Etelä-Suomi (SL 1913 s. 163). Vanhoillisten vuosikokous-saarn. 1910.

Kirj. SL 1913 s. 238—240, 1914 s. 289—292, 306—310.

Läht. Kuusamo KA; S. Pentikäinen laud.kirj. s. XIX.

- 156 *Kakko, Heikki* Heikinp. Renginp., its., ruotusotamies (1859—1868 Kemin kompp.), kiertokoulunop. (1860-luvulla). * 2. 6. (myöh. rippikirjoissa 6. 2.) 1837 Ii[?] Ii > Haukipudas 3. 1. 1838 > Ii (Etelä-Ii, Hamina) 28. 2. 1853. † 29. 11. 1889 (hukkui Simon ja Kemin välillä). ∞ 17. 10. 1858 Maria Stiina Jarkko, * 28. 11. 1834 Kemi.

Saarn. Ii ainakin 1870-luvun lopusta lähtien (S. Thauvón 15. 4. 1879, 29. 1. 1885 ym., Heikeliana; Ii 1889, Hyvärisen kok.). Sm. Sangijoki (S. Thauvón 21. 1. 1882, Heikeliana).

Kirj. Kaksi hengellistä matkalaulua. Laulellut — — —. Oulu 1885. 8 s.

SS 1895 s. 125—127.

Läht. Haukipudas, Ii KA; Oulun tarkk'ampujapatl:n katselmusluett. ja päiväkäsky, Sota-arkisto; SS 1890 s. 179—181.

- 157 *Kallio* (alk. Käck), *Juho* Jaakonp. (»Käki-muurari»). Muurari, mäkitupal. * 18. 2. 1842 Paavola (Luohua). † 15. 11. 1917. ∞ 1. 8. 1863 Kaisa Kreetta Syrjä, * 27. 2. 1839, † 15. 11. 1915.

Saarn. Lest. ja saarn. 1870-luvun puolivälistä alkaen Paavola ja Rantsila.

Kirj. OWS 15/1875; Esilause julkaisuun »Saarna ensimmäisenä sunnuntaina paastossa ... sekä J. Rangisen kirje ...», Oulu 1882.

Läht. Paavola KA; *Johansson* s. 192; *SL* 1920 s. 279 s.

- 158 *Kallioniemi* (Savioja), *Heikki* Iisakinp. Talollisenp., tal. * 26. 8. 1853 Hietaniemi. > Ruotsin Karunki 8. 6.—11. 11. 1880 (Keräsjoki l. Välikoski). † 9. 3. 1938. ∞ 13. 11. 1879 Helena Erkont. Puranen, * 3. 3. 1848 Ylitornio[?], † 30. 7. 1915. ∞ 2) 3. 10. 1925 Anna Piipola, o.s. Taavo, * 13. 10. 1881 R. Ylitornio.

Saarn. 1880-luvun lopusta lähtien (SS Calumet 1892 s. 103). Sm:ja Tornio (Tornion rauhanyhd:n kassakirja 8. 11. 1890, 2. 2. 1896; SS 1892 s. 46; Sally Thauvón 12. 3. 1892, Heikeliana). Uusherännyt. 1900-luv. saarnaamisesta ei tietoa.

Kirj. Saarenpään kok. (10. 9. 1900 S:lle).

Läht. Hietaniemi, Karl Gustav KA; A. Forsslund, Haaparanta 5. 3. 1964.

Kangas, Fredrik Kustaa Mikonp. Räätäli, mäkitupal. * 16. 11. 1850 Perho. > Vaasa 2. 10. 1903 > Kauhava 8. 3. 1904 > Perho 23. 4. 1905. Käynyt Amerikassa 1880-luvulla. † 18. 10. 1918. ∞ 6. 4. 1874 Susanna Antint. Haukka, * 1. 5. 1856.

Saarn. Perho (KN 6. ja 20. 3. 1892). Sm. Vimpeli n. 1895 (*Pms* 24/ 1964 A. Koskela).

Läht. Perho, Kauhava KA.

Kangas, Iisakki Ollinp. (Koulu-Iisakki). Talollisenp., mäkitupal. * 23. 9. 1833 Pajala (Erkheikki, Juhonpieti). > Amerikka 5. 6. 1891. ∞ 22. 2. 1863 Anna Kreeta Hannunt. Olli, * 28. 10. 1828 Täräntö.

Saarn. Læstadiuksen lähettämänä koulumiehenä lähinnä Pajalassa ja Ruotsin Ylitorniolla ainakin v:sta 1853 alkaen (*Mietinen* s. 78, 83 ym.). Syrjäytyi myöhemmin joksikin ajaksi lankeemuksen takia (*O. H. Jussila* Vähän valaistusta læstadiolaisherätyksen erääseen ajankohtaan, *Maitojyvä* 1950 s. 7–9, 1953 s. 4; *SS Calumet* 1892 s. 12). Sm. Rovaniemi (H. Heikel 29. 12. 1879 ja 9. 1. 1880, Heikeliana. Ks. myös *Havas* s. 55). *Saarn.* Amerikka (*ASL* 48/ 1891; *Saarnivaara* s. 107).

Kirj. *AWK* liite s. 19 s. (Wolverin 7. 9. 1898).

Läht. Pajala KA; *T. Tötterström* laud.kirj. s. 29–31.

Kangas, Juhon (Junno) Juhonp. Talollisenp., tal. * 8. 161
6. 1841 Teuva. Kauhajoki > Teuva 1873. † 23. 8. 1894. ∞ Heta Matint., * 25. 9. 1840, † 23. 6. 1920 saarn. I. Suksen leskenä.

Saarn. Teuva, vähässä määrin (P. Suovaara, Teuva 16. 3. 1964). Sm:ja Jurva 1875–1876 (Jurva KN 17. 1. 1876: »tal. J. Kangasala»).

Läht. Teuva KA.

Kangas (Lantto), *Juhon Heikki* Hesekielinp. (»Kiusalan Heikki»). Its., muurari, tal. * 7. 9. 1833 Pajala (Junosuvanto). † 25. 3. 1903. ∞ 7. 1. 1855 Priita Johanna Jaakont., * 29. 10. 1833, † 1. 2. 1924 Junosuvanto.

Saarn. Vähässä määrin; sm. Lainio (Kert. A. ja E. Mäkitalo, Kankoinen; I. Fredriksson, Lainio). Lannavaaran kok. 1892 (*AWK* s. 173).

Läht. Pajala KA.

- 163 *Kangas, Matti* Priita Kaisanp. Työmies, talonomistaja.
* 1.9.1832 Kemi. > Alatornio > Kemi 1865 > Alatornio 1884
> Tornio 1885. † 12.7.1907. ∞ 4.11.1883 Sofia Eriika Jaakont. Koppaana (saarn. V. Koppanan sisar), * 28.5.1848 Alatornio.
Saarn. Lest. n. 1863 >. Saarn. pääasiassa Tornion seutu.
Läht. Kemi, Alatornio, Tornio KA; AS 1908 s. 44 s. P. Tikkala;
I. Pelkonen laud.kirj. s. 41 s.
- 164 *Kankaanpää* (Puumala), *Aaprami* Juhonp. Talollisenp., tal. * 4.4.1840 Alajärvi. † 17.10.1896. ∞ 12.2.1865 Susanna Matint., * 26.1.1842, † 30.3.1880. ∞ 2) 5.12.1880 Hanna Matint. Nelimarkka, * 30.7.1837, † 23.3.1891.
Saarn. Alajärvi ainakin 1880-luvulta alkaen (Alajärvi, kirkkokurinalaisten luettelo 9.3.1885: »rippiläisten pääpappi ja johtaja»; Johansson s. 196; Pms 48/1961).
Läht. Alajärvi KA.
- 165 *Kanckonen, Frans* Vilhelminp. Rakennusmestarinp., rakennusmest., Amerikassa kalastaja, rakennusurakoitsija, suurliikemies. * 3.9.1864 Kaarlela. > Pyhäjärvi O.l. 1865 > Kaarlela 1881 > Kokkola 1884 > Antrea 4.3.–10.4.1890 > Joensuu 11.7.–13.9.1892 > Kokkola 4.4.1893. > Amerikka (Astoria, Ore.) kesällä 1893. † 15.7.1919. ∞ Oulu 11.5.1893 Emilia Margareta Haggren, * 17.8.1863 Oulu, † 8.7.1920 Astoria.
Asevelvollisena Oulussa 1880-luvun lopulla.
Saarn. Joensuu (Ida Harlin 1.3.1892, Heikeliana; Pms 11/1954 A. Sutinen). Saarn. ja papinviran toimittaja Astoria. Sm. Oulu (Kolk. 1904 s. 47).
Kirj. Kolk. 1902 s. 40–42, 1905 s. 126 s. (Kokkola 1.4.1893 = AS 1905 s. 173 s.), 1911 s. 17–23; AS 1907 s. 21 s., 1910 s. 24–29, 1911 s. 36–38.
Hanhi-Pietin kok. (1893 ja n. 1895–1896 H:lle).
Läht. Kaarlela, Kokkola, Antrea, Joensuu KA; Siirtokansan kalenteri 1920 s. 210 s., 1960 s. 154–158; Emma Pulkkis Lars Frijs i Karleby och hans ättlingar (sama suom.), 1956, s. 101–103.
- 166 *Kankoinen* (Suvanto, Nykäinen), *Mooses* Ollinp. (»Sokea Mooses», »Hukka-Mooses»). Talollisenp., its. * 11.10.

1805 Pajala (Junosuvanto, Kankoinen). † 15. 1. 1868. Nuorena käynyt Ruijassa. ∞ n. 1828 Anna Kreeta Antint. Nilimaa l. Holma, * 10. 3. 1803 (Kankoinen).

Saarn. Lestadiuksen raittiuslähetti ja koulumies v:sta 1849 lähtien (*Miettinen* s. 60–62, 77 ym.). Sm:ja Ruotsin Lappi, Tornionlaakso, Simo (Paulaharjun kok. 37540, 37542), Haukipudas 1863 (*M. Huhtinen* Lestadiolaisia seuratupia ja saarnamiehiä, Kellon-Haukiputaan kotiseutujulkaisu I, 1961, s. 48).

Kirj. C. H. Bergmanin kok. (4 kirj. 1858–1866 B:lle, kirjurina M. Fogman ym.); Fogmanin kok.

Läht. Pajala KA; E. Wahlbergin sukuselv.; *KK* 1881 s. 14–16 (J. Raattamaan muistosanat haudalla = *L. Typpö* Kirjeitä wiroitukseksi s. 125–127); *T. Tötterström* laud.kirj. s. 23–27.

Kantoniemi, Olli Mikkelinp. Kalastaja. * 29. 9. 167
1850 Vuokkiniemi. > Etelä-Varangi (Pykeija). † 15. 6. 1903. ∞ Vesisaari 1. 3. 1873 Kreeta Kaisa Aska, o.s. Lokka, * 1830 Sodankylä.

Saarn. Alkuaan ortodoksi, päässyt luteril. rippikoulun jälkeen ripille 27. 10. 1872. Lest. n. 1870. Saarn. n. 1888 >. Sm:ja Kittilä, Muonio jouluna 1898 (J. E. Liikavainio 30. 1. 1899, Haapaniemen kok.).

Läht. Sør-Varanger, Vadsø KA; *SS* 1903 s. 222 s. M. Hyyppä, 294 s. A. Brune.

Karja, Jüri. Rakennusmestari. Narva. 168

Saarn. Lest. 1800-luvun lopusta lähtien. Narvan lest. srk:n keskeinen henkilö. Saarn. vähässä määrin.

Läht. E. Rantasen muistelmat, SKHS:n arkisto F 8; *HÄ* 1928 s. 140 W. H[avas].

Karjalainen (Karjala), *Hermann* Jaakonp. Torpparinp., uudisasukas (Amer.). * 5. 10. 1843 Kuusamo. > Amerikka (New York Mills, Holmes City, Minn.) 1872. † 1905. ∞ Kreeta Loviisa, † 1889. ∞ 2) Sofia Päkki (Bäck), Muoniolta.

Veli: Matti Karjalainen, myös mainittu puhuvaiseksi mieheksi. * 9. 6. 1830. Torpp. (Alakitka). > Amerikka (N. Y. Mills) 26. 6. 1882. † 1921. ∞ 2. 4. 1852 Anna Priita Pitkä, * 2. 3. 1822, † 1913.

Saarn. Papinviran toimittaja N. Y. Mills (*ASL* 23/ 1879 J. Takinen), Holmes City (*KK* 1884 s. 176 J. Takinen). Sm:ja Cokato (*ASL* 12/ 1886, 8, 9/ 1888).

Läht. Kuusamo KA (kastettujen kirja ym.); *Siirtokansan kalenteri* 1922 s. 167; *Ilmonen II* s. 187, 205 (Ilmosen henkilötiedoissa ilmeisesti sekaannus, joka lienee oikaistava yllä esitetyllä tavalla).

- 170 *Karjalainen, Mikko Hermann* Kalle Mikonp. Torpparinp., työmies (Nurmes: tal., osakas). * 12. 2. 1843 Ylikiiminki. > Nurmes 4. 3.—6. 5. 1878 > Kontiolahti 1. 3. 1882 > Joensuu 10.—12. 6. 1883. † 12. 6. 1919. ∞ 3. 6. 1877 Saara Sofia Mettovaara, * 12. 11. 1847 Haukipudas, † 15. 2. 1891. ∞ 2) 29. 12. 1891 Eeva Ristiina Härkönen, * 7. 6. 1848 Kiiminki, † 14. 1. 1928 Joensuu (*SL* 1928 s. 35 s.).

Saarn. N. v:sta 1870 alkaen Kiiminki, Joensuu, Pohjois-Karjala ja -Savo. Sm:ja Kuopio (*KK* 1884 s. 33), Kangasniemi (*SS* 1891 s. 76). Helsingin kok. (*SS* 1889 s. 153).

Läht. Ylikiiminki, Nurmes, Kontiolahti, Joensuu KA; *SL* 1919 s. 161 s. H. Jussila; *Elämän sana* 1963 s. 28 s. H. Kosunen.

- 171 *Karllund, Karl Gustaf* Mickelinp. Itsellisenp., kadunlaskijamestari. * 18. 3. 1837 Kaarlela. > Helsinki 31. 10.—8. 11. 1866 > Pietari 16. 11. 1868 > Helsinki 8. 11. 1872. Otti matkatoimittaja > Pietari 29. 5. 1873, > Ruotsi 19. 6. 1888. † 5. 1. 1907. ∞ Sofia Magdalena Äjvo, * 3. 6. 1835 Kokkola, † 23. 2. 1919 Helsinki (Pohj. ruots. srk.).

Saarn. Lest. ja saarn. Helsinki 1870-luvun puolivälistä alkaen (*K. A. Lauri* Rakennusmestari Karl Wilkmanin elämäkerta, 1916, s. 27; *E. Thauvón* 7. 2. ja 2. 3. 1881, Heikeliana; *KK* 1883 s. 149). Sm:ja Tuusula, Kotka (*KK* 1886 s. 123, 1887 s. 45), Tampere n. 1883 (*R. A. Grönfors* Wähän herätyksestäni, 1925, s. 11). Saarnasi ainakin Helsingissä ruots. Helsingin rauhanyhdyksen perustajia 1888.

Kirj. Fogmanin kok. (1889 F:lle).

Läht. Kaarlela, Helsinki KA; *AS* 1907 s. 55; *Y. Liusvaara* laud. kirj. s. 27—29 ym.

- 172 *Karlsson* Helsingistä mainitaan ensimmäisenä lest. saarnaajana Hangossa 1885 (*KK* 1887 s. 126). Hyvin mahdollisesti = suutarimestari Kaarle Severi Karlsson, * 18. 10. 1856 Jämsä, >

Helsinki 1877, † 22. 4. 1922. Karlssonia ei muuten mainita saarnaajaksi.

Läht. Helsinki KA; Helsingin raastuvanoikeuden 2. osaston ptk. 7. 4. 1900 § 12.

Karlsson, Lars Erik Carl Peterinp. (»Västänäsän Karlsson», »Kainuun K.»). Talollisenp., tal., kiertokoulunop. * 29. 1. 1854 Överkalix (Grellsbyn). > Nederkalix (myöh. Töre: Västänäs, Morjärv) 14. 7. 1877. † 10. 11. 1929. ∞ 13. 7. 1877 Lisa Maria Nilsint., * 25. 2. 1857 Nederkalix, † 19. 4. 1933. 173

Saarn. Lest. ja saarn. 1870-luvun lopusta lähtien Kainuunlaakso. Useita sm:ja Etelä-Ruotsi (Sommen) v:sta 1898 alkaen (J. Rautio 14. 4. 1900, Haapaniemen kok.). Oulun vanhoill. lähetystoimikunnan sm:ja Pietarsaari, Hanko ym. 1909, Etelä-Ruotsi 1910, vuosikoussaarn. 1907, 1909, 1911, 1914.

Kirj. Lekmannapredikanten Lars Erik Karlssons lefnadsbeskrifning jemte en nioårig finsk flickas uppenbarelse i andanom. I tryck utg. af J. P. E—m. Luleå 1898. 31 s. (Omaelämäkerta s. 5—22); Suom.: Maallikkosaarnaaja Lars Erik Karlsson'in elämäkerta... Tekijän luvalla suom. Aili Cajanus. Painattanut M. W. H. ja U. E. A. F. Oulu 1909. 31 s.

Läht. Överkalix, Töre KA; *Pms* 23/1956 A. Koukkari.

Karlsson, Leonard → Typpö.

Karppoff, Iivana Gabrielinp. Mäkitupal. * 1. 1. 1863 174
Liperi (Sysmä, Outokumpu). † 13. 12. 1933. ∞ 30. 8. 1881 Kaisa Erkint. Hiltunen (luteril.), * 1863.

Saarn. Paikallinen vähässä määrin 1890-luvulta alkaen (K. F. Järnefelt 22. 3. ja 13. 4. 1896 Kuopion tkille). Ortodoksi.

Läht. Taipaleen ort. srk. KA; *SL* 1934 s. 61.

Karsikko (Lukkarila, alk. Akola), *Aapo* Erkinp. Talollisenp., mäkitupal. * 7. 3. 1828 Kemi (Lautiosaari). > Simo (Maksniemi) 1866 > Kemi 9. 5. 1874. † 22. 10. 1902. ∞ 7. 12. 1849 Elsa Lukkarila (saarn. Aaro Sankalan sisar), * 1. 10. 1831, † 20. 4. 1900. 175

Saarn. Esiintyi lest:na Kemian pt:ssa 1862. Sm:ja Tornio (*Pohjolan Sanomia* 13/1887; Tornion rauhanyhd:n kassakirja 16. 10.

Karvala

1899), Kokkola ym. 1899 (K. A. Dahlström 4. 5. 1899, Haapaniemen kok.).

Kirj. SS 1891 s. 148–150, 1894 s. 151 s.

Läht. Kemi msrk., Simo KA; *Johansson* s. 190; SS 1902 s. 253; *Havas* s. 79.

Kartano, Taavetti → Ylikuusijärvi.

- 176 *Karvala* (Aho, Havukoski), *Jaakko* Matinp. Talollisenp., torpp., its. * 1. 10. 1850 Lappajärvi (Savonkylä > Tarvola). > Alajärvi 26. 11.–19. 12. 1900 > Lappajärvi 5. 6. 1901 > Kauhava 27. 9. 1907 > Vimpeli 24. 8.–20. 9. 1908 > Kauhava 28. 10.–23. 11. 1912 > Lappajärvi 18. 1.–1. 2. 1915. † 2. 11. 1918. ∞ 14. 1. 1871 Kreetta Antint. Timo, * 28. 10. 1847, † 26. 1. 1906. ∞ 2) 9. 12. 1906 Maria Matint. Nuolikoski, * 1. 5. 1857 Vimpeli, † 20. 1. 1927.

Luultavasti käynyt Amerikassa (*ASL* 37/1884; M. Kuula 24. 8. 1902, Rantalan kok.).

Saarn. Lappajärvi n. 1877 > (*KK* 1884 s. 159; kert. J. E. Mikkola, Miettisen kok.). Sm:ja Vaasa (*KK* 1885 s. 97), Alajärvi (Alajärvi srk.-kert. 1890), Perho (Perho KN 6. 3. 1892; Paulaharjun kok. 38126), Kivijärvi, Laihia (SS 1893 s. 220, 1895 s. 113), Himanka (kert. F. Pöyhtäri).

Kirj. *KK* 1884 s. 157–160.

Läht. Lappajärvi, Alajärvi, Kauhava, Vimpeli KA; *Havas* s. 80.

- 177 *Katila* (Mäkiranta, Korpi), *Jaako* Samuelinp. Talollisenp., torpp. * 16. 7. 1837 Karijoki. > Teuva 1861 (1863). † 31. 5. 1899. ∞ 15. 9. 1861 Maija Liisa Samuelint., * 5. 3. 1840, † 28. 2. 1911 (*SL* 1912 s. 43–45).

Poika: saarn. Antti Korpi, * 30. 11. 1883, † 22. 5. 1954 (*RS* 1954 s. 143 s.).

Saarn. Lest. v:sta 1873. Saarn. Teuva. Sm:ja Parkano, Merikarvia 1880-luvun alussa (*HÄ* 1923 s. 86; *Pms* 34/1955; *O. Virkkala* Laestadiolaisuus satakuntalaisella maaperällä, Satakunta XI, s. 64).

Läht. Teuva KA; SS 1890 s. 24–27 M. Kuula (s. 25 s. Katilan omaelämäkerta).

Keinovaara, Pauli → Rantala.

Kekkonen, Emerikki Anna Sofianp. Torpp. * 21. 12. 1868 Pielavesi. > Keitele 30. 1. 1901 > Haapajärvi (Ylipää) 20. 6. 1920. † 21. 4. 1934. ∞ 30. 12. 1896 Olga Augusta Savolainen, * 7. 12. 1880 Pielavesi. Emerikki K. otti 4. 8. 1890 papinkirjan > Kirvu, oli ennen naimisiin menoaan kivenhakkaajana Hangossa.

Saarn. N. v:sta 1893 Pielavesi, Viitasaari, myöhemmin Haapajärvi ym. Vanhoill. vuosikokoussaarn. 1926.

Läht. Pielavesi, Haapajärvi KA; *SL* 1934 s. 131; *Pms* 17/1956 A. Törölä, 27/1964 Olga Kekkonen; K. Mäntylä, Haapajärvi 19. 9. 1965.

Kela, Aatu Antinp. Torpparinp., renki., maanvilj. (Amer.). * 9. 7. 1858 Taivalkoski. > Pudasjärvi 14.—18. 2. 1881 > Amerikka (New York Mills, Minn.) 1889. † 7. 8. 1934. ∞ 31. 5. 1888 Kreeta Loviisa Koitila, * 24. 10. 1867 Taivalkoski, † 1. 2. 1849 (*Rauhan tervehdys* Calumet 4/1949 s. 16).

Saarn. Lastenop., saarn. ja papinviran toimittaja N. Y. Mills ja Sebeke, Minn. Heidemanil.

Kirj. Val. krist. k. II s. 42—45 (3 kirj. Y. Haloselle); *SS* 1889 lisäl. s. 9 s.

Läht. Taivalkoski, Pudasjärvi KA; *Siirtokansan kalenteri* 1922 s. 167, 1935 s. 179 s., 1938 s. 174; *H. Jussila* Kutsujan armo s. 148 s.

Kellinsalmi (Löytövaara), *Juho* Juhonp. Talolli- 180
senp., metsänvartija, kr.torpp. * 10. 4. 1847 Pudasjärvi (Kynsi-
järvi). > Kuusamo (Kellinsalmi) 1. 12. 1865 > Pudasjärvi 5. 10.
1879 > Taivalkoski (Kynsiperä) 15. 8. 1883 > Posio 1926. † 20.
3. 1939. ∞ 25. 3. 1874 Liisa Paavont. Väinämö, * 22. 6. 1845, † 28.
12. 1930 (*SL* 1931 s. 19).

Saarn. Lest. 1860-luvulta alkaen. Sm:ja veljensä Matti Saralan kanssa Koillis-Pohjanmaa, Suomussalmi ym., ilmeisesti 1800-luvun lopulta alkaen.

Läht. Kuusamo, Taivalkoski, Posio KA; *SL* 1939 s. 107 s.

Kellinsalmi, Matti → Sarala.

- 181 *Kellokoski, Juho* Juhonp. (Kello-Juho). Talollisenp., tal. * 21. 5. 1842 Perho. > Hiitola 16.—30. 6. 1891. Ottanut papinkirjan > Amerikka 18. 8. 1881. † 22. 4. 1896. ∞ Susanna Jaakonk., * 7. 3. 1844 Perho.

Saarn. Perho (Paulaharjun kok. 38126). Sm:ja Koivisto (kert. V. Luukka).

Läht. Perho, Hiitola KA.

- 182 *Kellokumpu, Aapo Fredrik* Hannunp. (Kello-Aapo). Talollisenp., tal. * 26. 2. 1853 Kuolajärvi. > Kemijärvi (kk.) 16. 10. 1907. † 20. 3. 1938. ∞ 19. 3. 1871 Maria Kustaava Heikint. Hautajärvi (Saarn. Juho H:n veljent.), * 4. 4. 1854, † 19. 5. 1932. ∞ 2) Elsa Sirviö, * 20. 12. 1878 Oulu, > Oulu 3. 10. 1938.

KN:n jäsen 1918 >, kirkkovalt. 1919—1922.

Saarn. Isä (Kello-Hannu, * 1. 1. 1822, † 11. 3. 1892) oli Kuolajärven ensimmäisiä lestadiolaisia, ahkera puhumaan kristillisyydestä. Aapo lest. ja mahdollisesti saarn. 1870-luvulta alkaen (*AWK* s. 70). Sm. Oulu (Aina Sundborg 23. 12. 1899, Heikeliana).

Kirj. Pimeydestä valkeuteen. Hermannin Kerkelän elämäkerta. Oulu 1920. 12 s.

Kolk. 1900 s. 25; *HÄ* 1921 s. 140 s.

Paksuniemen kok. (4 kirj. 1915—1921 P:lle).

Läht. Salla, Kemijärvi KA; *Johansson* s. 189; *W. J. G. Krogerus-Ritoniemi* Kuolajärven (Sallan) pitäjän historia, 1930, s. 56 s.; *HÄ* 1932 s. 169, 184, 1938 s. 62, 86.

- 183 *Kemppainen, Aatami* Priitanp. Työmies. * 13. 10. 1859 Puolanka. > Sotkamo 11. 2. 1881 (Laatikkalan talon renki) > Utajärvi 30. 1. 1882 > Kajaani 1885 > Amerikka (Salo, Minn.) 1880-luvulla. Kuoloinaika tuntematon. ∞ 4. 5. 1884 Apollonia Rautiainen, * 10. 4. 1836 Kajaani, † 22. 8. 1906 Kajaani.

Saarn. Sm. Kittilä joulumarkkinoiden aikaan 1882 (*KK* 1883 s. 30), Liperi (KN 31. 10. 1885), Varangin vuono (J. P. Harju 17. 4. 1888 ja 10. 3. 1889, Koskamon kok.). Toimi mahdollisesti saarnaajana myös Amerikassa (J. E. Eriksen 3. 11. 1889, Koskamon kok.).

Kirj. Laulu Jumalan lapsille. Oulu 1882. 7 s.

KK 1884 s. 57 s. (kirje Liperistä).

Koskamon kok. (Vesisaari 17. 4. 1888 ja 3. 9. ? K:lle).

Läht. Puolanka, Sotkamo, Kajaani KA; Ilmonen III s. 188.

Keränen, Eero Ollinp. Talollisenp., katekeetta. * 18. 184
5. 1846 Kärämäki. Ottanut papintodistuksen Helsingin lähetys-
koulua varten 18. 6. 1866, 12. 1. 1867, 3. 6. 1868, muuttokirjan >
Helsinki 19. 11. 1870. Kärämäki > Sodankylä (kk.) 9. 8. 1885. † 17.
11. 1907 (Helsingin diakonissalaitoksella). ∞ Sodankylä 23. 8.
1885 Kaisa Noponen, * 3. 6. 1861 Kärämäki.

Saarn. Kertoo tulleen »tähän kristillisyyteen» (=lest.) 1870-
luvun alussa (KK 1886 s. 56). Kirjeessään Hedbergille 1873 selos-
taa evankelistä käsitystään ja kritikoii lestadiolaisia. Luterilaisen
evankeliumiyhdistyksen johtokunta hylkäsi Keräsen anomuksen
tulla elinikäiseksi kolportööriksi (LEY:n ptk. 1877, 6. 7. § 2, 15. 8.
§ 6). Toi lestadiolaisuuden Piippolan kirkonkylään n. 1874 (KK
1884 s. 14). Sodankylän pt:ssa 1892 lupasi luopua saarnatoimesta.

Kirj. Pikku kirjasia, Oulu 1872–1879.

Aikoi vuoden 1877 alusta ryhtyä julkaisemaan lestadiolaista
lehteä »Tuore öljypuun lehti» (PS 6 ja 14/1877 ym.).

KK 1886 s. 56 s., 135–137, 1887 s. 186–190; SS 1892 s. 180 s.,
1898 s. 79 s.

Hedbergin kok., HYK (tammikuun lopulla 1873 H:lle).

Läht. Kärämäki, Sodankylä KA; AS 1908 s. 5 s. A. Laitinen, 59
–61 Fr. A. K[umpula].

Keskitalo, Juhani. Mainittu Lestadiuksen raittius- 185
lähetinä ja koulumiehenä 1850-luvun alussa (*Miettinen* s. 62, 77)
sekä n. 1870 Jukkasjärven Sopperon kylän vanhana saarn:na (KK
1882 s. 107; *L. Typpö* Kirjeitä wirwoitukseksi s. 115 s., 127 s.;
Kert. N. F. Johansson).

Saarn. Juho Keskitalo, * 23. 12. 1866 Alatornio, † 13. 6. 1949
Karunki, lienee alkanut saarnata 1900-luvun alussa.

Kieksi, Juho (Janne) Iisakinp. Torpparinp., renki, tal. 186
(Kemijärvi). * 30. 3. 1847 Muhos. > Pudasjärvi 8. 11. 1864 >
Sodankylä 1. 4.–19. 7. 1872 > Kemijärvi (Joutsijärvi) 29. 1. 1874.
† 3. 9. 1908. ∞ (1876) Kaisa Kreetta Hautajärvi (Saarn. Juho H:n
serkku), * 1857 Kuolajärvi.

Val. kirkkolain muutosehd:n tarkastuskomiteaan 1892.

Saarn. Koillis-Pohjanmaa ainakin 1872 > (K. A. Heikel 10. 10. 1872, Heikeliana). Pääsaarnaajia Kemijärvi, Kuolajärvi 1870-luvulta alkaen (*Kaiku* 21/1878; *AWK* ym.). Sm:ja Kittilä 1874, Ii, Oulu 1877, 1888, 1889, Haukipudas 1904 (Heikeliana) Tornio, Kemi (Tornion rauhanyhd:n kassakirja 13. 1. 1895, Kemin 27. 4. 1904). »Kirjanoppinut Kieksi». Vanhoill.

Kirj. Val. krist. k. I s. 50 s.

Paksuniemen kok. (1890 P:lle).

Läht. Muhos, Pudasjärvi, Sodankylä, Kemijärvi KA; Kemijärven ja Kuolajärven käräjäptk. 1876 § 11, 1877 § 16, 258 (syyte väärästä opista ja kirkkopahennuksesta, ei rang. Vaasan hovioikeus 9. 5. 1877: sakot kirkkopahennuksesta); *AS* 1908 s. 180; *Laitinen* s. 91.

- 187 *Kieri* (Marjeta), *Salmo* (Salomo) Iisakinp. Talollisenp., tal., its. n. 1870 >. * 1815 Ylitornio (Alkkula > Kainuunkylä 1847 > Alkkula n. 1855) > Karunki (Kukkola, Kieri) 1862. † 8. 3. 1897. ∞ 24. 10. 1847 Maria Pekant. Rousu, * 1821, † 12. 10. 1881.

Saarn. Lest. n. 1850. Kiivas parannussaarn. Ylitornion alkuheräyksen aikana. Saarn. Karunki 1860-luvulta alkaen. Sm:ja Kokkola ym. (S. Thauvón 17. 12. 1887, Heikeliana), Tornio (T:n rauhanyhd:n kassakirja 16. 2. 1891).

Kirj. O. H. Jussilan kok. (1867 Seittenkaaren kristityille).

Läht. Ylitornio, Karunki KA; *Miettinen* s. 98 s. ym.; *E. Koivurova* past.kirj. s. 30–38.

- 188 *Kiesi, Nikodemus* Matinp. Talollisenp., palstatilall. * 29. 12. 1857 Uusikirkko (Kanneljärvi). † 4. 6. 1919. ∞ 26. 8. 1894 Ulla Sirkkiä, * 7. 7. 1872.

Saarn. Lest. ensimmäisiä Uusikirkko, n. 1880 >. KN 20. 4. 1884 kielsi pitämästä opetuspuheita.

Läht. Uusikirkko KA; *HÄ* 1919 s. 191; *V. Luukka* laud.kirj. s. 136 s.

- 189 *Kiilunen, Juho Erkki* Matinp. Torpp., seppä. * 1867 Lappajärvi (Tarvola, Vähäsöyrinki). Käynyt Amerikassa 1880-

luvun lopulla. > Amerikka ilmeisesti n. 1902. † n. 1950. ∞ 24. 10. 1886 Loviisa Antint. Ammesmäki, * 14. 11. 1866, † 1. 2. 1937.

Saarn. Lappajärvi (Srk.-kert. 1897; Pms 48/1961).

Kirj. Rauhan tervehdys Calumet 12/1952 s. 14 (kirje 1928).

Läht. Lappajärvi KA.

Kilvo, Lars Petteri (Lasspekka) Nils Petterinp. It- 190
sellisenp., its. * 15. 12. 1848 Jellivaara (Kilvo > Hakanen n. 1907). † 13. 10. 1922. ∞ 1873 ? Priita Ulriika Wennström, * 1843 Jellivaara, † 8. 7. 1877. ∞ 2) 4. 10. 1881 Ulriika Sofia Wennström (1. vaimon isän sisarpuoli), * 10. 4. 1839, † 19. 2. 1907.

Veli: saarn. Kalle Juhani Springare.

Val. Kilvon koulupiirin katsastusmieheksi 15. 4. 1893.

Saarn. Isä N. P. Springare (Pringar), † 20. 3. 1889, main. yhdeksi Jellivaaran ensimmäisistä lestadiolaisista (SS 1889 s. 167). Lars Petteri toimi lähetysohjaaja I. Johanssonin valmentamana »Lapska missionens vänner»-yhdistyksen kolportöörinä Jellivaarassa ja Jukkasjärvellä 1882–1883, mutta ilmeisesti vapautettiin lestadiolaistumisensa vuoksi (LMV:n hallituksen ptk. 11. 5. 1883, I. Johanssonin raportti 23. 5. 1882, L. P. Nilssonin rap. 16. 4. 1883, LMV:n arkisto, Tukholma). Jellivaaran saarn. (Haaparannan lehti 49/1898) ja vanhimpia (AWK 1903 s. 251, 261). Kuolleiden kirjan ammattimerk.: saarnaaja.

Läht. Gellivare KA.

Kipinä-Aappo → Paukkeri.

Kitkijoki, Kalle Antinp. Mäkitupal., suntio (Mu- 191
nionalusta 1883–1888). * 12. 11. 1854 Pajala (Kitkiöjoki). > Muonio (kk.) 1870-luvun puolivälissä. Suomen kansal. 24. 11. 1895. † 4. 5. 1921. ∞ 20. 8. 1876 Maria Loviisa Ranta, * 12. 10. 1849 Muonio, † 14. 5. 1928.

Kirkolliskok:n maall.edusmies 1908.

Saarn. Muonio n. v:sta 1890. Sm:ja Lannavaara, Pohjois-Norja (AS 1909 s. 43).

Kirj. AS 1907 s. 118–120.

Läht. Pajala, Muonio KA; SL 1921 s. 126; O. Vuorio, Muonio 14. 10. 1965.

Kiviniemi, Juho → Honka.

Kleemilä → Leimi.

- 192 *Knuuti, Kaarle Petteri* Juhaninp. Talollisenp., tal.
* 2. 4. 1816 Ruotsin Ylitornio (Haapakylä > Ruskola, Rantatalo 1842). > Hietaniemi (Vitsaniemi) 1857. † 15. 3. 1902. ∞ 4. 11. 1841 Johanna Aapont. Mörtberg, * 9. 5. 1816 R. Ylitornio, † 3. 4. 1886 (KK 1886 s. 100 s.).

Saarn. »Ensimmäisiä heränneitä Tornionjoella». Saarn. Ylitornion seutu (Hanna Heikel 30. 12. 1874, 11. 4. 1886, ym., Heikeliana). Sm:ja, usein I. Huhtasaaren kanssa, Oulu ym. 1870, 1886 (J. Fr. Thauvón 15. 7. 1886, Heikeliana), Ruotsin Kainuu (KK 1887 s. 111 s.; SS 1890 s. 13, 1897 s. 43 s.), Tornio (T:n rauhan-yhd:n kassakirja 27. 6. 1895).

Kirj. KK 1884 s. 142–144, 1885 s. 165–168, 1887 s. 111 s.; SS 1890 s. 13–16, 1893 s. 231–233, 1897 s. 43 s.; AS 1907 s. 162–165 (8. 7. 1892 J. Kierille, Calumet); *L. Typpö* Kirjeitä wirwoitukseksi s. 119 s. (19. 5. 1892 Amerikkaan) sekä s. 140–149, 165–167 (= aikaisemmin KK:ssa ym. julkaistuja; huom. s. 146: alkuperäisen kirj:n sana »esikoiset» poistettu).

Bergmanin kok. (5 kirj. 1866–1870 B:lle); Haapaniemen kok. (1894 Erkki Antille).

Läht. Övertorneå, Hietaniemi KA; SS 1902 s. 159 s. A. Laitinen; *T. Tötterström* laud.kirj. s. 52–55.

Knuuttila → Dahlgvist.

- 193 *Koistinen, Juho* Matinp. Talollisenp., työmies, tal. (Himanka, Merijärvi). * 16. 7. 1838 Oulujoki > Oulu 1867 > Himanka (Pahkala) 17. 3. 1873 > Merijärvi 10. 5. 1879 > Kalajoki (Rahja) 1.–5. 2. 1881. > Amerikka 1887. † 20. 5. 1922 Lake Norden, Et.-Dak. ∞ 21. 3. 1867 Sofia Ollikainen, * 10. 11. 1838 Oulu, † 20. 11. 1871. ∞ 2) 1872 [?] Matilda Heikint. Ahlholm, * 25. 6. 1844 Himanka.

Poika: Saarn. Kalle Kustaa Koistinen, * 5. 7. 1881, Amerikka.

Saarn. Lest. ja saarn. 1860-luvun puolivälistä alkaen, ensimmäisiä Oulun seudulla (OWS 4/1866; KK 1881 s. 10). Sm:ja Kiiminki (Kiiminki ptptk. 1871), Vähäkyrö ym. Et.-Pohjanmaa (*Uusi Suo-*

metar 45/18. 4. 1873, ym.), Raahe 1870-luvun alussa (OL 10/1881). Amerikassa esikoislest. saarn.

Läht. Oulujoki, Oulu, Himanka, Merijärvi, Kalajoki KA; *Saarnivaara* s. 310.

Koivuniemi (Krossi), *Antti* Hermanninp. Talolli- 194
senp., tal. * 14. 9. 1864 Laihia. † 15. 11. 1912. ∞ 1883 Maria
Heikint., * 18. 11. 1865, † 18. 7. 1912.

Saarn. Lest. ja saarn. 1890-luvulta alkaen. Sm:ja Parkano 1903, 1905 ym. (*Pms* 43/1956). Vanhoill. lähetystoimikunnan sm:ja Ete-
lä-Pohjanmaa ym. 1907–1911.

Läht. Laihia KA; *SL* 1913 s. 9–12.

Koivuranta, *Aapo* Mikonp. Mäkitupalaisenp., tal. 195
* 3. 8. 1841 Rovaniemi (Sinettä). † 17. 3. 1909. ∞ 15. 1. 1871 Stii-
na Maria Matint. Rahko, * 17. 8. 1846, † 15. 11. 1875. ∞ 2)
Johanna Heikint., * 16. 11. 1860, † 18. 4. 1896. ∞ 3) 31. 10. 1897
Priita Emilia Ollint. Pirttijärvi (saarn. Olli P:n tytär), * 2. 1. 1856.

Saarn. Rovaniemi. Sm. Pello (*K. A. Lauri* Rakennusmestari
Karl Wilkmanin elämäkerta, s. 16).

Kirj. *SS* Calumet 1891 s. 85, 1892 s. 55 s., 1893 s. 91–94.

K. E. F. Ignatiuksen kok., VA (1893 I:lle).

Läht. Rovaniemi KA; *AS* 1909 s. 119.

Kokkila → Sandberg, Heikki.

Kolari, *Antti Vilhelmi*. Suutari. * 10. 6. 1851 196
(Heinävesi?). Leppävirta > Kuopio 27. 4. 1874. † 25. 2. 1897. ∞
Kuopio 11. 7. 1875 Maria Kristiina Sallinen, * 16. 5. 1839, † 8. 12.
1919.

Saarn. Kuopio, sm:ja Tuusniemi (*SS* 1889 s. 109).

Läht. Leppävirta, Kuopio KA.

Kolehmainen, *Antti* Heikinp. Itsellisenp., suutari. 197
* 7. 2. 1852 Tyrnävä. > Oulu 21. 11. 1870 > Kajaani 15.1.–3. 2.
1878 > Oulu 25. 6.–20. 7. 1881 > Vaasa 5. 3. 1891 > Tampere 5.
–10. 2. 1894 > Kristiinankaupunki 14. 8. 1897 > Viipuri msrk.
(Kolikkoinmäki) 14.–18. 4. 1902. † 26. 10. 1907. ∞ 20. 4. 1873 An-

na Kustaava Kukkonen, * 29. 6. 1854 Oulu, † 6. 11. 1919 Viipuri msrk.

Saarn. Lest. 1870-luvun alusta lähtien (Oulun kummiluett.). Saarn. Kajaani (*OL* 36/1880; *Pms* 50/1958), Oulu (*KK* 1884 s. 128). Sm:ja Ii (*KK* 1887 s. 41; S. Thauvón 12. 1. 1887, Heikeliana), Ruotsin Kainuu, Haaparanta (*SS* 1890 s. 219; E. Montell 31. 8. 1890, Heikeliana), Teuva ym. Etelä-Pohjanmaa 1890-luvulla. Etelä-Suomen esikoisuuden alkuajan johtavia saarnaajia.

Kirj. Vettasjärven kok. (6 kirj. 1903–1906).

Läht. Tyrnävä, Oulu, Kajaani, Vaasa, Tampere, Kristiinan-kaupunki, Viipuri msrk. KA; *VLKYJ VII* s. 2–4, 33–37.

- 198 *Koller, Iisakki* Johanneksenp. * 16. 4. 1851 Skjervøy (Naavuono). > Amerikka n. 1880 (New York Mills > Ironwood, Mich. > Astoria, Ore.). † n. 1925. ∞ 25. 9. 1889 Anna Nikka (*ASL* 39/1889).

Sukuperästä ym. ks. Koller, Henrik, matr. B.

Saarn. Lest. n. 1870 Norjassa. Saarn. N. Y. Mills ym. (*Siirtokansan kalenteri* 1922 s. 167), Leaf Lake (*ASL* 28/1885). Papinviran toimittaja Jessieville, Mich., 1890–1891, Ironwood 1891 > (*ASL*).

Kirj. *ASL* 18/1885 >, paikalliskirjeitä; *SS* Calumet 1891s. 205 s., 1892 s. 87; *SS* 1900 s. 249 s.

Läht. Skjervøy KA; *Saarnivaara* s. 310.

- 199 *Kopra, Pietari* Taavetinp. Renginp., työmies. * 17. 7. 1865 Kivennapa (Terijoki). > Terijoki 1903. Saanut 18. 4. 1893 papinkirjan passia varten ulkomaille. > Amerikka (Brush Prairie, Wash.) 1890-luvulla. † 2. 7. 1914 (Julistettu kuolleeksi 18. 12. 1961). ∞ 28. 11. 1886 Anni Taavetint. Hippeläinen, * 8. 8. 1867.

Saarn. Lest. n. 1885. Saarn. »koko kristillisyytensä ajan» Karjala, Venäjä, Amerikka.

Läht. Kivennapa, Terijoki KA; *Kolk.* 1914 s. 267 s.; *HÄ* 1932 s. 13.

- 200 *Korhonen, Antti* Antinp. Talollisenp., tal. * 28. 11. 1849 Liperi (Taipale > Sukkulansalo 1889 > Harmaasalo 1908). † 9. 6. 1925. ∞ 19. 2. 1871 Anna Stiina Kurki, * 18. 1. 1853, † 14. 5. 1874. ∞ 2) 14. 2. 1875 Anna Martikainen, * 15. 7. 1852, † 24.

1. 1879. ∞ 3) 8. 7. 1883 Anna Sofia Perkinen, * 1853, † 25. 6. 1933 (*SL* 1933 s. 154).

Saarn. Lest. ja saarn. Liperi 1870-luvun lopusta alkaen. Sm:ja Pohjois-Karjala ja Pohjois-Savo.

Läht. Liperi KA; SS 1891 s. 182 s.; *SL* 1925 s. 153 s.; *Pms* 36/1958 J. Surakka; K. Mäntylä past.kirj. s. 77 s.

Korhonen, Kalle Fredrik Heikinp. (»Sokea Korhonen»). Muurarinp., muurari. * 17. 12. 1857 Kuopio. > Käkisalme 26. 4.—6. 6. 1899. Oleskeli työnsä vuoksi Lappeenrannassa ym., Käkisalmessa 1890-luvun alusta lähtien. † 9. 10. 1931. ∞ 1. 10. 1876 Sofia Tuppurainen, * 14. 4. 1856, † 26. 3. 1933 (*HÄ* 1934 s. 39).

Veli: Aukusti Juhani, * 2. 8. 1860, > Oulu 3. 6. 1884, † 18. 10. 1941, SLLH:n perustajia ja johtomiehiä.

Saarn. Lest. 1891 Lappeenrannan kasarmirakennustyön aikana. »Kristuksen lunastustyö avautui» 1895 P. Kopran välityksellä. K. T. Lindströmin vaikutuksesta narvalaisuuteen. Myöhemmin uusherännyt. Saarn. paikallinen luultavasti 1890-luvulta alkaen. Sm:ja 1900-luvulla Karjala, Pietari, Kittilä ym.

Läht. Kuopio, Käkisalme KA; *HÄ* 1931 s. 157, 171, 1932 s. 12—14; *Kotimaan joulu* 1951 s. 21 poika Aku Korhonen.

Korkala, Elias Juhonp. Itsellisenp., mäkitupal. * 3. 11. 1849 Tyrnävä (Ängeslevä). > Oulu 10. 11. 1870 > Tyrnävä 1872 > Paavola 13. 10. 1924. † 4. 1. 1936. ∞ 11. 7. 1874 Kaisa Israelint. Rusanen, * 10. 12. 1849, † 14. 10. 1876. ∞ 2) 19. 7. 1877 Kristiina Juhanint. Jaara, * 8. 9. 1854, † 27. 9. 1918 (*SL* 1919 s. 174 s. Eljas K.).

Saarn. Lest. n. 1880 >, »ensimmäisiä aamutähtiä Tyrnävällä». Saarn. Tyrnävä ja Paavola (*Pms* 47, 51/1955). Sm:ja mahdollisesti Ii (J. Fr. Thauvón 20. 2. 1883, Heikeliana). Vanhoill. lähetystoimikunnan sm:ja Kainuu ym. 1907—1910.

Läht. Tyrnävä, Paavola KA; *SL* 1936 s. 106.

Korkiakangas (Laitila), Antti Erkinp. Itsellisenp., 203 tal., kulkukauppias. * 10. 5. 1845 Perho. † 21. 5. 1906. ∞ Kaisa Eliaksent. Liimatainen, * 28. 9. 1853 Kivijärvi.

Korpinen

Poika: saarn. Pietari K., * 8. 6. 1881; tämän poika: saarn. Eino K., * 24. 11. 1902, † 3. 10. 1963.

Saarn. Toi lestadiolaisuuden Kokkolasta Perhoon 1878, Perhon ensimmäinen saarn. (Paulaharjun kok. 38125, 38128; *Pms* 3 ja 50/1956; Perhon KN 6. ja 20. 3. 1892). Sm. Vimpeli n. 1895 (*Pms* 24/1964).

Läht. Perho KA; *H. Jussila* Kutsujan armo s. 42.

Korkiakangas, Jaakko → Pääkkönen.

Korpi → Katila.

- 204 *Korpinen, Aaprami* Matinp. Itsellisenp., its., saanhoitaja (n. 1900 >). * 26. 7. 1848 Perho. > Jyväskylä 10. 4. 1883 > Korpilahti 12. 4. 1903 > Kangasniemi 5. 4. 1910. † 24. 2. 1937. ∞ Liisa Matint., * 25. 9. 1847 Perho, † 11. 1. 1888.

Saarn. Jyväskylä (E. K. Kuukkanen H. Jussilalle 16. 7. 1885, O. H. Jussilan kok.). Helsingin kok. (SS 1889 s. 153). Myöhemmästä saarnatoiminnasta ei tietoa.

Kirj. SS 1888 s. 175 s. (kirje A. L. Heidemanille).

Läht. Perho, Jyväskylä, Korpilahti, Kangasniemi KA.

- 205 *Kortettniemi, Salomo* Pekanp. Talollisenp., its., Ylitornion suntio 1845–1852. * 22. 7. 1819 Turtola (Pello). > Ylitornio 16. 3. 1845 (säännölliset ehtoolliskäynnit > 4. 2. 1866) > Hammerfest huhtik. 1866 (perheineen) > Amerikka (Calumet) 1871. † kesällä 1904 (A. Wäänänen, Calumet 15. 8. 1904, Rantalan kok.: »Korte vaari on kuollut noin kuu sitten»). ∞ 9. 8. 1840 Helena Erkint., * 15. 3. 1819.

Saarn. Lest. 1850-luvun alussa (Ylitornion talvikär.ptk. 1852 § 128: sakot kiroilusta ym. = uskonnollinen väittely; Y:n ptptk. 1852). Ylitorniolla saarnaamisesta ei tietoa. Siirtyi Hammerfestistä Calumettiin A. Vitikkohuhdan pyynnöstä »apulaiseksi Her-rassa» ja toimi 1872 perustetun »Salomon Korteniemi Lutheran society» nimisen srk:n pappina. Syrjäytyi J. Takkisen tultua Amerikkaan 1877.

Kirj. *Rauhan tervehdys* Calumet 1923 s. 6–8 (saarna Calumetissa 1876).

M. E. Miettinen Nimismies Hellman ja Ylitornion lestadiolai-

suus 1850-luvulla, SKHS:n toim. 52, s. 182–184 (kirje 1859 F. M. Hellmanille).

Läht. Turtola, Ylitornio, Hammerfest KA; *Ilmonen II* s. 111; *Saarnivaara* s. 27–39.

Korttilalli (Lalli), *Jaako* Antinp. Talollisenp., mä- 206
kitupal., koskenlaskija, suutari. * 25. 8. 1836 Ii (Karjala). † 15.
2. 1909. ∞ 3. 7. 1858 Anna Priita Niemelä, * 25. 8. 1831 Ii.

Saarn. Rov. F. O. Durchmanin merkintä rippikirjassa: »profet-
tees megas». *Saarn.* Ii, sm:ja Kajaani 1886 P. Hepolan kanssa, Si-
mo, Kemi 1892, ym., käynyt Kittilässä E. Pakolan kanssa vuoden-
vaihteessa 1885/86 (S. Thauvón 9. 1. 1882, ym., Heikeliana). Khra
J. Fr. Thauvón main. K:n Iin lest:ten toisena johtajana H. Kakon
ohella (Ii 1889, Hyvärisen kok.).

Läht. Ii KA.

Korvatus, *Svend* Mikkelinp. (Mikkeli Speini, Peini). 207
Saamelainen. * 25. 7. 1834 Kautokeino. > Kaaresuvanto 1860
(käynyt ehtoollisella K:ssa 27. 2. 1859–26. 12. 1872). Otti perhei-
neen 28. 12. 1875 muuttotod:n > Skjærvøy. Asui 1870-luvulla usei-
ta vuosia Raisissa sekä ainakin v:sta 1879 Lyngenessä (Mandalen).
† 25. 10. 1886 Lyngen. ∞ Lucina Nilsint. Siri, * 1828.

Saarn. Sm:ja ilmeisesti 1860-luvulta alkaen Kittilä (*K. A. Hei-
kel* Kertomus hengellisistä liikunnoista, 1873, s. 36), ainakin 1870-
luvulta lähtien Raisi, Alta, Hammerfest, Porsanger (Miettisen
kok.; K. H. Berg 13. 7. 1885, Koskamon kok.), Enontekiö (*SL* 1914
s. 185) ym.

Kirj. Val. krist. k. I s. 103 s.

Läht. Karesuando, Lyngen KA; A. Steen, Vågsbygd 4. 11. 1965
ja 5. 8. 1966; *KK* 1887 s. 17 [A. Laitinen]; *AS* 1904 s. 216; *Laitinen*
s. 45; *Sivertsen* s. 149, 164, 251 (S:n erikseen mainitsemat saarnaa-
jat Svend Mikkelsen ja Mikkil Svendsen Spein tarkoittavat epäi-
lemättä samaa henkilöä Svend Korvatusta).

Koskam o, *Olli* Juhaninp. Uudistilallisenp., renki (Kit- 208
tilä), lautturi, tal. * 30. 6. 1850 Kittilä (Kelontekemä > kk.).
Oleskeli v:sta 1876 lähtien Norjassa, ensin Vesisaaren Annijoessa,
1880-luvun alusta Tenon Seidassa (Maskjoki). † 26. 11. 1931 Teno.

∞ 6. 11. 1886 Kreeta Johanna Kolström (suomal.), * 10. 9. 1863 Teno.

Saarn. 1870- ja 1880-luvulla J. Raattamaan »passaripoikana» ja saarn:na laajoilla sm:oilla Pohjois-Ruotsi ja -Suomi. Samoin Erkki Antin oppilaana. Sm:ja Inari 1870-luvulta alkaen (Saarnakielto Inari KN 26. 3. 1878; J. Wirkkula 27. 12. 1882 ym., Heikeliana). Tenonlaakson ja Varanginvuonon johtava saarn. H. Helanderin rinnalla 1880-luvun alusta. Sm:ja Raisi 1880-luvulla, Porsanger ym. (Kert. Kr. Rasmussen, Beata Pedersen, Miettisen kok.), Kittilä (*KK* 1885 s. 59), Salmijärvi (*SS* 1893 s. 206), Lannavaara, Soppero ym. useita kertoja 1900-luvulla (*SS* 1903 s. 132, ym.), Oulu, Helsinki 1920-luvulla.

Kirj. Saarnaaja Hans A. Helanderin elämäkerta. Astoria, Oregon, 1916; Sama saamenkiel. Korsfjord 1915.

Val. krist. k. I s. 34 s.; *SS Calumet* 1891 s. 104, 1892 s. 168 s.

Haapaniemen kok. (5 kirj. 1894—1899 Erkki Antille); Fogmanin ja Koskamon kok.

Läht. Kittilä, Vadsø, Tana KA; Koskamon kok.; Paulaharjun kok. 37942—38018 (37947: jäljennös K:n omaelämäkerrasta); Kert. O. Koskamo, Miettisen kok.; *I. Turja* Ruijanrantaa ja Ruijanmer-tä, Porvoo 1928, s. 33—40; *HÄ* 1931 s. 188; Kert. N. F. Johansson.

209 *Koskenranta* (Västi, Öistilä), *Mikko* Mikip. Talol-lisenp., tal. * 24. 12. 1867 Laihia. Käynyt Amerikassa. † 2. 10. 1953. ∞ 31. 8. 1889 Susanna Matilda Mikint., * 4. 6. 1870, † 28. 10. 1929.

Saarn. Laihia, Jurva ym. luultavasti 1890-luvulta alkaen (Anni Lahdenmaa, Toholampi 5. 3. 1964). Öystilä (*Hulkko* s. 216, Oulun lähetystoimikunnan ptk. 14. 9. 1913) tarkoittanee Koskenrantaa.

Kirj. *SL* 1912 >; *RS*, lukuisia kirjoituksia.

Läht. Laihia KA; *RS* 1954 s. 13—15 V. A. Juntunen.

Koukun Erkki → Kylmäla.

Koulu-Erkki → Suopanki.

Koulu-Iisakki → Kangas.

Kraatari-Iisko → Juuso.

Kraatari-Kusto → Mikko.

Kraft, Tuomas Ananiaksenp. Vuokraajanp., vuokraaja. 210
 * 21. 12. 1850 Iisalmi msrk. (Hernejärvi). † 12. 3. 1924. ∞ 17. 10.
 1869 Inka Lukkarinen, * 29. 5. 1845 (Hernejärvi), † 9. 4. 1926 (SL
 1926 s. 79).

Saarn. Lest. ja ilmeisesti myös saarn. 1880-luvulta alkaen. Sm:ja
 Nurmes (Sofia Harlin 30. 7. 1891, Heikeliana), Kiiminki (SL 1915
 s. 336) ym. Vanhoill. lähetystoimikunnan sm:ja Kuhmo ym. 1907—
 1911, vuosikokoussaarn. 1913.

Kirj. KK 1885 s. 116 s.; SL 1915 s. 31 s., 139—142.

Rantalan kok. (1913 R:lle).

Läht. Iisalmi msrk. KA; SL 1924 s. 57.

Krooka, Iisakki → Suksi.

Krossi, Antti → Koivuniemi.

Kuivala (Saunajärvi, Määttä), *Antti* Matinp. (Koukelon 211
 Antti). Talollisenp., tal. * 2. 3. 1831 Kuusamo (Purnuvaara).
 † 11. 2. 1909. ∞ 18. 4. 1853 Priita Maria Oijusluoma, * 8. 12.
 1832, † 1875.

Saarn. Lest. ja paikallinen saarn. 1870-luvun alusta lähtien.

Läht. Kuusamo KA; AS 1909 s. 122 s.; S. Pentikäinen laud.kirj.
 s. 54, XX; S. Ervasti, Kuusamo 26. 8. 1965.

Kujansivu (Talvitie), *Antti Heikki* Iisakinp. Ta- 212
 lollisenp., torpp., teurastaja. * 14. 11. 1843 Teuva. † 19. 3. 1912.
 ∞ 1866 Klaara Sofia Antint., * 30. 11. 1845, † 10. 7. 1892.

Saarn. Teuva 1870-luvulta alkaen (*I. Aho* Muistelmakirjoi-
 tuksia s. 32). Vanhoill. lähetystoimikunnan saarn.-luettelo n. 1912.

Läht. Teuva KA; P. Suovaara, Teuva 16. 3. 1964.

Kullas (Kullanen), *Juho Jaakko* Heikinp. Silakka- 213
 kauppias, työmies. * 19. 3. 1845 Kauhajoki. > Merikarvia (Riis-
 pyy) 2. 12. 1865 > Pori 23. 10.—5. 11. 1885. Näyttää oleskelleen
 lähinnä Porissa n. v:sta 1874. † 18. 9. 1896. ∞ 15. 12. 1866 Edla
 Sofia Heikint., * 10. 12. 1842 (Riispyy), † 9. 8. 1887. ∞ 2) 8. 4.
 1888 Auroora Beatant., * 14. 7. 1853 Pori msrk., † 8. 2. 1892.

Kultala

∞ 3) 3. 11. 1894 Maria Josefiina Mellén, * 18. 6. 1854 Harjavalta, † 3. 6. 1897.

Saarn. Merikarvia ja Pori 1870-luvun lopusta lähtien. Sm:ja Säkylä, Eurajoki, Pomarkku (KK 1884 s. 41, 1887 s. 91, 105; Pomarkku KN 14. 6. 1886), Merikarvia 1887 (SS 1888 s. 153). Syrjäytyi lankeemusten vuoksi n. 1887 (A. Isotalo 29. 12. 1887, Hanhi-Pietin kok.).

Kirj. KK 1886 s. 40 s.

Läht. Merikarvia, Pori KA; O. Virkkala laud.kirj. s. 38–40 ym.

Kulppi, Olli → Pirttijärvi.

- 214 *Kultala, Heikki* Heikinp. Talollisenp., suutari, talon-omistaja. * 5. 9. 1848 Sievi. > Kokkola 1865 > Muolaa 28. 11. 1890–13. 3. 1891 > Kuolemajärvi 24. 3. 1909 > Terijoki 8. 12. 1913–9. 1. 1914 > Viipuri msrk. 19. 3. 1917 > Lappeenranta 1919. Asui suutarina Pietarissa luultavasti n. v:sta 1870 ainakin v:een 1909. † 31. 7. 1924 Lappeenranta. ∞ Pietari 23. 9. 1877 Maria Lovisa Markman, * 18. 11. 1856 Holstein, † 30. 4. 1929.

Muolaan Myhkyrilän kylänvanhin 1890-luvulla.

Saarn. Lest. ja saarn. Pietari ilmeisesti 1870-luvun alkupuolelta lähtien (KK 1883 s. 143, 146). Oppi- ja saarnamatkoja Etelä-Pohjanmaa J. Takkisen kanssa n. 1875 (*I. Aho* Muistelmakirjoituksia s. 32; KK 1884 s. 158), J. Raattamaan luo (Hanna Heikel 30. 11. 1876, Heikeliana), Kittilä 1882 ja 1890-luvulla (KK 1883 s. 30, ym.). Sm:ja Hietämäki, Lahdenkylä, Wytegra (*Inkeri* 11, 41/1884, 34/1885), Narva (*H. K. Erviö* Laestadiolaisuus narvalaisuuden syntysijoilla, SKHS:n vuosikirja 39–40, 1951, s. 124). Ainakin 1900-luvun alussa narvalaisuuden kannattaja.

Kirj. *Inkeri* 17/1884.

Hanhi-Pietin kok. (3 kirj. 1897–1898 H:lle); Saarenpään kok. (1899 S:lle).

Läht. Sievi, Kokkola, Muolaa, Kuolemajärvi, Terijoki, Viipuri msrk., Lappeenranta KA; *HÄ* 1924 s. 208 P. H.

- 215 *Kumpulainen, Aleksanteri*. Levyseppämestari, talon-omistaja. * 28. 1. 1861 Iisalmi [?] > Kuopio 25. 6. 1877 > Jyväskylä 18. 3.–17. 5. 1881 > Kuopio 28. 6.–13. 10. 1882 > Lap-

peenranta 28. 1. 1886. † 30. 7. 1926. ∞ 12. 8. 1885 Amanda Augusta Lindell, * 15. 11. 1863 Kuopio, † 13. 9. 1919. ∞ 2) 29. 9. 1920 Iida Aatamint. Varis, * 19. 5. 1884 Rautalampi.

Saarn. Radikaalin narvalaisuuden johtaja Karjalassa. 1900-luvun alussa kosketuksia helluntailiikkeeseen (*Havas* s. 164; *H. Jussila* Kutsujan armo s. 102; *O. Virkkala* Alkulähteille s. 113–121).

Kirj. Hanhi-Pietin kok. (1896); Saarenpään kok. (4 kirj. 1896–1899 S:lle); Paksuniemen kok. (1895 P:lle).

Läht. Iisalmi, Kuopio, Jyväskylä, Lappeenranta KA.

Kumpulainen, Robert Antinp. Torpparinp., renki, 216 suutari. * 10. 2. 1854 Pielavesi (Heinämäki). > Pietari P. Marian srk. 17. 9. 1871–2. 9. 1872. † 3. 2. 1879. ∞ Pietari 1. 2. 1876 Maria Elisabet Kinnunen, * 11. 4. 1845 Liperi, ∞ 2) Pietari 19. 12. 1882 Pauli Ronkanen, * 1. 1. 1847 Kaavi.

Saarn. Pietari (KK 1883 s. 143).

Läht. Pielavesi, Pietari P. Marian srk. KA.

Kuoksu, Iisakki Marianp. (isä: its. Olli Samuelinp. 217 Fors). Tal. * 6. 12. 1858 Pajala (Saittajärvi). > Jukkasjärvi (Kuoksu) 1870-luvulla > Vittanki (srk.-jaossa). † 18. 3. 1935. ∞ 21. 3. 1880 Maria Juhanint. (Kuoksun tal. ja rukoustenpitäjän Juhani Ollinp:n leski 1878), * 1828, † 12. 6. 1894. ∞ 2) 17. 2. 1895 Eriika Erkint., * 31. 1. 1864, † 15. 9. 1900. ∞ 3) 29. 9. 1901 Miina Laurint. Stålnacke, * 21. 3. 1873.

Saarn. Lest. n. 1878>. Tuli saarnaajana tunnetuksi 1890-luvun herätysten ja hajaannuksen aikana (*C. Edquist* Ropande röster i ödemarken s. 42–49, 62–69, ym; Jukkasjärvi KN 17. 4. ja 5. 5. 1901). Sm:ja 10 kertaa Etelä-Suomi 1903 >, Pohjois-Norja ym. Länsilestadiolaisuuden vanhimpia.

Kirj. *Vanhinten kirja II* s. 79–81, 83 s., 89–92, 98–100, 125–130, 136 s., 143–145 ym. (kirjeitä 1901 >).

SKHS:n arkisto D 59 (1903 = *Vanhinten kirja II* s. 107–110). Vettasjärven ja Wettaisen kok. (n. 10 kirj. 1900-luvulta).

Läht. Jukkasjärvi-Kiruna, Vittangi KA; Viktor Björkmanin muistokirjoitus: *Isak Fors Kuoksun ja Frans Vettaisen kuoleman muistot*, Lahti 1935, s. 3–9 = *Vanhinten kirja II* s. 29–32; Sama

ruots.: *Minnesord över aflidne predikanterna Samuel Vettasjärvi* ..., Mikkeli 1936, s. 19–22.

- 218 *Kurikkala, Tapani* Samulinp. Torpp. * 21. 8. 1831 Kalajoki (Rahja). > Kuolemajärvi (Seivästö) 4. 2.—1. 3. 1885. Asui myöhemmin Koivistolla. † 10. 11. 1898. ∞ Kreetta Liisa Juhont. Torvi, * 14. 9. 1827, † 26. 5. 1868. ∞ 2) 1872 Eeva Aapramint. Hukka, * 9. 5. 1848. ∞ 3) 1878 Susanna Fredriika Juhont., * 8. 11. 1836, † 31. 3. 1885.

Saarn. Kuolemajärvi ja Koivisto.

Läht. Kalajoki, Kuolemajärvi KA; *V. Luukka* laud.-kirj. s. 131 s., 134.

- 219 *Kurkinen, Juho Ville* Erkinp. Mäkitupalaisenp., torpp. * 5. 8. 1835 Ruotsin Alatornio (Nikkala). † 20. 11. 1917. ∞ 22. 10. 1876 Kristiina Johanna Joki, * 23. 12. 1852 R. Alatornio, † 30. 5. 1929.

Saarn. R. Alatornio ilmeisesti 1860-luvulta alkaen (O. H. Jusilan ilmoitus saarnatoiminnan alkamisesta jo 1850-luvulla lieenee erehdys, *SKHS:n vuosikirja* 3, 1920, s. 191). Sm:ja Tornio (S. Thauvón 20. 2. 1893, Heikeliana), Ylitornio (kert. J. Perä). Vanhoill. lähetystoimikunnan saarn.-luettelo 1912/13.

Läht. Nedertorneå KA; *SL* 1918 s. 43–46.

Kuttainen, Iisakki → Huhtasaari.

Kutturan Erkki → Guttormsen.

- 220 *Kuukkanen, Eerikki Kustaa* Eerikinp. Talolli-senpojanp., suutari, pankin vahtimestari. * 22. 12. 1851 Laukaa. > Jyväskylä msrk. 30. 8. 1856 > Laukaa 16. 7. 1858 > Jyväskylä 29. 7.—18. 8. 1868 > Helsinki 18. 3. 1873—28. 3. 1874 > Jyväskylä 29.—31. 8. 1874. Reissukirja > Pietari 26. 8. 1879, > Jyväskylä 1882 [?]. † 26. 6. 1898. ∞ 3. 7. 1877 Eriikka Ristonen, * 20. 1. 1850 Jyväskylä msrk., käynyt Pietarissa 30. 9. 1872—13. 6. 1877, † 5. 11. 1915.

Serkku: saarn. M. Hartman.

Saarn. Lest. Pietarissa. Saarn. Jyväskylä n. 1882 > (Jyväskylä

KA: päiväkirja epäjärjestyksistä ym. 1884; *Keski-Suomi* 13/1885). Helsingin kok. (SS 1889 s. 153).

Kirj. KK 1885 s. 91 s.; SS lisälehti 12/1888 s. 38 s.

O. H. Jussilan kok. (1885 Heikki J:lle).

Läht. Laukaa, Jyväskylän msrk., kaup. KA; SS 1899 s. 27 A[ugusta] H[eikel]; *VÄ* 1950 s. 155 s. Elin Kuukkanen.

Kuula (alk. Taikinämäki), *Matti* Erkinp. Torpparinp., 221
vääpeli, asemapoliisi. * 4. 2. 1854 Alavus. > Helsinki 1. 10. 1872
(Suomen kaartin aliups., osallistui Turkin sotaan) > Alavus 1878
> Helsinki (kaartin srk.) 16. 11. 1880 > Vaasa 10. 12. 1881. † 3. 5.
1921. ∞ 5. 7. 1879 Sanna Kaisa Vehkakoski, * 6. 9. 1853 Alavus,
† 15. 11. 1923.

Saarn. Kosketuksia Alavuden heränneisiin ja evankelisiin. Lest.
jouluna 1880. Saarn. ja lestadiolaisten johtomies Vaasa 1880-lu-
vulta alkaen. Sm:ja Pietari, Lappeenranta (leirikomennus, SS
1888 s. 44–46, 171–173), Tampere, Keuruu, Oulu ym. (SS 1893
s. 20–22, 118 s.), Etelä-Pohjanmaa. Helsingin kok. (SS 1889 s.
145–154).

Kirj. Henkivartijan muistelmia. — Lukemisia Suomen sota-
miehille 1897 s. 149–168; Sama: Nikolainkaupunki 1903. 32 s.;
Sama ruots.: Mina minnen från den tid, jag hörde till Hans
Majestäts lifvakt. — Läsning för den finske soldaten 1897 s. 149–
167.

SS Calumet 1893 s. 47 s., 1894 s. 190 s., 80, 1895 s. 16, 159 s.
Val. krist. k. II s. 49 s.; KK Calumet 1956 s. 75 s. (Kirje Vaasasta
1916); *Kristeligt månadsblad* 1886 s. 95 s.; *AWK* liite s. 8 s., 24–27.

Erittäin runsaasti kirjoituksia: KK 1883 >, SS, AS, SL. Elä-
mäkerrallista: KK 1883 s. 87–95 (Heräyksestäni), 1886 s. 153–155,
1887 s. 18–23; SS 1896 s. 213–215, 1901 s. 219 s. (äidin ja isän
elämäkerta); AS 1911 s. 52–54 (omaelämäkerta); SL 1918 s. 149–
153 (Toivo Kuulan muistokirj.).

Haapaniemen kok. (29. 3. 1900 Erkki Antille); Rantalan kok.
(1902, 1903 R:lle); Haltun kok. (1912 H:lle); Paksuniemen kok.
(1890 P:lle); Vettasjärven kok. (1900, 1902 Jellivaaran vanhim-
mille).

Läht. Alavus, Vaasa KA; SL 1921 s. 84 s. O. H. Jussila, 1958 s.
147 s. P. Viljanen; *Kristityn joul* 1936 s. 10 V. Kerola; *Pms* 27/
1958 Jalo Kuula; *T. Elmgren-Heinonen* Toivo Kuula, 1938, s. 11–
19 ym. (Vrt. Eteläpohjalaisia elämäkertoja, 1963, s. 348); *Siionin*
joul 1966 s. 19 s., 35–37.

- 222 *Kuusihuornainen, Nils Petteri* Ollinp. Uudistilallisenp., its. * 27. 1. 1853 Jellivaara (Kuusihuornainen). † 23. 9. 1936. ∞ 6. 4. 1879 Eeva Karoliina Juhont. Olli, * 9. 6. 1855 Pajala, † 17. 11. 1945.

Saarn. 1800-luvun lopulta lähtien. Hajaannuksen tultua ensin länsi-, sitten itälest. Sm:ja Tornionlaakso, R. Karunki (kert. Gunnar Jönsson). Rippikirjoissa 1905— ammattimerkintä: saarn.

Läht. Gellivare KA.

Kuusijärvi, Taavi → Ylikuusijärvi.

- 223 *Kuusniemi, Juho Erkki* Iisakinp. Torpparinp., myl-läri ym., mäkitupal. * 24. 9. 1851 Alajärvi (Kurejoki). † 22. 3. 1930. ∞ 21. 6. 1874 Maria Helena Salomont. Hyytinen, * 3. 9. 1849 Lappajärvi, † 15. 4. 1928. ∞ 2) 17. 11. 1928 leski Anna-Liisa Kankaanpää, * 29. 1. 1858, † 11. 8. 1934.

Saarn. Alajärvi 1800-luvun lopulta alkaen (*Johansson* s. 196; *Pms* 48/1961). Vanhoill. lähetystoimikunnan saarn.-luettelo 1911.

Läht. Alajärvi KA.

Kyhälä, Sippa → Saapunki.

- 224 *Kylmäälä, Juho Erkki* (Koukun Erkki). Talollisenp., metsänvartija, kr.torpp. * 10. 8. 1834 Simo (Simoniemi > Jokikylä, Koukku). † 7. 3. 1912. ∞ Kemi 26. 12. 1862 Maria Matleena Aaront. Marttanen, * 14. 3. 1842 Kemi, † 9. 1. 1917.

Saarn. Lest. »tämän etsikkoajan aamuhämärästä asti». Saarn. Simo (*AS* 1907 s. 29).

Läht. Simo KA; *SL* 1912 s. 93.

Kååkspappa → Warg, Anders.

Käckh, Juho → Kallio.

Kätkä-Jussa → Pekkala, Juhani Petteri.

Könö → Onnela, Fredrik.

Laakso → Lakso.

Laatikkala → Mähönen, Samuli.

Lahdenmaa (Lahtinen, alk. Wiik), *Jaakkola* Jaakonp. 225
Talollisenp., tal., maakauppias. * 27. 9. 1852 Laihia. † 9. 4. 1929.
∞ 4. 6. 1879 Liisa Juhont. Kauppi, * 7. 11. 1861, † 26. 11. 1910
(*Kolk.* 1911 s. 42–45).

Saarn. Lest. ja saarn. 1870-luvun puolivälistä alkaen. Sm:ja
Jurva (KN 22. 1. 1877), Vaasa (*KK* 1887 s. 31). Alkkulan kok. 1875.
Helsingin kok. (SS 1889 s. 153).

Kirj. Muutamia mietteitä Karitsan häistä y.m. Oikeille Ka-
ritsan häävieraille kehoitukseksi kirj. *J. Wiik.* Nikolainkaupunki
(Tekijän kust.) 1881. 15 s.

Kaksi erittäin kaunista hengellistä laulua (Jeesuksen weren
ääni. Taiwan ihanat lintuiset). Kirj. *J. Lahtinen.* Oulu 1894.
8 s.; Sama julk.: Oulu 1895.

Lohduttaja 1882 s. 412–415, 418–424, 427–429, 446–448;
SS Calumet 1894 s. 73–77, 1895 s. 158 s., 170 s., 1896 s. 187 s., 191 s.

Erittäin runsaasti kirjoituksia ja lauluja: *KK*, *SS*, *AS* 1884–
1911, *Kolk.* 1907–1918, *HÄ* 1919 > (nimim. »J. L.», »Tomu ja
tuhka olen»). Omaelämäkerrallista: *Kolk.* 1911 s. 231–233; *HÄ*
1922 s. 163 s., 1923 s. 70.

Sanomalehtikirjoituksia: *Kaiku* 26 ja 32/1880; *Suupohjan työ-
mies* 1884, 1885 useita kirj.; *Pohjalainen* 30/1890, ym.

Koskamon kok. (1876, 1880 K:lle); Mikkolan kok. (5 kirj. 1919
–1927 M:lle).

Läht. Laihia KA; *HÄ* 1929 s. 78, 1930 s. 12 A. E. Raunio;
Anni Lahdenmaa, Toholampi 23. 2. 1964.

Lahti, Fabian Juhonp. (»Lahti-pappa»). Talollisenp., 226
torpp., seppä. * 20. 1. 1838 Alavieska. > Sievi (Evijärvenkylä,
Lahti) 30. 7. 1850 > Ylivieska 11. 12. 1876 > Sysmä 25. 1. 1892 >
Padasjoki 28. 12. 1897–2. 2. 1898 > Ylivieska (Ojakylä) 23.–31. 10.
1899. † 21. 7. 1911. ∞ 23. 1. 1858 Eeva Pietarint., * 12. 2. 1832
Sievi, † 1913 (*SL* 1913 s. 183).

Saarn. Paikallinen 1870-luvulta alkaen. 1900-luvun alussa
sm:ja Keski-Pohjanmaa, Tornionlaakso ym. (Kert A. Matti ja F.
Pöyhtäri). Vanhoill. lähetystoimikunnan sm:ja 1908, vuosikokous-
saarn. 1909.

Kirj. O. H. Jussilan kok. (1905 J. Kanniaiselle).

Läht. Alavieska, Sievi, Ylivieska, Sysmä, Padasjoki KA; *AS*

1911 s. 185 s. L. Typpö; *Pms* 51/1959 ja 51/1964 J. Timlin; *H. Jussila* Kutsujan armo s. 72.

- 227 *Lahti, Heikki* Heikinp. Mäkitupalaisenp., värjäri. * 20. 4. 1850 Kivijärvi. > Perho 16. 3. 1851 > Pietarsaari 1865 > Kalajoki 24. 7. 1869 > Oulu 27. 3.—29. 4. 1871 > Tornio 1. 9.—17. 11. 1871 > (Perho) Kaarlela 1873 > Ähtävä (Yliähtävä) 25. 4. 1878 > Kaarlela 2. 10. 1888. † 7. 4. 1906. ∞ 1. 2. 1874 Brita Johanna Johanint. Kiviniemi, * 20. 9. 1857 Kaarlela, † 31. 1. 1923.

Saarn. Kokkolan tienoo, Lappajärvi, Evijärvi, Ähtävä ilmeisesti 1870-luvun alkupuolelta lähtien (*KK* 1884 s. 158; *Wentin* s. 39 s.). Myöhemmin osaksi syrjäytyi lankeemuksen vuoksi.

Kirj. Val. krist. k. II s. 49 (yhdessä K. Ägrenin ja J. Hannilan kanssa); J. Raattamaan vastauskirje L:lle synnin tunnustuksesta: *KK* 1883 s. 210 s.

Läht. Kivijärvi, Perho, Pietarsaari, Kalajoki, Oulu, Tornio, Kaarlela, Ähtävä KA; Kert. J. Wentin, Kokkola.

- 228 *Lahti, Juho Heikki* Matinp. Talollisenp., tal. (Nivala). * 9. 1. 1850 Sievi (Jyrinki). > Nivala 1876 > Sievi 21. 5. 1883 > Oulujoki 15.—31. 5. 1905 > Oulu 1. 1. 1911. Merk. Amerikan matkasta 13. 5. 1889. † 9. 10. 1935. ∞ 23. 7. 1869 Maria Niemi, * 16. 9. 1849 Sievi, † 22. 5. 1916. ∞ 2) 24. 6. 1917 Kreeta Liisa Nyttäjä, o.s. Räisänen, * 5. 12. 1857 Jokijärvi, † 8. 3. 1934.

Saarn. Lest. nuorena. *Saarn.* Kalajokilaakso (*SS* 1893 s. 160; *AS* 1909 s. 124), 1900-luvulla Oulu. Vanhoillisen lähetystötoimen perustajia 1906. Lähetystötoimikunnan sm:ja Kainuu, Pohjois-Karjala ym. 1907—1912.

Läht. Sievi, Nivala, Oulujoki, Oulu KA; *RS* 1935 s. 246.

- 229 *Lahtiharju* (alk. Ojanperä), *Samuli*. Tal. * 25. 11. 1851 Kurikka (Polvenkylä). † 6. 6. 1927. ∞ 14. 1. 1879 Maija Kreeta Kyräjärvä, * 21. 1. 1850, † 7. 6. 1883 (*KK* 1883 s. 155 s. M. Saarenpää). ∞ 2) 23. 12. 1883 Amanda Backman, * 24. 12. 1863 Kurikka, † 6. 8. 1931.

Saarn. Lest. ja saarn. n. 1875 > (*I. Aho* Muistelmakirjoituksia s. 33 s.). Sm:ja Ikaalinen, Pori (*KK* 1885 s. 90, 1886 s. 41), Viljakala, Laihia (*SS* 1892 s. 221, 1895 s. 113), Parkano, Merikarvia n.

1882 (*HÄ* 1923 s. 86; *O. Virkkala* Laestadiolaisuus satakuntalaisella maaperällä, Satakunta XI, s. 63 s.), Pomarkku (KN 16.3. 1886).

Läht. Kurikka KA; *HÄ* 1927 s. 120, 122 s.

Lahtinen, Jaakko → Lahdenmaa.

Laihin, *Juhani* (»Lahen vanja»). * 4. 8. 1853 Pietari, Lahden kylä. † 15. 6. 1936. ∞ 17. 2. 1880 Maria Waltonen, * 21. 10. 1859, † 1. 7. 1930 (*HÄ* 1930 s. 139 J. Laihin).

Saarn. Lahdenkylä ilmeisesti 1800-luvun lopusta lähtien. Sm:ja Uusikirkko (Kert. J. Peippo, V. Luukan kok.), Inkerinmaa.

Kirj. *HÄ* 1921 s. 22, 1924 s. 11, 1925 s. 28.

Mikkolan kok. (2 kirj. 1901 M:lle).

Läht. Pietari P. Marian srk. KA; Kert. Mimmi Pulkkinen, * 1887 Pietari.

Laitala. Laihin »nuorukaisina saarnamiehinä» mainitaan Mikki ja Matti Laitala (J. Lahtinen (Wiik) 23. 5. 1876, Koskamon kok.). Matti L. oli 1876 ja 1877 tehnyt sm:ja Jurvaan (Jurva KN 22. 1. 1877). Mahdollisesti kumpikin on myöhemmin toiminut paikallisena saarnana vähässä määrin (Anni Lahdenmaa, Toholampi 23. 2. 1964).

Matti Laitala, joka n. 1903 toimi lyhyen aikaa saarnana Fitchburg, Mass., on mahdollisesti samaa sukua (M. Parttimaa 4. 7. 1903, M. Laitala 25. 8. 1903, Saimi Mattson 19. 1. 1904, Rantalan kok.; *L. Typpö* Armo ja totuus, 1904, s. 53–56, 58–61, 80–82; Hanna Talonen, Vähäkyrö 4. 4. 1966).

Laitila, Antti → Korkiakangas.

Lakso, Erkki → Pakola.

Lakso (Laakso), *Juho* Juhonp. Talollisenp., torpp., tal. 232 (Ruotsi). * 28. 4. 1840 Karunki. > Alatornio 25. 1. 1858 > Karunki 11. 12. 1858 > Alatornio 20. 12. 1890 > Ruotsin Karunki (Kukkola) 20. 11. 1900. Ruotsin alamainen 1917. Käynyt Amerikassa n. 1892. † 6. 6. 1925. ∞ 1. 5. 1864 Maria Fredrika Juho Heikint., * 22. 2. 1842 Ruotsin Karunki, † 28. 3. 1930 (*SL* 1930 s. 157).

Saarn. Ainakin 1880-luvulta alkaen (S. Thauvón 27. 3. 1885, Heikeliana) Suomen ja Ruotsin Alatornio, Karunki.

Kirj. SS Calumet 1891 s. 205 (P. A. Laksolle Amerikkaan).

Läht. Karunki, Alatornio, Karl Gustav KA; *SL* 1925 s. 153.

- 233 *Lakso* (Laakso), *Pekka Aukusti* (edellisen poika).
Tal. * 10. 7. 1866 Karunki. > Amerikka v:n 1886 jälkeen >
Ruotsin Karunki (Kukkola) ainakin 1900. Ruotsin alamainen
1916. † 5. 4. 1944. ∞ 5. 7. 1890 Matilda Suomela, * 9. 1. 1869
Rautio, † 13. 4. 1931 (*SL* 1931 s. 161).

Saarn. Lest. lapsuudesta. *Saarn.* 1890-luvulla Amerikka, myöhemmin Tornion seutu. Sm:ja Tornion- ja Muonionlaakso ym. SRK:n vuosikokoussaarn. 1929.

Kirj. SS Calumet 1891 s. 108 s. (Fitchburg, Mass. 5. 7. 1891), 1894 s. 176 (Alatornio 20. 11. 1894); *RS* 1937 s. 41–44 (omaelämäkerta).

Ylisenpään kok. (1915 Y:lle).

Läht. Karunki, Karl Gustav KA; *RS* 1944 s. 116 s., 165–168.

Lalli, Jaako → Korttilalli.

- 234 *Lantto, Juhani Petteri* Heikinp. Tal. * 25. 7. 1823 Pajala (Täräntö). † 14. 10. 1904 Täräntö. ∞ Maria Ollint., * 1824, † 6. 2. 1893.

Saarn. Täräntö. Lannavaaran kok. (SS 1891 s. 84).

Kirj. E. A. Henrikssonin kok. (Kiertokirje 11. 5. 1904 I. Kuoksulle ym.).

Läht. Tärendö KA.

- 235 *Lassila, Juho Albert* (Janne) Liisanp. Värjäriinoppilas (1873), talonomistaja. * 24. 5. 1846 Siikajoki. > Oulu 1860-luvulla > Muonio 5. 9. 1873 > Oulu 4. 1.–11. 5. 1874 > Raahe 5. 5. 1903 > Oulu 1. 9. 1906. † 17. 7. 1928 (sm:lla Raahessa). ∞ 18. 1. 1876 Kaisa Ollint. Lunki, * 2. 11. 1836 Revonlahti, † 13. 5. 1918 (*HÄ* 1919 s. 75 J. A. Lassila).

Saarn. Ainakin vähässä määrin 1880-luvun lopusta lähtien (S. Thauvón 9. 11. 1888, E. Thauvón 24. 12. 1888, Heikeliana). Hel-singin kok. (SS 1889 s. 146).

Kirj. Kolk. 1901 s. 222, 1907 s. 59–61.

Hanhi-Pietin kok. (1895 H:lle); Saarenpään kok. (16 kirj. 1898–1913 S:lle; Mikkolan kok. (6 kirj. 1902–1910, 1917 M:lle).

Läht. Oulu, Muonio KA; *HÄ* 1928 s. 134.

Latukan Matti → Pitkäjärvi.

Laurila, Juho Jaakonp. Talollisenp., tal. * 1. 10. 1845 Kiiminki. † 29. 12. 1916. ∞ Priita Kaisa Juhont. Runtti-la, * 1. 10. 1840, † 7. 2. 1916. 236

Tämä on mahdollisesti 1888–1891 mainittu saarn.

Saarn. Sm:ja Lappeenranta, Kuopio, Kangasniemi, Mikkeli (SS 1888 s. 172, 1891 s. 29: »Laurila Kemistä», s. 76; *Mikkelin sanomat* 27/1888: »Juho Laurikainen»). Muuten tuntematon.

Läht. Kiiminki KA; Kert. Juho Runtti, Revonlahti 24. 10. 1966.

Lehtimäki, Fredrik Viktor Fredrikinp. Rälssi- 237
talollisenp., tal. * 19. 2. 1851 Ahlainen. † 11. 1. 1935. ∞ 21. 5. 1874 Kreeta Liisa Grönholm, * 2. 9. 1847, † 9. 8. 1895 (SS 1896 s. 45 s. M. Saarenpää). ∞ 2) 24. 3. 1896 Vilhelmiina (Vina) Grönholm (edellisen sisar), * 11. 11. 1857, † 5. 4. 1934.

Saarn. Lest. 1870-luvulta, saarn. ainakin 1880-luvulta alkaen. Sm:ja Pomarkku (KK 1887 s. 105), Säskylä (W. A. Mandellöf 31. 1. 1891, Heikeliana), Pori (SS 1893 s. 140), myöhemmin Pietari ym. Helsingin kok. (SS 1889 s. 153).

Kirj. Mikkolan kok. (1913 M:lle).

Läht. Ahlainen KA; *HÄ* 1935 s. 40; *O. Virkkala* Laestadiolaisuus satakuntalaisella maaperällä, Satakunta XI, s. 60 s., 65, 71 s.; *Sama* Taivaassa jo ovat, mutta siunauksensa jäi maan päälle. Käyn- ti saarnaaja Lehtimäen luona Ahlaisissa. — Kotikirkkoni ja meidän seurakuntamme. Arkkhiippakunnan vuosikirja 1950 s. 134–140.

Lehtiniemi, Jaakko Mannenp. (Lehti-Jaako). Ta- 238
lollisenp. * 26. 11. 1860 Nivala (Maliskylä). † 19. 12. 1955. ∞ 27. 2. 1881 Liisa Katri Jaakont. Sutela, * 19. 5. 1853 Nivala, † 5. 6. 1917. ∞ 2) 16. 6. 1919 leski Pauliina Sakarint. Saarimaa, * 1. 7. 1861.

Saarn. Lest. n. 1875 >. *Saarn.* n. 1883–1935 Nivala. Sm:ja Ka-

lajokilaakso (SS 1893 s. 160), Keski-Suomi ym., yhteensä 50 eri pitäjää. Vanhoill.

Läht. Nivala KA; *Pms* 47, 52/1955; *Y. Karanko* past.kirj. s. 45 s.

- 239 *Lehto* (Isolehto), *Matti* Aapelinp. Maalarinp., maalari., its. * 19. 2. 1853 Rantsila. † 11. 6. 1917.

Isä: Aapeli L., * 1. 1. 1812, † 20. 10. 1889, aluksi ns. »Kaije-Nikun» heränneitä, myöhemmin lest. ja muisteltu myös saarn:ksi (*Elsa Punkeri*, kok., Rantsila kotiseutumme, 1958, s. 164).

Saarn. Hurskaasta kodista, aluksi vastusti lestadiolaisuutta. Lest. syksyllä 1879 (*OWS* 45/1879). Saarn. 1880-luvulta alkaen Rantsila. Sm. Kestilä, Hyvölänranta (*OL* 37/1886).

Kirj. Sanomalehtikirj.: *OWS* 1877–1879, *Pohjois-Suomi* 1879–1882, *Kaiku* 21/1883.

AS 1904 s. 59 s., 158 s., 1906 s. 106 s., 1908 s. 169 s., 1910 s. 86 s.; *SL* 1913 s. 251 s., 1916 s. 307 ym.

Paksuniemen kok. (1900 P:lle).

Läht. Rantsila KA; *SL* 1917 s. 206–210.

- 240 *Lehto*, *Nils Heikki* Pekanp. Uudistilall. * 21. 10. 1818 Pajala (nyk. Täräntö, Kompelusvaara). † 25. 1. 1890. ∞ Priita Stiina Matint., * 1819, † 22. 9. 1905 (*AS* 1906 s. 122–125 E. A. Henriksson).

Saarn. Kompelusvaaran rukoustenpitäjä ja saarn. Sm. Vittanki (kert. F. Johansson).

Läht. Täreendö, Pajala KA.

Lehtonen tehnyt sm:n Hailuoto (SS 1890 s. 78). Mahdollisesti = Matti Lehto.

- 241 *Leijona* (alk. Leijon I. Helenius), *Oskari* Heikinp. Renginp., räätäli. * 21. 2. 1844 Parkano. > Ikaalinen 1856 > Parkano > Kankaanpää (Niinisalo) 16. 6. 1865 > Pori 18. 8. 1888. † 1. 12. 1923. ∞ 13. 8. 1876 Iida Vilhelmiina Antint. Huhtaniemi, * 24. 11. 1853 Kankaanpää, † 28. 6. 1921.

Saarn. Sm:ja Pomarkku (KN 14. 6. 1886; Kert. Pomarkun srk:n tilasta 1889, Turun tklin arkisto E VI 135 Noormarkku).

Läht. Parkano, Kankaanpää, Pori, Pomarkku KA.

Leimi (Leimiläinen, Kleemilä, Nikinmaa), *Sakari* Tuomaanp. Talollisenp., torpp. * 6. 11. 1845 Paavola (Pehkola). † 27. 5. 1897. ∞ 19. 2. 1867 Kaisa Fredrikint. Korhonen, * 24. 2. 1833 Sotkamo, > Ii 30. 5. 1899.

Saarn. Sm:ja Rantsila (E. Thauvón 3. 11. 1880, Heikeliana), Leppävirta talvella 1883, Piippola, Kuopio, Iisalmi (KK 1883 s. 150, 1884 s. 14, 34, 1885 s. 117), Hailuoto, Kuopio (SS 1890 s. 78, 1891 s. 29) Padasjoki[?] (*U. Pulkki* Padasjoen historia, 1947, s. 491). Saarnakielto Liminka KN 15. 10. 1883.

Läht. Paavola KA.

Leipojärvi, Kalle Juhani (Leipo-Kalle) Juhaninp. 243 Uudistilall. * 21. 2. 1836 Jellivaara (Leipojärvi). † 2. 8. 1920. ∞ 1863 Sofia Joh. Wennström, * 5. 6. 1841, † 11. 10. 1906.

Saarn. Jellivaaran saarn. (*Haaparannan lehti* 49/1898) ja vanhimpia (AWK 1903 s. 261 ym.).

Kirj. SS 1891 s. 44–47.

Läht. Gellivare KA.

Lemmitty (Suvanto), *Juho Pekka*. Isä: tal. Heikki 244 Hyry. Tal. * 9. 2. 1847 Kuivaniemi (Jokikylä). † 14. 11. 1930. ∞ 1. 6. 1873 Sofia Gustafint. Södö, * 25. 4. 1853 Kuivaniemi, † 13. 10. 1925.

Val. KN:n jäseneksi 1884.

Saarn. Lest. Kuivaniemen lapsiherätyksen yhteydessä n. 1860. Saarn. Kuivaniemi 1860-luvulta alkaen. Sm:ja Ii (S. Thauvón 19. 8. 1878, Heikeliana), Kemi (K:n rauhanyhd:n kassakirja 20. 10. 1904).

Läht. Kuivaniemi KA; *Johansson* s. 190; *SL* 1922 s. 119, 1931 s. 55 s. O. H. Jussila.

Leppälä, Kalle Kustaa Juhonp. Uudistilallisenp., 245 työ mies. * 24. 12. 1853 Kuusamo (Paanajärvi). > Kuolajärvi 1884 > Kuusamo (Suorajärvi) 30. 6.–12. 7. 1901. † 24. 4. 1927.

Saarn. Lest. 1870-luvulta alkaen. Saarn. Kuusamo, sm:ja S. Suoraniemen kumppanina (S. Ervasti, Kuusamo 26. 8. 1965).

Liedes

Läht. Kuusamo, Salla KA; *SL* 1927 s. 136; *S. Pentikäinen* laud.-kirj. s. XX.

Lesken Pieti → Pilito.

- 246 *Liedes, Kalle* Jaakonp. Talollisenp., jähtimies, its. * 1. 9. 1857 Ii (Etelä-Ii). † 14. 7. 1941. ∞ 10. 12. 1884 Kreetta Juhont. Mikkonen, * 30. 5. 1858 Ii (Karjala).

Saarn. Ii, vähässä määrin (S. Thauvón 1. 2. 1886, Heikeliana; *Pms* 17/1955 K. Hulkko). Sm. Oulu (A. Hellman 25. 1. 1899 M. Saarenpäälle, Hanhi-Pietin kok.).

Läht. Ii KA; *VÄ* 1942 s. 58.

- 247 *Lilleeng, Thomas* Hansinp. (Vht ilmeisesti suomalaisia). Lastenopettaja. * 15. 9. 1847 Alta (Rafsbotten). > Vesi-saari (Kallijoki > Annijoki l. V. Jakobselv 1874) 1866. † 22. 11. 1914. ∞ 29. 7. 1868 Sofie Elisabeth Tiberg, * 3. 3. 1848, † 1923 (*HÄ* 1924 s. 12, 172 s.).

Pohj.-Varangin maalaiskunnan pjoht. 1894 >.

Saarn. Lest. 1874 >. Paikallinen saarn. 1876 >. Sm. Alta (*SL* 1913 s. 203).

Kirj. Val. krist. k. II s. 61 (T. H. Lillberg); *Rauhan tervehdys* Calumet 1926 s. 10–12, 57, 123.

Läht. Alta, Vadsø KA; *Kolk.* 1915 s. 22–24; *SL* 1916 s. 46–51; *G. A. Lilleeng* Bygdehistorie, 1937, s. 85 s., 100, 120 ym.

- 248 *Lindeman, Taavetti* Simonp. Räätäli. * 1. 2. 1844 Parkano (kk.). † 15. 9. 1926. ∞ 15. 5. 1870 Flora Renfors, * 27. 2. 1845, † 7. 5. 1897. ∞ 2) 16. 7. 1899 Rosa Pauliina Juhont., * 24. 3. 1870 Kankaanpää.

Poika: Lorens Leander Lehtola, * 15. 2. 1874, virvoitusjuomatehtailija Parkano, uudenheräyksen saarn. vuosisadan vaihteesta 1930-luvulle.

Saarn. Parkano 1880-luvulta 1900-luvun alkupuolelle. Sm. Pomarkku 13. 3. 1889 (Kert. Pomarkun srk:n tilasta 1889, Turun tklin arkisto E VI 135 Noormarkku).

Läht. Parkano KA; O. Yliruusi, Parkano 26. 1. 1966.

Lindén, Johannes Vilhelmi Juhonp. Torppa- 249
rinp., suutari. * 16. 1. 1861 Ruotsinpyhtää. > Loviisa 19. 2.
1876. † 12. 4. 1929.

Aidinkieli suomi.

Saarn. Loviisa (SS 1891 s. 153; *VLKYJ VII* s. 38).

Läht. Ruotsinpyhtää, Loviisa KA.

Lindgren, Erkki (Erik). Yövirtija. * 13. 11. 1852 250
Hattula. Vanaja > Hämeenlinna 1875. † 26. 4. 1935. ∞ Amanda,
* 2. 5. 1845 Hauho, † 15. 4. 1905.

Saarn. Hämeenlinna ainakin 1880-luvun lopusta alkaen (Hä-
meenlinnan srk.-kert. 1892). Helsingin kok. (SS 1889 s. 153). Van-
hoill. lähetystoimikunnan saarn.-luettelo n. 1912.

Läht. Hämeenlinna KA; *Pms* 46/1955 J. N. Hämäläinen.

Lindgren, Kaarle Kustaa. Työmies, rakennusmest. 251
* 12. 2. 1855 Messukylä. > Tampere 1869 > Helsinki 27. 6.—4. 7.
1877 > Tampere 22. 5.—5. 6. 1891 > Messukylä (Hatanpää) 30.
11. 1895 > Tampere 31. 12. 1918 > Hämeenlinna 8. 10. 1930. Ot-
tanut muuttokirjan Hämeenlinna > Heinola 1930[?], mutta ei
löydy Heinolan kirjoista. ∞ 6. 11. 1875 Selma Maria Pettersson
(saarn. J. H. Mannerheimin sisar), * 11. 11. 1856 Sysmä, † 6. 9.
1896. ∞ 2) 8. 12. 1897 Johanna Hättinen, o.s. Miettinen, * 25.
11. 1860 Kuopio.

Oleskellut jonkin aikaa Kuopiossa n. 1883 sekä Tampereella
jo 1889 (SS 1889 s. 145).

Saarn. Kuopio 1883 (*KK* 1884 s. 33), Tampere (SS 1893 s. 21;
Pms näytenro 4/1954 S. Sointu). Helsingin kok. (SS 1889 s. 153).
Sm:ja Helsinki (SS 1892 s. 37), Urjala 1897 (*Vä* 1950 s. 71). Lie-
nee 1900-luvulla loitonnut lestadiolaisuudesta (kert. M. Paananen,
Virkkalan kok.).

Läht. Messukylä, Tampere, Helsinki, Hämeenlinna, Heinola
KA.

Lindström, Johan Oluf Olufinp. * 12. 2. 1846 Alta, 252
Kaavuono. > Amerikka (Calumet) 28. 4. 1870. ∞ 26. 9. 1869
Anna Karoliina Iisakint. Yrjänheikki, * n. 1844 Ylitornio.

Altan kirkonkirjoissa sukunimenä Lidström. Vht luultavasti suomal.

Saarn. Sm. Pendleton 1883 J. Takkisen kanssa, Minnesota E. Juolan kanssa (ASL 47/1884, 3/1889). Amerikan suomalaisen kirjallisuuden seuran johtokunnan jäsen ja varaesimies (ASL 1/1880, 1/1881). Calumetin ap.-lut. srk:n johtokunnan jäsen ja kirjuri (ASL 53/1888, 52/1889).

Kirj. SS 1894 s. 3, 1896 s. 155–159, 1897 s. 220 s., 1901 s. 140–142.

Läht. Alta-Kaafjord KA.

- 253 *Lindström, Kaarle Teodor* Gabrielinp. Silta-voudinp., suutari, kirjanpitäjä, talonomistaja. * 7. 10. 1857 Liminka. > Oulu 2. 3. 1874 > Pietari P. Marian srk. 1879–21. 3. 1881 > Espoo 1891 > Viipuri msrk. 8.–20. 10. 1905. Oleskeli paljon Pietarissa vuosisadan vaihteessa. † 2. 3. 1917. Naimaton.

Saarn. Lest. 1879 Oulu. Saarn. Pietari 1880-luvun alusta lähtien (KK 1883 s. 146). Helsingin kok. (SS 1889 s. 153). Kittilän matka 1887–1888, 1894–1895. Maltillisemmän narvalaisuuden johtaja (O. Virkkala Alkulähteille s. 113–121; H. Jussila Kutsujan armo s. 100–104). 1900-luvun alussa sm:ja Helsinki, Lappeenranta, Joensuu ym. Etelä-Suomi.

Kirj. KK 1887 s. 38 s.; SS 1902 s. 137–145; HÄ 1919 s. 198–200, 219 (Muistiinpanoja ja kokemuksia entiseltä ja nykyiseltä elämäni ajalta, kirj. 1903).

Sanomalehtikirj. Inkeri 26, 37/1885, 10, 19/1887.

Hanhi-Pietin kok. (6 kirj. 1896–1902).

Läht. Oulu, Pietari P. Marian srk., Espoo, Viipuri msrk. KA; Kolk. 1917 s. 144.

- 254 *Linna, Kalle Kustaa* Aapraminp. Talollisenp., tukkipuukhollari (Jyväskylä), myllynrakentaja, tal. * 28. 6. 1847 Veteli. > Toholampi 1856 > Kokkola 14. 1. 1864 > Toholampi 4. 11. 1864 > Oulu 25. 4. 1866 > Toholampi 1868 > Jyväskylä 26. 9. 1870 > Toholampi 24. 7. 1873 > Nivala 20. 4. 1876 > Ylivieska 24. 4.–8. 6. 1881 > Sievi 19. 6. 1891 > Nivala 25. 6. 1896 > Sievi 21. 10. 1914. † 29. 12. 1916. ∞ Jyväskylä 9. 3. 1871 Kreeta Liina Tuura, * 5. 6. 1847 Kalajoki.

Saarn. Lest. ja saarn. mahdollisesti 1870-luvulta alkaen. Ensimmäisiä saarnaajia Viitasaari, Äänekoski (SS 1894 s. 203 s.; *Pms* 31/1960 A. Hiironen). Myllynrakennusmatkoillaan saarn. mm. Kalajoen Rahjan kylä talvella 1902–1903 ja Tornionlaakso (kert. F. Pöyhtäri, A. Matti).

Läht. Toholampi, Jyväskylä, Nivala, Ylivieska, Sievi KA; *SL* 1917 s. 284 s. A. Jokinen; *Pms* 43/1957, 7/1960; *Y. Karanko* past.kirj. s. 57; *K. Kotila* Kirkollisten herätysliikkeiden vaiheita Toholammin seurakunnassa v. 1875–1913 s. 27.

Lohi, Risto Ristonp. (Miekka-Kristo). Talollisenp., tal. 255
* 18. 7. 1850 Pudasjärvi (Ranua). > Ii (Oijärvi) 24. 9. 1876 > Pudasjärvi 6.–28. 4. 1880. † 7. 8. 1909. ∞ 24. 12. 1871 Matleena Heikint. Sarajärvi, * 21. 4. 1845, † 22. 12. 1883. ∞ 2) 18. 3. 1886 Anna Laurint. Salmela, * 21. 5. 1848 Pudasjärvi, † 1. 11. 1920 Ranua.

Poika: Kalle Aukusti Lohi, * 23. 11. 1872, † 11. 6. 1948.

Val. katekismuksen ja kirkkolain muutosehdotusten tarkastuskomiteaan 1892.

Saarn. Lest. ja saarn. 1870-luvun alusta lähtien. Sm:ja Koillis-Pohjanmaa, Rovaniemi, Kemi, Tornio (Kemin rauhanyhd:n kasakirja 9. 1. 1905, ym.), Kainuu (Vanhoill. lähetystoimikunnan ptk. 14. 10. 1906).

Kirj. *KK* 1884 s. 69–71, 1885 s. 22–25; *SS* 1889 s. 174 s., 1901 s. 142–144; *SS Calumet* 1893 s. 96, 1895 s. 91; *AS* 1904 s. 71 s., 1905 s. 123 s., 1906 s. 107 s., 1908 s. 107 s., 1909 s. 57.

Läht. Pudasjärvi, Ii, Ranua KA; *AS* 1909 s. 164–166; *Laitinen* s. 92; *Pms* 39/1956 J. Impiö; *S. Pentikäinen* laud.kirj. s. XX.

Lopun Aapo → Halmetoja.

Lotvonen, Kaaperi → Halonen.

Lukkarila → Karsikko, Aapo.

Lukkarinen. Tuomas Kraftin mainitsema Iisalmen saarn. 256
(*KK* 1885 s. 117) on luultavasti = Kraftin vaimon veli, vuokraaja Pekka Juho Lukkarinen, * 23. 6. 1851 Iisalmi (Hernejärvi) (Ks. L. V. Laajalahti 6. 2. 1919, Mikkolan kok.).

Kajaanista mainittu Sotkamon saarn. Erkki Lukkarinen (*Pms* 50/1958 E. Rimpiläinen) ei liene tunnistettavissa.

- 257 *Lumijärvi, Juho* Heikinp. Talollisenp., puuseppä, kalastaja (Hammerfest). * 6. 10. 1854 Tervola. Isä perheineen ottanut muuttokirjan > Muonio 20. 2. 1871, mutta ilmeisesti muutt. > Hammerfest, missä ainakin Juho oleskelee 1872 >. Hammerfest > Amerikka 27. 3. 1882 (Calumet > Astoria, Ore. n. 1884). † 10. 9. 1923. ∞ Pendleton 13. 4. 1885 Eeva Maria Liljala, * 29. 9. 1854 Muonio, † 10. 8. 1951 Amer. (KK Calumet 1951 s. 147).

Saarn. Lest. ja saarn. Hammerfest (KK 1883 s. 9). Sm:ja Porsanger n. 1880 (Kert. Beata Pedersen ym., Miettisen kok.). Amerikkaan Raattamaan lähettämänä J. Takaisen apulaiseksi. Papinviran toimittaja Astoria ym. länsivalttioiden ap.lut. srk:t (ASL). Sm:ja Amerikka, Ruotsin Lappi 1902. Ap.luteril.

Kirj. Val. krist. k. I s. 43 s.; KK 1883 s. 197–199, 1887 s. 163 s.; SS Calumet 1891 s. 38, 168, 1892 s. 30 s., 69 s., 120, 183 s., 1893 s. 112, 175 s., 1894 s. 92 s., 104 s., 1895 s. 190, 32, 70 s.; AS 1911 s. 138–141; *Kristeligt månadsblad* 1886 s. 75–80.

ASL 16, 17/1886 »Sananen raittiusasiaan Raamatun kannalta», 10/1888.

Koskamon kok. (12 kirj. 1882–1893 K:lle); Rantalan kok (1916 R:lle); Haapaniemen kok. (1899 Erkki Antille); O. H. Jussilan kok. (1887 J. Runtille); Miettisen kok. (1891 O. Henriksenille, kop.); Vettasjärven kok. (2 kirj. 1902).

Läht. Tervola, Muonio, Hammerfest KA; AWK; *Saarnivaara* s. 56–62, 288.

- 258 *Lund, Johan Jakob* Johan Jakobinp. Itsellisenp., its., maanomistaja. * 14. 10. 1854 Nederkalix (Rolfs > Innanbäck-en). † 16. 6. 1912. ∞ 21. 11. 1880 Maria Strid, * 23. 2. 1858 Nederkalix (Ytterbyn).

Saarn. Ruotsin Alakainuu (SS 1890 s. 219). Toimi saarnantulkitsijana.

Läht. Nederkalix KA; Kert. Sofia Sandin, N-kalix.

Lundberg (kotipaikka Tammisaari, sm:ja Kotka, KK 1887 s. 45) ilmeisesti tarkoittaa J. F. Blombergia.

Lundberg, August. Lähetysohjaaja. * 11. 4. 1863 Taalainmaa, Aspeboda. > Jukkasjärvi (Lannavaara) 8. 8. 1885. † 20. 11. 1930. ∞ 24. 3. 1889 Fredrika Vilhelmina Vilhelmit. Laestadius, * 11. 2. 1865 Jukkasjärvi, † 26. 9. 1929.

Käynyt Fjellstedtin koulua Uppsalassa 3 lukuvuotta 1882–1885. Lannavaarassa postinhoitajana sekä monissa luottamustehtävissä.

Saarn. Luottamuksellisessa yhteydessä lestadiolaisuuteen v:sta 1887 alkaen (KK 1887 s. 68; S. Thauvón 2. 7. 1887, Heikeliana). Virkaan kuuluvia sm:ja Ruotsin Lapin pohjoiset srk:t, lisäksi Tornionlaakso, Pohjois-Norja (Harstadin seutu, myöhemmin myös Hammerfest ym.), Etelä-Ruotsi. Ruotsin itälestadiolaisuuden johtajia.

Kirj. KK 1887 s. 106 s.; SS 1894 s. 155 s., 220 s. (nimim. »b-»), 1895–1903 lukuisia kirj:ia (nimim. »Maallikko»); AS 1904 s. 84–88, 1908 s. 26–29, 135–138, 1910 s. 102–105. Kirj:ia SL, ZM, RS, Sions blad, KK Calumet, Haaparannan lehti.

Drag ur de svenska nordlapparnas lif. — Lappland, utg. av O. Bergqvist & F. Svenonius, 1908, s. 123–132; Nybyggarna i Torne Lappmark. — Lappland, 1908, s. 193–196.

Toimitti 1919–1920 Hj. Westesonin kanssa »Hengellinen kuu-kauslehti» -nimistä Haaparannanlehden liitettä.

Koskamon kok. (55 kirj. 1903–1926 K:lle); Haapaniemen kok. (5 kirj. 1894–1898 Erkki Antille); Miettisen kok. (8 kirj. 1895, 1923–1926 Ofoteniin, kop.); Paksuniemen, E. A. Henrikssonin, Rantalan, Ylisenpään ym. kok.; Jukkasjärvi KA: P I 6, 7 (Lundbergin omaelämäkerta ja kirjekok.).

Läht. Jukkasjärvi–Kiruna KA; »Lapska missionens vänner» -yhdistyksen arkisto, Tukholma; SL 1930 s. 274–276 (= J. E. Eklund, Haaparannanlehti), 1931 s. 67 s.; ZM 1930 s. 187–189; Sions blad 1/1931 A. Brune.

J. E. Eklund Lundberg i Lannavaara. — Från bygd och vildmark. Luleå stifts julbok 1931 s. 32–51; Sama: Berättelse om föreningsens Lapska missionens vänner verksamhet 1930, Stockholm 1931, s. 3–25; Eripainos tästä: August Lundberg i Lannavaara. En ödemarksprofet; Suomenkos: Lannavaaran Lundberg. Suom. Eva Nikula. Haparanda 1933. 23 s.; *Uno Hanno* Hur det kom sig att August Lundberg i Lannavaara blev lappmarksbo. — Torne-dalen, Haparanda 1937, s. 219–223; R. J:son Fjelstad Dalmasen som ödemarksprofetens sändebud. — Varde ljus — Frideborg 1940 s. 150–159.

- 260 *Luostarinen, Taavetti* Fredrikinp. Talollisenp., vuokraaja, tal. * 6. 7. 1866 Heinävesi (Vaaluvirta, Muhkala). † 30. 5. 1925. ∞ 18. 2. 1889 Riitta Matint. Jussila (saarn. Heikki J:n sisar), * 20. 1. 1868 Haukipudas. † 8. 12. 1957.
Saarn. Heinävesi ilmeisesti 1800-luvun lopulta alkaen. Sm. Uukuniemi 1910.
Kirj. J. Jussilan kok. (42 kirj. 1890–1924 J:lle); O. H. Jussilan kok. (1910, 1912, 1918 J:lle).
Läht. Heinävesi KA; *SL* 1925 s. 100. O. R[ahunen].
- 261 *Luukela* (Torvela, Ojala), *Heikki* Erkinp. (Matinpalon Heikki). Jähtimiehenp., mäkitupal. * 17. 8. 1850 Haukipudas[?]. Ii (Oijärvi) > Haukipudas (Jokikylä) 1857. † 5. 6. 1926 ∞ Maria Juhont. Torvela, * 23. 8. 1839, † 19. 2. 1916.
Saarn. Haukipudas luultavasti 1800-luvun lopusta lähtien. 1900-luvulla sm:ja uudenheräyksen piirissä.
Läht. Haukipudas KA; *HÄ* 1926 s. 128, 158 W. Havas.
- 262 *Luukinen* (Naama-aho) *Heikki* Antinp. Uudistilallisenp., torpp., miilunpolttaja. * 7. 4. 1841 Utajärvi. > Haukipudas 29. 6.–22. 7. 1906. (Luultavasti loppuiällään oleskeli osaksi Utajärven Naamankylällä). † 29. 3. 1924. ∞ 24. 12. 1865 Beata Piirala, * 18. 9. 1841, † 24. 2. 1919.
 Poika: Juho Luukinen l. Naama-aho, * 19. 4. 1870, † 18. 6. 1918 Utajärvi, ∞ 11. 7. 1897 Riitta Holmlund, * 1. 5. 1875 Muhos.
Saarn. Utajärvi, Säräisniemi, Muhos 1800-luvun lopulla. Sekä isä että poika Juho saarn.; kertojat ilmeisesti sekoittavat etunimet (*Pms* 13/1957 J. Hatunen, 20/1960 Muhos, 34 ja 35/1962 J. V. ja H. Karjalainen).
Läht. Utajärvi, Haukipudas KA; M. Koivuneva, Utajärvi 25. 1. 1966.
- 263 *Luukinen* tai *Luukkonen, Juho*. * 24. 8. 1841 Utajärvi[?] > Amerikka 1873 (Franklin > New York Mills, Minn.). ∞ Maria Vuollet, * 1850 Lohtaja.
Saarn. Papinviran toimittaja Holmes City (*ASL* 23/1879 ym.). Muuten tuntematon.
Läht. *Ilmonen II* s. 139, 207.

Lönquist, Viktor Rikhard Mikonp. Talolli- 264
senp., its. * 24. 7. 1848 Merikarvia. > Ulvila 28. 9. 1872 > Ah-
laine (Ylikylä) 25. 10. 1874. † 13. 12. 1893. ∞ 17. 12. 1874 Kaisa
Grönholm (saarn. F. V. Lehtimäen vaimojen sisar), * 29. 10. 1853,
† 16. 5. 1884. ∞ 2) 30. 11. 1884 Hulda Josefiina Jaakont., * 7. 1.
1863.

Saarn. Ahlaine ilmeisesti 1870-luvun lopusta lähtien (*O. Virkkala* laud.kirj. s. 37). Sm:ja Merikarvia (*SS* 1888 s. 153; *SL* 1936 s. 191), Pomarkku (Kert. Pomarkun srk:n tilasta 1887, Tu-
run tklin arkisto E VI 135 Noormarkku).

Kirj. *KK* 1885 s. 70–72; *HÄ* 1926 s. 79 (*L:n* kirj. Poriin 20. 7.
1892).

Läht. Ahlaine, Ulvila KA.

Löytövaara, Juho → Kellinsalmi.

Maaherra, Heikki Heikinp. Itsellisenp., maanvilj. 265
(Amer.). * 1822[?] Ruotsin Ylitornio (Kuivakangas). > Norja,
Hammerfest n. 1847 > Amerikka 28. 5. 1875 (Kuparisaari >
Pendleton, Ore. 1877). † 28. 7. 1887. ∞ Hammerfest 16. 6. 1851
Priita Henrikint. (Norjan suomalais.), * 12. 8. 1829 Talvig, † 11. 7.
1910.

Saarn. Lest. Hammerfestissa 1850-luvulla. Saarn. Hammerfest
ainakin 1860-luvulta alkaen (Kert. Amanda Johansen, Miettisen
kok.). Papinviran toimittaja Pendleton ennen v:ta 1884 (*KK* 1884
s. 176; *ASL* 47/1884).

Läht. Övertorneå, Hammerfest KA; *AS* 1911 s. 138–141 J. Lu-
mijärvi; *Ilmonen II* s. 246.

Mælen, Nils Henrik Nilsinp. (Mellan Niila). * 23. 266
6. 1845 Lyngen (Storfjord). † 19. 12. 1924. ∞.

Ilmeisesti suomalais. tai saamel. syntyperää.

Saarn. Lyngen. Sm:ja Pohjois-Raisi (Nordreisa) 1890-luvulla
(*Under vandrigen* 4/1951), Vesisaari 1906–1909 (*A. Brune* Den
levende kristendom i Vadsø, Norvegia sacra 14, s. 75), Kaaresuvan-
to (J. Sirkanmaa 31. 12. 1900, Koskamon kok.). Lyngenin lest.

Läht. Lyngen KA; *HÄ* 1925 s. 43; *Sivertsen* s. 237 s.

- 267 *Mainio* (alk. Päckilä), *Tuomas* Heikinp. Talollisenp., tal. * 2. 12. 1852 Liminka. > Paavola (Ruukki) 3. 5.—16. 6. 1890. † 12. 9. 1932. ∞ 11. 4. 1878 Maria Iinatti l. Kivimäki, * 31. 7. 1852 Pudasjärvi, † 1. 8. 1924. ∞ 2) 10. 6. 1928 Anna Juhont. Holappa, * 31. 8. 1867 Puolanka, † 1. 10. 1943.

Saarn. Lest. n. 1880 >. Saarn. luultavasti jo Liminka (*Pms* 40/1957). 1900-luvun alussa sm:ja Kainuu, Pohjois-Savo (*Pms* 44/1956, 10/1955) ym.

Läht. Liminka, Paavola KA; *SL* 1932 s. 277.

Majava, Aappi → Nikinmaa.

- 268 *Malmström*, Espoo. Mainittu Helsingin kok:een osallistuneena saarnaajana (*SS* 1889 s. 154).

Malo, Antti → Tukki.

- 269 *Mannerheim* (alk. Pettersson), *Juho Heikki* Kalenp. Torpparinp., maalarimestari. * 20. 1. 1854 Sysmä. > Tampere 14. 1. 1865; Messukylä > Tampere 2. 11. 1866 > Helsinki 17. 3.—24. 10. 1870 > Tammela (muuttokirja otettu > Viipuri) 19. 10. 1874 > Helsinki 9. 10.—16. 11. 1875 > Tammela (Sukula > Forssa) 26. 9.—5. 10. 1876 > Nurmijärvi (Uotila) 5. 10.—28. 11. 1883 > Helsinki 15.—20. 6. 1890 > Tuusula (Rusutjärvi) 28. 9. 1894. Asui senkin jälkeen osaksi Helsingissä. † 9. 2. 1917. ∞ 26. 2. 1876 Kustaava Samuelint., * 29. 8. 1851 Tammela, † 24. 5. 1931 (*HÄ* 1931 s. 187).

Saarn. Lest. jouluna 1880 saarn. K. K. Lindgrenin vieraillessa Helsingistä Forssassa. Helsingin kok. (*SS* 1889 s. 154). Sm:ja Urjala 1890-luvulla (*VÄ* 1950 s. 71) ym. Kävi Kittilässä 1896. Uusherännyt. 1900-luvulla saarn. vähässä määrin.

Kirj. Hanhi-Pietin kok. (Pettersson 1896 H:lle).

Läht. Sysmä, Tampere, Helsinki, Tammela, Nurmijärvi, Tuusula KA; *Kolk.* 1917 s. 282—285; Kert. Naimi Mannerheim, * 9. 2. 1889.

Mannila, Jaakko → Syrjälä.

Mannila, Juuso → Runtti.

Manninen, Arndt. Torppari. * 1. 12. 1858 Juva 270
(Tuhkala > Kilpola 1902). † 28. 6. 1932. ∞ 14. 3. 1880 Alina
Katriina Hämäläinen, * 16. 8. 1853, † 7. 8. 1882. ∞ 2) 6. 5. 1883
Maria Henriika Härkönen, * 25. 8. 1844, † 9. 8. 1924. ∞ 3)
1. 1. 1928 Hilda Maria Laatikainen, * 14. 3. 1875, † 1. 10. 1949.

Saarn. Juva 1800-luvun lopulta alkaen (*Pms* 37/1956).

Läht. Juva KA; *SL* 1955 s. 237 K. Malmberg; L. Hakamies,
Juva 2. 3. 1964.

Mansikka-aho, Iisakki Iisakinp. Torpparinp., 271
torpp. * 29. 5. 1840 Pomarkku (Uusikylä). † 4. 8. 1925. ∞ Anna
Kreeta, * 29. 4. 1827 Siikainen, † 31. 7. 1913.

Saarn. Pomarkku 1880-luvulla (KN 4. 4. ja 14. 6. 1886. Kert.
Pomarkun srk:n tilasta 1887, Turun tklin arkisto E VI 135 Noor-
markku). Muuten tuntematon saarnaajana.

Läht. Pomarkku KA; *HÄ* 1926 s. 12.

Mariapori, Juha Erkki Iisakinp. (Iisakin Erkki). 272
Talollisenp., its., maanvilj. (Amer.). * 7. 4. 1845 Alajärvi. >
Kittilä 21. 1. 1868 > Alajärvi 4. 4. 1869 > Kittilä 30. 3. 1870 >
Alajärvi. > Amerikka 1873 (Ohio > Kuparisaari > Kingston,
Minn. 1890). Ottanut Alajärveltä tod:n > Amerikka 24. 8. 1873,
1876, 1891, 1899 ja 1901. Käynyt 8 kertaa kotimaassa. ∞ 11. 7.
1869 Liisa Juhant. Orava, * 1. 8. 1846 Alajärvi, † 31. 8. 1914.

Saarn. Toi lestadiolaisuuden Ruijan kalastusmatkoiltaan Ala-
järvelle n. 1870 (*Johansson* s. 196; *Pms* 48/1961). Sm:ja Lappajärvi
syksyllä 1877 (Kert. J. E. Mikkola, Miettisen kok.), Jalasjärvi n.
1879 (*O. Virkkala* Alkulähteille s. 47). »Kaikkien [Alajärven] rip-
piläisten pääpappi» (Alajärvi KA, kirkkokurinalaisten luettelo
9. 3. 1885). Amerikassa saarnaamisesta ei tietoa.

Läht. Alajärvi KA; *Ilmonen II* s. 164.

Marjeta, Salmo → Kieri.

Markkanen, Juho Heikinp. (Vilhelmi Markkasen veli). 273
Torpparinp., torpp. * 17. 9. 1830 Leppävirta (Reinikkala). † 13.
10. 1901. ∞ 1853 Serafia Oksman, * 14. 1. 1831 Leppävirta, † 19.
5. 1911.

Tämä on mahdollisesti saarn. Juho Markkanen.

Saarn. Leppävirta (KK 1884 s. 33).

Kirj. KK 1883 s. 150 s.

Läht. Leppävirta KA.

- 274 *Markkanen, Vilhelmi* Heikinp. Torpparinp., torpp., tal. * 23. 8. 1836 Leppävirta (Reinikkala, Hyvärinsalmi > Kurjala 1879). > Kuopio msrk. (Lamminharju) 2.—28. 1. 1909 > Vehmersalmi 1920 srk:n jaossa. † 14. 9. 1921. ∞ 10. 3. 1877 Leena Stiina Savolainen (saarn. J. Savolaisen sisar), * 29. 12. 1849 Leppävirta, † 29. 3. 1931.

Val. srk:n urkujen hankkimista valmistelevaan komiteaan 20. 6. 1875, kirkoll. kirjojen tarkastuskomiteaan 1880, 1885. Pyhäkoulunop.

Poika: saarn. Juuso Markkanen, * 10. 1. 1878.

Saarn. »Lainalaisessa tilassa» 12 v. Leppävirran heränneiden puhujana. Lest. ja saarn. Leppävirta todennäköisesti 1873 > (KK 1885 s. 46; Leppävirta KN 7. 5. 1876). Sm:ja Jyväskylä ym. 1885, Pohjois-Savo 1800-luvun lopulta alkaen, 1900-luvun alussa Tornion seutu ym. (Kemin rauhanyhd:n kassakirja 12. 1. 1904, 13. 2. 1905, 1906: 2 kertaa). Vanhoillisten edustajana sovintokok:ssa 1911, vuosikokoussaarn. 1907, 1909, 1910, 1913.

Kirj. Muutama sana kirkon-käymisestä ja pyhäkouluista, ynnä Aamu- ja ehtorukous sunnuntaikouluissa. Kirj. — Leppävirroilta. Kuopio 1870. 16 s.

KK 1885 s. 46 s., 1886 s. 29—32; AS 1909 s. 140 s.; SL 1913 s. 271 s.

Sanomalehtikirj.: *Tapio* 49/1871, 4 ja 17/1872 (Leppävirran kirjeitä).

O. H. Jussilan kok. (7. 2. 1892 Heikki J:lle); Rantalan kok. (1902, 1908 R:lle).

Läht. Leppävirta, Kuopio msrk., Vehmersalmi KA; *Johansson* s. 193; SL 1921 s. 146 s.; *H. Jussila* Kutsujan armo s. 39 s.; ZM 1955 s. 162—165 A. Forsslund; *Kullervo Hulkko* Vilhelm Markkanen 1836—1921. — Kointähti 1962 s. 4—8; Kert J. Markkanen.

Martin → Marttiini.

Marttala, Aapo (Aabraham) Aaponp. Torpparinp., 275
puuseppä. * 8. 5. 1850 Haapavesi. > Viipuri 21. 3. 1880 (Näyttää
n. v:sta 1870 oleskelleen poissa Haapavedeltä). Viipuri kaup. >
msrk. 28. 12. 1895 > kaup. 15. 2. 1899 > msrk. 1906 > kaup. 1919.
† 26. 7. 1925. ∞ Agnetta Paulint. Reinikainen, * 5. 8. 1848 Lep-
pävirta, > Viipuri 11. 6. 1872.

Saarn. Viipurin seutu ilmeisesti 1880-luvulta alkaen. Helsingin
kok. (SS 1889 s. 153). Kävi Kittilässä, mutta luopui uudestaheräyk-
sestä jo ennen v:ta 1902. Etelä-Suomen esikoislestadiolaisuuden
tunnetuimpia saarn. 1900-luvun alussa.

Kirj. *Vanhinten kirja II* s. 165 s.

Vettasjärven kok. (1908 Jellivaaraan).

Läht. Haapavesi, Leppävirta, Viipuri msrk. KA; *VLKYJ VII*
s. 6 s.; Kert. A. Vainikka.

Marttala, Juho Pekanp. Talollisenp., maanvilj. 276
(Amer.). * 27. 3. 1838 Haapavesi (Mustapää). > Amerikka n.
1865 Norjan kautta (Cokato > Franklin, Minn., 1875). † 25. 2.
1910. ∞ Cokato 1873 Maria Hirvelä, * 1. 5. 1851 Tyrnävä (*Ilmo-
nen II* s. 139 ilmeisesti virhe).

Saarn. Aapo Marttala oli mahdollisesti serkku.

Saarn. Franklinin srk:n opettaja ainakin 1890 >.

Kirj. *ASL* 13/1884; *SS Calumet* 1891 s. 106, 166 s., 1893 s. 79.
Rantalan kok. (1905 R:lle ja E. Stockille).

Läht. Haapavesi KA; *Ilmonen II* s. 139; *Siirtokansan kalen-
teri* 1936 s. 168 s.; *Saarnivaara* s. 290.

Marttiini (Martin), *Heikki*. Suutari (Amer.). * n. 277
1840 Sodankylä[?] > Amerikka (New York Mills) 1880-luvun
alussa. † n. 1900.

Saarn. Ennen Amerikkaan muuttoaan. N. Y. Mills (*KK* 1884
s. 176).

Kirj. Koskamon kok. (Vuoreija 1879 H. Parkajoelle ym.). Kir-
joittaja on luultavasti tämä Marttiini.

Läht. *SS* 1900 s. 111 A. L[aitinen]; *Siirtokansan kalenteri* 1922
s. 167, 174.

- 278 *Marttiini* (Martin, Pekkala), *Juho Heikki* Pekanp. Talollisenp., tal. * 5. 1. 1841 Sodankylä (Kierinki). † 9. 2. 1920. ∞ 4. 9. 1864 Anna Kaisa Juhont. Sassali, * 28. 7. 1839, † 13. 4. 1906.

Saarn. Sodankylä, Sompio ym. (Paulaharju 37305; *AS* 1904 s. 100, 1906 s. 164). *Sm:*ja Kittilä 1890-luvulla (*H. Jussila* Kutsujan armo s. 55), Helsinki (*AS* 1904 s. 179).

Läht. Sodankylä KA.

- 279 *Matikainen* Inkerinmaalta mainitaan Helsingin kok:een osallistuneena saarn:na (*SS* 1889 s. 153). Kotipaikka mahdollisesti Hietämäki (Kert. Anna Virolainen, Virkkalan kok.).

- 280 *Matilainen, Vilho* Pekanp. Talollisenp., aliupseeri, kauppias (Hollola), ratamestari. * 10. 1. 1838 Rautalampi. Tuusula > Orimattila 1868 > Hollola (Lahden kylä) 31. 3. 1876 > Messukylä 9. 2. 1884 > Lappeenranta 4. 8. 1884 > Orivesi 27. 10. 1885 > Kymi 7. 6. 1890 > Jaakkima 11. 2.—8. 4. 1895 > Kurkijoki (Elisenvaara) 4. 1. 1901. † 21. 9. 1913. Oleskellut rautatien-rakennustyön aikana mm. Laukaassa 1890-luvulla (*Pms* 1/1955). ∞ 13. 6. 1864 Maria Matilda Korenius, * 7. 5. 1847 Orimattila, † 28. 5. 1899 (Kuopiossa).

Saarn. Lest. n. 1887 >. *Saarn.* ja *sm:*ja 1890-luvulta alkaen Laukaa, Heinävesi, Himanka (*Pms* 1/1955, 23/1957; Kert. F. Pöyhtäri) ym. Vanhoill. lähetystoimikunnan sm. Kitee 1909, Tammisaari 1911, vuosikokoussaarn. 1908.

Kirj. *SS* 1900 s. 88 s. (vaimon muistokirj.); *AS* 1911 s. 75 s., 190 s.

Läht. Rautalampi, Orimattila, Hollola, Messukylä, Lappeenranta, Orivesi, Kotka, Jaakkima, Kurkijoki KA; *SL* 1913 s. 328.

- 281 *Matoniemi, Olli* (Ole). Isä: norjalainen Peder Olsen, * n. 1819 Skjervø, ∞ 2) Vesisaari 21. 11. 1864 Susanna Maria Halonen, * Sodankylä. Kalastaja, kaivostyöl. (Amer.). * 25. 7. 1848 Vesisaari. > Amerikka 15. 7. 1873 (Kuparisaari > Lake Norden, Et.-Dakota 1899 > Black Hills). † 24. 6. 1925. ∞ Vesisaari 12. 1. 1868 Elsa Karoliina Antint. (Uusi-) Salmi, * 23. 3. 1842 Kit-

tilä (kk.), † 17. 7. 1916. ∞ 2) 1918 Edla Maria Vuopio, * 1856 Ylitornio.

Saarn. Calumetin ap.-lut. srk:n valtuusmies 1870-luvun loppulla (ASL 24/1879 ym.). J. Takkisen toveri tämän viimeisellä Suomen matkalla 1891–1892. Sm. Suomi ja Ruotsi 1906 (VLKYJ VII s. 34). Amerikan esikoislestadiolaisuuden johtomiehiä.

Kirj. Val. krist. k. II s. 54 s.; SS Calumet 1892 s. 33, 39 s., 49 s., 52 s.; AWK s. 168 s., 177 s., liite s. 11–19; Vanhinten kirja II s. 209 s.

Koskamon kok. (4 kirj. K:lle 1881–1886); Wettaisen ja Vettasjärven kok. (10 kirj. 1897–1914).

Läht. Vadsø, Kittilä KA; Ilmonen II s. 297; Saarnivaara s. 310.

Mattila, Juho Jaakko Isakinp. Itsellisenp., seppä, 282
työnjohtaja. * 31. 7. 1849 Rantsila. > Lumijoki 1852 > Oulu 1865 > Liminka 4.–8. 5. 1871 > Muhos 1877 > Liminka 2. 5. 1881 > Oulu 19. 5. 1889 > Ylivieska 1. 11. 1909 > Oulu 3. 6. 1912 > Raahe 21. 10. 1918 > Oulu 25. 8.–5. 9. 1919. † 16. 11. 1925. ∞ 20. 1. 1871 Eeva Stiina Matint. Lodvonen, * 23. 2. 1834 Muhos, † 8. 5. 1896. ∞ 2) 13. 12. 1896 Maria Josefiina Nikkilä, * 10. 11. 1861 Oulu, † 1. 2. 1935 (SL 1935 s. 133).

Saarn. Lest. n. 1870 >. Saarn. ainakin 1890-luvulta alkaen Oulu (S. Thauvón 12. 4. 1895, P. O. Grapen kok.). Oulun vanhoill. lähetystoimikunnan perustajia 1906, pjoht. ja johtokunnan jäsen. Lähetystoimikunnan sm:ja Pietari, Itä-Suomi ym. 1907–1912. SRK:n vuosikokoussaarn. 1923.

Kirj. Rantalan kok. (1923 R:lle).

Läht. Rantsila, Oulu, Liminka, Ylivieska, Raahe KA; SL 1925 s. 182 s. A. Rautio.

Mattila (Eerikkilä), Juho Niklas Jaakonp. Talolli- 283
senp., tal. * 19. 11. 1850 Saloinen. † 4. 2. 1916 (sm:lla Kalajoella). ∞ 13. 5. 1876 Kaisa Kustaava Pokela t. Nokela, * 7. 6. 1856 Pyhäjoki, † 16. 3. 1930 (HÄ 1930 s. 120).

Saarn. Lest. ja saarn. n. v:sta 1869 alkaen Siika-, Pyhä- ja Kalajokilaakso (Uusi Suometar 119/1875 A. Nyholm; KK 1886 s. 103, 1887 s. 78). Saarnakielto Pyhäjoki KN 20. 12. 1885, 23. 2. 1896. Saarnasi Helsingin kok:ssa (SS 1889 s. 146). Uudenheräyksen saarn.

Kirj. Saarenpään kok. (1912 S:lle).

Läht. Saloinen, Pyhäjoki KA; *Kolk.* 1916 s. 85–87, 130–135, 226–230.

Mellan Niila → Mælen.

Meriläinen, Antti → Tyvi.

Meri-Pietari → Fjeldal.

Miekka-Kristo → Lohi.

- 284 *Miettinen, Erkki Juhana* Laurinp. Talollisenp., lasitehtaan työmies ja työnjohtaja, kauppias. * 15. 1. 1841 Tuusniemi. > Venäjä (työmatkatod. 31. 8. 1860 ja 26. 4. 1861, oleskellut sisä-Venäjäällä ja Pietarissa n. 20 v.) > Miehikkälä (Kalliokosken lasitehdas) 18. 10.–10. 11. 1882 > Kymi (Kotka) 20. 3. 1886 > Valkeala (Kouvola) 20. 11. 1905. † 9. 11. 1911. ∞ Venäjä 1860-luvulla Kristiina Katariina Antint. Pitkänen, * 14. 2. 1844 Tuusniemi, oleskellut Venäjäällä v:sta 1861, † 5. 3. 1906.

Saarn. Lest. Pietarissa ilmeisesti 1870-luvulla. Mahdollisesti toi lestadiolaisuuden Tuusniemelle. Saarn. Kotka n. 1884 > (KK 1885 s. 152; *HÄ* 1935 s. 156). Helsingin kok. (SS 1889 s. 154).

Läht. Tuusniemi, Virolahti, Kotka, Valkeala KA; *Kolk.* 1912 s. 335–337; *VÄ* 1944 s. 74 M. E. Miettinen.

- 285 *Miettinen, Olli* Laurinp. (edellisen veli). Talollisenp., työmies, tal. * 9. 7. 1850 Tuusniemi. > Kuopio 25. 11. 1882–30. 1. 1883 > Maaninka 22. 2. 1916 > Leppävirta (Näädänmaa) > Suonenjoki (Vehvilä) 21. 9. 1921. † 26. 4. 1922. ∞ 28. 8. 1882 leski Ristiina Loviisa Kröger, * 14. 4. 1853, † 8. 11. 1923.

Veli: tal. Heikki Miettinen, * 18. 2. 1855, † 28. 8. 1920 Tuusniemi, myös mainittu paikalliseksi puhujaksi (SKHS:n arkisto I 1 s. 37); kirj. SS 1889 s. 109 s., 1890 s. 250 s., *Kolk.* 1911–1913.

Saarn. Kuopio 1880-luvulta alkaen (KK 1887 s. 167). Sm:ja Tuusniemi (SS 1889 s. 109), Pielavesi, Karttula 1890-luvulla (*SL* 1947 s. 59; *E. Hyvärinen* Karttulan seurakunta, 1913, s. 110: Karttulan KN:n saarnakielto 1895), Hamina, Kotka (*Kolk.* 1904 s. 40). Helsingin kok. (SS 1889 s. 153).

Kirj. Kolk. 1912. s. 95 s.

Hanhi-Pietin kok. (1898, 1901 H:lle); Mikkolan kok. (13 kirj. 1899—1918 M:lle).

Läht. Tuusniemi, Kuopio, Suonenjoki KA; *HÄ* 1922 s. 107 s.

Mikkeli Speini → Korvatus.

Mikkelsen, John. —Saamelainen. * 22. 3. 1837 Lofoten (Herjangen, Ankenes). † 21. 10. 1916. 286

Veli: Ole Mikkelsen, † n. 1870, myös mainittu saarn:na (*Sivertsen* s. 286).

Ei osannut norjan kieltä.

Saarn. Ofoten mahdollisesti 1850-luvun puolivälistä alkaen (R. Eliassenin mukaan vasta 1880-luvun alusta). Ofotenin seudun johtavia saarn:ia. Sm:ja koko Pohjois-Norja. Lukuisia matkoja Ruotsin Lappiin 1850-luvulta alkaen. Länsilest.

Läht. H. Kvandahl Samefolks historie, 1925, s. 85 s.; *Sivertsen* s. 283—286, 290 s. ym.; Kert. M. Mikkelsen ja R. Eliassen, Miettisen kok.

Mikkelsen, Mikkel (Mikal). Saamelainen. * 14. 6. 1859 Ofoten (Herjangen). † 22. 9. 1939. 287

Saamen kielen lisäksi oppi norjan sekä aikuisena suomen.

Saarn. Lest. lapsuudesta lähtien. Saarn. ilmeisesti 1880-luvulta alkaen. Myöhemmin sm:ja koko Pohjois-Norja. Länsilest.

Kirj. Vettasjärven kok. (5 kirj. 1916—1928).

Mikkel Mikkelsen-nimisiä saamelaissaarn:ia lisäksi: 1) Ofotenin ensimmäinen paikallinen saarn., † ehkä 1860-luvun lopussa (*Sivertsen* s. 283, 286); 2) Lyngenin saarn. ja E. Johnsenin sm.-kumppani 1900-luvulla (*Sivertsen* s. 237).

Läht. Kert. M. Mikkelsen, Miettisen kok.; *Daniel Josefsen* Minnetale over Mikal Mikkelsen. Særtrykk. 1941 (*D. Sivertsen* Læstadianismen og samene, Sameliv 1959—1960, 1961, s. 139); *Sivertsen* s. 290, 292, 302.

Mikko, Kustaa Heikinp. (»Kraatari-Kusto»). Talolli- 288
senp., paimen, räätäli. * 5. 3. 1826 Korpilompolo. > Pajala (Täräntö) 1845. † 1917 Täräntö. Naimaton.

Saarn. Tärännön pitkäaikainen rukoustenpitäjä (*Tärendö för-*

samling, Haparanda 1952, s. 18). Sm. Haaparanta 1875 (*AS* 1908 s. 7 s.).

Kirj. SS Calumet 1891 s. 107 s., 1892 s. 16, 1895 s. 62 s.

Läht. Tärendö KA.

- 289 *Mikkola, Juho Erkki* Marianp. Renki, puuseppä.
* 24. 12. 1851 Alajärvi. > Vimpeli 1868 > Lappajärvi (Savonkylä, Olli) 24. 12. 1870–29. 1. 1871 > Joensuu 10. 12. 1925 > Kouvola 14. 1. 1931. Asui Pietarissa 1875–1876, 1877, 1882–1903, Kuokkalassa 1903–1922 (muuttotod. Lappajärvi > Pietari 24. 4. 1882–11. 2. 1884). † 27. 5. 1936 Kouvola. ∞ 4. 10. 1873 Liisa Jaakont. Karvala, * 13. 9. 1848 Lappajärvi, † 2. 2. 1928 (*HÄ* 1928 s. 62 s. E. Piispanen).

Saarn. Lest. Lappajärvellä v:sta 1877. Saarn. Lappajärvi, Pietari n. v:sta 1878 (*KK* 1883 s. 146). Helsingin kok. (SS 1889 s. 153). Kävi 4 kertaa Kittilässä 1887–1898. 1890-luvulta lähtien uudenheräyksen johtava saarn. Pietarissa ja Kaakkois-Suomessa. Sm:ja Helsinki (SS 1892 s. 37), Turku, Joensuu (Ida Harlin 8. 9. 1893, 17. 4. 1899, Heikeliana), Jalasjärvi (*Kolk.* 1900 s. 112), Tornio ym. Uudenheräyksen edustaja sovintokok:ssa 1911.

Kirj. SS 1889 s. 7–9; 1894 s. 257–259; *Kolk:n lähetyssanomio* 1908 s. 27 s.; *HÄ* 1936 s. 93 ym.

Hanhi-Pietin kok. (10 kirj. 1888–1902 H:lle sekä jäljennös M:n 1902 kirjoittamasta Pietarin uudenheräyksen ja narvalaisuuden vaiheita koskevasta kertomuksesta); Paksuniemen kok. (1897, 1900 P:lle); Saarenpään kok. (22 kirj. 1900–1914 S:lle); Mikkolan kok. (yli 100 kirj. v:sta 1906 Liisa Mikkolalle, muutamia konsepteja ym.).

Läht. Alajärvi, Vimpeli, Lappajärvi, Pietari P. Marian srk., Joensuu, Kouvola KA; Mikkolan kok.; Kert. J. E. Mikkola, Miettisen kok.; *HÄ* 1936 s. 96, 101, 132 s. (M:n kert. hengellisestä kehityksestään, kirj. Y. A. Nummi), 133 s. K. H. Heiskanen; *H. Jusila* Kutsujan armo s. 100.

Mikkola, Juuso → Soronen.

- 290 *Mikkola* (Hannula, Sulasalmi), *Lauri* Laurinp. Uudistilallisenp., tal. * 4. 1. 1847 Kuolajärvi. † 22. 1. 1924. ∞ 24. 6.

1871 Riita Maria Heikint. Ruopsa, * 20. 5. 1851 Kemijärvi, † 14. 3. 1946. (2. poika: Lars Leevi 26. 1. 1875).

Saarn. Kuolajärvi (*Johansson* s. 189; *Laitinen* s. 91; *Pms* 18/1963 A. Kultanen).

Läht. Salla KA; *HÄ* 1924 s. 47, 76.

Mikkola, Olli Mikonp. Talollisenp., tal. * 18. 10. 1829 Sodankylä (Vaalajärvi). † 25. 2. 1919. ∞ n. 1847 Kreeta Sofia Torvinen, * 26. 1. 1830, † 29. 4. 1898. 291

Saarn. Lest. »etsikkomme alusta», n. 1869 >. Saarn. Sodankylä (*Johansson* s. 189; *AS* 1906 s. 164; *Laitinen* s. 34; Paulaharjun kok. 37305). Sm:ja Kemijärvi, Inari ilmeisesti 1860-luvun lopusta lähtien (*K. A. Heikel* Kertomus hengellisistä liikunnoista, 1873, s. 34, 36; *J. Wirkkula* 31. 3. 1883, *Heikeliana*).

Kirj. Kolk. 1918 s. 236–238.

Läht. Sodankylä KA; *HÄ* 1919 s. 60.

Mikkonen, Juho Laurinp. Talollisenp., tal. * 8. 7. 1832 Utajärvi (Juorkuna). > Oulu msrk 8. 3. 1896 > kaup. 15. 3. 1902. † 10. 12. 1913. ∞ 21. 4. 1864 Stiina, * 29. 6. 1839, † 12. 2. 1892. ∞ 2) 9. 2. 1896 Sofia Toivari, * 19. 5. 1844, Oulu > Utajärvi 24. 1. 1896. 292

KN:n jäsen 1875–1891.

Saarn. Juorkunan vanhan seuratalon isäntä ja saarn. (*Pms* 13/1957 ym.). Sm:ja Puolanka mahdollisesti 1870-luvulta alkaen (*SL* 1931 s. 114). Vanhoill. lähetystoimikunnan perustajia 1906, vuosikokoussaarn. 1908.

Läht. Utajärvi, Oulu msrk., kaup. KA; *SL* 1914 s. 68–69 J. Lahti.

Milén (Varjola, Kittilä), *Niklas*. Tal., talonomistaja. 293
* 30. 5. 1868 Orimattila. > Hollola 9. 4. 1898 > Lahti > Jämsä 27. 12. 1912 > Orimattila 10. 5.–19. 6. 1916 > Hausjärvi 30. 10. 1923 > Lahti 17. 12. 1927. † 10. 2. 1930. ∞ 27. 6. 1890 Vilhelmiina Simolin, * 11. 12. 1870 Orimattila, † 28. 1. 1898. ∞ 2) 21. 8. 1898 Olga Johanna Toivonen, * 18. 11. 1876, † 27. 1. 1921. ∞ 3) 25. 9. 1921 Aina Johanna Liuksiala, * 1. 2. 1897 Karkku, † 14. 2. 1963.

Saarn. Lest. n. 1895 >. Saarn. luultavasti 1890-luvun lopusta alkaen. 1900-luvulla esikoislestadiolaisen lähetystoimen johtajia.

Kirj. SS 1896 s. 86–88, 1897 s. 77–79.

Vettasjärven kok. (7 kirj. 1905–1918 Jellivaaraan).

Läht. Orimattila, Lahti, Jämsä KA; *VULKY VII* s. 20–23.

Muodoslompolo, Heikki → Parkajoki.

- 294 *Mursu, Juhonp.* Talollisenp. * 2. 6. 1847 Ii (Oijärvi). > Amerikka (New York Mills, Minn.) n. 1880 (vaimo pari v. myöhemmin). † 26. 10. 1911. ∞ 15. 10. 1876 Kaisa Antint. Höyhtyä, * 20. 8. 1857 Ii, † 8. 5. 1942 Amerikka.

Saarn. Papinviran toimittaja ja saarn. N. Y. Mills 1883 > (KK 1884 s. 176). Sm:ja Cokato ym. (ASL 12/1886, 17/1887, 8, 9/1888), Suomi ja Pohjois-Ruotsi P. Raattamaan kanssa 1890–1891 (SS 1891 s. 84; J. Fr. Thauvón 23. 3. 1891, Heikeliana), Yhdysvaltojen keski- ja länsivaltiot, Kanada.

Kirj. ASL 17, 51/1882; AS 1906 s. 181–184.

Rantalan kok. (2 kirj. 1903 R:lle).

Läht. Ii KA; J. W. Lähde Saarnaaja Johan Mursun elämäkerta. N. Y. Mills, Minn., 1912. 29 s.; *Siirtokansan kalenteri* 1940 s. 146; *Saarnivaara* s. 290.

- 295 *Mustola* (alk. Kaski, Pietilä), *Jooseppi* Heikinp. Maanviljelijänp., kalastaja ym. (Amer.). * 8. 8. 1850 Lohtaja. > Himanka > Kalajoki 13. 9. 1871 > Pyhäjoki (Parhalahti) 1876 > Kalajoki 1878. > Amerikka 1880 (Minneapolis > Poinsett, Et.-Dakota > Astoria, Ore. > Clatskanie, Ore.). † 9. 3. 1937. ∞ Himanka 1869 Sanna Serafiina Hukka, * 16. 7. 1851 (Pönttiö), † 15. 2. 1928.

Saarn. Papinviran toimittaja Poinsett (KK 1884 s. 176). Saarn. Astoria J. Lumijärven työtoverina (Lumijärvi 2. 11. 1887, Koskamon kok.; ASL 48/1887). Sm:ja Pendleton, Washington (ASL 1/1888, 51/1889, 2, 50/1890), myös idän valtiot.

Läht. Kalajoki KA; *Siirtokansan kalenteri* 1938 s. 208.

- 296 *Mutanen, Iivana* Iivananp. Talollisenp., tal., työmies. * 1853 Liperi (Harmaasalo). > Kontiolahti (myöh. Pielisensuu, Mutala) 1899. † 1908. ∞ 1876 Anna Hartikainen.

Veli: Olli M., † 17. 6. 1887 (SS 1889 s. 39–44).

Saarn. Lest. ja saarn. ainakin 1880-luvulta alkaen. Sm:ja Heinävesi (Kert. Maria Nykänen, * 1878), Kuusjärvi 1896 (E. Salokas Laestadiolaisuus Liperissä 1800-luvun loppupuolella, Hist. arkisto 47, 1940, s. 430 s.). Syrjäytyi lankeemuksen vuoksi. Ortodoksi.

Läht. K. Mäntylä past.kirj. s. 15, 78–80.

Muukkola »Taipalsaarelta, Lappeen pitäjästä», mainitaan 297 Helsingin kokkeen osallistuneena saarn:na (SS 1889 s. 154). Tuntematon, ellei tarkoita saarn. Mikko Hulkkosta.

Mykkälä, Erkki Lassinp. (Pikkukentän Erkki). Itsel- 298 lisenp., torppari. * 1. 3. 1833 Ruotsin Karunki (Tossa > Keräsjänkä n. 1870). † 10. 7. 1927. ∞ 12. 4. 1857 Eeva Matilda Juhantint. Mustajärvi, * 22. 8. 1835 Karunki, † 24. 12. 1915.

Saarn. Ruotsin ja Suomen Karunki.

Läht. Karl Gustav KA; SL 1927 s. 133.

Myllylahti (Ojalehto), *Heikki* Reetenp. Talolli- 299 senp., tal. * 21. 9. 1833 Haapajärvi. † 31. 11. 1903. ∞ Priita Matint. Lind, * 26. 4. 1831 Haapajärvi, † 21. 5. 1903.

Veljenpoika: Tapani Ojalehto, * 25. 12. 1875 Haapajärvi, > Pyhäjärvi O.l. 1916 > Kanada 1927 > Astoria, Ore. 1931, saarn. n. 1900 > (Havas s. 80 ym.).

Saarn. Haapajärvi (Pms 17/1956 A. Törölä). Sm. Pyhäjärvi O.l. (Röster från Sion 1894 s. 142).

Läht. Haapajärvi KA.

Mähönen, Samuli Samulinp. (Laatikkalan Samppa, Laa- 300 tikkalainen). Talollisenp., tal. * 17. 11. 1850 Sotkamo (Jor- maskylä). † 4. 2. 1918. ∞ 13. 7. 1873 Helena Lassint. Moilanen, * 14. 9. 1844 Sotkamo, † 7. 4. 1932.

Saarn. Lest. tervansoutumatalla Oulussa (Pms 50/1958 E. Rimpiläinen). Saarn. Sotkamo n. 1880 > (saarnakielto: KN 8. 6. 1884). Sm:ja Kajaani (OL 36/1880), Rautavaara 1880-luvun alussa (Rautavaara 1891, Hyvärisen kok.), Iisalmi (KK 1885 s. 117), Kuopio, Oulu (SS 1891 s. 29, 1893 s. 119), Joensuu, Nurmes (Sofia Harlin 15. 4. 1893 ym., Heikeliana). Uusherännyt.

Mäkivaara

Läht. Sotkamo KA.

Mäkelä, Mäki-Antti → Pääatalo.

Mäkiranta, Jaako → Katila.

- 301 *Mäkivaara, Frans Johannes.* Isä: saarn. J. Gråbacka. Torppari, tal., seppä. * 5. 6. 1862 Ahlainen. † 23. 8. 1962. ∞ 21. 5. 1887 Aleksandra Josefiina Juhont. Uksjärvi, * 23. 8. 1865, † 28. 4. 1946 (*VÄ* 1946 s. 64).

Saarn. Lest. ja lähinnä paikallinen saarn. 1890-luvulta alkaen (*HÄ* 1932 s. 53 s.).

Kirj. SS 1900 s. 252. Useita kirj:ia *Kolk.* 1903 >, *HÄ*, *VÄ*. Mikkolan kok. (1909 M. Pulkkiselle).

Läht. Ahlainen KA; *VÄ* 7–8/1962 s. 16 s. A. Merikallio, 9/1962 s. 8 s. O. Virkkala; *VÄ:n joul.* 1962 s. 14–16 O. Virkkala, 1963 s. 19 s. E. Järvenpää.

- 302 *Mällinen, Aapo* Juhonp. Itsellisenp., maanvilj. (Amer.). * 5. 4. 1852 Tyrnävä. Otti muuttotod:n > Oulu 10. 11. 1870, ei muuttanut sinne. > Amerikka 1873 (Kuparisaari > Thomson, Minn., n. 1883). † 20. 7. 1911. ∞ Maria Liisa Pekala, * 25. 5. 1859 Torniojoella, † 24. 3. 1933.

Saarn. Papinviran toimittaja ja saarn. Duluth, Thomson ym. v:sta 1883 alkaen (*KK* 1884 s. 176; *ASL* 5/1886 ym.). J. Takkisen toverina Cokaton visitaatiomatalla (*ASL* 5. 12. 1879).

Kirj. *ASL* 7/1886 ym.

Läht. Tyrnävä, Oulu KA; *Ilmonen II* s. 228; *J. A. Mattinen* Thomsonin maanviljelysseudun historiaa, 1941, s. 16; *Saarnivaara* s. 290.

- 303 *Mäntyvaara, Juntti* (Jöns) Erkinp. Uudistilallisenp., tal. * 18. 6. 1845 Jellivaara (Mäntyvaara). † 10. 10. 1920. ∞ 11. 3. 1872 Martta Juntint., * 13. 4. 1839, † 8. 6. 1925.

Saarn. Sm. Amerikka 1893 J. Purnun kanssa (*Saarnivaara* s. 105–108). Jellivaaran saarn. (*Haaparannan lehti* 49/1898) ja vanhimpia (*AWK* 1903 s. 251, 261, 267 ym.).

Kirj. SS Calumet 1894 s. 92, 143 s., 189 s. (yhdessä J. Purnun kanssa); *Vanhinten kirja II* s. 84 s.

Vettasjärven kok. (4 kirj. 1893–1910).

Läht. Gellivare KA.

Naama-aho → Luukinen.

Naimakka, Heikki Ollinp. Uudistilallisenp., kr.-tal., 304
tunturituvan isäntä. * 19. 9. 1823 Kaaresuvanto. † 1. 5. 1909.
∞ 1847 Eeva Loviisa Juhont. Baas, * 19. 8. 1827 Enontekiö (Pa-
lojoki), † 18. 12. 1900.

Veli: saarn. Juho Matias Siikavuopio.

Saarn. Læstadiuksen ensimmäisiä lähettejä, Kittilä 1849[?] (*Miettinen* s. 60, 143). Sm:ja Lannavaara, Kaaresuvanto, Norja (SS 1891 s. 84, 1898 s. 140). Sai Antin Pietin kuoltua avustusta Ruotsin saamelaisten keskuuteen Norjaan tehtäviä sm:ja varten («Lapska missionens vänner» -yhdistyksen ptk. 10. 5. 1898 ja 5. 4. 1899, LMV:n arkisto, Tukholma).

Kirj. SS Calumet 1892 s. 9 s. (yhdessä Antin Pietin kanssa Kaaresuvannon joulukok:n puolesta).

Läht. Karesuando KA; AS 1909 s. 242.

Naimakka, Matti → Siikavuopio.

Nattavaara, Israel Israelinp. Tal. * 26. 1. 1819 305
Jellivaara (Nattavaara, Törmän talo). † 1. 4. 1914. ∞ 16. 7. 1848
leski Loviisa Ollint., Vuoddas, * 7. 12. 1822, † 19. 4. 1914.

Ilmeisesti saamelaissukuinen. KN:n jäsen ainakin 1863–1894.

Saarn. Lest. alkuheräyksen ajasta lähtien. Nattavaaran pitkäaikainen rukoustenpitäjä, muisteltu saarnaajaksi kotikylän ulkopuolellakin. Sm. Jokkmokk (Paulaharjun kok. 37692). Jellivaaran vanhimpia (AWK 1903 s. 250, 261). Alkkulan kok. 1875 (SL 1925 s. 131).

Läht. Gellivare KA.

Nauha, (Ylinauha, alk. Ventelä), *Antti* Tuomaanp. 306
Talollisenp., tal. * 14. 8. 1847 Kalajoki (Pohjankylä > Pitkäsenkylä 1875). † 27. 4. 1920. ∞ 1874 Maria Kustaava Juhont. Kivioja, * 18. 12. 1855, † 1884. ∞ 2) 1885 Matilda Aleksanterint. (saarn. Antti Rantalan sisar), * 28. 5. 1854 Pyhäjoki, † 15. 2. 1896.

Saarn. Lest. 1860-luvulta alkaen. Saarnakielto Pyhäjoki KN 23. 2. 1896. Sm. Kittilä (AS 1907 s. 78).

Läht. Kalajoki, Pyhäjoki KA; HÄ 1920 s. 125 A. Rantala.

- 307 *Neljäskunta* (alk. Hurulin, Huru), *Kaarle Heikki* Heikinp. »Neljäskunnan» ja mäkitupalaisenp., torpp., kalastaja. * 14. 8. 1840 Ruotsin Karunki (kk.). > Norja, Vesisaari (Kallijoki ym.) 13. 1. 1868. † 3. 12. 1905. ∞ 8. 12. 1861 Maria Karoliina Perttu, * 31. 3. 1842 R. Karunki.

Sisar: Kreeta Kaisa Hurulin, * 3. 12. 1831, Pajalassa 1851—1856, lest. 1850-luvulta lähtien (kirje Kukkolasta 6. 1. 1860 julk. *Hengellinen kuukauslehti*, Haaparannanlehden liite, 6/1920).

Saarn. 1870-luvun puolivälistä alkaen Vesisaari ja ympäristö. Sm:ja Kittilä (KK 1883 s. 30), Salmijärvi (SS 1893 s. 206), Hammerfest, Alta 1890-luvulla (I. Tiberger 21. 3. 1894, Koskamon kok.; Kert. A. Nalkki, Mielttisen kok.), Muonio (J. E. Liikavainio 30. 1. 1899, Haapaniemen kok.).

Kirj. SS 1892 s. 182—184, 1895 s. 235—237.

Hanhi-Pietin kok. (1881 H:lle).

Läht. Karl Gustav, Vadsø KA; AS 1906 s. 125 s. A. Brune; A. Brune Den levende kristendom i Vadsø, Norvegia sacra 14, s. 45—47, 59.

- 308 *Nevasaari, Iisakki* Tuomaanp. (Posti-Iikka). Tallollisenp., mäkitupal., kirjankaupustelija ym. * 6. 3. 1852 Sievi. > Nivala 1856 > Sievi 27. 11. 1886 > Ylivieska 28. 2. 1888 > Kemi 1. 10. 1895 > Nivala 1897 > Ylivieska (Raudaskylä) 4.—17. 2. 1899. † 7. 10. 1926. ∞ 23. 12. 1877 Liisa Sakarint., * 7. 1. 1845, † 1879. ∞ 2) 27. 8. 1882 Matleena Mikont. Sikala, * 15. 11. 1860 Sievi, † 30. 10. 1906 (AS 1906 s. 238—240). ∞ 3) 16. 8. 1908 Kaisa Kreeta Juhont. Kylmä, * 1. 3. 1861 Sievi.

Saarn. Ainakin kotiseuroissa 1880- ja 1890-luvulla. Vanhoill. lähetystoimikunnan sm. Ylivieska 1913.

Kirj. Walituita hengellisiä lauluja Sionin matkamiehille. Koikoili — — —. Ylivieska (pain. Kokkola) 1901. 128 s.

Lauluja, muistokirj:ia ym. KK, SS, AS 1887—1910.

Läht. Sievi, Nivala, Ylivieska KA; Y. Karanko past.kirj. s. 33—37.

Niemelä, Juho Matinp. (Tienvieren Juho). Talolli- 309
senp. * 25. 3. 1835 Merijärvi. † 20. 5. 1887. ∞ 29. 6. 1856 Kus-
taava Haarakangas, * 8. 10. 1832, † 20. 8. 1864. ∞ 2) Kaisa Haa-
rakangas, * 21. 1. 1841, † 25. 2. 1926.

Saarn. Merijärvi.

Läht. Merijärvi KA; KK 1887 s. 149 s. O. I. Heikel; *O. I. Hei-
kel* Muistelmia elämäni varrelta, 1929, s. 44 s.

Nija, Anders Olenp. (Huikka, Huik Antaras). Tunturi- 310
saamelainen. * 27. 10. 1817 Jukkasjärvi (Talma). † ? 6. 1878 (il-
meisesti Ofotenissa). ∞ 26. 12. 1840 Anna Nilsint. Kansa, * 8. 10.
1819 Jukkasjärvi, † 18. 8. 1899 Jukkasjärvi.

Saarn. Lest. ainakin 1850-luvulta alkaen (J. Raattamaan lapsen
kummi 1856, ym.). Alkuheräyksestä lähtien sm:ja Ibestad ja Ofoten
vuotuisten vaellusten yhteydessä; lienee asunut myös vakitui-
sesti Ofotenissa (*Vanhinten kirja II* s. 15; *Sivertsen* s. 272, 284–
287. S:n mainitsemat Huik Antaras ja Anders Hoika tarkoittavat
samaa saarnaajaa).

Läht. Jukkasjärvi KA; Kert. R. Eliassen, Miettisen kok.

Nikinmaa (Majava), *Juho Aapo* Juho Heikinp. Ta- 311
lollisenp., tal. * 11. 6. 1855 Kuusamo (Kurkijärvi). > Hailuoto
29. 6. 1873 > Paavola (Pehkola) 23. 4. 1888. † 18. 12. 1931. ∞
Kaisa Stiina Juhont. Kujala, o.s. Hahto, * 17. 3. 1847 Hailuoto,
† 22. 3. 1916. ∞ 2) 20. 4. 1918 Hilma Sofia Kalliokoski, * 8. 10.
1865 Pulkmila.

Saarn. Lest. n. 1871 >. Saarn. ainakin 1880-luvulta alkaen
Hailuoto (*Pms* 16/1960 E. Lepistö). Sm. Hailuoto (SS 1890 s. 78).
Val. SLLH:n sisälähetystyöhön 1908 (*Kolk:n lähetyssanomia* 1908
s. 43).

Läht. Kuusamo, Paavola KA; *HÄ* 1932 s. 12.

Nikkari-Tuomas → Yliantti.

Nikkilä, Heikki Laurinp. Torpparinp., uudisasukas 312
(Amerikka). * 25. 3. 1843 Simo. > Amerikka Norjan kautta n.
1873 (Kuparisaari > Savo, Dakota 1883). † 12. 10. 1914 Westboro,
Wis. ∞ 28. 5. 1865 Liisa Hanska, * 9. 2. 1841 Simo, † 9. 5. 1866.

∞ 2) Norja 1871 Kreeta Kaisa Flänkki, * 4. 5. 1851 Kemi, † 1894 Amer. ∞ 3) Liisa Koistinen, * 1842 Oulu, † 1911 Poinsett.

Saarn. Lake Norden ja Frederick, Et.-Dakota, 1894–1911 (*Saarnivaara* s. 290). Ilmeisesti Calumetin ap.lut. srk:n valtuuston ja Amerikan suomalaisen kirjallisuuden seuran johtokunnan jäsen ainakin 1879–1882 sekä papinviran toimittaja Frederick, Savo, 1887 (*ASL* 1879 >). Saarn. Dakota (J. Takkinen 28. 2. 1887, Koskamon kok.).

Kirj. *ASL* 29/1884.

Läht. Simo, Kemi KA; *Ilmonen II* s. 306; *History of the Finnish settlement in Brown and Dickey counties of South and North Dakota 1881–1955* s. 90.

- 313 *Niku, Iisakki* Iisakinp. Kr.tilallisenp., tal. * 1. 7. 1866 Jukkasjärvi (myöhemmin Vittanki, Masuunikylä). † 5. 5. 1929 (sm:lla Oulussa). ∞ 18. 1. 1896 Priita Johanna Björnström, * 20. 9. 1873.

Saarn. Lest. ja saarn. Masuunikylän heräyksen aikana n. 1890 >. Länsilestadiolaisuuden vanhimpia. Sm:ja 10 kertaa Suomi 1903–1929, Amerikka 1920 ja 1926, Länsi-Norja ym.

Kirj. *Vanhinten kirja II*, 1939, s. 81 s., 88 s., 104–107 (24. 10. 1903 = SKHS:n arkisto D 59) ym.; *AWK* 1903 s. 270–272.

Wettaisen kok. (2 kirj. 1900-luvulta); Vettasjärven kok. (n. 20 kirj. 1900-luvulta).

Läht. Jukkasjärvi-Kiruna, Vittangi KA; *Frans Larsson Wettäinen. Parakka* Isak Isaksson Nikun kuoleman muisto. I. p. ja v. (1929). 8 s.; = *Vanhinten kirja II* s. 22–25; Sama ruots.; *Minnesord över aflidne predikanterna...*, Mikkeli 1936, s. 11–15.

- 314 *Nikulas* (Nikunlassi), *Hermann* Ollinp. Mäkitupalaisenp. * 17. 2. 1862 Kemijärvi (Isokylä). > Amerikka (Republic, Mich.) 1882. † 1. 8. 1924. ∞ n. 1910 Emma Peuravaara.

Saarn. Lest. n. v:sta 1873. Saarn. 1880-luvulta alkaen Amerikka. Republicin ap.-lut. srk:n papinviran toimittaja 1894–1924. Sm:ja Amerikka. Sm:lla Ruotsin Lappi, Oulu, Teuva ym. 1898 uuttaheräystä vastaan (M. Saarenpää 2. 6. 1898, Hanhi-Pietin kok.).

Kirj. *SS* 1889 s. 102 s., 1890 s. 46–48, 1898 s. 16, 32 (N. vierailut Oulussa, matkakirjettä ei julkaistu), 1903 s. 157 s.; *AWK* liite s. 20–22.

Paikalliskirjeitä: *ASL* 1884 >.

Vettasjärven kok. (1902 ja 1903 V:lle ja Jellivaaran vanhimille); Haapaniemen kok. (2 kirj. 1899 Erkki Antille).

Läht. Kemijärvi KA; *HÄ* 1924 s. 160, 188 s. (lainattu: KK Calumet); *Saarnivaara* s. 288.

Nilsson → Kilvo, Lars Petteri, ja Springare, Kalle Juhani.

Niskan Salmo → Riekkola.

Nuortta-Andreas. † kevättälvella 1896. ∞. Saa- 315
melainen. Kotoisin mahdollisesti Kautokeinoista.

Saarn. Kaaresuvanto 1860-luvun lopulla (Kert. Hanhi-Pieti, Paulaharjun kok. 37454), Alta 1870-luvulta alkaen, Raisi (Kert. Kreeta-Kaisa Arnesen, J. A. Johannessen ym., Miettisen kok.), Enontekiö.

Läht. SS 1896 s. 76; *AS* 1904 s. 216; *Laitinen* s. 45; G. Gripenstad, Karesuando 30. 12. 1965; A. Steen, Vågsbygd 5. 8. 1966.

Nurmi, Juho Heikki Juho Erkinp. Torpparinp., 316
renki (Utsjoki). * 5. 2. 1849 Alajärvi. > Utsjoki 27. 8. 1869. Ottanut 6. 1. 1871 tod:n matkapassia varten > Venäjä, Muurmannin rannikko. > Amerikka 1871–1873 (Kuparisaari > Kokato 1878 > Kingston, Minn., 1888). † 1. 6. 1933. ∞ Utsjoki 19. 2. 1871 Priita Viekonelo, * Paltamo, † 30. 3. 1900.

Saarn. Herännäiskodista. Lest. v:sta 1873. Papinviran toimittaja Kingston 1888–1898, 1905 >, Belden, Et.-Dakota, 1898–1905. Ap.-luteril.

Läht. Alajärvi, Utsjoki KA; *Ilmonen II* s. 165; KK Calumet 1934 s. 14; *HÄ* 1934 s. 23 s.; *Saarnivaara* s. 288.

Nutti, Per Anders Perinp. (Antin Pieti). Tunturi- 317
saamelainen, katekeetta. * 28. 8. (rippikirjassa 26. 8.) 1825 Kaaresuvanto (Lainiovuoma). † 22. 2. 1898 (sm:lla Oulussa; haudattiin 11. 4. 1898 Kaaresuvannossa). ∞ 3. 4. 1853 Margreta Perint. Eira, * 15. 10. 1832, † 4. 3. 1892.

Kaaresuvannon katekeettana v:sta 1863 alkaen. KN:n jäsen ainakin 1885–1898.

Saarn. Lest. alkuheräyksestä lähtien. Kosketus norjal. saarn. J. Bomstadiin n. 1847 (*Miettinen* s. 272 s.; *O. Brännström* Den læstadianska själavårdstraditionen i Sverige under 1800-talet s. 19 s.). Læstadiuksen ensimmäisiä raittiuslähettejä, 1850-luvulla myös koulumiehenä (*Miettinen* s. 62 s., 90 ym.). Lest:n tuoja ja pääsaarnaaja Lyngenin seutu. Sm:ja Vesisaari 1894–1897 (*A. Brune* Den levende kristendom i Vadsø, Norvegia sacra 14, s. 66–72), Lannavaara, Enontekiö, Kittilä. Ensimmäinen etelän sm. Oulu ym. 1898. Sai 1895–1897 avustusta »Lapska missionens vänner»- ja »Uppsala kristliga förening»-yhdistyksiltä Kaaresuvannon saarnatoimintaa varten (*Berättelse om föreningens »Lapska missionens vänner» verksamhet* 1896 s. 29–32, 1898 s. 10 s., ym.). Sm:ja Raisi, Alta, Tromssa, ainakin 1890-luvulla Ofoten (Kert. E. Johnsen, M. Mikkelsen ym., *Miettisen* kok.).

Kirj. SS 1898 s. 40–42, 1903 s. 41–44 (1897 Sofia Nivalle, o.s. Læstadius); AS 1905 s. 29–31 (Tromssasta 1892 A. Laitiselle), 1905 s. 78; *Kolk.* 1901 s. 183–186 (1897 M. Saarenpäälle), 1913 s. 317–319 (Hammerfestista 1897 Vesisaaren seudulle), 1914 s. 366–368 (Kittilästä 1896 Pykeiaan); *HÄ* 1920 s. 51 (1897 Kittilään), 1921 s. 51 s. (1897 Maria Veijolalle); *L. Typpö* Kirjeitä wirwoitukseksi s. 80, 116–118.

Läht. Karesuando KA; Paulaharjun kok. 37575, 37775 ym.; Kert. E. Johnsen, *Miettisen* kok.; SS 1898 s. 57–59 [Al]ski [He]ll-[man]; *Röster från Sion* 1898 s. 45–48 J. F. H[ellman]. *Johansson* s. 179; *Laitinen* s. 35–39; *Hj. Westeson* Ödemarksprofetens lärjungar, 1922, s. 82–108; *Havas* s. 36–39; *A. O. Schwede* Sie kamen aus dem Torne-Tal s. 65–98 (kaunokirj.).

- 318 *Nygård, Iisakki Emil* Erkinp. Talollisenp., työmies, torpp. * 9. 11. 1851 Sievi (Kiiskilänpää). Ottanut tod:n matkaa varten 9. 11. 1878, Amerikan matkaa varten 1881. > Oulainen (Matkaniva) 10.–23. 4. 1891 > Haapajärvi 30. 11. 1896–26. 1. 1897. † 11. 8. 1910. ∞ 31. 10. 1873 Maria Henrikint. Jouhten, * 28. 5. 1850, † 17. 9. 1918.

Poika: saarn. Sakari Nygård, * 8. 11. 1880, † 11. 11. 1952 Ylivieska.

Saarn. Sm:ja Reisjärvi 1880-luvulla (Reisjärvi 1889, Hyväriksen kok.), Haapajärvi 1889 (SS 1892 s. 87), Haapajärvi, Nivala (Pms 43/1957, 7/1960). Vanhoill.

Kirj. Paksuniemen kok. (1895 P:lle).

Läht. Sievi, Oulainen, Haapajärvi KA.

Nyholm, Jakob Gustafin. Työnjohtaja, rakennus- 319
mestari. * 2. 8. 1855 Uusikaarlepyy. Pietarsaari > Uusikaarlepyy
1876 > Helsinki (> Pohj. ruots. srk.) 1879–31. 3. 1880. † 5. 10.
1904. ∞ 18. 11. 1883 Anna Maria Hannula, * 27. 5. 1856 Uusi-
kaarlepyy.

Saarn. Nyholm on mainittu Helsingin paikallisena ruotsin-
kielisenä saarn:na 1800-luvun lopulta (ZM 1942 s. 136 [V. H. Kivi-
oja]) sekä esikoislest. puhujana (A. Härmä, Tampere 18. 5. 1903,
Vettasjärven kok.; Aulis Ihalainen, Helsinki 18. 11. 1966). Tämä
lienee = em. Jakob N.; työnjoht. J. Nyholm val. Helsingin rau-
hanyhd:n johtokunnan jäseneksi 24. 4. 1900 (H:n rauhanyhd:n
ptk.).

Läht. Helsinki KA.

Nykänen, Pekka Tahvonp. Perintötalollisenp., lauta- 320
mies. * 28. 6. 1865 Impilahti (Kerisyryä). † 1. 7. 1912. Naimaton.

Saarn. Impilahti 1880-luvulta alkaen (*HÄ* 1940 s. 132 M. Van-
ninen).

Läht. Impilahti KA; V. Vanninen, Joensuu 22. 3. 1964.

Oberg (Åberg), *Taavetti Juho* (David Johan) Kallenp. 321
Sahatyömiehenp., työmies (Suomi). * 24. 6. 1862 Rautalampi.
> Karttula 2.–30. 10. 1880. Otti muuttokirjan > Taivalkoski 26.
4. 1882, mutta muutti Lappeenrannan seudulle. > Amerikka 1892
(Cromwell, Minn. > Cokato 1912 > Laurium). † 29. 1. 1946. ∞
2) 1921.

Saarn. Suomi 1884 > [?], Cromwell 1894–1911, Cokato 1912–
1920, Laurium 1929–1940. Ap.-lut. kirkkokunnan esimies 1929–
1942.

Läht. Rautalampi, Karttula, Taivalkoski KA; *Saarnivaara* s.
274–276, 288 s.

Ohtanan Iisko → Poromäki.

Ojala, Iisakki → Juuso.

- 322 *Ojala, Kalle* Kallenp. Talollisenp., suutari (Calumet).
* 6. 1. 1858 Alavieska. > Amerikka 1882 (muutti jo 1878 > Calumet > Astoria, Ore., 1917 > Pendleton, Ore., 1928). † 20. 10. 1941 Minneapolis.

Saarn. Quincyn ja Calumetin lastenkoulunop., Calumetin ap. lut. srk:n sunnuntaikoulunop. (ASL 22/1884, 8/1885). Calumetin takkislaisen srk:n papinviran toimittaja, aluksi Takkisen sijaisena (ASL 40/1890, 20, 45/1891). Ap.-luteril. 1908 >.

Kirj. SS Calumet 1894 s. 137 s.; *Rauhan tervehdys* Calumet 1928 s. 73 s., 1933 s. 106 s.; *AWK* liite s. 28.

Rantalan kok. (1911, 1924 R:lle).

Läht. Alavieska KA; *Saarnivaara* s. 288 ym.

- 323 *Ojala, Lasse* mainittu Kalajokivarren »puhuvaiseksi mieheksi» (SS 1893 s. 160). Mahdollisesti = tal. Klaase Heikinp. Ojala, * 1. 4. 1858 Ylivieska, > Alavieska 1893, † 8. 6. 1936 (Ylivieska, Alavieska KA; SS Calumet 1892 s. 16: Klaase Ojalan kirje Leonard Typölle).

Ojala, Paavali → Ervasti.

- 324 *Ojala, Taneli Vilhelmi* Tanelinp. Kr.talollisenp.
* 11. 5. 1842 Kuusamo (Rukajärvi). > Amerikka (Mich.) 26. 6. 1882. ∞ 3. 12. 1865 Kaisa Johanna Juho Petterint. Virkkula, * 18. 11. 1840.

Saarn. Lest. ja saarn. Kuusamo 1870-luvun alusta lähtien. Sm:ja Oulu (C. Åström 25. 3. 1877, E. Thauvón 15. 2. 1879, 22. 2. 1880, Heikeliana). Saarn. ja papinviran toimittaja Amerikka (AWK s. 129, v. 1885; ASL 21, 51/1887 ym.).

Kirj. Hanhi-Pietin kok. (Hancock 21. 12. 1892 H:lle).

Läht. Kuusamo KA; *S. Pentikäinen* laud.kirj. s. XX.

Ojanperä, Samuli → Lahtiharju.

- 325 *Olaussen, Kristian Fredrik* (Ulauksen Kristiani). Isä norjal., äiti suomal. Kalastajanp., kalastaja. * 12. 4. 1860 Hammerfest (Kvalsund). > Kistrand (Olderfjord, Lemminjoki) ainakin 1880-luvulla. † 4. 8. 1931. ∞ Kistrand 21. 10. 1888 Elen

Margrete Hansint. (suomal. tai saamel.), * 1862 Lyngen, † 30. 12. 1932 (*Sions blad* 1933 s. 48).

Saarn. Porsanger 1880-luvulta alkaen. Sm:ja Hammerfest (K. H. Berg 13. 7. 1885, Koskamon kok., ym.), Raisi n. 1885 J. Raution toverina (Kreetta Ansjön, Miettisen kok.), Tromssa, Alta ym. Pohjois-Norja. Sm. Oulainen, Oulu 1914.

Kirj. *SL* 1925 s. 72 s.; *Sions blad* 1939 s. 40.

Koskamon kok. (5 kirj. 1913–1914 K:lle); Rantalan kok. (9 kirj. 1909–1925 R:lle); Miettisen kok. (1883 O. Henriksenille, kopio).

Läht. Hammerfest, Kistrand KA; *Sions blad* 1931 s. 95 s. A. Brune; *SL* 1931 s. 272 P. Rantala; *Sivertsen* s. 149, 165; Kert. Beata Pedersen, I. Raattamaa ym., Miettisen kok.

Olli, Iisakki Jaakonp. (»Pappi-Iikka»). Talollisenp., 326
tal. * 12. 1. 1846 Lappajärvi (Lamminkylä > Tarvola). † 21. 7. 1923. ∞ 9. 4. 1869 Anna Erkint. Olli, * 15. 12. 1851, † 21. 7. 1911. ∞ 2) 5. 2. 1918 Liisa Erkint. (edellisen sisar), * 13. 5. 1854, † 1. 1. 1937 (*SL* 1937 s. 110).

Saarn. Lest. past. W. A. Mandellöfin aikana (n. 1875). Saarn. Lappajärvi (Kert. J. E. Mikkola, Miettisen kok.; rippikirjassa 1894—merk.: »hihulitpredikant»). Sm:ja Suupohja, Tornion seutu ym. Aluksi vähän aikaa uudenheräyksen saarn. Vanhoill.

Läht. Lappajärvi KA; V. S. Lilja Pappi-Iikka, *Pms* 48/1961 (=Eteläpohjalaisia elämäkertoja, 1965, s. 548).

Olsen, Nils. Saamelainen. Ofoten. 327

Saarn. Luultavasti 1870-luvulta lähtien Ofoten. Kävi Lanna-vaarassa (*SS* 1891 s. 84). Ainakin osittain syrjäytyi n. 1895.

Läht. *Sivertsen* s. 290, 294, 299; Kert. E. Johnsen, R. Eliassen, Miettisen kok.

Olsen, Ole → Reiersen.

Onnela (Veikanmaa, Muhoksella Könö), Fredrik Ju- 328
honp. Talollisen ja kirkkoväärtinp., tal., vuokraaja (Ii). * 18. 10. 1841 Sodankylä (kk.). > Muhos 29. 1. 1892 > Ii 1898 > Kii-
minki 1911 > Ii 1917. † 27. 10. 1923. ∞ 16. 3. 1865 Kaisa Fred-

Ordning

rika Iikant. Kohlström, * 25. 3. 1845 Muonio, † 10. 11. 1913. ∞ 2)
24. 9. 1914 Iita Valpuri Kalamäki, * 12. 4. 1878, † 21. 1. 1917.

Val. v.t. kiertokoulunop:ksi 1882, ym. luottamustehtäviä Sodankylä.

Saarn. Lest. n. v:sta 1867, sitä ennen 12 v. »lewotoin» tunto. Saarn. ainakin 1890-luvulta alkaen Muhos (Muhos pt. 1895; *Pms* 34/1960), Oulu (SS 1893 s. 119), Iijokilaakso ym. (J. Fr. Thauvón 13. 2. 1899, Heikeliana; *Pms* 8, 9/1957). Vanhoill.

Kirj. SS 1890 s. 6 s.

Hanhi-Pietin kok. (1896 H:lle); Koskamon kok. (1886 J. A. Kyrölle).

Läht. Sodankylä, Muhos, Ii, Kiiminki KA.

- 329 *Ordning* (Oorninki), *Hermann*i Aaprahaminp. Torpparinp., torpp., its. * 30. 8. 1837 Teuva. Jurva > Teuva 1872 (Äystö > Riippi). † 8. 3. 1894. ∞ Maija Liisa, * 31. 8. 1840 Teuva.

Saarn. Lest. 1870-luvun alussa, sitä ennen luultavasti evankelinen. Saarn. Teuva. Sm. Ahlainen 1870-luvulla (*HÄ* 1932 s. 53 F. J. Mäkivaara). Syrjäytyi »opin virhetysten» ym. takia.

Läht. Teuva KA; Kert. S. N. Rajala ym., Virkkalan kok.; P. Suovaara, Teuva 16. 3. 1964.

- 330 *Paananen*, *Matti* Juhonp. Torpparinp., räätälimest. * 27. 5. 1863 Viitasaari (Suovanlahti). > Jyväskylä 4. 5.—15. 6. 1884 > Hämeenlinna 4.—22. 12. 1886 > Terijoki 27. 8. 1920 > Hämeenlinna 17. 9. 1936. † 7. 12. 1937. ∞ Emilia Matint., * 28. 4. 1867 Teerijärvi, † 29. 6. 1922 (*HÄ* 1922 s. 141 s.).

Hämeenlinnan käsityöläis- ja tehtailijayhd:n valtuusmies 1907—1920 (*K. O. Lindequist* Hämeenlinnan käsityöläiset, 1928, s. 144, 148).

Saarn. Luultavasti 1800-luvun lopulta alkaen. Sm:ja Helsinki, Jalasjärvi (K. Wilkman 4. 5. 1900, Hanhi-Pietin kok.; *Kolk.* 1900 s. 112) ym.

Kirj. Mikkolan kok. (4 kirj. 1922—1926 M:lle).

Läht. Viitasaari, Jyväskylä, Hämeenlinna KA; *HÄ* 1938 s. 27 M. Sorsa.

Paavilainen, Kalle Juho Juhonp. Torpparinp., 331
työmies. *2. 2. 1845 Juva. > Viipuri 30. 6. 1868 (Juvan rippikirjassa 1869–1878 merk.: »i Ryssland») > Juva (Haikarila) 14. 1. 1882 > Lappee 1. 4.–15. 5. 1893. †7. 4. 1928. ∞ Malviina Purhonen, *29. 1. 1859 Juva, †19. 7. 1927.

Saarn. Juva (Lääninrov. K. H. Strandmanin kert. Puumala 1885, Porvoon tklin arkisto Cg 4: 2). Sm:ja Mikkeli (*Pms* 37/1956). Loppuiällään ei saarn.; esikoislest. (Kert. A. Vainikka).

Läht. Juva, Lappee KA.

Pahkasalo, Tuomas Tuomaanp. Talollisenp., tal. 332
*4. 5. 1852 Merijärvi. †29. 10. 1917. ∞ 11. 7. 1874 Maria Er-
kint. Kupulisoja, *17. 3. 1851 Pyhäjoki, †5. 5. 1942.

Val. 1884 merijärveläisten valtuutetuksi kirkonkokoukseen, 1898 pyhäkoulunop:ksi.

Saarn. Luultavasti 1890-luvulta alkaen Merijärvi, Pyhäjoki, Kalajoki (*Pms* 24/1957). Saarnakiello Pyhäjoki KN 17. 2. 1893 ja 23. 2. 1896. Uusherännyt.

Kirj. Kolk. 1908 s. 91.

Läht. Merijärvi, Pyhäjoki KA; *Kolk.* 1918 s. 41 s. A. H[ellma]n.

Pajukoski, Sakari Sakarinp. Talollisenp., tal., mä- 333
kitupal. *7. 3. 1840 Ylivieska (Ojakylä > kk.). †29. 8. 1926.
∞ 19. 2. 1865 Reeta Liisa Antint., *29. 7. 1843.

Saarn. Lest. 1870-luvulta alkaen. Saarn. Ylivieska.

Läht. Ylivieska KA; *SL* 1927 s. 42; *Pms* 51/1959 J. Timlin.

Pakola (alk. Haipus, Savilakso), *Erkki* Erkinp. (Lakson 334
Erkki). Torpparinp., tal. *3. 8. 1852 Kiiminki. †3. 9. 1911.
∞ Liisa Ulriika Heikint. Savilakso, *26. 9. 1846, > Haukipudas
2. 1. 1913, †30. 4. 1917.

Saarn. Heränneenä, »Hagarin poikana» 12-vuotisesta alkaen. Lest. ja saarn. 1876 > (S. Thauvón 24. 5. 1877, Heikeliana). Lukuisia sm:ja Ii, Oulu, Ylikiiminki 1870-luvun lopusta lähtien (Heikeliana; *OL* 13/1880, 2/1882), Paavola (*OWS* 29/1879), Piipola (*KK* 1884 s. 14), Vähäkyrö, Kajaani, Simo, Kemi (S. Thauvón 2. 7. 1887, 19. 12. 1888, 15. 3. 1892, Heikeliana), Savo. Käyn-

tejä Kittilä, Matarengin kok. (S. Thauvón 19.1. ja 15.3. 1886, Hanna Heikel 11.4. 1886, Heikeliana). 1900-luvulla ei tehnyt pitkiä sm:ja.

Kirj. SKHS:n arkisto D: 49 (3 kirj. 1879–1881 S. Thauvónille).

Läht. Kiiminki KA; AS 1911 s. 188 s. J. Runtti; Pms 48/1959 T. Holma; Kesäpääskey 1965 s. 24 s. S. Pentikäinen.

335 *Paksuniemi* (alk. Jokela, Hoikkala), *Fredrik* (Paksu-, Hanhi-, Penikka-Feetu). * 12.1. 1840 Kittilä (Köngäs, Jokela > Hoikkala > Paksuniemi > Penikkamaa). † 27.7. 1921. ∞ 11.3. 1865 Johanna Paksuniemi, * 30.4. 1839 Kittilä, † 3.2. 1931 (*HÄ* 1931 s. 27; *VÄ:n joulu* 1952 s. 26 s. E. Auno).

Suvusta → matr. B Jokela.

Kuntakok:n varapjoht. 1867 >, KN:n jäsen 1870 >, kirkolliskok:n edusmies 1876, 1893, valtiopäivämies 1891, ym. luottamustehtäviä.

Saarn. Lest. 1862/1863 >. Saarn. n. 1867 >. Sm:ja 1860-luvun lopusta alkaen Sodankylä, Rovaniemi, Tornionlaakso (Hanna Heikel 30.12. 1874, 27.12. 1876, 12.3. 1877, 20.3. 1884, Heikeliana; KK 1885 s. 88, ym.), Oulu (Augusta Heikel 26.1. 1877, Heikeliana, ym.), Pudasjärvi (S. Thauvón 31.1. 1882, 15.3. 1886, Heikeliana, ym.), Etelä-Suomi, Helsinki, Pietari (J. Fr. Thauvón 18.1. 1888, 25.6. 1890, Heikeliana; SS 1893 s. 154, ym.), Itä-Ruija talvella 1880, 1883–1884, 1893 (S. Törmänen 8.2. ja 20.4. 1880, Koskammon kok.; J. Virkkula 23.12. 1883, 9.2. 1884, Heikeliana; *A. Brune* Den levende kristendom i Vadsø, Norvegia sacra 14, 1938, s. 48). Saarnasi Helsingin kok:ssa (SS 1889 s. 146).

Kirj. Val. krist. k. II s. 16; SS 1888 s. 75, 1897 s. 252 s., 1899 s. 172–174, 212–214, 1900 s. 14, 110 s., 1902 s. 69 s., 102 s.; SS Calumet 1892 s. 7 s.; *Kolk.* 1900 s. 25, 1901 s. 26 s., 1902 s. 108–111, 1904 s. 9–12, 28+30 ym.; *AWK* s. 96–99.

Koskammon kok. (2.3. 1885 J. Grönille); Mikkolan kok. (3 kirj. 1897–1900 M:lle); Omaisten hallussa Kittilässä muutamia kirjoja 1891 >.

Läht. Kittilä KA; Paksuniemen kok.; *Laitinen* s. 63–66; *HÄ* 1921 s. 141, 145–151, 163; *Aatu Heiskanen* Eräs Lapin tähti. — Armon sanomat (joululehti)/1924 s. 194–197; *Havas* s. 57–59; *E. A.*

Auno Fredrik Paksuniemi. — VÄ:n jouluku 1951 s. 12 s.; Paulaharjun kok. 37451, 37452, 37455.

Palon Pietari → Andersen, Peder.

Palohuornainen, Johan Isak Jakobinp. Uudis- 336
tilallisenp., tal. * 1833 Jellivaara (Palohuornainen). † 3. 1. 1906.
∞ 20. 7. 1862 Sofia Nilsint., * 20. 2. 1833 (Isovaara), † 14. 8. 1924
(*SL* 1924 s. 120).

Saarn. Avustajana Jellivaaran lähetykskoulussa 1861 (*Miettinen* s. 286). Jellivaaran johtavia saarn:ia luultavasti alkuheräyksestä lähtien. Sm:ja ruotsinkiel. Kainuunlaakso, Tornionlaakso, Ii (Hanna Heikel 22. 1. 1885, J. Fr. Thauvón 15. 12. 1893, Heikeliana). Raattamaan lähettämänä sm. Tukholma, Ii, Raahe, Helsinki 1884 (*C. Edqvist* Ropande röster i ödemarken, 1916, s. 37–41; S. Thauvón 2. 2. ja 12. 4. 1884, Heikeliana; *OL* 33/23. 4. 1884 Raahe). Saarnasi suom. ja ruots.

Läht. Gellivare KA; Fogmanin kok. (J. Raattamaan kirjeitä P:lle); *AS* 1906 s. 137 s. E. A. Henriksson.

Palojärvi, Matti Juhonp. Itsellisenp., kalastaja. * 337
21. 3. 1833 Kuolajärvi. Työmatkatod. > Tornio 1. 3. 1858 ym. Muuttotod. > Ylitornio 17. 12. 1863, jätetty > Etelä-Varangi 1872. > Vesisaari (Makkenæs) 1875. Matti P:n lapsia kastettu Vesisaarella 1865 ja 1868. ∞ 19. 3. 1854 Elsa Priita Peteri, * 1827.

Saarn. Sm:ja Salmijärvi 1870-luvulta alkaen (*SS* 1893 s. 206). Muuten saarnaajana tuntematon.

Kirj. Koskamon kok. (ks. J. A. Halonen, Vesisaari 26. 5. 1891 tai 1896 K:lle).

Läht. Salla, Sør-Varanger, Vadsø KA.

Palovaara, Juho Paulus Juhonp. Uudistilallisenp., 338
its. * 1. 3. 1831 Turtola (nyk. Kolari, Kurtakko; vht tulleet Kittilästä). > Kittilä 26. 4. 1842 > Utsjoki 1847 > Kittilä 1848 (1850) > Rovaniemi 25. 8. 1850. † 4. 3. 1903 (Tornion sairaalassa). Oleskeli paljon Pohjois-Norjassa. Rovaniemellä 1881–1900 vain 1 eht.käynti: 25. 12. 1881. Saanut 24. 12. 1883 naimakirjan, ei vihitty.

Saarn. Rovaniemen ensimmäisiä laajemmin liikkuvia saarnamiehiä. Useita laajoja sm:ja Hammerfest, Raisi, Alta, Porsanger, Vesisaari ym. Pohjois-Norja n. 1877–1895 (Kert. Amanda Johansen ym., Miettisen kok.; SS 1893 s. 206; *AWK*; Paulaharjun kok. 37806 ym.).

Kirj. SS Calumet 1892 s. 198.

Koskamon kok. (5 kirjettä Norja 1879–1885 ja Rovaniemi 15. 7. 1902 K:lle; Naavuono 26. 9. 1887 rov. A. Gjølmele, Vesisaari).

Läht. Turtola, Kittilä, Rovaniemi KA; SS 1903 s. 91; *Laitinen* s. 83 s.; *P-S* 56/1882.

Pappi-Iikka → Olli.

- 339 *Parakka* (Wettainen), *Frans* Larsinp. (Äidin isä ruotsalainen). Tal. * 12. 8. 1873 Jukkasjärvi (myöhemmin Vittangi, Parakka). † 8. 2. 1935. ∞ 25. 11. 1900 Tekla Heikint. Spett, * 21. 8. 1879 Jukkasjärvi, † 16. 7. 1954.

Saarn. Lest. n. v:sta 1894, saarn. 1890-luvun lopusta lähtien. 1900-luvun alusta lukuisia sm:ja, enimmäkseen S. Vettasjärven kumppanina, Ruotsin Lappi ja Ofotenin tienoo, Vesisaaren seutu 3 kertaa v:sta 1920, Amerikka 1920, 1926, 1930, Etelä-Suomi 1932. Länsilestadiolaisuuden vanhimpia.

Kirj. Frans Wettaisen lähetyskirja Suomeen 1923. Forssa 1923. 6 s.

Isak Isaksson Nikun kuoleman muisto. I. p. ja v. (1929). 8 s.

Tositietoja laestadiolaisesta herätysliikkeestä Ruotsissa ja Suomessa. Lahti 1931. 47 s. (F. Parakka: s. 3–25).

Haaparannan lehti 7/1893, 2/1894; *Vanhinten kirja II* s. 18–25 (S. Vettasjärven ja I. Nikun muistokirj.), 140 s., 149 s., 219 s., 286–288, 407–411 ym.

Wettaisen kok. (»Joitaki lyhykäisiä otteita elämäni vaiheista», 14 koneellakirj. s., 1933, ym.); Vettasjärven kok. (n. 40 kirj. 1900-luvulta).

Läht. Jukkasjärvi, Vittangi KA; Viktor Björkmanin muistokirj.: *Isak Fors Kuoksun ja Frans Vettaisen kuoleman muistot*, Lahti 1935, s. 15–21 = *Vanhinten kirja II* s. 26–29; Ruots.: *Minnesord över aflidne predikanterna Samuel Vettasjärvi ...*, Mikkeli 1936, s. 26–30.

Parkajoki, Heikki Ollinp. (Parka-Heikki). Talolli- 340
senp., tal. * 25. 12. 1813 Pajala (myöhemmin Muonionalusta;
Parkajoki > Muodoslompolo luultavasti 1860-luvulla). † 19. 2.
1894. ∞ 9. 5. 1849 Eeva Loviisa Aapont. Mäkikokko, * 1822
Muonio, † n. 1858. ∞ 2) Muonio 13. 1. 1861 Priita Maria Ju-
hanint. Niemelä (Ylimuonio), * 1. 2. 1826, † syks. 1894 (SS 1895
s. 48 A. L[aitinen]).

Parka-Heikin sisaruksia:

Eeva, * 28. 1. 1828, ∞ 1859 saarn. A. Tapani, † 3. 5. 1897.

Lassi (Ranta-Lassi), * 29. 7. 1830, asui Muodoslompolossa, † 6.
10. 1906, ∞ 3. 2. 1856 Kreetta Loviisa Paavomuotka, * 28. 3. 1825
(Ylimuonio), † 14. 8. 1893 (SS 1893 s. 228 s. A. L[aitinen]).

Maria (Ranta-Maija), * 20. 10. 1831, ∞ 1869 tal. Heikki Heik-
kilä, * 10. 1. 1832 Kolari (AS 1904 s. 56 A. L[aitinen]; *Miettinen*
s. 261 s.).

Saarn. Alkuheräyksen ensimmäisiä saarn:ia, toiminta-alueena
erityisesti Pohjois-Suomi. Sm:ja Alta 1849 (*Miettinen* s. 60), Kit-
tilä 1850-luvun alusta lähtien (*K. A. Heikel* Kertomus hengellisistä
liikunnoista, 1873, s. 27—29; Augusta Heikel 20. 2. 1875, ym., Hei-
keliana), Rovaniemi keväällä 1877 (O. Väitalo 21. 4. 1877, Kos-
kamon kok.), Kemijärvi ja Koillis-Pohjanmaa mm. 1874 (*S. Pen-
tikäinen* laud.kirj. s. 48—51), Vesisaari ym. Ruija n. 1868 ja 1875—
1876 (*Sivertsen* s. 187—189 ym.), Raattamaan ja esikoissrk:n lähet-
tämänä Amerikka 1876 (*Saarnivaara* s. 33 s.). Amerikan matkan
jälkeen toimi lähinnä vain kotikylän rukoustenpitäjänä. Alkkulan
kok. 1875.

Kirj. *AWK* s. 100 s., 110 (1882 ja 1885 Amerikkaan); *SS* 1902
s. 38 s.

Koskamon kok. B (Calumet 1876 kotiväelle); Fogmanin kok.
(1875 I. Huhtasaarelle ja P. O. Grapelle).

Läht. Pajala, Muonio, Kolari KA; *SS* 1894 s. 97—101 A. L[ai-
tinen]; *Laitinen* s. 56—60; *Havas* s. 39 s.; *H. Jussila* Kutsujan armo
s. 37; *O. Brännström* Den laestadianska själavårdstraditionen i
Sverige under 1800-talet s. 208—210 ym.

Parpala, Heikki Ville Heikinp. Lautturingp., mä- 341
kitupal. * 22. 7. 1847 Simo (Simonkylä). † 14. 4. 1918 (sm:lla Ou-

Partapuoli

laisissa). ∞ 7. 8. 1869 Priita Kaisa Oravainen, * 7. 2. 1844, † 6. 5. 1926 (SL 1926 s. 151).

Saarn. Simo (*Johansson* s. 190; SS 1891 s. 110). Sm:ja Pudasjärvi vuosittain (E. Thauvón 28. 10. 1903 ym., Heikeliana), Ruotsin Alakainuu (SS 1901 s. 157), 1900-luvulla Liminka, Haapajärvi, Siikajoki, Himanka (*Pms* 40/1957, 7/1960; SL 1914 s. 174; Kert. F. Pöyhtäri) ym. SRK:n vuosikokoussaarn. 1916, 1917.

Kirj. SL 1915 s. 42 s.

Läht. Simo KA; SL 1918 s. 156–158; H. Jussila Kutsujan armo s. 97.

Parta-Aaro → Rytty.

- 342 *Partapuoli, Henrik* Olofinp. (Heikinvuoli, Vuolle Heika). Tunturisaamelainen. * 26. 8. 1832 Jukkasjärvi (Talma > Saarivuoma). † 8. 1. 1907. ∞ 23. 3. 1851 Anna Nilsint. Kansa, * 20. 3. 1832 (Talma), † 13. 2. 1913.

Saarn. »Saarnaavainen mies lappalaisten seassa ja oli ensimmäisiä heränneitä aikakautemme kristillisyydessä.» Sm:ja Ibestad 1850-luvulta alkaen[?] (*Sivertsen* s. 272), Lannavaara (SS 1891 s. 84, 1903 s. 132; *Haaparannan lehti* 21/1895, 13/1896; AS 1904 s. 84). Kumppanina A. Lundbergin saarnamatkoilla (*Berättelse om föreningens »Lapska missionens vänner» verksamhet* 1892 s. 7, 1895 s. 9–12, ym.).

Kirj. Vettasjärven kok. (1901 T. Påvelle, kop.).

Läht. Jukkasjärvi KA; AS 1909 s. 179.

- 343 *Pasma, Edvard* Iisakinp. Torpparinp., kalastaja. * 19. 4. 1856 Kolari (Sieppijärvi > Pasmajärvi). > Vesisaari (Vadsø) 1860-luvulla. † 8. 3. 1895. ∞ Vesisaari 24. 6. 1877 Josefiina Ojanperä, * 1. 1. 1861 Turtola, > Norja 1870-luvulla, † 1880-luvulla. ∞ 2).

Saarn. Lest. n. 1880 >. »Puhunut yli seurakunnan ja raamatun selityksiä pitänyt, ehkei hän pitänyt itseään minään saarnaajana.»

Läht. Kolari, Turtola, Vadsø KA; SS 1895 s. 250–253 A. Brune; A. Brune Den levende kristendom i Vadsø, Norgeia sacra 14, s. 49 ym.

Paukkeri, Aappo Pekanp. (Kipinä-Aappo). Talolli- 344
senp., tal. * 28. 9. 1853 Pudasjärvi (Paukkeri > Kollaja, Ran-
tala). † 25. 5. 1929. ∞ 2. 9. 1876 Elsa Tapanint. Leskelä, * 10. 9.
1856, † 23. 11. 1881. ∞ 2) 9. 12. 1883 Liisa Heikint. Hakola, *
29. 12. 1861, † 3. 4. 1906 (*Kolk.* 1906 s. 72–75).

Veljen poika: Olli Aadolf Paukkeri, * 1. 1. 1865, > Amerikka
1892, toimi Pudasjärven kiertokoulunop:nä 1887–1888, kirj. *KK*
1885 s. 8–10 sekä laulun »Woi rakkaat weljet, sisaret» 1887.

Saarn. Lest. ja saarn. 1870-luvun puolivälistä alkaen Pudas-
järvi. Sm:ja Kajaani (S. Thauvón 7. 6. 1882, Heikeliana), Kuopio
(*KK* 1884 s. 34), Rovaniemi (*Pms* 14/1963). Uusherännyt (*H. Jus-
sila* Kutsujan armo s. 74). 1900-luvulla saarnaamisesta ei tietoja.

Läht. Pudasjärvi KA; S. Pentikäinen laud.kirj. s. XX.

Paulin Aleksi → Johanson.

Pedersen, Ole → Matoniemi.

Peippo (Peipponen), *Jooseppi* Hermanninp. Itselli- 345
senp., torpp., palstatilall. * 7. 7. 1855 Uusikirkko Viip. l. (Ha-
lola). † 21. 7. 1917. ∞ 28. 11. 1875 Anna Antint Vanhanen, * 8.
9. 1858 Uusikirkko.

Poikia: saarnaajat Juho (* 31. 7. 1880, uusherännyt) ja Joonas
(* 19. 2. 1888, vanhoill.) Peippo.

Saarn. Lest. 1880-luvulta, saarn. ainakin 1890-luvulta alkaen
Uusikirkko.

Läht. Uusikirkko Viip. l. KA; *Kolk.* 1917 s. 334–336; V. Luuk-
ka laud.kirj. s. 140 s.

Pekkala, Juho Heikki → Marttiini.

Pekkala, Juhani Petteri Pekanp. (»Kätkä-Jussa»). 346
Uudistilallisenp., uudistilall., its. 1887 >. * 29. 11. 1847 Muo-
nio (Kätkäsuvanto). † 11. 3. 1915. Naimaton.

Isä: Pekka Aidantausta l. Pekkala, * 1818, oli rukoustenpitäjä
(*Kinkeriptk.* 16. 4. 1858). Läheisiä sukulaisia olivat J. Sirkanmaa
sekä Eeva Raattamaa.

Saarn. Rukoustenpitäjä n. 1885 >. Saarn. vähässä määrin

Muonio. Sm:ja Sodankylä, Sompio, Vesisaari 1890-luvulla (A. Hildonen 4. 7. 1895, Koskamon kok.; Paulaharjun kok. 37880).

Kirj. KK 1885 s. 108.

Läht. Muonio KA; O. Vuorio, Muonio 14. 10. 1965.

- 347 *Pekkala, Matti William* (nimi Vilhelm esiintyy ensi kerran rippikirjassa 1866—) Pekanp. (edellisen veli). Uudistilalisenp., its. * 13. 8. 1849 Muonio (Kätkäsuvanto). > Amerikka (New York Mills, Minn.) 1883. † 20. 10. 1922. Naimaton.

Va. katekeetta 9. 1. 1881—1883. Val. kirkoll. kirjojen tarkastuskomiteaan 1882.

Saarn. New York Mills.

Kirj. KK 1882 s. 86—89 (J. M. Siikavuopion muistokirj.; vrt. KK 1886 s. 117—120); *Val. krist. k. II* s. 55 s.; SS 1890 s. 247 s., 1892 s. 88; AS 1908 s. 76, 1910 s. 11 s.; *Haaparannan lehti* 3, 8/1882; ASL 5/1886.

Hanhi-Pietin kok. (1890 H:lle[?]; Rantalan kok. (1903 R:lle). Haapaniemen kok. (8 kirj. 1894—1899 Erkki Antille).

Läht. Muonio KA; *Siirtokansan kalenteri* 1922 s. 167, 1938 s. 176.

Pelkonen, Antti → Tyvi.

- 348 *Pellikka, Antti* Juhonp. Mäkitupalaisenp., työmies. * 11. 5. 1855 Kärämäki. > Piippola 1. 12. 1869 > Kymi (Kotka) > Ruotsinpyhtää 4. 12. 1885 > Kotka 5. 6. 1889 > Hamina 18. 11. 1898 > Kotka 23. 6. 1910. † 21. 7. 1937. ∞ Oteliaana Savolainen, * 6. 9. 1845[?], † 20. 5. 1882. ∞ 2) 28. 1. 1883 Eeva Liisa Simont., * 2. 9. 1855 Vehkalahti, † 12. 10. 1919.

Saarn. Mainitaan lestadiolaisuuden levittäjänä Artjärvi (Artjärvi srk.-kert. 1890: oleskeli nimismiehen passilla muonatorpparina), Vehkalahti (*Ilmarinen* 23/1881. Vrt. *V. Luukka* laud.kirj. s. 164). Johtokunta hylkäsi P:n anomuksen saada Lut. evankeliumiyhdistyksen kirjoja myytäviksi (LEY:n johtok:n ptk. 9. 3. 1881 § 3): Myöhempi toiminta tuntematon.

Antti Pellikka -nimisiä saarn:ia lisäksi: 1) Antti P., * 14. 2. 1866 Utajärvi, † 16. 4. 1919 (kert. E. Poutiainen; Utajärvi KA); 2) Antti P., * 1879 Piippola, > Kanada (*Saarnivaara* täydennyssivut).

Läht. Kärämäki, Kotka, Ruotsinpyhtää, Hamina KA.

Pellikka, Esko Eskonp. Torpparinp., satulaseppä, tal. 349
 * 17. 6. 1862 Haapavesi. > Kurkijoki 18. 10. 1867–1868 >
 Hiitola 26. 11. 1872 > Kurkijoki (Tervu > Rahola n. 1885) ke-
 sällä 1873 > Jaakkima (Rukola) 24. 1.–6. 2. 1898. † 4. 7. 1907.
 ∞ 8. 11. 1885 Anna Paavont. Kiiveri, * 11. 5. 1862 Kurkijoki.

Saarn. 1880-luvulta alkaen pääsaarnaajia Etelä-Karjala. Sm:ja
 Räisälä (R:n talvikär. 1887 § 50), Impilahti 1880-luvulla (*Hä*
 1940 s. 132), Ruskeala (SS 1893 s. 170), Lapinlahti (*AS* 1905 s. 172)
 ym. Etelä-Suomi. Helsingin kok. (SS 1889 s. 153). 1900-luvun alus-
 sa Karjalassa ja Savossa esiintyneen separaatioliikkeen johtajia
 (*Hulkko* s. 100–103). Vanhoill.

Läht. Haapavesi, Kurkijoki, Jaakkima KA; *V. Luukka* laud.-
 kirj. s. 201 s.

Pelto, Aapo Juhaninp. Itsellisenp., torpp., puuseppä, 350
 uudisasukas (Amer.). * 3. 3. 1836 Tervola (Ylä-Paakkola). > Nor-
 ja (Vesisaari) 1860-luvulla > Amerikka 1873 (Calumet > Cokato
 n. 1881 > Frederick, Dak., 1883). † 10. 11. 1903. ∞ 1862 Elsa
 Kustaava Vähä, * 8. 8. 1842 Kemi, † 1887. ∞ 2) Kreeta Arkku-
 kari, * Raahe, † n. 1910.

Val. Savo townin rauhantuomariksi 1880-luvulla.

Saarn. Papinviran toimittaja Frederick 1880-luvulta alkaen
 (KK 1884 s. 176).

Läht. Tervola KA; *Ilmonen II* s. 307; *History of the Finnish
 settlement in Brown and Dickey counties of South and North Da-
 kota 1881–1955* s. 96 s.

Peltokangas, Pietari Matinp. Kr.tilallisenp., tal. 351
 * 19. 11. 1859 Perho. † 20. 7. 1912. ∞ 1883 Maria Matint. Möt-
 tönen, * 11. 12. 1862.

Saarn. Perho (Paulaharjun kok. 38125; *Pms* 50/1956). Sm. Vim-
 peli n. 1895 (*Pms* 24/1964 A. Koskela).

Läht. Perho KA.

Peltoniemi, Matti Matinp. Torpparin ja kalasta- 352
 janp. * 22. 10. 1855 Kemijärvi (Ylikylä). > Norja, Vesisaari
 1864 > Amerikka (Brush Prairie, Wash.) 1881. ∞ Vesisaari 16.

3. 1879 Hilma Eriika Juhanint. Niva, * 24. 4. 1860 Turtola, † heinäk. 1885.

Saarn. Papinviran toimittaja Brush Prairie (KK 1884 s. 177 J. Takkinen). P:n kirjeestä 1886 ilmenee, ettei hän ollut saarn.

Kirj. KK 1885 s. 179–181 (vaimon muistokirj.), 1886 s. 14–16.

Läht. Kemijärvi, Vadsø KA.

- 353 *Pelttari* (Wasserman), *Juho* Antti Esaunp. Talollisenp., tal. * 28. 10. 1841 Ruotsin Alatornio (Vuono). > Alatornio (Alavojakkala) 5. 4. 1873 (todellisuudessa muutti ilmeisesti 1862) > Kemi (Liedakkala) 8.–23. 4. 1909. † 30. 9. 1921. ∞ 19. 7. 1862 Priita Karoliina Matint. Pelttari, * 24. 1. 1839, † 3. 1. 1898. ∞ 2) 29. 4. 1900 Priita Elmiina Pohjanen (saarn. Juhani P:n sisar), * 18. 4. 1861, † 31. 8. 1923.

KN:n jäsen ainakin 1880–1881.

Saarn. Ainakin 1890-luvulla Alatornio ja Tornio (S. Thauvón 15. 3. 1892, Heikeliana; Tornion rauhanyhd:n kassakirja 7. 10. 1894 ym.). Lienee syrjäytynyt lankeemuksen vuoksi (I. Eero 15. 7. 1900, Haapaniemen kok.). Tornion Kristittyin Rukoushuoneyhdistyksen pjoht. 1880-luvulla.

Läht. Nedertorneå–Haparanda, Alatornio, Kemi msrk. KA; I. Pelkonen laud.kirj. s. 39.

- 354 *Pennanen, Juho Benjami.* Muurari. * 8. 3. 1834. Saloinen > Raahe 29. 12. 1876. † 13. 1. 1904. ∞ 2) Hedvig Kaisa Pakarinen, o.s. Nyman, * 20. 8. 1835, † 21. 10. 1898.

Saarn. Raahe vähässä määrin (Pms 9/1955, 52/1961).

Läht. Raahe KA.

- 355 *Pentikäinen* (Inkilä), *Aapo* Israelinp. Talollisenp., tal. * 16. 5. 1859 Kuolemajärvi. † 31. 5. 1926. ∞ 25. 10. 1885 Sofia Antint. Mättö, * 6. 1. 1864 Säkki järvi.

Saarn. Lest. 1880-luvulta alkaen. Saarn. Kuolemajärvi ym. Karjalan Kannaksen pitäjät ilmeisesti 1800-luvulta alkaen. Ensimmäisiä Kittilän kävijöitä Karjalassa.

Kirj. Saarenpään kok. (1904, 1913 ja 2 päiväämätöntä S:lle); Mikkolan kok. (1912, 1918 M:lle).

Läht. Kuolemajärvi KA; *HÄ* 1927 s. 22 s. K. Lounasheimo; *H. Jussila* Kutsujan armo s. 106; *V. Luukka* laud.kirj. s. 132 s.

Perhe (Pere, Tähjä), *Tapani* Tapaninp. Itsellisenp., 356
its., tal. * 2. 6. 1842 Kalajoki (Etelänkylä). > Merijärvi 16. 7.
1881. † 6. 9. 1907. ∞ 31. 12. 1865 Stiina Liisa Antint. Alanauha,
* 15. 5. 1838 Kalajoki, > Pyhäjoki 1910.

Saarn. Merijärvi, Kalajoki (KK 1886 s. 102; *Pms* 24/1957 A.
Typpö, V. H. Kivioja). Sm:ja Rautio 1880, Ii, Säkylä (J. Virk-
kula 17. 5. 1880, S. Thauvón 3. 1. 1889, W. A. Mandellöf 22. 3.
1890, Heikeliana). Saarnakielto Pyhäjoki KN 23. 2. 1896.

Läht. Kalajoki, Merijärvi KA.

Perä, Juhani Juhaninp. Talollisenp., tal. * 24. 11. 357
1839 Ruotsin Ylitornio (Kuivakangas). > Amerikka 1898 (*Haapa-
rannan lehti* 31/1898, ym.). † 22. 10. 1904. ∞ 4. 2. 1863 Liisa Kree-
ta Heikint., * 24. 2. 1840, † 11. 7. 1893 (SS 1894 s. 54). ∞ 2) 20.
10. 1895 Priita Maria Vuopio, * Ylitornio, † 19. 7. 1897.

Kunnallislautakunnan jäsen ainakin 1870-luvulla.

Saarn. Ainakin 1880-luvulta alkaen (P. O. Grapen almanakka-
merk. 7. 3. 1883, Grapen kok.; *Kaiku* 10/1883). Sm:ja R. Alatornio,
Pajala, Vittanki (Kert. J. Perä; *Haaparannanlehti* 17/1894). Lau-
lumies.

Kirj. Jaakko Perän kok. (kirj. kotiin Kalifornia 1. 6. 1901, Ca-
lumet 4. 9. 1904).

Läht. Övertorneå KA; *Kolk.* 1905 s. 8 s.; *Saarnivaara* s. 290;
Kert. J. Perä.

Pettersen, Stefanus. Isä: uudistil. Petteri Ollinp. 358
Naimakka (saarn. Heikki N:n ja Juho Matias Siikavuopion veli),
* 2. 4. 1834, † 5. 5. 1881. * 28. 7. 1868 Kaaresuvanto. > Norja:
Lyngen (Olderdalen) 1. 3. 1884. † 8. 6. 1963. ∞ n. 1890 Maria
Emilia Grape, * 9. 2. 1869 Muonio (Ylimuonio), naimakirja >
Lyngen 17. 8. 1890.

Saarn. Ilmeisesti 1800-luvun lopusta lähtien Lyngenin seutu.

Läht. Karesuando, Muonio KA; Estrid Vuopionperä, Kare-
suvanto syysk. 1966.

Pettersson, Juho Heikki → Mannerheimo.

Peura, Tuomas → Ilmari.

Pieniniemi → Halonen, Kaaperi.

- 359 *Piessa* (Ylipiessa), *Hannu* Hannunp. Talollisenp., tal.
* 13. 4. 1858 Alatornio (Liakka). † 30. 11. 1942. ∞ 17. 2. 1884 Iida
Maria Forsslund, * 31. 5. 1864 Ruotsin Alatornio, † 25. 9. 1932 (*SL*
1932 s. 225).

KN:n jäsen 1886–1894.

Saarn. Alatornio 1880-luvulta alkaen. Vanhoill. lähetystoimi-
kunnan sm:ja 1907 >.

Läht. Alatornio KA; RS 1942 s. 275 s., 1943 s. 19 s., 34 s.; *I.*
Pelkonen laud.kirj. s. 40.

Pieti → Alaviuhkola sekä Ylinenpää.

- 360 *Pietilä, Niilo Juuso* (Nils J.) Juhaninp. Räätälinp.
* 16. 12. 1847 Alatornio. > Tornio > Amerikka 1881 (Calumet
> Black Hills, Dak., 1885). † 11. 12. 1927 Lead, Dak. ∞ 17. 5.
1875 Hilda Karoliina Luukas, * 19. 2. 1856.

Saarn. Etelä-Dakota ainakin 1886 > (*ASL* 4/1890). Papinviran
toimittaja (*ASL* 22, 38/1888, 2/1890 ym.).

Kirj. SS Calumet 1891 s. 36 s., 167, 1892 s. 72.

Rantalan kok. (1905 R:lle).

Läht. Alatornio, Tornio KA; *Rauhan tervehdys* Calumet 1928
s. 56 s.; *SL* 1928 s. 71; *Saarnivaara* s. 108, 290.

- 361 *Pikkarainen* (Arola), *Heikki* Laurinp. Its., kaivos-
työläinen, maanvilj. (Amer.). * 31. 12. 1845 Oulu. > Tyrnävä
(kk.) > Rantsila 6. 12. 1875 (käynyt vuosittain ehtoollisella 1877
–1880). Oleskellut Amerikassa ainakin 1873 > (Calumet). Julis-
tettu kuolleeksi 1940. ∞ Calumet 18. 1. 1874 Sofia Tilda Ma-
tint. Bomström (saarn. J. P. Bomströmin sisar), * 29. 8. 1851 Ala-
tornio.

Saarn. Saarnakielto jälkiselvittelyineen (Rantsila KN 23. 1.
1876 >). *Saarn.* Rantsila (E. Thauvón 3. ja 10. 11. 1880, Heike-
liana). Saarnaajuudesta ei muita tietoja.

Läht. Tyrnävä, Rantsila KA; *Ilmonen II* s. 113; *V. Tena* Piirteitä Rantsilan seurakunnan kirkkojen vaiheista, 1935, s. 48.

Pikkukentän Erkki → Mykkälä.

Pilto, Per Jonaksenp. (Lesken Pieti l. Leski-Pieti). Saamelainen. * 1. 1. 1803 Kaaresuvanto (Könkämä). † 23. 3. 1889. ∞ 20. 4. 1828 Margreta Andersint. Omma, * 26. 12. 1813, † 10. 11. 1828. ∞ 2) 24. 4. 1836 Margreta Salomonint. Tornberg, * 21. 11. 1818, † 17. 12. 1892. 362

Saarn. Kaaresuvannon ensimmäinen raittiuslupauksen tekijä ja raittiuslähetti Jukkasjärvi, Kautokeino, Alta (*Miettinen* s. 38, 46–48, 54 s., 60). Myöhemmästä saarnaajuudesta vähän tietoja (*AWK* s. 140: »Per Piltto wanhin saarnaaja Raattamaan kans», ym.).

Läht. Karesuando KA; *SS* lisälehti n:o 6/1889 s. 81 s. [A. Laitinen]; *SS* 1903 s. 129 s. A. Lundberg.

Pirttijärvi (Kulppi), *Olli* Mikonp. Itsellisenp., tal. * 23. 5. 1830 Rovaniemi (Nampa). > Kemijärvi 22. 11. 1852[?] > Rovaniemi 1855. † 13. 1. 1916. ∞ 26. 6. 1851 Priita Maria Kur-su, * 26. 3. 1830 Kemijärvi, † 17. 3. 1897. ∞ 2) 21. 3. 1898 Priita Stiina Kunnari, * 18. 1. 1849. 363

Saarn. Rovaniemi. Sm. Kuusamo (*KK* 1883 s. 129).

Läht. Rovaniemi KA; *Laitinen* s. 84 s.; *Havas* s. 77.

Pirttikangas, Matti Eliaksenp. Maalari. * 22. 2. 1851 Rantsila. > Haapavesi (Ainali > kk.) n. 1867. † 31. 12. 1931. ∞ Kreetta Erkint., * 17. 5. 1851, † 29. 7. 1878. ∞ 2) Roosa Mar-kuksent. Hedborg, * 20. 9. 1863, † 7. 6. 1942. 364

Saarn. Lest. ja ilmeisesti saarn. Haapavesi 1880-luvulta lähtien (*SS* 1893 s. 160; *Pms* 23/1957).

Kirj. Val. krist. k. I s. 82 s.; *KK* 1885 s. 99 s.

Läht. Haapavesi KA; *SL* 1932 s. 11 A. Rautio.

Pirttinen, Juho Oskari Kustaanp. Työmiehenp., 365
työmies, rakennusmestari. * 5. 12. 1862 Pernaja. > Pietari P. Marian srk. 8. 6. 1883 > Helsinki 29. 1. 1891–10. 8. 1892 > Hei-

Pitkäjärvi

nävesi (Palokki) 1892 > Kivennapa (Kuokkala) 8. 3.—16. 4. 1896 > Terijoki (alueliitoksessa) 1924. Merk. Venäjällä oleskelevaksi 1912—1919, Amerikassa 1920 >. Julistettu kuolleeksi 1961. ∞ 24. 7. 1883 Katriina Antint. Valtonen, * 31. 10. 1862 Lahti.

Saarn. Heinävesi (Kert. Maria Nykänen, Heinävesi, * 1878, ym.), Pietari mahdollisesti vähässä määrin (Kert. Mimmi Pulkkinen, Turku, * 1887 Pietari).

Kirj. SS 1894 s. 35—37, 149 s.

Läht. Pernaja, Pietari P. Marian srk., Helsinki, Heinävesi, Kivennapa KA.

- 366 *Pitkäjärvi, Matti* Matinp. (»Latukan Pitkä»). Talol-lisenp., torpp. ym. * 26. 7. 1842 Evijärvi (Kerttua). Otti muutto-kirjan > Karstula (Kyyjärvi) 13. 6. 1878, mutta jätti sen takaisin 17. 8. 1878. † 9. 12. 1909 Evijärvi. ∞ 25. 6. 1870 Sanna Jaakont. Jutila, * 25. 9. 1848 Korttesjärvi, † 14. 1. 1931.

Saarn. Lest. ja saarn. Evijärvi 1876 >. Sm:ja Lappajärvi tal-vella 1876—1877 (Kert. J. E. Mikkola, Miettisen kok.), Perho (Pau-laharjun kok. 38125—6), Alajärvi (*Pms* 48/1961), Kokkola, Purmo ym. Vanhoill. (*Hulkko* s. 214).

Läht. Evijärvi, Korttesjärvi KA; *AS* 1910 s. 7—9; Väinö Tuo-maala, Seinäjoki 16. 11. 1965.

- 367 *Pitkäkari, Juho Antti* Juhonp. (»Annalainen»; leski-äiti: Anna Antint.). Itsellisenp., suutari, mäkitupal. * 11. 3. 1837 Kuivaniemi. † 3. 7. 1909. ∞ 1. 6. 1861 Anna Kreeta Mar-jant. Tuuttu, * 4. 2. 1841 Kuivaniemi, † 24. 12. 1902

Saarn. Lest. ja mahdollisesti saarn. 1860-luvulta alkaen (*Pms* 49/1957; *Johansson* s. 190). Sm. Ii (S. Thauvón 16. 11. 1878, Hei-keliana: »Annala» Kuivaniemeltä). Vanhoill. (*Hulkko* s. 214).

Läht. Kuivaniemi KA.

- 368 *Pittja* (Pitsa l. Bitsa), *Anders* Knutinp. Tunturisaa-malainen. * 3. 4. 1857 Jellivaara (Killimä). † 5. 1. 1926. ∞ 5. 3. 1882 Anna Erikint. Paggats, * 1845[?], † 17. 6. 1922.

Saarn. Isä Knut P., * 1. 12. 1824 Jellivaara, † 20. 7. 1861, mai-nitaan saarn:ksi. Anders saarn. luultavasti 1890-luvulta alkaen.

Kirj. Vettasjärven kok. (n. 50 kirj. tai fragm. 1898 >); Wettaisen kok. (1908 F. Parakalle).

Läht. Gellivare KA; F. Parakan ja S. Vettasjärven kirj. kuolemanmuisto, Wettaisen kok.; Paulaharjun kok. 37683.

Planting, Kustaa Vilhelmi Aaponp. Ent. nimismiehen ja pitäjänkirjuriinp., maanvilj. (Amer.). * 27. 5. 1845 Kemijärvi. > Amerikka 1871 (Kuparisaari > Pendleton, Ore. 1877). † 10. 4. 1911. ∞ Eeva Maria Toolanen, * 1. 4. 1851 Ruotsin Ylitornio (Juoksenki). 369

Saarn. Ap.-lut. srk:n kirjuri, lastenopettaja ja papinviran toimittaja Pendleton 1800-luvun lopulla (*ASL* 4/1883, 47/1884, 3/1886 ym.; *S. Ilmonen* Amerikan suomalaisten sivistyshistoria I, 1930, s. 20).

Kirj. Pendletonin kirjeitä: *ASL* 1882 >; *SS Calumet* 1891 s. 107; *AS* 1910 s. 32.

Läht. Kemijärvi, Övertorneå KA; *Ilmonen II* s. 247.

Pohjanen (Jatko, Jacklin, Jusheikki), *Juhani* Jeremiaksenp. Talollisenp., tal. * 12. 8. 1850 Alatornio (Arpela > Alavojakkala 1907). † 15. 2. 1916. ∞ 24. 1. 1869 Maria Priita Jacklin, * 15. 9. 1847, † 28. 7. 1902. ∞ 2) 23. 6. 1903 Jenny Katariina Winsten, * 29. 1. 1861, † 17. 10. 1946 Ylitornio, Pekka Pietin vaimona. 370

KN:n jäsen ainakin 1880–1884.

Saarn. Lest. 1870-luvulta lähtien. Arpelan rukoustenpitäjä. Saarn. ainakin 1890-luvulta alkaen Alatornio, Tornio (*S. Thauvón* 15. 3. 1892 ja 20. 2. 1893, Heikeliana; Tornion rauhanyhd:n kassakirja 27. 5. 1896 ym.). Sm:ja Vaasa (*M. Kuula* 29. 3. 1900, Haapaniemen kok.) ym.

Kirj. Val. krist. k. I s. 93 s.; *KK* 1883 s. 211–213, 1887 s. 51–54; *SS* 1897 s. 156 s.

Läht. Alatornio, Ylitornio KA; *SL* 1916 s. 86–88; *I. Pelkonen* laud.kirj. s. 39 s.

Pohjanen, Niku Juhaninp. Kalastaja. * luultavasti Alatornio (Kaakamo). > Lyngen (Skibotn). 371

Saarn. Lyngen ainakin 1800-luvun lopulla (*Kert. A. Nalkki*,

Miettisen kok.; *S. Paulaharju* Ruijan suomalaisia, 1928, s. 27).
Sm. Raisi 1880-luvulla (Kert. Kreetta Ansjøn, Miettisen kok.).

Läht. Lyngen KA.

- 372 *Pohjola* (Österbacka), *Ananias Viktor*. Juhaniinp. Torpparinp., kauppias, mäkitupal. * 6. 12. 1845 Merikarvia (Alakylä). > Siipyy 21. 11. 1875 > Merikarvia (Riispyy) 25. 7. 1878 > Siipyy (Skftung) 22. 9. 1907. † 1. 5. 1933. ∞ 5. 11. 1874 Eeva Stiina Eliaksent., * 29. 7. 1857, † 16. 4. 1943 Merikarvia.

Äidinkieli suomi.

Saarn. Lest. 1880-luvulta alkaen. *Saarn.* n. 1890 >. Sm:ja Huitinen, Urjala, 1900-luvulla Keski-Suomi ym. Vanhoill. lähetystoimikunnan saarn.luettelo 1911.

Läht. Merikarvia, Siipyy KA; *SL* 1933 s. 106.

- 373 *Pohjonen, Heikki* mainitaan papinviran toimittajaksi Poinsett, Dak., 1800-luvun lopulta (*Saarnivaara* s. 120). Heikki Pohjanen kirj. *KK* 1884 s. 140–142. Mahdollisesti lähtöisin Alatornion seudulta.

- 374 *Pokan Kusto*. Muisteltu paikalliseksi saarnaajaksi, joka asui Altan Joensuussa 1870-luvun sekä muutti vaimoineen Amerikkaan n. 1880. Ristiriitaa saarn. J. P. Postin kanssa. *Saarn.* Raisi n. 1875. Oli suomalainen, mahdollisesti nimeltään Kustaa Kitkjärvi ja kotoisin Muonionlaaksosta.

Läht. Paulaharjun kok. 37804 Kr. Rasmussen; Kert. Kreetta Ansjøn, Kreetta Kaisa Arnesen, A. Nalkki, Miettisen kok.

- 375 *Pollari, Juho Viktor* Hannunp. Talollisenp., mäkitupal. * 29. 4. 1865 Veteli (Pollari). > Toholampi 29. 10. 1892 > Amerikka (Maple, Wis.) 24. 4. 1893 (vaimo 30. 6. 1894). † 13. 9. 1945 (sm:lla Championissa, Mich.). ∞ 7. 2. 1886 Maija Liisa Juhont., * 5. 12. 1861 Toholampi. ∞ 2) Sofia[?].

Saarn. Lest. n. 1881 >. *Saarn.* 1880-luvun lopusta lähtien Veteli. Sm:ja Perho (Perho KN 6. 3. 1892; Paulaharjun kok. 38128). Amerikassa 1900-luvulla ns. pollarilaisuuden johtava saarn.

Kirj. Apostolis-lutherilaisten hajaantumisen syyt Amerikassa. Duluth, Minn., 1920. 23 s.

Uusia ja vanhoja hengellisiä lauluja. Kust. — — —. Duluth 1935. 128 s.

Uusia lauluja. Kust. — — —. Duluth 1938. 29 s.

SS lisälehti 10/1889 s. 166 s.; AS 1904 s. 219; *Kolkuttajan lähetys* 1907 s. 64; *Kolk.* 1908 s. 64.

Läht. Veteli, Toholampi KA; *Siirtokansan kalenteri* 1947 s. 150 s.; *Saarnivaara* s. 323 ym.

Poromaa (Barsk), *Iisakki* Anna Stiinanp. (isä: sotamies Juhani Heikinp. Barsk-Lampa). Tal., seppä. * 29. 3. 1815 Pajala (Täräntö > Junosuvanto). † 2. 3. 1904. ∞ Anna Kreeta Heikint. Poromaa, * 30. 7. 1816, † 13. 6. 1894.

Val. lautamieheksi 1866.

Saarn. Lest. ja saarn. 1840-luvun lopusta lähtien. Sm:ja Lanna-vaara 7 kertaa (SS 1891 s. 84, 1901 s. 133) ym. Ei liene paljon liik-
kunut kotikylän ulkopuolella. Kirj. useita kopiokirjoja Læstadiuk-
sen saarnoista.

Kirj. Kristillinen kirje, kirjoittanut — — —. Oulu (kust. J. U. Höynä) 1876. 16 s.; Sama julk.: Kokkola (kust. Taawetti Lahti) 1902; Pori 1920; Lisäksi *Kolk.* 1911 s. 339–356 ym. lest. lehdissä.

M. Akiander Historiska upplysningar om religiösa rörelserna i Finland VI, 1862, s. 117 s. (kirje Paavo Ruotsalaiselle); SS 1897 s. 241–249, 1901 s. 113–118, 129–133, 173–176; AS 1904 s. 204–206, 1906 s. 184–186, 1911 s. 148–150; *L. Typpö* Kirjeitä wirwotukseksi s. 113–115, 156–158; *Kristillisyytemme alkuheräyksen ajoilta*, 1925, s. 3 (23. 10. 1848 Læstadiukselle).

C. H. Bergmanin kok. (3 kirj. 1867–1872 B:lle; julk. *Norr-botten* 1962 s. 147–158); SKHS:n arkisto: B 90; Fogmanin kok.; E. A. Henrikssonin kok. (3 kirj. 1900-luvun alussa H:lle).

Läht. Pajala KA; E. Wahlbergin sukuselvitys; Artur Mäkitalon käsikirj.; AS 1904 s. 74–76 poika J. H. Poromaa; *Laitinen* s. 46–49; *Havas* s. 42–44; *O. Brännström* 1860-talets nödår, *Norr-botten* 1962 s. 141–158; *A. Zidbäck* Pohjolan suurin maallikko-saarnaaja s. 231–233 (Poromaan yhdistäminen länsilestadiolaisuuteen on ilmeinen erehdys).

Poromäki (alk. Hirveävaara), *Iisakki* Heikinp. (Oh-
tanen Iisko). Torpp. * 25. 12. 1850 Korpilompolo. > Pajala
(Sattajärvi) 3. 11. 1892. † 22. 3. 1915. ∞ 3. 11. 1901 Kreeta Jo-
hanna Kyrö, * 17. 7. 1856 Pajala.

Saarn. Nikkari-Tuomaan kumppanina sm:ja keskinen Tornionlaakso, Lannavaara (SS 1903 s. 132; AS 1904 s. 84), Muonio (J. E. Liikavainio 30. 1. 1899, Haapaniemen kok.). Lähinnä »penk-kisaarnaajia».

Läht. Korpilombolo, Pajala KA; SL 1915 s. 362; Hulkko s. 214.

- 378 Porthan, Niilo Heikki. Tullivartija. * 23. 5. 1824 Raahe. Oulu > Tornio 1847 > Ylitornio 1863 > Tornio 28. 12. 1865—30. 1. 1866. † 6. 1. 1907. ∞ 30. 1. 1851 Sofia Matilda Evenius, * 2. 9. 1826 Kemi, † 12. 10. 1888.

Saarn. Lest. n. 1872. Saarn. tiettävästi vain Torniossa.

Kirj. KK 1884 s. 145—147.

Läht. Tornio KA; AS 1907 s. 36 [A. Laitinen]; I. Pelkonen laud.kirj. s. 41 s.

Posti-Heikki ja -Guttorm → matr. B. Unga.

Posti-Iikka → Nevasaari.

- 379 Posti, Juhani Petteri Niilonp. Torpparinp., jäämerenlaivuri. * 11. 10. 1836 Simo (Maksniemi). > Norja, Alta (Elvebakken) 1865. † 17. 6. 1918. ∞ 15. 2. 1863 Maria Fredriika Juhanint. Ruonala, * 17. 2. 1842 Kemi, † 19. 6. 1916.

Erosi Norjan valtiokirkosta 30. 6. 1882 liittymättä mihinkään kirkkoyhteisöön; palasi valtiokirkkoon 29. 9. 1888. Kävi Amerikassa kes. 1882—syks. 1883 (Kert. Kreeta Arnesen, Miettisen kok., ym.).

Saarn. Lest. v:sta 1865 alkaen. Saarn. Alta 1860-luvulta lähtien. F. Paksuniemen saarnaajaksi asettama (Erkki Antti 31. 12. 1884 P:lle, Paksuniemen kok.). Sm:ja Pohjois-Norja, Lumijoki 1909 (Oulun vanhoill. lähetystoimikunnan ptk. 7. 11. 1909). Länsi-Ruijan johtavia saarnaajia.

Kirj. AS 1909 s. 72.

Paksuniemen kok. (1881 ja 1882 P:lle); Koskamon kok. (1880-luvulla J. Raattamaalle). Postin laivapäiväkirja tuhoutui 2. maailmansodan aikana; osia siitä julk. S. Paulaharju Ruijan suomalaisia, 1928, s. 442—457: Posti-Petterin surnaali.

Läht. Simo, Kemi, Alta KA; Paulaharjun kok. 37927 ym.; Miettisen kok; J. P. Postin perheamattu merkintöineen, kauppa. R.

Postin hallussa, Elvebakken; Kert. Karoline Olsen; *Sivertsen* s. 145–150.

Poukkula, Tuomas Matinp. Talollisenp., tal. * 9. 380
9. 1835 Lohtaja. > Kalajoki 1844. † 28. 12. 1908. ∞ 21. 6. 1857
Johanna Fredrika Heikint., * 28. 9. 1835 Kalajoki, † 8. 12. 1892.

Saarn. Lest. 1860-luvun lopusta alkaen (Kalajoki ptpk. 1870).
Saarn. ilmeisesti vähässä määrin (S. Thauvón 29. 1. 1885, Heike-
liana). Sm. Kokkola (*AS* 1905 s. 38).

Läht. Lohtaja, Kalajoki KA; *AS* 1909 s. 93 s. L. Typpö, 231–
233 J. Poukkula (= *Kolkuttajan lähetyssanomio* 1909 s. 108–110).

Prouty, Francis Natanael. Syntyperäinen amerikkalainen. 381
* 20. 10. 1855 Barnes Corner, New York. > Hayt, Et.-
Dakota 1882. † 16. 9. 1936.

Saarn. Lest. 1887 >. Englanninkiel. saarn. ja papinviran toi-
mittaja 1890-luvulta alkaen. Perusti useita ap.lut. srk:ia amerikka-
laisten keskuuteen.

Kirj. *SS Calumet* 1891 s. 102, 1894 s. 93 s.; *AWK* liite s. 16 s.

Läht. *Saarnivaara* s. 289.

Puljula (Ala), *Olli* Juusonp. Talollisenp., tal. * 2. 382
4. 1824 Kittilä (Alakylä). † 24. 5. 1911. ∞ 16. 4. 1852 Kaisa Matint.
Kallats, * 24. 10. 1826 Sodankylä, † 21. 2. 1907 (*AS* 1907 s. 89 s.
O. Puljula).

Veli: saarn. Tuomas Yliantti, * 13. 3. 1834.

Kunnallislautakunnan jäsen 1867 >, KN:n jäsen 1870 >, ym.
luottamustehtäviä. Pitkäaikainen pyhäkoulunop. ja rukoustenpi-
tää.

Saarn. Lest. ja saarn. 1860-luvulta alkaen. Sm:ja Sodankylä, Ro-
vaniemi, Kemijärvi, Kuolajärvi, Tornionlaakso (Hanna Heikel
12. 3. 1877, 25. 4. 1878, 8. 1. 1879, 8. 1. 1880, 14. 2. 1884, ym. Hei-
keliana; *KK* 1884 s. 134, 1885 s. 87), Pudasjärvi (S. Thauvón 31.
1. ja 6. 2. 1882, ym. Heikeliana), Kemi, Ii, Oulu ym. (Heikeliana),
Etelä-Suomi ja Pietari 1880-luvulta alkaen (*KK* 1887 s. 39, 45; *SS*
1892 s. 35 s.; S. Thauvón 11. ja 25. 1. 1889, Heikeliana), Kalajoki-
laakso (S. Thauvón 6. 2. 1882, 23. 10. 1886, Heikeliana; *SS* 1893 s.
159 s.), Etelä-Pohjanmaa (*SS* 1890 s. 9, 1895 s. 54–57, 113–122).
Saarnasi Helsingin kok:ssa (*SS* 1889 s. 146). »Ei ole yhtään opetta-

waista miestä Raattamaan jälkeen niin suuresti ja yleisesti kristittyin keskellä rakastettu kuin tätä rakasta wainajaa...» (*AS* 1911 s. 101 A. Laitinen).

Kirj. SS 1889 s. 79 s., 1891 s. 165 s., 1892 s. 64, 120, 1900 s. 12—14, 1903 s. 177—188; *Kolk.* 1900 s. 26 s., 1904 s. 127, 1908 s. 60—62; *AS* 1904—1911 lukuisia kirj:ia; *Hengellinen kuukauslehti* (Haaparannan lehden liite) 7/1920 (kirj. 18. 4. ja 23. 4. 1903; *Rauhan tervehdys* Calumet 1927 s. 146 s. (= 1929 s. 134 s. Kirje 13. 7. 1899 Amerikkaan); *L. Typpö* Armo ja totuus, 1904, s. 77 s. (jouluk. 1889); *Sama* Kirjeitä wirwoitukseksi s. 159 s. (1899 Amerikkaan); *AWK* s. 96 s.; *HÄ* 1920 s. 82 s. (1881 Ouluun); *Kointähti* 1963 s. 30 (1908 Rovaniemelle).

Saarenpään kok. (1893 ja 1895 S:lle); Mikkolan kok. (5 kirj. 1891—1898 M:lle tai Pietariin); O. H. Jussilan kok. (1899 ja 1904 Anni Kupiaiselle).

Läht. Kittilä KA; SS lisälehti 7/1888 s. 14 s.; *AS* 1911 s. 101 s.; *Kolk.* 1911 s. 188—190; *Laitinen* s. 70—75; *Havas* s. 45—47; *H. Jusila* Kutsujan armo s. 38.

Puljula, Tuomas → Yliantti.

- 383 *Punsar, Johan* Mattsinp. («Punsarin Janne»). Talollisenp., tal. * 3. 2. 1844 Ähtävä (Ytteresse). † 10. 1. 1922. ∞ 24. 6. 1872 Lena Johanint. Bärklar, * 30. 11. 1852, † 25. 6. 1935.

Saarn. Ainakin 1890-luvulta alkaen Ähtävä ja Keski-Pohjanmaa. Kävi Raattamaan luona Saivonmuotkassa uudenheräyksen alkuvaiheessa. Vanhoill. lähetystoimikunnan sm. Suomen ruots. seudut ym. 1912. Saarnasi ruots.

Läht. Ähtävä KA; *SL* 1922 s. 26 V. H. K[ivioja]; *Wentin* s. 45.

- 384 *Puotinen, Aleksanteri* Heikinp. Talollisenp. * 1. 11. 1855 Evijärvi (Kerttua). > Himanka 1886 > Amerikka (Thomson, Minn.) n. 1886. † 1940.

Saarn. Lest. Suomessa. Saarn. mahdollisesti 1800-luvun lopusta lähtien. 1900-luvulla n. 20 v. Thomsonin ap.lut. srk:n opettajana. Thomsonin »evangelisen» l. pollarilaisen srk:n pappina v:sta 1922 n. 15 v.

Kirj. SS 1888 s. 158 s., 1893 s. 111 s., 1894 s. 102 s., 1895 s. 200—202; *ASL* 22/1889.

Läht. Evijärvi, Himanka KA; *Saarnivaara* s. 323.

Puranen, Aaro Aaronp. Talollisenp., its. * 6. 4. 1821 385
Ylitornio (Närkki). > Turtola 1846[?] > Ylitornio 1852 > Tur-
tola 1852. Merkitty hävinneeksi 1853 ja Muonioon muuttaneeksi
1855, mutta käynyt Turtolassa ehtoollisella vuosittain 1856–1860
sekä 26. 12. 1863 ja 26. 12. 1865. Lienee n. 1860 muuttanut pysy-
västi > Vesisaari, mutta ensi aikoina käynyt useita kertoja van-
halla kotiseudullaan. † 2. 6. 1898 Vesisaari. ∞ 1865[?] Priita Ma-
ria Ollint. Jaukkuri, * 30. 9. 1828 Ylitornio, † 28. 1. 1895 (SS 1895
s. 248–250 A. Brune).

Saarn. Muisteltu Vesisaaren lestadiolaisen toiminnan varsinaai-
seksi alkajaksi n. 1860 >. Ei mainita saarnaajaksi myöhemmin.

Kirj. Haapaniemen kok. (1895 Erkki Antille).

Läht. Ylitornio, Turtola, Vadsø KA; *Sivertsen* s. 184 s., 189;
Paulaharjun kok. 37880 ym.

Purnu (alk. Vettasjärvi), *Joona*s Juhaninp. Uudistilal- 386
lisenp., tal. * 1829 Jellivaara (Vettasjärvi > Puolalaki > Purnu).
† 15. 3. 1902. ∞ 22. 6. 1861 Anna Liisa Lassint., * 1. 2. 1844 (Pur-
nu), † 7. 6. 1928.

Saarn. Lästadiuksen koulumiehenä 1850-luvulla Täräntö ym.
(*Miettinen* s. 81, 285). Jellivaaran johtavia saarnia ilmeisesti al-
kuheräyksestä lähtien (*Haaparannan lehti* 23/1894, 49/1898, ym.).
Sm:ja Tornion- ja Muonionlaakso, Lannavaara (*Haaparannan*
lehti 21/1895, ym.), Amerikka J. Raattamaan lähettämänä 1893
(*Saarnivaara* s. 105–108). Länsilestadiolaisuuden ensimmäinen
johtaja.

Kirj. Uskovaisten vanhusten tervehdyskirje Luleon Lapista.
Kirj. Jonas Gelliwara. Kust. Antti Isotalo. Pori 1900. 16 s. (J. Pur-
nun kirje M. Kuulalle 27. 3. 1900 = *AWK* 1903 s. 230–237).

KK 1887 s. 58–60; *SS* 1890 s. 58–60; *SS Calumet* 1892–1895,
lukuisia kirj.; *AWK* s. 153–157, 171; *AWK* 1903 s. 213–222, 225–
237, 242–253; *Vanhinten kirja II* s. 70 s., 73–77.

Vettasjärven kok. (*Calumet* 27. 2. 1893 kotiväelle).

Läht. Gellivare KA; *E. Samuel Wettasjärwi* J. J. Purnun ja
B. O. Fieldin elämäkerta y.m. kirjeitä, *Calumet* 1917, s. 3–10 (= *Vanhinten kirja II* s. 10–15); *Laitinen* s. 50 s.; *A. Zidbäck* Pohjo-
lan suurin maallikkosaarnaaja, 1941, s. 182–221; *Kullervo Hulkko*

Puumala

Juhani Raattamaa ja Joonas Purnu. — Maitojyvä 1952 s. 19–21; Paulaharjun kok. 37536, 37640, 37977 ym.

Purnuvaara, Topias → Kaivola.

Puumala, Aaprami → Kankaanpää.

- 387 *Puumala* (Sandbacka), *Erkki* Juhonp. Tal. * 11. 6. 1846 Lappajärvi. > Vimpeli > Alajärvi 28. 10. 1869. > Amerikka 1880-luvulla. ∞ 7. 2. 1869 Johanna Matilda Aapramint. Puumala, * 11. 5. 1849.

Saarn. »Rippiläisten päämiehiä ja saarn.» (Alajärvi, kirkkokurinalaisten luettelo 9. 3. 1885; *Johansson* s. 196). Mahdollisesti saarn. Amerikka (*Saarnivaara* s. 141).

Läht. Alajärvi KA.

- 388 *Pyörret* (Sammalmaa), *Juho* Juhonp. Talollisenp., tal. * 23. 6. 1853 Kalajoki (Tynkä). > Alavieska (Someronkylä) 28. 2.—19. 3. 1886. Rippikirjassa merk. Amerikan matkasta 1893. † 20. 5. 1918 (sm:lla Haapavedellä). ∞ 13. 7. 1873 Eeva Jaakont. Heikkinen, * 11. 3. 1854, † 31. 12. 1889.

Saarn. 1880-luvulta alkaen. Saarnakielto Pyhäjoki KN 23. 2. 1896 (Vrt. Kuopion tklin ptk. 2. 4. 1896 § 41). 1890-luvun lopusta lähtien laajoja sm:ja Pohjanmaa, Kainuu (SS 1898 s. 80 ym.), Etelä-Suomi, Pietari, Kittilä, Pohjois-Norja ja Muurmannin rannikko 1913–1914, Amerikka 1910–1911 ja 1912–1913 (ks. Saarenpää). Uudenheräyksen johtavia saarnaajia, SLLH:n perustajia 1908. Sovintokok:ssa 1911 uudenheräyksen edustaja.

Kirj. AS 1907 s. 85–87; *Kolk.* 1905 >, runsaasti kirjoituksia. Hanhi-Pietin kok. (1905 H:lle); Mikkolan kok. (29 kirj. 1900 > M:lle); Saarenpään kok. (12 kirj. ja korttia 1905–1914 S:lle); Paksuniemen kok. (3 kirj. 1915–1917 P:lle).

Läht. Kalajoki, Alavieska KA; *Kolk.* 1918 s. 165–168, 179–183 A. H[ellma]n.

- 389 *Påve* (Pove, Baave), *Thomas* Joninp. Tunturisaamelainen. * 22. 2. 1827 Jukkasjärvi (Rautusvuoma > Saarivuoma). > Ofoten (Evenes) 1. 4. 1873. † 24. 4. 1912. ∞ 6. 1. 1852 Helena (Elen) Nilsint. Matti, * 7. 10. 1829 (Saarivuoma), † 20. 1. 1911.

Saarn. Lest. ja saarn. Ruotsin Lapin alkuheräyksestä lähtien. Johtavia saarnia: Ofotenin seutu 1860-luvulta alkaen. Ofotenin Sandstrandin lest:t rakensivat P:lle talon, johon hän asettui n. 1877. Hajaannuksessa P. liittyi lähinnä A. Lundbergiin ja vanhoillisuuteen. Sm. Lannavaara (*AS* 1904 s. 84). Ei osannut norjaa.

Kirj. Koskamon kok. (1882 P. Palovaaralle).

Läht. Jukkasjärvi, Ofoten KA; *Sivertsen* s. 274, 280 s., 290, 294, 299 s. ym.; *Kristityn joulu* 1956 s. 13 s. Kr. Korneliussen; Kert. R. Eliassen, M. Mikkelsen ym., Miettisen kok.

Päkkilä, Tuomas → Mainio.

Pääkkölä (alk. Autto), *Mikko* Matinp. Talollisenp., 390
muurari, uudistal. * 15. 5. [?] 1850 Kittilä (Raattama). > Inari 1873 > Kittilä 6. 1. 1875. † 18. 4. 1938. ∞ 14. 2. 1875 Margareeta Kiistala, * 7. 7. 1854 Kittilä, † 20. 4. 1934 (*SL* 1934 s. 130).

Val. pyhäkoulunop:ksi 1870.

Saarn. Lest. n. 1865 > (Raattamaan renkinä ollessaan). Ru-koustenpitäjä. Saarn. 1870-luvulta alkaen Muoniojoen yliperä. Sm:ja ainakin 1900-luvulla Tornionlaakso ja Pohjois-Ruotsi, Suomi ja Norja. Vanhoillisten edustajana sovintokok:ssa 1911, vuosikokoussaarn. 1910, 1933.

Kirj. *SS* 1903 s. 175 s.; *AS* 1905 s. 125–127, 1907 s. 230 s., 1909 s. 218–220; *Rauhan tervehdys* Calumet 1927 s. 73 s.; Useita kirj. *SL* 1924 >, *RS*.

E. A. Henrikssonin kok. (4 kirj. 1900–1901 H:lle); Rantalan kok. (1908, 1910 R:lle); Ylisenpään kok. (1929 Y:lle).

Läht. Kittilä KA; *RS* 1938 s. 109 s.

Pääkkönen (Korkiakangas, Poranen), *Jaakko* Aapra- 391
minp. (Korpi Pellon Jaako, »Pikku-Jaakko»). Itsellisenp., tal. * 12. 9. 1849 Perho. > Haapajärvi (Ylipää) 12.–23. 10. 1892 > Perho 1.–18. 10. 1897. † 26. 7. 1927. ∞ 16. 7. 1871 Priita Maria Juhont., * 27. 1. 1849 Veteli, † 25. 2. 1927.

Saarn. Perhon toinen lest. ja saarn. v:sta 1878 alkaen. Sm:ja Vimpeli, Haapajärvi (*Pms* 24/1964, 7/1960), ruotsinkielinen Pohjanmaa (kert. F. Pöyhtäri) ym. Perhon KN 6. ja 20. 3. 1892.

Läht. Perho, Haapajärvi KA; *SL* 1927 s. 153; *Pms* 50/1956 U. Kalliokoski.

- 392 *Päättalo* (Mäkelä), *Antti* Matinp. Talollisenp., tal., its. 1900 >. * 15. 4. 1842 Pudasjärvi (Taivalkoski, Jokijärvi). > Kemijärvi (kk.) 29. 12. 1900—5. 1. 1901. † 8. 2. 1926. ∞ 9. 12. 1865 Anna Joosepint. Räisänen, * 5. 10. 1843, † 28. 8. 1878. ∞ 2) 25. 6. 1882 Peata Liisa Antint. Hämeenniemi (saarn. Antti Junttilan sisar), * 23. 3. 1855 Kuusamo, † 30. 6. 1897.

Val. KN:n jäseneksi 1879, kirkoll. kirjojen tarkastuskomiteaan 1885. Kunnallishallituksen esimies ainakin 1891, ym. luottamus-tehtäviä.

Saarn. Lest. luultavasti 1870-luvun alusta alkaen. Pudasjärven ptt:ssa 1871 valtuutettiin yhtenä pitämään jumalanpalvelusta Jokijärven kirkossa papin puuttuessa. Sm:ja Oulu (Sofia [Sundborg?]) 27. 3. 1882, Heikeliana), Kuusamo (KK 1883 s. 129; *Pms* 24/1961 S. Pentikäinen). 1900-luvulla ei liene saarnannut.

Läht. Pudasjärvi, Taivalkoski, Kemijärvi KA; S. Pentikäinen laud.kirj. s. XX.

- 393 *Pölönen*, *Antti* Antinp. Talollisenp., tal. * 22. 11. 1859 Eno (Hirviniemi > Kuusjärvi). † 6. 8. 1909. ∞ 2. 1. 1881 Maria Juhont. Pölönen, * 8. 1. 1864, † 15. 1. 1933.

Saarn. Eno. Sm:ja Nurmes (S. Harlin 20. 3. 1895, Heikeliana), Joensuu (J:n rauhanyhd:n tilikirja 19. 12. 1897) ym. Pohjois-Karjala. Todennäköisesti uusherännyt.

Läht. Eno KA; K. Mäntylä past.kirj. s. 31; Irma Tuovinen, Eno 31. 10. 1965.

- 394 *Raappana*, *Jaakko* Heikinp. Torpparinp., kr.-torpp. * 22. 7. 1845 Säräisniemi (Jaalanka > Saaresmäki). > Vuolijoki 1907 srk:n jaossa > Iisalmi msrk. (Nissilä) 3.—26. 1. 1909. † 12. 3. 1916. ∞ 1. 11. 1870 Kaisa Karppinen, * 12. 2. 1838, † 28. 8. 1916.

Saarn. 1880-luvulta alkaen Oulujärven ympäristö. Saarnakielto Säräisniemi KN 6. 10. 1883, Kuopion tklin ptk. 27. 3. 1884 § 2. Sm. Kestilä (OL 10/1884). Kävi Kittilässä n. 1896 ja omaksui 2 v:ksi uudenheräyksen (Pentikäisen kok., Sodankylä 2/1962, kert. H. Karjalainen). Vanhoill. lähetystoimikunnan sm:ja Kainuu ym. 1906 > (*Pms* 29/1957, 50/1958 ym.), vuosikokoussaarn. 1913.

Kirj. Rantalan kok. (23. 12. 1903 R:lle).

Läht. Vaala, Vuolijoki, Iisalmi msrk. KA; SL 1916 s. 122; *Pms* 44/1956, 48/1957.

Raattamaa, Erkki Juhaninp. (koulumest. Juhani R:n 395
veli). Tal. * 1. 6. 1817 Kaaresuvanto (Kuttainen > Vähäniva).
> Amerikka 18. 6. 1891 > Kaaresuvanto 1894. † 2. 3. 1901. ∞
1839 Anna Kreeta, * 1820 Muonio (Songanmuotka), † 27. 12. 1887.

Saarn. Læstadiuksen raittiyslähettinä Alta 1849 (*Miettinen* s.
60). *Saarn.* luultavasti vähässä määrin Kaaresuvanto.

Kirj. SS 1896 s. 23. Ks. myös *Miettinen* s. 135 s.

Läht. Karesuando KA; *Laitinen* s. 25 s.

Raattamaa, Iisakki. Isä: saarn. Pekka R. * 31. 1. 1850 396
Kaaresuvanto. > Lyngen (Skibotn) 1875 (Oleskellut Norjassa jo
sitä ennen) > Kistrand (Olderfjord > Billefjord > Brennelv I.
Palonjoki) n. 1883. † 30. 6. 1934. ∞ Lyngen 17. 8. 1877 Priita
Katriina Pekant., * 28. 5. 1849 Enontekiö, † 21. 4. 1928.

Saarn. Lest. n. v:sta 1872 Lyngen, saarn. 1870-luvun puolivä-
listä lähtien Lyngen, Kistrand (*Sivertsen* s. 166). Sm. Alta, Elve-
bakken (*SL* 1913 s. 203). *Laitinen* s. 25 main., että Pekka Raatta-
maan poika »Pekka Norjan rannoilla tekee myös Herran viini-
mäen työtä». Se tarkoittaa ilmeisesti Iisakki R:ta; Juhani Petteri
Pekant. Raattamaa, joka * 20. 1. 1833 ja muutti > Lyngen 1877,
kuoli jo 24. 3. 1887 eikä tietoa hänen saarnaamisestaan ole säilynyt.

Läht. Karesuando, Lyngen, Kistrand, Porsanger KA; Kert. I.
Raattamaa ym., *Miettisen* kok.

Raattamaa, Iisakki Kustaa. Isä: saarn. Erkki R. 397
Maanvilj. (Amer.). * 6. 11. 1841 Kaaresuvanto. Oleskeli Norjassa
(Skjervøy) n. v:sta 1868. > Amerikka 1873 (Kuparisaari > Thom-
son, Minn., 1877). † 8. 2. 1936. ∞ Kuparisaari Johanna Alatalo,
Muoniolta, † 1915.

Saarn. Thomsonin kylärukousten alkaja ja pitäjä v:sta 1877.

Läht. Karesuando KA; *Ilmonen II* s. 226; *Siirtokansan kalen-
teri* 1936 s. 170; *J. A. Mattinen* Thomsonin maanviljelysseudun
historiaa, 1941, s. 33 s., 123.

Raattamaa (Raattama), *Juhani.* Vht: tal., lautamies 398
Juhani Pekant. Raattama, * 1777 Kaaresuvanto (Kuttainen), † 25.
9. 1854, ∞ 27. 4. 1800 Anna Juhanint. Kunnari (Gunnare), * 2.
1. 1781 Kaaresuvanto, † 29. 5. 1866. Koulumestari, uudistil. *

14. 9. 1811 Kaaresuvanto (Kuttainen > Saivonmuotka). † 7. 3. 1899 (haudattu 3. 4.). ∞ 17. 4. 1832 Eeva Lassint. Alatalo, * 18. 8. 1814 Muonio (Kätkäsuvanto), † 18. 8. 1885 (KK 1885 s. 157 s. A. L[aitinen]). ∞ 2) 1. 2. 1887 Karoliina Lassint., * 6. 2. 1853 Jellivaara (Hakanen), > Kaaresuvanto 1886 > Jukkasjärvi (Vittanki) 20. 5. 1902 > Kaaresuvanto (Saivonmuotka) 1902, † 16. 5. 1925, ∞ 2) 1. 5. 1902 Antti Kemi l. Kartano, * 25. 9. 1861 Jukkasjärvi, † 29. 5. 1909 Vittanki.

Toimi Kaaresuvannon katekeettana ja luultavasti kirkkoväärinä v:sta 1829 alkaen.

Saarn. Lest. alkuheräyksen ensi vaiheesta lähtien. Læstadiuksen lähetyskoulujen koulumestari v:sta 1848 alkaen, toimintalueena Kaaresuvanto, Jukkasjärvi, Jellivaara, Pajala (*Miettinen* s. 65–83 ym.). Læstadiuksen kuoleman jälkeen lest. liikkeen tunnustettu johtaja. 1860-luvulta alkaen lukuisia sm.:ja Kaaresuvanto, Muonio, Kittilä, Jukkasjärvi, Jellivaara, Täräntö, Tornionlaakso (*K. Airas* Vuosisata elämänliikettä Tornionlaaksossa, 1941, s. 132; Hanna Heikel 10. 2. 1881, 11. 4. 1886 ym., Heikeliana; KK 1885 s. 87). Sm. Lyngen n. 1865 (Kert. E. Johnsen, Miettisen kok.), Kemi-järvi, Kuusamo ym. talvella 1880, 1882, 1883–1884 (*PS* 24/1880 ym.; *Kaiku* 9/1884; *S. Pentikäinen* laud.kirj. s. 66–80; *Sama* Juhani Raattamaan saarnamatka Kuusamoon talvella 1880. — Kesä-pääsky 1966 s. 24 s.), Rovaniemi vuodenvaihteessa 1888/1889 (*SS* 1889 s. 30), Oulu maalisk. 1879 (*S. Thauvón* 1. 4. 1879, Heikeliana, ym.), ruotsinkiel. Kainuunlaakso (*J. Raattamaa* 24. 5. 1873 ja 31. 5. 1881, *O. H. Jussilan* kok.; *Haaparannan lehti* 12/1885). Johtava saarn. Alkkulan kok:ssa 1875, Matarengin kok:ssa 1886 ja Lannavaaran kok:issa 1888, 1890 >.

Kirj. Palwelus-piian Eewa Mikkelin tyttären, kristillisestä elämästä ja autuaallisesta kuolemasta. Oulu (E. Bäckmanin kust.) 1876. 4 s.; = *SS* 1892 s. 229–231 (1892 poistettu sanat »esikoisten seurakuntaan») sekä *SS* 1901 s. 202–205.

Kristillinen kirje. Pori 1877. 7 s.; = *KK* 1880 s. 20–25 sekä *SS* Calumet 1892 s. 147–149, ym.

(Kirje 12. 1. 1891 Johan Takkiselle; julk. J. Takkinen). Red Jacket, Mich., 1891. 4 s.; = *SS* Calumet 1891 s. 29 s.

Læstadiuksen postillojen esipuheet: *Kirkko-postilla* 1876 s. I–IV; *Uusi postilla* 1897 s. I–III.

Val. krist. k. I s. 11–26, II s. 10–14 (yhteensä 11 kirj.); *AWK*

s. 13–23, 40–114, 135–153, 158–164 ym.; *L. Typpö* Kirjeitä wirwoitukseksi s. 7–90, 110–116, 123–135; *KK, SS, AS, SS Calumet*, erittäin runsaasti kirj.; *Nyaste riksgränsen* 25/1881; *Hengellinen kuukauslehti*, Haaparannan lehden liite, 8/1920; *SL* 1917 s. 45 s., 1939 s. 159 s.; *Vanhinten kirja II* s. 79 ym.; Lukuisia uusintapainatuksia lest. julkaisuissa.

Kirjeitä ja niiden jäljennöksiä: Fogmanin, Koskamon, O. H. Jussilan, Wettaisen, Vettasjärven, Miettisen kok.; Heikeliana; SKHS:n arkisto B 89.

Yhteensä n. 300 kirjettä, joista yli puolet painettu. Kirjeistä on ennen v:ta 1870 n. 40, 1870-luvulta n. 70, 1880- ja 1890-luvulta kummaltakin n. 90. Yhteensä n. 90 kirjettä on lähetetty Amerikkaan (J. Takkiselle ym.), n. 40 Norjaan (lähinnä O. Koskamolle ym. Itä-Ruijaan), n. 50 aliseen Tornionlaaksoon (Math. Fogmanille ym.), n. 40 Pajalaan (lähinnä Täräntöön), n. 25 Jellivaaraan (Iis. Palohuornaiselle ym.), n. 15 Suomeen.

Lisäksi 1890-luvulla muistiinpantuja saarnoja (*SS* 1894 s. 113–120, 1896 s. 129–131, 1897 s. 36–39, 81–86, 129–136, 1899 s. 113–117); Nattavaarassa ja Ullatissa 1854 ja ennen sitä kirjoitetut »kanssapuheet kristilliselle seurakunnalle» (*SS Calumet* 1891 s. 12 s., 23 s., 49, 63, 78 s., 90 s.; *AWK* s. 13–23; *L. Typpö* Kirjeitä wirwoitukseksi s. 50–56, 60–66); Muistopuheita ja nekrologeja: Mooses Kankoinen (*KK* 1881 s. 14–16), Ragnar Læstadius (*KK* 1882 s. 106–108) ym.

Läht. Enontekiö (Syntyneiden kirja), Muonio, Karesuando KA; *A. Ljung* Karesuando – Enontekis, Norrbotten 1948, s. 57–62 (R:n suvusta 1600-luvulta alkaen); *K. A. Heikel* Kertomus hengellisistä liikunnoista, 1873, s. 12–16 ym.; *KK* 1881 s. 163–166, 177–180, 1882 s. 1–5; *Johansson* s. 140–148; *Haaparannan lehti* 22, 31, 35, 37, 56/1899; *SS* 1899 s. 76–78 *A. L[aitinen]*, 139 s. Karoliina Raattamaa, 161–165 kirkkoherra I. Johanssonin hautauspuhe; *Röster från Sion* 1899 s. 65–70 *J. F. H[ellman]*, 138–142 *I. Johansson*; *L. Typpö* Kirjeitä wirwoitukseksi s. 5 s. *K. Aidantausta*, 168–174 *L. Typpö*; *Laitinen* s. 13–21; *Hj. Westeson* Ödemarksprofetens lärjungar, 1922, s. 15–62; *Havas* s. 25–29; *Kansallinen elämäkerrasto IV*, 1932, s. 417–419 *V. H[ava]*s; *J. A. Maunu Oikea vai väärä muoto* (Raattama vai Raattamaa)? – Vartija 1933 s. 247 s.; *Miettinen* s. 41–45 ym.; *Aulis Zidbäck* Juhani Raattamaa eräiden Lutherin ydinnäkemyksen uudistajana. Raattamaan kristillisyydenkäsityksen arvostelua. Turku 1940. 130 s.; 2. painos 1941; *Sama* Pohjolan suurin maallikkosaarnaaja. Juhani Raatta-

maan kristillisyydennäkemys ja suhde laestadiolaisuuden suunta-
muodostukseen... Helsinki 1941. 270 s.; *Sama* J. Raattamaan aja-
tuksia vanhurskauttamisesta. — Sana ja usko, 1942, s. 117–134;
Sama Juhani Raattamaa. — Mikael Agricolasta E. W. Pakkalaan,
1947, s. 402–410; *Yrjö Karanko* Laestadiuksen ja Raattamaan ku-
vista. — Maitojyvä 1950 s. 12 s.; *Paavo Viljanen* Juhani Raattamaa.
— Kirkkomme tienviitoittajia, Helsinki 1951, s. 118–131; *Hannes*
Leinonen »Lapin vanhinten» kirjeenvaihtoa. — Teologia ja kirkko
2/1956 s. 3–12; *Sama* Välähdyksiä Juhani Raattamaan toiminnasta
Lapin vanhinten kirjeenvaihdon valossa. — Kristityn jouluku 1955
s. 11 s.; *Kullervo Hukko* Juhani Raattamaa 12. 9. 1811–7. 3. 1899.
— Kointähti 1961 s. 3–7; *A. O. Schwede* Sie kamen aus dem Torne-
tal s. 7–64 (kaunokirj.); *Tapio Vähäkangas* laud.kirj.; *Lauri Im-
piö* past.kirj. (Tiivistelmä: Maitojyvä 2/1961 s. 14–19, 3/1961 s.
3–6); Paulaharjun kok. 37560, 37944, 37972 ym.

399 *Raattamaa, Pekka* Juhani. (»Lautamiehen Pekka»;
koulumest. Juhani R:n veli). Its., viimeisinä vuosinaan köyhäin-
hoitolainen. * 2. 6. 1804 Enontekiö, myöh. Kaaresuvanto (Kut-
tainen). > Muonio 1833 > Kaaresuvanto 1835 > Norja 1837
> Kaaresuvanto 1843 (käynyt eht:lla Kaaresuvannossa 1. 4. 1839,
26. 12. 1840) > Jukkasjärvi (Lainio) 1852 > Kaaresuvanto (Muk-
kavuoma > Maunu n. 1875) 1853. † 6. 7. 1888. ∞ 1831 Ulriika
Matint., * 1802 Enontekiö[?], † 19. 5. 1886.

Saarn. Laestadiuksen huomattavin raittiuslähetti, 1847–1849
Jukkasjärvi, Täräntö, Alatornio, Jellivaara, Ruija, 1855 apuopet-
tajana lähetyksoulussa (*Miettinen* s. 55–60, 284 ym.). Myöhem-
min useita sm:ja Lyngenin seutu, v:sta 1874 Raisi (Kert. E. John-
sen, J. A. Johannessen ym., Miettisen kok.).

Kirj. KK 1881 s. 129–137 (omaelämäkerta = *Johansson* s. 157–
161).

Läht. Enontekiö (Kastettujen kirja), Karesuando KA; SS 1889
s. 104; *Laitinen* s. 22–25; *Hj. Westeson* Ödemarcksprofetens lär-
jungar s. 63–81 (s. 77–81 vrt. *Märta Edqvist* Bland »otacksamma
bröder». — Från bygd och vildmark 1919 s. 66–76); *Havas* s. 29–
32; *Kristityn jouluku* 1930 s. 11 s. V. Havas (kaunokirj.); *A. O. Schwe-
de* Sie kamen aus dem Torne-Tal s. 99–130 (kaunokirj.).

400 *Raattamaa, Petteri.* Isä: koulumest. Juhani R.
Maanvilj. (Amer.). * 9. 10. 1849 Kaaresuvanto. > Amerikka

(New York Mills, Minn.) 7. 4. 1883. † 3. 4. 1921. ∞ 1874 Maria Kristiina Juhanint., * 21. 9. 1852 Jukkasjärvi (Soppero), † 16. 6. 1884 N. Y. Mills (ASL 28/1884). ∞ 2) 1885 Kaisa Holappa 1. Takkinen, * 1862 Kuusamo, † 13. 10. 1919 (SL 1920 s. 253 s.). ∞ 3) keväällä 1921 Anna Saari, † 1929.

Saarn. Jo nuorena kulki isänsä tekstinlukijana, saarn ennen Amerikkaan muuttoa. Papinviran toimittaja N. Y. Mills (KK 1884 s. 176). Sm. Suomi ja Ruotsi J. Mursun kanssa 1890–1891 (SS 1891 s. 84 ym.). Sm:ja Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaisseudut. Heide-manil.

Kirj. SS 1892 s. 191–193; AS 1911 s. 74; *Rauhan tervehdys* 1923 s. 87.

Haapaniemen kok. (1900 Erkki Antille).

Läht. Karesuando KA; *Ilmonen II* s. 212 s. *Siirtokansan kalen-teri* 1922 s. 151–153 J. W. L[ähde], 1932 s. 153–160 C. H. S[al-minen]; SL 1921 s. 86.

Rahikainen, Heikki Samulinp. Torpparinp., tal. 401 (Haapavesi). * 10. 5. 1842 Kempele. > Kuivaniemi 23. 12. 1866–1867 (työmatkoilla pohjoisessa ilmeisesti 1860-luvun alusta läh-tien) > Haapavesi (Karsikas > Vatjusjärvi) 25. 6. 1874. † 11. 1. 1889. ∞ 5. 10. 1873 Kaisa Stiina Jaakont. Hietala, * 19. 3. 1843 Kuivaniemi, † 25. 7. 1878. ∞ 2) 1. 6. 1879 Sofia Juhont. Aakko, * 3. 5. 1851 (Vatjusjärvi), † 11. 5. 1910.

Saarn. Lest. Torniojoella n. 1862. Saarn. 1860-luvulta alkaen. Sm:ja Raahe n. 1870 (OL 10/1881), Nivala, Piippola, Haapavesi (KK 1883 s. 133, 1884 s. 14, 1885 s. 99 s.) ym. »risti-rastiin Oulun läänin». Karsikas-kylän lestadiolaiset avustivat talon hankinnassa (Pms 45/1960 Y. Karanko).

Läht. Kempele, Kuivaniemi, Haapavesi KA; SS 1890 s. 136–138, 1891 s. 205 s.

Rajaniemi, Antti Jaakonp. (Raja-Antti). Talollisenp., 402 its. * 13. 5. 1853 Alavieska. > Nivala (Välikylä) 1853 > Sievi 29. 11. 1873 > Nivala 1875 > Toholampi 12. 12. 1887 > Ame-rikka 8. 11. 1892 (saapui Calumetiin vuodenvaihteessa 1892/1893). † n. 1897 (sm:lla Fitchburgissa), julistettu kuolleeksi 1. 1. 1947. ∞ 31. 5. 1874 Sofia Vilhelmiina Matint., * 20. 1. 1854 Sievi.

Saarn. Lest. ja saarn. 1870-luvun jälkipuoliskolta alkaen Nivala (KK 1883 s. 133). Sm:ja Haapajärvi, Tornionlaakso ja Kittilä A. L. Heidemanin kanssa (E. Thauvón 28. 6. 1884, 25. 11. 1889, S. Thauvón 23. 12. 1889, Heikeliana), Kivijärvi, Perho (Perho KN 6. 3. 1892), Amerikka (F. Hanhivaara 11. 3. 1893 Calumet, Hanhi-Pietin kok). Helsingin kok. (SS 1889 s. 153).

Kirj. Laulu »Käy karitsata kiittämään» (Hengellisiä lauluja Sionin matkamiehille, Tampere 1888).

SS 1891 s. 170 s., 174–176.

Hanhi-Pietin kok. (Calumet 6. 2. 1893 H:lle).

Läht. Nivala, Sievi, Toholampi KA; SS 1901 s. 135 s. A. L[aitinen]; *Saarnivaara* s. 290; *Y. Karanko* past.kirj. s. 27–29.

- 403 *Rajby* (Wärn), *Anders* Karlinp. Talollisenp., tal. * 28. 9. 1849 Ähtävä (kk.). † 1. 6. 1929. ∞ 10. 8. 1873 Johanna Johan-Petterint. Hansten, * 13. 11. 1852, † 24. 12. 1916.

Saarn. Ähtävä 1890-luvulta alkaen.

Läht. Ähtävä KA; *Wentin* s. 45.

Ranta-aho, Elias → Hernesaho.

- 404 *Rantala, Antti* Aleksanterinp. Talollisenp., tal. * 2. 6. 1849 Pyhäjoki (Parhalahti). † 25. 12. 1925 (sm:lla Oulussa). ∞ 22. 4. 1872 Kaisa Kreeta Tuisku, * 27. 9. 1850 Rovaniemi, † 14. 4. 1922 (*HÄ* 1922 s. 108).

Saarn. Lest. n. 1870 >. Keski-Pohjanmaan pääsaarnaajia. Saarnakielto Pyhäjoki KN 19. 1. 1885 ja 23. 2. 1896 sekä Merijärvi pt. 1886 (KK 1886 s. 127 s.). Sm:ja Lappajärvi (KK 1884 s. 159), Toholampi, Pori (SS 1891 s. 170, 1893 s. 140), Oulu (S. Thauvón 22. 9. 1881, 2. 10. 1889, 11. 2. 1895, Heikeliana; *Kolk.* 1905 s. 15) ym. Saarnasi Helsingin kok:ssa (SS 1889 s. 152). 1900-luvulla sm:ja Kittilä, Pohjois-Norja, Amerikka 1921, ym. Uudenheräyksen edustajana sovintokok:ssa 1911.

Kirj. KK 1881 s. 175 s.; (Mahdollisesti *Kolk.* 1904 s. 37–39 A. R.).

Saarenpään kok. (1896 ja Keuruu 1914 S:lle).

Läht. Pyhäjoki KA; Pyhäjoki, Hyvärisen kok.; *HÄ* 1926 s. 5 s. A. Hellman, 20, 44; *N. Räsänen* Oulaisten pitäjän historia, 1921, s. 98.

Rantala, Heikki Erkinp. Torpparinp., kauppias, 405
 maanvilj. * 10. 11. 1855 Pomarkku. † 11. 9. 1915. ∞ Maria
 Kristiina, * 9. 4. 1857, † 2. 2. 1931.

Srk:n ja kunnan luottamustehtäviä.

Saarn. Isä Erkki R. (* 19. 3. 1825, † 7. 11. 1901) pitänyt 1880-luvulla lest. opetuspuheita (Pomarkku KN 4. 4. 1886). Tätä »tointa alkanut jatkaa hänen poikansa H. R.» (Kert. Pomarkun srk:n tilasta v. 1887, Turun tklin arkisto: E VI 135 Noormarkku). Sm:ja Pomarkku, Noormarkku, Pori (SS 1891 s. 104 s., 1893 s. 140: »Poomarkun Heikki»). Vaikutti uudenheräyksen vakiintumiseen useissa Pohjois-Satakunnan srk:issa.

Läht. Pomarkku KA; *Kolk.* 1915 s. 342–344 E. W. E[lovaara]; *HÄ* 1931 s. 27 Y. A. Nummi; *VÄ* 3/1963 s. 15 s.

Rantala (alk. Keinovaara), *Mikkeli Paulus* (Pauli) 406
 Juhonp. Talollisenp., tal., saarn. * 14. 9. 1862 Enontekiö. Oleskeli Norjassa Länsi-Ruijassa n. 5 v. 1880-luvun alussa. > Siikajoki 3. 5.–23. 10. 1886 > Säräisniemi (Saaresmäki) 1.–9. 11. 1891 > Nurmes 18. 6.–2. 7. 1894 > Piippola (myöh. Pyhäntä, Ahokylä) 25. 5. 1897 > Kärsämäki 31. 3. 1917 > Oulainen 2. 10. 1920. † 5. 5. 1936. ∞ 7. 11. 1886 tal. leski Kaisa Sofia Rantala, o.s. Pramila, * 4. 3. 1848 Siikajoki, † 28. 9. 1916 (SL 1916 s. 288 P. Rantala). ∞ 2) 20. 5. 1917 Susanna Serafiina Talonen (saarn. Tuomas T:n tytär), * 12. 3. 1875 Vähäkyrö, > Vähäkyrö 8. 7. 1936, † 13. 6. 1955 (RS 1955 s. 181).

Saarn. Lest. ja saarn. 1880-luvun alusta lähtien Länsi-Ruija. Sm:ja Siikajokivarsi, Pyhäjoki (OL 9/1887; Saarnakielto Pyhäjoki KN 23. 2. 1896), Tornionlaakso ym. (SS 1889 s. 105–109), Nurmes (S. Harlin 18. 6. 1893, 20. 1. 1894, 29. 10. 1896 ym., Heikeliana), Joensuu (J:n rauhanyhd:n tilikirja 5. 3. 1895). V:sta 1899 laajoja sm:ja Suomi, Pohjois-Ruotsi, Amerikka 1903–1904 J. Hautajärven, jouluk. 1904–heinäk. 1905 E. Stockin, 1911–1912 K. Halosen kanssa (AS 1904 s. 125–127, 1905 s. 166–171, 202–206, 1911 s. 116–119, 131–133, 154 s., 183 s.), Pohjois-Norja ainakin 9 kertaa 1909–1931. Vanhoillisuuden johtavia saarnaajia vuosisadan vaihteesta lähtien, vuosikoussuissa 15 kertaa 1907–1929.

Kirj. Kristuksen hallitus maan päällä. Selittänyt — — — Oulu 1887. 20 s.

Totuuden sana, eli Muutamia warotuksen ja neuwon sanoja näillä lopun ajoilla. Kertoi — — —. Oulu (kust. Yrjö Halonen, Enontekiö) 1898. 99 s.; Uusi p.: Calumet, Mich., 1905 (*J. I. Kolehmainen* The Finns in America, 1947, s. 42); Uusi p.: Kuusamo (kust. Muonion rukoushuoneyhdy.) 1963. 53 s.; Sama ruots.: Sanningens ord. Övers. av William Snellman. Vasa (kust. Zions missionstidnings missionsstyrelse) 1965. 55 s.

Herätyshuuto. Kertoi — — —. Oulu (kust. Yrjö Halonen) 1910. 103 s.; Sama norj.: Vekkelsesrop. Overs. av Hilmar Holmgren. Hammerfest i.v. [n. 1960]. 50 s.

Val. krist. k. II s. 61–63; Erittäin runsaasti kirj.: *KK* 1887 >, *SS, AS, SL, RS*; *SS* Calumet 1893 s. 62 s., 1894 s. 79 s.; *KK* Calumet 1938 s. 41–44.

Haapaniemen kok. (4 kirj. 1898–1899 Erkki Antille); Ylisen-pään kok. (1926 Y:lle); Rantanen kok. (omaelämäkerta ja kirjeitä kotiin).

Läht. Enontekiö, Siikajoki, Vaala, Nurmes, Pyhäntä, Kärämäki, Oulainen KA; *ZM* 1936 s. 78 s. [V. H. Kivioja]; *RS* 1936 s. 128–130 V. A. J[untunen], 12/1962 s. 9; *Sions blad* 1931 s. 95, 102 s., 1936 s. 70 s. A. Brune; P. Rantanen omaelämäkerta 3. 12. 1934, 16 s.

- 407 *Rantanen, Evald* Juhonp. Itsellisenp., torpp., tal. * 17. 4. 1871 Padasjoki. > Sysmä 16. 12. 1898 > Padasjoki 1911 > Sysmä 1912 > Padasjoki 10. 4. 1916. † 22. 7. 1932. ∞ Sysmä 12. 6. 1898 Kustaava Vihavainen, * 10. 7. 1860, † 16. 3. 1938.

Veli: Juho Rantanen, * 14. 7. 1865, > Kuhmoinen, myös mainittu paikalliseksi saarnaajaksi (*H. Lehtinen* past.kirj. s. 24).

Saarn. Hurskas kirkollinen kotikasvatus. Lest. v:sta 1890. Saarn. Padasjoki n. 1895 >. Esikoislest. lähetystoimen jäsen 1903 >.

Kirj. Vettasjärven kok. (1907 V:lle).

Läht. Padasjoki KA; *VLKYJ VII* s. 23–25; *H. Lehtinen* past.kirj. s. 38–41 ym.

- 408 *Rantanen, Iisak Alfred.* Torpparinp., sokeritehtaantöyläinen (1870–1883), urakoitsija. * 20. 2. 1849 Tyrvää. > Turku n. 1870. † 16. 2. 1942. ∞ 1. 6. 1873 Maria Amanda, * 3. 10. 1847 Koski, † 17. 2. 1930.

Turun rakennusmestariyhdy:n perustajajäsen 1898, kuului alku-

vuosina johtokuntaan (*E. J. Kurikka* Turun rakennusmestarien yhdistystoimintaa, 1947, s. 21, 30, 143).

Saarn. Lest. 1870-luvun lopusta lähtien (*HÄ* 1939 s. 4). Saarn. Turku n. 1880 > (*KK* 1886 s. 156). Sm:ja Tyrvää (*KK* 1885 s. 203), Helsinki (*SS* 1892 s. 37), Oulu ym. Helsingin kok. (*SS* 1889 s. 154). Turun rauhanyhd:n perustajajäsen 1888.

Läht. Turku KA; Kert. I. Rantanen, Miettisen kok.; *VÄ* 1942 s. 58, 72 s. H. R[usama].

Rantanen, Samuel Maija Liisanp. Palvelijanp., mä- 409
kitupal. * 19. 7. 1858 Multia (Isojärvi). † 31. 10. 1925 luultavasti Multia. ∞ Stiina Liisa Juhont., * 18. 7. 1853 Multia, † 15. 11. 1884. ∞ 2) Mariaana Salomont., * 22. 4. 1858 Multia, † 23. 2. 1911.

Saarn. Multia 1890-luvun alussa. Sm:ja Keuruu, Oulu (*SS* 1893 s. 22, 119), Äänekoski pääsiäisenä 1895 (*Keski-Suomi* 50/1895). Muutti perheineen 11. 10. 1906 Tampereen baptistisk:aan, jonka jäsenenä kuoli.

Kirj. *SS* 1894 s. 38–40.

Läht. Multia, Tampereen baptistisk. KA.

Ranttila, Hannu → Frantti.

Rapp (alk. Ruonavaara), *Niilo* Ollinp. Talollisenp., 410
ruotusotamies 1855 >, vanh. aliupseeri 1859–1868 (Kemin komppania), kanslian vahtimestari (Oulu), suutari, tal. (Kalajoki). * 30. 7. 1834 Kemi (Ala-Paakkola). > Simo (Maksniemi, Posti > Simonkylä, Ruikka 1865) 15. 12. 1861–1862 > Oulu 14. 11. 1869–1871 (asui Oulussa v:sta 1869) > Kalajoki (Etelänkylä, Räihälä > Pitkäsenkylä, Alanauha 1880) 7. 8.–6. 9. 1876 > Himanka 1893 (Pahkala 1885–1887, 1893–1903 > kk., Uunila). † 6. 11. 1912. ∞ 6. 5. 1856 Anna Liisa Jaakont. Kauppila, * 11. 10. 1832 Simo, † 3. 12. 1906.

Kävi Amerikassa 1901 (*Saarnivaara* s. 54).

Veli: Pekka Ruonavaara, * 16. 11. 1827, > Muonio n. 1848, † 26. 6. 1900, Ylimuonion pitkäaikainen rukoustenpitäjä (*SS* 1900 s. 190; *P. Välihalo* past.kirj. s. 76).

Sisaren poika: saarn. Juho Ruonavaara.

Saarn. 1860-luvun alusta lähtien. »Suomen kristillisyyden perustajia» ja johtava saarn. Oulun eteläpuolella 1890-luvulle asti, jolloin lihallisuudesta syytettynä syrjäytyi laajemmasta toiminnasta (SS 1892 s. 36; Kert. V. H. Kivioja, F. Pöyhtäri). Sm:ja Oulu, Kiiminki, Pudasjärvi, Ylitornio, Kalajoki, Nurmee ym. (K. A. Heikel Kertomus hengellisistä liikunnoista Lapissa ja Pohjanmaalla, 1873, s. 37–39; Kiiminki ptptk. 1871), li ym. 1879 >, Ylivieska 1882, Kittilä 1881, 1886 (Alma Thauvón 31. 5. 1882, S. Thauvón 18. 11. 1881, 29. 10. 1886, ym., Heikeliana), Haapavesi (OWS 45/1877; KK 1885 s. 99), Kuopio, Nivala, Piippola, Pietari 1880, 1882, Helsinki, Turku, Pori ja Etelä-Pohjanmaa (KK 1883 s. 133, 145, 149, 1884 s. 14, 33, 1886 s. 156, 1887 s. 41 s.; A. Isotalo 29. 12. 1887 H:lle, Hanhi-Pietin kok.). Alkkulan kok. 1875 (Kert. F. Pöyhtäri). Saarnasi Helsingin kok:ssa 1889 (SS 1889 s. 146). Saarnakielto Liminka KN 15. 10. 1883, Pyhäjoki KN 23. 2. 1896. Kalajoen lestadiolaiset ostivat Rappille lahjaksi Räihälän talon (OL 4/1880; *Morgonbladet* 256/1880; Kert. V. H. Kivioja).

Kirj. Fogmanin kok. (3 kirj. 1873).

Läht. Kemi, Simo, Oulu, Kalajoki, Himanka KA; Oulun tarkk'ampujapatl:n katselmusluett. ja päiväkäskyt, Sota-arkisto; KK 1881 s. 10 s. J. F. H[ellman]; SL 1913 s. 4–7 L. Typpö.

- 411 Rasi (Rasikontio), Matti Juusonp. Torpp., tal. * 6. 10. 1849 Kiiminki. > Piippola (Tavastkenkä) 1877 > Iisalmi msrk. (Vänninmäki) 24.–29. 4. 1891 > Piippola (Lamu > Kamula, torpp.) 12. 11.–16. 12. 1895 (1894?) > Pyhäntä 1909 srk:n jaossa. † 21. 2. 1929. ∞ 1878 Kaisa Juhont. Haaranieniemi, * 5. 12. 1855 Haapavesi, † 16. 3. 1945 Pyhäntä (VÄ 1946 s. 9).

Saarn. Siirtyi Piippolaan ilmeisesti saarn:ksi, jota paikalliset lestadiolaiset avustivat talon hankinnassa ja hoidossa (PS 34/1880, 35/1882; Piippola 1891, Hyvärisen kok.). Past. F. Mennander antoi varoituksen lestadiolaisuuden levittämisestä 4. ja 16. 12. 1878 (K II 4 a, Piippola KA). Sm:ja Kestilä (*Kaiku* 27/1878; PS 35/1882; OL 37/1886), Rantsila (OWS lisälehti 41/1877), Haapavesi (PS 103/1881), Oulu (S. Thauvón 22. 9. 1881, Heikeliana; SS 1893 s. 119), Leppävirta, Kuopio, Iisalmi usein, Kangasniemi (KK 1883 s. 150, 1884 s. 34, 1885 s. 117; SS 1891 s. 76, 232), Ii (J. Fr. Thauvón 23. 3. 1891, Heikeliana), Nurmee ja Kainuu 1890-luvulla (Sofia Harlin 30. 7. 1891 ym., Heikeliana), Kittilä (M. Rasi 3. 6. 1890,

Hanhi-Pietin kok.). Uudenheräyksen piirissä laajoja sm:ja Itä-Lappi, Kainuu ym.

Kirj. Kolk. 1908 s. 181—184, 1918 s. 58—62.

Hanhi-Pietin kok. (1890 H:lle); Paksuniemen kok. (1915 P:lle); Saarenpään kok. (11 kirj. 1898—1913 S:lle, kirjureina enimmäkseen Jenny Bergh ym.).

Läht. Piippola, Iisalmi msrk., Pyhäntä KA; *Havas* s. 79; *HÄ* 1929 s. 39 s. A. E. R[aun]io, 94 s. I. Erkkilä, 105 M. Juntila, 167 s. M. U. Kulpakko.

R a s i n m ä k i, *K a l l e* Eliaksenp. Talollisenp., tal. * 20. 412
9. 1843 Korpilahti (Putkilahti). > Jämsä (kk.) 8.—20. 10. 1869. †
3. 1. 1922. ∞ 7. 7. 1869 Anna Karoliina Juhont., Tikka Rasin-
mäki, * 8. 2. 1844 Jämsä, † 13. 6. 1926.

Saarn. Jämsä keväästä 1886 alkaen (Jämsä KN 9. ja 16. 5. 1886, kirkkokuulutus 17. 3. 1889, ptptk. 1889; SS 1888 s. 156). Helsingin kok. (SS 1889 s. 153).

Kirj. Saarenpään kok. (4 kirj. 1889—1901).

Läht. Korpilahti, Jämsä KA; *HÄ* 1923 s. 12.

R a s k, *K u s t a a* Erkinp. Työmies. * 1. 7. 1826 Padas- 413
joki. > Helsinki 20. 10. 1856 > Padasjoki 23. 11. 1858. † 27. 7.
1895. ∞ 26. 12. 1847 Maria Matint., * 10. 12. 1823, † 20. 10. 1894.

Saarn. Lest ja saarn. Padasjoki 1875 > (SS 1888 s. 89). Helsingin kok. (SS 1889 s. 154).

Läht. Padasjoki KA; *K. A. Lauri* Rakennusmestari Karl Wilkmanin elämäkerta, 1916, s. 26 s.; *H. Lehtinen* past.kirj. s. 20.

R a s t i, *J o n a s* Henrikinp. (Ella Jooni). Tunturisaamelai- 414
nen. * 19. 3. 1836 Kaaresuvanto (Könkämävuoma). † 19. 11. 1917.
∞ 12. 4. 1863 Katrina Mikkelinp. Kemi, * 1. 7. 1839 Norja, † 15. 9.
1919.

Saarn. Mainitaan lappalaissaarn:na Lannavaaran kok:ssa (SS 1891 s. 84. Ks. myös SS 1888 s. 74; *AWK* s. 174).

Läht. Karesuando KA.

R a s v a, *J u u s o*. Luultavasti Haapavedeltä (Rytkünperä) ko- 415
toisin ollut työmies, kuuluisa ojankaivaja, joka työmatkoiltaan

Raudanjoki

pohjoisesta yhdessä E. Juolan kanssa toi lestadiolaisuuden Haapavedelle 1860-luvulla (KK 1885 s. 99). Mahdollisesti asui osan aikaa Pulkkilan tai Piippolan pitäjässä lähellä Haapaveden rajaa (Kert. P. Välitalo, Haapavesi).

Läht. Y. Karanko past.kirj. s. 8 s.; *Pms* 45/1960 Y. Karanko.

- 416 *Raudanjoki* (Rautajoki, Kariniemi), *Matti* Juho Aapontp. Talollisenp., tal. * 27. 6. 1846 Rovaniemi (Kemihaara > Rovaniemi). † 8. 4. 1906. ∞ 14. 9. 1873 Priita Maria Antint., * 11. 11. 1855 Rovaniemi, ∞ 2) 15. 8. 1912 Juho Aapo Juotaniemi, † 7. 2. 1928.

Saarn. Rovaniemi ainakin 1880-luvun alusta lähtien. Sm:ja Kemijärvi, Kuusamo, Kittilä (KK 1883 s. 30, 44 s.), Ii, Oulu (S. Thauvón 17. 12. 1887, Heikeliana), Oulu, Et.-Pohjanmaa Olli Halvarin kanssa (R. Hirvonen 27. 1. 1892, Hanhi-Pietin kok.).

Kirj. KK 1883 s. 108 s.

Läht. Rovaniemi KA; *AS* 1906 s. 89 A. L[aitinen].

- 417 *Raudus* (Rautio, Juhola), *Juho Salomo* Pekanp. Talollisenp., tal. * 26. 8. 1841 Kittilä (Köngäs). † 24. 6. 1917. ∞ 21. 2. 1869 Matleena Sammunt. Hietalahti, * 6. 4. 1852, † 9. 10. 1914 (*SL* 1915 s. 48 s.).

Saarn. Lest. alkuheräyksestä lähtien. Saarn. vähässä määrin Kittilä luultavasti 1800-luvun lopusta lähtien (*HÄ* 1938 s. 9 E. Kokko; *AS* 1908 s. 31; Kert. E. A. Auno).

Läht. Kittilä KA; *SL* 1918 s. 110–112 M. Pääkkölä.

- 418 *Rauhala*, *Antti* Jaakonp. Maanvilj. (Amer.). * 18. 5. 1843 Ylivieska[?]. > Amerikka 1871 (Kuparisaari > Pendleton, Ore. 1877). † 11. 4. 1916. ∞ Katri Maaherra, * 9. 10. 1852, † 4. 6. 1904. ∞ 2) Maria Kangas, * Lappajärvi.

Saarn. Papinviran toimittaja Pendleton ainakin 1884–1889 (*ASL* 47/1884 ym.).

Läht. Ilmonen II s. 247.

- 419 *Rautiainen*, *Daavid Juho* Berndtinp. Itsellisenp., musiikkioppilas (Kaartinpatl. 1873–1874), työmies. * 12. 10. 1853

Lapinlahti. > Helsinki, Kaartin srk. 1873 > kaup. 1875 > Akaa 25. 6. 1879 > Viipuri msrk. 1881 > kaup. 1883 > Kotka 15. 6. 1887 > Tampere 29. 11. 1888 > Salon kauppala 1892 > Muurla 1892 > Perniö 1895 > Hanko 28. 10. 1898 > Kotka 11. 11. 1901 > Kymi 23. 10. 1902 > Helsinki 8. 2. 1905 > Hollola 1918 > Lahti 1920. † 13. 10. 1931. ∞ 11. 6. 1878 Saara Maria Wahlman, * 21. 11. 1855, † 7. 11. 1913. ∞ 2) 14. 6. 1914 Riikka Juhont. Pasanen, * 25. 5. 1869 Pihtipudas.

Saarn. Lest. v:sta 1883. Saarn. luultavasti vähässä määrin 1880-luvulla ja hajaannuksen alkuvuosina. Esikoislest.

Kirj. Rukouskirja eli uhri-seppele Herralle. Kuopio 1882. 54 s.

Lähetyskirja M. Ilmarille Jurwaan, ynnä muille luettawaksi kristillisyyden juoksusta. Kristiina (kust. Oskari Lähteenmäki) 1903. 16 s.

Laulujulkaisuista (1876–1884) ks. *A. Hultin* Luettelo Helsingin yliopiston kirjaston arkkikirjallisuudesta, HYK:n julk. XII: 1 ja 2.

KK 1887 s. 44–46, 85–88 (Elämäkertani); *SS* 1893 s. 46–48.

Muisteluksia elävän kristillisyyden ajalla ja sitä seuraavat vaHINGOT (luultavasti 1926 kirjoitetun käsikirjoituksen kopio, Raittilan kok.); Vettasjärven kok. (1902, 1908).

Läht. Lapinlahti, Helsinki, Akaa, Viipuri msrk., Kotka, Salo-Uskela, Muurla, Hanko, Kymi, Lahti KA.

Rautiainen, Kalle Tuomaksenp. Torpparinp., räätälimestari. 420
* 11. 11. 1846 Kajaani msrk. > Kuopio 1860 > Viipuri 1868 (1871) > Johannes 10. 4. 1915. † 8. 5. 1922. ∞ Johanna, † 11. 3. 1905. ∞ 2) 21. 8. 1910 Anna Loviisa Juhont. Tuure, * 1. 11. 1867 Leppävirta.

Poika: rovasti Väinö R., * 11. 7. 1886, † 25. 9. 1950.

Saarn. 1880-luvun alkupuolelta lähtien Viipuri. Sm:ja Lappee (*KK* 1887 s. 28). Helsingin kok. (*SS* 1889 s. 153; etunimeä ei mainita).

Kirj. Paksuniemen kok. (1904 P:lle).

Läht. Kajaani, Kuopio, Viipuri, Johannes KA; *V. Luukka* laud.kirj. s. 111 s.; Aino Rautiainen, Kouvola 30. 9. 1966.

421 *Rautio, Juhani* (Junnu) Aaponp. Renginp., renki, torpp. * 20. 4. (rippikirjassa: 28. 4.) 1849 Muhos. > Utajärvi 1853 > Muhos 1855. Otiti 18. 10. 1871 esteettömyystod:n avioliittoa varten Ouluun, 14. 12. 1877 muuttotod:n Tornioon. Muhos > Enontekiö 16. 6. 1884 > Muhos 1. 10. 1885 > Enontekiö 1. 4. 1886 > Simo 27. 12. 1886 (ei jättänyt muuttokirjaansa, mutta oli Paa-von talon renkinä Simossa), > Enontekiö 28. 2. 1887 > Ylitornio (Närkki > Taroniemi > Kauliranta 1896) 13. 9.—30. 11. 1887. † 19. 11. 1931. ∞ 9. 4. 1888 Maria Karoliina Matint. Vaaraniemi, * 17. 7. 1840 Ylitornio, † 6. 10. 1929 (*SL* 1929 s. 206 s. P. T[apani-nen]).

Kulki 1870-luvulta lähtien Tornion ja Muonion joella, mm. J. Raattamaan renkinä, 1880-luvulla Ruijassa.

Saarn. Hurskas kotikasvatus. Lest. ja saarn. syksystä 1869 läh-tien. Sm:ja Ii 1878 ym., Muhos ja Raahe 1882 (S. Thauvón 16. 11. 1878, 4. ja 30. 3. 1882, 28. 5. 1884, 5. 1. 1886, Heikeliana), Pohjois-Norja 1870-luvun lopusta lähtien (J. Blomqvist 16. 3. 1885, ym., Koskamon kok.), Ruotsin Kainuu, Etelä-Suomi ja Pohjanmaa var-sinkin vuosisadan vaihteessa (*SS* 1902 s. 232; *VLKYJ VII* s. 14 ym.). Vanhoill. vuosikokoussaarn. 1910, 1913. 1900-luvulla tärkein vai-kutusalue itälest. Tornionlaakso ja Lannavaara.

Kirj. Val. krist. kirj. I s. 98—101, *II* s. 59 s.; *KK* 1884 s. 139 s. (= *L. Typpö* Kirjeitä wirwoitukseksi s. 163—165), 1887 s. 84 s., 119 s.; *SS* 1889 s. 10—12, 1890 s. 98—100, 1891 s. 229 s.; *SL* 1914 >, *RS*, useita kirj.; *Hengellinen kuukauslehti*, Haaparannan lehden liite, 5/1919; *KK* Calumet 1952 s. 3—7 («Aikakauskirja elävän kristilli-syyden kulusta ja ijäisestä juoksusta...», läh. E. Salmi).

»Ilmoitus esikoisten seurakunnasta» (S. Paulaharjun kok. 37495; jälj. mm.: *A. Niva* past.kirj. s. 118—125; norj.: *Sions blad* 1939 s. 117—119, 123—125); Koskamon kok. (Hammerfest 21. 7. 1879 K:lle); Haapaniemen kok. (1900 Erkki Antille); E. A. Hen-rikssonin kok. (1908, 1911 H:lle); Rantalan kok. (22 kirj. 1910—1930 R:lle); O. H. Jussilan kok. (5 kirj. 1923—1929 J:lle).

Läht. Muhos, Ylitornio KA; *Haaparannan lehti* 8/1887; *SL* 1931 s. 272 s. P. Rantala; *Haaparannan lehti* 145—147/8., 15. ja 22. 12. 1931 J. Ryselin; *Kaiku* 270/1931 J. Ryselin; *C. Edqvist* Ropande röster i ödemarken, 1916, s. 95—137; *Erkki Gummerus* Muistel-mia Raution Junnusta, Maitojyvä 1950 s. 19—24; *Kristityn joul*u 1951 s. 13 s., 1952 s. 10 s. P. Leppäsaajo, 1964 s. 13—15 A. Niva;

Siionin joulu 1965 s. 30–33, 43 U. Kallunki; *Antero Niva* Saarnaaja Juhani Raution toiminta ja vaikutus lestadiolaisuudessa. Past.kirj. Oulu. 130 s.; *T. Tötterström* laud.kirj. s. 76–81.

Rautio, Matti Heikinp. Talollisenp., tal. * 18. 3. 1828 Ii (Meriläinen). > Pudasjärvi (Hetejärvi) 1840. † 3. 3. 1903. ∞ 7. 5. 1854 Anna Kreeta Laurint., * 14. 7. 1832.

Rippikirjassa merk. mielenvikaiseksi 1865–1875.

Saarn. Lest. ja paikallinen saarn. 1860-luvun lopusta alkaen. Vienyt lestadiolaisuuden Utajärven Juorkunaan.

Kirj. Hedbergin kok. (G. Sjöringin ym. kanssa 27. 10. 1866 H:lle).

Läht. Ii, Pudasjärvi KA; *S. Pentikäinen* laud.kirj. s. XXI.

Reiersen, Ole. Vht: norjal. kalastaja Olai Reiersen, * 1826 Lyngen, † 24. 8. 1905 Hammerfest, ja suomal. Leena Stiina Ollint., * Pajala. Kalastaja. * 7. 2. 1862 Hammerfest (Sørøy, Mebotn). † 21. 9. 1942. ∞ Hansine, † 28. 3. 1942.

Saarn. Hammerfestin saarn:na 1882 mainittu Reiersen (KK 1883 s. 9) lienee joko Ole Olsen Reiersen tai hänen isänsä. Poika on joka tapauksessa alkanut saarnatoimintansa ilmeisesti 1880-luvulla; sm:ja Ruija.

Läht. Lyngen, Hammerfest KA; *Sions blad* 11/1942 s. 5–7; *Sivertsen* s. 163.

Reiman mainitaan Loviisan paikallisena puhujana ja hänen kotinsa keskeisenä seurapaikkana (SS 1891 s. 153). Luultavasti: *Erkki Vilhelmi Reiman*, * 12. 12. 1853 Loviisa[?]. ∞. > Amerikka (Minneapolis) 8. 6. 1893.

Läht. Loviisa KA.

Riekkola, Salomo Aataminp. (Niskan Salmo). Talollisenp., mäkitupal. * 24. 1. 1817 Ylitornio (Alkkula > Kainuunkylä). † 17. 2. 1898. ∞ 14. 7. 1839 Liisa Juhont. Niska, * 6. 7. 1818 Ylitornio, † 20. 2. 1914.

Saarn. Ylitornio n. 1860 > (K. Airas Vuosisata elämänliikettä Tornionjokilaaksoissa, 1941, s. 132; Kert. Matti Alatalo, Ylitornio).

Läht. Ylitornio KA.

- 426 *Riikonen* (alk. Kavander), *Kaarle Oskari Vilhelmi* Kaarlenp. Talollisenp., kiertokoulunop., maalari. * 30.9. 1852 Halikko. > Helsinki 19.—28. 8. 1879. Otti 1880-luvulla mainetod:n > Huittinen sekä > Hämeenlinna 27. 2. 1883. Muutti ilmeisesti > Amerikka (*V. Rautanen* Amerikan suomalainen kirkko, 1911, s. 54). ∞ Amanda Karoliina Kustaant., * 24. 10. 1852 Piikkiö, † 31. 5. 1887 Piikkiö.

Kävi Turun ala-alkeiskoulun. Erosi Jyväskylän seminaarin II luokalta 5. 2. 1874 (*Jyväskylän seminaari 1863—1937*, 1937, s. 625).

Saarn. Sm:ja Urjala (*Terwehdys kristityille ja Kertoelmia niistä taisteluista joita uskowaiset Urjalassa owat saaneet kokea sitä suurta Koljattia saatanaa vastaan kewätpuolella vuotta 1881*, s. 4—14; Urjalan kär.ptk. 1882 syyskär. § 144, 145, 1883 talvikär. § 92, syyskär. § 106; *E. Ojanen* Kirkko ja kansanelämä Länsi-Hämeessä 1800-luvulla, 1966, s. 228—230), Huittinen (*Vartija* 1898 s. 179 s.), Jyväskylä (*H. Jussila* Kutsujan armo s. 51).

Kirj. Kristillinen kirje Siionin asukkaille Suomessa eli Suru-muistelmia H. M. Keisari Aleksander 2:n murhasta, ynnä hengellinen wirsi: Siionin tytär. Kirj. ja painatti — —. Pori 1881. 8 s.

Läht. Helsinki, Urjala KA.

- 427 *Rissanen, Paavo* Gabrielinp. Itsellisenp., työmies, kauppias (Kymi). * 27. 5. 1858 Nilsiä. > Kuopio 2.11. 1896 > Iisalmi 15. 11. 1898 > Kotka 30. 11. 1899 > Kymi 10. 3. 1903 > Nilsiä 9. 4. 1904 > Kotka 11. 5. 1907 > Kymi 11. 7. 1910 > Hollola 28. 1.—10. 2. 1911 > Kuopio 13. 2. 1915 > Nilsiä 29. 11.—14. 12. 1918 > Turku 12.—21. 2. 1921. † 10. 8. 1922. ∞ 12. 9. 1880 Anna Maria Kuosmanen, * 26. 11. 1858 Nilsiä, † 1. 1. 1923.

Saarn. Nilsiä. Sm. Nurmes (S. Harlin 20. 1. 1894, Heikeliana).

Läht. Nilsiä, Kuopio, Iisalmi, Kotka, Kymi, Lahti, Turku KA; *Pms* 44/1958 A. Rissanen.

- 428 *Rivinoja, Matti* Pekanp. Torpparinp., suutari ja nahkakauppias (Iisalmi). * 23. 2. 1850 Piippola (Tavastkenkä). > Iisalmi (Salahmin ruukki > kauppalala) 7. 8. 1872 > Oulu 1.—4. 3. 1881 > Iisalmi 15. 11. 1881. > Amerikka n. 1900 (muuttotod.

10. 4. 1897). † 15. 6. 1932. ∞ 5. 10. 1872 Anna Stiina Dufva, * 11. 11. 1847 Iisalmi.

Kaup.-valtuuston jäsen 1898–1899. Vararikko 1899.

Saarn. Iisalmi (KK 1885 s. 117). Sm:ja Nurmes, Joensuu (S. Harlin 20. 1. ja 8. 7. 1894, Heikeliana). Amerikassa ap.lut. srk:n pappi Lead, Et.-Dak., 1927–1932.

Kirj. KK 1887 s. 23–25 (omaelämäkerta).

Läht. Piippola, Iisalmi msrk., kaup., Oulu KA; T. Räisänen Iisalmen kauppalan ja kaupungin historia 1860–1930, 1959; Saarnivaara s. 289.

Roanpää, Juhon Iisakinp. Vht: työmies Iisakki Juhaninp. R. ja Maria Iisakint. Pudas, jotka ilmeisesti 1830-luvulla muuttivat Ylitornion seudulta Kaavuonoon ja 1872 Amerikkaan. * n. 1849 Alta, Kaavuono. > Amerikka (Kuparisaari) n. 1870. † 8. 3. 1896 (sm:lla Bostonissa, Mass., kaasumyrkytykseen). ∞ Fredrika Fredrickson (Osti), * 1845 Vesisaari[?], † 1919.

Saarn. Lest. pääsiäisenä 1870 Calumetissa. Saarn. 1870-luvun alusta lähtien. Calumetin ap.lut. srk:n valtuutettu ainakin 1879 >, papinviran toimittaja Takkisen poissaollessa 1882 >. Val. papinviran toimittajaksi Calumetissa 23. 12. 1888 (ASL 23/1882, 53/1888 ym.).

Kirj. Hengellisiä lauluja. Kokoellut — — —. Kokkola 1884. 4 s. KK 1886 s. 110 s.; SS 1895 s. 186–188, 1896 s. 140–142.

Läht. Alta-Kaafjord KA; SS 1896 s. 155–157 J. O. Lindström; Ilmonen II s. 120.

Ronkainen, Matti Paulinp. Uudistilallisenp., renki, 430 sepänoppilas, uudisasukas (Amer.). * 19. 7. 1835 Kuusamo (Purnuvaara, Lammela). > (Tervola >) Rovaniemi 15. 12. 1854 > Turtola 1856–6. 2. 1857 > Kolari 18. 1. 1860 > Turtola 24. 12. 1860 > Norja 1866. Oleskeli Venäjän Muurmännin rannikolla, suorittanut Pummangissa kotikasteita 1868–1870 (Vadsø KA). > Amerikka 1873 (Kuparisaari > New York Mills, Minn., 1876). † 16. 11. 1926. ∞ v:n 1866 jälkeen Eeva Kaisa Kuoppala, * 1820 Turtola[?], muutti miehensä mukana Amerikkaan, † 1911.

Saarn. Lest. luultavasti 1850-luvun lopusta lähtien. New York Millsin suomalaisasutuksen ensimmäinen saarn. ja papinviran toi-

Ronkainen

mittaja ennen I. Hagelin tuloa 1877 (*Siirtokansan kalenteri* 1922 s. 164). Val. N. Y. Millsin srk:n lastenop:ksi (*ASL* 23/1879).

Läht. Kuusamo, Rovaniemi, Turtola, Kolari, Vadsø KA; *Ilmonen II* s. 213; *SL* 1927 s. 10.

- 431 *Ronkainen, Paavo* Paavonp. Mäkitupalaisenp., mäkitupal. * 12. 5. 1846 Kuusamo (Alakitka). † 18. 4. 1928. ∞ Anna Riitta Kivilahti, * 10. 3. 1846, † 14. 2. 1928.

Saarn. Kuusamo 1800-luvulla (*Pms* 7/1954, 24/1961 S. Pentikäinen ym.).

Läht. Kuusamo KA; S. Pentikäinen laud.kirj. s. 54; A. Poukula, Kuusamo 24. 1. 1966.

Ronkainen → Kaivola, Topias.

- 432 *Rova* (alk. Hjort), *Iisakki* Saara Kreetanp. (myöh.: Henrikinp.). Renki, tal. (Armasjärvi). * 16. 8. 1841 Ruotsin Karunki (Korpikylä). > Hietaniemi n. 1858[?] — 30. 10. 1868 (Koivukylä > Armasjärvi n. 1878). Oleskellut Norjassa 1860-luvulla. Käynyt luultavasti Amerikassa (Kert. J. Perä). † 7. 1. 1921. ∞ l. l. 1868 Stiina Kreeta Mikont. Mattila, * 31. 12. 1838 R. Ylitornio, † 29. 12. 1920.

Saarn. Lest. 1860-luvulta alkaen. Sm:ja Ii, Lumijoki ym. (S. Thauvón 5., 18. 1. 1886, 15. 7. 1887 ym., Heikeliana; *KK* 1887 s. 41), Aapua ym. Ruotsin Turtolan kylät n. 1900 (Paulaharjun kok. 37616 ym.), Tornio (Tornion rauhanyhdistyksen kassakirja 11. 7. 1899), Ruotsin Kainuu (*SS* 1902 s. 232). Oulun vanhoillisen lähetystoimikunnan lähettämänä 1900-luvulla laajoja sm:ja Suomi, vuosikokoussaarn. 1907–1910, 1912.

Kirj. *SS* 1902 s. 232; *SL* 1912 s. 140–142, 1913 s. 249–251.

Haapaniemen kok. (Juoksenki 1899, Armasjärvi 1900 Erkki Antille); Haltun kok. (3 kirj. 1901 H:lle).

Läht. Karl Gustav, Hietaniemi KA; *SL* 1921 s. 31; T. Tötterström laud.kirj. s. 81–83.

- 433 *Rovainen, Jaakko* Juhaninp. Talollisenp., mäkitupal., uudisasukas (Amer.). * 30. 11. 1828 Ruotsin Ylitornio (Haapakylä). Käynyt Norjassa 1868–1869. > Amerikka (Cokato, Minn.)

3. 7. 1871. † 5. 10. 1898. ∞ 14. 7. 1861 Anna Kreeta Iisakint., *
2. 3. 1831, † 1913.

Ilmeisesti toimi Cokaton lest. srk:n johtajana (AWK s. 74).

Kirj. Fogmanin kok. (1880 F:lle, 1881 J. Takkiselle).

Läht. Övertorneå KA; *Ilmonen II* s. 168.

Ruikka → Hepola, Pekka, ja Vakkuri, Kalle.

R un t t i (Runttila, Manninen), *J u u s o* Paavainp. Talol- 434
lisenp., tal. * 2. 3. 1854 Kiiminki. † 16. 4. 1927. ∞ 12. 12. 1875
Maria Tuomaant. Holma, * 12. 12. 1851 Haukipudas, † 25. 11. 1923
(*SL* 1924 s. 13 J. Runtti).

Edusmies valtiopäivillä 1907, 1908, 1917, 1918, kirkolliskok:ssa
1913, 1923; kuntakok:n pjoht. 1892–1904, KN:n jäsen 1892–1927,
ym. luottamustehtäviä.

Saarn. Heränneet vanhemmat, hurskas kotikasvatus. Lest. 1860-
luvun lopusta, saarn. 1870-luvun alusta lähtien. Lukuisia sm:ja
li, Haukipudas, Oulu ainakin v:sta 1877 alkaen, Kittilän käyn-
tejä 1881, 1886 (S. Thauvón 28. 1. 1877 ym., 23. 11. 1881, 29. 10.
1886, Heikeliana; *KK* 1887 s. 41; *SS* 1893 s. 119, 1902 s. 12). Sm:ja
Haapavesi 1870-luvulla, Piippola, Kuopio, Iisalmi (*KK* 1884 s.
14, 34, 1885 s. 99, 117), Etelä-Pohjanmaa ja Satakunta (*SS* lisä-
lehti 7/1888 s. 4, 1893 s. 140; Kert. S. N. Rajala, Virkkalan kok.).
Alkkulan kok. 1875. Saarnasi Helsingin kok:ssa (*SS* 1889 s. 146).
Val. jäseneksi SLLH:n ensimmäiseen päätoimikuntaan 1908 (*Ha-
vas* s. 184), SRK:n sääntöehdotusta valmistelevaan toimikuntaan
1914 (*Hulkko* s. 64). N. v:sta 1910 vanhoillisuuden huomattavim-
pia johtajia, vuosikokoussaarn. 1908 sekä 10 kertaa 1911–1924.
Sm:ja Tornionlaakso (Kert. A. Matti) ym.

Kirj. *SS* 1900 s. 86 s.; luultavasti *SS* 1901 s. 75–78, 1902 s. 24 s.,
1903 s. 109–111; *AS* 1905 s. 88–90, 1906 s. 79 s., 1907 s. 41, 76 s.,
1908 s. 56 s., 1909 s. 38 s., 1910 s. 31 s.; *SL* 1912 > useita kirj.;
Rauhan tervehdys Calumet 1922 s. 5 s., 1924 s. 43 s. ym.; *Pms*
1,2/1957.

SKHS:n arkisto D 49 (1877 S. Thauvónille); Fogmanin kok.
(1873, 1874 Lotta Læstadiukselle); Paksuniemen kok. (4 kirj. 1901
–1905 P:lle); J. Jussilan kok. (9 kirj. 1904–1914 J:lle; kirj. raa-
matunkäännöstystä 1913, Ca:l; kirj. lest:ten eriseuroista, Cb:l);
O. H. Jussilan kok. (1912, 1913 J:lle); Rantalan kok. (1924 R:lle).

Läht. Kiiminki KA; *SL* 1927 s. 49 O. H. Jussila; *RS* 1953 s. 55—61, 75—78 (J. R:n elämäkerta, kirj. Juho Runtti ja Erkki Karjalainen, kielellisesti korj. ja täyd. U. Saarnivaara); Sama norj. *Sions blad* 12/1953, 1—4/1954; J. Runtin kok., OMA.

- 435 *Ruonavaara, Juho* Maria Matildanp. Torppari, kivistyöläinen, kalastaja (Amer.). * 19. 9. 1846 Kemi. Oleskellut Norjassa 1860-luvulta lähtien. > Amerikka (Hancock > Jacobsville, Mich.) 1873. † jouluk. 1879 (hukkui). ∞ Kemi 17. 2. 1867 Maria Kuusela, * 4. 9. 1847 Kemi.

Juho R:n äiti oli Niilo Rappin sisar, ∞ 1849 Matti Juhaninp. Peteri. Näiden poika: saarn. Israel Matinp. Peteri, * 23. 9. 1860 Kemi, > Amerikka 1871.

Saarn. »Ruotsin Lapin ja Tornion vanhimpien edustajaksi Calumetiin N. P. Starkan kanssa» (*SS* Calumet 1891 s. 152 H. Koller).

Läht. Kemi msrk. KA; *ASL* 26/1879; *Ilmonen II* s. 120 s.

Ruonavaara, Niilo → Rapp.

- 436 *Ruuhijärvi, Juhani* Juhani Heikinp. Talollisenp. * 18. 3. 1854 Turtola (Konttajärvi). > Ylitornio (Raanujärvi) 1864 > Amerikka n. 1879.

Isän veli: Jooseppi Ruuhijärvi l. Ruuhi-Joopi, * 7. 8. 1823, † 1. 3. 1896 (*SS* 1896 s. 96; *Laitinen* s. 41).

Saarn. Mainitaan papinviran toimittajana Tower, West Superior, West Duluth, Minn. (*ASL* 5/1887, 32/1890 ym.). On mahdollisesti = John Lake, joka valittiin West Superiorin ap.lut. srk:n papinviran toimittajaksi (*ASL* 3, 40/1889).

Läht. Turtola, Ylitornio KA; A. Matti, Turtola 9. 8. 1966.

- 437 *Ruusula, Juho Kustaa* Antinp. Talollisenp., torpp. * 25. 9. 1862 Padasjoki (Maakeski). > Asikkala (Vähä-Äiniö > Viitaila) 13. 11. 1869. † 17. 3. 1924. ∞ 20. 5. 1885 Matilda Juhont., * 29. 7. 1861 Padasjoki.

Saarn. Lest. ja saarn. Asikkala 1800-luvun lopulta alkaen. 1900-luvulla sm:ja esikoislest. paikkakunnat.

Läht. Padasjoki, Asikkala KA; *VLKYJ VII* s. 9.

Rytky, Aaro Iisakinp. (»Parta-Aaro»). Talollisenp., tal. 438
 * 23. 5. 1848 Haapavesi (Partala). † 2. 2. 1924. ∞ 13. 6. 1880 Agata Emanuelint. Karsikas, * 4. 9. 1848 Haapavesi. ∞ 2) Maria Liisa Antint. Fisk, * 8. 4. 1851[?], † 28. 3. 1946.

Saarn. Lest. 1870-luvun lopusta alkaen. *Saarn.* Haapavesi 1880-luvulta ainakin 1910-luvulle (*KK* 1885 s. 100; *Pms* 23/1957). Sm:ja Piippola (*KK* 1884 s. 14).

Läht. Haapavesi KA; *SL* 1924 s. 56 E. Rytky.

Rytky, Erkki Tapaninp. Talollisenp., tal. * 22. 8. 439
 1851 Haapavesi. † 1. 7. 1931. ∞ 18. 3. 1875 Anna Kaisa Vajus,
 * 3. 10. 1852, † 9. 10. 1935 (*SL* 1936 s. 10).

Val. KN:n jäseneksi 1908.

Saarn. Lest ja *saarn.* 1870-luvulta alkaen Haapavesi (*KK* 1885 s. 100; *Pms* 23/1957). Sm:ja Lappajärvi, Iisalmi (*KK* 1884 s. 159, 1885 s. 117), Etelä-Pohjanmaa (*SS* 1892 s. 37), Nurmes, Joensuu (S. Harlin 29. 10. 1896, 1. 5. 1897, 7. ja 18. 3. 1898, Heikeliana), Oulu (*SS* 1902 s. 12) ym. Kävi Kittilässä (*SS* 1893 s. 160). Uusherännyt, myöhemmin vanhoill. Haapaveden rauhanyhd:n perustajajäsen 1890.

Kirj. Kolk. 1900 s. 23; *SS* 1901 s. 55 s.

Paksuniemen kok. (1901 P:lle); Rantalan kok. (1922 R:lle).

Läht. Haapavesi KA; *SL* 1931 s. 159 s. A. Rautio; *H. Jussila* Kutsujan armo s. 97.

*Rytky, Hermann*i Tapaninp. (edellisen veli). Tal. 440
 * 19. 9. 1849 Haapavesi. † 11. 6. 1925. ∞ 2. 7. 1875 Liisa Ahonperä, * 22. 3. 1852, † 12. 7. 1932.

Kirkkoväärti ja KN:n jäsen ainakin 1900-luvun alussa, kirkolliskok. maall. valitsijamies 1903, 1908, ym. luottamustehtäviä.

Saarn. Lest. 1878 >. *Saarn.* Haapavesi (*KK* 1885 s. 100; *Pms* 23/1957). »Nuorempana kulki hän pitempiäkin seuramatkoja». Kävi Kittilässä hajaannuksen aikana. Haapaveden rauhanyhd:n perustajajäsen 1890.

Läht. Haapavesi KA; *SL* 1925 s. 121 E. Rytky.

Ryynänen, Matti Matinp. Talollisenp., räätäli, mäk. 441
 kitupal. * 10. 6. 1857 Pielisjärvi (Koli > Lieksa 1898). > Eno

(Louhisärkkä) 3.—14. 7. 1906. † 26. 9. 1933 Eno. ∞ 1. 1. 1879 Helena Kukkonen, * 20. 6. 1858, † 15. 5. 1901. ∞ 2) 2. 8. 1903 Anna Heikint. Kivinen, o.s. Rätty, * 20. 9. 1878 Eno, muutti Hammaslahden baptistisk:aan 30. 1. 1920 ja Enon siviilirekisteriin 7. 11. 1935.

Saarn. Kolin kylän lestadiolaisten »pääjohtaja» (Pielisjärvi ptptk. 1891; *Johansson* s. 195). Saarn. Eno. Muutti 16. 12. 1914 Vaasan baptistisk:aan ja sieltä 20. 9. 1915 Hammaslahden baptisk:aan, jonka jäsenenä kuoli.

Kirj. Valkrist. k. II s. 53 s.

Läht. Pielisjärvi, Eno, Tampereen baptistisk. KA.

- 442 *Räsänen, Olli* Ollinp. Talollisenp., tal. * 15. 2. 1847 Kemijärvi (Isokylä > Vuostimo 1887). > Amerikka (Annandale, Minn.) 1904. † 13. 10. 1923. ∞ 31. 3. 1869 Priita Kaisa Harju, * 10. 7. 1841, † 7. 6. 1870. ∞ 2) 16. 7. 1871 Priita Leena, * 16. 3. 1843. ∞ 3) 14. 6. 1877 Susanna Valpuri Akola, o.s. Kerkelä, * 12. 11. 1851, † 6. 6. 1923.

KN:n jäsen 1870—1878, Räsälän kylänvanhin 1880. Val. kirkoll. kirjojen tarkastuskomiteaan 1880.

Saarn. Lest. 1860-luvun lopulta lähtien (*A. Kellokumpu* Pimeydestä valkeuteen, 1920, s. 6). Saarn. Kemijärvi (SS 1900 s. 30; *Havas* s. 77). Sm:ja Kuusamo (KK 1883 s. 129: Olli Räsänen Kuolajärveltä).

Kirj. AWK s. 91 s. (Saivonmuotka 11. 1. 1882); *Val. krist. k. I* s. 51—53; SS Calumet 1892 s. 54 s.; SS 1902 s. 83—85 (Amer.).

Läht. Kemijärvi KA; *HÄ* 1923 s. 190 J. Ulkuniemi.

- 443 *Räsänen, Sakari* mainitaan saarn:na Taivalkoski (Koitijärvi) 1886 (KK 1886 s. 57). Kertoo syntyneensä Pudasjärvellä 1825, heränneensä 1865 kirkkoherra Laurinin saarnasta, tulleen saarnaksi 1871 (KK 1886 s. 38—41).

- 444 *Räsänen, Antti* Heikinp. Torpparinp., räätälimestari. * 24. 9. 1848 Heinävesi (Karvio > Petruma). > Liperi (Korpi-vaara) 18. 6. 1870—3. 4. 1871 (rippikirjassa merk.: Venäjällä 1872; HPEht. Liperi 2. 9. 1871, 10. 8. 1873) > Helsinki maalisk. 1875

(papinkirja > Kittilä 21. 7. 1875, > Viipuri 23. 10. 1876) > Viipuri 18. 7. 1877–1878 > Helsinki 30. 3. 1883 > Mikkeli 4. 5.–31. 10. 1885 > Hamina 24. 3. 1894 > Kotka 20. 4. 1901 > Hamina 15. 11. 1907 > Kotka 23.–30. 12. 1909. † 9. 8. 1913. ∞ 6. 8. 1871 Valpuri Josefiina Taavetint. Asikainen, * 15. 11. 1845 Liperi (Lamminniemi), Viipuri > Liperi 18. 7. 1871, † 20. 9. 1910 (*Kolk.* 1911 s. 128–130).

Saarn. Lest. Kuopiossa n. 1872. Saarn. 1870-luvulta alkaen Liperi (KN 15. 9. 1877), Helsinki (*K. A. Lauri* Rakennusmestari Karl Wilkmanin elämäkerta, 1916, s. 27), Viipuri (srk.-kert. Viipuri 1880 ym.), Mikkeli (*Mikkelin sanomat* 27/1888 ym.), Hamina ja Kotka. Sm:ja Pietari, Kuopio, Lappee (KK 1883 s. 145, 1884 s. 33, 1887 s. 28), Lappeenranta, Kangasniemi (SS 1888 s. 172, 1891 s. 75 s.). Helsingin kok. (SS 1889 s. 153). Lukuisia Kittilän matkoja. Uusherännyt.

Kirj. SS 1901 s. 189–192; AS 1906 s. 202.

Hanhi-Pietin kok. (5 kirj. 1899–1902 H:lle).

Läht. Heinävesi, Liperi, Helsinki, Mikkeli, Hamina, Kotka KA; *Kolk.* 1914 s. 65–74.

Rönnbäck, Karl Johan Olofinp. Itsellisenp., tal. 445 * 21. 9. 1847 Nederkalix (Vallen). † 1. 6. 1913. ∞ 24. 6. 1874 Maria Henrika Bergman, * 17. 12. 1851, † 22. 11. 1900. ∞ 2) 26. 3. 1903 Hedda Matilda Karlsson (Sommenin saarn. Karlssonin sisar), * 25. 2. 1866 Ekeby.

Saarn. Nederkalix ilmeisesti 1800-luvulta alkaen (Kert. G. Jönsön). Sm. Etelä-Ruotsi 1900 (J. Rautio 14. 4. 1900, Haapaniemen kok.). Oulun vanhoill. lähetystoimikunnan saarn.-luettelo 1911.

Läht. Nederkalix KA.

Saapunki (Kyhälä), *Sippa* Pekanp. Itsellisenp., mä 446 kitupal., tal. * 16. 4. 1825 Kuusamo (kk.). † 20. 3. 1902. ∞ Elsa Kreeta Törmänen, * 2. 7. 1815, † 5. 4. 1860. ∞ 2) Henriika Määtä, * 1. 11. 1819, † 30. 12. 1886.

Pojan poikia: saarnaajat Hermannin ja Taneli Kyhälä.

Saarn. Lest ja paikallinen saarn. 1870-luvulta alkaen.

Läht. Kuusamo KA; *S. Pentikäinen* laud.kirj. s. XXI; *S. Ervasti*, Kuusamo 26. 8. 1965.

- 447 *Saarela, Aukusti* Juhonp. Talollisenp., maanvilj. (Amer.). * 25. 3. 1865 Haapajärvi (Kuusaa). > Amerikka 24. 2. 1891. † 6. 4. 1948 Laurium, Mich. ∞ 1. 5. 1884 Johanna Juhont. Lähetkangas, * 8. 1. 1867 Haapajärvi, † 13. 7. 1936. ∞ 2) 22. 3. 1937 leski Riika Murto.

Saarn. Heräsi n. 1883 »ja on siitä asti saarnannut ja opettanut Jumalan sanaa». Papinviran toimittaja Lanesville, Mass., 1891 >, Fitchburg 1897 >, Pike, Minn., 1926–1946. Ap.luteril.

Kirj. SS 1901 s. 106 s., 125 s.

Läht. Haapajärvi KA; *Siirtokansan kalenteri* 1936 s. 122 s., 1949 s. 147–149; *Saarnivaara* s. 285.

- 448 *Saarenpää, Mikko* Juhonp. Torpparinp., tal. * 2. 1. 1853 Kurikka. > Jalasjärvi 1868 > Helsinki, Kaartin patl. 19. 9. 1873 > Nurmijärvi 11. 2. 1875 > Kurikka (Kohtaneva) 17. 3. 1876 > Jalasjärvi (Jokipii). † 6. 3. 1914. ∞ 2. 4. 1876 Maria Rajala, * 2. 9. 1850 Kurikka, † 29. 2. 1924 (*HÄ* 1924 s. 76 s.).

Saarn. Lest. 1875, saarn. pian sen jälkeen. Sm:ja Etelä-Pohjanmaa ja Satakunta (KK 1885 s. 90, 97, 1886 s. 41 ym.; W. A. Mandellöf 31. 1. 1891, Heikeliana). Ensimmäinen Kittilän matka 1886 (KK 1886 s. 131 s.). Helsingin kok. (SS 1889 s. 153). 1890-luvulta alkaen laajoja sm:ja Etelä-Suomi, Pietari, Oulu, Kittilä ym., Amerikka heinäk. 1910–9. 1. 1911, syks. 1912–24. 4. 1913. Uudenheräyksen johtava saarn. Etelä-Suomessa, pakanalähetystoiminnan uranuurtaja, SLLH:n johtokunnan jäsen. Uudenheräyksen edustaja sovintokok:ssa 1911.

Kirj. Lankeemus ja lunastus ynnä liite Mietteitä lähetystyön tärkeydestä sekä ehdoista sen menestymiselle. Oulu 1909. 68 s.

Mietteitä Raamatun sanan arvosta sekä sen selityksistä ym. ijäisyyselämän tärkeimmistä kysymyksistä. Tampere 1912. 48 s.; 2. painos: Kokoelma Mikko Saarenpään kirjoituksia I. Turku 1927. 48 s.

Mikko Saarenpään kirjoituksia I–IV. Oulu 1914. 32, 31, 31, 32 s.

Det blodiga ordet. Helsingfors 1949. 8 s.

Val. krist. k. I s. 81 s.; KK 1880 s. 48, 1883 s. 199 s., 1884 s. 71–74, 1885 s. 123 (Matkalaulu: Täältä' halajaa mun sieluni...), 182 s., 1887 s. 62 s., 120–122, 173 s.; SS 1890 s. 237 s., 1892 s. 6–9, 166 s., 185–189, 1893 s. 12–14, 1894 s. 106 s., 1896 s. 45 s., 1898 s. 185–

188, 1900 s. 44–47, 80–83, 174–179, 1901 s. 183–185, 1903 s. 46–48, 148–151; *Kolk.* 1900 > ja *Kotimaa* 1907–1913, erittäin runsaasti kirj:ia.

Saarenpään kok. ja SLLH:n arkisto, OMA (n. 50 kirj. koti-väelle 1911–1913, ym.); Hanhi-Pietin kok. (n. 20 kirj. v:sta 1896 alkaen); Mikkolan kok. (27 kirj. 1901–1914 M:lle).

Läht. Jalasjärvi KA; *Kolk.* 1914 s. 119–128, 146–160, 167–173, 188–200; *Oiva Virkkala* Alkulähteille. Lestadiolaisen uudenhe-räyksen synty ja luonne erityisesti saarnaaja Mikko Saarenpään elämäntyön yhteydessä tarkasteltuna. Porvoo-Helsinki (pain. Lap-peenranta) 1945. 245 s.; *Sama* Mikko Saarenpää kotiololoissaan. — VÄ:n jouluku 1948 s. 6–8; *Sama* Mikko Saarenpää ja pakanalähetys. — VÄ:n jouluku 1952 s. 10–12; *VÄ* 1956 s. 85–87 F. J. Mäkiavaara.

Saarijärvi, Heikki Matinp. Talollisenp., tal. * 20. 449
10. 1834 Pudasjärvi (Simojärvi). † 7. 9. 1906. ∞ n. 1853 Beata
Juusont., * 23. 12. 1834 Tyrnävä[?], † 2. 5. 1867. ∞ 2) 25. 7. 1868
Elsa Heikint. Sarajärvi, * 7. 8. 1845 (Simojärvi), † 8. 2. 1905.

KN:n jäsen 1871–1880.

Saarn. Lest. n. 1863 >. Herätyksen alkuvaiheessa saarn. Simo-järvi: »Puhui itse siitä ja lähetti rauhan sanoman julistajia muil-lekin paikkakunnille». Saarijärvi -niminen saarn. mainittu sm:lta Kestilässä (*OL* 37/1886). Voi tarkoittaa Olli Sarajärveä.

Läht. Pudasjärvi KA; *AS* 1906 s. 237 s.; *S. Pentikäinen* laud.-kirj. s. 40, XXI.

Saarmann, Peeter. Peltiseppämestari. * 12. 8. 1853. 450
† 6. 11. 1922 Narva. ∞.

Saarn. Lest. ja saarn. Narva v:sta 1886. Viron lestadiolaisten johtomies.

Läht. *HÄ* 1923 s. 45 s. E. Rantanen; *H. K. Erviö* Jooni lästa-diusluse (laestadiusluse) levinemisestä Eestis, *Usuteaduline* ajakiri 1936 s. 88.

Saksi, Markku Juhananp. Torpparinp., vuokraaja, tal. 451
* 18. 4. 1850 Usikirkko Viip. 1. (Jäppilä). † 20. 2. 1928. ∞ 20.
6. 1875 Maijastiina, * 22. 5. 1860, † 26. 12. 1907.

Saarn. Usikirkko KN 20. 4. 1884 kielsi isää, Juhana Saksia (* 10. 5. 1823, † 23. 12. 1896) ja koko hänen perhettään pitämästä [lest.] opetuspuheita. Vain Markku S. tunnetaan myöhemmin saar-

naajana. Vuosisadan vaihteessa jonkin aikaa narvalainen, sitten vanhoillinen (*H. Jussila* Kutsujan armo s. 105 s.).

Läht. Uusikirkko KA; *SL* 1928 s. 115; *Pms* 25/1960 M. Saksi; *V. Luukka* laud.kirj. s. 137–139.

- 452 *Sallinen, Juhani* Priita Kaisanp. Kalastaja. * 26. 4. 1833 Ruotsin Karunki (Kukkola). > Norja, Vesisaari 1852. Käynyt Amerikassa (länsivaltiot) 1890-luvun alussa. † 11. 8. 1910 Vesisaari. ∞ n. 1853 Maria Kreeta Joki, * 1827, † 17. 2. 1882 Vesisaari (*ASL* 16/1882). ∞ 2) 14. 5. 1882 leski Elsa Valpuri Juhanint. Starka, * 1838 Kemijärvi. ∞ 3) 8. 12. 1895 leski Priita Maria Masti, * 1837 Tervola.

Saarn. Ainakin 1880-luvulta alkaen Varanginvuono, Amerikka (*ASL* 7, 15/1891; J. Lumijärvi 10. 5. 1891, Koskamon kok.). Sm. Porsanger (Kert. Beata Pedersen, Miettisen kok.).

Kirj. *SS Calumet* 1891 s. 85 s.

Koskamon kok. (7 kirj. 1885–1905 K:lle).

Läht. Karl Gustav, Vadsø KA; Paulaharjun kok. 37928; *A. Brune* Den levende kristendom i Vadsø, Norvegia sacra 14, 1938, s. 60.

- 453 *Sallinen, Olli Reetrik* Aapelinp. Rusthollarinp., tal. * 16. 3. 1862 Heinävesi (Vihtari). > Leppävirta (Huovimäki) 3. 5. 1899. † 2. 3. 1953. ∞ 11. 3. 1888 Eeva Loviisa Sikanen, * 5. 4. 1867, † 15. 6. 1943.

Saarn. Lest. 1880-luvun puolivälistä lähtien. Saarn. Leppävirta ilmeisesti 1890-luvun lopusta alkaen. 1900-luvulla sm:ja Pohjois-Savo ja -Karjala. Oulun vanhoill. lähetystoimikunnan saarn.-luetelo 1911.

Läht. Heinävesi, Leppävirta KA; *SL* 1953 s. 164; Kert. J. Markkanen ja O. Sallinen.

- 454 *Salminen, Taavetti* Eliaksenp. Renki, mäkitupal. * 20. 6. 1847 Karstula. > Saarijärvi (Pyhäjärvi, Naarajärvi) 6. 4. 1870 > Perho 1. 4. 1890 > Hiitola (saarn. J. Kellokosken talo > Alakokkila) 1892. † 20. 9. 1935. ∞ 15. 10. 1871 Amalia Juhont. Porri, * 19. 4. 1847 Saarijärvi, † 18. 4. 1898 Hiitola. ∞ 2) 23. 7. 1899 Katri Kustaant. Kempainen, * 5. 4. 1854 Parikkala, †

21. 9. 1923. ∞ 3) 30. 3. 1924 Anna Jaakont. Tuominen, o.s. Kokko, * 13. 7. 1868 Sortavala.

Saarn. Lest. 1870-luvulta alkaen. Saarn. ilmeisesti K. Jalon kanssa Saarijärvi (KN 28. 7. 1883), myöhemmin Laatokan ranta-seudut. Sm. Ruskeala (SS 1893 s. 170). Vanhoill. lähetystoimikunnan saarnaajaluettelo 1911.

Läht. Saarijärvi, Perho, Hiitola KA; *SL* 1935 s. 225, 242.

Salo, Aaprami Aapraminp. Talollisenp., maanvilj. * 455
14. 3. 1852 Toholampi. > Himanka (Pahkala) 19. 1. 1893. † 31. 1. 1917. ∞ 2) Maria Sofia Järvelä, * 1848, † 6. 10. 1896. ∞ 3)
4. 12. 1897 Kreetta Johanna Kustaant., * 1860 (Pahkala).

Saarn. Uudenheräyksen alusta lähtien Himangan ympäristö ym. (Kert. F. Pöyhtäri).

Kirj. SS 1894 s. 263 s. (yhdessä J. Siiron kanssa), 1897 s. 9 (vaimon muistokirj.).

Läht. Toholampi, Himanka KA.

Sandberg (Kokkila), *Heikki* Juhaninp. (*Viisas Sandberg*). Itsellisenp., ruutusotamies (1855–1858 Kemin kompp.), seppä, tal. * 17. 9. 1834 Kemi (Ala-Paakkola). > Alatornio (Tornio) 21. 8.–1. 9. 1853 > Kemi (Ala-Paakkola) 19. 11. 1859. † 31. 7. 1908. ∞ Alatornio 7. 8. 1859 Maria Juntura, * 24. 6. 1839 Kemi, † 26. 7. 1916.

Saarn. Kemin seudun johtavia saarn:ia ilmeisesti 1860-luvulta lähtien (K. A. Heikel Kertomus hengellisistä liikunnoista Lapissa ja Pohjanmaalla, 1873, s. 37). Sm:ja Kiiminki, Pudasjärvi (Kiiminki ptptk. 1871 ym.), Oulu, Ii (KK 1883 s. 125 s.; Augusta Heikel 18. 12. 1880, E. Thauvón 2–4. 4. 1881, ym., Heikeliana), 1800-luvun lopulla useita sm:ja Vaasa, Teuva (SS 1890 s. 9, 1900 s. 181; Kert. S. N. Rajala ym., Virkkalan kok.), Joensuu, Leppävirta, Heinävesi (Ida Harlin 22. 1. 1891, 20. 1. 1893, 17. 4. 1899, Heikeliana; Joensuun rauhanyhd:n tilikirja 22. 3. 1897, 11. 3. 1898; Kert. J. Markkanen). Saarnasi Vaasan allianssirukoushuoneen vihkiäisissä 1884 (A. Mäkinen Vapaakirkollinen liike Suomessa, 1911, s. 167; S. Thauvón 1. 9. 1884, Heikeliana). Yksinäistyi uudenheräyksen murroksessa (Kert. J. Markkanen, ym.; vrt. Kemi ptptk. 1862).

Kirj. KK 1885 s. 153 s., 170 s., 1886 s. 141 s.; SS 1890 s. 34–37,

1892 s. 221–225, 1900 s. 181–184, 1903 s. 53–63 (= *Rauhan tervehdys* Calumet 1930 s. 1–5).

Minä Sandberg, teidän weljenne Herrassa ja uskossa, waiwassa ja waltakunnassa. Joensuu 1907. 8 s. (Kirje päivätty Kemi 20. 9. 1899, = SS 1903 s. 53–63, pieniä muutoksia).

O. H. Jussilan kok. (5 kirj. 1893–1898 Heikki J:lle); Paksuniemen kok. (1900 P:lle).

Läht. Kemi, Alatornio, Tornio KA; Oulun tarkk'ampujapatl:n katselmusluett., Sota-arkisto; *AS* 1908 s. 180; *Havas* s. 78.

- 457 *Sandström* (alk. Sankala), *Juho Oskari* Liisa Kreetanp. Poliisikonstaapeli, puuseppä. * 1. 7. 1836 Alatornio (Ala-
raumo). > Oulu 1854 > Jyväskylä 9. 4. 1863 > Oulu 8. 2. 1866.
† 25. 2. 1904. ∞ 9. 12. 1862 Anna Sofia Mathlin, * 4. 6. 1836 Oulu, † 24. 1. 1918.

Saarn. Lest. ja vähässä määrin saarn. 1860-luvun lopusta alkaen Oulu (KK 1881 s. 10; S. Thauvón 12. 4. 1895, P. O. Grapen kok.; Sama 24. 2. 1896, Heikeliana).

Kirj. Nuorukainen 4/1868 s. 13–16.

Läht. Alatornio, Oulu, Jyväskylä KA; *Kolk.* 1904 s. 34 s. J. F. H[ellman].

- 458 *Sankala* (alk. Lukkarila), *Aaro* Antinp. Talollisenp., merimies, seppä, sahanasettaja, torpp. * 24. 2. 1838 Kemi. > Alatornio 1852 > Kemi (Lautiosaari) 23. 11. 1863. † 11. 11. 1912. ∞ 22. 3. 1863 Maria Albertiina Rautiola, * 18. 1. 1841 Kemi, † 11. 7. 1917.

Saarn. Lest. luultavasti 1860-luvulta alkaen. Sm:ja Tornio (S. Heikel 20. 2. 1893, Heikeliana), Nederkalix (*Pms* 10/1954). Oulun vanhoill. lähetystoimikunnan sm. Oulainen 1911.

Kirj. *Pms* 10/1954 (1909 kotiväelle); *Lasten Siioni* 1963 s. 166 (1907 Esteri Naatukselle).

Vettasjärven kok. (1897 Henriika Tervolle).

Läht. Kemi, Alatornio KA; *SL* 1913 s. 7–9.

- 459 *Sarajärvi*, *Kalle Juhani* Heikinp. Talollisen ja kuudennusmiehenp., kr.torpp. * 2. 2. 1840 Pudasjärvi (Sarajärvi). † 15. 9. 1919. ∞ 1. 4. 1866 Kaisa Kreeta Juhont. Kummala, * 14. 11. 1846, † 19. 4. 1929.

Saarn. Lest. 1860-luvulta alkaen. Paikallinen saarn. ainakin 1860-luvun lopussa ja 1870-luvun alussa.

Läht. Pudasjärvi KA; *SL* 1919 s. 294 s. M. Sarala; *S. Pentikäinen* laud.kirj. s. XXI.

Sarajärvi, Olli Heikinp. (Edellisen veli). Tal., kuol- 460
lessa itsellinen. * 5. 4. 1837 Pudasjärvi (Sarajärvi). † 28. 5. 1906.
∞ 18. 9. 1886 Saara Heikint. Heikkilä, * 9. 10. 1853 Pudasjärvi,
† 25. 1. 1939 Pudasjärvi.

Lautamies.

Saarn. Lest. ja saarn. 1860-luvulta alkaen Pudasjärvi. Sm:ja
Oulu, Ii (E. Thauvón 8. ja 15. 2. 1879 ym., S. Thauvón 28. 12.
1878, 3. 4. 1879, ym., Heikeliana), Leppävirta, Kuopio, Iisalmi,
Liperi (A. Hellman 4. 1. 1878, S. Thauvón 15. 3. 1884, Heikeliana;
KK 1884 s. 33, 1885 s. 117; Kert. O. Sallinen), Kuusamo, Piippola
(*KK* 1883 s. 129, 1884 s. 14). Alkkulan kok. (Kert. J. Impiö,
SKHS:n arkisto I 18). Vanhempana ei saarn.

Kirj. Val. krist. k. II s. 39 s.; *SS* Calumet 1891 s. 122 s., 1892
s. 182 s.

SKHS:n arkisto D 49 (6 kirj. 1879–1881 Iihin).

Läht. Pudasjärvi KA; *AS* 1906 s. 142 s. K. Sarala; *S. Pentikäinen*
laud.kirj. s. XXI.

Sarala (Kellinsalmi, alk. Kynsijärvi), *Matti* Juhonp. 461
Talollisenp., tal. * 3. 12. 1841 Pudasjärvi (Kurki). > Kuusamo
(Livo) 1. 12. 1865 > Pudasjärvi (Sarajärvi) 10.–14. 7. 1887. † 10.
2. 1926. ∞ 11. 3. 1866 Kaisa Reeta Paavalint. Soudunsaari, * 18.
12. 1847 Kuusamo (Posio), † 10. 11. 1918 (*SL* 1919 s. 297 s.).

Veli: saarn. Juho Kellinsalmi.

Poika: saarn. Kalle S., * 20. 6. 1882, † 18. 11. 1960 (*Pms* 47/1960).

Saarn. Lest. ja saarn. Koillis-Pohjanmaa luultavasti 1860-luvun
lopusta lähtien. Sm. Oulu (*SS* 1893 s. 119). Oulun vanhoill. lähe-
tystoimikunnan sm:ja Kainuu, Pohjois-Savo ym. 1907–1910, vuo-
sikoussaarn. 1908.

Kirj. KK 1883 s. 167 s., 1886 s. 161 s.; *SL* 1914–1923.

Rantalan kok. (1908 Lähetystoimen johtokunnalle).

Läht. Pudasjärvi, Taivalkoski, Kuusamo KA; *SL* 1926 s. 53 s.
poika Kalle Sarala; *S. Pentikäinen* laud.kirj. s. XIX.

- 462 *Sarja* (Jokilehto), *Aukusti* Erkinp. Talollisen ja kuudennusmiehenp., tal. * 28. 11. 1855 Nivala. > Oulainen 30. 3. 1879 > Haapajärvi 20. 2.—20. 4. 1888 > Nivala (Sarjankylä) 19.—26. 4. 1909. † 19. 4. 1937. ∞ 11. 4. 1875 Liisa Aapelint. Mylly, * 16. 12. 1853 Haapavesi, † 20. 8. 1894 (SS 1895 s. 60 s. A. Sarja). ∞ 2) 10. 3. 1895 Beata Sofia Lepistö, * 12. 12. 1862 Paavola, † 20. 2. 1927 (*HÄ* 1927 s. 41 A. Sarja).

Saarn. Herännäiskodista. Lest. n. v:sta 1880 alkaen. Saarn. Kalajokilaakso ilmeisesti 1880-luvulta lähtien. Sm:ja Oulu, Ii, Viitasaari (SS 1892 s. 38, 1894 s. 203 s.), Pyhäjärvi O.l. (*Röster från Sion* 1894 s. 142). Aluksi vanhoill., lankeemuksen jälkeen 1900-luvun alussa uusherännyt.

Kirj. Laulu »Sionin lapset laulakaa» julk.: Kaksi uutta hengellistä laulua. Oulu 1884.

SS 1892 s. 86—88, 167 s., 1893 s. 159 s., 1895 s. 60 s., 1896 s. 159 s.; *Kolk.* 1904 s. 126 s., 1909 s. 173—175, 1912 s. 369 s., 1914 s. 351 s.

Läht. Nivala, Haapajärvi KA; *HÄ* 1937 s. 112 M. Junttila; Y. Karanko past.kirj. s. 55 s.

Saukko, Juho → Honka.

- 463 *Savela, Sefanias* (Stephen). N. 1840 Haapavedellä syntynyt tai ainakin siellä asunut perheellinen mies, joka kuoli Amerikassa n. 1908.

Saarn. Haapavesi n. 1868 > (KK 1885 s. 99 s.). Saarn. ja papinviran toimittaja Saukkojärvi, Mich., 1890 > (AS 1909 s. 77; *H. Elenius* Murunen Suomea villikorpeen, Hancock, Mich., 1939, s. 20 s., 25).

- 464 *Savikuja, Salomo* Heikinp. (»Färi-Salkko»). Lautturinp., lautturi., vanginvartija. * 25. 12. 1845 Alatornio (Pudas). † 25. 3. 1933. ∞ 12. 1. 1868 Maria Matleena Majala, * 10. 4. 1840, † 14. 11. 1877. ∞ 2) Lotta Matilda Niva, * 16. 10. 1859, † 28. 10. 1903. ∞ 3) 8. 5. 1910 Alma Ränä, * 24. 6. 1864 Haapavesi, † 10. 1944.

Saarn. Lest. n. 1870, saarn. ainakin v:sta 1888 Alatornio (Tornion rauhanyhd:n kassakirja 7. 2. 1889). Vanhoill. lähetystoimikunnan sm:ja Kajaani, Haapavesi ym. 1908—1912.

Läht. Alatornio KA; *SL* 1933 s. 131; *I. Pelkonen* laud.kirj. s. 38.

Savilakso, Erkki → Pakola.

Savioja → Kallioniemi, Heikki.

Savolainen, Jooseppi Antinp. Talollisenp., räätäli- 465
mestari. * 26. 1. 1847 Leppävirta (Huovinmäki). > Kuopio 10.
2.—29. 4. 1865 > Pietari P. Marian srk. 24. 4. 1868—30. 1. 1869 >
Kuopio 10. 2.—2. 3. 1872. † 22. 4. 1877. ∞ 5. 4. 1873 Vilhelmiina
Puustinen, * 25. 11. 1836 Kuopio.

Saarn. Lest. ilmeisesti 1872 Kuopio (*KK* 1884 s. 32. Vrt. *H. Jussila* Kutsujan armo s. 44: Pietari). *Saarn.* Kuopio ja Leppä-
virta 1872 >.

Läht. Leppävirta (Kastettujen kirja ym.), Kuopio, Pietari P.
Marian srk. KA; *KK* 1884 s. 32 s. A. V. Sutinen; Kert. J. Mark-
kanen.

Seppälä (Seppola, alk. Lasu), *Iisakki* Lassinp. Seppä. 466
* 1821 Pajala (Junosuvanto). > Lyngen (Skibotn).

Saarn. Lyngen 1800-luvun lopussa. Sm. Raisi 1880-luvulla
(Kert. Kreetta Ansjoen, Mieltisen kok.; Paulaharjun kok. 37804),
Hammerfest (*Sivertsen* s. 237 s.).

Läht. Lyngen KA; Folketellingregister 1875, Lyngen III,
Tromssan VA; *S. Paulaharju* Ruijan suomalaisia, 1928, s. 31 s., 485.

Seppänen, Olli (Hytti-Olli). Torpparinp., torpp. * 467
16. 6. 1859 Suomussalmi (Ylinäljänpää, Hytttilä). † 7. 11. 1925. ∞
24. 3. 1880 Elsa Hulkkonen, * 20. 6. 1853, † 13. 8. 1932.

Saarn. Lest. n. v:sta 1883. *Saarn.* Suomussalmi, Taivaalkoski
luultavasti 1800-luvun lopusta alkaen.

Läht. Suomussalmi KA; *SL* 1926 s. 39.

Siikavuopio (alk. Naimakka), *Juho Matias* Ollinp. 468
(Heikki Naimakan veli). Uudistilallisenp., kr.til. * 23. 2. 1828
Kaaresuvanto. † 27. 4. 1881. ∞ 16. 9. 1849 Priita Maria Juhanint.
Baas, * 22. 1. 1830 Enontekiö (Palojoki), † 2. 12. 1919.

Priita Maria S. oli Heikki Naimakan vaimon sisar ja tunnettu

»profeetallisena vaimona» (SL 1919 s. 119; Kert. N. F. Johansson).

Saarn. Læstadiuksen ensimmäisiä lähettejä, Kittilä 1849[?], Lyngen Antin Pietin kanssa (Miettinen s. 60, 62 s., 84, 143). Sm:ja erityisesti Lyngen, Pohjois-Raisi (Nord-Reisa).

Läht. Karesuando KA; KK 1882 s. 86—89 M. W. P[ekkala?] (vrt. KK 1886 s. 117—120 H. Naimakka); Laitinen s. 42 s.

Siira l. Siiro l. Siirto, Juho → Hautala.

- 469 *Sikainen, Juhani* Aaronp. Itsellisenp. * 12. 1. 1840 Hietaniemi (Armasjärvi). > Norja luultavasti n. 1864 > Amerikka n. 1870 (Kuparisaari > Cokato > Savo, Dak. 1883). † 20. 9. 1885. ∞ Hietaniemi 11. 7. 1863 Maria Kaisa Heikint. Kallios-tenmaa (Selvälä), * 18. 4. 1835 Karunki[?], † 27. 10. 1886.

Saarn. Fort Ridgeyn, Minn., (»Hurtin») srk:n »kirkkoraadin esimies ja lasten kouluttaja» (ASL 23/1879 J. Takkinen, 3/1880). Saarn. ja papinviran toimittaja Dakota (KK 1884 s. 176).

Läht. Hietaniemi KA; ASL 43/1885, 45/1886; Ilmonen II s. 303; *History of the Finnish settlement in Brown and Dickey counties of South and North Dakota 1881—1955*, 1956 s. 26.

- 470 *Silén, Frans Johan Frithiof*. Isä: kr.nimismies Jean S. Metsänhoitaja. * 12. 6. 1839 Asikkala. Yliopp. Porvoon kymnaasista 1857. Metsänhoitajaksi 1866. > Inari 1869 > Kittilä (kk.) 18. 5. 1878 > (Vanaja) Hämeenlinna 1. 6. 1901 > Käkisalmi 23. 6. 1902 > Tammisaari 30. 5. 1910. † 16. 8. 1912. ∞ 25. 6. 1871 Sofia Matleena Erkkilä, * 14. 3. 1851 Kittilä, † 23. 12. 1923 (HÄ 1925 s. 29 E. A. A[uno]).

Saarn. Luultavasti herännäisperinnettä. Lest. ainakin 1880-luvun alusta, saarn. 1890-luvun lopusta lähtien. Jyrkän uudenheräyksen ja narvalaisuuden edustaja (Havas s. 150; O. Virkkala Alkulähteille s. 76, ym.).

Kirj. SS 1899 s. 216—218, 1900 s. 63; Kolk. 1902 s. 63 s.

Meddelanden af Societas pro fauna et flora Fennica h. 31, 1906, s. 80—99, h. 32, 1906, s. 120—134 (Blombiologiska iakttagelser...).

Läht. Inari, Kittilä, Käkisalmi, Tammisaari KA; *Suomen metsänhoitajat — Finlands forstmästare 1851—1931*, 1931, s. 437 s.

Sipolainen, Juho Antinp. Itsellisenp., suutari, mök- 471
kil. * 23. 12. 1850 Impilahti (Kerisyryjä). > Pietari P. Marian
srk. 17. 4. 1866–24. 1. 1867 > Käkisalmi msrk. 12. 9.–4. 11. 1880
> Kurkijoki 1881 > Käkisalmi msrk. 8. 5. 1882 > Viipuri (Pie-
tari?) 16. 8. 1887, Pietari > Käkisalmi kaup. 14. 12. 1890–16. 1.
1891 > Pietari 12. 2. 1892 > Kivennapa 21. 3.–3. 4. 1895 > Impi-
lahti (kk.) 3.–11. 11. 1908. †30. 12. 1910. ∞ Pietari 3. 2. 1874
Maria Henrika Sundström (saarn. G. A. S:n sisar), * 16. 2. 1852
Vaasa, † 29. 4. 1933 (*HA* 1934 s. 107).

Saarn. Todennäköisesti 1870-luvun lopulta alkaen Pietari (*KK*
1883 s. 143), Käkisalmi, Impilahti ym. Helsingin kok. (*SS* 1889 s.
153).

Kirj. Val. krist. k. I s. 94 s.; *SS* 7/1891 s. 110–112.

Mikkolan kok. (5 kirj. 1908–1909 M:lle).

Läht. Impilahti, Pietari P. Marian srk, Käkisalmi msrk., kaup.,
Kurkijoki, Kivennapa KA; *Kolk.* 1911 s. 72 s.

Siri (Siiri), *Mathis* Mathisinp. Saamelainen. * 6. 2. 472
1844 Nesseby (Bergeby). † 26. 2. 1912. ∞ 1875 Eva Bigga Henri-
kint., * 22. 2. 1853, † 30. 4. 1916.

Saarn. Saamenkiel. saarn. 1800-luvun lopusta lähtien. Sm:ja
Varangin vuono, Vesisaari, Salmijärvi (J. H. Feldt 30. 1. 1886, J.
P. Harju 10. 3. 1889, Koskamon kok.), Inari H. Hellanderin kanssa
(*AS* 1909 s. 155).

Läht. Nesseby KA; E. Schytte Blixin kok., Nesseby.

Sirkanmaa (alk. Aidantausta), *Juhani Petteri* Ju- 473
haninp. Talollisenp., tal., its. * 11. 7. 1838 Muonio (Kätkä-
suvanto). > Enontekiö (Muotkajärvi > Palojoensuu) 16. 7. 1880.
† 15. 4. 1913. ∞ 9. 3. 1862 Anna Stiina Juhont. Alatalo, * 24. 3.
1837 (Kätkäsuvanto), † 12. 3. 1904.

Juhani Raattamaan vaimo Eeva oli Juhani S:n isän serkku
ja Anna Stiina S:n tati.

Enontekiön v.t. katekeettana ainakin 1884–1886. Val. kirkol-
liskok. maall. valitsijamieheksi 1886, KN:n jäseneksi 1888, srk:n
diakoniksi 1893, ym. luottamustehtäviä.

Saarn. Lest. 1870-luvun alusta lähtien. Saarn. 1880-luvulta al-

kaen Enontekiö, Saivonmuotka ym. Sm:ja Ruotsin Kainuu (KK 1887 s. 67, 76 s.), Pohjois-Norja 1895 ja myöhemmin (SS 1895 s. 24–27, ym.), Oulu, Lumijoki (Vanhoill. lähetystoimikunnan ptk. 8. 12. 1907), Pohjois-Ruotsi (SS 1903 s. 132, ym.). Itälestadiolais-ten johtavia saarnaajia.

Kirj. Val. krist. k. II s. 34 s.; KK 1885 s. 150 s.

Haapaniemen kok. (4 kirj. 1895, 1899 Erkki Antille); Koskamon kok. (16 kirj. 1895–1905); SKHS:n arkisto B 89 (1895 J. Raattamaalle); E. A. Henrikssonin kok. (1900 H:lle); Vettasjärven kok. (19. 5. 1900 O. Koskamolle, kop.).

Läht. Muonio, Enontekiö KA; SL 1913 s. 107–109; C. Edquist Ropande röster i ödemarken, 1916, s. 50–69; Laitinen s. 62.

- 474 *Sjöholm*. Kokkolan tienoilta ollut mies, joka saarnasi ruot-siksi Helsingissä 1880-luvun alussa (E. Thauvón 2.–4. 4. ja 20. 4. 1881, 25. 3. 1882, S. Thauvón 5. ja 22. 5. 1882, Heikeliana).

- 475 *Sjöring* (Schöring), *Yrjö* (Georg). Puuseppäolderman-ni. * 1817 Hyrynsalmi[?]. Sääminki[?] > Oulu 16. 5. 1844. † 21. 1. 1867. ∞ Madleena Kärppä, * 31. 12. 1799 Oulu, † 8. 4. 1878. S. lienee sukuisin Etelä-Pohjanmaalta.

Saarn. Mainittu Oulun ensimmäiseksi lest. saarn:ksi, jonka verstassa seuroja pidettiin 1860-luvulla. Yhteyksiä Hedbergiin ja hänen kannattajiinsa.

Kirj. F. G. Hedbergin kok., HYK (27. 10. 1866 H:lle).

Läht. Oulu KA (Hyrynsalmen ja Säämingin kirjoista ei löydy); OWS 4, 5/1867; K. A. Heikel Kertomus hengellisistä liikunnoista, 1873, s. 38; T. Kökkö past.kirj. s. 34–36.

- 476 *Skinnari*, *Kustaa* (Gustaf) Sakarinp. Talollisenp., me-
rimies, lohikauppias. * 23. (27?). 3. 1835 Hailuoto. > Oulu 29.
10. 1854. † 11. 4. 1916. ∞ 16. 4. 1862 Henrika Elisabet Fager-
berg, * 19. 1. 1839, † 19. 6. 1894 (SS 1894 s. 213 s. G. Skinnari).
∞ 2) 1. 12. 1895 Kaisa Antint. Väänänen, * 18. 8. 1854, † 19. 3. 1925.

Saarn. Lest. ja saarn. Oulu n. v:sta 1869 lähtien. Sm:ja Kii-
minki (Kiiminki ptpk. 1871), osittain kauppamatkojen yhteydessä
Kuopio, Helsinki 1870-luvun alussa sekä myöhemmin, Piippola,
Iisalmi (KK 1884 s. 14, 33, 1885 s. 117; K. A. Lauri Rakennusmes-

tari Karl Wilkmanin elämäkerta, 1916, s. 9), Teuva syksyllä 1872 (*Kristillisiä sanomia* 5/1873), Tornion seutu (Alatornio kinkeriprk. 11. 3. 1872; *PS* 21/1879, 34/1880, 40/1882), Ii, Kemi ym. (S. Thauvón 15. 4. 1877, 20. 2. 1882, 27. 11. 1883, 6. 11. 1884, 28. 2. 1887, ym. Heikeliana; *PS* 27/1876, 33/1882), Kittilä (Augusta Heikel 7. 1. 1876, Heikeliana). Matarengin kok. 1886 ja ilmeisesti Alkkulan kok. 1875 (Hanna Heikel 11. 4. 1886, W. A. Mandellöf 3. 3. 1875, Heikeliana). Saarnasi Helsingin kok:ssa (*SS* 1889 s. 149). 1870- ja osaksi 1880-luvulla Oulun puolen ja Etelä-Suomen tunnetuin saarn. Rappin ohella. Syrjäytyi pariin otteeseen 1880-luvun alussa (S. Thauvón 12. 11. 1881, 5. 9. 1883, J. Fr. Thauvón 20. 2. 1883, ym. Heikeliana) sekä lopullisesti n. v. 1890.

Kirj. Jumalan lasten rukous-, ylistys- ja kiitoswirsii matkustaissamme elämän tietä läpi vihollisten maan paratiisiin. Koikoili — — —. Oulu 1894. 222 s.

Uudestisyntyminen on tarpeellinen ihmisen autuuteen. Oulu 1894. 13 s.

Hengellisistä ja maallisista laulujulkaisuista (1880—1882, 1894) ks. *A. Hultin* Luettelo Helsingin yliopiston kirjaston arkkikirjallisuudesta, *HYK:n julk.* XII: 1 ja 2, sekä *P. Raittila* Lestadiolaisuuden varhaisimmat virsijulkaisut, *SKHS:n toim.* 52.

SS 1894 s. 213 s., 1895 s. 205 s.; *Rauhan tervehdys* Calumet 1923 s. 18 s. (kirje 1894 A. L. Heidemanille).

Läht. Oulu KA; *A. Röytiö* Gustaf Skinnari saarnaajana ja hengellisenä runoilijana. — *Kirkkomusiikkilehti* 1943 s. 328 s.; *J. L. Suomela* Erään kansanrunoilijan muisto. — *Kaltio* 4/1958 s. 88 s.; *Pms* 43/1960 E. Lepistö; *E. Visuri* Piirteitä Gustaf Skinnarin elämänvaiheista ja hänen tuotannostaan. — *Maitojyvä* 1962 s. 6—8.

Skinnari, Pekka Juhonp. Torpparinp., torpp. * 26. 12. 1835 Saloinen (myöhemmin Pattijoki). † 30. 9. 1916. ∞ 1861 Loviisa Heiskari, * 24. 11. 1833, † 25. 7. 1882. 477

Saarn. Lest. 1860-luvun lopusta lähtien. Saarn. ilmeisesti 1800-luvulta alkaen vähässä määrin Pattijoki, Raahen (S. Kuusi Piirteitä Raahen seurakuntaelämästä, *Muistojulkaisu* Raahen 300-vuotisjuhlaan 1949, 1949, s. 187).

Läht. Pattijoki KA; *SL* 1917 s. 310 L. Typpö.

Snikkeri, Juho Albert Antinp. Torpp. * 22. 1. 1849 Hailuoto. † 20. 8. 1905. ∞ Pieta Paavont. Piirainen, * 30. 11. 1838 Hailuoto, † 10. 3. 1916. 478

Poika: its. Heikki S., * 2. 12. 1872, † 12. 1. 1937 (Oulussa), lie-
nee = se »H. S[nikkeri]», jonka useita kirj:ia on julkaistu SS 1901,
AS, SL, sekä = se paikallinen saarn., joka v:n 1920 tienoilta mai-
nitaan Oulusta ja Oulunsalosta (SL 1939 s. 140; Pms 44/1958 K.
Kemppainen, 12/1963 L. A. Pellikka).

Saarn. Hailuoto luultavasti 1880-luvulta alkaen. Uudenheräyk-
sen tultua yksinäistyi (SS 1890 s. 78; Pms 16/1960 E. Lepistö; H.
Jussila Kutsujan armo s. 43).

Läht. Hailuoto KA.

- 479 *Sohlo, Jaakko* Jaakonp. Talollisenp., tal. * 3. 7. 1839
Liminka. † 1. 3. 1917. ∞ 27. 2. 1867 Elisabet Amanda, * 19. 12.
1847 Ylikiiminki, † 25. 3. 1917.

Saarn. Liminka (H. Jussila Kutsujan armo s. 43). Vanhoill.
lähetystoimikunnan sm. 1913.

Kirj. SS 1891 s. 186–189, 1892 s. 8 s.; SL 1914 s. 12–14.

Läht. Liminka KA; SL 1918 s. 30 s.; Pms 46/1955.

Sokea Mooses → Kankainen.

- 480 *Soronen* (Mikkola), Juuso Jaakonp. Tal. * 5. 3. 1834
Pudasjärvi (Taivalkoski, Jokijärvi). † 31. 1. 1900. ∞ 30. 8. 1857
Kaisa Aapont. Huttu, * 1. 1. 1831, † 30. 4. 1911.

Poika: Jaakko Mikkola, * 1. 9. 1864, † 17. 8. 1925, paikallinen
saarn. ja lauluntekijä (SL 1925 s. 138; Siionin jouluku 1962 s. 47
S. Pentikäinen).

Val. kirkoll. kirjojen tarkastuskomiteaan 1885, 1891.

Saarn. Lest. 1860-luvun lopusta, saarn. Taivalkoski 1870-luvulta
lähtien.

Läht. Pudasjärvi, Taivalkoski KA; S. Pentikäinen laud.kirj.
s. XX.

- 481 *Sorvari, Matti* Kallenp. Palvelija, tal. * 7. 11. 1845
Pyhäjoki. > Kalajoki (Metsäkylä) 15. 12. 1886. † 21. 1. 1928. ∞
1899 Hilma Lusiina Juhont. Sipilä, * 6. 7. 1867, † 5. 4. 1905.

Saarn. Saarnakielto Pyhäjoki KN 23. 2. 1896.

Läht. Kalajoki KA; SL 1928 s. 108.

Speini → Korvatus, Svend.

Springare, Kalle Juhani Nils Petterinp. Itselli- 482
senp., tal. * 15. 12. 1855 Jellivaara (Kattån). † 16. 1. 1926. ∞
1885 Martta Mikkeliint., * 6. 2. 1852, † 16. 4. 1933.

Veli: saarn. Lars Petteri Kilvo.

Saarn. Sm. Ruotsin Ylitornio ilmeisesti 1800-luvun lopussa
(Kert. G. Jönsson). Jellivaaran vanhimpia 1900-luvulla (*Vanhin-*
ten kirja II s. 121, 143 ym.).

Kirj. Vettasjärven kok. (1906 V:lle ym.).

Läht. Gellivare KA.

Stark (Starkka), *Nils Petteri* Heikinp. Itsellisenp., 483
torpp., maanvilj. (Amer.). * 30. 6. 1838 Norja. > Alatornio 1840
> Kemi 1848 > Alatornio 1855 > Amerikka 1870-luvulla (Ala-
tornion rippikirja 1869—: »skall 1874 jemte familj begifvit sig till
Amerika»). Kuparisaari, Mich., > Frederick (Savo), Dak. 1883 >
Ludden, Pohj.-Dak. † 27. 11. 1931. ∞ 2. 2. 1862 Priita Johanna
Herajärvi, * 17. 11. 1843, † Kuparisaari. ∞ 2) Calumet 6. 3. 1881
Priita Stiina Käkälä, * 1853[?] Kuusamo, † 17. 1. 1929.

Saarn. »Ruotsin Lapin ja Tornion vanhinten edustajaksi Cal-
umetiin J. Ruonavaaran kanssa» (SS Calumet 1891 s. 152 H.
Koller). Calumetin ap.lut. srk:n johtomiehiä (*ASL* 1879—). Da-
kotan saarnaajia (*KK* 1884 s. 176) ja papinviran toimittaja (*ASL*
7, 15/1891). Myöhemmin Amerikan esikoislestadiolaisuuden joh-
tajia.

Kirj. SS Calumet 1891 s. 39, 166, 1892 s. 70 s., 1894 s. 154 s.
Vettasjärven kok. (13 kirj. 1914—1922 Jellivaaran vanhimmille,
J. Kierille ym.).

Läht. Alatornio KA; *Ilmonen II* s. 307; *Siirtokansan kalenteri*
1933 s. 122 s.; *Saarnivaara* s. 310; *History of the Finnish settlement*
in Brown and Dickey counties of South and North Dakota 1881—
1955, 1956, s. 110.

Stark, Petteri Aapraham Iisakinp. (Tarkan Petteri). 484
Lasimestarinp., mäkitupal., muurari, lasimestari ym. * 2. 11.
1827 Ruotsin Ylitornio (Matarenki). > Kaaresuvanto (Idivuoma)
1860 > R. Ylitornio 1. 3. 1867 > Kaaresuvanto 1868 > Norja:
Lyngen 10. 11. 1877 (asui perheineen eri kylissä Jyykeänvuonon
länsirannalla, kauimmin Kiddalenissa) > R. Ylitornio (Haapa-

kylä) 31. 3. 1888 > * Tornio 30. 4.—30. 6. 1894. † 3. 7. 1909. ∞
15. 1. 1860 Anna Liisa Antint. Poikkisalmi I. Närvä, * 9. 8. 1833,
† 1880-luvulla Lyngen. ∞ 2) Kivijärvi 16. 9. 1888 Marie Louise
Stjerncrantz, * 2. 7. 1849 Sysmä, † 4. 6. 1926.

Saarn. Avustajana Læstadiuksen lähetyskoulussa R. Ylitornio
1854 (Miettinen s. 81). Saarn. ainakin 1880-luvulta alkaen Norja.
Sm:ja Ylitornio (Hanna Heikel 22. 1. 1885, 30. 12. 1886, Heike-
liana), Ii (ensimmäistä kertaa: S. Thauvón 18. 3. ja 25. 4. 1888,
Heikeliana), Tornionlaakso ja Etelä-Suomi. Kävi 1900-luvun alus-
sa Pietarissa ja ihastui sikäläiseen [narvalaiseen?] lestadiolaisu-
uteen; jäi Torniossa yksinäiseksi (I. Sallinen 12. 10. 1901, J. Sal-
linen P. A. Starkille 30. 9. 1902, sama M:lle 11. 10. 1902, Mikko-
lan kok.; P. O. Grape 26. 11. 1894 ja 4. 10. 1899, Haapaniemen
kok.).

Kirj. Haaparannan lehti 13/1891; SS Calumet 1892 s. 103 s.,
184 s., 1893 s. 125—127.

Fogmanin kok. (1890 ja päiväämätön F:lle); Koskamon kok.
(1880-luvulla Raisiin).

Läht. Övertorneå, Karesuando, Lyngen, Kivijärvi, Tornio KA;
E. Wahlbergin sukuselvitys; *Elgenstjerna* Svenska adelns ättar-
tavlor VII p. 622 a; AS 1909 s. 242; Laitinen s. 94 s.; E. Kaivola
Mathilda Fogmanin asema ja merkitys lestadiolaisessa herätysliik-
keessä, SKHS:n vuosikirja 45—47, s. 93—95; A. O. Schwede Sie
kamen aus dem Torne-Tal s. 159—182 (kaunokirj.); Paulaharjun
kok. 37774.

- 485 *Stock, Erkki* Petterinp. Mäkitupalaisenp., mäkitupal.,
tal. (R. Karunki). * 4. 8. 1849 Ruotsin Ylitornio (Alakuivakan-
gas). Kävi Norjassa 8. 3.—7. 7. 1869. > Haaparanta 14.—18. 11.
1896 > Ruotsin Karunki (Kukkola) 27. 2. 1899. † 10. 2. 1913. ∞
17. 11. 1872 Maria Juhanint. Haapaniemi, * 28. 8. 1848 R. Yli-
tornio, † 10. 4. 1888. ∞ 2) 16. 3. 1898 Maria Eriika Matti, * 30.
7. 1867 Ylitornio, † 11. 10. 1956.

Väliaik. opettajana Kaaresuvannossa 1883—1884 (Karesuando
KA: M II 3).

Saarn. Lest. n. v:sta 1866 alkaen. Alkkulan kok. 1875 (SL 1925
s. 132). Saarn. lähinnä alinen Tornionlaakso. Sm:ja Ylitornio joul.
1884, Ii, Oulu ym. ensimmäisen kerran 1888 (Hanna Heikel 22.

1. 1885, S. Thauvón 18. 1., 15. 2. 1888, Heikeliana), Tornio (T:n rauhanyhd:n kassakirja 31. 12. 1890 ym.), Amerikka jouluk. 1904 —heinäk. 1905 P. Rantalan kumppanina (*AS* 1905 s. 166). Oulun vanhoill. lähetystoimikunnan sm. Ruotsi 1909, vuosikokoussaarn. 1907.

Kirj. SS 1891 s. 172 s.

SKHS:n arkisto D 49 (24. 3. 1888 S. Thauvónille); Haapaniemen kok. (189? ja 1894 Erkki Antille); E. A. Henrikssonin kok. (1899 ja 1900 H:lle).

Läht. Övertorneå, Nedertorneå, Karl Gustav KA; *SL* 1913 s. 75 s. P. Rantala, 290—293 khra W. Wallinin ruumiinsiunauspuhe; *T. Tötterström* laud.kirj. s. 55 s.

Strolberg, Petteri Iisakinp. Mäkitupalaisenp., kaup- 486
pias (Amer.). * 25. 10. 1847 Ruotsin Alatornio (Alavojakkala).
> Norja 1852 > Amerikka n. 1870 (Calumet, Hancock). † 3. 1.
1913. ∞ Anna, * 7. 7. 1836 Karunki, † 2. 7. 1918 Hancock.

Val. Calumetin ap.-lut. srk:n varaesimieheksi edelleen 3 v:ksi
1879 (*ASL* 24/1879). Takkista vastustavan ryhmän johtajia 1880-
luvulla (*Saarnivaara* s. 50—54 ym.).

Kirj. Selityksiä Pyhän Hengen wirasta ennen ja näinä aikoina
ja sen uskollisesta hoitamisesta syntein anteeksi antajana. *Kirj.*
Hancockissa tammikuulla 1906 — — —. Calumet, Mich., [1906].
51 s. (*Kolk.* 1906 s. 125 s.; *Teol. aik.* 1907 s. 233).

Läht. Nedertorneå—Haparanda KA; *Ilmonen II* s. 39, 123.

Suksi (Krooka), *Iisakki* Kustaanp. Talollisenp., tal. 487
* 7. 2. 1845 Teuva. † 27. 3. 1915. ∞ Ulriika Katariina Krooka,
* 18. 9. 1846, † 2. 5. 1880. ∞ 2) 4. 12. 1880 leski Maija Liisa Jaa-
kont., * 5. 1. 1838, † 18. 10. 1899. ∞ 3) 9. 12. 1900 Heta Matint.
(saarn. J. Kankaan leski), * 25. 9. 1840, † 23. 6. 1920.

Saarn. Teuva 1870-luvulta alkaen (*I. Aho* Muistelmakirjoituk-
sia, 1935, s. 32, 35 s.). Sm:ja Jurva (KN 17. 1. 1876), Ahlainen,
Merikarvia (*O. Virkkala* Laestadiolaisuus satakuntalaisella maa-
perällä, Satakunta XI s. 58 s., 63), Pori (*KK* 1886 s. 41). Uushe-
rännyt.

Läht. Teuva KA; P. Suovaara, Teuva 16. 3. 1964.

- 488 *Sundström, Gustaf Adolf* Carl Gustafinp. Maalarinkisällinp., maalarimestari. * 5. 11. 1848 Vaasa. > Kristiinankaupunki 1865 > Oulu 12. 8. 1868–1871 (Oleskeli Oulussa ainakin syksystä 1869 alkaen) > Helsinki 12. 6. 1871–7. 6. 1872. Matkalla viipyi Kuopiossa ilmeisesti kesästä 1871 kevääseen 1872 (Ehtoolliskäynnit Kuopiossa 29. 10. 1871, 12. 5. 1872). Otti Helsingistä matkatod:ia > Oulu 13. 9. 1875, Hiitola 1876, Kurkijoki, Pietari ym. † 11. 1. 1921 Helsinki (Pohj. suom. srk.). ∞ 7. 9. 1873 Maria Kristina Häggquist, * 7. 9. 1846 Närpiö, † 6. 5. 1905. ∞ 2) 19. 6. 1906 kätilö Sofia Erkint. Puranen, * 18. 6. 1855 Turtola, † 18. 12. 1941 Helsinki.

Alkuperäinen äidinkieli ruotsi. Kävi Vaasassa Bell-Lancasterkoulua. Värjärimestari 2. 9. 1870 (*A. Pulkkinen* Oulun teollisuusyhdistys 1870–1920, 1921, s. 38).

Saarn. Kertoo suruttoman nuoruuden jälkeen tulleen lesta-diolaiseksi Oulussa 15. 2. 1870. Lest. toiminnan varsinainen alkaja Kuopiossa syksyllä 1871 (*KK* 1884 s. 32 s.), Helsingissä 1872. Joh-tava saarn. Helsinki ja Uusimaa 1870-luvulta alkaen. Useita sm:ja Pietari (*Pietarin lehti* 6, 41, 42/1875; *KK* 1883 s. 143–145), Etelä-Pohjanmaa n. 1875 (*I. Aho* Muistelmakirjoituksia s. 32; *KK* 1884 s. 158), Kuopio, Vaasa, Pori, Turku, Kotka (*KK* 1884 s. 34, 1885 s. 98, 1886 s. 41, 156, 1887 s. 45), Loviisa (*SS* 1891 s. 153), Kittilä (*KK* 1883 s. 30; *Kolk.* 1905 s. 15), Tukholma 1884 J. Raattamaan lähettämänä (*C. Edquist* Ropande röster i ödemarken, 1916, s. 37–41) ym. Helsingin rauhanyhd:n perustajajäsen 1888. Saarnasi enimmäkseen ruotsiksi.

Kirj. *KK* 1883 s. 147–149, 1885 s. 69 s.; *SS* 1902 s. 15 s.

Fogmanin kok. (1885 F:lle); Hanhi-Pietin kok. (4 kirj. 1897–1905); Mikkolan kok. (1900, 1901, 1918 M:lle).

Läht. Vaasa, Kristiinankaupunki-Tiukka, Oulu, Helsinki KA; *HÄ* 1921 s. 46, 125 s. E. Koskinen, 1929 s. 90 s. E. W. Pakkala, 1937 s. 4–7 M. Heikinheimo; *Y. Liusvaara* laud.kirj. s. 19–22 ym.

- 489 *Sunna, Nils* Olenp. (Ellin Nikkulas: äiti Ella Henrikint. Nupuk). Tunturisaamelainen, katekeetta. * 19. 9. 1830 Jukkasjärvi (Saarivuoma > Talma). † 22. 5. 1897. ∞ 19. 3. 1850 Ing-rid Nilsint. Kansa, * 10. 2. 1826 (Talma), † 10. 1. 1909.

Jukkasjärven itäosan katekeetta 1863 >.

Saarn. Heräsi J. Raattamaan lähetykskoulussa Lainiossa 1848. Sm:ja Lannavaara (*Haaparannan lehti* 21/1895, 13/1896), mahdollisesti Ibestad (*Sivertsen* s. 272: »Skouluk Nikolas»).

Läht. Jukkasjärvi KA; SS 1898 s. 7—12 khra F. W. Lidströmin hautauspuhe.

Suo, Matti Matinp. Sotamiehen ja itsellisenp., kaup- 490
pias (Helsinki), talonomistaja. * 4. 6. 1861 Jurva. > Mäntsälä
7.—22. 1. 1880 > Helsinki 25. 6.—6. 12. 1886 > Hausjärvi 1886
> Helsinki 19. 9. 1887 > Helsinki msrk. 28. 12. 1892—1893 >
Helsinki 24.—31. 5. 1897 > Jyväskylä msrk. 3. 6. 1908 > Jyvä-
skylä 5.—9. 8. 1913 > Oulainen 9. 8. 1922. † 29. 6. 1927. ∞ 10. 10.
1886 Amalia Sundell, * 23. 7. 1854 Urjala, † 10. 7. 1932 (SL 1932
s. 154).

Saarn. Lest. luultavasti 1880-luvun lopulla Helsingissä (SS
1893 s. 40—42). Saarn. 1890-luvun alusta lähtien Et.-Pohjanmaa
ym. 1900-luvulla vanhoillisuuden tunnetuimpia saarnaajia, vuosi-
kokoussaarn. 6 kertaa 1907—1924. Sovintokok:ssa 1911 vanhoill:n
edust. Sm:ja Pohjois-Savo (SL 1919 s. 263 s.), Tornionlaakso (Kert.
A. Matti) ym.

Kirj. SS 1893 s. 40—42, 1894 s. 224 s., 1895 s. 171—173, 177—
182, 1896 s. 135—140, 181—185, 190—192, 216—218, 1897 s. 68—74,
88—94, 253 s., 1903 s. 257—259. Erittäin runsaasti kirj:ia SL 1912
>, *Rauhan tervehdys* Calumet 1923 > (1926 s. 49 s.: Otteita elä-
mäkerrastani).

Rantalan kok. (3 korttia 1917, 1921 R:lle).

Läht. Jurva, Mäntsälä, Helsinki, Jyväskylä, Oulainen KA; SL
1927 s. 114 s. O. H. Jussila.

Suopanki, Erkki Matinp. (»Koulu-Erkki»). Talolli- 491
senp., kiertokoulunop. (> 1877), its. * 3. 8. 1821 Kemijärvi (Yli-
skylä). † 18. 12. 1896. Naimaton.

Saarn. Sm. Oulu (SS 1893 s. 119). Muuten tuntematon saar-
naajana.

Läht. Kemijärvi KA; Kolk. 1912 s. 188.

Suoraniemi, Sippa Hermann Sipanp. Talolli- 492
senp., tal. * 12. 11. 1845 Kuusamo (Suorajärvi). † 15. 6. 1923. ∞

26. 12. 1870 Kaisa Johanna Manninen, * 1. 7. 1839, † 10. 10. 1923 (SL 1923 s. 167).

Poika: *Adolf Kustaa*, * 20. 3. 1874, † 12. 8. 1946, vanhoill. saarn. 1900-luvun alusta lähtien.

Saarn. Lest. ja saarn. Kuusamo 1870-luvun puolivälistä alkaen (Kuusamon talvikär. 1877 § 24: sakot past. N. J. Lukanderin kunnianloukkauksesta. — Talvikär. 1884 § 80 kunnianloukkauksyyte päättyi S:n anteeksipyyntöön). Sm. Oulu (E. Thauvón 22. 2. 1880, Heikeliana). Vanhoill. lähetystoimikunnan sm:ja 1909 >.

Kirj. Rantalan kok. (1908 R:lle).

Läht. Kuusamo KA; SL 1923 s. 106 s.; *A. Sipola* past.kirj. s. 11, 14 s.; *Kointähti* 1961 s. 16–19 J. Pentikäinen.

Suvanto, Juho Pekka → Lemmitty.

Suvanto, Mooses → Kankainen.

- 493 *Svanbäck*. Mainitaan vuosisadan vaihteesta Tampereen puhujana, joka saarnasi myös ruotsiksi (*Pms* näyten:ro 4/1954). Sm:ja Tammela (SS 1892 s. 179), Urjala 1897 (*VÄ* 1950 s. 71). Asunut luultavasti Helsingissä (K. Wilkman 29. 4. 1898, Hanhi-Pietin kok.).

Svanbäck on ilmeisesti kotoisin Pietarsaaren seudulta.

- 494 *Svart* (Schwartz), *Mikkell* Johninp. Jokisaamelainen. * 6. 11. 1854 Polmak (Venekenttä > Levajoki). † 8. 3. 1908. ∞ 1882 Kristina Outakoski, * 13. 8. 1850 Utsjoki, † 13. 10. 1893 Utsjoki. ∞ 2) 21. 3. 1897 Sofia Samuelint. Laiti, * 28. 11. 1866 Utsjoki, † 12. 2. 1945.

Saarn. Lähinnä paikallinen saarn. luultavasti 1870-luvulta alkaen. Yksinäistyi.

Läht. E. Schytte Blixin kok., Nesseby; N. Outakoski past.kirj. s. 92–96.

- 495 *Syrjälä* (alk. Kaisto, Mannila), *Jaakko* Benjaminp. Talollisenp., tal. * 13. 10. 1844 Ii (Yli-Ii, Karjala). † 1. 4. 1920. ∞ 2. 12. 1866 Maria Heikint. Tuomaala, * 17. 8. 1843 Pudasjärvi, † 16. 1. 1880.

Karjalankylän pitkäaikainen kylänvanhin.

Saarn. Lest. 1860-luvulta alkaen. Saarn. Karjalankylä ja Iin hamina (S. Thauvón 22. 8. 1882, 28. 3. 1884 ym., Heikeliana). Vanhoill. lähetystoimikunnan sm:ja 1909 > (Pms 35/1956 Haapavesi).

Läht. Ii KA; SL 1920 s. 178.

Syväjärvä (Aikio), Heikki Simonp. Talollisenp., tal. 496
* 17. 5. 1839 Sodankylä (Unari). † 21. 3. 1909 (sm:lla Muhoksella).
∞ 24. 12. 1865 Priita Maria Sassali, * 8. 1. 1843, † 24. 2. 1925 (Hä 1925 s. 79).

Kuudennusmies ainakin 1860-luvulla.

Saarn. Herätyksiä kirkkoherra Liljebladin saarnoista 1850-luvulla. Lest. ja saarn. 1860-luvun puolivälistä alkaen. Sm:ja Kemijärvi, Kuolajärvi (K. A. Heikel Kertomus hengellisistä liikunnoista, 1873, s. 34; Kuolajärvi ptpk. 1876, liitekirje), Kittilä (Augusta Heikel 5. 1. 1878, Heikeliana; KK 1883 s. 30), 1890-luvun puolivälistä alkaen Etelä-Suomi, Pietari, Joensuu, Oulu ym. (O. Virkkala Alkulähteille s. 83–86; Joensuun rauhanyhd:n tilikirja 22. 3. 1897; SS 1898 s. 29 s., 80, 1899 s. 64, 1900 s. 32; Kolk. 1900 s. 27–30, 1905 s. 15 ym.). Uudenheräyksen alkuvaiheen suuntaa antavia saarnia.

Kirj. SS 1897 s. 115–118; Kolk. 1900 >: muistiinpanoja puheista ja kirj.

Mikkolan kok. (1900, 1902 M:lle).

Läht. Sodankylä KA; Kolk. 1909 s. 65–68 J. Pyörre, 69–74 S. Kauranen; AS 1909 s. 119 A. L[aitinen]; Laitinen s. 87.

Sänkelä → Hagren.

Södernäs, Matts Erikinp. (»Dunders Matts»). Torppari 497
rinp., tal. * 20. 12. 1844 Ähtävä. † 17. 1. 1919. ∞ 22. 11. 1874 Anna Lovisa Erikint. Lillkung, * 31. 8. 1854, † 8. 12. 1902. ∞ 2) leski Johanna Johanint., * 29. 9. 1855 Pietarsaari, > Pietarsaari 1. 7. 1919.

Saarn. Ähtävä ainakin 1890-luvulta alkaen (Wentin s. 45). Vanhoill. lähetystoimikunnan saarn.luettelo 1911.

Läht. Ähtävä KA.

- 498 *Taipale, Kasper* Matinp. Talollisenp., mäkitupal, posteljooni. * 15. 7. 1851 Jyväskylä msrk. > kaup. 8.—10. 3. 1900. † 27. 1. 1935. ∞ 30. 12. 1883 Karoliina Fredrikint. Annala, * 28. 11. 1856 Perho, † 26. 5. 1923.

Saarn. Lest. 1880-luvulta alkaen. Saarn. Jyväskylä 1880-luvulta alkaen (E. K. Kuukkanen 16. 7. 1885 Heikki J:lle, O. H. Jussilan kok.). Oulun vanhoill. lähetystoimikunnan sm:ja Keski-Suomi 1909 >.

Läht. Jyväskylä msrk., kaup. KA; SL 1935 s. 81; Pms 25/1962.

Takala l. Takalo, Jaako → Harju.

- 499 *Takkinen, Juho* Matinp. Talollisenp., katekeetta, saarn. * 23. 10. 1838 Kuusamo (Posio). > Kuolajärvi 22.1. 1871. Otti muuttotod:n > Kuusamo 1878. > Amerikka (Calumet) 1877. † 13. 2. 1892 (Kittilässä). ∞ Calumet 1884 (kuulutettu 20. 1.) Eeva Karoliina Fredrikint. Sakari, * 1855, ∞ 2) saarn. A. Johanson, † 5. 8. 1915 (*History of the Finnish settlement in Brown and Dickey counties of South and North Dakota 1881—1955* s. 111).

Saarn. Lest. ja saarn. Koillis-Pohjanmaa 1860-luvun puolivälistä lähtien (*S. Pentikäinen* laud.kirj. s. 44—52). Yhteys J. Raattamaan ainakin v:sta 1873 alkaen (ehtoolliskäynti Kaaresuvenossa 28. 12. 1873). Sm:ja Pohjanmaa, Savo, Etelä-Suomi, Pietari ym. kesäk.—elok. 1874, 1875, 1876 (*AWK* s. 164—166; Hanna Heikel 13. 10. 1875, Heikeliana; *KK* 1883 s. 145, 149, 1884 s. 33, 158; *SS Calumet* 1893 s. 59—61, ym.), Kittilä (K. A. Heikel 22. 12. 1874, 1. 5., 22. 5. 1875, 28. 8. 1876, Heikeliana; Kittilän syyskär. 1875 § 34, talvikär. 1877 § 19; *KK* 1883 s. 30), Tornionlaakso, Ruotsin Lappi. Alkkulan kok. 1875. Amerikkaan lokak. 1877 J. Raattamaan lähettämänä. V:sta 1878 Calumetin ap.lut. srk:n papinviran toimittaja ja koko Amerikan johtava lest. saarn. Pani alkuun järjestynyttä srk-toimintaa myös Minnesotassa (*ASL* 23/1879 ym.). Sm. länsivaltiot 1883. Saarna- ja neuvottelumatkoi Ruotsi ja Suomi kesäk.-syysk. 1878 (*Kaiku* 35/1878, ym.), syysk. 1882—toukok. 1883 (toverina J. Vuollet), marrask. 1887—toukok. 1888 (toverina K. Daniels), 30. 10. 1891—13. 2. 1892 (toverina O. Matoniemi).

Kirj. *ASL* 23, 26/1879, 1/1886, 48, 51/1887, 6/1888, 39/1889, 43/1890, 48/1891; *KK* 1880 s. 65—69 (kirj. piispa F. L. Schaumanille), 1883 s. 133—136, 169—172, 1884 s. 174—178, 188—192, 1885

s. 117–119, 1887 s. 16, 165 s.; SS 1888 s. 71 s.; SS Calumet 1891–1894, useita kirj.; *Val. krist. k. I* s. 40–43; *AWK* s. 68 s., 114–135, 164–167, 177 s.

Kemijärven ptpk. 1876 (srk.kert:n välissä T:n kirje kirkkoherra J. P. Bäckmanille 14. 4. 1874); Fogmanin kok. (5 kirj. 1880–1890); Koskamon kok. (13 kirj. tai kop. Norjaan ym. 1880–1890); SKHS:n arkisto D 49 (2 kirj. 1879 J. Fr. Thauvónille).

Läht. Kuusamo (syntyneiden kirja ym.), Salla, Karesuando KA; *ASL* 36/1882 ym.; SS 1892 s. 62 s. A. L[aitinen]; SS Calumet 1892 s. 33–40, 45–48, 62–64, 93–99 H. Koller ym.; *A. Järnefelt (Rauanheimo)* Suomalaiset Amerikassa, 1899, s. 93–95; *Laitinen* s. 81 s.; *Havas* s. 49–52; *Saarnivaara* s. 35–104; *AWK* s. 168–171 O. Matoniemi, J. Raattamaa, J. Purnu.

Talonen, Tuomas. Talollisenp., tal. * 27. 9. 1844 500
Vähäkyrö (Saarenpää). Käynyt Amerikassa 1880-luvulla. † 24. 1. 1932. ∞ 22. 4. 1865 Susanna Matint. Valtari, * 26. 3. 1844, † 31. 1. 1932.

Papiston apuna luettamisessa Saarenpään kinkereillä 1900 ym.

Saarn. Lest. n. 1873 >.Saarn. Vähäkyrö 1870-luvulta alkaen (*I. Aho* Muistelmakirjoituksia, 1935, s. 32). Helsingin kok. (SS 1889 s. 153). Vanhoill. lähetystoimikunnan sm:ja 1909 >.

Kirj. Fogmanin kok. (Delaware 7. 1. 1882 J. Solkelan kanssa J. Raattamaalle).

Läht. Vähäkyrö KA; *SL* 1932 s. 63 s. tytär Fiina Rantala; Kert. Maria ja Johanna Talonen, Vähäkyrö.

Talus (alk. Myllykangas), *Juho.* Tal., torpp. * 6. 11. 501
1847 Oulainen (Petäjäskoski). > Merijärvi 1893. † 17. 10. 1925. ∞ Helena Henriika, * 11. 12. 1847, † 28. 6. 1908. ∞ 2) 25. 7. 1909 Johanna Kaisa Niemelä, * 22. 11. 1863, † 6. 4. 1925.

Saarn. Saarnakielto Pyhäjoki KN 23. 2. 1896. Loppuiällään ei saarn.

Läht. Merijärvi KA; Kert. V. Palokangas, * 1894 Oulainen.

Talvitie, Antti → Kujansivu.

Talvitie (alk. Teiri), *Juho Heikki* Kallenp. Ta- 502
lollisenp., torppari, työmies (Kristiina). * 20. 3. 1852 Teuva (kk.).

Tapani

> Kristiinankaupunki 13. 5. 1889. † 25. 3. 1890. ∞ 25. 3. 1874 Maija Liisa, * 2. 8. 1845, † 20. 1. 1885. ∞ 2) 5. 5. 1889 Maija Liisa Yrjänäinen, * 1. 4. 1851 Kauhajoki, † 28. 4. 1895 läkkiseppä J. G. Gustafssonin vaimona.

Saarn. Teuva (SS 7/1891 s. 104).

Läht. Teuva, Kristiinankaupunki—Tiukka KA; P. Suovaara, Teuva 16. 3. 1964.

Taneli, Kalle → Daniels.

- 503 *Tapani, Aapo* Juhaninp. Talollisenp., its. * 11. 11. 1834 Muonio (Ylimuonio). > Pajala, Muonionalusta (Kätkäsvanto > Muodoslompola) 1880-luvulla. 19. 8. 1860 merk.: muuttanut Ruotsiin. Passitod. > Norja 7. 5. 1876. † 6. 11. 1910 Muonionalusta. ∞ 6. 1. 1859 Eeva Ollint. Parkajoki (saarn. Heikki P:n sisär), * 28. 1. 1828 Pajala, † 3. 5. 1897 (SS 1897 s. 215—217 J. Raattamaa; *Mietinen* s. 84).

Köyhäinlaitostalutakunnan jäsen 1858—1867, ym. luottamus-tehtäviä.

Saarn. »Jo tämän kristillisyytemme aamupäivän koitosta asti». Varmoja tietoja saarnaajuudesta 1870-luvulta lähtien. Sm. Amerikka H. Parkajoen kanssa 1876 (*Saarnivaara* s. 33 s.), Ruija A. Hietasen kanssa 1888 (*A. Brune* Den levende kristendom i Vadsø, Norgeia sacra 14, s. 64 s.).

Kirj. Val. krist. k. I s. 97 s.; SS 1888 s. 58—61.

Koskamon kok. B (3 kirj. Calumet 1876 kotiväelle, 1887[?] Vesi-saareen).

Läht. Muonio, Pajala KA; AS 1911 s. 27 s. J. Bäck.

Tarkan Petteri → Stark.

- 504 *Tarkiainen* (Jänkälä), *Juho Erkki* Juhonp. Talollisenp., tal. * 3. 3. 1836 Rovaniemi (Muurola > Ounasjoki, Patokoski). † 5. 9. 1909. ∞ 22. 4. 1870 nimismiehent. Maria Eleonora Juho Kristianint. Kock, * 11. 7. 1845 Muonio, † 23. 1. 1928 Rovaniemi (SL 1928 s. 70).

Saarn. P. Palovaaran ja O. Halvarin ohella Rovaniemen »ensimmäisiä, jotka alkoivat liikkua muissakin kylissä Jumalan sa-

nan puheilla» (Laitinen s. 83). Sm. Kuusamo (KK 1883 s. 129 s.). Oulun vanhoill. lähetystoimikunnan ptk. 28. 8. 1910: Tarkiaista päätettiin pyytää lähetystyöhön Et.-Suomeen[!].

Läht. Rovaniemi KA; AS 1909 s. 196—198 A. L[aitinen].

Tarkkinen, Ferdinand Beatanp. Työmies, its. * 505

30. 12. 1841 Oulun seutu. Kuopio[?] > Käkisalmi 1891 > Sotkamo 23. 3. 1904 > Utajärvi (kk.) 8. 7. 1909. † 7. 5. 1924. Oleskellut Norjassa ja Wytegrassa sekä ainakin 1900-luvun alusta Utajärvellä. ∞ Vuoreija (Vardø) 19. 4. 1876 Anna Kaisa Kärenaho, * 11. 9. 1841 Pulkkila. † 20. 11. 1908 (Utajärvi). ∞ 2) 29. 5. 1910 Reeta Lähtevänäja, o.s. Gröndahl, * 3. 3. 1858.

Saarn. Sm:ja Wytegra (*Inkeri* 7/1891: »—tuli tänne Norjan puolelta eräs utajärveläinen hihhulilaissaarn.»; SS 1891 s. 157), Säräisniemi 1890-luvulla (*Pms* 34/1962 J. V. Karjalainen).

Läht. Pulkkila, Käkisalmi, Sotkamo, Utajärvi KA; M. Koivuneva, Utajärvi 19. 1. 1966.

Tauriainen, Antti Pekanp. Itsellisenp., torpp. * 21. 506

4. 1846 Puolanka (Auho). † 26. 5. 1896. ∞ 6. 4. 1884 Elsa Iikant. Kinnunen, * 25. 1. 1853 Puolanka.

Vel: *Aapeli*, * 21. 4. 1846 (Auho, kanssa-asukas), † 18. 4. 1893. ∞ 17. 1. 1875 Anna Valpuri Anttonen, * 15. 2. 1855 Puolanka. Aapeli T. oli mahdollisesti paikallinen saarn. (*Havas* s. 79; S. Thauvón 23. 5. 1887, Heikeliana).

Saarn. Lest. ja saarn. Puolanka 1870-luvulta alkaen. Sm:ja Ii (S. Thauvón 19. 11. 1878, 21. 9. 1880, 8. 9. 1881, Heikeliana, ym.).

Läht. Puolanka KA.

Tauriainen, Matti Laurinp. Renki. * 25. 7. 1858 507

Suomussalmi. > Pudasjärvi (Iinattijärvi, Kurki, Sotkajärvi) 8. 12. 1879 > Taivalkoski 1.—10. 3. 1891 > Amerikka 1891 (Kupariisaari > Sebeka, Minn. n. 1915). † 13. 7. 1933. ∞ 28. 1. 1890 Amanda Paavont. Vääräniemi, * 14. 7. 1871 Taivalkoski, > Amerikka 1892, † 23. 9. 1893. ∞ 2) Valpuri Johanna Ala-Kotila, * 1863 Nivala, † 3. 5. 1927 (SL 1927 s. 190). ∞ 3) Fanny Elisabet Kela.

Teppola

Saarn. Sm:ja Taivalkoski (KK 1886 s. 57; SS 1890 s. 10 s.), Ii (S. Thauvón 23. ja 26. 5. 1887, Heikeliana), mahdollisesti Kuopio (KK 1884 s. 34), Thomson, Minn. (SS 1893 s. 111 s.). Heidemanil. saarn. Kävi Suomessa 1911 (I. Nelson 2. 12. 1911, Rantalan kok.).

Kirj. SS 1889 s. 141–143; AS 1907 s. 107 s.; *Rauhan tervehdys* Calumet 1922–1933 lukuisia kirj.

Läht. Pudasjärvi, Taivalkoski KA; Siirtokansan kalenteri 1934 s. 183–185; H. Jussila Kutsujan armo s. 148 s.; Saarnivaara s. 293.

Teiri, Juho → Talvitie.

- 508 *Teppola* (Dippola), *Iisakki* Aataminp. Torpparinp., traaninpolttaja. * 29. 3. 1823 Alatornio (Alavojakkala). > Norja n. 1851. Lyngen > Hammerfest 1861. † 11. 5. 1890. ∞ 1850-luvulla. ∞ 2) 21. 11. 1869 Eeva Maria Ollint.

Saarn. Lest. ilmeisesti 1860-luvulta lähtien (Vrt. *Sivertsen* s. 153). Johtava saarn. Hammerfest 1870-luvulta lähtien (KK 1883 s. 9, 1887 s. 63; Kert. Amanda Johansen, Miettisen kok.). Sm:ja Porsanger ym.

Kirj. Koskamon kok. (1885 K:lle; kirjurina C. H. Berg).

Läht. Alatornio, Lyngen, Hammerfest KA; SS 1891 s. 53–55 A. Holmgren; *Sivertsen* s. 153–159.

Tervaharju, Tuomas → Tuomaala.

Thun, Niilo Petteri ja Ville → Tuuni.

Tienvieren Juho → Niemelä.

- 509 *Tikkala* (Viuhkola, Kaisajoki), *Pekka* Juhaninp. Tallollisenp., tal., torpp. * 16. 7. 1832 Alatornio (Yliraumo > Alavojakkala n. 1858) > Karunki 3.–5. 4. 1878 > Alatornio (Pirkkiö) 8. 3.–1. 11. 1897. † 11. 5. 1911. ∞ Karunki 17. 2. 1856 Kreeta Kaisajoki, * 1833, † 15. 12. 1868. ∞ 2) 9. 10. 1870 Maria Ahvenjärvi, * 10. 1. 1850, † 1. 3. 1922.

Poika: saarn. Jaakko Arvid T., * 31. 8. 1872, † 22. 12. 1956 Alavieska.

Pitäjän tilien tarkastaja 1862, ym. luottamustehtäviä.

Saarn. Lest. ja saarn. n. v:sta 1863 alkaen. Sm:ja Himanka 1911 ym.

Kirj. AS 1908 s. 44 s.

Läht. Alatornio, Karunki KA; AS 1911 s. 143 s. A. Tikkala; K. Airas Vuosisata elämänliikettä Tornionjokilaaksossa, 1941, s. 131, 133.

Timonen, Antti Laurinp. Itsellisenp., its. * 22. 10. 1849 Ii (Karjala). > Rovaniemi (Ylioikarainen > Kumpukörkkö) 13. 12. 1875–1876. † 14. 1. 1930. ∞ 26. 8. 1883 Kreeta Juhont. Rautiola, * 28. 11. 1841 Kittilä, † 21. 8. 1917. ∞ 2) 25. 1. 1920 Priita Kustaava Körkkö, * 16. 2. 1855 Rovaniemi. 510

Saarn. Lest. 1870-luvulta alkaen. »Kemijokivarren hengellisenä isänä vuosikymmenet.» Sm:ja Kittilä (KK 1883 s. 30), Itä-Ruija F. Paksuniemen kanssa (J. Virkkula 23. 12. 1883, 9. 2. 1884, Heikeliana).

Läht. Ii, Rovaniemi KA; HÄ 1930 s. 43 V. E. Laitinen.

Timonen, Fredrik Grels. Maalarimestari. * 1850[?]. † 15. 3. 1917 Viipuri (Asui Viipurissa ainakin 1880-luvulta alkaen). ∞ Eeva, † 1895. 511

Saarn. Lest. ja saarn. Viipuri ainakin 1880-luvun alusta. Sm:ja Lappee ym. (Pms 20/1962). Helsingin kok. (SS 1889 s. 153).

Läht. SL 1917 s. 147 s. H. Jussila; V. Luukka laud.kirj. s. 106.

Tjärvi, Erik Johaninp. Talollisenp., its., talonomistaja (Kokkola). * 25. 3. 1836 Kaarlela (Öja). > Kokkola 29. 8. 1884. † 21. 9. 1910. ∞ 5. 7. 1859 Lovisa Mattsint., * 24. 11. 1833, † 13. 3. 1893. ∞ 2) 5. 3. 1897 Johanna Gustafint., * 17. 8. 1850 Pietarsaari msrk. 512

Saarn. Kaarlela, Luoto ym. ruotsinkielinen Pohjanmaa 1870-luvulta alkaen (Luoto srk.-kert. 12. 8. 1873; Kaarlelan talvikär. 1887 § 66: sakot seuroissa tapahtuneesta kunnianloukkauksesta).

Läht. Kaarlela, Kokkola KA; Wentin s. 27, 30 s., 35 ym.

Tomperi (Tomberg), Kalle Juhonp. Torpparinp., 513
ruotusotamies (Opetus-tarkk'ampujapatl., Hämeenlinna, 1857–1859), mäkitupal., tal. * 11. 9. 1836 Muhos (kk. > Laitasaari >

Muhos). Oleskellut 1860-luvulla mahdollisesti muualla, mm. Utajärven Juorkunassa. † 13. 5. 1905. ∞ 27. 12. 1873 Anna-Maria Holappa, * 4. 7. 1854 Utajärvi.

Saarn. Ensimmäisiä lest. ja saarn. Muhos, n. v:sta 1869 lähtien (Muhos ptpk. 1871; *Kaiku* 20/1879; *AS* 1909 s. 244). Sm:ja Tyrnävä, Vaasa (*Pms* 34/1960), Kajaani (Kajaani ptpk. 1880), Keskilä (*OL* 10/1884; *Pms* 32/1960 ym.), Teuva (Kert. S. N. Rajala, Virkkalan kok.). Saarnakielto Liminka KN 15. 10. 1883. Kävi J. Raattamaan luona 1876 (Hanna Heikel 30. 11. 1876, Heikeliana). Tomperiin myöhemmin kohdistuneesta kritiikistä ks. esim. J. Ryselin 21. 1. 1901 S:lle, Saarenpään kok.

Läht. Muhos KA; *Pms* 34/1960 K. Rantakangas.

- 514 *Toppi, Juhonp.* Mäkitupalaisenp., torpp. * 10. 9. 1848 Kiiminki. > Kalajoki 8. 6. 1873 > Teuva (kk.) 31. 1.—7. 2. 1875 > Haapajärvi (Kuusa, its.) 20. 9.—17. 11. 1877. Otti muutotod:n > Säskylä 1. 3. 1883, muutti > Merikarvia (Lammela) 30. 4. 1884 > Teuva 19. 4. 1890 > Merikarvia 24. 2. 1892. † 20. 11. 1916. ∞ 18. 11. 1871 Priita Liisa Matint. Lusikkakoski, * 17. 11. 1844 Kiiminki[?], † 2. 12. 1919.

Saarn. Lest. n. 1872 >; saarn. Teuva 1874 > (Teuvan talvikär. 1876 § 51; Vaasan hovioikeus vapautti Topin syytteestä 2. 5. 1876), Haapajärvi (muuttotod. 1883: »Elatuskeino 'selittäminen' l. 'saarnaaminen'»), Merikarvia. Teuvan lestadiolaiset kiinnittivät Topin saarnaajakseen hankkimalla mökin ja tekemällä vuosipalkkasopimuksen (*AWK* s. 68; P. Suovaara, Teuva 28. 2. 1964). Sm:ja Jurva (Jurva KN 17. 1. 1876), Ahlainen, Lavia (*E. T. Gestrin* Muutamia mietteitä Jumalan Sanan ja erittäin Taivaan-valtakunnan avainten käytännöstä, 1876, s. 5, 13; *O. Virkkala* Laestadiolaisuus satakuntalaisella maaperällä, Satakunta XI, 1939, s. 59), Pomarkku (Pomarkku KN 16. 3. 1886, ym.), Säskylä (*KK* 1884 s. 41, 1887 s. 7; *Evangelinen* 1893 s. 46), Pori (*SS* 1893 s. 140), Turku (Kert. I. Rantanen, Miettisen kok.), Himanka (Kert. F. Pöyhtäri). Loppu-aikanaan ei saarn. (*O. Virkkala* Alkulähteille s. 40).

Läht. Kiiminki, Kalajoki, Teuva, Haapajärvi, Merikarvia KA; Virkkalan kok.

- 515 *Torvinen, Juhani* (Antinp.). Mainitaan Pietarista Wytegraan sm:ja 1884 ja 1888 tehneenä »hihhuli-apostolina» (*In-*

keri 34/1885 Huotari, 34, 38, 45/1888 Kummasteliija, J. Torvinen, J. H. Huotari).

Kirj. Val. krist. k. II s. 57 s.

Tukki (Malo), *Antti*. Tal. Lumijoki. † 28. 1. 1886 516
lähes 60 v:n ikäisenä. ∞.

Saarn. 40 v:n ikään »riivo synnintekijä». Lest. Oulussa 1860-luvun lopussa. *Saarn.* Lumijoki, Liminka (ptptk. Liminka, Lumijoki 1871; Lumijoki 1891, Hyvärisen kök.). *Saarnakielto:* Limingan ja Lumijoen kirkonkokous 23. 4. 1871 sekä Limingan KN 15. 10. 1883.

Läht. Liminka KA; KK 1887 s. 84 s. J. Rautio ja Y. Halonen.

Tuohino. Mainitaan saarnanneen Oulussa kevättalvella 517
1880 (Henrika Hellman 6. 1. 1880, SKHS:n arkisto D 49; E. Thauvón 22. 2. 1880, Heikeliana). Lienee syntynyt Oulun tienoilta.

Tuomaala (Tervaharju), *Tuomas* Juhonp. Itselli- 518
senp., sahatyömies, tal. * 21. 1. 1853 Haukipudas. > Kemi msrk. (Lautiosaari) 16. 5.—10. 6. 1893 > Pattijoki 24. 8.—2. 9. 1908 > Saloinen 26. 6. 1912 (aluesiirrossa) > Raahe 1927. † 31. 3. 1932. ∞ 3. 12. 1876 Anna Liisa Raappana, * 26. 5. 1855 Haukipudas, † 4. 3. 1929 (SL 1929 s. 92).

Saarn. Lest. 1870-luvun alusta lähtien. *Saarn.* ilmeisesti vähässä määrin 1800-luvun lopusta. Sm:ja Muhos (*Pms* 20/1960) ym.

Läht. Haukipudas, Kemi msrk., Pattijoki, Saloinen, Raahe KA; SL 1932 s. 107; *Pms* 32/1956 K. U. I. Kärkkäinen.

Turunen, Mikko Matinp. Talollisenp., torpp., kello- 519
seppä ym. * 17. 6. 1851 Paavola (Luohua). > Oulu 3. 11. 1900. † 20. 8. 1927. ∞ 28. 2. 1875 Anna Kreeta Ollikainen, * 10. 8. 1841 Oulainen, † 23. 6. 1913. ∞ 2) 15. 6. 1914 Riitta Maria, * 29. 12. 1856 Oulainen, † 12. 1. 1915. ∞ 3) 15. 10. 1917 Susanna Vilhelmiina Jurvelin, * 7. 6. 1860 Oulujoki.

Saarn. Hurskas lapsuudenkoti. Lest. n. 1874 >. *Saarn.* Paavola luultavasti 1870-luvulta alkaen. Sm:ja Ii (J. Fr. Thauvón 5. 4. ja 18. 7. 1900, Heikeliana) ym. Vanhoill. lähetystoimikunnan sm:ja 1909 >, vuosikokoussaarn. 1917, 1919, 1923.

Kirj. SL 1921 > useita kirj.

Läht. Paavola, Oulu KA; *SL* 1927 s. 119, 131 O. H. Jussila.

- 520 *Tuunainen, Antti* Ollinp. Talollisenvävymp., its., konemies, tal. * 6. 2. 1862 Impilahti (Kerisyryjä). Pietarin matkoista merkintöjä 1895, 26. 6. 1899. > Muhos 9.—24. 10. 1915. † 28. 10. 1915. ∞ 30. 3. 1880 Maria Antint. Pitko, * 27. 1. 1861 Sortavala, † 16. 11. 1946 Sortavala msrk.

Tämä on ilmeisesti ko. saarn. Poika: saarn. Edvard (Eetu) August Tuunanen, * 16. 4. 1884, † 1. 6. 1952 (*SL* 1952 s. 211).

Saarn. Impilahti 1880-luvulla (*HÄ* 1940 s. 132). Sm. Ruskeala (*SS* 1893 s. 170: »A. Tuunas»). Myöhemmästä saarnaamisesta ei tietoa.

Läht. Impilahti, Muhos KA; *SL* 1916 s. 108 s.

- 521 *Tuuni* (Thun), *Ville* Niilo Petterinp. Itsellisenp., ka-lastaja. * 17. 8. 1853 Kemi (Lautiosaari). > Sodankylä 6. 3. 1871 (oleskellut S:ssä jo aikaisemmin) > Norja, Etelä-Varangi (Pykeija) n. 1874 > Alta (Elvebakken) syks. 1918. † 14. 5. 1924. ∞ Vesisaari 29. 8. 1875 Priita Kaisa Seipajärvi, * 1825 Sodankylä, † 22. 7. 1896. ∞ 2) Et.-Varangi 30. 6. 1897 Kaisa Kustaava, * 1863 Sodankylä (Mutenia), † 10. 2. 1933 (*Sions blad* 1933 s. 36).

Isä: Niilo Petteri Priitanp. Thun (Cajanus), * 18. 11. 1822 Kemi[?], otti muuttokirjan > Muonio 1870, mutta siirtyi ilmeisesti > Lyngenin seutu. Niilo Petteri T. mainitaan »uuden uskollaislahkon» johtajana (*OWS* 15/1862; Kemi ptptk. 1862), myöhemmästä toiminnasta ei tietoa.

Saarn. Lest. Norja 1870-luvun puolivälistä. Saarn. Vesisaaren seutu ilmeisesti 1870-luvulta lähtien, 1900-luvulla myös Länsi-Ruija. Siirtyi P. Postin kuoltua Alattioon johtavaksi saarn:ksi. Sm. Pyhätä ym. Suomi 1909. Oulun vanhoill. lähetystoimikunnan saarn.luettelo n. 1912 (Ville Ton).

Kirj. Rantalan kok. (11 kirj. 1910—1921 R:lle).

Läht. Kemi, Muonio, Sodankylä, Sør-Varanger, Vadsø, Lyngen, Alta KA; *SL* 1924 s. 180 A. Brune; *A. Brune* Den levende kristendom i Vadsø, Norvegia sacra 14, s. 48 s., 75 s.; *Sivertsen* s. 148, 150,

189 (Dunan Ville = V. Tuuni) ym.; Paulaharjun kok. 37818, 37913, 38003.

Typistö, Leonard Kallenp. Talollisenp., tal. * 29. 522
1. 1868 Rautio. † 27. 6. 1922. Amerikassa (Fitchburg, Mass.) n. 1889
— 1895. ∞ 11. 7. 1886 Fredrika Nikodemuksent., * 27. 6. 1869
Rautio, † 11. 12. 1896. ∞ 2) 23. 12. 1902 Anna Lyydia Matint.
Sorvari, * 18. 6. 1879 Kalajoki, † 28. 5. 1959.

Poika: saarn. Usko T., * 20. 5. 1909.

Edusmiehenä kirkolliskok:ssa 1908, valtiopäivillä 1911—1921,
ym. luottamustehtäviä.

Saarn. Äiti »lapsuudesta Paawo Ruotsalais-heränneiden jou-
kossa», lest. 1870-luvun lopusta lähtien (AS 1908 s. 183 s. L. Typ-
pö). Lest. n. v:sta 1881, saarn. Fitchburg n. v:sta 1893 lähtien (SS
1896 s. 55, ym.). 1900-luvun alussa vanhoillisuuden huomattavim-
pia johtajia, vuosikokoussaarn. 9 kertaa 1907—1921.

Kirj. Rauhan liitto. Saarna Jumalan kansalle walwomisesta
rauhan aikana ristin tiellä. P. Johanneksen seuran kirjasia I. Pori
1897. 30 s.; 2. painos (ilman sarjanimekettä): Tampere 1907. 30 s.

Armo ja totuus. Ynnä Kristillisiä kirjeitä. Toim. — — —. Tam-
pere 1904. 88 s. (Suurimmaksi osaksi T:n kirjeitä); Ruotsinnos:
Nåd och sanning. Tammerfors 1907. 81 s.

Kirjeitä wirwoitukseksi köyhille matkustajille elämän tiellä.
Kirjoittaneet Juhani Raattamaa, Erkki Antti y.m.y.m. I osa. Wih-
kot 1—6. Toim. — — —. (Kust. L. Typistö ja P. Raattamaa). Tam-
pere 1907. 192 s. (Typön kirj. s. 120—122, 137—140).

Oikea paimen. Tampere 1907. 29 s.

Pyhän Hieronymuksen profetia. Wiimeisistä ajoista ja maail-
man lopusta, josta on ennustettu ylitse 1500 vuotta sitten ynnä
Kehoitus walwomiseen ja parannukseen näillä wiimeisillä ajoilla.
Kirj. ja kust. — — —. Tampere 1909. 16 s.

Wiimeisten päiwin pilkkaajat. Saarna P. Pietarin toisen lä-
hetyskirjeen kolmannen luvuun[!] johdosta. Kirj. ja kust. — — —.
Tampere 1910. 31 s.

Siionin kansan matka-laulut elämän tiellä. I osa. Kokoili — — —.
Esipuheella warustanut Aatu Laitinen. Tampere 1902. 480 s.; [2.],
3. ja 4. painos: Tampere 1909, 1912, 1914.

Siionin matka-lauluja. Toim. — — —. 3. osa. Tampere 1906. 48 s.

Kotimaan wirsii wirwotukseksi wieraalla maalla Jumalan lap-
sille. Toim. — — —. Kemi 1912. 288 s.

SS Calumet 1891 s. 123 s., 1893 s. 143, 1894 s. 31 s.; SS 1892—1903, AS 1904—1911, SL 1912 >, *Rauhan tervehdys* Calumet 1923 >: erittäin runsaasti kirj:ia (v:een 1900 nimellä Leonard Karlsson).

Läht. Rautio KA; SL 1922 s. 102 s. O. H. Jussila; *Rauhan tervehdys* Calumet 1922 s. 96 P. A. Heideman; *A. Mäenpää* laud.kirj. s. 133.

- 523 *Tyvi* (Meriläinen, Pelkonen), *Antti* Pekanp. Itsellisenp., ruotusotamies (1864—1868 Kemin kompp.), tal., mäkitupal. * 3. 8. 1837 Haukipudas. Rippikirjassa merkintä Inarin matkasta 1870. > Ylikiiminki 15. 6. 1880 > Oulunsalo (Sanginjoki) 26. 2. 1911 > Ylikiiminki 4. 12. 1917. † 4. 3. 1920. ∞ 16. 10. 1857 Kaisa Kreeta Mikont., * 12. 2. 1831 Haukipudas, † 23. 5. 1901. ∞ 2) 16. 3. 1903 Elisabet Antint. Kamula, * 3. 9. 1863.

Val. kirkoll. kirjojen tarkastuskomiteaan Ylikiiminki 1880, KN:n jäseneksi 1886, kirkolliskok:n maall. valitsijamieheksi 1886, ym. luottamustehtäviä. Y:n suntio.

Saarn. Johtava saarn. Haukipudas ainakin 1870 > (ptptk. 1871), Ylikiiminki 1880 > (Ylikiiminki, Hyvärisen kok.). Sm:ja Kiiminki, Pudasjärvi (Kiiminki ptptk. 1871), Oulu 1879, Turtola 1888, 1891, Säskylä 1890, Ii (E. Thauvón 27. 11. 1879, 24. 1. 1888, 12. 12. 1891, W. A. Mandellöf 22. 3. 1890, S. Thauvón 5. 6. 1877, 23. 11. ja 27. 12. 1881, 6. 1. 1885, 23. 12. 1889, ym. Heikeliana; OL 2/1882), Piippola, Kuopio, Haapavesi, Iisalmi (KK 1884 s. 14, 34, 1885 s. 99, 117). Teuva 1874 (*VÄ* 1943 s. 112 S. N. R[ajal]a), Vaasa (SS 1890 s. 9). Alkkulan kok. 1875. Saarnasi Helsingin kok:ssa (SS 1889 s. 146). Syrjäytyi ilmeisesti 1890-luvun alussa lankeemuksen vuoksi eikä saarnannut sen jälkeen (AS 1909 s. 112 T:n julkinen parannus).

Läht. Haukipudas, Ylikiiminki, Oulunsalo KA; Oulun tarkk'-ampujapatl:n katselmusluett. ja päiväkäsky, Sota-arkisto; SL 1920 s. 177.

Tähjän Tapani → Perhe.

Törmi, Mikko → Uusitalo.

- 524 *Törmälä* (Törmä), *Sakari* Erkinp. Talollisen ja kirkkoväärtinp., maanvilj. (Amer.). * 1. 1. 1840 Siikajoki. > Ame-

rikka 1871 (viipyen toista vuotta), 1873 (Calumet > Franklin, Minn. 1875). † 1915. ∞ 11. 6. 1865 leski Susanna Sauvolainen (Karinkanta), * 15. 4. 1841 Hailuoto.

Saarn. Papinviran toimittaja Franklin (Fort Ridgely, »Hurtti») 1879 > (ASL 23/1879, 3/1880; KK 1884 s. 176 J. Takkinen). Ei mainita myöhemmin.

Läht. Siikajoki KA; Ilmonen II s. 135 s.

Ulauksen Kristiani → Olausson.

Uskoski (Uskoski, alk. Hietaniemi), Matti Juhonp. 525
Talollisenp., maanvilj. (Amer.). * 11. 5. 1862 Perho. > Amerikka (Oskar, Mich. > Gackle, Pohj.-Dak. 1904) 1887 (muuttotod. 10. 2. 1885). † 5. 2. 1919. ∞ 8. 11. 1884 Hilma Johanna Juhont. Okskoski [Ukskoski], * 17. 12. 1866 Perho, † 17. 12. 1956.

Poika: saarn. Akseli Edvard Uskoski, * 28. 11. 1886 Perho, † 24. 10. 1955 Amerikka.

Saarn. Koko Amerikassa olonsa ajan. Sm:ja Amerikka. Sm. O. Matoniemen ja J. Kierin kanssa Suomi, Pohj.-Ruotsi ja Pohj.-Norja 1906–1907 (Vanhinten kirja II s. 137, ym.). Amerikan esi-
koislestadiolaisuuden johtavia saarn.

Kirj. AWK liite s. 22–24.

Vettasjärven kok. (1908 V:lle ym.).

Läht. Perho KA; Saarnivaara s. 310; Siirtokansan kalenteri 1956 s. 160 s., 168 s., 1960 s. 132 s.

Usitalo (Niemi), Matti Juhonp. Talollisenp. * 25. 526
9. 1860 Reisjärvi. † 25. 10. 1903. ∞ 15. 4. 1880 Aleksandra Sofia Paananen, * 2. 11. 1863 Pihtipudas.

Saarn. Reisjärvi 1890-luvulta alkaen (Pms 20/1957; Reisjärvi, kinkeriptk. 28. 2. 1902: saarnamiehen lasten huonosta lukutai-
dosta).

Läht. Reisjärvi KA.

Usitalo (Törmä), Mikko Juhonp. Itsellisenp., maki- 527
tupal. * 21. 3. 1850 Vihanti. > Ylitornio (Kainuunkylä) 15. 2. 1875 (muuttokirjan ilmoituksen mukaan oleskellut v:sta 1870

Tornion varrella). † 2. 4. 1921. ∞ 13. 7. 1879 leski Maria Johanna Keränen, * 2. 11. 1842 Ylitornio, † 10. 1. 1913.

Saarn. Lest. 1870-luvulta, saarn. Ylitornio n. v:sta 1890 lähtien. Oulun vanhoill. lähetystoimikunnan saarn.luettelo n. 1912.

Kirj. Haapaniemen kok. (1899 ja 1900 Erkki Antille).

Läht. Vihanti, Ylitornio KA; SL 1921 s. 74 I. Aili; T. Tötterström laud.kirj. s. 84 s.

- 528 *Vainio* (alk. Varis), *Otto* Eenokinp. Talollisenp., suutari, tal. * 27. 8. 1858 Pihtipudas (kk.). † 6. 12. 1928. ∞ 9. 10. 1880 Stiina Sofia Kokkonen, * 13. 9. 1857, > Reisjärvi 16. 3. 1938.

Saarn. Lest. 1880-luvun lopusta alkaen. Saarn. Pihtipudas, Kivijärvi ym. 1890-luvun alusta. Sm:ja Suonenjoki, Orimattila, Artjärvi, Rautalampi (SS 1892 s. 238: rautatietyö Suonenjoki, 1895 s. 122–125, 1897 s. 77), Reisjärvi (Pms 20/1957). 1900-luvun alusta esikoislest. saarn.

Kirj. SS 1890 s. 154–156, 1892 s. 140 s., 1895 s. 122–125, 1901 s. 102 s.

Vettasjärven kok. (1913 I. Kuoksulle ym.).

Läht. Pihtipudas KA; VLKYJ VII s. 17–20.

- 529 *Vakkuri* (Ruikka, Hepola), *Kalle* Tapaninp. Talollisenp., tal. * 9. 2. 1827 Simo. > Kuivaniemi 1848. † 29. 1. 1910. ∞ 7. 5. 1848 Elsa Kaisa Juhont. Vakkuri, * 4. 5. 1827 Kuivaniemi, † 8. 3. 1900.

Poika: kanttori Kalle V., * 10. 6. 1865, > Kiiminki 1898 > Haukipudas 1903, † 4. 12. 1944, paikallinen saarn. Haukipudas (SL 1945 s. 159 J. Jussila).

Serkku: saarn. Pekka Hepola.

Val. kirkoll. kirjojen tarkastuskomitean jäseneksi 1881, 1885. Kunnallislautakunnan jäsen 1867 >, ym. luottamustehtäviä.

Saarn. Lest. ja saarn. Kuivaniemi ilmeisesti n. 1860 > (V. erotettiin kirkonmiehen tehtävästä »viimeksi pidetyissä lukukinke-reissä väliintulleesta syystä», Kuivaniemi kirkonkok. ptk. 4. 10. 1860; *Mietتينen* s. 150; Vrt. T. Kökkö past.kirj. s. 18 s.). Sm:ja Oulu 1876, 1877, 1881, Ii (O. I. Heikel 3. 5. 1876 K:lle, Koskamon kok.; C. Åström 25. 3. 1877, S. Thauvón 25. 3. 1877, 16. 11. 1878, 22. 9. 1881, Heikeliana).

Kirj. SS 6/1891 s. 107–109 (1864 kuolleen kuivaniemeläisen muistokirj.).

Läht. Simo, Kuivaniemi KA; *AS* 1911 s. 5; *Pms* 49/1957 K. Vakkuri.

Valtari, Matti Matinp. Talollisenp., renki. * 28. 8. 530
1847 Laihia. > Vähäkyrö (Saarenpää) n. 1850. † 30. 9. 1878. (Saarn.
T. Talosen vaimon veli).

Val. Saarenpään kiertokoulunop:ksi KN 15. 11. 1874.

Saarn. Vähäkyrö (*I. Aho* Muistelmakirjoituksia, 1935, s. 32).

Läht. Vähäkyrö KA; Kert. Maria ja Johanna Talonen, Vähä-
kyrö.

Vanninen, Matti Mikonp. Talollisenp., tal., maalari. 531
* 8. 2. 1867 Impilahti (Kerisyrjä). > Jaakkima (Kumola) 8.–27. 8.
1921 > Lumivaara 1923 srk:n jaossa > Haapavesi 25. 4. 1940 >
Lumivaara 22. 4. 1942 > Eno 22. 12. 1949 > Pielisensuu 10. 7.
1950. † 1. 9. 1952. ∞ 30. 11. 1887 Helena Pekant. Holopainen,
* 6. 7. 1871, † 23. 6. 1940 (*HÄ* 1940 s. 123).

Saarn. Lest. ja saarn. 1880-luvun puolivälistä alkaen Impi-
lahti ym.

Kirj. *HÄ* 1940 s. 116 s., 132–134 »Muistelmia Itä-Karjalan he-
rätyksestä, joka alkoi Impilahdella vuonna 1879», ym.

Läht. Impilahti, Jaakkima, Lumivaara, Eno KA; *VÄ* 1952 s.
153 s.

Vanttaja, Heikki Sakarinp. Talollisenp. * 15. 8. 532
1837 Kuusamo (Poussunkylä). > Tornio 30. 12. 1880 > Amerikka
(Dakota). † 1890. ∞ 2. 6. 1861 Ulriika Riekk, * 21. 5. 1828, †
1907.

Saarn. Fredrik, Dak. (*KK* 1884 s. 176).

Läht. Kuusamo KA; *Ilmonen II* s. 307.

Vapen, Iisakki Anna Kreetanp. * 2. 4. 1824 Ruotsin 533
Ylitornio. > Norja 15. 3. 1866. Asui 1860-luvun lopusta lähtien
Altassa, muutti luultavasti 1870-luvun lopulla Hammerfestiin;
kerrotaan kuolleen Vuoreijassa. ∞ 28. 2. 1848 Eeva Pekant. Nis-
ka, * 30. 12. 1822 Turtola.

Saarn. Muisteltu paikalliseksi saarn:ksi Alta, Hammerfest. Ristiriitaa saarn. J. P. Postin kanssa. Sm. (kalastuksen yhteydessä) Vuoreija (J. H. Rontti 15. 5. 1881, Koskamon kok.).

Läht. Övertorneå KA; Kert. A. Nalkki, Amanda Johansen ym., Miettisen kok.

- 534 *Warg, Anders* Erikinp. (»Kääkspappa»). Talollisenp., tal. * 18. 2. 1831 Kaarlela (Kaustar). † 27. 4. 1920. ∞ 3. 5. 1857 Greta Sofia Johanint. Tylli, * 6. 2. 1832.

Saarn. Lest. ja saarn. 1860-luvun lopusta lähtien ruotsinkiel. Keski-Pohjanmaa. Sm:ja Vaasa (KK 1885 s. 97), Helsinki ym.

Läht. Kaarlela KA; SL 1920 s. 223 W. H. K[ivioja]; *Wentin* s. 25 s., 35 s.

Varis, Otto → Vainio.

Varjola, Niilo → Milén.

- 535 *Vartiainen, Heikki* Juhonp. Maanviljelijänp., työ-mies, torpp., kiertokoulunop. * 20. 9. 1846 Kiuruvesi. > Oulu 12. 5. 1868 > Helsinki 29. 1.—17. 7. 1872 (HPEht:lla Kuopiossa 25. 2. ja 12. 5. 1872) > Haapavesi 3.—29. 11. 1873 > Oulu 5. 9.—1. 11. 1897. † 20. 1. 1920. ∞ 1874 Fredriika Fratsila, * 12. 3. 1839 Vihanti, † 27. 7. 1915.

Haapaveden kiertokoulunop. 1870-luvulta v:een 1890, jolloin lopullisesti erotettiin lestadiolaisuutensa vuoksi (ptptk. 1878, 1890).

Saarn. Toi G. A. Sundströmin toverina lestadiolaisuutta Kuopioon (KK 1884 s. 32 s.; *H. Jussila* Kutsujan armo s. 44. Jussilan käyttämä etunimi Antti on erehdys: nahkuri Antti Vartiainen, * 28. 8. 1835 Nilsiä, muutti Oulu > Kuopio 21. 1. 1869 > Pietari 5. 10. 1875, lestadiolaisuuden yhteydessä tuntematon; ks. myös *Pms* 10/1955 *H. Jussila*). Paikallinen saarn. Haapavesi (KK 1885 s. 100; *Pms* 45/1960 *Y. Karanko*). Oulun vanhoill. lähetystoimikunnan sm. Liminka 1910, Vihanti 1912.

Läht. Kiuruvesi, Oulu, Kuopio, Helsinki, Haapavesi KA.

- 536 *Vasara, Per* Andersinp. (Ies-Pieti). Tunturisaamelainen. * 11. 10. 1815 Kaaresuvanto (Rommuvaoma). † 10. 8. 1896 (Lynge-

nissä). ∞ 1. 4. 1839 Kristina Jonint. Labba, * 1820[?], † 15. 7. 1898.

Lautamies. Val. seksmanniksi 1877.

Saarn. Alkuheräyksestä lähtien Antin-Pietin ohella Kaaresuvan tunnetuin saamelaisaarn., toiminta-alueena erityisesti Enontekiö. Sm:ja Skjervøy, Lyngen ym. Pohjois-Norja, Tornionlaakso, Kittilä, Oulu. Epävarma muistelu sm:sta Oulujärven ympäristö (*Pms* 16/1956 R. Makkonen, Pyhäntä). »Norsk finne-mission»-yhdistyksen toimesta sm. Kautokeino Antin-Pietin kanssa 1890 (*A. Steen* Finnemisjonen 75 år, Trondheim 1963, s. 27–29). Saamen-, suomen- ja norjankielen taitoinen.

Kirj. *SS* 1894 s. 103 s.; *AS* 1905 s. 11 (kirje 1889 = *L. Typpö* Kirjeitä wirwoitukseksi s. 118).

Läht. Karesuando KA; *SS* 1896 s. 197–201, 1897 s. 60 [A. Laitinen]; *Laitinen* s. 27–32; *Hj. Westeson* Ödemarksprofetens lärjungar, 1922, s. 109–122; *Havas* s. 34–36; *A. O. Schwede* Sie kamen aus dem Torne-Tal s. 131–157 (kaunokirj.); Paulaharjun kok. 37438–37440, 37804.

Vatt, Jüri. Majakanvartija. * 1. 4. 1856. † 29. 7. 1926 537
Narvan Joensuu. ∞ Helena, * 26. 6. 1866, † 9. 12. 1928.

Saarn. Lest. ja saarn. Narvan Joensuu v:sta 1893. Sm:ja Jöghi 1894 ym.

Läht. *H. K. Erviö* Jooni lästadiusluse (laestadiusluse) levinemisest Eestis, *Usuteaduline* ajakiri 1936 s. 90 s.

Wellingk, Kaarle Stiinanp. Suutari, torpp. * 28. 1. 1840 Mynämäki[?]. Turku > Pietari P. Marian srk. 21. 2. 1862–13. 3. 1865 > Tohmajärvi (Tikkala) 5. 5. 1887. † 1. 2. 1909. ∞ 11. 5. 1880 Anna Wiiliäinen, * 7. 3. 1848 Tohmajärvi, † 18. 4. 1912.

Saarn. Lest. 1870-luvun lopulta alkaen. Saarn. Tohmajärvi, Joensuu ym. todennäköisesti 1890-luvulta alkaen.

Läht. Mynämäki, Pietari P. Marian srk., Tohmajärvi KA; *AS* 1909 s. 234.

Wennström, Abram Nils Pehrinp. Talollisenp., höyrylaivankuljettaja, tal. * 26. 9. 1869 Nederkalix (Nyborg). † 24. 2. 1960. ∞ 6. 12. 1891 Brita Kajsa Nilsint., * 18. 5. 1849, † 16. 12.

Wentin

1897. ∞ 2) 18. 12. 1898 Hilda Margareta Fält, * 6. 11. 1869 Nederkalix, † 6. 1. 1933.

Saarn. Lest. n. v:sta 1888, saarn. 1890-luvulta lähtien. Sm:ja Ruotsi, Pohjois-Norja, ruots. Pohjanmaa. Oulun vanhoill. lähetystoimikunnan sm. Råneå 1910.

Läht. Nederkalix KA; *Pms* 1/1954, 39/1959, 13/1960; Kert. G. Jönsson.

- 540 *Wentin* (Nygård), *Otto Robert* Mattsinp. Torpparinp., puuseppä * 11. 9. 1858 Kaarlela (Ventus). > Kokkola 1905. † 29. 9. 1944 Kokkolan ruots. srk. ∞ 2. 6. 1893 Anna Brita Bast, * 29. 5. 1861 Alaveteli, † 14. 9. 1896. ∞ 2) 13. 12. 1901 Greta Sofia, * 20. 5. 1869 Luoto.

Poikia: saarnaajat Jakob (* 2. 9. 1903) ja Andreas (* 15. 7. 1906) *Wentin*.

Saarn. Lest. Helsingissä 1870-luvun lopulla. Saarn. n. v:sta 1890 lähtien. Sm:ja Suomen ruots. seudut, Etelä-Ruotsi Oulun vanhoill. lähetystoimikunnan toimesta. Saarnasi ruots.

Läht. Kaarlela, Kokkola KA; ZM 1944 s. 157 s. [V. H. Kivioja]; *Wentin* s. 43 ym.

- 541 *Veteläinen, Risto Jaakko* Erkinp. Torpparinp., its. * 1. 5. 1835 Pudasjärvi (Ranua, Simojärvi). † 16. 1. 1915. ∞ 29. 11. 1856 Anna Kaisa Juhont. Rytinki, * 12. 1. 1830, † 16. 11. 1905.

Saarn. Lest. ja saarn. n. 1864 >. Sm:ja Taivalkoski 1860-luvun puolivälistä alkaen (Taivalkoski 1889, Hyvärisen kok.), Kuusamo.

Läht. Pudasjärvi KA; *S. Pentikäinen* laud.kirj. s. 42–44, XXI.

Wettainen, Frans → Parakka.

- 542 *Vettasjärvi, Erkki Samuel* (Sammeli) Juhani Erkinp. Kr.tilallisenp., tal. * 19. 2. 1860 Jellivaara (Vettasjärvi). † 9. 12. 1928. ∞ 4. 4. 1885 Kreeta Kristiina Heikint. (op. E. A. Henrikssonin sisar), * 8. 10. 1854, † 19. 7. 1940.

Poika: saarn. William Eriksson, * 15. 2. 1894, † 1. 11. 1966 Junosuvanto.

Saarn. Isä Erkki oli Vettasjärven ensimmäisiä lest. (Paulaharjun kok. 37706). Sammeli saarn. 1880-luvulta alkaen Ruotsin Lappi. Sm:ja Masuunikylä (*Haaparannan lehti* 30/1891), Etelä-Suomi 1902, ym. Jellivaaran johtavia saarn. (*Havas* s. 132, 196).

Kirj. J. J. Purnun ja B. O. Fieldin [Fjeldal] elämäkerta ym. kirjeitä. Kust. J. Kieri, Calumet 1917. 18 s. (elämäkerrat s. 3–15 = *Vanhinten kirja II* s. 10–18; V:n kirje Kierille 1917 s. 15–17).

Wanhimman S. Wettasjärven lähetykskirja Suomeen 1923. Forsa 1923. 6 s.

SS 1894 s. 204–208; AWK 1903 s. 255–258; *Vanhinten kirja II* s. 86 s., 93 s., 101–104, 112–114, 117 s. ym.

SKHS:n arkisto D 59 (1903 Etelä-Suomeen); Koskamon kok. (Saivonmuotka 28. 3. 1899); Vettasjärven kok. (n. 30 kirj. 1900-luvulta).

Läht. Gellivare KA; *Vanhinten kirja II* s. 18–21 F. Parakka; Sama ruots.: *Minnesord över avlidne predikanterna Samuel Vettasjärvi...*, Mikkeli 1936, s. 3–7; Vettasjärven kok.

Vettasjärvi, Joonas → Purnu.

Vihannin Mikko → Uusitalo.

Viheriä (Grøn), Juho Anna Kreetanp. Puuseppä, maalari ym. * 13. 3. 1842 Ii (Etelä-Ii). Otti muuttotod:n > Kittilä 21. 3. 1865. Oleskellut Kittilässä ilmeisesti ainakin kevääseen 1866 (kirkonkok:n ptk. 5. 6. 1865 ja 11. 2. 1866: nikkarinurakka). > Etelä-Varangi (Pykeija) 1866. † 21. 11. 1920. ∞ Vesisaari 18. 8. 1867 leski Ellefine Hjortøy Pleym, o.s. Hee, * 1822, † 1. 4. 1899.

Saarn. Sm. Raahe kevättalvella 1865. Mainittu ns. »kylmän hypyn» tuojana Kittilään ja Vesisaareen (*Sivertsen* s. 186 ym.). Saarn. Pykeija ja Vesisaaren seutu. Sm:ja Kittilä (KK 1883 s. 30; J. Virkkula 16. 12. 1882, Heikeliana), Salmijärvi (SS 1893 s. 206).

Kirj. *Nuorukainen* 10 (=12)/1865.

Hanhi-Pietin kok. (27. 10. 1896 H:lle).

Läht. Ii, Kittilä, Vadsø, Sør-Varanger KA; Paulaharjun kok. 37913, 37916; K. Hulkko Kaksi lestadiolaisessa herätysliikkeessä esiintynyttä harhakäsitystä, Teologia ja kirkko 1956 s. 21 s.

Wiik, Jaakko → Lahdenmaa.

- 544 *Viinamäki, Leander*. * 11. 1. 1861 Lappajärvi[?]. > Amerikka (Michigan) 1886. † 6. 5. 1945. ∞ Lappajärvi 9. 12. 1882 Anna, * 11. 5. 1856, † 8. 4. 1923 (*HÄ* 1923 s. 159 L. Viinamäki).
Saarn. Lest. 1880-luvulla Lappajärvellä. Saarn. ja papinviran toimittaja Portage Entry 1886 >, Mohawk 1893–1919, Bruces Crossing. Ap.-luteril.
Kirj. SS 1892 s. 29 s.
Rantalan kok. (1910 ja 1924 R:lle).
Läht. Lappajärvi KA; *VÄ* 1948 s. 26 s.; *Saarnivaara* s. 184 s.
- 545 *Viitala* (Kallunki), *Pekka* Mikonp. Talollisenp., tal. * 2. 4. 1830 Kuusamo (Suorajärvi). † 25. 5. 1915. ∞ 23. 12. 1860 Priitta Vainio l. Manninen, * 10. 11. 1824, † 12. 3. 1903.
Saarn. Lest. ja paikallinen saarn. 1870-luvulta alkaen.
Läht. Kuusamo KA; *SL* 1915 s. 190–194; *S. Pentikäinen* laud.-kirj. s. XXII; *S. Ervasti*, Kuusamo 26. 8. 1965.
- 546 *Wilén, Kaarle* Danielinp. Kaivosmiehenp., suutari, poliisi (Helsinki), koneenkäyttäjä ja maakauppias (Alastaro), tehtailija. * 14. 11. 1845 Perniö (Koski). > Helsinki 23. 9. 1865 (Suomen kaarti 1866–1868) > Pohja 1868 > Kisko 7. 12. 1869 > Helsinki 30. 9.–8. 12. 1870 > Turku 12. 9. 1877 > Alastaro (Vahvala) 24. 5.–1. 6. 1879 > Pietari 7. 6. 1880 > Alastaro 1882 > Uusikaupunki 4. 11. 1887. > Amerikka ainakin 1890-luvulla. Julistettu kuolleeksi 5. 4. 1943. ∞ 1869 Emilia Josefina Lindgren, * 14. 12. 1842 Piikkiö, † 15. 3. 1900.
Saarn. Lest. ja mahdollisesti saarn. ainakin 1870-luvun lopusta lähtien (Kert. I. Rantanen, Miettisen kok.; Alastaro srk.-kert. 1883). Helsingin kok. (SS 1889 s. 154). Amerikassa tiettävästi ei lest.
Läht. Perniö, Helsinki, Kisko, Turku, Alastaro, Uusikaupunki KA.
- 547 *Wilén, Kustaa* Danielinp. (Edellisen veli). Tehtaan-työmies, muurari, talonomistaja (Turku), sahanomistaja (Pöytyä). * 14. 11. 1845 Perniö (Koski). > Uskela 1860[?] > Tenhola 1868 > Turku 25. 10.–4. 11. 1871 (matkatod. > Helsinki 12. 9. 1874 ja 5. 11. 1875; oleskellut Helsingissä ilmeisesti n. 1876) > Pöytyä

(Auvainen) 19. 12. 1884 > Amerikka 1894 (konkurssin jälkeen).
 † 10. 9. 1904. ∞ Aquilina Serafia Kavander, * 25. 8. 1842 Perniö
 (Koski), † 16. 4. 1873. ∞ 2) Helsinki 19. 9. 1875 Karoliina Ju-
 hont. Stein, * 26. 12. 1846 Orimattila.

Saarn. Lest. Helsingissä. Turun lest. seuratoiminnan varsinai-
 nen alkaja ja saarn. n. v:sta 1878 lähtien (*Åbo underrättelser*
 17/1879; *KK* 1886 s. 156; Kert. I. Rantanen, Miettisen kok.). Saarn.
 Pöytyä. Sm. Tyrvää (*KK* 1885 s. 203). Helsingin kok. (*SS* 1889 s.
 154). 1890-luvun alusta lähtien ei saarn.

Läht. Perniö, Turku, Pöytyä KA; Kert. I. Rantanen, Miettisen kok.

Wilkman, Kalle Eerikinp. Talollisenp., muurari, ra- 548
 kennusmestari, tehtailija. * 7. 9. 1844 Loppi. > Helsinki 1861
 (Kaaderiekipaasissa merisotilaana 18. 10. 1866–28. 3. 1874) > Es-
 poo (Kauklahti, Åminne) 1895. † 15. 1. 1914. ∞ 9. 5. 1875 Eeva
 Karoliina Heikint. Posti, * 3. 11. 1850 Padasjoki, † 17. 8. 1928 Hel-
 sinki (Pohj. suom. srk.) (*HÄ* 1929 s. 40, 61).

Saarn. Lest. v:sta 1873. Kittilässä ja Alkkulan kok:ssa 1875.
 Saarn. Helsinki ja ympäristö v:sta 1875 alkaen (E. Thauvón 7. 2.
 1881, ym., Heikeliana; *KK* 1883 s. 149). Sm:ja Kangasniemi, Lau-
 kaa, Padasjoki 1875, Pietari 1870-luvulta, Kuopio, Turku 1880-
 luvulta alkaen (*KK* 1883 s. 145, 1884 s. 33; Kert. I. Rantanen, Miettisen kok.). Kittilän matkoja (Sally Thauvón 17. 12. 1887, J. Fr. Thauvón 18. 1. 1888, Heikeliana; K. Wilkman 27. 2. 1892, 10. 6. 1898, Hanhi-Pietin kok.).

Kirj. *SS* 1893 s. 152–154, 1898 s. 143; *Kolk.* 1907–1914, lukui-
 sia kirj:ia.

Hanhi-Pietin kok. (5 kirj. 1892–1901 H:lle); Mikkolan kok.
 (1900, 1903 M:lle); Saarenpään kok. (10 kirj. 1906–1912 S:lle).

Läht. Helsinki, Espoo KA; *Kolk.* 1914 s. 17–21 (=Kotimaa
 6/1914); K[aarle] A[lbert] Lauri Rakennusmestari Karl Wilkma-
 nin elämäkerta. Hämeenlinna 1916. 63 s.

Vinkelberg, Villem. * 25. 1. 1854 Vaivara. Oleskeli 549
 1800-luvun lopulla Pietarissa, myöhemmin Narvan Joensuussa sekä
 siirtyi lankeemustensa aiheuttamien selkkausten johdosta Suomeen
 narvalaisuuden syntyaikoihin.

Saarn. Vironkielinen saarn. Pietari, Narvan seutu 1890-luvulla.

Läht. *HÄ* 1928 s. 140 s. W. H[avas]; *H. K. Erviö* Laestadiolaisuus narvalaisuuden syntysijoilla, SKHS:n vuosikirja 39–40, 1951, s. 124, 130, 132.

- 550 *Virkkula, Tapani Jaakko* Pekanp. Talollisenp., tal. * 18. 12. 1834 Kuusamo (Alakitka). † 26. 6. 1923. ∞ 24. 11. 1858 Eeva Luukkonen, * 8. 8. 1829, † 30. 4. 1910.

Saarn. 1860-luvulla Kaisa Reeta Vågin kannattaja. Lest. n. 1872 >. *Saarn.* Kuusamo 1870-luvun puolivälin jälkeen (*Pohjois-Suomi* 24/1880).

Läht. Kuusamo KA; *S. Pentikäinen* laud.kirj. XXII; *S. Ervasti*, Kuusamo 26. 8. 1965.

- 551 *Virolainen, Juho* Juhonp. Perintötilallisenp., tal., lautamies. * 3. 6. 1841 Käkisalmi msrk. (Vuohensalo). † 16. 4. 1914. ∞ 26. 10. 1862 Maria Mikont. Hoikka, * 28. 12. 1844, † 12. 1. 1921.

Saarn. Käkisalmi. Helsingin kok. (SS 1889 s. 153).

Läht. Käkisalmi msrk. KA; *SL* 1914 s. 241.

- 552 *Vittikkohuhta, Antti Maunu* Salomonp. Its., kaivostyöläinen, maanvilj. (Amer.). * 19. 1. (tai 1. 12.) 1816 Ruotsin Alatornio (Mattila)[?]. > R. Karunki (Lapinjärvi) n. 1817 > R. Alatornio (Vuono) 1839 > Norja 1848 > Hammerfest 1852 > R. Alatornio (Vuono > Mattila) 24. 11. 1858 > Hammerfest huhtik. 1866 > Amerikka 20. 7. 1869 (Kuparisaari > Holmes City > Cokato). † 24. 11. 1890. ∞ 21. 5. 1843 Maria Karoliina Pekant. Lönnbom, * 3. 1. 1819 R. Alatornio, † 9. 3. 1859. ∞ 2) 11. 12. 1859 Fredrika Pekant. Heikell, o.s. Lönnbom (edellisen sisar), * 1821[?], † 17. 8. 1895.

Lesken antamassa kuolinilmoituksessa, *ASL* 49/1890, on Antti V:n iäksi ilmoitettu 81 v. 11 kk. 24 pv., minkä mukaisesti myös muistokiveen on syntymääjäksi merkitty 30. 11. 1808. R. Alatornion ja Karungin rippikirjoissa esiintyy syntymävuotena aina 1816.

Saarn. Mainitaan Amerikan ensimmäiseksi lestadiolaissaarna-

jaksi, joka toimi ennen 1870-luvun järjestäytymistä (*OL* 22/2. 6. 1880 Hirvelä; *KK* 1884 s. 175; *SS* Calumet 1891 s. 151 s.).

Läht. Karl Gustav, Nedertorneå-Haparanda, Hammerfest KA; *Ilmonen II* s. 173; *Havas* s. 90 (erheellinen tieto, että V. olisi alkanut toimintansa Amerikassa jo n. 1854, johtunee J. Takkisen epämääräisestä sanonnasta *KK* 1884 s. 175).

Viuhkola, Pietari → Alaviuhkola.

Viuhkola, Pekka → Tikkala.

Vuollet, Jaakko Aaponp. Talollisenp., maanvilj. 553
(Amer.). * 1. 1. 1844 Lohtaja. > Vesisaari (Vadsø) 8. 12. 1869
(muutti jo 1862) > Amerikka n. 1871 (Kuparisaari > Cokato 1873
> Minneapolis 1912). † 27. 2. 1923. ∞ (Norja) Kaisa Heikka,
* 3. 12. 1845 Ylitornio, † 1918.

Saarn. Vesisaari, Amerikka (*A. Brune* Den levende kristendom
i Vadsø, Norvegia sacra 14, s. 48; *SS* Calumet 1891 s. 152 H. Koller),
Cokato (*KK* 1884 s. 176). Laajoja sm:ja Amerikka. Sm. Suomi ym.
J. Takkisen toverina 1882–1883 (*KK* 1883 s. 30). Heidemanil.

Kirj. Val. krist. k. II s. 54.

Läht. Lohtaja, Ylitornio KA; *SL* 1923 s. 57 O. H. J[ussila].
Ilmonen II s. 174; *Saarnivaara* s. 293.

Vuollet, Kaaleppi Aaponp. (edellisen veli). Maan- 554
vilj. (Amer.). * 3. 4. 1847 Lohtaja. > Vesisaari (Vadsø) 8. 12.
1869 > Amerikka luultavasti kesällä 1873 (Kuparisaari > Cokato).
† 1. 3. 1904. ∞ n. 1873 Anna Kaisa Simont. Junttila, * 31. 8. 1848
Kemijärvi, † 4. 6. 1895).

Saarn. Vesisaari, Amerikka (*A. Brune* Den levende kristendom
i Vadsø, Norvegia sacra 14, s. 48; *SS* Calumet 1891 s. 152). Coka-
ton srk:n lastenkoulunop. (*ASL* 5/1880), papinviran toimittaja
1883 > (*KK* 1884 s. 176; *ASL* 3/1885, 3/1889 ym.).

Kirj. Val. krist. k. I s. 45 s.

Hanhi-Pietin kok. (Vesisaari 17. 4. 1873 H:lle).

Läht. Lohtaja, Kemijärvi KA; *AS* 1904 s. 128 J. G. Onkka; *Il-
monen II* s. 174; *Saarnivaara* s. 290.

Vuollin Heikki → Partapuoli.

- 555 *Vuollo* (alk. Vuopio), *Kaarle Fredrik* Matinp. Tal. lollisenp., tal. * 18. 11. 1835 Muonio (Ylimuonio > kk. 1871). > Enontekiö 22. 2. 1866 > Muonio 14. 3. 1869. † 27. 2. 1915. ∞ 1. 10. 1871 Maria Loviisa Erkint. Vuollo, * 1. 1. 1841 Muonio, † 1. 8. 1923.

Val. kirkoll. kirjojen tarkastuskomiteaan 1886.

Saarn. Lest. 1850-luvulta alkaen. Saarn. vähässä määrin 1800-luvun lopulta. Sm:ja Tornionlaakso, Lannavaara (*AS* 1904 s. 85), Skibotn.

Läht. Muonio KA; O. Vuorio, Muonio 14. 10. 1965.

- 556 *Vuorisalo* (alk. Berg), *Pekka*. Kauppias. * 5. 5. 1859 Uukuniemi. > Joensuu 18. 1. 1892. † 16. 2. 1922. ∞ 13. 7. 1890 Anna Liisa Hälvä, * 14. 6. 1864 Uukuniemi, † 22. 8. 1949 Joensuu (*VÄ* 1950 s. 168).

Saarn. Ilmeisesti 1890-luvulta alkaen vähässä määrin Uukuniemi (*V. Luukka* laud.kirj. s. 214) ja Joensuu.

Kirj. Walituita wirsiä. Kokoillut ja järjestänyt — — —. Joensuu 1908. 510, XXII s. + s. 359–416.

SS 1903 s. 26–29; *Kolk.* 1903 s. 186–188 (= *AS* 1904 s. 198–200). Mikkolan kok. (6 kirj. 1901–1912).

Läht. Joensuu KA; *HÄ* 1922 s. 63, 77; *Havas* s. 81; Kert. H. Kosunen.

- 557 *Vähkyrä, Jaakko* Matinp. Tal. * 28. 1. 1843[?] Pudasjärvi (Kollaja). † 3. 1. 1916. ∞ Kreeta Matint., * 12. 1. 1831.

Saarn. Lest. 1870-luvun puolivälistä lähtien. Paikallinen saarn. ainakin 1870- ja 1880-luvuilla.

Läht. Pudasjärvi KA; *S. Pentikäinen* laud.kirj. s. 53, XXII.

Vähäaho, Iisakki → Aho.

- 558 *Vähäkarjaluo*to (Haarala), **Niilo* Niilonp. Tal. * 6. 1. 1830 Pyhäjoki (Kiviniemi > Yppäri). † 28. 9. 1897. ∞ Anna Liisa, * 17. 8. 1826.

Saarn. Paikallinen saarn. (Pyhäjoki 1889[?], Hyvärisen kok.). Muuten tuntematon saarn:na.

Läht. Pyhäjoki KA.

Välikangas, Emanuel Juhonp. Uudistilallisenp., 559
työmies, kirvesmies. * 3. 5. 1850 Haapajärvi. > Kalajoki 25. 11.
1875 > Viipuri 10. 5.—2. 6. 1880 (Oleskeli Viipurissa jo v:sta 1879).
† 2. 3. 1884 (ammuttiin sm:lla Savitaipaleessa). ∞ Eeva, * 10. 3.
1851 Viipuri[?], † 6. 3. 1937 Viipuri (Kert. A. Vainikka).

Saarn. Viipuri 1870-luvun lopusta lähtien (KK 1883 s. 74, ym.).
Sm:ja Kangasniemi (SS 1891 s. 76), Lappeenrannan seutu.

Läht. Haapajärvi, Kalajoki, Viipuri kaup. KA; KK 1884 s. 54
s. M. V. Fagerlund; *Vanhinten kirja II* s. 40—42 A. Vainikka; *Esko
Häkli* Emanuel Välikangas, lestadiolainen uskontodistaja. — Teo-
logia ja kirkko 1961 s. 182—189; *V. Luukka laud.kirj.* B s. 3—21.

Väntti (Vänttilä), *Matti* Heikinp. Talollisenvävymp., 560
ruotosotamies (1859—1868 Kemin kompp.), mökkil. * 27. 12. 1835
Haukipudas. † 4. 11. 1919. ∞ 9. 11. 1854 Priita Kaisa, * 1. 9. 1838,
† 18. 8. 1872. ∞ 2) Kreetta Haapalahti, * 20. 2. 1833, † 15. 11. 1890
(SS 1891 s. 43 M. Väntti). ∞ 3) 7. 7. 1891 Susanna Serafia An-
tila, * 27. 12. 1856 Ilmajoki.

Saarn. Lest. ja saarn. Haukipudas 1860-luvulta alkaen (Hauki-
pudas ptptk. 1871; *M. Huhtinen* Lestadiolaisia seuraturpia ja saar-
namiehiä, Kellon-Haukiputaan kotiseutujulkaisu I, 1961, s. 48).
Sm:ja Kiiminki ja Pudasjärvi (Kiiminki ptptk. 1871; Heikeliana),
Ii (S. Thauvón 3. 3. 1877 ym., Heikeliana), Rautio (J. Virkkula
6. 1. 1882, Heikeliana), Nilsiä luultavasti vuosisadan vaihteessa
(*Pms* 48/1959) ym. Vanhoill. lähetystoimikunnan saarn.-luettelo
1912/13.

Läht. Haukipudas KA; Oulun tarkk'ampujapatl:n katselmus-
luett. ja päiväkäsky, Sota-arkisto; *SL* 1919 s. 293 s. H. Jussila.

Wärn, Anders → Rajby.

Väyrynen Pietarista mainitaan Helsingin kok:een osallis- 561
tuneena saarn:na (SS 1889 s. 153). Lienee = Pietarin venäläinen
saarn. Nikolai Wjärljeff (Väyrynen), jonka M. Kuula mainitsee
(SS 1888 s. 45 s.).

Ylén, Juho Kustaa Israelinp. Tehtaantyömiehenp., 562
puuseppä. * 11. 7. 1857 Janakkala. > Helsinki 1873 > Janak-

kala 1877 > Helsinki 1. 2. 1881 (> Pohj. suom. srk.). > Amerikka (Minnesota) 23. 11. 1892[?] (vaimo 27. 3. 1893). † 16. 11. 1930. ∞ 14. 10. 1877 Edla Maria Felin, * 20. 5. 1850 Orimattila.

Veli: Aadolf Ylén, * 3. 6. 1868, > Amerikka 1902, † 30. 7. 1932 Minnesota, mainittu ap.-luterilaisten johtomiehenä (*Siirtokansan kalenteri* 1933 s. 108 s.).

Saarn. Heräsi jo nuorena, lest. ilmeisesti Helsingissä. Saarn. ja papinviran toimittaja Amerikka. Ap.-luteril.

Kirj. Kirj:ia Amerikan sanomalehdissä.

Läht. Janakkala, Helsinki KA; *Siirtokansan kalenteri* 1931 s. 110–112; *Saarnivaara* s. 185, 289.

- 563 *Yliantti* (Ala, Puljula), *Tuomas* Juusomp. (Nikkari-Tuomas). Talollisenp., puuseppä, tal. * 13. 3. 1834 Kittilä (Ala-kylä). > Rovaniemi 1854 > Kittilä 1877 > Ylitornio (Närkki) 17. 12. 1889. † 8. 4. 1911. ∞ Ylitornio 19. 1. 1890 Iida Josefiina Yliantti, o.s. Simu, * 25. 11. 1853 R. Ylitornio, † 21. 9. 1912.

Veli: saarn. Olli Puljula.

Saarn. Lest. n. 1860 >. Saarn. ainakin 1880-luvun lopusta alkaen, luultavasti varhaisemmin. Sm:ja Turtola (E. Thauvón 20. 4. 1888, Heikeliana, ym.), Pajala, Ruotsin Ylitornio, Junosuvanto, Jellivaaran Ullatti ja Ylivaara (*Haaparannan lehti* 17/1894, 25, 36/1898, 13, 22/1900) ym. Pohjois-Ruotsi, Muonio (J. E. Liikavainio 30. 1. 1899, Haapaniemen kok.). Itälest. johtavia saarn. Oulun vanhoill. vuosikok. 1907.

Kirj. AS 1908 s. 222; *Hengellinen kuukauslehti* (Haaparannan lehden liite) 7/1920.

J. Winsa, Kompelusvaara (kirje Tärännön Kompelusvaaraan 1897).

Läht. Kittilä, Rovaniemi, Ylitornio KA; AS 1911 s. 94 s., 102; C. Edquist Ropande röster i ödemarken, 1916, s. 50–60; Paulaharjun kok. 37662 ym.; T. Tötterström laud.kirj. s. 71–76.

Ylikentän Uula → Baggjegiedde.

- 564 *Ylikuusijärvi* (Kartano, Ketola, Kuusijärvi), *Taavetti* Sefaniaksenp. Talollisenp., tal., seppä. * 1. 12. 1856

Parkano (Alaskylä > Lapinneva 1878 > Sydänmaa 1906). † 20. 9. 1931. ∞ 1878 Albertiina Haukkumaa, * Parkano.

Saarn. Lest. n. 1879, jolloin Y:n setä, kiertävä läkkiseppä »Punttusalon Joosu» toi lestadiolaisuuden Karvialta Parkanoon (V. Ylisalo Muistelmia herätysajoilta Parkanosta, 1935, s. 3 s.; O. Yliruusi, Parkano 26. 1. 1966). Paikallinen saarn. ilmeisesti 1880-luvulta alkaen (Ikaalisten, Parkanon ja Jämijärven talvikär. 1882 § 229; Pms 20/1959).

Läht. Parkano KA; SL 1931 s. 251.

Ylinauha, Antti → Nauha.

Ylinenpää (Pieti), Heikki Heikinp. Tal. * 4. 11. 565
1826 Ruotsin Ylitornio (Jänkisjärvi). † 30. 3. 1905. ∞ 3. 2. 1850
Sofia Juhanint., * 15. 9. 1825, † 27. 11. 1902.

Kunnallislautakunnan jäsen ainakin 1862–1866. Val. lautamieheksi 1852.

Saarn. Jänkisjärven rukoustenpitäjä ja paikallinen saarn. mahdollisesti 1850-luvulta alkaen. Sm:ja Ylitornio (Hanna Heikel 8. 1. 1880, 11. 4. 1886, Heikeliana), Ruotsin Alatornio, Karunki (P. O. Grapen almanakkamerk. 7. 3. 1883, Grapen kok.; Paulaharjun kok. 37416).

Kirj. C. H. Bergmanin kok., Pajala KA (1857, 1865 B:lle); J. A. Nymanin kok. (1873, 1874 N:lle); Fogmanin kok. (1881 J. Raattamaalle).

Läht. Övertorneå KA; T. Tötterström laud.kirj. s. 57.

Ylinenpää (Pieti), Iisakki Heikinp. (»Pikku-Pappi»). 566
Edellisen poika. Tal. * 11. 7. 1851 Ruotsin Ylitornio (Jänkisjärvi). † 1. 10. 1931. ∞ 13. 7. 1885 Johanna Hannu, * 6. 5. 1864 (Jänkisjärvi), † 19. 6. 1898. ∞ 2) 14. 5. 1899 Helena Kristiina Mikkeliint. Juntti, * 2. 7. 1852, † 25. 5. 1945.

Veli: saarn. Oskari Ollikkala, * 12. 2. 1864, > Ylitornio (Kauriranta) 1898, † 28. 6. 1949.

Kunnallislautakunnan jäsen ainakin v:sta 1885, ym. luottamus-tehtäviä.

Saarn. Jänkisjärven rukoustenpitäjä ja paikallinen saarn. mah-

dollisesti 1800-luvun lopusta lähtien. Sm:ja Karunki (*SL* 1923 s. 101), Korpilompolo ym.

Kirj. Haaparannan lehti 3/1889 ym.; *Hengellinen kuukauslehti* (Haaparannan lehden liite) 4/1920; *SL* 1925 s. 131–133 (muistelmia Alkkulan kok:sta 1875).

Maataloudellisia ym. muistiinpanoja 1886–1930 (Kopio: Kansanrunousarkisto E 192, Helsinki).

Ylisenpään kok. (1907 ?::lle, 1920 P. Rantalalle); Rantalan kok. (18 kirj. 1913–1931 R::lle); O. H. Jussilan kok. (1925, 1930 J::lle).

Läht. Övertorneå, Ylitornio KA; *SL* 1931 s. 251 O. H. Jussila, 272 P. Rantala; Ylisenpään kok.

Ylipiessa, Hannu → Piessa.

- 567 *Ylisalo* (alk. Ylinen), *Ville* Juhonp. Mäkitupal., työnjohtaja. * 13. 9. 1870 Parkano. † 2. 11. 1942. ∞ 16. 3. 1890 Maria Matilda Juhant. Hakala, * 9. 3. 1864 Kurikka, † 17. 1. 1931 (*HÄ* 1931 s. 47).

Saarn. N. 1895–1930 Parkano. Uusherännyt.

Kirj. Muistelmia herätysajoilta Parkanosta. Pori 1935. 15 s.

Läht. Parkano KA; O. Yliruusi, Parkano 26. 1. 1966.

Åberg, Taavi Juho → Oberg.

- 568 *Ågren, Kalle Heikki* Heikinp. (»Lukkarin Kalle«). Lukkarinp., its., puuseppä. * 7. 10. 1847 Evijärvi. > Alajärvi 23. 11. 1869 > Evijärvi (Lahdenkylä) 23. 8. 1870 > Kittilä 10. 6. 1876–30. 3. 1878 > Evijärvi 12. 12. 1878–19. 1. 1879. Otti muuttokirjan > Muonio 12. 6. 1883, mutta ei muuttanut sinne. Norja > Jukkasjärvi (kk.) 1913 > Suomi 4. 11. 1913; Enontekiö > Evijärvi 1914. † 11. 7. 1916. ∞ 3. 3. 1879 Maria Kustaava Sakarint., * 7. 8. 1848, † 30. 12. 1912 Jukkasjärvi.

Saarn. Lest. työmatkoillaan Kittilässä n. 1875. Toi lestadiolaisuuden Evijärvelle ja toimi vähän paikallisena saarnaajana (*Pms* 48/1961).

Kirj. Val. krist. k. II s. 49 (Kirje Kokkolasta H. Lahden ja J. Hannilan kanssa).

Läht. Evijärvi, Kittilä, Muonio, Jukkasjärvi KA; Väinö Tuo-

maalan ker. Evijärvi 7. 11. 1965 ja kirje 16. 11. 1965; *Ilkka* 140/1957 V. Tuomaala.

Åström, Karl Augustinp. Talollisenp., tal. * 27. 1. 1853 Nederkalix (Kälsjärv > Kalix > Nybruket). † 23. 5. 1940. ∞ 9. 12. 1894 Greta Johanna Gustavsson, * 18. 9. 1870, † 7. 3. 1942. 569

Saarn. Sm:ja ruots. Kainuunlaakso varsinkin A. Hedlundin kanssa luultavasti 1800-luvun lopusta lähtien. Länsilest. (*Vanhinten kirja II* s. 192).

Läht. Nederkalix KA; Kert. G. Jönsson.

Öistilä → Koskenranta.

Österbacka, Ananias Viktor → Pohjola.

MATRIKKELI B

1800-LUVUN LESTADIOLAISIA PAPPEJA
JA EI-SAARNAAJIA

Andell, Frans. Kiertokoulunop., postimestari. * 7. 10. 570
1860 Rauma msrk. > Ylitornio 1881. ∞ 1892. † 8. 3. 1939.

Kirj. KK 1886 s. 42–44; SS 1888 s. 126–128, lisälehti 3/1889 s. 7 s., 1889 s. 159 s. (=Suom. virsikirja 1938 n:o 229).

Läht. Ylitornio KA; *Hannes Leinonen* Muutama muistelus Frans Andellista. — Kristityn Joulu 1959 s. 12–14.

Anttila, Petteri Aapo (Laiva-Pekka). Mäkitupal. 571
* 24. 7. 1837 Alatornio (Laivaniemi). > Pajala (Kaunisvaara) ainakin 1870-luvulla. ∞ 1874. † 23. 4. 1924 Pajala.

Kirj. KK 1887 s. 14 s.; SS 1890–1899: 5 kirj.

Läht. Alatornio, Pajala KA.

Barsk, Erkki Israel Iisakinp. Mäkitupal. * 5. 4. 572
1828 Hietaniemi (Liehittäjä > Puostijärvi). ∞ 1854. † 8. 11. 1897.

»Kristittynä 53 vuotta[!] — lawealta tunnettu kristikunnassa — kiiwas lain saarnaaja monta w. heräyksensä alusta.» Læstadiuksen raittiuslähetti ja koulumies 1852 > (*Miettinen* s. 63, 79 ym.).

Läht. Hietaniemi KA; Ruotsin Ylitornion käräjäptk. 2. 3. 1852 § 124, 129; SS 1898 s. 27 s.

Berg, Henrik Kallenp. Ylimääräinen postiljooni (Raahe), maalarimestari. * 24. 4. 1843 (Syntymäpaikaksi ilmoitettu Muhos ja Uusikaarlepyy; ei löydy). Raahe (?) > Kalajoki 30. 11. 1866 > Raahe 1871 > Oulu 22. 4. 1875. > Amerikka 1879 (Calumet, Cokato ym.). † mahdollisesti 1920-luvulla. ∞ 18. 12. 1866 Kaisa Greta Pasén, * 6. 11. 1839 Kalajoki.

Lest. luultavasti 1860-luvun puolivälistä alkaen. Amerikassa Takkista vastustavan ryhmän johtajia (SS Calumet 1891 s. 153, 185 s.; Vrt. *Saarnivaara* s. 50–56). Kävi Suomessa ainakin 1886–1887 (ASL 44/1886, 20/1887). Heidemanil.

Kirj. Val. krist. k. I s. 44 s.; KK 1882 s. 120 s.; SS 1894 s. 243 s., 1901 s. 93; AS 1906 s. 70, 160; *Rauhan tervehdys* Calumet 1922 s. 13, 28, 1924 s. 78, ym.

Hanhi-Pietin ja Paksuniemen kok. (1887, 1888, 1897, 1904); Koskamon kok. B (2 kirj. 1880).

Läht. Oulu, Uusikaarlepyy, Muhos, Raahe, Kalajoki KA.

- 574 *Berg, Nils Petter* Andersinp. Sepänp. * 21. 7. 1852 Råneå. > Pudasjärvi (Sotkajärvi) 1854 > Amerikka (Calumet > Astoria, Ore.) 1882. † mahdollisesti 1930-luvulla. ∞ 19. 4. 1873 Kaisa Heikint. Kantoniemi, * 2. 4. 1844, † 1924[?] (*Rauhan tervehdys* 1924 s. 91 s.).

Ilmeisesti kuului Calumetissa Takkista vastustavaan ryhmään (J. Mullo 1893 H:lle, Hanhi-Pietin kok.; *Saarnivaara* s. 50. S. tosin sekoittaa »Bärkin Pekan» ja Henrik Bergin). Heidemanil.

Kirj. SS 1891 s. 30 (laulu yhdessä O. Liikasen kanssa); *Rauhan tervehdys* Calumet 1924–1930, useita kirj.

Läht. Pudasjärvi KA.

- 575 *Bäckman, Johan Petter* Andersinp. Rätätälinp., kirkkoherra. * 17. 9. 1826 Paltamo. Vih. papiksi 1850 Turussa. Kappalaisena Kolari 1858–1862, kirkkoherrana Kemijärvi 1862–1875, Ylivieska 1875–1892. † 22. 5. 1892. ∞ 2. 8. 1855 Katarina (Karin) Hortling, * 6. 7. 1833 Paltamo, † 20. 2. 1901 Ylivieska.

Tutustui lestadiolaisuuteen Kolarissa. Lest. Kemijärvi n. v:sta 1870. Sm. Oulu 1877, Iin pappeinkok. 1885 (S. Thauvón 10. 3. 1877, 15. 9. 1885, Heikeliana). Yksinäistyi viimeisinä vuosinaan.

Kirj. *Tidskrift för teologi och kyrka* 1878 s. 332–334.

Heikeliana (J. Fr. Thauvón 24. 11. 1885: liitteenä ote B:n kirjeestä); Leinbergin kok., Jyväskylän yliopiston kirjasto (1881 L:lle).

Läht. O. I. Colliander Suomen kirkon paimenmuisto II n:o 483; Ylivieska 1889 J. P. Bäckman, Hyvärisen kok.; SS 1892 s. 218 [A. Laitinen]; *A. Mäenpää* laud.kirj. s. 62–65.

- 576 *Bäckman, Johan Theodor*. Edellisen poika. Kirkkoherra. * 3. 8. 1865. Vih. papiksi 1890 Porvoossa. Ylimäär. papina Koivisto 1890–1894, Sortavala 1894–1896, Ristiina, Jäppilä, Antrea, kirkkoherrana Kiiminki 1904–1909. † 24. 11. 1909. ∞ 19. 1. 1892 Aurora Sofia Johansson, * 10. 3. 1861 Tuusula, † 29. 9. 1933 (*HÄ* 1933 s. 160).

Lest. koko pappisaikansa (*V. Luukka* laud.kirj. s. 128, ym.). Uusherännyt, SLLH:n perustajia 1908.

Läht. O. I. Colliander Suomen kirkon paimenmuisto II n:o 484; *Kolk.* 1909 s. 187–191 J. F. H[ellman]; *AS* 1909 s. 242.

Castrén, Johan Robert. Isä: lääninrov., teol.tri Karl Arvid C. Rovasti. * 20. 1. 1828 Ylitornio. Vih. papiksi 1853 Kuopiossa. Kappalaisena Turtola 1859–1874, kirkkoherrana Karunki 1874–1894. † 15. 9. 1894. ∞ 14. 4. 1859 Ida Maria Susanna Taucher, * 29. 5. 1838 Tornio, † 14. 9. 1913 Helsinki. 577

Poika: senaattori Kaarlo C., * 28. 2. 1860, † 19. 11. 1938 Helsinki.

Lest. ilmeisesti 1870-luvun alkupuolelta lähtien. Iin pappeinkok. 1885.

Läht. O. I. Colliander Suomen kirkon paimenmuisto II n:o 567; *G. Liljeroth* Solen och midsommarnatten på Aavasaksa, Örebro 1880, s. 165–168; *SS* 1894 s. 241 s. A. L[aitinen]; *K. Airas* Vuosisata elämänliikettä Tornionjokilaaksossa, 1941, s. 109 s.

Castrén, (Hirvelä, alk. Knuutila), Taavi Emanuelinp. 578 Korpraali (1862–1868 Kalajoen kompp.), kiertokoulunop., kaivostyöläinen ym. (Amer.). * 20. 6. 1840 Ylivieska. > Oulainen 1860-luvun alussa > Tervola 7. 3. 1871 > Amerikka 1873 (Calumet > New York Mills 1890-luvulla > Virginia, Minn., 1910-luvulla). † 1920. ∞ Maria Erkint., * 2. 6. 1839 Pudasjärvi.

Suorittanut Nivalan Jokisaaren maanviljelyskoulun 2-vuotisen kurssin.

Calumetin lest. srk:n kirjuri v:een 1880. Avasi yksityisen kirjastonsa Calumetin suomalaisten lainakirjastoksi syksyllä 1881. Perusti Kansanvalistusseuran haaraosaston Calumetiin. Erilaisia luottamustehtäviä (*ASL* 1879 >). Nähtävästi ei ole toiminut saarnaajana. Viimeisinä vuosinaan Virginian ap.-lut. srk:n papinviran toimittajana.

Kirj. Sanomalehtikirjia nimim. »Suoranen» (*ASL* 6/1890), mahdollisesti myös »Hirvelä» (*OL* 12/1880 ym.).

Leinbergin kok., Jyväskylän yliopiston kirjasto (1878 L:lle).

Läht. Ylivieska, Oulainen, Tervola KA; Oulun tarkk'ampuja-

patl:n katselmusluett. ja päiväkäsky, Sota-arkisto; *Ilmonen II* s. 231; *Saarnivaara* s. 290.

- 579 *Daalinmäki* (Taalinnmäki), *Mooses* Nilsinp. Tal. * 24. 2. 1822 Pajala (Muodoslompola > Muonionalusta). > Ruotsin Alatornio (Mattila, Lugnet) n. 1865. † 21. 2. 1898. ∞ 2. 11. 1845 Stiina Henriika Heikint. Pudas, * 1822 Muonio, † 13. 2. 1898. *Läht.* Muonio, Pajala, Nedertorneå-Haparanda KA; *AWK* s. 61, 89.

- 580 *Dahlgrén* (Tallgren, Lalli), *Juho Erkki* Heikinp. Torppari. * 14. 5. 1818 Simo. > Kemi msrk. ainakin 1850-luvulla. † 4. 2. 1890. ∞ Eeva Karoliina Örn, * 28. 2. 1825 Alatornio, † 9. 2. 1900.

Poika: saarn. Erkki Arvid Tallgrén, * 30. 8. 1866, † 27. 9. 1935 Alatornio.

Kemin lestadiolaisuuden johtajia n. 1860 >, sitä ennen »heränneitä».

Kirj. KK 1885 s. 55–57.

Läht. Simo, Kemi, Alatornio KA; *SS* 1891 s. 77 s. K. H. K[ahra].

- 581 *Eira* (alk. Kuru), *Tuomas* Niilonp. Tal. * 10. 10. 1831 Enontekiö (Peltovuoma). † 8. 3. 1919. ∞ 26. 11. 1854 leski Eeva Kaisa Laurint. Kyrö, * 21. 10. 1821, † 22. 4. 1905.

Kuudennusmies n. 1860, KN:n ja kouluneuvoston jäsen ainakin 1881 >, lautamies > 1864, rukoustenpitäjä n. 1850–1919, ym. luottamustehtäviä. Ei varsinainen saarn., mutta »elämällään ja wireällä kristillisyyden puheella tuli ulkopuolella oman paikkakunnankin tunnetuksi ja rakastetuksi».

Kirj. Val. krist. k. I s. 102 s., *II* s. 35 s.

Läht. Muonio, Enontekiö KA; *Laitinen* s. 61; *SL* 1919 s. 117; *P. Väliatalo* past.kirj. s. 75.

- 582 *Fogman, Mathilda Charlotta.* Kättilö. * 12. 3. 1835 Ruotsin Ylitornio (Kuivakangas > Matarenki). † 11. 1. 1921 (Alkkula). Kättilökurssilla Tukholmassa 1860–1862. Lest. 1850-

luvun puolivälistä alkaen. Torniojoen lest. srk:n vanhimpia sekä J. Raattamaan kirjeenvaihdon osittainen hoitaja 1870- ja 1880-luvulla.

Velipuolen poika *Iisakki Fogman*, * 30. 5. 1858 R. Ylitornio > Norja 1868 > Amerikka 1880-luvun lopulla, mainitsee toimineensa saarnaajana Ofotenin tai Tromssan tienoilla (SS 1894 s. 24—27).

Kirj. Val. krist. k. II s. 22 s.; *KK* 1880 s. 75 s. (kirje S[ofia] P[urassel]e] Ouluun), 1884 s. 133—135, 192 s.; *SS* lisälehti 12/1888 s. 46 s., 1892 s. 10 s.; *SS* Calumet 1891 s. 205 (30. 11. 1891 Karoliina Takkiselle); *Hengellinen kuukauslehti* (Haaparannan lehden liite) 6/1920.

Kirjeitä Fogmanin kok:ssa ym.

Läht. Övertorneå KA; *SL* 1921 s. 67 s. [O. H. Jussila]; *Eila Kaivola* Mathilda Fogmanin asema ja merkitys lestadiolaisessa herätysliikkeessä. — SKHS:n vuosikirja 45—47, 1959, s. 73—111; *Sama* Mathilda Fogman ja naisen asema lestadiolaisessa herätysliikkeessä. — Maitojyvä 1956 s. 7—10; *Kristityn joul*u 1955 s. 8 s. E. Kaivola.

Grape, Pehr Olof. Vht: kauppias Pehr Grape ja Maria Lampinen. Lääninrovasti. * 1. 9. 1844 Ruotsin Ylitornio. Opiskeli Härnösandissa ja Uppsalassa. Vih. papiksi 12. 2. 1868 Tukholmassa. Komministerina Hietaniemi 1868—1879 (samalla varapastorina Ruotsin Karunki 1871—1874), kirkkoherrana Ruotsin Ylitornio (1877—) 1879—1894, Haaparanta 1894—1901. † 27. 5. 1901. ∞ 24. 1. 1869 Anna Kristina Heikel (rov. Albert Heikelin tytär), * 22. 1. 1849 Oulu, † 10. 5. 1923 Vattholma.

Ruotsin Tornionlaakson kouluntarkastaja 1881—1901, lääninrovasti 1890—1901.

Lest. v:sta 1868 lähtien. Sm. Oulu syysk. 1878 (*PS* 77/1878 ym.), Iin pappeinkok. 1885. Tarkastusmatkoillaan G. piti raamatunselityksiä Tornionlaakson srk:issa. 1880-luvulta lähtien luottamuksellisessa yhteydessä »Lapska missionens vänner» yhdistyksen sekä hiippakuntansa johtoon.

Kirj. Saarna 2:na sunnuntaina pääsiäisestä. Saarnannut jäähyväis-saarnaksi Karungissa — — —. Oulu 1875. 16 s.; Uusi p.:

Hancock, Mich., 1876 (»Israel Wittikkohuhtan kustannuksella»). 11 s.

Puhe talokas J. Matinheikin haudalla w. 1887. Haaparanta 1888. 7 s.

Kokoelma edesmenneen prowasti P. O. Grapen saarnoja. Oulu 1901. 96 s.; Uusi p.: Oulu [Oulun evankelisen rauhanyhd:n kustannuksella] 1961. 94 s.

En samling predikningar. Upsala 1903. (2), 48 s.

Saarnoja julk.: Predikningar af Hernösands stifts prester I, 1883 (5. söndag i fastan); Handlingar rörande prestmötet i Hernösand 1897, 1898, Föredrag s. 137–146.

KK 1880 s. 28–32, 129–134, 1881 s. 161–163, 181–183; *Kristeligt månadsblad* 1886 s. 61 s.; SS 1888 s. 10–12, 1896 s. 25–30; *Kolk.* 1903 s. 173–175; *Hengellinen kuukauslehti*, Haaparannan lehden liite, 2/1920.

Kirjeitä: Heikeliana; P. O. Grapen kok.; »Lapska missionens vänner»-yhdistyksen arkisto, Tukholma; J. Kerfstedtin ja M. Johanssonin kok., Uppsalan yliopiston kirjasto; Haapaniemen kok. (10 kirj. 1893–1900 Erkki Antille).

Läht. L. Bygdén Härnösands stifts herdaminne II s. 253 s.; G. Liljeroth Solen och midsommarnatten på Aavasaksa, Örebro 1880, s. 97 s.; SS 1901 s. 134 s. A. L[aitinen]; *Maggie Walz* Kont-
rahtiprowasti Pehr Olof Grapen elämäkerta. Kokoillut muistoksi — — — (4) s. »Saarnoja» -teoksen liitteenä 1901; Handlingar rörande prästmötet i Hernösand 1904 s. 100–104; J. A. Englund Pehr Olof Grape. — Korsblomman, Stockholm, 1904 s. 197–206; *Karl-Gunnar Grape* Prosten Per Olof Grape och hans brevväxling med prinsessan Eugénie. — Från bygd och vildmark, Luleå stifts julbok 1951 s. 35–55; *Nils Slunga* Prosten Pehr Olof Grape som skolman i Tornedalen. — Tornedalica 1, Uppsala 1962, s. 59–69.

584 Gunnari, Tuomas Petterinp. Talollisenp., kalastaja, kauppias. * 28. 11. 1844 Alatornio. > Norja 1850; Vesisaari > Etelä-Varangi (Reisivuono). † 2. 3. 1921. ∞ 26. 6. 1864 Mariane Magdalene Pley, * 1845 Vesisaari, † 9. 6. 1870. ∞ 2) 16. 1. 1873 Elsa Juhanint. Onnela (saarn. A. Hietasen vaimon sisar), * 21. 5. 1846 Sodankylä, † 13. 3. 1923 (*HÄ* 1923 s. 158).

Lest. n. v:sta 1867 lähtien. Et.-Varangin lest:ten johtomiehiä ja seurojen järjestäjä.

Kirj. ASL 51/1885, 15/1888; *Kolk.* 1903 s. 156–158, 1911 s. 377–382, 1914 s. 211–214 ym.

Koskamon kok. ([1914] K:lle).

Läht. Alatornio, Sør-Varanger, Vadsø KA; *HÄ* 1921 s. 115 s. R. Salmi, A. Heiskanen; Paulaharjun kok. 37907–37913.

Halonen, Yrjö. Talollisenp., kiertokoulunop., kanttori (1889 >), pankinjohtaja. * 23. 5. 1862 Kestilä. > Piippola 1881 > Pudasjärvi 11. 11. 1883 > Enontekiö 8. 12. 1888–1889 > Ylitornio 1922 > Helsinki 1937. † 11. 8. 1941. ∞ 9. 2. 1890 Tiina Sofia Vuontisjärvi, * 11. 5. 1869, † 10. 4. 1918 (*SL* 1918 s. 125 s. Y. Halonen).

Kirkolliskok:n maallikkoedusmies 1893–1923 (ei 1908), valtiopäivämies 1897–1905, 1908, kunnallislautakunnan esimies 1889–1918, ym. luottamustehtäviä. Kunnallisneuvos.

Lest. 1883/1884 >.

Kirj. Saarna 1:senä sunnuntaina Pääsiäisestä; pidetty Puhoskylässä w. 1884. Oulu 1884. 16 s.

Pykällys. Poromiesten suurin vuosijuhla. Tampere 1909. 68 s.

Val. krist. k. II s. 40–42; Erittäin runsaasti kirjoituksia: *KK*, *SS* 1884–1902; *Sanomalehtikirj.*: *PS* 17/1878, 46/1881; *OL* 1881–1883; *Kaiku* 1882–1884 ym.

Toimittanut H. Mäkitalon kanssa Læstadiuksen Uuden postillan, Pori 1897.

Hanhi-Pietin kok. (1888, 1890 H:lle); Koskamon kok. (kirj. eräitä J. Sirkanmaan kirjeitä K:lle); Rantalan kok. (12 kirj. 1910–1930, sekä Tiina Keinovaaran kirjeitä R:lle).

Läht. Kestilä, Piippola, Pudasjärvi, Enontekiö, Ylitornio KA; *V. Hytönen* Talonpoikaissäädyn historia II, 1926, s. 65.

Halttu, Antti (Anders) Niilonp. Talollisenp., kunnan- 586 kirjuri (Kuivaniemi), sahanhoitaja (Haukipudas). * 17. 9. 1842 Kuivaniemi. > Oulu 1861. Sääminki > Kuivaniemi 1866 > Haukipudas 28. 3. 1887. † 31. 8. 1924. ∞ 21. 2. 1871 Iida Kustaava Wahlberg, * 30. 12. 1849, † 26. 10. 1922 (*SL* 1923 s. 14).

Poika: saarn., veturinkulj. Juho Antti Halttu, * 24. 6. 1880, † 9. 9. 1933 Oulu.

KN:n jäsen 1871 >, ym. srk:n ja kunnan luottamustehtäviä. Kuivaniemen ja Haukiputaan lestadiolaisuuden johtomies (Kuivaniemen ptptk. 1881 ym.). Puhui joskus »kanssapuheissa» (S. Thauvón 21. 1. 1884, Heikeliana). Vanhoillisten edustajana sovintokok:ssa 1911. Ei ollut varsinainen saarn.

Kirj. Lohduttaja 1882 s. 373 s.; *KK* 1884 s. 144 s., 1887 s. 42 s.; *SS* 1897 s. 151 s., 1901 s. 61–63, 1902 s. 91–96, 209–211; *AS* 1905 s. 16, 39 s., 1910 s. 113–117, 131–133; *SL* 1912 s. 7, 97, 1915 s. 177.

Hanhi-Pietin kok. (1898 H:lle).

Läht. Kuivaniemi, Haukipudas KA; A. Haltun kok., OMA; *SL* 1925 s. 39 s.; Timo Holma, Haukipudas 21. 2. 1966.

- 587 *Hasselgren, Henrik Edvard Gustav.* Värjärimestari. * 29. 6. 1842 Pietari. > Wytegra 27. 9. 1882. ∞ Elsa Katariina Haverinen (*SS* 1890 s. 166–168, 1891 s. 160), † 25. 10. 1908.

Lest. 1885/1886 >.

Kirj. KK, SS 1886–1893, 7 kirj.; Mikkolan kok. (1908 M:lle).

Läht. Pietari P. Marian srk. KA.

- 588 *Heideman, Arthur Leopold.* Isä: värjärimestari Henrik H. Pastori. * 8. 3. 1862 Oulu. Vih. papiksi 28. 10. 1885 Porvoossa. Ylimäär. pappina Hollola, Lappeenranta, Loviisa, Iitti, Sörnäisten vankila 7. 10. 1886–1. 5. 1887, Porvoo, Sysmä 1. 9. 1887–1. 1. 1888, Kivijärvi. Keväästä 1890 lähtien Calumetin ap.lut. srk:n pappina. † 7. 11. 1928. ∞ 7. 8. 1888 Lempi Oihonna Krank (kirkkoherra Frans Petter K:n tytär), * 29. 5. 1872.

Poika: Calumetin ap.lut. srk:n pastori, rovasti Paul Arthur H., * 1. 8. 1890 Calumet.

Lest. talvella 1883 Sodankylässä kotiopettajana ollessaan (S. Thauvón 21. 2. 1883, Heikeliana). H:n lest. toiminnasta lähinnä johtuivat lukuisat virkasiirrot, virkaero 24. 5.–24. 8. 1887 sekä Vaasan hovioikeuden 3. 3. 1890 tuomitsema vuoden virkaero. Kävi joulukuussa 1889 Saivonmuotkassa J. Raattamaan luona (E. Thauvón 25. 11. 1889, S. Thauvón 23. 12. 1889, Heikeliana). Sm:ja Suo-

mi 1895 (S. Thauvón 15. 9. 1895, Heikeliana), 1908, Amerikan suomalaisalueet.

Kirj. SS 1892 s. 127 s.; AS 1909 s. 65–71; *Rauhan tervehdys* Calumet 1922 >, lukuisia kirj., lähinnä Suomessa pidettyjä saar-
noja.

Paksuniemen kok. (Calumet päiväämätön P:lle).

Läht. O. I. Collianderin kok. n:o 1246, VA; SL 1928 s. 227, 1929 s. 11–13; *Siirtokansan kalenteri* 1929 s. 123–125; *Saarnivaara* s. 73–84 ym.; *H. Jussila* Kutsujan armo s. 109–115; *Kristityn joulu* 1938 s. 10 s., 15, 1951 s. 7–9 P. Viljanen; *V. Luukka* laud.kirj. s. 148–150.

Heikel, Albert. Vht: Kemin tuomiokunnan tuomari 589
Henrik Jakob H. ja Anna Margaretha Laurin. Filosofian maisteri, rovasti. * 24. 12. 1812 Oulu. Vih. papiksi 1838 Turussa. Kouluviroissa Naantali, Turku, Pietarsaari 1840–1844, Oulu 1845–1850. Kirkkoherrana Ylitornio 1850–1880, Lapinmaan rovastikunnan vt. lääninrovastina 6. 3. 1872–1. 7. 1875. † 14. 3. 1880. ∞ 3. 1. 1842 Albertina Kristina Levón, * 30. 9. 1814, † 12. 10. 1889 (SS 1890 s. 54–57 O. I. Heikel).

Lapsia:

Maria Albertina (Mia), * 19. 10. 1842, † 16. 5. 1889 (SS 1890 s. 52–54 O. I. Heikel).

Anna Kristina, * 22. 1. 1849, ∞ 1869 Pehr Olof Grape.

Johanna Elisabeth (Hanna), * 25. 2. 1851, † 29. 12. 1892, kansakoulunöp. (SS 1893 s. 44 s. A. L[aitinen]).

Valtiopäivämies 1863–1864.

Myönteinen asenne lestadiolaisuuteen 1850-luvulta alkaen, lähisempi liittyminen ilmeisesti 1870-luvun alussa. Sm:ja Oulu ainakin 1876–1878, Kuopio 2 kertaa (KK 1884 s. 34).

Kirj. Vielä muutama sana hengellisistä liikunnoista Lapissa ja Pohjanmaalla. Oulu 1874. 16 s.

Uusi Suometar 78, 79 lisäl., 140 lisäl./1875, 18/1876; *OWS* 33–35/1875; *Uleåborgs tidning* 32/1879.

SKHS:n arkisto D 49 (46 kirj. sekä suomennos: Selostus opista); Heikeliana; P. O. Grapen kok.; F. G. Hedbergin kok. (1841 H:lle); A. Schaumanin ja B. O. Schaumanin kok., HYK (1867 A. S:lle, 1872 B. O. S:lle).

Läht. Ylitornio KA; O. I. Collianderin kok. n:o 1247, VA; *F. Landgrén* Finländsk släktkalender I, 1920, s. 117–133; Paulaharjun kok. 37273 ym.; *P. Raittila* Albert Heikelin ja J. Fr. Thauvónin perheiden kirjeenvaihtoa 1800-luvulla, SKHS:n vuosikirja 52–53, 1965, s. 156–171; *Tuula Tötterström* Albert Heikel. — Kristityn joulu 1965 s. 14–16.

- 590 *Heikel, Johan Henrik.* Edellisen poika. Ylimetsänhoitaja. * 21. 11. 1843 Pietarsaari. Metsänhoitajana Pudasjärvi, Rovaniemi, Tornio, Oulu. † 25. 7. 1917 II. ∞ 21. 12. 1869 Lina Harlin, * 7. 12. 1850 Kajaani, † 27. 12. 1888 Rovaniemi. ∞ 2) 26. 1. 1890 Sally Armida Thauvón, * 29. 1. 1855 Tornio, † 30. 7. 1927 (SL 1927 s. 133; HÄ 1927 s. 136).

Lest. v:sta 1872 lähtien.

Kirj. Kertomus hengellisistä liikunnoista Pudasjärvellä. — Kristillisiä sanomia 25, 26/1873.

Heikeliana (n. 140 kirj.); P. O. Grapen kok. (36 kirj.); Paksuniemen kok. (1894, 1901 P:lle).

Läht. Oulu KA; SL 1917 s. 205 Sally H.

- 591 *Heikel, Karl Abiel.* Edellisen veli. Lääninrovasti. * 3. 11. 1846 Oulu. Vih. papiksi 4. 11. 1868 Kuopiossa. Ylimääräisenä pappina Ylitornio, Kittilä 1870–1873, kirkkoherrana Kittilä 1874–1883, Pudasjärvi 1883–1889, Jyväskylä msrk. 1889–1904, Tyrvää 1904–1919, Tyrvään rovastikunnan lääninrov. 1918 >. † 27. 8. 1919. ∞ 31. 3. 1870 Augusta Hellman, * 25. 6. 1851 Ylitornio.

Lest. nuoruusvuosistaan alkaen. 1870-luvulla tunnetuin lest. pappi. Iin pappeinkok. 1885. 1890-luvulta lähtien loittooni lesta-diolaisuuden yhteydestä.

Kirj. Religjösä rörelser i Finlands nordligaste trakter. — Kyrkligt weckoblad 21/22. 5. 1867 s. 161–165; Polemiikki: H. Råbergh s. 217–220, 356 s., K. A. Heikel s. 353–356 (Ytterligare om de religjösä...), 366 (Förklaring); Suomennos: *Tapio* 28, 29/1867.

Saarna Helluntaipäivänä. Oulu 1871. 13 s.

Saarna 5:tenä sunnuntaina Pääsiäisestä, eli Rukoussunnuntaina. Oulu 1871. 15 s.

Kertomus hengellisistä liikunnoista Lapissa ja Pohjanmaalla, viimeisinä kolmena-kymmenenä vuonna. I, II. Oulu 1873. 88 s.

Saarna Mikkelin sunnuntaina Kittilän kirkossa v. 1870. Oulu 1873. 22 s.

Saarna neljäntenä sunnuntaina Pääsiäisestä. Oulu 1874. 15 s.

Kolme sangen opettawaa kirjettä Siionille Suomessa. Kirj. K. A. H. (=KK 1881 s. 18–21, 25–30, 37–45). Pori (Kust. Oskar Riikonen) 1881. 15 s.

Några ord med anledning af biskop Landgrens artikel om læstadianismen och bigtöläran. — Teol. tidskrift, Upsala, 1881 s. 208–220.

Miten olen opettanut? Vastaus piispa G. Johanssonin »Laestadiolaisuus»-kirjaan. Heinola 1893. 140 s.

Jeesuksen Kristuksen elämä eli Neljä ewankeliumia aikajärjestykseen yhdistettyinä. Uusi suomennos. Tampere 1908. XV, 255 s.

Saarna, jonka yleisessä pappeinkokouksessa Porissa elokuun 25 p:nä 1908 piti — —. Pori 1908. 14 s.

KK:n toimittaja 1880–1882, lukuisia kirj.; KK 1883 s. 14 s., 30; *Lohduttaja* 1882 s. 374, 430 s.; *Val. krist. k.* I s. 35–38, II s. 17; *Kristeligt månadsblad* 1886 s. 34–38, 53–60, 67–73, 87–90; SS 10/1889 s. 150 s., 1891 s. 140 s.; *Kolk.* 1902 s. 49–59, 177–180; *Kolk:n lähetys-sanomia* 1910 s. 91–93; *Vartija* 1891 s. 449 s., 1899 s. 41–44 (Uudesta heräyksestä laestadialaisessa liikkeessä), 1907 s. 20–22.

Kaiku 4, 6, 43, 45/1879 (nimim. K. A. H. ja —1) ym.; *OL* 16/1880; *PS* 41, 48, 78/1879, 73/1882 (nimim. »Totuuden rakastaja» on ilmeisesti K. A. Heikel); *Uleåborgs tidning* 13/1885; *Suomalainen* 20/1892.

Heikeliana (n. 175 kirjettä, lisäksi esitelmien konsepteja ym.); P. O. Grapen kok. (24 kirj.); Koskamon kok. (1878, 1896 K:lle); A. Schamanin kok., HYK (1893 S:lle); O. H. Jussilan kok. (1913 J:lle).

Läht. O. I. Collianderin kok. n:o 1254, VA; *J. A. Maunu* Karl Abiel Heikel †. — Teol. aik. 1920 s. 37–49; *A. Zidbäck* Pohjolan suurin maallikkosaarnaaja, 1941, s. 129–141 ym.; *E. Visuri* laud.-kirj.; *Laitinen* s. 80–82.

Heikel, Oskar Immanuel. Edellisen veli. Rovasti. 592
* 11. 8. 1858 Ylitornio. Vih. papiksi 1882 Kuopiossa. Ylimääräisenä pappina Leppävirta, Kolari, Kittilä, Merijärvi 1884–1886,

Heikinheimo

Kolari 1886–1896, kappalaisena Haapajärvi 1896–1905, Pudasjärvi 1905–1910, Oulu 1910–1941. † 15. 8. 1941. ∞ 18. 1. 1883 Maria (Maikki) Utterström, * 27. 8. 1859 Hietaniemi.

Lest. lapsuudesta lähtien. Sm. Pietari (*Pietarin viikkosanomat* 2/1880), Ylivieska (J. Fr. Thauvón 21. 7. 1884, Heikeliana) ym. Iin pappeinkok. 1885.

Kirj. Käräjäsaarna. Kirjoitti O. I. H. Oulu 1896. 8 s.

Onko sieluntilasi kylmä wai palawa tai penseäkö? Tutkistele-mus Ilm. 3:14–22 johdolla. (Ylipainos Kolkuttaja-lehdestä). Oulu 1916. (2), 11 s.

Kolme tutkistelua Pyhän Raamatun valossa. Oulu 1924. 12 s.

Muistelmia elämäni varrelta. Helsinki 1929. 144 s.

Hengen yhteydestä Herran omien kesken. Oulu 1931. 34 s.

Pyhästä kasteesta. Oulu 1932. 10 s.

Val. krist. k. II s. 24 s.; *KK* 1886 s. 12 s., 102–110, 125–128, 173–175, 184–188, 1887 s. 148–150, 180 s.; *SS* 1888–1900, *Kolk.* 1900 >, lukuisia kirj.; *Vartija* 1913 s. 169–172, 1916 s. 158–165.

Heikeliana; Eevi Ruskomaan, o.s. Heikel, kok., Kajaani (useita kymmeniä kirj. 1870-luvulta alkaen); P. O. Grapen kok.; Koska-mon kok. (1875, 1876 K:lle); O. H. Jussilan kok. (1929 J:lle).

Läht. O. I. Collianderin kok. n:o 1256, VA; *VÄ* 1941 s. 156 s.

- 593 *Heikinheimo* (v:een 1907 Heikel), *Per Robert Matias* (Matti). Vht: lääninrovasti Karl Robert Heikel ja Jenny Vilhelmina Hackzell. Rovasti. * 10. 11. 1862 Hailuoto. Vih. papiksi 1885 Kuopiossa. Ylimäär. pappina ja v:sta 1895 kirkkoherrana Kemijärvi. † 30. 8. 1918. ∞ 26. 1. 1897 Aina Alina Planting, * 11. 12. 1873 Kajaani, † 25. 8. 1915.

Toimi lähinnä Kemijärven ja Kuolajärven lest:ten piirissä.

Kirj. *SS* 1900 s. 78 s.; *Kolk.* 1900 s. 62.

Läht. O. I. Collianderin kok. n:o 1260, VA; *Kolk.* 1918 s. 243–245 A. L[aitinen]; *Laitinen* s. 90.

- 594 *Heikinheimo, Rauho Jalmari* (v:een 1906 Fredrik Hjalmar Heikel). Edellisen veli. Rovasti. * 26. 5. 1868 Hailuoto. Vih. papiksi 1893 Kuopiossa. Ylimääräisenä pappina Simo 1893–1896, Ylikiiminki, Kemijärvi, Kolari 1897–1900, kappalaisena Ylikiiminki 1900–1910, kirkkoherrana Haapajärvi 1910

—1939. † 23. 6. 1939. ∞ 5. 3. 1899 Inez Alfrida Keckman, * 20. 3. 1865 Alatornio.

Kirj. Jeesuksen Kristuksen rististä ja sen kantamisesta. Raamatuntutkimuksia Uudesta Testamentista tehnyt ja kansantajuisesti esittänyt ——. Oulu 1899. 36 s.

Kolk. 1900 s. 120, 1904 s. 30 s., 1905 s. 163—169; *Teol. aik.* 1899 s. 175—177.

Läht. O. I. Collianderin kok. n:o 1261, VA; *HÄ* 1939 s. 110 s. M. V[ärolai]nen; *Kolk.* 1939 s. 46.

Hellman, Fredrik Mauritz. Isä: räätäli Adam H. 595
* 12. 6. 1816 Pyhäjoki. Nimismiehenä Ylitornio 1846—1859, Pyhäjoki 1859—1867, kr.makasiinin hoitajana Oulu kevästä 1867. † 3. 5. 1898. ∞ 3. 9. 1850 Henrika Karolina Cannelin, * 17. 11. 1828 Pyhäjoki, † 8. 1. 1908 Oulu (*Kolk.* 1908 s. 12—14).

Ensi kosketus lestadiolaisuuteen 1850-luvulla. Liittyi lestadiolaisuuteen varsinaisesti 1870-luvun puolivälissä. Hellmanin perhe oli keskeinen Oulun lest. toiminnassa, 1900-luvulla SLLH:n päätoimikunnan työssä.

Lapsia:

Augusta, * 25. 6. 1851, ∞ 1870 Karl Abiel Heikel.

Elisabeth (Betty), * 20. 12. 1852, ∞ 1874 pankinkomissaari Johan Edvard Rehnbeck.

Maria (Maikki), * 3. 9. 1856, ∞ 1878 kruununvouti Petter Vilhelm Rehnbeck.

Alexander (Alski), * 5. 10. 1858, † 5. 6. 1937 Turku, kr.jyvästön hoitaja ym. (*HÄ* 1937 s. 109—111), poika: rovasti Arvi Immanuel Merikallio, * 29. 5. 1901.

Victor, * 14. 11. 1860, † 21. 4. 1931 Oulu, pankinjohtaja (*HÄ* 1931 s. 77, 92 s.).

Läht. Oulu KA; KK 1882 s. 100—106, 117—120 (F. M. Hellmanin kuvaus hengellisestä kehityksestään); *Röster från Sion* 1898 s. 87—93 J. F. H[ellman]; SS 1898 s. 118—123 A. Hellman; *Fredrik Mauritz ja Henrika Carolina Hellman. Satavuotismuisto* ... Oulu 1916. 120 s.; *Martti E. Miettinen* Nimismies Hellman ja Ylitornion lestadiolaisuus 1850-luvulla. — SKHS:n toim. 52, 1952, s. 145—184.

- 596 *Hellman, Johan Fredrik* (Janne). Edellisen poika. * 3. 10. 1854. Ylioppilas 1877, kirjakauppias ja kirjailija. † 13. 11. 1917 Oulu. ∞ 1883 Elisabeth Boucht, * 17. 9. 1861 Kittilä, † 11. 11. 1929 (*HÄ* 1930 s. 10).

Lest. v:sta 1874 lähtien. Saarnalupatutkinto Oulun tkliissa 1908. Ei ollut varsinainen saarn.

Kirj. Tärkeimmät Raamatun lauseet. Kokoili ja aakkoselliseen järjestykseen sovitteli — —. Oulu 1887. 78 s.

Päivän puuhien lomassa. Hauskaa ja hyödyllistä lukemista nuorille ja vanhoille. I. Toim. — —. Oulu 1905. 48 s.

Henkivakuutuksesta Pyhän Raamatun valossa. Suomi-yhtiön julk. Helsinki 1905. 16 s.; 4. p. 1919; Sama ruots.: Om lif försäkring i den Heliga Skrifts ljus. Helsingfors 1905. 16 s.

KK 1881 s. 8—11, 17 s., 31—37 (Muisteluja nykyisestä hengellisestä liikkeestä Oulun kaupungissa), 120—124, 140—142, 184—190, 1882 s. 5—7, 158—160, 1883 s. 124—127; *Lohduttaja* 1882 s. 367; *SS* 1889—1893, 7 kirj.; *AS* 1906 s. 69.

Toimitti seuraavia lehtiä: *Kristeligt månadsblad* 1885—1887; *Röster från Sion* 1891—1899; *Kolkuttaja* 1900—1917; *Kolkuttajan lähetysanomalia* 1907—1910; *Rauhan tervehdys* 1908—1910.

Julk. Læstadiuksen aikauskirjan *Ens ropandes röst i öknen* uudelleen järjestettynä laitoksena 1909 sekä sen suomennoksen *Kolkuttajan liitteenä* 1902—1904 (Lauri Leewi Læstadiuksen Walituita kirjoituksia. 188, 192, 184 s.) ja erillisenä laitoksena (Aikauslehti Huutawan ääni korwessa. Oulu 1906. (8), 468 s.).

Suom. osan Læstadiuksen *Därhushjonetista* ja julk. *Kolkuttajan liitteenä* 1905—1907, 1910—1911: Otteita rovasti L. L. Læstadiuksen Hulluinhuonelaista. 212 s.; Otteita ... Uusi jakso. 256 s.

Muita suomennoksia: *P. Fjellstedt* Biblia, se on koko Pyhä Raamattu. Selityksillä warustanut — —. 5, 6. Oulu 1903, 1905; *N. Grubb* Totisten kristittyin wälttämätön ja jokapäiwäinen risti ja kärsiminen. Oulu 1906; *E. Hagerup* Ihmeellisiä esimerkkejä pyhistä marttyyreista ... Oulu 1912.

Läht. Oulu KA; *Kolk.* 1917 s. 355—360.

- 597 *Henriksson, Erkki Antti* Heikinp. Kansakoulunop. * 3. 3. 1867 Jellivaara (Vettasjärvi). > Jukkasjärvi (kk.) 15. 11. 1886. † 3. 2. 1936. ∞ 1. 10. 1890 Anna Liisa Torneus, * 31. 12. 1872 Jukkasjärvi, † 10. 1. 1962.

Pitkäaikainen rukoustenpitäjä. Toimi 1900-luvulla myös saarnaajana saamelaiden keskuudessa.

Kirj. AS 1906 s. 120–125, 1911 s. 22–24.

Läht. Gellivare, Jukkasjärvi KA; E. A. Henrikssonin kok.; ZM 1936 s. 63 s. A. Forsslund (=RS 1936 s. 66); SL 1937 s. 15.

Hoikka, Iisakki. Virkatalon vuokraaja. * 21. 7. 1840 598 Kemi. > Rovaniemi (Muurola) 1851. ∞ 1859, ∞ 2) 1891. † 6. 12. 1917.

Isä: räätäli, myöhemmin virkatalon vuokraaja ja lautamies Juho Hoikka, ilmeisesti lestadiolaisuuden vastustaja (OWS 31, 32, 42/1872; Rovaniemi ptptk. 1873).

Veli: Jaakko Hoikka, * 1854, † 14. 7. 1918 Crystal Falls, Mich., opiskeli Amerikassa ja vihittiin siellä papiksi 1883, Suomi-synodin tunnetuimpia pappeja, toimi Ruotsin Tornionlaakson rovastikunta-apulaisena 1891–1892 (*Ilmonen I* s. 175–177; Härnösandin tklin arkisto F XIV 3).

Poika: kiertokoulunop., saarn. Iisakki Heikki Hoikka, * 6. 8. 1864, † 20. 11. 1937 Haapajärvi (RS 1938 s. 22, 43).

Edusmiehenä valtiopäivillä 1882–1909, kirkolliskok:ssa 1886. Jokivouti, ym. luottamustehtäviä.

Suhtautui myönteisesti lestadiolaisuuteen, korosti sen yhteiskunnallista merkitystä ja puolusti sen käsityksiä (OL 33, 46/1881; KK 1886 s. 87–90; SS 1894 s. 57 s.; Vrt. *H. Leinonen* Keskustelua ripistä Suomen kirkossa, 1962, s. 133).

Läht. Kemi, Rovaniemi KA; *Kansanvalistusseuran kalenteri* 39, 1919, s. 156 s.; *V. Hytönen* Talonpoikaissäädyn historia II, 1926, s. 81 s.

Jokela. Hurskaudestaan tunnettu suku Kittilän Könkään 599 kylästä. Lestadiolaisuuden ensimmäiset lähetit ihmettelivät vanhan leskiemännän Margareetan (* 12. 5. 1762, † 4. 2. 1853) kristillisyydenkokemuksia (*Havas* s. 53). Tämän poika:

Mikko Mikonp. Tal., herastuomari. * 10. 5. 1795. † 30. 8. 1883 (KK 1883 s. 177). ∞ Matleena Juhanint., * 4. 2. 1799, † 15. 3. 1888.

Lapsia:

Mikko, * 23. 10. 1820, jäi isännäksi Jokelan taloon; tämän poika Mikko, * 1. 5. 1849, ∞ Kittilä 17. 12. 1875 kätilö Hedvig Charlotta (Lotta) Lars Levint. Læstadius, * 29. 6. 1842, † 18. 9. 1900, muuttivat Kittilä > Amerikka (Franklin, Minn.), kesällä 1881 (*Ilmonen II* s. 138).

Maria, * 23. 3. 1829, † 7. 9. 1902 (SS 1902 s. 203 s.; *Kolk.* 1902 s. 159 s.).

Matleena (Mallu), * 13. 8. 1830, † 29. 4. 1893 (SS 1893 s. 137 s.).

Pekka, * 23. 10. 1833, → saarn.-matr. Hanhivaara.

Kaisa, * 1. 1. 1837, † 20. 12. 1932 (*Hä* 1933 s. 13, 56), ∞ 21. 7. 1861 tal. Erkki Nilivaara, * 16. 5. 1828, † 14. 4. 1892 (SS 1893 s. 44).

Fredrik, * 12. 1. 1840, → saarn.-matr. Paksuniemi.

Läht. Kittilä KA.

- 600 *Jolma, Heikki.* Tal. * 14. 1. 1835 Turtola (Pello). † 19. 7. 1927. ∞ 21. 4. 1862 Maria Johanna Iisakint. Mäkitalo, * 29. 6. 1835 Pajala, † 24. 12. 1870. ∞ 2) 26. 12. 1876 Maria Pekant. Alatulkkila, * 15. 2. 1856 Ylitornio, † 4. 10. 1944 (SL 1945 s. 17).

Pellon pitkäaikainen kylänvanhin ja rukoustenpitäjä. Kunnan ja srk:n luottamustehtäviä.

Kirj. SL 1923 s. 2—4, 23—25 (Kristillisyydestä Lapissa ja Peräpohjolassa I, II; nimimerkki »Sanankuulija»).

Fogmanin kok. (1877 F:lle); Paksuniemen kok. (1899 P:lle); Rantalan ja O. H. Jussilan kok.; A. Matin kok. (kirjeiden ja kirjoitelmien konsepteja).

Läht. Turtola KA; SL 1927 s. 102 s.; Kert. A. Matti.

- 601 *Junes* (Kekonen l. Paavo), *Olli* Hannunp. Tal., maa-kauppias. * 27. 9. 1820 Kemi. > Simo 1841. † 9. 3. 1889. ∞ 20. 3. 1859 Saara Maria Heikint., * 28. 7. 1837 Simo, † 6. 5. 1921.

Poika: Jaako, * 14. 2. 1863 (kirj. SS 10/1889 s. 145—149).

Lest. 1860-luvulta alkaen (kirje 25. 4. 1870 ks. *Evangelisk tidning* 8/1875). »Wanha kristittyin kestikiewari Paawon talo on

tunnettu läpi Herran seurakuntia rakkaasta pyhään palveluksestaan» (KK 1886 s. 131 A. Laitinen; Heikeliana).

Kirj. KK 1886 s. 172 s.

Läht. Kemi, Simo KA; SS 1889 lisälehti s. 90–93 A. Miettunen.

Kahra, Kaarle Henrik. Isä: lukkari Elias K. Kansa- 602
koulunopettaja. * 1848 Alavus. Päästötod. Jyväskylän seminaarista 1870. Opettajana Laihia 1870–1885, Simo 1885–1887, Kemi 1887–1916. Hoiti myös lukkarin virkaa Simossa ja Kemissä. † 25. 2. 1930 Kuopio. ∞ Elisabeth Oxelsten, * 13. 12. 1850 Oulu, † 18. 12. 1927 Kemi.

Lest. 1880-luvun alusta lähtien. Joutui sen johdosta ristiriitaan koulunsa johtokunnan kanssa sekä erotettiin virastaan (KK 1884 s. 90–94; *Alpo K. Rapila* Laihian kansakoulunopettajan outo uskonsota. — Kunnallislehti Kyrönmaa 11, 12, 14, 16, 17, 21/1964). 1900-luvulla luultavasti lähinnä uusherännyt.

Kirj. KK 1887 s. 39–42, 55–58; SS 1891 s. 77–79; J. Jussilan kok. (1893, 1896 J:lle).

Läht. Laihia, Kemi, Kuopio KA; *S. Seppälä* Kansanopetus Laihialla, 1921, s. 112 s., 154, 169.

Kantonen, Salomo Juhonp. Suutari ym. * 2. 6. 1861 603
Saarijärvi. > Jyväskylä 9. 10. 1881 > Oulu 16. 8. 1884 > Ii 21. 9. 1886 > Raahe 21. 5. 1890 > Oulu 31. 3. 1896 > Saarijärvi 23. 12. 1898 > Jyväskylä > Oulu 18. 9. 1901. † 30. 4. 1919. ∞ Raahe 10. 8. 1884.

Kirj. Kaksi hengellistä laulua, joita Sionin matkalla lauleli — — —. Oulu 1888. 8 s.

KK 1885 s. 66–69, 1886 s. 72–75, 1887 s. 78–80; OL 28/1885 S. K–n.

Julk.: *B. Boxström & E. Sjöblom* Kirkon perustukset... Tampere 1912. 62 s. Julkaisijan alkulause s. 3–11.

Läht. Saarijärvi, Jyväskylä, Oulu, Ii KA; Kert. toim. Arvo Kantonen, Jyväskylä.

Kerkelä (Nikunlassi), *Heikki Hermann* Aaponp. 604
Tal. * 16. 6. 1840 Kemijärvi. † 1. 1. 1917. ∞ 23. 10. 1864 Priita Maria, * 17. 8. 1846, † 3. 2. 1936 (*HÄ* 1936 s. 56).

Lest. syksystä 1869 lähtien. Toimielias seurojen järjestäjä, »erittäinkin alussa palava ja väsymätön puhuttelevaan kaikkia ihmisiä rakkauden lämmöllä». Kirkkoneuvoston jäsen, ym. kirkoll. luottamustehtäviä.

Kirj. Hanhi-Pietin kok. (1879 H:lle); Paksuniemen kok. (1899 P:lle).

Läht. Kemijärvi KA; *Kolk.* 1917 s. 304 s.; *Aap. Kellokumpu* Pimeydestä valkeuteen. Hermannin Kerkelän elämäkerta. Oulu 1920. 12 s.

- 605 *Kesti* (Gesti), *Kaarle Jaakko*. Postiljooni, suutari-mestari. * 24. 5. 1845. Kempele > Oulu 3. 11. 1864. ∞ 1870. † 24. 3. 1886 (Helsingin sairaalassa).

Muisteltu myös saarnaajaksi.

Kirj. Laulu »Kolkatan sotawuorelle» julkaisussa *Kaksi uutta hengellistä laulua*, Oulu 1884; *Val. krist. k. II* s. 28 s.

Läht. Oulu KA; *Sotahuuto* 42/1922; *SL* 1922 s. 187 A. Rautio.

- 606 *Kieri, Johannes*. Isä: saarn. Salomo Kieri l. Marjeta. * 24. 8. 1852 Ylitornio. > Karunki 1862 > Alatornio (Ylivojakala) 19. 11. 1877 > Amerikka (Calumet) 1880. ∞ 27. 2. 1876 Emilia Loviisa Pekant. Pellonpoika, * 30. 6. 1848.

Tämä on luultavasti = J. Kieri, joka toimitti »Aikakautemme vanhinten kirjoituksia», Calumet 1898, ja toimi 1900-luvulla myös esikoislest. saarn:na. Sm. Suomi, Ruotsi, Norja 1906–1907.

Kirj. Koskamon kok. (11 kirj. 1900–1908); Wettaisen ja Vettasjärven kok. (kymmeniä kirj. ja fragm. 1900-luvulta, viimeinen 1927); Haapaniemen kok. (1900 Erkki Antille); *Vanhinten kirja II* s. 208 (1920).

Läht. Karunki, Alatornio KA.

- 607 *Koller, Henrik*. Kelloseppä ym. * 23. 6. 1859 Skjervøy (Naavuono). > Amerikka 1870-luvulla (Calumet). † 13. 1. 1935.

Kollerin suvun ilmoitetaan juontuvan Kolarista (*Ilmonen II* s. 111, 206). Vht: Johannes Johanneksenp. ja Marith Mathisint. ovat asuneet Skjervøyssä (Quænangsbotn ja Norsbotn) ainakin 1847–1859, jolloin lapsia on syntynyt ja kastettu S:ssä. Ko. lapsia

ei löydy S:n konfirmoitujen luettelosta; on mahdollista, että he ovat muuttaneet Vesisaareen ennen Amerikkaan siirtymistä. Iisakin lisäksi myös *Matti Koller*, * 12. 2. 1849, † 1913 New York Mills, on mainittu saarnaajaksi (*Ilmonen II* s. 206).

Henrik K. ei 1800-luvulla ainakaan paljon esiintynyt saarnaajana. Tuli tunnetuksi Takkisen innokkaana kannattajana, myöhemmin Læstadiuksen käsikirjoitusten tallettajana. Esikoislest.

Kirj. Toim.: *Siionin sanomat* 1891–1896; *Kristillinen lasten kuukauslehti* 1/1892.

KK 1883 s. 172–175, 184–194 (nimimerkki »H. K . . . r«).

ASL 30–37/1885 »Matkamuistelmia lännestä«. Luultavasti K:n kirj. myös »Wähäinen kertomus Norjan suomalaisista», ASL 11, 12/1880, ja »Sananen waltioasioista», ASL 42, 43/1884.

Koskamon kok. (6 kirj. 1888–1892 K:lle).

SKHS:n arkisto B 89 (kopio kirjeestä A. Laitiselle 1886).

Läht. Skjervøy KA; Kollerin kok., SKHS:n arkisto; *HÄ* 1938 s. 54 s., 71 s., 109–111 A. W. Tuukkanen; *Saarnivaara* s. 310.

Korvenheimo (alk. Fagerlund), *Vilhelm Ferdi-* 608
nand. Lääninrovasti. * 28. 9. 1864 Lappeenranta. Vih. papiksi 1895 Porvoossa. Kappalaisena Pietari P. Marian srk. 1900–1914, Antrea, kirkkoherrana Sievi 1921–1934. † 18. 1. 1934. ∞ 11. 6. 1893 Alina Lovisa Södergrén, * 19. 12. 1864 Joensuu, † 8. 1. 1910. ∞ 2) 19. 8. 1910 Jenny Adolfiina Timonen, * 8. 4. 1883 Iisalmi, † 11. 9. 1958 Helsinki (Käpylä KA).

Isä: kanavakirjuri Magnus Vilhelm F., * 5. 5. 1837, † 27. 7. 1910 Muolaa, lest. ainakin 1880-luvun alkupuolelta lähtien.

Elvytti lest. toimintaa ollessaan saarna-apulaisena Koivistolla 1890–1891 sekä ylimääräisenä pappina Antreassa ja Sortavalassa 1895–1900 (*V. Luukka* laud.kirj. s. 128–130, 174 s., 213; *J. Pakkanen* Sortavalan renqvistiläisyys, 1960, s. 40). Sm:ja Loviisa (SS 1891 s. 153), Joensuu (Ida Harlin 6. 1. 1891, 9. 8. 1895, Heikeliana) ym. 1900-luvulla lähinnä vanhoill. (*Havas* s. 180; Kert. E. A. Auno), vuosikokoussaarn. 1921.

Läht. O. I. Collianderin kok. n:o 1798, VA; *HÄ* 1934 s. 23 Y. A. N[ummi].

- 609 *Krank, Frans Petter*. Isä: merikapteeni Simon Petter K. Rovasti. * 10. 9. 1844 Oulu. Vih. papiksi 1867 Kuopiossa. Kappalaisena Kuopio 1878–1882, kirkkoherrana Kivijärvi 1882–1910. † 28. 8. 1910. ∞ Ruovesi 23. 8. 1869 Maria Elisabet Durchman, * 29. 12. 1843 Inari, † 18. 5. 1924 (SL 1924 s. 151).

Beckiläis-pietististä perinnettä. Lest. kevättalvella 1888. Hel-singin kok. (SS 1889 s. 153). Sm:ja Toholampi, Ii, Viitasaari (SS 1891 s. 170, 1892 s. 38, 1894 s. 203 s.) ym.

Kirj. SS 1888 s. 76 s., 84–86, 1890 s. 77 s., 1892 s. 129–133, 142–144, 1895 s. 39–45, 49–54, 1901 s. 104–106, 1903 s. 239 s.; *Haaparannan lehti* 41/1898; RS 1936 s. 118–124 (=KK Calumet 1936 s. 99–101, 119–120, ym.).

Läht. O. I. Collianderin kok. n:o 1818, VA; AS 1910 s. 195–198 K. Lounasheimo; *Kolk.* 1910 s. 145–153 sama; *Kotimaan joulu-lehti* 1912 s. 11–13 sama; *P. Viljanen* past.kirj. s. 6–10; *Kristityn joulu* 1938 s. 10 s., 15 P. Viljanen (kaunokirj.); *Pääsiäissäana* 1958 s. 22–24 P. Lappalainen.

- 610 *Krigsholm* (Kriksholma), *Juho* Liisanp. * 29. 1. 1855 Alatornio. > Kemi 1860. † 3. 5. 1893. Naimaton. Kaatumatautinen.

Lest. 1870-luvun alkupuolelta lähtien. Mainittu saarn:ksi, sm. Haukiputaan Kellon kylä 1880 (PS 65/1880).

Kirj. Maria Liisa Tapion elämäkerta. Kokoillut — — —. Oulu 1876. 8 s.

Kolme sangen ihanaa lähetykskirjettä kristityille Suomen Sio-nissa. Oulu 1881. 15 s.

Val. krist. k. I s. 88–93; SS 1894 s. 123 s.

Fogmanin kok. (1877).

Läht. Alatornio, Kemi KA; [*Eero Keränen?*] Juho Kriksholman elämäkerta, eli sydäntä liikuttawa kertomus hänen elämästänsä, suruttomille ja heränneille sekä uudesta syntyneille. Oulu 1879. 16 s.

- 611 *Kynsijärvi* (Kinzin), *Olli* Ollinp. Talollisenp., maan-vilj. (Amer.). * 18. 10. 1846 Pudasjärvi (Kurjen kylä). > Ame-rikka 1876 (Kuparisaari > Astoria, Ore., 1880 > Quincy, Ore.). Naimaton. † v:n 1922 jälkeen.

Serkkuja: saarn. Juho Kellinsalmi ja Matti Sarala.

Astorian ap.lut. srk:n kirjuri ainakin 1886–1890 (*ASL* 3/1886 ym.).

Kirj. KK 1885 s. 50–52 (= *AWK* s. 129–131), 1887 s. 184 s.; *SS* 1890 s. 170 s.; *ASL* 1881 >, lukuisia Astorian kirjeitä.

Läht. Pudasjärvi, Taivalkoski KA; *Ilmonen II* s. 282.

Læstadius, Angelika. Isä: khra Petrus L. Opetta- 612
jatar. * 19. 4. 1839 Vibyggerå. > Härnösand > Pajala > Haapa-
ranta 1865. † 25. 4. 1914. Lannavaaran lähetyksoulun emännöitsi-
jänä 1889–1890. ∞ 19. 6. 1859 Carl Johan Lars Levinp. *Læ-*
stadius, * 18. 10. 1829, † 3. 6. 1890.

Haaparannan lestadiolaisuuden ja muun vapaan kristillisen toiminnan keskeinen henkilö.

Kirj. Val. krist. k. II s. 27; *AS* 1908 s. 7 s.

Kirjeitä: Heikeliana, P. O. Grapen, E. A. Henrikssonin, Rantanalan ym. kok.

Läht. Nedertorneå-Haparanda KA; *SL* 1914 s. 134–142; *R. Odencrantz* Haparanda stad 100 år, Uppsala 1945, s. 296–299.

Lahti, Petteri Olli Niilo Petterinp. Talollisenp. 613
* 28. 6. 1859 Kittilä (Köngäs). > Amerikka (Calumet) keväällä
1888. † 24. 10. 1936 Lake Linden, Mich. ∞ Kittilä 19. 5. 1888
Hilda Maria Ollint. Tervaniemi, * 9. 5. 1866 Sodankylä.

Kirj. SS 1888 lisälehti 12 s. 45 s., 1891 s. 203–205; *AS* 1906 s. 156, 1909 s. 103–105; *Kolk.* 1912 s. 225–227, 1913 s. 42, 1916 s. 427 s.

Hanhi-Pietin kok. (2 kirjefragm. n. 1890); Paksuniemen kok. (3 kirj. 1898, 1920 P:lle); Saarenpään kok. (1911 S:lle).

Läht. Kittilä KA; *HÄ* 1937 s. 60.

Laitinen, Aatu. Isä: tal. Aatami L. * 13. 9. 1853 Suo- 614
nenjoki. Vih. papiksi 1877 Kuopiossa. Ylimääräisenä pappina Kiihtelys-
vaara 1877–1879, kappalaisena Eno 1879–1881, Enontekiö
1881–1897, Rovaniemi 1897–1911, kirkkoherrana Rovaniemi 1911
–1923. † 31. 12. 1923. ∞ 27. 8. 1877 Alma Maria Relander, * 19.
4. 1858 Kiihtelysvaara, † 30. 11. 1939 Rovaniemi.

Herännäiskoti. Lest. v:sta 1881 lähtien. Sm:ja Alta ja Hammerfest kevättalvella 1882 (*KK* 1883 s. 9 s.; *PS* 55, 56/1882), Kautokeino huhtik. 1883 (*S. Tromholt* Under nordlysets straal, København 1885, s. 427–429), Kuopio ym. 1884, 1886, Liminka ym. 1885 (*S. Thauvón* 15. ja 28. 3. 1884, 28. 4. 1885, *J. Fr. Thauvón* 15. 7. 1886, Heikeliana; *KK* 1884 s. 49–52, 134, 1886 s. 129–132), Tornio, Ruotsin Kainuu, Oulu ym. (*SS* 1890 s. 217–221), Etelä-Suomi ym. (*SS* 1892 s. 35–38, 1901 s. 237–239; *AS* 1904 s. 55 s.), Lannavaara ja Ruotsin Lappi (*SS* 1895 s. 71, 1900 s. 84–86, ym.) ym.

Laitisen toiminta Kautokeinossa, *KK*:n kirjoitukset ja ristiriita nimismies K. Bäcklundin kanssa johtivat kanteisiin ja tuomioihin Muonion kihlakunnanoikeudessa ja Kuopion raastuvanoikeudessa; Kuopion tklin 31. 12. 1887 tekemä päätös vuoden virkaerosta sai Vaasan hovioikeuden vahvistuksen 10. 7. 1888 ja tuli L:n valituksen jälkeen voimaan Senaatin päätöksellä 26. 10. 1889 (virka-ero 10. 2. 1890–10. 2. 1891).

Varsinkin v:n 1911 sovintokok:n jälkeen Laitinen loittoni vanhoillisuudesta, läheni uuttaheräystä.

Kirj. Kannel. Wirwotusta Herraa rakastawille. I. Oulu 1881. 64 s.

Pieni rukouskirja. Oulu 1883. 94 s.; Sama julk.: Oulu 1888.

Saarna wääristä ja oikeoista rohweetoista. Oulu 1883. 16 s.

Saarna taiwaanwaltakunnan awaimista. Oulu 1884. 32 s.; Sama julk.: Hancock, Mich., [Kust. D. Eevonen] i. v. 48 s.

Saarna uudestisyntymisestä. Oulu 1884. 26 s.; Sama julk.: Oulu 1893.

Em. saarnojen ruotsinnos: Ande och lif. Tre predikningar. Öfvers. af Alma Laitinen. Uleåborg 1885. 68 s.; 2. uppl.: Luleå 1898; norjannos: Aand og liv. Tre prædikener. Overs. af Wilhelm Johansen. Tøvik 1887. 80 s.

Swaromål, offentligent inför Kuopio domkapitel den 13 mars 1884 af . . . Adolf[!] Laitinen. Öfwersättning. Nikolaistad (Jakob Hannilas förlag) 1884. 8 s. (= *KK* 1884 s. 49–52).

Walituita kristittyin kirjeitä. Esipuheella warustaen koonnut — — —. Oulu. I. 1884. 104 s. II. 1886. 63 s.

Wanhurskaus uskosta. Oulu 1885. 15 s.

Katekismosaarnoja. Oulu 1885. 125 s.

Wuosikerta ewankeliumisaarnoja. Oulu 1885. 295 s.; Uusi p.: Ylivieska 1951. 293 s.

Aapinen. Oulu 1885. 16 s.

Pieni laulukirja Jumalan lapsille. Oulu 1886. 31 s.

Vainottu kristillisyyys. Oulu 1887. 12 s.

Ahtisaarnoja. Oulu 1888. 168 s.

Ewankeliumisaarnoja. Kolmen vuosikerran tekstien lyhyt selitys. Oulu 1891. 448, IV s.

Kaksi saarnaa. Ensimmäisenä ja toisena joulupäivänä 1893. Oulu 1894. 24 s.

Neljä saarnaa. Pitkänäperjantaina, 1:nä ja 2:na pääsiäispäivänä ja Marianpäivänä. Oulu 1895. 44 s.

Hartauskirja. Rukouksia ja 112 walittua wirttä Wanhasta wirsikirjasta. Esipuheella. Koonnut — — —. Oulu 1895. 162 s.

Lasten rukouskirja. Oulu 1895. 39 s.

Ilmestyskirjan tarkoituksesta. Pori 1897. 63 s.

Muistosanoja (Kansinimeke: Muistoja) Lapin kristillisyydestä. Kirj. A. L[aitinen]. (Kust. ja lisäyksiin varustanut Alex. Hellman). Oulu 1918. 103 s.; A. Hellmanin korjaama ja täydentämä 2. p.: Oulu 1926. 160 s. (A. Laitisesta s. 145—152); O. Virkkalan tarkistama uusi p.: Oulu 1966. 117 s. (A. Laitisesta s. 103—110 Leevi Merikallio, 111—117 Vilho H. Kivioja).

Eläinten tuomioistuim. Calumet, Mich. (Kust. Oscar Lahti). I. v. 9 s. (=KK 1885 s. 19—22).

Virsi-julkaisuista ks. P. Raittila Lestadiolaisuuden varhaisimmat virsi-julkaisut, SKHS:n toim. 52, 1952.

Toimitti seuraavia lehtiä: *Kristillinen kuukauslehti* 1883—1887; *Sanomia Siionista* 1888—1903; *Armonsanoma* 1904—1911; Erittäin runsaasti kirj:ia, omaelämäkerrallista mm. SS 1903 s. 267—272.

KK 1882 s. 63, 92 s., 121—124, 113—117, 133—138; *Kristeligt må-nadsblad* 1885 s. 76; *Kolk*. 1904 >, *HÄ* kirj:ia ja lainauksia.

SKHS:n arkisto D 49 (4 kirj. 1885—1888); Koskamon kok. (8 kirj. tai kop. 1884—1895); Hanhi-Pietin kok. (3 kirj. 1889, 1899 H:lle); Saarenpään kok. (1887, 1901); Mikkolan kok. (1902, 1904 M:lle); E. A. Henrikssonin kok. (8 kirj. 1899—1911 H:lle); Mäkitalon kok., Kankoinen (1899 H. M:lle); A. Haltun ja Rantalan kok.; Haapaniemen kok. (1891, 1898 Erkki Antille).

Läht. Suonenjoki, Rovaniemi KA; O. I. Collianderin kok. n:o 1914, VÄ; *HÄ* 1924 s. 1—5 E. A. Auno ym., 28—30; *SL* 1924 s. 8; *Havas* s. 62—71; J. A. Maunu Eräs paimenmuisto Perä-Pohjolasta. — Kirkko ja kansa 1931 s. 197—205; *Kansallinen elämäkerrasto III*,

1930, s. 353 s. J. A. M[aun]u; *Paavo Viljanen* Aatu Laitinen. — Mikael Agricolasta E. W. Pakkalaan, 1947, s. 552–562; *H. Jussila* Kutsujan armo s. 86–88; *Väinö Havas* Hetan papin kääntymys. — Kristityn kevät II, 1930, s. 3 s. (=Kristityn jouluku 1943 s. 11 s.; kaunokirj.); *VÄ:n jouluku* 1964 s. 16 s. P. Hanhivaara; *Vartija* 1924 s. 54–57 M. Torvinen; *Anna-Maija Raittilä* Aatu Laitisen suhde kansankirkkoon. — Teologia ja kirkko 1/1954 s. 13–24.

Laud.kirj. *Esko Arola*. Past.kirj.: *Yrjö Kurkela*; *Pekka Lappalainen*; *Leevi Merikallio*; *Erkki Vaaramo*.

- 615 *Lakso* (Laakso), *Matti* Heikinp. Tal. * 2. 3. 1815 Kittilä (Sirkka). † 11. 6. 1881. ∞ Anna Kaisa Juhont., * 3. 4. 1826, † 9. 11. 1865.

Kittilän ensimmäisiä lestadiolaisia. Heräsi sisarensa Maria Stii-
nan hukkumisen johdosta (30. 7. 1848). »Hän kulki itse Muonion
puolessa ja Kängäsessä tutustuakseen vanhempain kristittyin eli
heränneitten kanssa, hän awasi huoneensa kristillisyyden saarna-
jille ja pani kaiken tawaransa alttiiksi Jumalan waltakunnan le-
wittämiseksi.» Ahkera puhuttelija. Nimismies syytti L:a siitä, että
tämä oli heinäkuussa 1871 antanut H. P. Ehtoollista 2 naishenki-
lölle (Kuopin tklin ptk. 2. 7. 1874 § 8, ym.).

Läht. Kittilä KA; KK 1881 s. 108–112 K. A. Heikel.

- 616 *Lampela, Kaarle Aukusti* Anna Marianp. Leipu-
rimestari, vankilanvahtimestari (1883 >). * 8. 5. 1850 Tervola
> Kemi msk. 1855 > Oulu 1867–1869 > Kittilä 5. 2. 1883. (Otti
Oulusta mainetodistuksen > Raahe 25. 9. 1869, > Iisalmi 8. 10.
1879. Hyväksyttiin I:n kauppalan leipuriporvariksi 1879). † 5. 8.
1916. ∞ 24. 9. 1871 Liisa Marttila, * 6. 11. 1845 Oulu, † 20. 11.
1930 (SL 1930 s. 278).

Toi lestadiolaisuuden Iisalmelle 1878 (KK 1885 s. 116).

Kirj. AS 1905 s. 91–95.

Läht. Kemi, Oulu, Iisalmi, Kittilä KA.

- 617 *Lauri* (alk. Tuoppala), *Heikki*. Tal. * 4. 4. 1828 Tur-
tola (kk.). † 23. 2. 1920. ∞ 15. 4. 1851 Anna Kreeta Rahtu, * 31.
7. 1831, † 11. 2. 1910.

Kunnallislautakunnan ensimmäinen pjocht., kuntakok:n pjocht., kirkkoväärti 44 v., pitäjän kansakoulu-, osuusmeijeri- yms. hankkeiden huomattavin edistäjä. Varamiehenä osallistui kirkolliskok:een 1876.

Lest. n. v:sta 1850 lähtien, pitkäaikainen rukoustenpitäjä ja seurojen järjestäjä.

Kirj. KK 1884 s. 193—195; AS 1911 s. 175 s.

Läht. Turtola KA; K. A. Laurin kok. («Kuntalaisen» Muistelmia H. L:n elämänvaiheista, ym.); *Kansanvalistusseuran kalenteri* 41, 1921, s. 171—174 N[jiilo] L[iak]ka.

Lauri, Kaarle Albert. Edellisen poika. Rovasti. 618
* 10. 3. 1865 Turtola. Vih. papiksi 12. 6. 1890 Porvoossa. Ylimääräisenä pappina Mäntyharju, Kangasniemi, Rantasalmi 1892—1897, Savitaipale, Sortavala, pitäjänapulaisena Rääkkylä 1901—1910, kirkkoherrana Padasjoki 1910—1942. † 20. 8. 1942. ∞ 27. 2. 1898 Emma Montell, * 31. 12. 1868 Ruotsin Ylitornio.

Tunnettu yhteiskunnallisista harrastuksistaan. Ei sanottavasti osallistunut lest. toimintaan.

Kirj. Piiriteitä lastenkasvatuksesta Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa. Joensuu 1907. VII, 135 s.

Rakennusmestari Karl Wilkmanin elämäkerta. Hämeenlinna 1916. 63 s.

Läht. O. I. Collianderin kok. n:o 1948, VA; K. A. Laurin kok., lehtori Märta Miettisen hallussa, Kauhava.

Lindström, Kaarle Fredrik. Mäkitupal., katekeeta. 619
ta. * 12. 5. 1855 Puolanka. > Ylikiiminki 1877 > Kittilä (kk.) 1879 > Haukipudas 1921 > Tyrvää 1923, Kestilä > Paavola 1925. † 10. 2. 1926. ∞ 8. 11. 1891 leski Inkeri Säikkä (Pokka), * 6. 1. 1842, † 23. 4. 1919 (*HÄ* 1919 s. 122 s. K. F. Lindström).

Kävi Muhoksen maanviljelyskoulun. Lest. 1870-luvun lopusta lähtien. Leskeksi jäätyään omistautui lähetystyöhön heimolaisten sa romaanien parissa.

Kirj. *Val. krist. k. II* s. 19; SS 1890 s. 243 s.; AS 1909 s. 158 s. Koskamon kok. (1881, 1886 K:lle).

Läht. Ylikiiminki, Kittilä, Haukipudas, Paavola KA; *HÄ* 1922 s. 51, 135, 1926 s. 184 s. J. Marjomaa.

620 *Mandellöf, Vilhelm Adrian.* Isä: kappalainen Efraim Adrian M. * 31. 1. 1848 Kankaanpää. Vih. papiksi 25. 2. 1873 Kuopiossa. Ylimääräisenä pappina Paltamo, Lappajärvi 24. 3. 1875 >, Kökar ja Sottunga 23. 3. 1876—1882, Luoto 1905—1906, Honkilahti 1906—1909, kirkkoherrana Säskylä 1882—15. 9. 1899, Asikkala 1909—1916. Amerikan suomalaisen Kansalliskirkkokunnan pappina ja esimiehenä 1899—1905 (*V. Rautanen* Amerikan suomalainen kirkko, 1911, s. 164 s. ym.). † 13. 1. 1916. ∞ 1875 Maria Harlin, * 25. 2. 1848 Paltamo.

3 kk:n virkaero eri virkavirheiden tähden 1885 ja 1887.

Lest. Paltamon ajastaan lähtien (*Laitinen* s. 81). Val. Luth. evankeliumiyhdistyksen asiamieheksi 1874, erotettiin lestadiolaisuuden vuoksi 1877 (LEY:n johtokunnan ptk. 18. 8. 1874 § 6 ja 8. 5. 1877 § 16). Iin pappeinkok. 1885. Sm:ja Etelä-Pohjanmaa, Leppävirta, Jämsä ym. 1888, Lappeenranta, Joensuu, Leppävirta ym. 1891 (SS 1888 s. 152—158, 1891 s. 215—220), Joensuu (Ida Harlin 7. 7., 9. 8. 1895, Heikeliana) ym. 1900-luvulla ei aktiivista yhteyttä lest. toimintaan.

Kirj. Muuan sana aikakautemme kristillisyydestä. Turku 1881. 27 s.

Runsaasti kirjeitä, raamatunselityksiä ja oppia koskevia kirjeitä: *KK* 1880—SS 1899 (nimimerkki »W. A. M.»); *Kolk.* 1901 s. 60 s., 1903 s. 69—72, 1909 s. 49—58; *AS* 1906 s. 52—57, 1911 s. 12 s.; *Nuorukainen* 1873 s. 83 s., 1874 s. 82—86 (»Prow. Hedbergin vuosijuhlasaarna Helsingissä 1. 7. 1874, jonka ystävä — — — muistotansa kertoi»); *Kristillisiä sanomia* 45, 46/1881 (»W. A. M.»); *Suomen Raittiuden (Seuran) lehti* 1883 s. 70, 1884 s. 78; *Vartija* 1891 s. 194—197, 228—234 (Ripistä ja synninpäästöstä), 1893 s. 522—532 (Lutherin vähän katekismen 5:stä pääkappaleesta sekä siihen kuuluvista asioista).

Toimitti Amerikassa aikakauslehteä *Todistusten joukko* 1901.

Heikeliana (n. 40 kirj.; lisäksi n. 100 Maria M:n kirj.); K. G. Leinbergin kok., Jyväskylän yliopiston kirjasto (1885 L:lle); Saarenpään kok. (1896 S:lle); 26. 12. 1875 T. Taloselle, OMA.

Läht. O. I. Collianderin kok. n:o 2261, VA; *Kirkollisia sanomia*

1899 s. 143 E. H[annula]; *Kolk.* 1916 s. 24–26 J. F. H[ellman], 89–92 J. Kunila; *Asikkalan seurakunta 1547–1947*, 1947, s. 48, 83 s.; P. Raittila Albert Heikelin ja J. Fr. Thauvónin perheiden kirjeenvaihtoa 1800-luvulla, SKHS:n vuosikirja 52–53, s. 191–194.

Mullo, Juho. * Kalajoen seutu. > Amerikka (Calumet) 621
n. 1880. † n. 1913 (E. Wesala 7. 3. 1913, Rantalan kok.).

Calumetissa Takkista vastustavan ryhmän johtomiehiä, mahdollisesti myös saarn. (SS Calumet 1891 s. 185; *AWK* s. 114; *Saarnivaara* s. 50–56). Kävi Suomessa ilmeisesti H. Bergin kanssa 1886–1887 (H. Berg 6. 11. 1887, Hanhi-Pietin kok.).

Kirj. Hanhi-Pietin kok. (1893 H:lle).

Mustaparta, Abram Ferdinand. Ylioppilas, tal. 622
* 25. 12. 1829 Ruotsin Alatornio (Nikkala). > Nederkalix (Björkfors) 1855 > R. Alatornio (Vuono) 1862. † 19. 2. 1865. ∞ 18. 3. 1860 Fredrika Johanna Lars Levint. Læstadius, * 27. 7. 1840 Kaarresuvanto, ∞ 2) 1869 Frithiof Haegström.

Björkforsin tehtaan kirjanpitäjänä ja opettajana toimi lestadiolaisuuden levittämiseksi (Læstadius Wieselgrenille 10. 6. 1860, *Kyrkohistorisk årsskrift* 46 s. 298, ym.). Anoi mutta ei saanut erioikeutta papinvirkojen hakemiseen Ruotsin suomenkiel. srk:issa (*Hvad har händt?*, Luleå, 30/1859).

Läht. Nedertorneå-Haparanda KA.

Mäkitalo (Alainentalo), *Heikki* Juhaninp. Talolli- 623
senp., tal. * 6. 7. 1828 Pajala (Kankoinen). † 25. 12. 1903. ∞ 2. 6. 1850 Eleonora Lars Levint. Læstadius, * 9. 7. 1827, † 22. 7. 1874 (SS 1898 s. 71–74 P. L. Stenborg). ∞ 2) Kreetta Johanna Juntti, † 9. 3. 1897.

Äidin veli: saarn. Mooses Kankoinen.

Toimi kylänsä rukoustenpitäjänä. Huolehti omaisten puolesta Læstadiuksen Uuden postillan (1897) toimittamisesta.

Läht. Pajala KA; Mäkitalon kok., Kankoinen; Kert. Albin ja Edvin Mäkitalo.

- 624 *Naatus, Antti Kustaa* (Anders) Ollinp. Talollisenp., kauppias, tal. * 10. 6. 1859 Kalajoki. > Alavieska 28. 3. 1892. Oli 1884–1892 kaupanhoitajana Reisjärvellä. ∞ 1883, ∞ 2) 1931. † 22. 7. 1939.

Reisjärven lest. seuratoiminnan alkuunpanija (*Pms* 20/1957). Rakennutti Alavieskassa pihaansa seuratuvan. Saarn. vanhoilla päivillään (Kert. V. H. Kivioja; *Pms* 50/1955 H. Saari). Alavieskan srk:n ja kunnan johtavia miehiä.

Kirj. SS lisälehti 10/1888 s. 25 s., 1895 s. 88 s., ym.

Läht. Kalajoki, Alavieska KA; *SL* 1939 s. 187; *Pms* 50/1955 T. Lehto.

- 625 *Nikka, Frans Heikki* Juhonp. Merimiehenp., työ-mies, kauppapalvelija, talonomistaja. * 11. 4. 1845 Oulu. † 5. 9. 1892. ∞ 28. 1. 1867 Kaisa Åsberg, * 29. 1. 1834, † 11. 8. 1879. ∞ 2) 11. 4. 1880 Eeva Elisabet Arvola, * 9. 2. 1856, † 28. 8. 1893.

Oulun lestadiolaisuuden johtomiehiä. J. Takkisen kumppanina tämän ensimmäisellä Amerikan matkalla 1877–1878 (*Saarnivaara* s. 35–38). Saarnaajana toimimisesta ei tietoa.

Kirj. Hanhi-Pietin kok. (12. 10. 1881 H:lle).

Läht. Oulu KA; Kert. Liisa Markus, o.s. Nikka.

- 626 *Niva, Iisakki Kustaa.* Suntio, mäkitupal. * 10. 5. 1846 Muonio (kk.). † 16. 3. 1923. ∞ 8. 11. 1871 Kaisa Sofia Kal-lent. Regina, * 28. 11. 1844, † 1918.

Mainittu Muonion saarnaajaksi (Enontekiö 1889 A. Laitinen, Hyvärisen kok.; *Havas* s. 76). Ei tiettävästi saarnannut tekstistä, mutta paljon ns. jälkiseuroissa (O. Vuorio, Muonio 14. 10. 1965; Kert. A. Matti).

Läht. Muonio KA.

- 627 *Ojanperä* (Dahl), *Jaakko* (alk. Salathiel) Sakarinp. Talollisenp., suurmaanvilj. ja kunnallismies (Amer.). * 6. 8. 1838 Kalajoki. > Ylivieska 1857 > Kalajoki 1860-luvulla > Norja 1867 > Amerikka 1870 (Cokato > Kuparisaari n. 1871 > Cokato 1883).

† 21. 8. 1919. ∞ Calumet Emelia Halonen, * 10. 3. 1842 Sodankylä, † 17. 11. 1918.

Calumetin ap.lut. srk:n lisävaltuutettu 1879 >, Cokaton ap.lut. srk:n kirkkoväärti 1889 >, ym. luottamustehtäviä (ASL 24/1879 ym.).

Kirj. Rantalan kok. (1904, 1905, 1908 R:lle).

Läht. Kalajoki, Ylivieska KA; *Siirtokansan kalenteri* 1920 s. 211 s.; *Ilmonen II* s. 165 s.

Onkka, Kaarle Kustaa Iisakinp. (Moonan Kalla). 628
Tal. * 5. 5. 1828 Muonio (Kangosjärvi). † 20. 10. 1882. ∞ 2)
1873 Priita Maria Mella, * 1834 Ylimuonio.

KN:n jäsen 1871–1882, kunnallislautakunnan jäsen 1873 >, lautamies. Rukoustenpitäjä.

Poika: *Juho Kustaa* (J. G.) *Onkka*, * 17. 4. 1857, > Amerikka 1881 (Calumet > Cokato > Astoria, Ore. 1911), † 13. 9. 1932. Saarn. ja papinviran toimittaja Amerikka. Runsaasti kirj:ia ASL 1882 >, SS 1902 >, AS ym. (*Siirtokansan kalenteri* 1933 s. 111 s.).

Kirj. KK 1885 s. 101 s.

Läht. Muonio KA; *Lohduttaja* 1882 s. 445 s. A. Hietanen (= SS 7/1891 s. 106–110); KK 1883 s. 34; *P. Välitälo* past.kirj. s. 77.

Pasma, Aleksanteri. Rokottaja, räätäli. * 9. 3. 629
1850 [?]. Oulunsalo > Ylitornio 27. 6. 1877 > Tornio 1881 > Rovaniemi 1892. † 12. 2. 1895. ∞ kättilö Priita Johanna (Hanna) Nuoliniemi, * 22. 10. 1846[?]. Haaparanta > Ylitornio 22. 11. 1875, † 27. 6. 1916 Rovaniemi (*Kolk.* 1917 s. 241 s. E. Koskinen).

Kirj. Fogmanin, Hanhi-Pietin (mm. kopio A. Pasman kirjeestä J. Raattamaalle 28. 4. 1888), Mikkolan kok.

Läht. Ylitornio, Tornio, Rovaniemi KA; SS 1895 s. 69 s. A. L[aitinen].

Pekkari (Vanhantalon l. Juhon isäntä), *Heikki* Aataminp. Talollisenp., tal. * 1816 Pajala (Täräntö). † 18. 3. 1892 Täräntö (kk.). ∞ Maria Erkint., * 1816, † 20. 4. 1859 (KK 1882 s. 38–41 = KK 1886 s. 166–169 Læstadiuksen ruumissaarna).

∞ 2) 5. 3. 1860 Eeva Fredrikint. Jatko, * 1830, † 6. 4. 1872 (*J. Raattamaa* Palwelus-piian Eewa Mikkelin[!] tyttären, kristillisestä elämästä ja autuaallisesta kuolemasta, Oulu 1876 = *KK* 1882 s. 60–62 sekä *SS* 1892 s. 229–231; 1892 poistettu mm. alkuperäisen sanat »sikoisten seurakuntaan»; *Miettinen* s. 95). ∞ 3) 6. 7. 1873 Kreeta Johanna Iisakint. Vinsa, * 6. 3. 1834 (Kainulasjärvi), † 22. 5. 1900 (Paulaharjun kok. 37660, 40822: Kulki nuorena *J. Raattamaan* mukana veisaajana).

Vanhatalo l. Juhon talo oli alkuheräyksestä lähtien Tärännön »kristittyjen kestikievari», mainitaan useissa Raattamaan kirjeissä.

Läht. Pajala, Tärändö KA; A. Lindroos, Tärändö 23. 8. 1966.

- 631 *Pietiläinen, Juho Evert* Topiaksenp. Torpparinp., kauppias, asioitsija. * 29. 8. 1862 Viitasaari. > Helsinki 1879 > Oulu 12. 5. 1890 > Utajärvi (Ahmas) 28. 2. 1900 > Oulujoki (Oulu) 7. 2. 1902. † 23. 11. 1908 Oulu. ∞ 22. 11. 1884 Maria Sofia Wass, * 30. 9. 1860 Oulu, > Kajaani 2. 11. 1909.

Kirj. Laulukokoelmista (1889, 1890, 1893) ks. bibl.

Muutama lohdutuksen sana niille sieluille, jotka owat wäsyneet elämän-tiellä. Oulu 1891. 31 s.

Totuuden suola eli Maailman walkeus. Oulu 1892. 88 s.

KK 1886 s. 188–191 (Kertoo lest:ksi tulostaan 1885 tai 1886); *SS* 1888–1893 useita kirj. ja lauluja. *SS* 1899 s. 78 s. (Tekee parannusta entisestä kristillisyydestään ja köykyäisistä lauluistaan = uusherännyt).

Hanhi-Pietin kok. (25. 4. 1898 H:lle).

Läht. Viitasaari, Helsinki, Oulu, Utajärvi KA.

- 632 *Posti* (Ojala), *Erkki* Juhonp. Tal. * 21. 6. 1818 Simo (Maksniemi). > Kemi 1842 > Simo 1853. † 18. 9. 1906. ∞ Anna Maria Jaakont. Peteri, * 24. 10. 1823 Kemi, † 1. 8. 1864. ∞ 2) 12. 11. 1866 Vilhelmiina Turska, * 3. 2. 1840 Simo, † 20. 9. 1881.

Simon ensimmäisiä lest:ia, n. 1861 >. Maksniemen seuratalon isäntä.

Kirj. *SS* lisälehti 7/1888 s. 13 s.; *AS* 1907 s. 26–29.

Omaelämäkerralliset muistiinpanot »kristityn vajelluksesta» ovat omaisten antamien tietojen mukaan hävinneet.

Läht. Simo KA; Kemin talvikär. 1861 § 65 (sakot herjauksesta = [lest.] parannukseen kehoitus 28. 1. 1861); *Kristityn joul* 1966 s. 15–17 P. Raittila.

Rankinen (Ranginen, Iso-R.), *Juho* Martinp. Talolli- 633
senp. * 30. 8. 1851 Paavola (Luohua). † 3. 8. 1884.

Kirj. Lience käynyt jonkin verran koulua ja toimi paikkakuntalaisten kirjoitusavustajana sekä Oulun lehtien kirjoittajana. Eritään runsaasti Paavolan kirjeitä, runoja ym.: *OWS* 1875–1878, *Pohjois-Suomi* 1878–1881 (nimim. »J. R.», »J. R-nen», »Nenignar»); *OL* 24, 40/1880 (nimim. »Ei-hihhuli»), 38, 39/1882 (J. R.: Lyhyt silmäys hengellisiin kynäkiistoihin).

Maallisista ja hengellisistä laulujulkaisuista ks. *A. Hultin* Luetelo Helsingin yliopiston kirjaston arkkikirjallisuudesta, *HYK:n julk.* XII: 1 ja 2, sekä *P. Raittila* Lestadiolaisuuden varhaisimmat virsijulkaisut, *SKHS:n toim.* 52.

Ihmeellinen näky, näytetty ilmestyksessä erälle tyttärelle Anna Liisa Ukonsaarelle toukokuussa w. 1876. Läsä-olleiden ylöspainoin ja kertomusten sekä hänen itsensä selitysten jälkeen kirj. — —. Oulu 1876. 14 s.; Uusia p.: Oulu 1877, 1893, Pori 1896, Tampere 1901, 1903.

Saarna ensimmäisenä sunnuntaina paastossa. Kirjoitti P. H. Sekä J. Rangisen kirje, jossa hän kertoo entisestä tilastaan ja kääntymisestään erälle kristiweljelleen. Oulu 1882. 16 s.; Ruotsinnos R:n kirjeestä: *Kristeligt månadsblad* 1885 s. 68–74.

Julkaissut mm.: *L. L. Læstadius* Kaksi ylösrakentawaista puhetta ... Oulu 1881. 15 s.; Kauhea ja merkillinen uni, joka näytettiin yhdeksän vuotiaalle tyttärelle Rautalammin pitäjässä *Hilda Karolina Utriaiselle*. Oulu 1881. 14 s. (*A. Voipio* Karoliina Utraiasen vaikutuksesta Oulun seuduilla, *SKHS:n vuosikirja* 11–14, 1937, s. 153 s.).

KK 1880 s. 69 s. (julkinen parannus lestadiolaisuuteen), 1881 s. 45–47 (= *SS* 1892 s. 46–48), 1884 s. 127 s. (kirje A. Hellmanille).

Läht. Paavola KA; *KK* 1885 s. 39 s.

Ryselin, John (Johannes). Majuri. * 22. 10. 1863 Oulu. 634
† 15. 8. 1846. Komennuksella 1890-luvun alussa Tallinna, myöhemmin Lappeenranta, Kemi, Lapua ym. ∞ 18. 1. 1891 Olga Hortling, * 12. 10. 1868 Oulu, † 31. 5. 1942.

Lest. 25. 10. 1888 >, äkillinen murros. Toi lestadiolaisuuden

siemenen Tallinnaan 1889–1892 (*H. K. Erviö* Jooni lästadiusluse (laestadiusluse) levinemisest Eestis, *Usuteaduline ajakiri* 1936 s. 92). Vanhoill. lähetystoimikunnan perustajia 1906. SRK:n vuosikokoussaarn. 1931. Toimi myös tulkkina.

Kirj. SS 1901 s. 247–249, 1902 s. 12–14; *Haaparannan lehti* ym. Hanhi-Pietin, Mikkolan, Paksuniemen ja Saarenpään kok. (yhteensä 9 kirj. 1898–1901); Rantalan kok. (6 kirj. 1914–1930). *Läht.* Oulu KA; RS 1946 s. 116 s. V. A. J[untunen]; ZM 9–10/1946 s. 93–95 V. A. J. och V. H. K[ivioja].

- 635 *Silander, Kalle* Johaninp. Talollisenp., tal. * 29. 12. 1832 Kaarlela (Silahkan talo). > Kalajoki 1851. 1850-luvulla työmatkoja Helsinki, Oulu, Varkaus ym. † 5. 5. 1906. ∞ Kaarlela 28. 1. 1858 Anna Brita Borg, * 4. 4. 1832, † 14. 1. 1869. ∞ 2) 18. 6. 1869 Liisa Kustaant. Naatus, * 8. 10. 1848 Kalajoki.

Toi lestadiolaisuuden Kaarlelaan 1869. Kalajoen lestadiolaisen johtomiehiä (ptptk. 1870). Mainittu »puhuvaisena miehenä», sm. Kokkola (AS 1905 s. 38).

Läht. Kalajoki KA; AS 1906 s. 104 s. L. Typpö; *Wentin* s. 23–25.

- 636 *Solkela, Juho*. Tal. * 25. 7. 1844 Vähäkyrö (Saarenpää). Käynyt Amerikassa (ASL 26/1880). ∞ † 13. 3. 1925.

KN:n jäsen ainakin 1886–1903, herastuomari, ym. luottamustehtäviä.

Lest. n. 1874 >. Seuralukkari.

Kirj. Koskamon kok. (1876 K:lle); Fogmanin kok. (Delaware 7. 1. 1882 J. Raattamalle); Rantalan kok. (1910 R:lle).

Läht. Vähäkyrö KA; SL 1924 s. 93, 1925 s. 78; Kert. H. Talonen, Vähäkyrö.

- 637 *Stenborg, Per Lorens*. Isä: kollega P. Stenborg. * 16. 4. 1830 Ruotsin Karunki, Vih. papiksi 1854. Ylimääräisenä pappina ja kirkkoherrana Jukkasjärvi 1855–1863, kirkkoherrana Pajala 1863–1897. † 15. 2. 1897. ∞ 15. 7. 1858 Elisabet Læstadius, * 8. 6. 1836, † 11. 2. 1896 (SS 1896 s. 76 s. A. L[aitinen]).

Stenborgin suhde lestadiolaisuuteen vaihteli. Raattamaan myönteinen kirjemaininta 1863, 1868 (SS 1903 s. 148; AS 1905 s. 28). Myöhemmin jännitystä (Pajala ptptk. 1882 ja siihen liittyvä

S:n kirje tkille 18. 10. 1882, Härnösandin tklin arkisto; Paulaharjun kok. 37521, 37635) ja lopuksi jälleen lähenemistä.

Kirj. Pajalan srk:n kirkkoherra, prowasti Lars Lewi Læstadius'en elämäkerta. Oulu 1874. 12 s.; 2. p.: Oulu 1875; Uusi p.: Tampere 1900. 16 s.; Sama ruots.: En röst från Zion. Lefnadsteckning efter aflidne prosten m.m. Lars Levi Læstadius . . . Luleå 1895. 15 s.; Ko. ruumissaarna sisältyy myös Læstadiuksen Kirkkopostilaan 1876 ja muihin postilloihin.

Läht. L. Bygdén Härnösands stifts herdaminne III s. 57 s.

Sutinen, Aapeli Vilhelmi Aapelinp. Suutarinp., 638 suutarimestari. * 29. 7. 1843 Leppävirta (Kypäräjärvi, joka 1859 siirrettiin > Heinävesi). > Kuopio 29. 9. 1859—2. 1. 1860. † 21. 8. 1894. ∞ 30. 6. 1866 Maria Serahvia Hallikainen, * 22. 4. 1836, † 23. 2. 1909.

Kuopion lest:ten keskeinen henkilö ja seuratalon isäntä, jonka mukaan puhuttiin »suutari Sutisen uskosta» (*H. Jussila* Kutsujan armo s. 44).

Kirj. KK 1884 s. 32—36, 135—137, 1887 s. 101—103; SS lisälehti 6/1889 s. 86 s., 1890 s. 102 s., 1891 s. 28 s., 1894 s. 152—158.

Läht. Leppävirta, Kuopio KA; SS 1894 s. 242 A. L[aitinen]; *Johansson* s. 193.

Thauvón, Emil. Isä: rovasti Johan Fredrik T. Ro- 639 vasti. * 18. 8. 1858 Tornio. Vih. papiksi 4. 2. 1884 Kuopiossa. Ylimääräisenä pappina Haapajärvi, Ii, Ylikiiminki 1885—1887, Sodankylä 1887—1888, kappalaisena Turtola 1888—1894, Kangasniemi 1894—1902, kirkkoherrana Pudasjärvi 1902—1917, Viitasaari 1917—1926. † 26. 8. 1926. ∞ 28. 8. 1883 Katarina Alma Alexandra Hedmanson, * 5. 5. 1859 Raahe, † 28. 12. 1892 (SS 1893 s. 44 A. L[aitinen]). ∞ 2) 4. 7. 1894 Maria Montell, * 25. 2. 1867 Ruotsin Ylitornio, † 1937.

Lest. n. v:sta 1878 lähtien. Iin pappeinkok. 1885. Vanhoill. vuosikokoussaarn. 1911.

Kirj. *Kristeligt månadsblad* 1886 s. 113—123; SS 1888 s. 9 s. Heikeliana (n. 190 kirj.).

Läht. O. I. Collianderin kok. n:o 3485, VA; SL 1926 s. 134—137 K. A. Laurin ruumiinsiunauspuhe.

640 *Thauvón, Johan Fredrik.* Proviisorinp., rovasti. * 8. 8. 1828 Paltamo. Filosofian kandidaatti 1851, promovoititiin maisteriksi 1853. Koulunop. v:sta 1852, Tornion ala-alkeiskoulun rehtorina 1855—1867. Vih. papiksi 1859 Kuopiossa. Kirkkoherrana Kuolajärvi 1867 (vak. 1869)—1870, Puolanka 1870—1876, Ii 1876—1918. † 18. 5. 1918. ∞ 13. 6. 1852 Emilia Lovisa Carlsson, * 25. 1. 1830 Kokemäki, † 29. 8. 1906.

Lapsia:

Sally Armida, * 29. 1. 1855, ∞ 26. 1. 1890 Johan Henrik Heikel.

Johanna (Jenny), * 19. 6. 1860, ∞ 30. 6. 1878 Viktor Alfred Wirkkula.

Alma, * 26. 9. 1863, ∞ 22. 6. 1885 pastori Victor Immanuel Jacobson.

Lest. Puolangalla, lähempi liittyminen Iissä 1870-luvun lopussa. Sm:ja (kansakouluntarkastajan tehtävän yhteydessä ja muuten) Oulu, Tornio, Tervola, Kuusamo, Ylivieska, Kuopio (J. Fr. Thauvón 20. 2., 6. 3., 15. 5. 1883, 21. 7. 1884, Heikeliana; KK 1883 s. 129, 1884 s. 34), Joensuu 1895, Turku, Ruskeala ym. 1897 (Ida Harlin 28. 8. 1895, J. Fr. Thauvón 24. 9. 1897, Heikeliana). Iin pappeinkok:n isäntä 1885. Vanhoill. vuosikokoussaarn. 1917.

Kirj. Matkamuistelmia Venäjän Lapista. — Kirjallinen kuukauslehti 1870 s. 214—223, 240—245, 259—265, 299—305; Ylipainos: Helsinki [1870]. 26 s.

Val. krist. k. II s. 27 s. (Iin pappeinkok.); *Kristeligt månadsblad* 1886 s. 90—92 (Bihang till K. A. Heikels uppsats om läroframställningen i den s.k. laestadianska rörelsen); *SS* 1888 s. 189 s., 1889 s. 213.

Heikeliana (n. 190 kirj.); P. O. Grapen kok. (1899 G:lle); K. G. Leinbergin ja G. W. Wilénin kok., Åbo akademien kirjasto; K. G. Leinbergin kok., Jyväskylän yliopiston kirjasto; Yrjö-Koskisen kok., VA (7 kirj. 1862—1887 Y:lle).

Läht. O. I. Collianderin kok. n:o 3486, VA; *SL* 1919 s. 292; *Kullervo Hulkko* Johan Fredrik Thauvón. Piirteitä elämästä ja henkilöllisyydestä. — Kaltio 8/1952 s. 150—152; *Sama* Johan Fredrik Thauvón 1828—1918. — Kointähti 1963 s. 3—8; *P. Raittila* Albert Heikelin ja J. Fr. Thauvónin perheiden kirjeenvaihtoa 1800-luvulla, SKHS:n vuosikirja 52—53, s. 176—191.

Tiberg, Iisakki Petterinp. Talollisenp., tullimies. * 641
2. 7. 1828 Karunki (Korpikylä, Palovaara > Karunki). > Norja:
Alta, Kaavuono luultavasti 1840-luvulla > Vesisaari. † 12. 4. 1896.
∞ 2 kertaa.

Veli: Juhani Petteri T., * 16. 4. 1820, † 17. 6. 1903 Alta, Kaa-
vuono, kauppias ja sanomalehtikirj., ei hyväksynyt lestadiolai-
suutta.

Vesisaaren ensimmäisiä lest:ia, 1860-luvun alusta lähtien. T:n
kirjoittama »aikakirja» Vesisaaren lestadiolaisuuden vaiheista lie-
nee tuhoutunut Ruijan hävityksessä (*A. Brune* Den levende kris-
tendom i Vadsø, Norvegia sacra 14, s. 42, 47 ym.; Paulaharjun kok.
37879 —).

Kirj. KK 1885 s. 183—185, 1886 s. 94—96, 1887 s. 25—28.

Koskamon kok. (4 kirj. 1880—1889 K:lle, 1887 J. Raattamaalle);
Haapaniemen kok. (1895 Erkki Antille).

Läht. Karunki, Vadsø KA; *Haaparannan lehti* 30/1897 J. P.
Harju.

Unga, Henrik Nilsinp. (Posti-Heikki). Tunturisaa- 642
melainen. * 3. 12. 1819 Kaaresuvanto (Lainiovuoma). † 19. 1.
1898 (eksyi ja paleltui tunturiin). ∞ 1. 3. 1846 Sara Johanint.
Nutti, * 17. 2. 1827, † 15. 12. 1863. ∞ 2) 22. 4. 1867 Ella Jonint.
Labba, * 6. 7. 1842, † 15. 5. 1868. ∞ 3) 25. 4. 1880 Anna Nilsint.
Marakatt, * 21. 11. 1852, > Muonionalusta 20. 12. 1910.

Veli: Guttorm U. (Posti-Guttorm), * 1805, † 22. 3. 1894, mai-
nittu alkuheräyksen saarn:ksi (*Miettinen* s. 60; *AS* 1904 s. 215;
Paulaharjun kok. 37454).

Posti-Heikki ei liene toiminut saarn:na, mutta oli kotipitäjäs-
sään tunnettu ankarana puhuttelijana.

Läht. Karesuando KA; *E. Melander* Ödemarksöden, Stockholm
1911, s. 138—145 (kaunokirj.); *J. A. Nyman* Posti-Heikki. En öde-
marksbild. — Från bygd och vildmark 1914 s. 75—84; *Sama* Posti-
Heikki. En livsbild från Finnmarken. — Kyrka och folk, årg. 2,
1925 s. 46—48; *Laitinen* s. 40 s.; *Hj. Westeson* Ödemarksprofetens
lärjungar, 1922, s. 123—133; *A. O. Schwede* Sie kamen aus dem
Torne-Tal s. 183—208 (kaunokirj.).

- 643 *Wallin, Johan Petter.* Isä: mylläri, tal. Kaarle Kustaa W., * 1814 Tervola. * 31. 12. 1839 Ruotsin Ylitornio. Vih. papiksi (erivap.) 1867. Kappalaisena Korpilompolo 1868—1894, kirkkoherrana Ruotsin Ylitornio 1894—1928. † 9. 6. 1928. ∞ 22. 11. 1868 Maria Henrika Olofint. Lindbäck. * 26. 9. 1841 Nederkalix, † 16. 4. 1910.

Poika: Johan William W., * 6. 5. 1871, † 21. 3. 1926, vih. papiksi 1897, kappalaisena Täräntö 1900—1911, kirkkoherrana R. Karunki 1911—1926; lest.

Lähentyi lestadiolaisuutta 1880-luvun lopulla (KK 1887 s. 68; *Johansson* s. 178), mutta ei ilmeisesti täysin liittynyt siihen.

Kirj. Suomensi eräitä oppikirjoja.

KK 1887 s. 75 s.; J. Kerfstedtin kok. (1883 K:lle); Ylisenpään kok. (4 kirj. 1914—1919 Y:lle), ym.

Läht. Karl Gustav, Övertorneå KA; *L. Bygdén* Härnösands stifts herdaminne IV s. 372.

- 644 *Veijola.* Iin Kauppalassa asuneen siltavoudin Erkki Juhonp. Veijolan, * 15. 11. 1825, lapset liittyivät lestadiolaisuuteen vuoden 1880 tienoilla, myöhemmin myös vanhemmat.

Lapsia:

Maria Matleena, * 13. 7. 1850, † 16. 3. 1937 (*HÄ* 1937 s. 58).

Kaarlo, Iin jahtivouti, * 26. 12. 1851, † 10. 5. 1895 Ii (Karjala); Lukuisia sanomalehtikirjia *OWS*, *OL*, *PS* 1877—1880.

Kyösti Fredrik, rehtori, * 14. 10. 1853, † 10. 1. 1940 Lahti (*HÄ* 1940 s. 27).

Hilda Katariina, * 19. 3. 1861, † 14. 9. 1949; ∞ 6. 7. 1882 lääninkanslisti, v:sta 1898 lääninsairaalan toimitsija August Albert Levón, * 16. 8. 1858 Raahe, † 3. 9. 1925 Oulu (*HÄ* 1925 s. 146; *VÄ* 1949 s. 189).

Iida Alina, opettajatar, * 2. 2. 1863, † 30. 1. 1901 Oulu (*Kolk.* 1901 s. 29 s.).

Läht. Ii, Oulu KA; Heikeliana; *Hilda Levón* Muistelmia elämäni varrelta. Helsinki 1949. (2), 34 s.; *M. Levón* Merenkävijöitä ja kauppaporvareita, 1964, s. 239—242 ym.

Veijola, Jaakko Aadolf. Isä: siltavouti Erkki V. 645
 * 7. 2. 1858 Ii. Vih. papiksi 11. 2. 1885 Kuopiossa. Ylimääräisenä pappina Pielisjärvi. † 15. 3. 1886.

Lest. v:sta 1881 alkaen. Iin pappeinkok. 1885. Sai Pielisjärvellä aikaan lest. herätystä (*Johansson* s. 195).

Kirj. Lohduttaja 1882 s. 374 (Jaakko W., Helsinki); *Kolk.* 1904–1905 (5 saarnaa).

SKHS:n arkisto D 49 (2 kirj. 1885 J. Fr. Thauvónille).

Läht. O. I. Colliander Suomen kirkon paimenmuisto I; *Kristelig månadsblad* 1886 s. 33 s. J. F. Hellman; *A. Dahl* Kort historik över Uleåborgs pedagogi..., 1926, s. 158 n:o 2528.

Wirkkula, Viktor Alfred. Talollisenp., rovasti. 646
 * 25. 4. 1854 Ii. Vih. papiksi 1878 Kuopiossa. Ylimääräisenä pappina Ii, Haukipudas 1878–1880, Rautio, Inari 1881–1887, kirkkoherrana Utsjoki 1887–1892, Pudasjärvi 1892–1901, Haukipudas 1901–1932. † 19. 2. 1932 ∞ 30. 6. 1878 Johanna (Jenny) Thauvón, * 19. 6. 1860, † 26. 2. 1896 (SS 1896 s. 96 A. L[aitinen]).

Poika: rovasti Alfred Wirkkula, * 15. 1. 1882, † 27. 5. 1955 Haukipudas.

Lest. v:sta 1878 alkaen. Sm:ja Vesisaari 27. 8.–4. 9. 1882 (PS 85/1882), Kittilä, Kuopio (KK 1883 s. 30, 1884 s. 34) ym. Sovintokok:n pjoht. 1911. Vanhoill. vuosikokoussaarn. 1916, 1924.

Kirj. KK 1880 s. 58–60; *Kolk.* 1902 s. 145–153, 1903 s. 102 s.; *SL* 1921 s. 97–101.

SKHS:n arkisto D 49 (8 kirj. 1896–1901); Heikeliana; J. Jussilan kok. (3 kirj. 1901, 1907 J:lle).

Läht. O. I. Collianderin kok. n:o 3881, VA; *SL* 1932 s. 60 s. O. H. J[ussil]a, 62 J. Jussila; *Pekka Raittila* Pappilan elämää tunturien yöpuolella. — Kristityn jouluku 1965 s. 8–11.

Välitalo. Hurskaudestaan tunnettu suku Kittilän kirkon- 647
 kylästä. Lest. 1850-luvulta lähtien.

Tal. Juho Erkinp., * 14. 7. 1781, † 28. 9. 1855, ∞ Elsa Juont. Kariniemi, * 20. 3. 1792.

Lapsia:

Erkki, * 1. 1. 1816, † 10. 12. 1887 (SS 1888 s. 20 s.), ∞ Kaisa

Karoliina, * 24. 1. 1823, † 1. 10. 1900. Tämän poikia Olli (»Pikku Olli»), * 2. 2. 1852, † 27. 12. 1921 (*HÄ* 1922 s. 12 s.) ja Antti (Keimiöniemi), * 24. 11. 1853, † 16. 2. 1927 Muonio (*SL* 1927 s. 52; *HÄ* 1927 s. 91).

Juho (Pudas), * 23. 4. 1819, † 31. 12. 1891, ∞ 25. 11. 1850 Maria Akselint. Fors, * 4. 6. 1831, † 27. 7. 1922 (*HÄ* 1922 s. 175). Tämän poika Aadolf, * 6. 2. 1853.

Olli, * 29. 2. 1826, † 31. 12. 1891.

Akneeta Karoliina, * 28. 8. 1831, † 14. 7. 1886 (*KK* 1886 s. 149–153).

Kaisa, * 25. 7. 1838, † 24. 7. 1919 (*HÄ* 1919 s. 156, 160), ∞ 1861 maakauppias, kirkkoväärti Samuel Aataminp. Kariniemi (alk. Lakso), * 23. 3. 1836, † 7. 2. 1896 Amerikka (Minnesota).

Kirj. Erkki Juhonp.: *KK* 1882 s. 155–158 (Omaelämäkerta = *Johansson* s. 165–168), 1886 s. 13 s.; *Val. krist. k. I* s. 38–40.

Olli Erkinp.: *Val. krist. k. II* s. 18 s.; *KK* 1880 s. 88–90, 1882 s. 89–91; *SS* lisälehti 12/1888 s. 44 s., 1892 s. 75–77 (setiensä Olli Välitalon ja Juho Pudaksen muistokirj.), 1895 s. 219–222 (3. 2. 1877 Antti [Isotalolle]), 1896 s. 154 s.; Koskamon kok. (14 kirj. 1877–1889).

Aadolf Pudas: Koskamon kok. (3 kirj. 1877–1879).

Antti Keimiöniemi: *Val. krist. k. II* s. 20; *AS* 1910 s. 208.

Läht. Kittilä KA; *Laitinen* s. 76–79.

LESTADIOLAISUUDEN BIBLIOGRAFIA

VUOTEEN 1966

I. LARS LEVI LAESTADIUKSEN KIRJOITUKSIA*

Hålaitattem Ristagase ja Satte almatja kaskan. Hernösand 1839.
21 s.

Prediko Nobbe Jåulå Peiwen Naln. Hernösand 1842. 15 s.

Crapula mundi seu morbus animi contagiosus, cujus causam sub libertatis specie occultatam, in servitute morali, symptomata visibilia in turbulentis gentium motibus, nec non exitum tristem in morte spirituali, indagavit, omniumque ordinum vitae genus percurrendo adumbravit Laurentius Levi Læstadius. Hernoesandiae MDCCCXLIH. (2), 19 s.

Suom.: Crapula mundi Se on Maailman kohmelo eli tarttuwainen sielun tauti, jonka wapauden warjoon peitettyä syytä ja kansojen hurjissa meteleissä esiintyviä ilmiöitä samoin kuin sen surkeaa loppua hengellisessä kuolemassa tutkisteli ja kaikkien säätyluokkien elämäntapaa tarkastellen selitteli Lauri Leewi Læstadius. Oulu 1905 (Aikakauslehti Kolkuttajan liite). 25 s.; 2., tarkastettu laitos. Oulu 1906. 22 s.; 2.[p.o. 3.] p. Pieksämäki (Akateeminen kustannusliike, Hki) 1965. 46 s.

Ruots.: Crapula mundi. Världens rus eller själens smittosjuka. Från latinet översatt av Axel Friberg. — Norrbottens-Kuriren, Luleå, 64, 69/1934.

Tåluts Suptsasah, Jubmela pirra ja Almatji pirra. Hernösand 1844.
(4), 259 s.

Nobbe Hålaitattem Ristagasa ja Satte Almatja kaskan. Sthm 1847.
17 s.

Toisena sunnuntaina Pääsiäisen jälkeen 1849. [Hesek. 34:17—20].
Piteå 1850. 12 s.

* Tässä luettelossa on vain uskonnolliseen toimintaan liittyviä julkaisuja. Muihin nähden viitataan teoksiin C. J. E. Hasselberg, Under Polstjärnan, 1935, s. 325—335, ja E. Marklund, Övre Norrland i litteraturen, 1963.

- Yxi Ilmoitus, josta Sofia Petarin Tytär Niwa on nähnyt Mickelin Päiwänä 1848. Piteå 1850. 8 s.
- Toisena Joulopäiwänä 1849. [1 Mos. 3:15]. Piteå 1851. 12 s.
- Klawun Annastinan Ilmoitus, 24 p. syyskuusa 1848. Klawun Anna Stina on yksi köyhän nybygarin tytär Karesuannon seurakunnassa; hän on nähnyt seurawaisen ilmoituksen. Piteå 1851. 4 s.
- Pitkänä Periantaina 1850. Tämä saarna on prantätty Anders Jons-son Ungan kostanuxela. Piitemisä 1851. (10) s.
- Saarna pidetty wiidentenäkolmattakymmenentenä sunnuntaina Kolminaisuuden päiwästä 1850. Oulu 1872. 14 s.
- Saarna Kolmantena sunnuntaina adwentissä. [Ehtoos. 1854]. Oulu 1872. 14 s.
- Kolme saarnaa. I. Yksi waroitus ja kehoitus. II. Ehtosaarna Ensimmäisenä sunnuntaina adwentissä. III. Ehtosaarna Toisena sunnuntaina adwentissä. Oulu 1872. 15 s.
- Prowasti Lars Lewi Læstadiu'sen Kirkko-postilla eli Wuotisten sunnuntai- ja juhla-päiwäin ewankeliumein selitys. Luulaja 1876. (2), IV, 8, 540 s.; Uusi p.: Tampere 1900. (4), IV, 496, VI s. Sisältää Juhani Raattamaan esipuheen (päiväty heinäkuussa 1877) ja P. L. Stenborgin kirjoittaman Læstadiuksen elämäkerran (ruumissaarnan).
- Kaksi ylösrakentawaista puhetta, joissa on kerrottu kolmen Herran walitun poismuutto kuolemasta elämään sekä heidän viimeiset sanansa. (Julk. J. R[ankinen]). Oulu 1881. 15 s.; Usia painoksia: Oulu 1887, 1897; Pori 1897.
- Saarna ensimmäisenä rukouspäiwänä. Pajalan kirkossa pitänyt prowasti L. L. Læstadius 1855; ja Lyhy kirje, jonka on eräälle uskonweljelle kirjoittanut J. Ranginen. Oulu 1881. 15 s.
- Neljä Rukouspäiwä-saarnaa, saarnannut — — —. Oulu 1882. 34 s.; 2. p. Oulu 1887.
- Rowasti Lars Lewi Læstadiuksen Huone-postilla. Saarnoja, joita hän on saarnannut erityisissä kinkeripaikoissa ja sairasten tykönä. New York Mills, Minn. («Selma ja Albert Nelsonin toimella ja kustannuksella») 1894. 111 s.
- Uusia painoksia:
Rippisaarnoja. 92 s. Kinkerisaarnoja. 58 s. (Yhteensid.) Pori (Kust. Oskari Grönroos) 1897.
- Huone-postilla. Kemi 1900. 108 s.
- Rippi- ja kinkerisaarnoja. Tampere 1908. 116 s.
- Prowasti L. L. Læstadiuksen Uusi postilla. 35 vuotta hänen kuolemansa jälkeen painamattomista saarnoista koottu. (Toim. Henrik Mäkitalo ja Yrjö Halonen). Pori (Kust. Oskari

- Grönroos) 1897. (2), IX, 632 s.; 2.—5. p. Oulu (Kust. SLLH) 1915, 1929, 1952, 1953.
- Sisältää Juhani Raattamaan esipuheen (päiväty 4. 7. 1895) ja P. L. Stenborgin kirjoittaman Læstadiuksen elämäkerran.
- Rowasti Lars Lewi Læstadiuksen Kolmas postilla. Pori (Julk. ja kust. E. A. Auno) 1924. 480 s.; 2. p. Sortavala 1936. 448 s.
- Rovasti Lars Levi Læstadius: Postilla. I—II. Toim. A. K. Panula. Pieksämäki (Akateeminen kustannusliike, Hki) 1964. 1680 s. (2 painosta samalla ladelmalla 1964).
- Sisältää kaikki toimittajan tuntemat aikaisemmin julkaistut ja painamattomat suomenkieliset saarnat.
- Arv.: *Kotimaa* 21. 8. 1964 E. Häkli.
- Lars Levi Læstadius' äldsta homiletiska kvarlåtenskap. [Utg.] av Olaus Brännström. — Lars Levi Læstadius och hans gärning. Sthm 1965, s. 322—377.
- Læstadiuksen saarnoja v. 1826—1827.
- Saarnoja. Predikningar. Alkuperäisteksteistä julk. Esko Häkli. Kielitieteellisellä johdannolla ja sanastolla varustanut Erik Wahlberg. Pieksämäki (Akateeminen kustannusliike, Hki) 1966. 419 s., 8 näköisjäljennössivua Læstadiuksen saarnakäsikirjoituksesta.

Otteita saarnoista

- Vanhimman ääni. Murusia Læstadiuksen kirjoituksista vuoden jokaiselle päivälle. Toim. Einari Peura. Saarijärvi (Kuva ja Sana, Hki) 1953. 361 s.
- Katso, Jumalan karitsa. Kuvia ja katkelmia L. L. Læstadiuksen saarnoista, koonnut Pekka Lappalainen. Porvoo 1953. 162 s.
- Olemme matkamiehiä. L. L. Læstadiuksen sanoja. Koonnut Pekka Lappalainen. Hki 1954. 116 s.

Saarnojen käännöksiä

Ruotsi

- Samlade predikningar efter Lars Lewi Læstadius. I. Haparanda 1883. 15 s.
- Prosten Lars Lewi Læstadii Kyrko-postilla. Öfwersättning från finskan af J. F. H[ellman]. Tammerfors 1901. XI, 588 s. (Ilmestyi 15 vihkona 1897—1901); Uusi p.: Uppsala (Förl. Den gamla læstadiankristna församlingen) 1963. 535 s.

Evangeliepostilla. Nytt urval av hans bästa predikningar i översättning från finska språket, ämnesrubriker, psalmförslag, kort levnadsteckning med illustrationer samt ordförklaringar av Per Boreman. Sthm (Per Boreman) 1957. 416 s.; 2 . uppl. 1957. Arv. ja polem.: *Teol. aik.* 1957 s. 282—285 M. E. Miettinen, 1958 s. 22—31 P. Virkkunen (Laestadius redivivus), 44—47 P. Boreman.

Norja

- Prædiken paa søndag seksagesima. Hammerfest 1886. [C. J. E. Hasselberg, Under Polstjärnan, 1935, s. 335].
 Overhørings-prædiken [1]. Oversat af A. Brune. Hammerfest 1887. 8 s.
 Overhørings-prædiken [2]. Oversat af A. Brune. Hammerfest 1887. 8 s.
 Prædiken paa langfredag 1851. Oversat af A. Brune. Hammerfest 1887. 8 s.
 Prædiken paa 10 søndag efter trefoldighet. Oversat af A. Brune. Hammerfest 1887. 16 s.
 Prædiken paa anden juledag. Overs. av A. Brune. Hammerfest 1887. 16 s.
 Prædiken paa 3dje bededag 1854. Overs. af A. Brune. Hammerfest 1888. 12 s.
 Kirkepostille. En samling prædikener over aarets søn- og festdags-evangelier. Oversat fra kvænsk af A. Brune. Vadsø (A. Brune) 1901. (2), 493 s., 1 kuval.; 2. opl. med tillegg. Narvik 1933. 482 s.
 Tredie postille. Kirkepostille. Oversatt fra finsk ved Andreas Børresen. Narvik (B. Antonsen, Beisfjord) 1953. 413 s.

Englanti

- The new postilla. Contains 95 sermons; an introduction by Matt Kinnunen; foreword by Samuel Wettasjärvi; translators Arthur Niska, Samuel Juvonen etc.; Preface (by John Raattamaa) and biography of Lars Levi Læstadius. Hancock, Mich. [1927]. 551 s.; Uusi, lisätty painos: Hancock, Mich. 1960. 561 s.
 House postilla. Sermons, which he has preached on special occasions, at reading examinations and to the sick. First translated ed. Foreword 1894: Kaleb A. Wuollet. Introduction 1939: Arthur Niska. Translators Edward Sunberg, Alma Uskoski, Arthur Niska. [USA] i.v. 63 s.

Saamenkieli

Dat buorre baiman. Guokte Lars Levi Læstadius sarnin, dollujuvvum jagest 1856. Samas jorggali G. F. Lund. Sigerfjorast (Pren-tejuvvum «Nuorttanate» doaimitusast) 1903. 25 s.

Vironkieli

Lappimaalt prausti Lars Leewi Læstadius'e jutlused. Soome keelest K. H[u s m a n]. Narowa-Jõesuus 1912—1913.

Ennakkotilausilmoitusten mukaan teoksesta piti ilmestyä 18 vihkoa (anne), viimeinen tammik. 1914. Ilmestyi ainakin 13 vihkoa, s. 1—158.

Muita julkaisuja

Anteckningar till protokollet wid förrättad visitation i Lycksele den 11, 12 och 13 januari 1844. Umeå 1844. 7 s.

Visitation i Lycksele. — Missions-tidning, utg. till förmån för Svenska missions-sällskapet. Årg. 11, 1844, s. 54.

[Skrivelse med anledning av missionskateketerna F. Norbergs och A. F. Nordenstams anhållan om utlåande ang. behovet och möjligheten av en missionsskole-inrättning uti Tärneå lappmark.] — Missionstidning, utg. till förmån för Svenska missions-sällskapet. Årg. 14, 1847, s. 53 s.

(Underrättelser från landsorten. Lappmarken). — Den swenske nykterhets-härolden. Årg. 1, 1846, s. 124 s.; Årg. 4, 1849, s. 14 s., 23—26; Årg. 6, 1851, s. 139—141; Årg. 11, 1856, s. 101—103.

1846, 1849, 1851 anonymit raportit ilmeisesti Læstadiuksen kirjoittamia. Hwad werkan har nykterheten på nativiteten och mortaliteten? — Den swenske nykterhets-härolden. Årg. 12, 1857, s. 107—112, 118—124, 136—140, 145—152, 161—165.

Ens Ropandes Röst i Öknén. Piteå 1852—54.

Ilmestyi kerran kuussa 16-sivuisena.

Uusi laitos: Tidskriften Ens ropandes röst i öknén. Åren 1852—1854. Genomsedd och ordnad af J. F. Hellman. Uleåborg 1909. VIII, 440 s.

Suom.: Lauri Leewi Læstadiuksen Walituita kirjoituksia. Kokoili ja painosta julkaisi J. F. H[ellman]. I—III. Oulu 1902—1904 (Aikakauslehti Kolkuttajan liite). 188, 192, 184 s.; Usia painoksia: Aikakauslehti Huutawan ääni korwessa. Wuosina 1852—1854. Suom. J. F. Hellman. 2., tarkastettu laitos. Oulu (Kust. J. F. Hellman) 1906. (8), 468 s.; 3. p. Pori (Kust. E. Reunamo) 1938. 476 s.

Suomennosotteita:

Huutawan äänen awiisi, jossa on selityksiä ajan merkeistä, sekä hengellisiä että waltiollisia, joita kaikkina aikakausina on tapahtunut ja wielä meidänki aikakausina tulee tapahtumaan ynnä tulewaisten aikain kanssa. Kirj. w. 1858 [!] prowasti L. L. Laestadius. (Suom.). Oulu 1881. 16 s.

Eräs huutawan ääni korvessa. Kirjoituksia Lars Levi Læstadiukselta. (Suom. J. Ryselin). I. Tampere (Osk. Grönroos, Hki) 1898. 48 s.

D å r h u s h j o n e t. En blick i nådens ordning. — SKHS:n toimituksia L: 1—3.

1—2: Till 150-årsminnet av författarens födelse utgivet med inledning av Erik Bäcksbäcka. 1949. XL, 686 s.

3: Första delen. Utgiven med inledning av Bengt Åberg. 1964. 268 s.

Julkaisijoiden johdannot käsittelevät käsikirjoituksen kohtaloita ja teoksen perusajatuksia. Bäcksbäcka luettelee lisäksi Dårhushjonetia koskevaa kirjallisuutta.

Arv.: *Kyrkohistorisk årsskrift*, Uppsala, 50, 1950, s. 318 s. A. Sandewall.

Suom.: Otteita rovasti L. L. Læstadiuksen Hulluinhuonelaudesta.

Suom. J. F. Hellman. Oulu 1905—1907. 212 s.; Uusi jakso.

Oulu 1910—1911. 256 s. (Aikakauslehti Kolkuttajan liite 1905—1907, 1910—1911).

Engl.: Dårhushjonet. The first part. Translated of Finnish language [by Koistinen?]. [USA] i.v. (2), 212 s.

§ 883—1168, käännetty J. F. Hellmanin suom:sta.

F r a g m e n t e r i l a p p s k a m y t h o l o g i e n. Med inledning och kommentar utg. av Harald Grundström. (Svenska Landsmål B. 61). Sthm 1959. 185 s.

Kirjejulkaisuja

Breve fra Niels J. Chr. V. Stockfleth 1825—54. Udg. af J. N. Skaar. Kristiania 1896.

S. 170—173: Læstadius 12. 3. 1852 piispa Juellille.

Ett brev från Lars Levi Læstadius till en ungdomsvän [bruksägaren Carl Gustaf Indebetou] den 3 juni 1848. — Rig. Bd. 4, 1921, s. 72—74.

Lars Levi Læstadius' brev till Peter Wieselgren. Utg. av Erik Bäcksbäcka. — *Kyrkohistorisk årsskrift*, Uppsala, 1946 s. 267—303.

II. LAESTADIUSTA KOSKEVIA JULKAISUJA

- Alker, Ernst**, Lars Levi Læstadius. — Deutsch-nordische Zeitschrift, Breslau, 1928 s. 258—266; Sama: — Jahrbuch der Österreichischen Leo-Gesellschaft 1930 s. 219—232.
- Andersson, Karl August**, Ropande röster i det svenska Sion. Sthm 1882.
S. 71—76: Lars Levi Læstadius, kuval.
- Attorps, Gösta**, På svenska vägar. H:fors (Sthm) 1942.
S. 32—45: Læstadius och Tornedalen.
- Aunet, Léonie d'**, Voyage d'une femme au Spitzberg. Paris 1854. (Useita painoksia 1855—1885).
S. 270 s.: Kirjoittaja tapasi Læstadiuksen Kaaresuvannossa 1839. Ks. *S. E. Bring*, Itineraria Svecana, Sthm 1954, n:o 610 sekä *Y. Hirn*, Matkamiehiä ja tietäjiä s. 89—103.
- Aurén, P. W.**, Uleåborgs län. Resedagboksanteckningar i länet samt under 12 års tjänstgöring i Lappmarken. I. Uleåborg 1894.
S. 83—94 tekijän ja Læstadiuksen kohtaamisesta Pajalassa; Tämä katkelma julk.: Tornedalen, Haparanda (1945), s. 612—621.
- Baer, Anders Pedersen**, Erindringer 1825—1849. Oversatt fra lappisk av J. Qvigstad. Bidrag til Finnmarkens kirkehistorie IV. — *Norvegia sacra* VI, 1926, s. 39—79.
S. 62—67 kertomus Kautokeinin saamelaisten käynnistä Læstadiuksen luona 1948; Tämä kappale ruots.: *Georg Gripenstad*, Lars Levi Læstadius — Ett ögonvittne berättar. — *Från bygd och vildmark* 1961 s. 53—59.
- Bergfors, Georg**, Bidrag till L. L. Læstadius ikonografi. — *Norrbotens-Kuriren*, Luleå, julnr/1961.
- Bergqvist, O.**, Prosten Lars Levi Læstadii kyrkopostilla. Öfversättning från finskan af J. F. Hellman. — *Kyrklig tidskrift* 1901 s. 123—134.
- Bohlin, Einar**, Gamla böcker, som tala. — *Norrbotten*, Luleå, 1938 s. 69—80.
- Boreman, Per**, Gestalter ur Tornedalens andliga historia. Lars Levi Læstadius. — *Från bygd och vildmark* 1940 s. 119—149.
— Herdaminne över släkten Læstadius. Livsöden och minnen. Från trenne århundraden. — *Från bygd och vildmark* 1942 s. 76—111, 1943 s. 55—88, 1944 s. 36—72.
— Bröderna Læstadius. Tre intressanta gestalter i Norrlands kyrko- och kulturhistoria. — *Luleå stift i ord och bild*, Sthm 1953, s. 159—180.
S. 169—180: Lars Levi Læstadius.
— Lars Levi Læstadius. En levnadsteckning. — *Lars Levi Læstadius och hans gärning*. Sthm 1965, s. 11—243.

Bäckman, W. O. A., Från Haparanda till Pajala marknad. — Svea, Folkkalender 1863; Sama julk.: Tornedalen, Haparanda, s. 270—279, 312—320.

S. 62—64 (315 s.) Læstadiuksesta.

Bäcksbacka, Erik, Lars Levi Læstadius' försoningssyn. En orientering enligt «Dårhushjonet». — Från bygd och vildmark 1945 s. 49—66.

— Lars Levi Læstadius' religionsfilosofiska arbete «Dårhushjonet». Dess tillblivelse och syfte. — SKHS:n vuosikirja 27, 1937 (1939; Eripainos pain. 1938), s. 3—80.

Arv.: *Teol. aik.* 1939 s. 178—183 A. Zidbäck; *Vartija* 1939 s. 205—208 M. E. Miettinen; *Svensk teologisk kvartalskrift* 1944 s. 245 s. T. Krook.

— Lars Levi Laestadius' andliga genombrott 1844. — SKHS:n toimituksia 47, 1945, s. 207—232.

— Brev från Jacob Dahlberg till L. L. Læstadius. — Från bygd och vildmark 1946 s. 38—46.

— De av H. Koller i U.S.A. erhållna Læstadiusmanuskripten. — SKHS:n vuosikirja 35—36, 1945—1946 (1948), s. 70—84.

— Læstadius-manuskript i Nordiska Museet. — SKHS:n vuosikirja 35—36, 1945—1946 (1948), s. 85—87.

— L. L. Læstadius i ljust av några återupptäckta brev. — SKHS:n vuosikirja 37—38, 1947—1948 (1949) s. 62—76.

Castrén, Kaarlo, Kiveliön suuri herättäjä Lars Levi Laestadius. Elämäkerta. Hki 1932. 275 s.; 2. p. Hki 1934. 277 s.

Arv.: *Vartija* 1933 s. 44—47 V. Havas; *Teol. aik.* 1934 s. 268—270 T. Krook; *Historiallinen aikakauskirja* 1934 s. 129—135 M. E. Miettinen.

— Lars Levi Laestadiuksen lappalaismytologian jäljillä. SKHS:n vuosikirja 23, 1933 (1934), s. 132—139.

— Laestadiuksen «Dårhushjonet». — SKHS:n vuosikirja 22, 1932 (1934), s. 154—173.

— Laestadiuksen «Hulluinhuonelaisen» käsikirjoituskatkelmain koostaminen. — SKHS:n vuosikirja 25, 1935 (1936), s. 204—208.

— Milloin Laestadius on kirjoittanut «Hulluinhuonelaisensa»? — SKHS:n vuosikirja 27, 1937 (1939), s. 173—176.

Curtelius, Elisabeth, Lars Levi Læstadius. En nykterhetskämpe i höga norden. Uppsala 1914. 82 s.

Dahl, O., Floraen i Finnmark fylke. — Nyt magazin for naturvidenskaberne 69, 1934.

S. 36—46 ranskalaisten tutkimusmatkasta 1838, 1839 ja Læstadiuksesta.

Dahlbäck, Gustaf, Den gamla och den nya människan i Lars Levi Læstadius' teologi. Diss. Lund 1950. VIII, 311 s.

Arv. ja polem.: *Svensk teologisk kvartalskrift* 1951 s. 140—145 H. Nyman; *Teol. aik.* 1950 s. 346—353 L. Haikola, 1952 s. 226—243, 270—283,

354—365 M. E. Miettinen (Arveluttavaa L. L. Læstadiuksen tulkitsemista I—III), 1953 s. 105—116 G. Dahlbäck (Læstadius' kristendoms-syn); *Vartija* 1951 s. 66—68 E. Rissanen; *Teologia ja kirkko* 1955 s. 73—80, 114—119 M. E. Miettinen (Jatkuvasti arveluttavaa L. L. Læstadiuksen tulkitsemista).

Dahlbäck, Gustaf, Lars Levi Læstadius och rationalismen. — Teol. aik. 1949 s. 53—66.

— Lars Levi Læstadius' syn på samhälls- och kulturlivet. — Kyrka och folkbildning. Studier tillägnade Torsten Bohlin den 2 december 1949. Sthm 1949, s. 166—192.

— Naturforskeren — der blev vækkelsesprædikant. — Kirkens verden, København, 1961 s. 360—369.

— Læstadius' kamp mot det «orena» förnuftet. — Lars Levi Læstadius och hans gärning. Sthm 1965, s. 267—294.

Dahlgren, Lotten, Norrländska släktprofiler. Episoder och minnen ur Fredrika och Per Erik Svedboms brev och familjepapper. I—II. Sthm 1911.

II s. 239 s.: Læstadiuksen oleskelusta Härnösandissa 1843 samanaikaisten kirjemainintojen perusteella.

Edquist, Märta, Lars Levi Læstadius. En kulturbild från den stora väckelsen i Tornedalen. Sthm 1922. 275 s.; Suom.: Lapin profeetta. Lars Levi Læstadiuksen elämä ja toiminta. Suom. Einari Peura. Porvoo-Hki 1933. (4), 336 s.

Arv.: *Vartija* 1933 s. 162—168 M. E. Miettinen; *Historiallinen aikakauskirja* 1934 s. 129—135 M. E. Miettinen.

Englund, J. A., Lars Levi Læstadius. En kyrklig tidsbild. — Teol. tidskrift, Uppsala, 1874—1876; Ilmestynyt myös erillisenä, s. 1—161; Suom.: Lauri Lewi Lestadius. Kirkollinen ajankuvaus. Suom. J. F. Hellman. Oulu 1908. 176 s. (Aikakauslehti Kolkuttajan liite).

— Lars Levi Læstadii dogmatiska åsigter. — Teol. tidskrift, Uppsala, 1881 s. 435—465.

— Framstående kyrkans män, härstammande från Vester- och Norrbotten. Luleå 1889.

S. 78—87: Læstadius.

Fellman, Jacob, Anteckningar under min vistelse i Lappmarken. I—IV. H:fors 1906.

Læstadiuksesta ks. hakemisto.

Fransen, Olle, Lars Levi Læstadius som student 1820—1821. — Norrländska socialdemokraten 29. 10. 1966.

Gripenstad, Georg, Læstadius såbmelažžaid gaskas. — Nordkalotten. Pohjois-Kalotti. Nuor'ta-Kalot'ta, Luleå, 1/1961 s. 27 s., 30.

Grundström, Harald, Læstadius som mytolog och folklorist. — Lars Levi Læstadius och hans gärning. Sthm 1965, s. 255—266.

- Heurgren, Paul**, Lars Lewi Læstadius. En religiös fanatiker i Torne Lappmark vid början och midten af förra århundradet. Föredrag i sällskapet Concordia den 17 mars 1916. Örebro 1916. 25 s.
- Hulkko, Kullervo**, «Lukekaa meidän Herramme Jeesuksen Kristuksen pitkämielisyyss teidän autuudeksenne!» — Kristityn joulu 1952 s. 8 s.
- Ellen Nelsonin hallussa USA:ssa olevista Læstadiusen käsikirjoituksista.
- Häkli, Esko**, Laestadiusen Hulluinhuonelainen. — Maitojyvä 1962 s. 15—19.
- Lars Levi Laestadius ja Lapin Maria. — Elämän sana 1965 s. 9—11, 33—34, 55—57; Eripainos: Toijala 1965. 8 s.
- Jensen, J. J.**, Lars Levi Læstadius. En Mand fra det høje Nord og hans gerning. — Kirke og Folk. Aarg. 4, 1928, s. 115—121.
- Johansson, Johan**, På jakt efter «Dårhushjonet». En resa i svenska Norrbotten vid årsskiftet 1903—04. Jakobstad 1933. 54 s.
- Julin, E.**, Læstadius — botanisten. — Nordkalotten. Pohjois-Kalotti. Nuor'ta-Kalot'ta, Luleå, 1/1961 s. 10—12.
- Krook, Tor**, Nya bidrag till Laestadius-forskningen. — Svensk teologisk kvartalskrift 1944 s. 243—254.
- Laitinen, A.**, Muistosanoja Lapin kristillisyydestä. Oulu 1918. S. 6—12: Læstadius.
- Lars Levi Læstadius och hans gärning. Festskrift till hundraårsminnet av hans död den 21 februari 1861. Red. av Per Boreman och Gustaf Dahlbäck. Sthm 1965. 454 s.
- Sisältää mm.: *Per Boreman* Lars Levi Læstadius. En levnadsteckning, s. 11—243; *Stig Hellsten* Læstadius-bysten i Pajala, s. 244—246; *Lester Wikström* Hur såg Læstadius ut? s. 247—251; *Harald Grundström* Læstadius som mytolog och folklorist, s. 255—266; *Gustaf Dahlbäck* Læstadius' kamp mot det «orena» förnuftet, s. 267—294; *Dagmar Sivertsen* Læstadianismen i norsk skjønnlitteratur, s. 295—306; *Kristian Nissen* Har Lars Levi Læstadius på noe område gitt uttrykk for estetisk interesse? s. 307—321; *Olaus Brännström* Lars Levi Læstadius' äldsta homiletiska kvarlätenskap, s. 322—377; *William Snell* Hågkomster av prostens Lars Levi Læstadius och læstadianskt fromhetsliv, s. 378—387; *Johannes Huh-tasaari* Som kyrkans tjänare bland læstadiankristna i väst och öst, s. 388—395; *Gustaf Dahlbäck* Læstadius' och læstadianismens själavårdspraxis i nytt ljus, s. 396—399; *Gustaf Dahlbäck* Jakten på Dårhushjonet slutförd, s. 400—403; *Gustaf Dahlbäck* Per Boreman in memoriam, s. 406—411; *Pekka Raittila* Bibliographia Læstadiana, s. 415—439.
- Arv.: *Teol. aik.* 1965 s. 301—303 M. Juva; *Elämän sana* 1965 s. 142 s. E. Häkli; *Teologia ja kirkko* 1966 s. 100—102 O. Virkkala.
- Larson, Gustav**, Lars Levi Læstadius. En kristen nykterhetskämpe. Människor 14. Hässleholm (SLN:s förlag, Göteborg) 1945. 15 s.
- Laurila, K. S.**, L. L. Laestadiusen «Dårhushjonet»-teoksen käsikirjoitus ja sen osien etsintä. — SKHS:n vuosikirja 21, 1931 (1933), s. 389—393.

- Leinonen, Hannes**, Lars Levi Laestadiuksen sovitusoppi. — Jouko, Pohjois-pohjalaisen osakunnan kotiseutujulkaisu, IV. Oulu 1947, s. 193—209.
- Laestadiuksen Hulluinhuonelain. — Tornionlaakson vuosikirja 1965, Kemi 1965, s. 7—12.
- Leipälä, Aaro**, Poimintoja Laestadiuksen kuvakielestä. — Kristityn joul. 1963 s. 19—21.
- Lindholm, Valdemar**, Som örnar över vidderna. Några bilder från bröderna Lars Levi och Petrus Laestadii ungdomsår. Sthm 1937 (Sv. Miss. förbundets förlag). 71 s.
- Linge, Karl**, Ropande röster. Per Brandell. Lars Levi Laestadius. Örebro (Uppsala) 1955. 144 s.
S. 59—140: Laestadius.
- Marmier, X.**, Lettres sur le Nord. Danemark, Suède, Norvège, Lapone et Spitzberg. I—II. Paris 1840. (Useita painoksia).
II s. 133, 148—154, 166—168: Laestadiuksesta ranskalaisen tutkimusretkikunnan oppaana.
- Maunu, J. A.**, Lars Lewi Laestadius. Elämäkerrallinen kuvaus. Oulu (Kust. K. F. Kiwekäs) 1891. (4), 68 s.
Arv.: *Valvoja* 1893 s. 130 Z. C[astrén].
- Miettinen, Martti E.**, «Ulkonainen parannus» Laestadiuksen julistuksessa. — Teol. aik. 1941 s. 307—317, 396—406; Sama: (Suomen Laestadiolaisen Lähetisyhdistyksen julkaisuja 1) Oulu 1942. 31 s.
- Väärä todistus Laestadiuksesta. — Kotimaa 42, 56/1941.
Polem.: Kotimaa 49, 50/1941 A. Zidbäck.
- Lars Levi Laestadiuksen käsitys raittiustyön periaatteista. Tohtorinväitösesitelmä. — Kotimaa 67, 69, 70/1942 (= VÄ 1942 s. 118—121, 133 s., 147 s.).
- Lauri Leevi Laestadius. — Mikael Agricola E. W. Pakkalaan, Porvoo—Hki 1947, s. 332—341.
- Lauri Leevi Laestadius. — Kirkkomme tienviitoittajia. Toim. Uriel Kailo. Hki 1951, s. 47—70.
- Mäkitalo, Edvin**, Strödda hågkomster från prosten L. L. Laestadius tid. — Tornedalen, Haparanda (1937—1942), s. 223—226, 264—267, 346—348, 432—438, 468—472, 477.
- Nerhus, H.**, Lavirer—Anders. Globetrotteren som for snart hundre år siden gjestet Lars Levi Laestadius i Lapmarken og var i verdens nordligste by. — Jul nordpå 1943. 12 s.
- Nissen Kristian**, Lars Levi Laestadius. Naturforsker eller prest. — Norsk teologisk tidsskrift 1944 s. 81—134.
- Onko Lars Levi Laestadius koskaan ollut Fennoskandian rajojen ulkopuolella? — SKHS:n vuosikirja 27, 1937, s. 81—89.

- Nissen, Kristian**, Recherche-ekspedisjonen. Et hundreårsminne. — Norsk geografisk tidsskrift VIII, Oslo 1941, h. 5—6.
S. 172—176, 185—187 ym. Læstadiuksesta.
- **Læstadiana**. — Norsk teologisk tidsskrift 1945 s. 255—271.
- Et brev fra Lars Levi Læstadius om vegetasjonens tilbakegang på grunn av klimaforverring. — Blyttia, Oslo, 1945 s. 38—42.
- Læstadius-legender. — Forum theologicum. Årsbok för Härnösands stifts teologiska sällskap XI, 1954, s. 92—114.
- Lars Levi Læstadius og hans samiske forfatterskap. — Sameliv 1956—1958, Oslo 1958, s. 68—85.
- Har Lars Levi Læstadius på noe område gitt uttrykk for estetisk interesse? — Lars Levi Læstadius och hans gärning. Sthm 1965, s. 307—321.
- Niva, Sofia**, Ett brev om Lars Levi Laestadii dödsbädd. Med översättning av K. B. Wiklund. — Kyrkohistorisk årsskrift, Uppsala, 1929 s. 334—339.
Læstadiuksen tyttären kirje Mathilda Fogmanille Tukholmaan.
- Nordberg, Erik**, Arjeplogs lappskola. Anteckningar av — — —. — Årsböcker i svensk undervisningshistoria 89—90. Sthm 1955 (1956).
S. 264—271 ym.: Læstadiuksen toiminnasta Lapin seurakuntien visitaattorina.
- Lars Levi Læstadius' förslag om skolestugor. — Forum theologicum 23, Härnösand 1966, s. 50—71.
- Nummi, Yrjö A.**, Kärsimys-mystiikka Laestadiuksen julistuksessa. Oulun tuomiorovastikunnan ja Iin rovastikunnan papiston julkaisu VI. Oulu 1934. II, 67 s.
Arv.: *Vartija* 1935 s. 40—42 M. E. Miettinen.
- Olsson, Bror**, Fynd vid vägen under litterära strövtåg. Malmö 1941. S. 100—108: Laestadius' Dårhushjonet.
- Pettersson, Carl Anton**, Lappland, dess natur och folk. Sthm 1871. (2), 146 s., kuvaliitteitä.
S. 65, 80: tekijän ja Læstadiuksen tapaamisesta.
- Quensel, O.**, Strödda drag af svenskt kyrkolif under gångna tider. Uppsala 1912.
S. 181—191: En märklig pastor och en märklig pastoralafhandling.
- Raittila, Pekka**, Laestadius kirjallisuudessa. — Nordkalotten. Pohjois-Kalotti. Nuor'ta Kalot'ta, Luleå, 1/1961 s. 24 s., 36.
- Lars Levi Laestadius. — Maitojyvä 2/1961 s. 6—10.
- Laestadius Suomessa. — Tornedalica 1, Uppsala 1962, s. 48—51.
- Raunio, Eino H.**, Lars Levi Laestadius saarnaajana. — Teol. aik. 1931 s. 225—243, 325—341, 408—425.

- Räsänen, Martti, L. L.** Læstadiuksen postillain mytologisista aineksista. — Jouko, Pohjois-pohjalaisen osakunnan kotiseutujulkaisu, II. Hki 1914, s. 236—252.
- Rönnbäck, Oscar,** Ödemarkens apostel. Berättelse om Lars Levi Læstadius' liv och gärning. Bragd och hjåltedåd 60. Jönköping 1945; Tredje — femte tusendet. Jönköping (Harriers, Sthm) 1945. 146 s.
- Röytiö, Aarne,** Laestadius kasvattajana. — Maitojyvå 3/1961 s. 30—32.
- Sainio, Matti A.,** Anteckningar och källor till L. L. Laestadii biografi. — Norrbotten, Luleå, 1958 s. 43—58.
- Salomies, Ilmari,** Lars Levi Laestadius och hans betydelse för nordiskt fromhetsliv. — Kyrkans självbesinning. Från förhandlingarna vid 5. nordiska prästmötet i Visby den 1—3 sept. 1936. Sthm 1937, s. 104—115.
- [**Sandell-Berg, Lina**], Lars Levi Læstadius. — Korsblomman. Kristlig kalender för 1891. Utg. af L. S. Sthm 1890, s. 41—66, kuvalehti; sama: — Bibliotek för kristliga lefnadsteckningar utg. af L. S. 11. och 12. häftet. Sthm 1893, s. 496—518.
- Sandewall, Allan,** Lars Levi Læstadius och Sorseleläseriet. — Kyrkohistorisk årsskrift, Uppsala, årg. 50, 1950, s. 142—164.
- Selinus, Olof,** Lars Levi Læstadius. Lappmarkens nykterhetsapostel och reformator. Sverges lärares nykterhetsförbunds småskrifter 8. Jönköping 1930. 20 s.
- S[jögren], O.,** Lars Levi Læstadius (Læstadierne 2). — Missions-tidning, under inseende af Swenska kyrkans missions-styrelse, (Sthm), 1880 s. 31—42.
- Steen, Adolf,** Prost Lars Levi Læstadius og hans dom over kolleger. — Norsk teologisk tidsskrift, Oslo, 1962 s. 111—123.
- S[tenborg], E. A.,** Lars Levi Læstadius, * 18 10/1 00, † 18 21/2 61. Læstadianismen jämte landskaps- och sedemålning. Poem av — — —. Haparanda 1892. 17 s., 1 kuval.; Sama julk.: Torne-dalen, Haparanda (1941—43), s. 425—427, 472—475, 505—512.
- [**Stenborg, P. L.**], Pajalan seurakunnan kirkkoherra, Prowasti Lars Levi Laestadius'en elämäkerta. Oulu 1874. 12 s.; 2. p. Oulu 1875. 12 s.; [3. p.] Tampere 1900. 16 s.; Ruots.: En röst från Zion. Lefnadsteckning efter aflidne Prosten m.m. Lars Levi Laestadius. Luleå 1895. 15 s. (Sisältää lisäksi s. 13—15: Tillägg: Till de nywäckta själarne i Landsjerf. Gellivare 1861 Fr. En.).
- Sundén, Hjalmar,** Religionen och rollerna. Ett psykologiskt studium av fromheten. Sthm 1959.
S. 283—294: Freuds teori om fadermordet och Lars Levi Læstadius.

- Sundén, Hjalmar**, Sigmund Freud och Lars Levi Laestadius. — Årsbok för kristen humanism, Lund, 1956, s. 21—36.
- Södergren, Viktor**, Lars Levi Laestadius och den laestadianska väckelsen. — Läsnings för svenska folket. Utg. af Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande. N. F. bd. 22, 1911, s. 81—113.
- Tanska, K.**, Piirteitä Lars Levi Laestadiuksen Jumala-kuvasta. — Teol. aik. 1942 s. 77—90.
- Thulin, Henning**, Lars Levi Laestadius och hans förkunnelse. Akademisk licentiatavhandling. Sthm (Förlaget Filadelfia) 1949. 232 s.
Arv.: *Teol. aik.* 1951 s. 304—306 U. Saarnivaara.
- Wahlberg, Erik**, Lars Levi Laestadiuksen kirjasuomi. Eripainos kirjasta: Lars Levi Laestadius, Saarnoja. Pieksämäki 1966. 13 s.
- Wennström, Adrian**, Fjällvidden blommar. Lars Levi Laestadius. Deras liv blev bragd 14. Motala (Missionsförbundets förlag, Sthm) 1948. 125 s.; 2. uppl. Femte tusendet. 1949.
- Wikmark, Gunnar**, Pehr Brandell och läseriet i Ångermanland under förra hälften av 1800-talet. Prästmötesavhandling Härnösand. Örnköldsvik 1952. 688 s.
S. 471—475 Læstadiuksesta ja Lapin Mariasta.
Arv.: *Kyrkohistorisk årsskrift* 52, 1952, s. 243 s. A. Sandewall.
- Vem var Læstadius' «Maria»? Ett identifieringsförsök. — *Forum theologicum* X, 1953, s. 90—118; Sama: — Från bygd och vildmark 1954 s. 38—72.
- «Læstadius Maria» identifierad. Slutlenken i en beviskadja. — Från bygd och vildmark 1956 s. 56—63.
- Lars Levi Læstadius och lappflickan Maria. Sthm 1961. 48 s.
- Wikström, Lester**, Hur såg Laestadius ut? — Från bygd och vildmark 1961 s. 75—81.
- Viljanen, Paavo**, Suomennuttiko Isak Julin? — Aamulehti, Tampere, sunnuntailiite n:o 24/5. 9. 1965.
Käsitlee Læstadiuksen Kirkkopostillan 2. painoksen julkaisemista, lähtökohtana S. A. Harima Myötä- ja vastatuulta, 1957, s. 20—23.
- Willers, Uno**, Xavier Marmier och Sverige. Sthm 1949.
S. 51—56, 67—69: M:n kosketuksesta Læstadiukseen 1838 ja myöhemmin.
- Zidbäck, Aulis**, Lars Levi Laestadiuksen kristillisyyden-näkemys erityisesti silmälläpitäen Kristuksen seuraamisen ihannetta. Diss. Hki 1937. 243 s.
Arv.: *Teol. aik.* 1937 s. 196—201 E. Sormunen; *Vartija* 1937 s. 290—303, 1938 s. 52—57, 83—90, 205—214, 219—228, 289—296 M. E. Miittinen (L. L. Laestadius uuteen valoon? I—VI); *Valvoja-Aika* 1937 s. 418—421 U. H[arva]; *Svensk teologisk kvartalskrift* 1944 s. 244 s. T. Krook.

Zidbäck, Aulis, Keskustelua Læstadiuksesta. — Kotimaa 49, 50/1941.

Polem.: Kotimaa 42, 56 M. E. Miettinen.

— Lars Levi Læstadius raittiustaistelijana. — Alkoholikysymys 1942 s. 88—100.

Åberg, Bengt, Första delen av Læstadius' «Dårhushjonet» återfunnen. — Kyrkohistorisk årsskrift, Uppsala, 1961 s. 62—75.

III. LESTADIOLAISUUTTA KOSKEVIA JULKAISUJA

1. Yleistä

Aas, K., Der Læstadianismus. — Dokumente des Fortschritts, Jahr 1, 1908, s. 419—421.

Ainali, Veli, Lestadiolaisuuden osuus nykyisen virsikirjamme kokoonpanoon. — Kalajoen kristillinen kansanopisto, vuosikertomus 1961—1962, s. 25—32.

Alker, Ernst, Der Læstadianismus. — Archiv für Kulturgeschichte. Bd. 30, 1941, s. 257—276.

Aus Finnland. — Neues Zeitblatt für die Angelegenheiten der lutherischen Kirche, Hannover, 28/1882, s. 217—220.

Käsitlee lestadiolaisuutta lähinä K. A. Heikelin ja J. Fr. Thauvónin toimitukselle lähettämien esitysten perusteella.

Bellesort, André, La Suède. Paris 1911; Ruots.: Sthm 1912.

S. 399—405 (ruots. s. 317—322): Læstadiuksesta ja lestadiolaisuudesta.

Boreman, Per, Læstadianismen. Fennoskandiens märkligaste väckelse och dess förhållande till kyrkan. Prästmötesavhandling Luleå. Sthm 1953. (8), 292 s.; 2:a genomsedda och kompletterade uppl. Sthm 1954. VIII, 296 s.

Arv.: Kyrkohistorisk årsskrift, Uppsala, 1953, s. 251—253 A. Sandewall; Svensk teologisk kvartalskrift 1955 s. 72 s. G. Dahlbäck.

Brune, A., Nogen ord om Læstadius og læstadianismen ved A. Brune, og Nogen ord til selvforsvar av L. L. Læstadius. Hammerfest 1927. 80 s.

Polem.: T. Solberg, Læstadius, dommedagsprofeten i Lappland. — Nidaros 225, 231, 243/1926.

Brännström, Olaus, Rosenianism — læstadianism. En orientering. Föredrag vid storhelg för Luleå stifts ungdom i Haparanda. — Från bygd och vildmark 1949 s. 65—75.

- Brännström, Olaus**, Laestadius och laestadianismen. — Från bygd och vildmark 1961 s. 60—63.
- Den laestadianska själavårdstraditionen i Sverige under 1800-talet. Diss. Uppsala 1962. 423 s.
Arv.: *Kyrkohistorisk årsskrift*, Uppsala, 1962 s. 303—312 E. Kansanaho; *Teol. aik.* 1962 s. 361—371 E. Kansanaho; *Svensk teologisk kvartalskrift* 1965 s. 43—48 G. Dahlbäck; *Lars Levi Læstadius och hans gärning*, Sthm 1965, s. 396—399 G. Dahlbäck.
- Laestadianismen. — Svenska trossamfund, red. av A. Hofgren. Sthm 1962, s. 23—29; 3. uppl. 1966.
- Historiskt och aktuellt om de læstadianska stormötena. — Från bygd och vildmark 1963 s. 29—34.
- Att leva enligt Læstadius. — Svenska turistföreningens årsskrift 1963 s. 273—282.
- Målände meningar i menige mans mun. — Från bygd och vildmark 1965 s. 51—56.
- Collinder, Björn**, Lapparna. En bok om samefolkets forntid och nutid. Sthm 1953.
S. 191—193 læstadiolaisista liiketuksista.
- Csepregi, Béla**, Északi fény. — A Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem Belmissziói Munkaprogrammja 1941—42, IV évfolyam, Győr, 1941, s. 334—341.
- Læstadiánusok. — Húsvéti Evangélium 1948 s. 10—12.
- Dahlbäck, Gustaf**, Den læstadianska väckelsen. — Luleå stift i ord och bild. Sthm 1953, s. 181—208.
- Dedinszky, Gyula**, A «Lappok vallása». «Emmaus felé». — Evang. Theologusok folyóirata. II évf. 1930, s. 90—92, 136—139.
- Edman, August**, Hednisk tro och kult samt kristlig mission i svenska lappmarkerna. Populär framställning. Sthm 1888.
S. 83—86: Den s.k. læstadianismens uppträdande; s. 97—102: Læstadianismen i våra dagar.
- Ekman, E. J.**, Den inre missionens historia I—III. Sthm 1896—1902; Ny reviderad uppl. 1921.
S. I, 280—311 (1921 s. 120—150); Læstadius och læstadianismen.
- Falk, J. A.**, Något om religion och övertro i Norrland. — Norrland i ord och bild 22, 23/1928.
N:o 23 s. 7—10 Læstadiuksesta ja læstadiolaisuudesta.
- Flokkmann, Asbjørn**, Litt om læstadianismen. — Vår kirke i Nord. Årbok for Hålogaland bispedømme 1950, s. 43—48.
- Gebhard, Hannes**, Læstadiolaiset eli n.k. hihhulit. — Valvoja 1890 s. 228—238.
Kirjoituksen lähtökohtana on J. Ahrenberg, Hihuliter, 1889.
- Gjessing, Gutorm**, Sjamanistisk og læstadiansk ekstase hos samene. — Studia septentrionalia V, Oslo 1953, s. 91—102.

Hasselberg, Carl J. E., Under Polstjärnan. Tornedalen och dess kyrkliga historia. Örnsköldsvik (Uppsala) 1935. 348 s., sukululehti.

Arv.: *Teol. aik.* 1936 s. 138—140 E. Newman.

Havas, Wäinö, Laestadiolaisuuden historia pääpiirteissään. Oulu (SLLH) 1927. (3), IV, 239 s.

Liite: Hieman oikaisua. Oulu 1930. 4 s. (= HÄ 1929 s. 37—39).

Arv. ja polem.: *Vartija* 1928 s. 56—63 A. J. Pietilä; *Teol. aik.* 1928 s. 49—53, 328—330 V. H. Kivioja, s. 267—271 V. Havas; *SL* 1928 s. 29—32 V. H. Kivioja; *Kirkko ja kansa* 1928 s. 57—62 A. J. Soveri; *F. Parakka ym.* Tositietoja laestadiolaisesta herätysliikkeestä Ruotsissa ja Suomessa. Vastalauseita teokseen «Laestadiolaisuuden historia». Lahti 1931. 47 s.

Heikel, Albert, Wielä muutama sana hengellisistä liikunnoista Lapissa ja Pohjanmaalla. Oulu 1874. 16 s.

Heikel, K. A., Religiösa rörelser i Finlands nordligaste trakter. — Kyrkligt weckoblad 1867 s. 161—165.

Polem.: 1867 s. 217—220, 356 s. H. R[åbergh], 353—356, 366 K. A. Heikel.

— Kertomus hengellisistä liikunnoista Lapissa ja Pohjanmaalla, viimeisinä kolmenakymmenenä vuonna. I, II. Oulu 1873. 88 s.

Heikel, T. A., Huomioitani laestadiolaisuudesta. — Suomen matkailijayhdistyksen vuosikirja 1931 s. 113—119; Sama ruots.: Vad jag sett av laestadianismen. — Turistföreningens i Finland årsbok 1931 s. 111—117.

Heiskanen, Aatu, Piirteitä maamme kristillisistä liikkeistä. Jyväskylä 1931.

S. 19—24: Laestadiolaiset.

Hof, Hans, Laestadianism i närbild. — Julboken till församlingarna i Göteborgs stift 1956 s. 93—111.

Hulkko, Kullervo, Kaksi laestadiolaisessa herätysliikkeessä esiintynyttä harhakäsitystä. — Teologia ja kirkko 1/1956 s. 15—22.

Häkli, Esko, Uusi laulukirja [Siionin laulut ja virret 1961]. — Mai-tojyvä 2/1961 s. 20—24.

Itkonen, T. I., Suomen lappalaiset vuoteen 1945. I—II. Porvoo—Hki 1948.

S. I 77, II 196, 427 s. ym. laestadiolaisuudesta.

Juntunen, Timo, «Lumessa palaa». Välähdyksiä Pohjolan hengenelämästä Lars Levi Laestadiuksen syntymän 150-vuotismuiston johdolla. — Kaltio 1/1950 s. 2 s.

Kaivola, Eila, Mathilda Fogmanin asema ja merkitys laestadiolaisessa herätysliikkeessä. — SKHS:n vuosikirja 45—47, 1955—1957 (1959) s. 73—112.

- Karlsen, Olav**, Læstadianismen og misjonen. — Norsk tidsskrift for misjon 1963 s. 209—217.
- Karsikas, H.**, Lühike sõna L. L. Læstadiuse usuliikumisest. Tõlk. H. Kokamägi. Rahuühenduse Seltsi väljaanne Nr. 3. Tallinn (Narva) [1930-luvulla].
- Koch, Martin**, Fromma människor. Skisser och studier från den kristna föreställningsvärlden i Sverige. Sthm 1918.
S. 95—134: Læstadianer.
- Kvandahl, Henr.**, Den læstadianske vækkelse. Føljeton til «Nordlys». Karlsø 1902. 56 s.
Puolustaa lestadiolaisuutta; Polem.: H. Reusch, Folk og natur i Finmarken, 1895, ym.
- Svar paa indvendinger mot læstadianismen. — Det norsk-lutherske finnemissionsforbund 1910—1920. Stavanger 1921, s. 85—93.
= Kvandahl 1902 s. 8—30.
- Leinonen, Hannes**, Keskustelua ripistä Suomen kirkossa. Synodaalikirjoitus Oulu 1962. 312 s.; Engl. tiivistelmä: Discussion about confession and absolution in the church of Finland. Oulu 1963. 31 s.
S. 133—204: Lestadiolaisuuden aiheuttama keskustelu.
Arv.: *Kotimaa* 2. 11. 1962 P. Viljanen.
- «Lapin vanhinten» kirjeenvaihtoa. — Teologia ja kirkko 2/1956 s. 3—12.
- Leppäsaajo, Paavo**, Armossa on varaa. — Maitojyvä (1)/1961 s. 10—13; Sama pienin muodollisin muutoksin: «Voitto on tullut Kristuksen veren kautta». (Paavo Leppäsaajon muistelemaa). — Kristityn joulu 1964 s. 10—13.
- Mathiesen, K. O.**, Ekstasen i læstadianismen og den moderne pinsebevegelse. — Luthersk kirketidende, årg. 70, 1933, s. 167—173 (n:o 8), 167—173 (n:o 9).
- Maunu, J. A.**, Læstadiusta ja læstadiolaisuutta koskevasta kirjallisuudesta. — Teol. aik. 1907 s. 153—161, 230—236.
- Lars Levi Læstadius ja læstadiolaisuus. — Oma maa IV. Porvoo 1909, s. 506—519; Læstadiuksen elämäkerran käsittävä osa: Oma maa IV, 2. p. 1928, s. 695—701.
- Mustakallio, Lauri**, Der Læstadianismus. Eine Flamme im Schnee. — Reformierte Schweiz 1951 s. 329—331.
- Nikolainen, Aimo T.**, Kirkot, lahkot, suunnat. Pieksämäki 1960. 47 s.
S. 35—37: lestadiolaisuus.
- Niva, Antero**, Pimeyden vallat eräiden vanhojen virsien kuvaamina. — Pääsiäissana 1957 s. 14 s.

- Otterbech, Jens**, En finsk kristendomstype. — Kulturværdier hos Norges finner, utg. ved Jens Otterbech. Kristiania 1920, s. 41—62.
- Paine, Robert**, Læstadianismen og samfunnet. — Tidsskrift for samfunnsforskning 1965 s. 60—73.
- Paulaharju, Samuli**, Wanhaa Lappia ja Peräpohjaa. Hki 1923. S. 275—292: Muisteluksia kristillisyyden alkuajoista.
- Pelkonen, Pentti**, Kristillisyyden julkaisutoiminnasta alkuaikoina. — Kesäpääsky 1966 s. 18—20.
- Pyysalo, Risto**, Maamme eräiden herätysliikkeiden ja niihin verrattavien osaryhmien uskonnollisen käyttäytymisen eroista. Diss. Hki 1964. 318 s.
Vanhoillislestadiolaisuus (SRK) on yksi tutkituista 5 osaryhmästä.
- Raitio, Jalmari**, Palvelijan polulla. Muistelmia kuluneilta vuosikymmeniltä. Tampere (Päivä, Hki) 1937. 272 s.
Vapaakirkon saarnaajan kosketuksista lestadiolaisuuteen Koillis-Pohjanmaalla s. 98—107, Keski-Suomessa s. 159—164, Satakunnassa s. 201—204.
- Raittila, Anna-Maija**, Aatu Laitisen suhde kansankirkkoon. — Teologia ja kirkko 1/1954 s. 13—24.
- Ei kirkkoa vastaan — vaan syntiä vastaan. Eräs kiertokirje 50 vuoden takaa. — Maitojyvä 1957 s. 4—9.
- Lauluista virsiksi. — Maitojyvä 3/1961 s. 22 s.
- Raittila, Pekka**, Lestadiolaisuuden varhaisimmat virsijulkaisut. — SKHS:n toimituksia 52, 1952, s. 310—321.
- Kristillisyytemme vanhimmista virsistä. — Maitojyvä 1953 s. 10—13.
- Lohduttaja. Eräs aikakauslehtiyritys 75 vuoden takaa. — Maitojyvä 1958 s. 5—9.
- Lestadiolaisuus suomalaiskansallisena ja kirkollisena liikkeenä. — Valvoja 1962 s. 20—25.
- Alkkulan kokous 1875. — Maitojyvä 1964 s. 11—16.
- Albert Heikelin ja J. Fr. Thauvónin perheiden kirjeenvaihtoa 1800-luvulla. — SKHS:n toimituksia 52—53, 1962—1963 (1965), s. 148—199.
- Bibliographia Læstadiana. — Lars Levi Læstadius och hans gärning. Sthm 1965, s. 415—439.
- Risto, William**, Laestadiolaisten ensimmäinen suuntariidan syy. — Totuus, Duluth, Minn., 1923 s. 257—261.
- Laestadiolaisuuden eroavaisuus valtiokirkollisesta luterilaisuudesta. — Totuus 1923 s. 276—280.
- Peräpohjolan laestadiolaisten suhde kansanopetukseen. — Totuus 1924 s. 414—419.

- Ruuth, Martti**, Lutherin persoonallisuus ja vaikutus Suomen herännäisyyden heijastamina. — SKHS:n toimituksia XVI, 1921.
S. 215—218: lestadiolaisuuden suhteesta Lutheriin.
- Saarnivaara, Uuras**, Kaste uustestamentillisena ja kansankirkkoamme koskevana kysymyksenä. Hki 1935.
S. 139—142, 200—202: lestadiolaisuuden kastekäsityksistä.
- Kristuksen työ ja Jumalan elävä sana. Mietteitä evankelisuudesta ja laestadiolaisuudesta. — Vartija 1939 s. 12—20, 36—39.
- Samuelsson, A.**, Några drag ur de nutida læstadianernas liv och lära. — Kristendomen och vår tid, Lund, 1924 s. 299—308.
- S[ares], E.**, Lestadiolaisuudesta kirkkohistoriallisena ilmiönä. — Teologia ja kirkko 1964 s. 77—81.
- Schmidt, Wolfgang**, Die Pfingstbewegung in Finnland. — SKHS:n toimituksia 27, 1935.
S. 35—42, 82—89: Uusheränneiden ja narvalaisten yhteyksistä helluntai-liikkeeseen sen alkuvaiheessa.
- Seppänen, Pentti J. P.**, Siionin laulujen sävelmistö. — Maitojyvä 1951 s. 21—23.
- Seth, Lennart**, Bror Hjorths altartavla i Jukkasjärvi. — Studiekamraten, Sthm, 1—2/1960 s. 7—13.
- Sirenus, Sigfrid**, Kansankirkko yhdistystoiminnan tukemana. Synodaalikirjoitus Porvoo 1922. 274 s.
S. 149—162: Laestadiolaisuuden rakentavia voimia.
- S[jögren], O.**, Læstadianismen och læstadianerne. — Missionstidning, under inseende af Svenska kyrkans missions-styrelse utg., 1880 s. 49—54.
- Snell, William**, Vårt kristna arv. — Från bygd och vildmark 1944 s. 148—159.
- Hågkomster av prosten Lars Levi Læstadius och læstadianskt fromhetsliv. — Lars Levi Læstadius och hans gärning. Sthm 1965, s. 378—387.
- Sorvari, Annikki**, Lestadiolaisen virsirunouden syntytaivoista. — Maitojyvä 1960 s. 22—25.
- Steen, Adolf**, Johan Raattamaa — absolusjonen og førstefødt dogmet. — Norsk teologisk tidsskrift 1963 s. 175—191.
- Strähle, L. J. G.**, Kolme helmeä. — Maitojyvä 1957 s. 13—16.
- Pohjolan virsi. — Tuntureilta ja jokilaaksoista II. Oulun hiippakunnan vuosikirja 1957 s. 50—59.
- Södergren, Viktor**, Læstadianerna förr och nu. — Läsning för svenska folket. N. F. bd. 22, 1911, s. 176—201.
- Tapaninen, L. P.**, Perä-Pohjolan herännäisyys. — Kristikansan kalenteri 1925 s. 128—141.
- «Minun Henkeni lepää pohjoisessa maassa.» — Jumalan vilje-

- lysmää. Suomen kirkko 1155—1955. Pieksämäki 1955, s. 218—233.
- Thulin, Henning**, Læstadianismen. En märklig väckelse inom svenska kyrkan. — Julens härold. Sthm (Förlaget Filadelfia) årg. 23, 1938, s. 41—54.
- Wennström, Adrian**, Læstadius och læstadianismen. — Frikyrklig Ungdom, Sthm, (1)/1939 s. 9—11.
- Westeson, Hjalmar**, Lappmarkspräster. — Från bygd och vildmark 1921 s. 40—47.
- Widmark, Göran**, Förlåtelsens fromhet. — Från bygd och vildmark 1945 s. 173—178.
- Viljanen, Paavo**, «Jumalan terve». — Aamulehti, Tampere, 29. 1. 1962.
- Zidbäck, Aulis**, Juhani Raattamaa eräiden Lutherin ydinnäkemyksen uudistajana. Raattamaan kristillisyydenkäsityksen arvostelua. Turku 1940 (1941). 130 s.; 2. p. 1941.
Arv.: *Kotimaa* 10 ja 12/1941 O. H. Jussila; *Suomen heimo* 1941 s. 104 s. K. Hulkko; *Teol. aik.* 1942 s. 125—130 K. Hulkko.
- Pohjolan suurin maallikkosaarnaaja. Juhani Raattamaan kristillisyydennäkemyks ja suhde læstadiolaisuuden suuntamuodostukseen. Kysymys «esikoisseurakunnasta». Hki 1941. 270 s., muotokuval.
Arv. ja polem.: *Kotimaa* 28/22. 4. 1941 V. Havas, 42, 56/1941 M. E. Miettinen, 49, 50/1941 A. Zidbäck; *Teol. aik.* 1941 s. 275—278 K. Hulkko; *Vartija* 1941 s. 111—113 P. Viljanen.
- J. Raattamaan ajatuksia vanhurskauttamisesta. — Sana ja usko, Turku 1942, s. 117—134.

2. Tausta ja Læstadiuksen aika

- Airas, Kaarlo**, Pohjois-Ruotsin «lukijain» ja ns. Viklundin liikkeen mahdollisista vaikutuksista læstadiolaisuuteen. — *Vartija* 1939 s. 72—79.
- [**Boreman, Per**], Till belysande af tillståndet i vår nordligaste församling vid tiden för Lars Levi Læstadii uppträdande såsom de nordiska lapparnas och finnarnas andlige och sedlige reformator. [Av] Pekka Wäinö. — Kyrkohistorisk årsskrift, Uppsala, 1916 s. 88—114.
- Castrén, Kaarlo**, Læstadiolaisuus Suomessa Venäjän viranomaisten pelon kohteena. — SKHS:n vuosikirja 23, 1933 (1934), s. 140—148.

- Hulkko, Kullervo**, Armonmerkki alkulestadiolaisuudessa. — SKHS:n vuosikirja 45—47, 1955—1957 (1959), s. 36—46.
- Jussila, O. H.**, Vähän valaistusta laestadiolaisherätyksen erääseen ajankohtaan. — Maitojyvä 1950 s. 6—10.
- Vangeille vapautusta — sidotuille päästöä. Satavuotismuisto. — Maitojyvä 1953 s. 3—8.
- Lappalainen, Pekka**, Suuren jäänlähden ajoilta. — Maitojyvä 1954 s. 19 s.
- Miettinen, Martti E.**, Eräs laestadiolaisuuden alkuvaiheita valaiseva tilikirja. — SKHS:n vuosikirja 29—30, 1939—1940 (1941), s. 352 s.
- Lestadiolainen heräysliike. I. Perustajan aika. 1. nidos. Diss. Hki. Mikkeli 1942. XII, 313 s., karttal.
- Arv.: *Teol. aik.* 1942 s. 293—297 I. Salomies; *Historiallinen aikakauskirja* 1942 s. 260—264 I. Tammisto; *SL* 1943 s. 192—194 O. H. Jussila; *RS* 1943 s. 222—224 V. H. Kivioja; *Svensk teologisk kvartalskrift* 1944 s. 246—251 T. Krook.
- Pohjoisen Tornionlaakson oloista lestadiolaisen heräysliikkeen syntyaikoina. Pohjois-Pohjanmaan Maakuntaliiton julkaisuja I. Hamina (Oulu) 1943. XII, 354 s., karttal.
- Arv. *Historiallinen aikakauskirja* 1943 s. 193—196 A. Outakoski; *SL* 1943 s. 192—194 O. H. Jussila; *Svensk teologisk kvartalskrift* 1944 s. 251—254 T. Krook; *Alkoholikysymys* 1946 s. 52—54 K. Pirinen.
- Kruunuvouti Hackzell lestadiolaisen heräysliikkeen kuvaajana ja arvostelijana. — SKHS:n toimituksia 47, 1945, s. 233—255.
- Pf[aler], K.**, Lento-uskolaisten synnystä Kaaressuannon ja Koutokeinin lapissa w. 1847. — Kyläkirjasto, Hki 1873, s. 137—144.
- Raittila, Pekka**, Lestadiolainen alkuheräys. — Kotiseutu 1966 s. 179—181.
- Taylor, Bayard**, Northern travel: Summer and winter pictures of Sweden, Denmark and Lapland. New York 1858; Saks.: Leipzig 1858; Ruots.: Hernösand 1859.
- S. 137, 156—158 ym.: lestadiolaisesta heräyksestä.
- Tenertz, Hugo**, Folkupplysningsarbetet i Norrbottens finnbygd från äldsta tid till sekelskiftet 1900. Sthm 1960.
- S. 242—259: De laestadianska missionsskolorna.
- Vormbaum, Reinhold**, Evangelisk missionshistoria uti lefnadsteckningar. Övers. från tyskan. 4. häftet. Thomas von Westen... Sthm 1862. 66 s.
- S. 63—66: Lestadiolaisesta alkuheräyksestä ja J. Raattamaan koulusta (suom.: K. A. Heikel, Kertomus hengellisistä liikunnoista..., 1873, s. 5—7, 12—14).
- Wretholm, Carl J.**, Rapport till kongl. sundhetscollegium. — Hygiea, Sthm, 11, 1849 s. 269—275.
- S. 270—275: Pohjois-Ruotsin lestadiolaisesta heräyksestä.

3. Poleemisia julkaisuja

Ahlman, Gustaf, Suomen kirkko ja eri-uskolaiset. Julk. Edw. Han-nula. Tampere 1897.

S. 33—37: Laestadiolaiset.

Bergroth, Elis, Laestadianismen. [Om dissenters] I. Kuopio 1897. 24 s.

— Laestadiolaisuudesta. [Eriuskolaisista] I. Kuopio 1897. 23 s.

[Bäc]k, [Johanne]s, Korrespondens. Wasa 15. 8. 77. — Sändebudet 21/1877.

Carlsson, W., Tietoja Suomen seurakuntain hengellisistä liikunnoista. — Kristillisiä sanomia 3, 5, 6/1872.

— Hengellisistä liikunnoista Pohjan perillä — ja niiden nimellä etelään päin haaraantuneista liikkeistä. — Kristillisiä sanomia 14/1874.

Cederberg, Jak., Bidrag till historiken om laestadianismen i Finland. — Teologisk tidskrift, Uppsala, 1882 s. 213—226.

Polem.: 1881 s. 208—220 K. A. Heikel.

[Frosterus, A. J.], Hihhulilaisuus tarkastettu Jumalan sanan wa-
lossa. — Kirkollinen kansanlehti, Oulu, 1—3/1881.

Gestrin, Emil T., Muutamia mietteitä Jumalan sanan ja erittäin
Taiwaan-waltakunnan awainten käytännöstä. I—II. Tampere
1876.

Lähtökohtana on lestadiolaisuuden synnyttämä keskustelu ja lestadiolais-
saarnaajien käynti Laviassa.

[Hedberg, F. G.], Ei Jumalan waltakunta ole ruoka eikä juoma,
wielä vähemmin hyppy eli huuto. — Kristillisiä sanomia 34/
1864.

— «Älkäätkä jokaista henkeä uskoko!» — Kristillisiä sanomia 35/
1864.

— Ett och annat om de andliga rörelserna i Lappmarken och Ös-
terbotten. — Evangelisk tidning 8—11/1875.

Hihhuleista. [Kirj.] K. H. K. — Kansakoulu 1880 s. 165—171.

Hildén, K. Aug., Huomiota ansaitsevaa laestadiolaisista. — Vartija
1889 s. 225—230.

Lestadiolaisuuden käsittelystä Sysmän piispantarkastuksessa.

Johansson, Gustaf, Eräs piispa Johanssonin lausunto laestadiolaisuus-
desta. — Vartija 1888 s. 376 s.

— Mietteitä Suomen luterilaisen kirkon asemasta. Kuopio 1890.
S. 75—85 lestadiolaisuudesta.

— Laestadiolaisuus. Kuopio 1892. VI, 306 s.; Kirjan 4. osan ruots.:
Den närvarande laestadianismens läroframställning. Övers. af A.
[Johan Anton Nyman]. Luleå 1898. 119 s.

- Arv. ja polem.: *SS* 1893 s. 103—108 A. Laitinen; *K. A. Heikel*, Miten olen opettanut. Heinola 1893; [*H. Koller?*], Herran sodassa. Wastinetta piispa G. Johanssonin hyökkäyksille læstadiolaisuutta vastaan. [USA 1893/1894. 160 s.] (*SS* Calumet 1894 s. 192; *V. Rautanen*, Amerikan suomalainen kirkko, 1911, s. 26); *Valvoja* 1893 s. 127—130 Z. C[astrén]. Johanssonin suhteesta læstadiolaisuuteen ks. *Y. Alanen*, Gustaf Johansson, 1947, s. 189—204; *Y. A. Wallinmaa*, Piirteitä Gustaf Johanssonin toiminnasta Kuopion hiippakunnan piispana, 1937, s. 112—121, 152—154.
- Krogerus** [— **Ritoniemi**], **V. J. G.**, Læstadilaisuus Peräpohjassa ja kolmas lain käytäntö. — Vartiija 1890, s. 117—122.
- Landgren, L.**, Några ord om Læstadianismen och bigtläran. — Teologisk tidskrift, Uppsala, 1880 s. 335—349.
Polem.: 1881 s. 41—55 G. Billing, s. 208—220 K. A. Heikel, s. 220 s. L. Landgren.
- Lybeck, E. W.**, Kristikunnan nykyiset eripuolueet ja merkittävim-mät lahkot. Silmäys kirkkohistoriaan ewangelis-lutherilaiselta kannalta. Hämeenlinna 1880. 74 s.
S. 69—72: Hihhulit (= *Sanansaattaja* 1880 s. 41—43).
- [**Malmivaara, Wilhelmi**], Hengellisistä liikkeistä maamme pohjois-osissa. Læstadiolaisuus eli n. k. hihhulilaisuus. — Hengellinen kuukauslehti 1888 s. 24—29, 42—45, 58 s., 72—78.
Polem.: s. 64, 111 s. A. Halmetoja, 118 s., 155—158; *SS* 1888 s. 132 s. A. Laitinen.
- M[attson], O[tto] W.**, Muutama sana Læstadius'en tahi n.k. hihhulein opista ja eroituksesta oikian ja yllä mainitun uskon opin välillä. Kirjoitettu varoitukseksi karttamaan väärä oppeja. Turku (Kust. kirjoittaja) 1888. 8 s.; 2. p. 1890.
- Nygren, J. K.**, Herätys huuto heikoimmille Herran Siionista, otta-maan olemisestansa waari ja tarkkaamaan asemaansa tänä wiehättävänä aikakautena. Kirj. — — —, lasten opettaja. Tampere (Kust. kirjoittaja) 1884. 8 s.
Mouhijärvelle saapuneita læstadiolaissaarnaajia vastaan.
- Raattamaa, Frans V.**, Nykyisen læstadiolaisuuden väärä opinkäsi-tyksiä Jumalan sanan valossa. Hki (Kust. kirjoittaja, Vittangi) 1933. 8 s.; Sama: Hki 1934.
- (**Ruotsalainen, Paavo**), Lause rovasti Læistadiuksen saarnasta. — Matth. Akiander, Historiska upplysningar om religiösa rörelser-na i Finland VI. H:fors 1862, s. 37 s., 116 s.
S. 117 s.: I. Poromaan vastauskirje.
- [**Rännäri, J.**], Pohjanmaan lento-uskoisuuden synty ja vaikutus. [Kirj.] J. Suomela. Oulu 1866. 16 s.
— Pohjanmaan williuskoisuuden synty ja vaikutus siihen kuuluwan laulun kanssa. (Uusi parannettu painos). Kuopio (Kust. B. Weurlander) 1871. 16 s.

- Salonen, K. E.**, Laestadiolaisuus Raamatun valossa. Ironwood, Mich., (Amerikan Suom. Ev.luth. kansalliskirkkokunnan pappis-seminaari) 1921. 32 s.
Arv.: *SL* 1921 s. 142—144 O. H. J[ussil]a.
- Sananen hihhuleista. — Evankelinen kuukauslehti kansalle, Pietari, 1885 s. 157—159, 185—191.
- Sandberg, G.**, Fra Sydvaranger. — Luthersk ugeskrift, Kristiania, 6:te halvaar, 1879, s. 1—9, 17—23, 33—41, 49—57, 67—73, 83—89.
- Fra det læstadianske vækkelsesarbeide. — Luthersk ugeskrift, Kristiania, 8:de halvaar, 1880, s. 108—116.
Sisältää norjannoksen Læstadiuksen saarnasta sekä P. Ruotsalaisen ja I. Poromaan kirjeenvaihdosta.
- Tanskanen, J.**, Hihhulilaisuus oikeassa karwassansa; sen esitys ja tarkastus. Oulu (Kust. tekijä) [1880]. (4), 131 s.
- T[anskanen], J.**, Onko Nikodemus helwetissä? — Walon säkeniä, Oulu, 1880 s. 25—27.
- W[alli]n, W[aldema]r**, Kirje sisarelle Kristuksessa hengellisistä liikkeistä Pohjan perillä. — Kristillisiä sanomia 27—30/1875.
- W[ester]b[ac]k, J.**, Sananen waroitukseksi tämän-aikaista wäärää hengellisyyttä, hihhulilaisuutta vastaan. — Sanansaattaja 15/1876.
- Wäittely lutherilaisen ja laestadiolaisen kesken. Tornion joelta 30. 10. 85 J—e. — Sanansaattaja 1885 s. 362—365.

4. Elämäkerrallisia julkaisuja

- (**Björkman, Viktor**), Isak Fors Kuoksun ja Frans Vettaisen kuoleman muistot. Lahti 1935. 24 s.
Sisältää myös Kuoksun ja Vettaisen kirjeet.
- L[aitinen], A[atu]**, Muistosanoja Lapin kristillisyydestä. Kirj. A. L. Oulu (Kolkuttajan toimitus) 1918. 103 s., kuvalehti; 2. p. Alex Hellman & Aatu Laitinen, Muistosanoja Lapin kristillisyydestä. Oulu (A. Hellman) 1926. 160 s.; 3. p.: Oulu (Lestadiolaisten Lähetyshdistysten Keskusliitto) 1966. 117 s.
- Minnesord över aflidne predikanterna Samuel Vettasjärvi, Isak Niku, Isak Olsson Fors-Kuoksu och Frans Larsson-Vettainen samt deras sista brev. Översättning från finska. Mikkeli 1936. 32 s.
- Schwede, Alfred Otto**, Sie kamen aus dem Torne-Tal. Die Jünger des Laestadius. 2. Aufl. Berlin 1962. 208 s.
Sisältää kaunokirjalliset esitykset seuraavista: Juhani ja Pekka Raattamaa, Antin Pieti, Ies-Pieti, Petteri Stark, Posti-Heikki.

Saman tekijän elämäkertaomaani «Lars Levi Laestadius, der Lappenprophet» (1954, useita painoksia) ja em. kokoelma julkaistu yhtenä nidoksena: Laestadius ruft Lappland. Berlin 1963. 395 s.

Thulin Henning, Ödemarkens apostlar. — Guds ord hade framgång. En bok tillägnad Lewi Pethrus på sextioårsdagen. Sthm 1944, s. 170—177.

J. Raattamaa, I. Poromaa, Erkki Antti Juhonpieti.

Westeson, Hjalmar, Ödemarksprofetens lärjungar. Sthm 1922. 135 s.; 2. uppl. Sthm 1930; Suom.: Lapin profetaan oppilaita. Suom. ja esipuheen kirj. Osk. E. Hellemaa. Porvoo 1925. 152 s.

Sisältää seuraavat kuvaukset: Johan Raattamaa s. 15—62, Pekka Raattamaa s. 63—81, Antin Pieti s. 82—108, Ies-Pieti s. 109—122, Posti-Heikki s. 123—133.

Arv.: *SL* 1925 s. 56 s. O. H. J[ussila], 131—133 I. Ylinenpää.

— När snön smälter. Noveller från landet i norr. Örebro (Uppsala) 1951.

S. 111—120: Antin Pieti — en Guds skaffare i ödemarken; s. 121—126: Ensam på fjället med Gud [Posti-Heikki]; mukailuja teoksesta Ödemarksprofetens lärjungar.

(**Wettasjärvi, Erik Samuel Johanson**), J. J. Purnun ja B. O. Fieldin [Fjeldal] elämäkerta y.m. kirjeitä. Kust. John Kieri, Calumet, Mich., 1917. 18 s.

Porsanger, U. P. & Ludvig Framhus, Ibmlilii oamastuvvum eällim. Muitukirji Karašjok sardneolbmast N. Bittist. Sami čuvgitussearvi toaimatusak [Lapin sivistysseuran julkaisuja] 17. Helsinki 1947. 10 s.

Nils Persen Biti * 13. 10. 1869 Karasjok, † 18. 2. 1946.

G[rönfors], R[obert] A[leksander], Wähän herätyksestäni ja uuden syntymisen koettelemuksia kristillisyydestä ennen ja nykyisin. Tampere 1925. 16 s.

[Havas, Wäinö]. Maitojyvä 1958 s. 18—20 (H:n ja O. H. Jusilan kirjeenvaihtoa 1929), 20—22. T. Leppänen.

Pentikäinen, Juha, Wäinö Havaksen runojen sanoma. — Kointähti 1962 s. 22—24.

Viljanen, Paavo, Wäinö Havas. Hengen ja miekan mies. Porvoo—Hki 1943. 232 s.; 2. p. 1944. 253 s.

Arv.: *RS* 1944 s. 63—65 V. H. Kivioja.

— Wäinö Havas. — Mikael Agricola E. W. Pakkalaan. Porvoo—Hki 1947, s. 742—751.

— Wäinö Havas virsirunoilijana. — Jumalan työsaralta V. Tampereen hiippakunnan vuosijulkaisu 1952. Hki 1951, s. 56—63.

Rantanen, Vilho, Aatu Heiskasen elämänrata. Tampere (Päivä, Hki) 1946. 131 s.

- Heiskasen (* 10. 10. 1886 Suonenjoki, † 15. 12. 1941) kosketuksista lestadiolaisuuteen s. 26, 37—45, 53—56, 83—85 ym.
- Steen, Adolf, Lars Jacobsen Hetta.** Den dødsdømte Kautokeino-samen som ble bibeloversettere. — Vår kirke i Nord. Årbok for Hålogaland. 1955, s. 36—46.
- Hulkko, Ilmari,** Muistelmia saarnaaja Eetu Hurulasta. — Maitojyvä 1960 s. 26—29.
- Rantamaula, E. V.,** Saarnaaja Eetu Hurulaa muistellessa. — Siionin jouluku 1962 s. 40 s.; Alkuosa = Kristityn jouluku 1957 s. 13, 15.
- Tapaninen, L. P.,** Oskari Heikki Jussila in memoriam. — Maitojyvä 1956 s. 14—18.
- Kauppinen, Tauno,** Minunkin kanteleeni soi ... Oskari Jussilan rippivirren synnystä. — Maitojyvä 1956 s. 19 s.
- Kallunki, U.,** Maallikkosaarnaaja Hans Erik Kela, s. 25. 6. 1878, k. 20. 11. 1956. — Siionin jouluku 1964 s. 30, 33 s., 47.
- W[altari], T[oivo],** Merimiespapin muisto. [Pekka Fredrik Lappalainen, * 1. 1. 1880 Leppävirta, † 24. 2. 1913 Kivijärvi]. Mikkeli (Kust. Suomen merimieslähetysseura) 1913. 64 s.
- Miettinen, Martti E.,** Eräs ihmiskohtalo sadan vuoden takaa [Jukkasjärven kirkkoherra Ingemar Lindstedt]. — Vartijan Äänen Jouluku 1946 s. 21—23.
- Isaksson, August,** Predikanten Johan Henrik Olsson. Minnesord. Haparanda 1960. (4) s.
En kort efterskrift av J[ohan] P[ietiläinen].
- Raamamaa, Oskar,** Från lästadian till pingstvän. Sthm 1933. 8 s.
- Virkkala, Oiva, Ida Rönkä** — ensimmäinen Kiinan lähettilämmä — Vainion varrelta, 1957, s. 8 s.
- P[entikäinen], V. S[amuli],** Kairojen kristillisyyttä. 1. Songan Mikon ja Pyhänmaanluodon papin keskustelu. — Siionin jouluku 1961 s. 56 s.
- Eriksson, William,** Muistosanoja saarnaaja Johan Petter Stöckell, synt. 27. 5. 1881, kuollut 18. 11. 1957. Lahti 1958. 8 s.; Sama ruots.: Några minnesord ... Fri översättning av Gunnar Jönsson. Luleå i.v. 4 s.
- Tawe, Wilhelm,** Jukkasjärvi kyrka och bygd 350 år 1607/8 — 1958. Luleå 1958. 263 s.
S. 130—133: Johan Petter Stöckell.
- Södö, Hugo Albert,** Hugo Albert Södös levnadsteckning och kristendom. Författad från år 1917 och utgiven år 1926. Vasa (Kust. kirjoittaja) 1926. 85 s.
- Hugo Albert Södös omvendelseskraft. Vasa 1937. 8 s.
- Profeetta Hugo Albert Södö 60 vuotta. I. p. [1956]. 20 s.

- Tapaninen, Antti**, Muistelmia lapsuuteni vaiheilta. — Maitojyvä 1963 s. 10—12.
- Tapaninen, L. P.**, Hukkumasta pelastunut. — Kirkkokansan joulu 1956 s. 54—56.
- Viljanen, Paavo**, Nuorena pappina Kivijärvellä. — Maitojyvä 1964 s. 20—22.
- Pentikäinen, Samuli**, Muistoja J a a k k o V ä ä r ä l ä s t ä Jumalan valtakunnan työmiehenä. — Kointähti 1962 s. 16—18.

5. Eri paikkakuntien lestadiolaisuutta koskevia julkaisuja

Suomi

- Aho, Isak**, Muistelmia kirjoituksia. [Etelä-Pohjanmaa ja Satakunta]. Kakkola 1935. 47 s.
- Airas, Kaarlo**, Vuosisata elämänliikettä Tornionjokilaaksossa. Kirkollista elämää ja hengellisiä liikkeitä vv. 1809—1900. Jyväskylä 1941. 190 s.
- Lestadiolaisuudesta erityisesti s. 129—140, 155—177.
Arv.: *Vartija* 1942 s. 80—82 Oiva Virkkala.
- Alanen, Yrjö**, Piirteitä uskonnollisista suunnista muutamilla Satakunnan seuduilla. III. Laestadiolaiset. — *Vartija* 1898 s. 178—188.
- C[ederberg], J[ak.]**, Om den s.k. «Hihhuli» -sekten i södra Österbotten. — *Tidskrift för teologi och kyrka* 1879 s. 89—103.
- Halla, Lauri**, Miten Pohjanmaan laestadiolaisuutta käsiteltiin piispantarkastuksissa 1870-luvulla. — SKHS:n vuosikirja 23, 1933 (1934), s. 149—164.
- Kökkö, Timo**, Lestadiolaisuuden levinneisyys Pohjois-Pohjanmaan pitäjissä 1850-luvun lopussa. — Maitojyvä 1959 s. 20—22.
- Leinonen, Hannes**, Lestadiolaisuuden levinneisyys Suomessa. — Nordkalotten. Pohjois-Kalotti. Nuor'ta-Kalot'ta, Luleå, 1/1961 s. 15, 33 s.
- Meddelanden från det kyrkliga och religiösa lifvets område i Finland. — *Tidskrift för teologi och kyrka* 1878 s. 324—339.
Tietoja lestadiolaisuudesta ja muista herätysliikkeistä: Sievi (A. J. Frosterus), Ylivieska (J. P. Bäckman), Raahe, Kannus.
- Mäntylä, Kauko**, Lestadiolaisuuden tulo Pohjois-Karjalaan. — Maitojyvä 1953 s. 15—18.
- Schmidt, W. A.**, Huvuddragen av Finlands kyrkliga geografi. — *Acta Academiae Aboensis. Humaniora* XXII, 3. 1956.
S. 15—18, 31: Det laestadianska norra Finland.

- Schmidt, W. A.**, Gammallutherskt kyrkoliv i Egentliga Finland under 1800-talet. — SKHS:n vuosikirja 43—44, 1953—1954 (1956).
S. 170: lestadiolaisuus.
- Takala, Lauri**, Evankelisen liikkeen ja laestadiolaisuuden ensi kosketus Oulun seuduilla. — Hist. arkisto 47, 1940, s. 396—416.
- Wallinheimo, J. W.**, Kuvauksia muutamain Keski-Hämeen seurakuntain uskonnollisiveellisistä oloista. II. — SKHS:n pöytäkirjat IX, 1908—1909 (1910).
S. 209—211: lestadiolaisuudesta Luopioisissa, Pälkäneellä, Hauholla.
- Wentin, Erik**, Laestadianismen i svenska Österbotten. Vasa 1963. 174 s.
Arv.: *Elämän sana* 1964 s. 14 s. E. Häkli.
- Viljanen, Paavo**, Lestadiolaisesta liikkeestä Tampereen hiippakunnassa. — Jumalan työsaralta III. Tampereen hiippakunnan vuosijulkaisu 1950, Hki 1949, s. 109—116.
- Virkkala, Oiva**, Laestadiolaisuus satakuntalaisella maaperällä. Piirteitä Porin seudun laestadiolaisuuden historiasta. — Satakunta XI, 1939, s. 54—75.
- Välitalo, Pekka**, Muonionlaakson kylärukouksista 1800- ja 1900-luvuilla. — Maitojyvä 1966 s. 14—19.
- Huhtinen, Martti**, Lestadiolaisia seuratuja ja saarnamiehiä. — Kellon — H a u k i p u t a a n kotiseutujulkaisu I. Oulu 1961, s. 48—58.
- Hertzberg, Rafael**, Helsingfors för trehundra år sedan och i våra dagar. I. [Helsinki]. H:fors 1888.
S. 167—172: Laestadianerna.
- Liusvaara, Yrjö**, Helsingin lestadiolaisherätyksen sytyttäjiä. — Maitojyvä 1965 s. 5—10.
- Aho, Mauno**, Entistä ja nykyistä Ivaloa. [Inari]. — Maitojyvä 1955 s. 8—10.
- Sinnemäki, J.**, Herätyksestä Inarin Kyrössä. — SKHS:n vuosikirja 25, 1935 (1936), s. 170.
- Hulkko, Kullervo**, Ansamaalaisuus. Muuan lestadiolainen hurmosliike. [Kalajoiki]. — SKHS:n toimituksia 52—53, 1962—1963 (1965), s. 268—285.
- Kivioja, V. H.**, Laestadiolaisuuden ensi ajoista Kalajoella. — Laaksojen joulu 1934 s. 13—15.
- Fleege, Gunnar A.**, Den laestadianska rörelsen i Kyrkslätt församling. Pastoralavhandling. [Kirkkonummi]. Borgå 1910. 69 s.
- Auno, E. A.**, Eräät jouluseurat [Kittilä 1903/1904]. — Vartijan äänen joulu 1953 s. 10 s.

- Halla, Lauri**, Kittilän kirkkohäiriö (1850) ja viranomaiset. Ensimmäinen virallinen arvostelu laestadiolaisuuden esiintymisestä Suomen puolella. — SKHS:n vuosikirja 22, 1932, (1934), s. 230—241.
- Viljanen, Paavo**, Kivijärven herätyksen alku. — Maitojyvä 1954 s. 4—6.
- Ivalo, Santeri**, Alkutaival. Lapsuusvuosien muistelmia. [Kuusa-mo]. Porvoo—Hki 1932. 96 s.
S. 27—32: Seuroissa.
- Salokas, Eino**, Laestadiolaisuus Liperissä 1800-luvun loppupuolella. — Hist. arkisto XLVII, 1940, s. 417—433.
- Sinnemäki, J.**, Laestadiolaisuudesta Nurmijärvellä. — SKHS:n vuosikirja 15—18, 1925—1928 (1936), s. 336 s.
- Tuomikoski, Erkki**, Pyhiä muistoja [Oulainen, 1900-luvun alusta]. — Vainion varrelta, 1957, s. 20—23.
- Ylisalo, V.**, Muistelmia herätysajoilta Parkanosta. Pori 1935. 15 s.
- Wallin, J. W.**, Piirteitä hengellisen elämän kehityksestä Pomarkussa. — SKHS:n pöytäkirjat liitteineen 1892—1897. I (1898), s. 169—194.
S. 190—193: Laestadiolaisuus.
- Heikel, J. H.**, Kertomus hengellisistä liikunnoista Pudasjärvellä. — Kristillisiä sanomia 25, 26/1873.
- Hildén, K. Aug.**, Huomiota ansaitsevaa laestadiolaisista. [Syssä]. — Vartija 1889 s. 225—230.
- Kotila, Kalevi**, Kirkollisten herätysliikkeiden vaiheita Toholammin seurakunnassa v. 1875—1913. — Vanhaa Toholampea. Kyrönmaa 12. 1961, s. 7—48; Erip.: s. 1—42.
Laestadiolaisuudesta s. 29—45 (23—39).
- Terwehdys kristityille ja Kertoelmia niistä taisteluista joita usko-waiset Urjalassa owat saaneet kokea sitä suurta Koljattia saatanaa vastaan kewätpuolella vuotta 1881. Kirj. K. P. U—ta. Tampere 1881. 16 s.
- Koivuova, Erkki**, Ensimmäiset seurakunnat Alkkulassa. [Ylitornio]. — Maitojyvä (1)/1961 s. 3—5.
- Kaaresuvannon ja Pajalan herätysten ensimmäisten viestien tulo aliseen Torniojokivarteen. [Ylitornio]. — Kristityn joulu 1961 s. 8 s., 12 s.
- Ylitornion ensimmäinen piispantarkastus. — Tornionlaakson vuosikirja 1963 s. 44—50.
- Miettinen, Martti E.**, Nimismies Hellman ja Ylitornion laestadiolaisuus 1850-luvulla. — SKHS:n toimituksia 52, 1952, s. 145—184.

Ruotsi

- Ahlfort, Lina**, Ett möte bland västlæstadianer. [Jokkmokk]. — Fjällvindar. En hälsning till lapparnes vänner. Utg. af Kvinnliga Missions Arbetare. Sthm 1905, s. 75—79.
- Bergfors, Georg**, I Teletöinens skugga. — Från bygd och vildmark 1928 s. 59—78.
- Examen rigorosum. En svår examen. — Från bygd och vildmark 1929 s. 117—135.
- Bergqvist, Olof**, Lapparnas religion. — Lappland, det stora svenska framtidslandet. Sthm 1908.
- S. 168—171: Pohjois-Ruotsin lestadiolaisuudesta.
- Min första beröring med læstadianismen. — Hågkomster och livsintryck av svenska män och kvinnor. [Samling I]. Uppsala 1921, s. 122—129; 2. uppl. 1922.
- Bland svenskar, finnar och lappar. Sthm 1939. 320 s.; 3. uppl. 1940.
- S. 58—77 ym. lestadiolaisuudesta.
- Boreman, Per**, En prins bland samer. Ett femtioårsminne. — Bland Sveriges samer 1950—1951 s. 31—45.
- Brännström, Olaus**, Læstadianismen i Norrbotten. — Nordkalotten. Pohjois-Kalotti. Nuor'ta-Kalot'ta, Luleå, 1/1961 s. 8 s.
- [**Bucht, Henning**], Prins Bernadottes besök i Lannavaara. [Av] Lahti. — God jul. Läsning i helg och söcken. Utg. av E. Melander. Uppsala 1926, s. 85—107.
- Dahlbäck, Gustaf**, Möte med västlæstadiansk bygd. — Vår by. Hembygdstidning för Svappavaara by utgiven till 300 års jubileet 1955. Boden 1955, s. 9—10, 22.
- De Vylder, Ludvig**, Tornedalen, dess land och folk. Föreningen Heimdals folkskrifter n:o 81. Sthm 1904.
- S. 39—42: Laestadianismen.
- Det samstämmiga vittnesbördet. Något om andelivet i Tornedalen. — Från bygd och vildmark 1923 s. 61—73.
- Edquist, Carl**, Ropande röster i ödemarken. Bilder ur det kyrkliga livet i svenska Finnmarken. Sthm 1916. 155 s., kuvalehti; Suom.: Huutavan äänen maassa. Porvoo 1927. 172 s.
- Edquist, Märta**, Drag ur det læstadianska kristendomslivet i Tornedalen. — Julboken, Sthm, 1926, s. 73—86.
- Eklund, J. E.**, Korpelarörelsen. — Svensk Kyrkotidning 1935 s. 208—210.
- Lars Levi Laestadius och hans betydelse för nordiskt fromhetsliv. Introduktion. — Kyrkans självbesinning. Från förhandling-

- arna vid femte nordiska prästmötet i Visby den 1—3 september 1936. Sthm 1937, s. 98—104.
- Elde, Hilmer**, Bland læstadianer. — Från bygd och vildmark 1925 s. 36—42.
- Haapaniemi, Oskar**, En tidsbild från den læstadianska väckelsens genombrotts-tid för 100 år sedan. [Nederkalix]. — Från bygd och vildmark 1964 s. 82—92.
- Hansson, Emilia**, I midnattssol och midvintermörker. Sthm 1932. 255 s.
S. 18 s., 24—27, 52—70 ym. [Vittangin Kuoksun kylän] opettajan kosketuksesta læstadiolaisuuteen.
- Huhtasaari, Johannes**, Som kyrkans tjänare bland læstadiankristna i väst och öst. — Lars Levi Læstadius och hans gärning. Sthm 1965, s. 388—395.
- Hulkko, K.**, Piirteitä Länsipohjan korpelalaishurmoksesta. I—II. (II: Piirteitä . . . palestiinalaishurmoksesta). — Suomen Heimo 1935 s. 292 s., 1936 s. 20, 32.
- Johansson, Joh.**, På jakt efter «Dårhushjonet». En resa i svenska Norrbotten vid årsskiftet 1903—04. Jakobstad 1933. 55 s.
- Lassinantti, Ragnar**, Synpunkter och skildringar. Luleå 1965.
S. 211—216: Som pilgrim till Lannavaara.
- Liljeroth, G.**, Solen och midsommarnatten på Aavasaksa. Örebro 1880.
S. 138—146: En læstadiansk gudstjänst i Övertorneå kyrka.
- Lundberg, A[ugust]**, Drag ur de svenska nordlapparnas lif. — Lappland, utg. av O. Bergqvist & F. Svenonius. Sthm 1908, s. 123—132.
S. 131 s.: læstadiolaisuus.
- Lundgren, Sam**, Læstadius och læstadianismen. — Norrbotten, Luleå, 1948, s. 95—101.
- Lönegren, Ernst**, En öfverblick öfver norrländskt kyrkolif 1911—1915. — Vår kyrka. II. Tiden 1911—1915. Sthm 1917, s. 1—52.
S. 15—18: læstadiolaisuus.
- Melander, E.**, Vildmarkslif i norrskenslandet. Skildrat för ung och gammal. Sthm 1909.
S. 38—53: Bland læstadianer.
- Blad ur min levnadsbok. Sthm (Uppsala) 1926.
S. 317—329: Kuvaus matkasta prinssi Bernadotten kanssa Lannavaaran kokoukseen 1900.
- Mårdberg, N. A.**, Læstadianismen sådan den framträder i Nederkalix, skärskådad i Guds ords ljus jemte några ord om bodellismen. Luleå 1895. 23 s.
- [**Nyman, Johan Anton**], Från väckelsetiden i Tornedalen. En per-

- sonlighet och ett minne. [Av] A-n N-n. — Från bygd och vildmark 1921 s. 48—53.
- Paulaharju, Samuli**, Kiveliöitten kansaa. Pohjois-Ruotsin suomalais-seuduilta. Porvoo 1937; Ruots.: Ödebygdsfolk. Sthm 1966. S. 288—310: Provastin valtamaa.
- **Vaeltaja tunturien maassa**. Porvoo 1947. S. 88—94: Pyhäpäivänä Nattavaarassa; s. 95—98: Vanha saarnamies [Palon Lassi]; s. 99—103: Sammakon seurapirtissä.
- Raattamaa, Frans W.**, Väckelser i svenska finnbygden. Något om Læstadianismen, Korpela-rörelsen och pingstväckelsen. Sthm 1946. 48 s.
- Samzelius, Hugo**, Fänriksår. Svenska bilder. Sthm 1899. S. 168—177: Pajala-pastorns julgran. En skildring från den læstadianska finnbygden.
- Tawe, Wilhelm**, Jukkasjärvi kyrka och bygd 350 år 1607/8 — 1958. Luleå 1958. S. 117—133 læstadiolaisuudesta.
- Tärendö församling**. Anteckningar till dess 75-årsjubileum den 23 mars 1952 utg. av dess kyrkoråd. Haparanda 1952. 30 s. S. 17—21 læstadiolaisuudesta (O. Brännström).
- Westeson, Hjalmar**, Min vildmark. Sthm 1920; 2. — 5. p. 1921—1925; Tansk.: København 1923. S. 39—46: I Læstadii hemland.
- **Sonnenstrahlen über nordischer Ödmark**. Wirklichkeitsschilderungen aus Lappland. Wernigerode 1927. S. 36—42: In der Heimat des Læstadius.
- Whitaker, Jan**, Social relations in a nomadic Lappish community. — Samiske samlinger. Utg. av Norsk folkemuseum. Bind II. Oslo 1955. S. 105—111: The social aspects of religion in Karesuando.

Norja

- Arctander, O. G.**, Læstadianerne i Buksnes. — Fra Nordland og Finnmarken. Tromsø stifts aarbok 1917, s. 68—74.
- Astrup, P.**, Fra Lyngen. — Fra Nordland og Finnmarken. Tromsø stifts aarbok 1917, s. 15—18.
- **Læstadianismens særpreg**. Bidrag til Finnmarkens kirkehistorie V. — Norvegia Sacra VIII, 1928, s. 155—170. S. 164—170: Erik Johnsen, Selvbiografiske meddelelser. Polem.: Norvegia Sacra XIV, 1934, s. 86—92.
- Bjørnson, Inga**, Dunder-Heikka og flere lappers historier fortalt av dem selv. Optegnelser fra Ofoten. Kristiania 1916. S. 43—58 ym. Ofotenin læstadiolaisuuden alkuvaiheista.

- Brune, A.**, Den levende kristendom i Vadsø. Den såkallte læstadianske menighet i Vadsø. Bidrag til Finnmarkens kirkehistorie VI. — *Norvegia Sacra* XIV, 1934 (1938), s. 41—81.
S. 81—85: Kristian Nissens oplysninger.
- Dahl, L.**, Om nogle aandelige omgangssygdomme. — *Folkevennen*, 11 aarg., Kristiania 1862, s. 1—44, 97—151.
S. 5—29 lestadiolaisuudesta.
- Halvorsen, A.**, Billeder av livet i Finnmarken i fortid og nutid. Kristiania og København 1911.
S. 92—130: Læstadianismen.
- Holm, Lützow**, Fra Finmarken. 3. En læstadiansk lægprædikant. — *Skilling-magazin til udbredelse af almenyttige kundskaber*, Kristiania, 1887 s. 799—802; *Suom.: Ruijasta. Læstadiolainen lainsaarnaaja*. — *Kyläkirjaston kuvalehti B-sarja* 1888 s. 75, 82 s. Itä-Ruijan lestadiolaisista ja saarn. Hans Hellanderista (muotokuva s. 708).
- Jervell, Sverre**, Litt om læstadianismen. — *Fra Nordland og Finnmarken. Tromsø stifts aarbok* 1916, s. 30—37.
- Johannessen, O. A.**, Erindringer. Mo 1912.
S. 10 s.: Ofotenin seudun lestadiolaisista; s. 12—17: Vesisaaren rovastin-oikeusjuttu Brunea vastaan.
- Kvandahl, Henrik**, Samenes historie. III. Tromsø 1947.
S. 164—166: Noen ord om den Læstadianske bevegelse i Ofoten.
- Lagercrantz, Eliel**, Laulava Lappi. Tunturinkävijän ja tutkijan elämyksiä ja mietteitä. Porvoo—Hki 1950.
S. 158—166: Ofotenin seudun lestadiolaisista ja saarn. Anders Gurra-kista.
- Lilleeng, G. A.**, Bygdehistorie. Vestre Jakobselv, Varanger, Finnmark. Vadsø 1937.
S. 96—109 ym.: Annijoen lestadiolaisuudesta.
- Markusson, Marian**, Læstadianismen i Nord-Norge. — *Nordkalotten. Pohjois-Kalotti. Nuor'ta-Kalot'tta*, Luleå, 1/1961 s. 13 s.
- Nilsen, John O.**, Læstadianismen og litt til. — *Fast grunn*, Bergen, 1951 s. 230—238.
Ks. myös s. 212, 239—242 sekä 1952 s. 55 s. R. Sagaas.
- Paulaharju, Samuli**, Ruijan suomalaisia. Hki 1928.
S. 479—504: Kristillisyyt.
- *Ruijan äärimmäisillä saarilla*. Porvoo 1935.
S. 129—135: Pohjoisin kristittyjen seura.
- Pedersen, Jens**, Den læstadianske bevegelse. — *Ola Berg*, Buksnes bygdebok I. Bodø [1950], s. 332—337.
- Pharo, Haakon**, Indtryk fra min første prestevirksomhet. — *Fra Nordland og Finnmarken. Tromsø stifts aarbok* 1916, s. 53—59.
S. 56—59: Ofotenin seudun saamelaislestadiolaisista.

- Porsanger, U. P.**, Čuorvu jiedna Sami meäccist. [Karasjok]. (Lapin sivistysseuran julk. 15). Hki 1945. (2), 19 s.
- Reusch, Hans**, Folk og natur i Finmarken. Kristiania 1895.
S. 3, 22—25: Länsi-Ruijan lestadiolaisista.
- Schøyen, Carl**, Tre stammers møte. Av Skouluk-Andaras beretninger. Kristiania 1918; 4. opl. 1943; Saks.: Jena 1923.
S. 47—61: Nådens sendebud, lestadiolaisuuden tulosta Lavangenin seudulle; s. 74—86: Som ilden fra Sinai, Læstadiuksesta.
- Sivertsen, Dagmar**, Læstadianismen i Norge. Diss. Oslo 1955. (4), 500 s.
Arv.: *Under vandringen* 7—9/1956; *Vår kirke i nord. Årbok for Hålogaland* 1956 s. 49—52 A. Flokkmann.
- Læstadianismen og samene. — *Sameliv* 1959—1960. Oslo 1961, s. 92—140.
- Læstadianismen i norsk skjønnlitteratur. — Lars Levi Læstadius och hans gärning. Sthm 1965, s. 295—306.
- Steen, Adolf**, Læstadianismen i Norge. De forskjellige retninger. — Fast grunn, Bergen, 1962 s. 244—256.
- Tandberg, Gudbrand**, Indberetning om virksomhet i 1897. — Norsk finnmission 1897. Tiende aarsberetning. Tromsø 1898, s. 15—42.
S. 16—20: Etelä-Varangin lestadiolaisuudesta.
- Thoresen, Magdalene**, Billeder fra midnatsolens land. I. København 1884.
S. 251—261 lestadiolaisuudesta.
- Tveter, Martin**, Uten bibel. — Hellige jul, Stavanger, 1946 s. 13 s. Vesisaaren lestadiolaisista.
- Valton, Fridtjof O.**, De norske vekkelsers historie. Et kortfattet overblikk over det kristelige liv i Norge fra begynnelsen inntil våre dager. Oslo (Filadelfiaforlaget) 1942.
S. 98—106: Den læstadianske vekkelse.

Norja, Kautokeino

- Bref till Henrik Reuter Dahl. Utg. af Gustaf Aulén. Sthm 1915.
S. 3—11: 2 piispa Israel Bergmanin kirjettä sekä Reuter Dahlin vastaus, 1852—1853.
- [**Ekendal, J. H.**], Svenska kyrkan och presterskapet under de sist förflutna åren. Betraktelser och samlingar tillagnade svenska kyrkans målsmän vid riksdagen 1856—1857. 1. häftet. Upsala 1857.
S. 81—84: Den rätta synpunkten för betraktande af den ohyggliga tilldragelsen bland de förvillade läsarne i Kautokeino i Lappland.
- Figenschou, Einar**, Mordkatastrofen i Kautokeino. Et sorgelig hundreårsminne. — Håløygminne 4/1952 (33. årg., 8. bind) s. 572—597.

- Frich, David**, Die Religiöse Bewegung in dem finnischen Kirchspiel Kautokeino. — Zeitschrift für die gesammte lutherische Theologie und Kirche, Leipzig, 1866 s. 240—251.
- Gjessing, Gutorm**, Tragedien i Kautokeino 1852. I. — Håloygminne 2/1953 (34. årg., 9. bind) s. 41—47.
- Hætta, Lars Jakobsen**. En beretning om de religiøse og moralske forhold i Kautokeino før den læstadianske vækkelse. Oversat fra lappisk av J. Qvigstad. Bidrag til Finmarkens kirkehistorie II. — Norvegia sacra III, 1923, s. 68—89.
- Helland, Amund**, Topografisk-statistisk beskrivelse over Finmarkens amt. II: Befolkning og historie. Kristiania 1906.
S. 341—361: Læstadianerne og uroligheder i Kautokeino.
- Hulkko, Kullervo**, Kautokeinon hurmos. — Jouko, Pohjois-pohjalaisen osakunnan kotiseutujulkaisu, IV. Oulu 1947, s. 134—149.
- Hvoslef, F. W.**, Noget om den religiøse bevægelse i Kautokeino. — Theologisk tidsskrift for den norske kirke 1857 s. 1—38.
- Lassinantti, Ragnar**, «Yttersta domen» i Kautokeino. — Norrländska socialdemokraten, Luleå, 260/8. 11. 1952.
- Launis, Armas**, Kaipaukseni maa. Lapinkävijän matkamuistoja. Jyväskylä 1922.
S. 102—108: Muistotietoja Norjan Lapin lahkolaiskapinasta.
- Norsk retstidende**. Ugeskrift for praktisk lovkyndighed. 19. aarg. Ny række. Christiania 1854.
S. 145—158: Juttu Aslak Hættaa ym. vastaan korkeimmassa oikeudessa 14. 2. 1854.
- Osmonsalo, Erkki K.**, Hallituksen politiikka herännäisliikkeitä kohtaan Aleksanteri I:n ja Nikolai I:n aikana. — SKHS:n toimituksia XII, 4, Hki 1939.
S. 39 s., 97—106: Kautokeinon hurmoksen ja alkuheräyksen aiheuttamista toimenpiteistä.
- Paulaharju, Samuli**, Lapin muisteluksia. Hki 1922.
S. 236—248: Kautokeino.
- Røger, M.**, Tragedien i Kautokeino 1852. II. Læstadius eget forsvar. — Håloygminne 2/1953 (34. årg., 9. bind) s. 47—53.
- Smith, P. L.**, Kautokeino og Kautokeino-lappene. En historisk og ergologisk regionalstudie. Oslo 1938.
S. 210—224: Vekkelsen i Karesuando og Kautokeino og de religiøse forvillelser.
- Steen, Adolf**, Kautokeino-tragedien 1852 — et justismord? Kristiansand 1965. 16 s.
- Stockfleth, Nils Vibe**, Dagbog over mine missionsreiser i Finmarken. Kristiania 1860; Ruots.: Sthm 1868.
S. 171—210: Min fjerde reise til Finmarken 1851—52.

- Stockfleth, Nils Vibe**, Breve fra — — — 1825—54. Udg. J. N. Skaar. Kristiania 1896.
S. 109—184 S:n kirjeitä piispa Juellille Kautokeinin asioista 1851—1853 sekä eräitä J:n kirjeitä S:lle ja J:n ja Læstadiuksen kirjeenvaihto 1852, s. 168—173.
- Tromholt, Sophus**, Under nordlysets straal. Skildringer fra lapperne's land. København 1885. (Alk. engl. 1885).
S. 332—378: Rædselsperioden i Koutokæino; s. 427—429 A. Laitisen käynnistä Kautokeinossa 1883.
- Turi, Johan**, Muittalus samid birra. En bog om lapperne's liv af den svenske lap Johan Turi. Udg. med dansk oversættelse af Emilie Demant. Lapperne och deras land I. København 1910. (Uusia painoksia ja käännöksiä).
S. 103—106, 230—234: Kautokeino 1852.
- Vahl, J.**, Lapperne og den lapske mission. København 1866. (4), 175, 191 s.
S. II, 61—78: Kautokeino 1852.

Amerikka

- Haapaniemi, Oskar**, Bland læstadianer i Amerika. Minnen och iakttagelser från en resa i USA sommaren och hösten 1960. — Från bygd och vildmark 1961 s. 69—74.
- Heideman, P. A.**, Læstadiolaisuus kotikaupungissani (Calumet). — Teol. aik. 1915 s. 377—384.
- Kolehmainen, John Ilmari**, Suomalaisten siirtolaisuus Norjasta Amerikkaan. Fitchburg, Mass., i.v. 54 s.
S. 30—35: Læstadiolaisuuden vaikutuksesta siirtolaisuuteen.
- Koskimies, Juho Rud.**, Amerikan matkalta. Muistiinpanoja ja havaintoja Amerikan suomalaisten elämästä ja oloista. Porvoo 1925.
S. 97 s., 132—135, 229: læstadiolaisuudesta.
- Mickelsen, Andrew**, The Læstadian movement in America. — Nordkalotten. Pohjois-Kalotti. Nuor'ta-Kalot'ta, Luleå, 1/1961 s. 29,37.
- Pietilä, Antti J.**, Helsingistä Astoriaan. Amerikan-kävijän havaintoja ja ajatuksia. Porvoo 1927.
S. 118, 267—273 ym.: læstadiolaisuudesta.
- Pollari, John**, Apostolis-lutherilaisten hajaantumisen syyt Amerikassa. [Liite:] Pastori A. L. Heidemanin puhe Helsingissä. Duluth, Minn., 1920. 23 s.
- Rautanen, V.**, Amerikan suomalainen kirkko. Hancock, Mich., 1911. S. 3—33: læstadiolaisista.

Saarnivaara, Uuras, Amerikan laestadiolaisuuden eli Apostolis-luterilaisuuden historia. Ironwood, Mich., (Kust. tekijä) 1947. XV, 364, (6) s.

Arv.: *Teol. aik.* 1947 s. 184 s. V. H. Kivioja.

— The history of the Laestadian or Apostolic-Lutheran Movement in America. Ironwood, (Hancock), Mich., 1947. 100 s.

— Mikä on totuus Amerikan laestadiolaisesta kristillisyydestä? «Vanhoillisen» ja «pikku-esikoisen» keskustelu. Hancock, Mich., [n. 1946]. 28 s.

— Vanhoillisuuden hajaantumisen historiaa Amerikassa ja Suomessa. Oulu (Kustannusosakeyhtiö Rauha, Rovaniemi) 1950. 66 s.

Arv. ja polem.: *SL* 1951 s. 10 [P. Viljanen]; *RS* 1952 s. 85—90 U. Saarnivaara.

W[asastjerna], H., Laestadiolaisuus Amerikassa. — Oppikoululehti 1965 s. 43 s.

Muut maat

Ervasti, A. W., Muistelmia matkalta Wenäjän Karjalassa kesällä 1879. (Ylipainos sanomalehdestä Pohjois-Suomi). Oulu 1880; 2., korj. p. Hki 1918.

S. 182—184 (189—191): Uhtuan lestadiolaisista.

— Suomalaiset Jäämeren rannalla. Matkamuitelmia. Oulu 1884.

S. 100, 116—118: Muurmannin rannikon lestadiolaisista.

Pälli, F. N., Vienan-Karjalasta uskonvainoajoilta vv. 1879—99. Ker-
toillut — — —. 8 uskovaisen kärsimystarina. Oulu 1923. 15 s.

Ruutu, Martti, Suomesta 1800-luvulla siirtyneet luterilaiset Aunuk-
sessä. — SKHS:n vuosikirja 25, 1935 (1936), s. 3—108.

S. 53 s., 90 s.: Aunuksen, erityisesti Wytegran lestadiolaisuudesta.

Ervio, H. K., Jooni lästadiusluse (laestadiusluse) levinemisestä Ees-
tis. — Usuteaduline ajakiri 1936 s. 85—93.

— Laestadiolaisuus narvalaisuuden syntysijoilla. — SKHS:n vuosi-
kirja 39—40, 1949—1950 (1951), s. 124—136.

Virolainen, Leevi, Kaakkoonkin tuli kevät. Lehtinen [Inkerin] les-
tadiolaisuuden historiaa. — Vartijan Äänen kesälehti 1947 s.
15—17.

Viljanen, Paavo, Unkaria ja Suomea etsimässä. Vaasa (Kust. Herät-
täjä-yhdistys, Lapua) 1965. 144 s.

S. 90—92 ym.: unkarilaisten kosketuksesta lestadiolaisuuteen.

Arv.: *Elämän sana* 1965 s. 212 s. B. Csepregi.

— «Üdvözlet Finnországból» — terveisiä Suomesta. — Maitojyvä
1952 s. 6—9.

IV. LESTADIOLAISUUDEN HAJAANNUK- SIIN JA ERI RYHMIEN TOIMINTAAN LIITTYVIÄ JULKAISUJA

Vuosisadan vaihteen hajaannus

Pöytäkirja lestadiolaisten ryhmien sovintokokouksesta Oulussa maalisk. 22—23 päivinä 1911. Oulu 1911. 84 s.; Ruots.: Uleåborg 1912. 93 s.

Edquist, Carl, Ropande röster i ödemarken. Bilder ur det kyrkliga livet i svenska Finnmarken. Sthm 1916. 155 s., kuvalehti; Suom.: Huutavan äänen maassa. Porvoo 1927. 172 s.

Hastie, Benjamin, Uusherännäisyys ja pakanalähetys. Oulu 1925. 23 s.

Havas, Väinö, Muutamia mietteitä n.k. uudenherätyksen synnystä laestadiolaisessa suunnassamme. — Vartija 1929 s. 168—173.

Heikel, K. A., Uudesta heräyksestä laestadiolaisessa liikkeessä. — Vartija 1899 s. 41—44.

Jussila, Heikki, Kutsujan armo laestadiolaisessa kristillisyydessä. Oulu (Kust. tekijä) 1948. 196 s.
Arv.: RS 1949 s. 210—212 V. H. Kivioja.

Kervinen, B., Muistelmia laestadiolaisuudessa tapahtuneesta uudesta herätyksestä ja sen aikaisesta laestadiolaisuudesta. Oulu 1929. 14 s.

Kivioja, V. H., Vieläkin mietteitä laestadiolaisuuden «uuden herätyksen» ja «vanhoillisuuden» eroista. — Vartija 1930 s. 76—77.

Larsson, E. Tobias (Sarvisvaara), Læstadiolaisista väli-aidoista. Gällivare 1938. 8 s.

Nummi, Yrjö A., Toisiakin mietteitä «uudenherätyksen» synnystä laestadiolaisessa suunnassamme. — Vartija 1929 s. 244—256.

Parakka, Frans & Ville Nieminen & Joel Ahonen, Tositietoja laestadiolaisesta herätysliikkeestä Ruotsissa ja Suomessa. Vastalauseita teokseen «Laestadiolaisuuden historia». Lahti 1931. 47 s.

Rautiainen, Dawid, Lähetyskirja M. Ilmarille, Jurwaan, ynnä muille luettawaksi kristillisyyden juoksusta. Kristiina (Kust. Oskari Lähteenmäki) 1903. 16 s.

Salo, Aatto, Herätyksen ajoilta. Vähäisiä muistelmia. Hki 1918. 67 s.

Virkkala, Oiva, Alkulähteille. Lestadiolaisen uudenherätyksen synty ja luonne erityisesti saarnaaaja Mikko Saarenpään elämäntyön

yhteydessä tarkasteltuna. Lappeenranta 1945. 244 s., korjauslehti.

Arv. *Teol. aik.* 1947 s. 182—184 M. E. Miettinen.

Vanhoillisuuden hajaannus 1934 ja 1960.

Suuret seurat Oulussa v. 1934. Oulu 1934.

S. 96—145: Pöytäkirja kristillisyyden puhujain ja rauhanyhdistysten edustajain erillisestä kokouksesta kesäk. 28 ja 29 p:nä 1934.

Pöytäkirja, joka tehtiin Rovaniemellä syysk. 3 ja 4 p. 1934 vanhemman laestadiolaisen suunnan kristittyjen neuvottelukokouksessa. Rovaniemi 1934. 50 s.; 2. p. Kemi 1963. 48 s.

Julkilausuma, annettu kristittyjen neuvottelukokouksessa Rovaniemellä 4 päivänä syyskuuta 1934. Rovaniemi 1934. (4) s.

Hulkko, Kullervo, Kukistumaton valtakunta. Kuopio (Kust. SRK, Oulu) 1965. 179 s.

S. 7—43: Vanhoillislestadiolaisuuden vaihteita vv. 1956—1964.

[**Häkli, Esko**], Kirje kristityille. Rauma [1961]. 8 s.

Kauppi, A. M., Selvennystä seurakunnille! Haparanda 1950. (2), 12 s.

Arv.: *SL* 1950 s. 255 [P. Viljanen].

Lappalainen, Pekka, Muutamia kristillisyyden nykyistä tilaa koskevia ajatuksia. Oulu (1960). 16 s.

Mäkinen, Mauno, Vanhoillis-laestadiolaisuuden vamma. — Teologia ja kirkko 1961 s. 169—174.

Polem.: *Teologia ja kirkko* 1962 s. 55 s. A. Juntumaa.

Totuuden kuuliaisuuteen. Keskustelua vanhoillislestadiolaisuudessa vuosina 1960—61 esiintyneistä erimielisyyksistä. Julk. Vanhoillislestadiolaisten pappien veljespiiri. Pieksämäki 1962. 131 s.

Vanhoilliset (SRK)

Hulkko, Kullervo, Minä lähetän teidät. Piirteitä Suomen Rauhan-yhdistysten Keskusyhdistyksen toiminnasta ja vanhoillislestadiolaisuudesta vuosina 1906—1955. Historiallinen esitys. Lahti (Kust. SRK, Oulu) 1956. 220 s.

Arv. ja polem.: *SL* 1957 s. 59 P. Viljanen, 127 s. K. Hulkko.

Pöytäkirja [Kertomus ja pöytäkirja tai: Kertomus] kristittyjen [suuressa tai: yleisessä] kokouksessa.

[Tähdellä merkityistä pöytäkirjoista on ilmestynyt myös ruotsinnos. Pöytäkirjat ovat painetut kokousvuonna, enimmäkseen Oulussa].

* Oulu	1—4. 10.	1906.	(4), 10 s.
* Oulu	5—8. 10.	1907.	16 s.
Ylivieska	4—7. 10.	1908.	23 s.
* Tornio ja Haaparanta	4—7. 10.	1909.	37, 10 s.; 2. p. Oulu 1910.
* Helsinki	10—13. 10.	1910.	52 s.
* Kokkola	9—12. 10.	1911.	44 s.
* Rovaniemi	30. 6.—4. 7.	1912.	39 s.
* Kajaani	23—26. 6.	1913.	72 s.
* Oulainen	23—26. 6.	1914.	61 s.
[Nederkalixissa 1915 pidettäväksi aiotut suuret seurat peruutuivat].			
* Oulu	24—27. 6.	1916.	65 s.
* Ii	1—3. 7.	1917.	40 s.
[Jyväskylässä 1. 7. 1918 pidetyn SRK:n vuosikokouksen ptk.: SL 1918 s. 140—142].			

Suomen Rauhanhdistysten Keskusyhdistyksen vuosikokouksen ja Rauhanhdistysten edustajakokouksen pöytäkirjat sekä Kertomus... isoista seuroista.

Kemi	22—24. 6.	1919.	31 s.
* Vaasa	28—29. 6.	1920.	29 s.
Ylivieska	25—27. 6.	1921.	48 s.
Viipuri	17—20. 6.	1922.	39 s.
Kajaani	27—29. 6.	1923.	47 s.
Oulu	26—28. 6.	1924.	40 s.
[Rovaniemellä 29. 6.—1. 7. 1925 pidetyn vuosikokouksen ptk.:aa ei painettu].			
Haapajärvi	3—5. 7.	1926.	39 s.
Jyväskylä	8—10. 7.	1927.	47 s.
Oulu	27—29. 6.	1928.	66 s.
Tornio	28—30. 6.	1929.	43 s.
Kajaani	30. 6.—2. 7.	1930.	80 s.

Suuret seurat [ja SRK:n vuosikokous].

Rovaniemi	2—4. 7.	1931.	59 s.
Iisalmi	27—29. 6.	1932.	61 s.
Oulu	28—30. 6.	1933.	92 s.
Oulu	27—29. 6.	1934.	145 s.
Oulu	26—28. 6.	1935.	91 s.
Rovaniemi	7—9. 7.	1936.	80 s.

Suomen Rauhanhdistysten Keskusyhdistyksen vuosikokous ja suuret seurat. [Tai: Suuret seurat/Suviseurat ja SRK:n vuosikokous.]

Jyväskylä	29. 6.—1. 7.	1937.	91 s.
Kajaani	27—29. 6.	1938.	97 s.
Kemi	27—30. 6.	1939.	91 s.
Oulu	3—5. 7.	1940.	71 s.
[Haapajärvellä 1—3. 7. 1941 pidettäväksi aiotut suuret seurat peruutuivat].			
Oulu	1—2. 7.	1942.	55 s. (Evankeliumintyötä).
Haapajärvi	30. 6.—1. 7.	1943.	58 s.

[Nivalassa 5—6. 7. 1944 pidettäväksi aiotut suuret seurat peruutuivat].

Nivala	4—6. 7.	1945.	95 s.	
Pori	3—5. 7.	1946.	80 s.	
Joensuu	2—4. 7.	1947.	84 s.	
Kuopio	6—8. 7.	1948.	82 s.	
Haapajärvi	5—7. 7.	1949.	96 s.	(Suvi on läsnä).
Ylivieska	5—7. 7.	1950.	78 s.	(Suvi on läsnä II).
Rovaniemi	19—21. 6.	1951.	88 s.	(Avoimilla lähteillä).
Tornio	1—3. 7.	1952.	89 s.	(Virvoittavien vetten partailla).
Iisalmi	1—3. 7.	1953.	99 s.	(Vainiot vaalenevat).
Tampere	30. 6.—2. 7.	1954.	78 s.	(Laupeuden lähteillä).
Kemi	29. 6.—1. 7.	1955.	96 s.	(Jumalan virta on vettä täynnä).
Oulu	3—5. 7.	1956.	104 s.	(Tähän asti on Herra meitä auttanut).
Kuopio	2—4. 7.	1957.	111 s.	(Usko tulee kuulemisesta).
Jyväskylä	1—3. 7.	1958.	96 s.	(Armossa on varaa).
Helsinki	23—26. 6.	1959.	96 s.	(Hoivatkaa toisianne).
Kajaani	29. 6.—1. 7.	1960.	107 s.	(Lähteen partaalla).
Kuusamo	5—7. 7.	1961.	167 s.	(Siionin vuoren väki).
Raahe	3—5. 7.	1962.	124 s.	(Herran virsi vieraalla maalla).
Ylivieska	3—5. 7.	1963.	175 s.	(Elävä sana).
Joensuu	26—28. 6.	1964.	149 s.	(Jumala on rakkaus).
Rovaniemi	2—4. 7.	1965.	154 s.	(Armoaterialla).
Oulu	2—4. 7.	1966.	236 s.	(Lammasten jäljillä).

Protokoll fört vid de kristnas stora möte i Kalix den 3, 4 och 5 juli 1920. Haparanda 1920. 31 s.

Kertomus kristittyjen suuresta kokouksesta Haaparannalla 1—3 p:nä heinäkuuta 1921. Oulu 1922. 38 s.; Ruots.: Uleåborg 1922. 36 s.

Kristittyjen Matarengissä heinäkuun 1—3 p:nä vuonna 1922 pitämän suuren kokouksen pöytäkirja. Oulu 1922. 32 s.

Huomautuksia uudesta raamatun käännöksestä. (Kirj. SRK:n asettama toimikunta kirkolliskokoukselle 1933). Oulu 1933. 16 s.

Leinonen, Hannes, Pieni ohjekirjanen pyhäkoulutyötä varten. Oulu (SRK) 1948. 38 s.

Pieni ohjekirjanen pyhäkoulua varten. Lyhyt selostus päivän evankeliumin johdolla (Kansinimeke: Pyhäkoulu, lasten jumalanpalvelus). I — III. Oulu (SRK) 1964—1965. 97, 115, 119 s.

Päivästä päivään. Kalenteri. (Julk. SRK, Oulu). 1954—1955, 1957—1960.

Kointähti. Julk. SRK. Päätoim. Kullervo Hulkko. Ilm. kerran vuodessa 1961—1964. á 32 s.

Siionin jouluku. Julk. SRK. Toim. E. Kimpimäki. Ilm. kerran vuodessa 1961—1966. á 47—64 s.

Ylitornion kristillinen kansanopisto

V:sta 1961 alkaen edustaa lähinnä Elämän sanan ryhmää.

Vuosikertomukset 1923—1939, 1950—1966.

Kristityn joulu. Julk. Ylitornion kristillinen kansanopisto. Ilm. kerran vuodessa 1930—1933, 1935—1943, 1945—1966. á 16—18 s.

Kristityn kevät. Julk. Ylitornion kristillinen kansanopisto. Ilm. kerran vuodessa 1926, 1930, 1945. á 16—18 s.

Jussila, Jaakko, Kansanopistoasiastamme. Oulu 1923. 8 s.

— Ylitornion kansanopiston syntyvaiheet. — Maitojyvä 1954 s. 6—10.

Jussila, O. H., Ylitornion kristillinen kansanopisto. — Kirkko ja kansa 1924 s. 20—23.

Reisjärven kristillinen kansanopisto

Vuosikertomukset 1955—1966.

Pääsiäissana. Julk. Reisjärven kristillinen kansanopisto. Ilm. kerran vuodessa 1957—1966. á 24—35 s.

Lapsen tie. Julk. Reisjärven kristillinen kansanopisto. Ilm. kerran vuodessa 1958—1963. á 16—19 s.

Impiö, Lauri, Reisjärven krist. kansanopiston alkutaival. — Kansanopisto 1955 s. 321—324.

Jämsän kristillinen kansanopisto

Vuosikertomukset 1963—1966.

Kesäpääsky. Julk. Jämsän kristillinen kansanopisto. Ilm. kerran vuodessa 1965—1966. á 32 s.

Laestadiolaisten ylioppilaskoti,

Helsinki

V:sta 1961 alkaen edustaa lähinnä Elämän sanan ryhmää.

Laestadiolaisten ylioppilaskodin kannatusyhdistys r.y:n toimintakertomukset 1949—1966.

Maitojyvä. Julk. Laestadiolaisten ylioppilaskoti. Ilm. kerran vuodessa 1950—1966 (1961 n:ot [1] — 3). á 16—32 s.

Vanhoilliset (Apostolis-luterilainen kirkkokunta)

Alla luetellut pöytäkirjat ovat Oulun maakunta-arkistossa tai muissa suomalaisissa kokoelmissa. Luettelo suurten seurojen paikkakunnista 1908—1947: *Saarnivaara* s. 149.

**Pöytäkirja [Kertomus ja pöytäkirja tai: Pöytäkirja ja kertomuksia]
Amerikan kristittyjen kokouksessa.**

Calumet, Mich.,	15—19. 6.	1908.	15 s.
Astoria, Ore.,	3—7. 10.	1910.	29 s.
Calumet, Mich.,	19—23. 6.	1911.	32 s.
Ironwood, Mich.,	10—14. 6.	1912.	30 s.
Minneapolis, Minn.,	9—13. 6.	1913.	32 s.
Astoria, Ore.,	20—25. 9.	1914.	62 s.
Berkeley, Calif.,	1—6. 11.	1915.	60 s.

**Pöytäkirja [Kertomus ja pöytäkirja tai: Pöytäkirja ja kertomuksia]
apostolis-lutherilaisten kristittyjen yleisistä kokouksista.**

Republic, Mich.,	19—23. 6.	1916.	59 s.
Rudyard, Mich.,	14—18. 6.	1920.	63 s.
Centerville, Wash.,	7—10. 6.	1921.	63 s.
Brush Prairie, Wash.,	11—16. 6.	1922.	60 s.
Ironwood, Mich.,	11—15. 6.	1923.	104 s.
Calumet, Mich.,	9—13. 6.	1924.	136 s.
Astoria, Ore.,	30. 8.—4. 9.	1925.	47 s.
Berkeley, Calif.,	3—8. 10.	1926.	70 s.
Thompson, Minn.,	12—16. 6.	1927.	85 s.
Clatskanie, Ore.,	6.	1931.	31 s.
Houghton, Mich.,	7—11. 6.	1936.	61 s.

Suomalaisen Apostolis-luterilaisen kirkkokunnan vuotuinen pöytäkirja ja tilikertomukset.

Laurium, Mich.,	26. 6.	1956.	26 s.
Hockinson, Wash.,	24. 6.	1957.	21 s.
Clatskanie, Wash.,	26. 6.	1958.	27 s.

Uusheränteet

Kertomus Suomen Lähetyseuran Lestadiolaisen haaraosaston toiminnasta 7. 3. 1912 — 6. 3. 1913. Ylipainos Kolkuttaja-lehdestä, 1913 s. 65—84.

— 14. 3. — 18. 3. 1919 [!] Oulu [1919]. 9 s.

— 19. 3. 1920 — 21. 3. 1921. Oulu [1921]. 13 s.

Berättelse öfwer Finska Missionssällskapetets Laestadianska filialafdelnings värksamhet från den 6 mars 1913 till den 19 mars 1914 samt Utdrag ur Finska Missionssällskapetets Laestadianska filialafdelnings i Kina arbetande kwinnlige missionärers, lärarinnan Ida Rönkäs och doktor Helmi Heikinheimos bref, af åren 1909—1912. Öfwersättning från finskan af J. F. H[ellman]. Oulu 1914. 101 s.

Berättelse över Finska Missionssällskapet Laestadianska filialavdelnings verksamhet från den 16 mars 1916 till den 15 mars 1917 samt protokoll, fört vid Finska Missionssällskapet Laestadianska filialavdelnings nya samlingslokal torsdagen och fredagen den 15 och 16 mars 1917. Uleåborg 1917. 49 s.

Kertomuksia naislähettiemme lähetyssmatkoilta köyhälistön keskuuteen kesillä 1915 ja 1916. Oulu [Kolkuttajan ylip.] 1917. (48) s.

Otteita Suomen Lähetyseuran Lestadiolaisen haaraosaston Kiinassa työskentelevien lähetein opettajatar Ida Röngän ja tohtori Helmi Heikinheimon kirjeistä, vuosilta 1909, 1910, 1911 ja 1912. Oulu (Haaraosaston päätoimikunta) 1913. 60 s.

Herran työstä Yungshuenissa (Vuoden 1922 vuosikertomus). Oulu 1923. 16 s.

Lähetysviesti Suomen Laestadiolaisen Lähetyshdistyksen työmaalta Kiinassa. [Oulu 1946]. 14 s.

Sis. Yungshuenin asemapiirin vuosikertomukset 1939—1945.

Laestadiolaisen herätysliikkeen uuden suunnan pappien ja maallikkosaarnaajien veljeskokous. Pidettiin Turussa 3, 4 ja 7 päivinä tammikuuta 1930. Lyhennysote kokouksen pöytäkirjasta. Turku 1930. 22 s.

Pöytäkirja Helsingissä marraskuun 24—27 päivinä 1931 pidetyistä kristillisyydentyöntekijäin kokouksista. Oulu (SLLH) 1932. 63 s.

Mietintö, jonka on laatinut laestadiolaisuuden uudenheräyksen (S. L. L. haaraosaston) kesäkokouksissa Oulaisissa kesäkuulla 1937 ja Kemijärvellä heinäkuulla 1937 asetettu toimikunta. [Ylivieska 1937]. 15 s.

Itsenäisyyteen. Selostus tarkastetun pöytäkirjan perusteella 3. 7. 1937 Kemijärvellä pidettyjen Suomen lähetyseuran laestadiolaisen haaraosaston n.s. virallisten kesäseurain aikana käydystä keskustelusta sekä Martti E. Miettisen kirje 23. 1. 38 S. L. L. H:n päätoimikunnalle. Oulu 1938. 22 s.

Jumalan karitsa. Vartijan äänen pääsisäislehti 1956. Oulu 1956. 22 s.

Vartijan äänen jouluku. Ilm. kerran vuodessa 1946 — 1966 (ei ilm. 1949, 1955, 1957, 1959). á 19—35 s.

Vartijan äänen kesälehti 1947. Oulu. 33 s.

Auno, E. A., Laestadiolaisen kristillisyyden lähetystyö Kiinassa. — 25 vuotta Kiinassa. Muistojulkaisu Suomen lähetyseuran työstä vv. 1902—1927. Hki 1927, s. 80—85.

Muistojulkaisun lopussa henkilötietoja ja valokuvia Kiinan läheteistä.

Hodne, Harald, Læstadianere som driver ytre misjon. — Fast grunn, Bergen, 1/1960 s. 45 s., 58.

Saarilahti, Toivo, Suomen lähetysseuran työ Kiinassa vuosina 1901—1926. Diss. Hki 1960. 284 s.

S. 184 s. ym.: SLLH:n Kiinan lähetyksestä.

Suomen Lähetysseuran Laestadiolaisen haaraosaston 25-vuotis-muisto. Oulu 1932. 8 s.

Vainion varrelta. 50 vuotta sisä- ja ulkolähetystyötä. Julk. Lestadiolaisten lähetysyhdistysten keskusliitto ry. Oulu 1957. 28 s.

Vironmäki, Leevi & Aulis Raunio & Toivo Lemmetyinen, Hiiloksessa oli tuli. Kotka 1964. 48 s.

Sisältää mm. Lähdekallio-säätiön toiminnan esittelyä.

Kalajoen kristillinen kansanopisto

Vuosikertomukset 1942—1966 (1946—1947 ei pain.).

Rauha teille. Julk. Kalajoen kristillinen kansanopisto. Ilm. kerran vuodessa 1951, 1952, 1965. á 20—24 s.

Uusheränneet (Kolkuttaja)

Jouluviesti. Oulu (Julk. Lahden seudun Laestadiolainen Lähetysyhdistys) [1953]. 17 s.

Kesäviesti. Oulu (Julk. Lahden seudun Laestadiolainen Lähetysyhdistys) [1954]. 21 s.

Esikois- eli länsilestadiolaiset

Kirje Ruotsin Lapista Gelliwaaran kirkonkylässä 8 p. jouluk. 1903. 4 s.

Kirjoitettu Gelliwaaran kirkonkylässä, seurakunnan kokouksessa, jouluna, vuonna 1916. 4 s.

Wanhinten lähetyskirja. Kirjoitettu Ruotsin Lapissa. Gelliwaara 29. 12. 1920. (4) s.

— **Barakan kylä** 30. 3. 1921. (4) s.

— **Massunin kylä** 22. 5. 1922. (1) s.

— **Wettasjärwen kylä** 17. 9. 1924. (1) s.

Edellä luetellut 6 kirjettä on osoitettu Amerikkaan ja ilmeisesti painettu siellä.

Sowintokirja joka on tehty wanhinten Isac Nikun ja Frans Parakan lähetysmatkan aikana Pohjois-Dakotassa, Amerikassa, vuonna 1920. I. p. 8 s.

- Wanhinten lähetyskirja Amerikkaan, 1922. Forssa 1923. (2), 4 s.
 Jellivaaran joulukokouksesta 1922.
- Neljä lähetyskirjaa Suomen kristityille. Kirjoitettu esikoistenseurakunnan vanhimmilta vuosina 1905, 1906, 1907, 1908. Painoon toim. Vilhelm Nyberg. Tampere 1909. (15) s.
- Kirjoitettu Ruotsin Lapissa Gellivaarassa Joulukokouksessa 22 p:nä joulukuuta 1922. Lahti 1923. (4) s.
- Englanninkielisten saarnaajan Wardin kirje Viipurin kristityille. (Hki 1923). 4 s.
- Vanhinten lähetyskirja. Hki 1936. 10 s.
 Kirje Ruotsin Lapista ja 2 kirjettä Amerikasta.
- Reminiscence of the mission to America in 1946 of John P. Stockel and Gunnar Jonsson, missionaries of the church of the first-born. [USA n. 1947]. 31 s.; Suom.: Muisto esikoisseurakunnan lähetysmiesten John P. Stöckelin ja Gunnar Jönssonin lähetysmatkasta Amerikkaan v. 1946. Lahti 1949. 24 s.
- [Börresen, Andreas], Matkakertomus esikoisseurakunnan lähetysmiesten Johan P. Stöckelin ja Gunnar Jonssonin Ruotsista, ja Daniel Josefsonin ja Hans Karlsonin Norjasta, matkasta Itä-Ruujassa (Finnmarkenissa), Länsi-Lofoteilla ja Ofotenin vuonon molemmilla puolilla. Lahti 1948. 12 s.
- Wanhin-Laestadiolais-kristillisen-yhdistyksen julkaisu I — VIII. Lahti.
- I. 1951. 46 s.; 2.p. 1957. 42 s.; 3.p. 1961. 46 s.
 - II. 1952. 48 s.
 - III. 1952. [Nimeke: «Elävä kristillisyyden aikakaudessamme»]. 42 s.; 3.p. 1958. 45 s.
 - IV. 1954. 67 s.; [2. ja 3. p.] 1959, 1966.
 - V. 1957. 46 s.; Sama julk.: i.p. ja v. 48 s.
 - VI. 1958. 30 s.; Sama julk.: 1961. 30, (2) s.
 - VII. 1960. 63 s.
 8. 1963. 51 s.
- Sisältää mm. Læstadiuksen, Raattamaan ym. vanhinten kirjoituksia, Jellivaaran joulukokousten lähetyskirjeitä, muistosanoja saarnaajista, W. Erikssonin kirjoituksen «Elävä kristillisyyden aikakaudessamme».
- Isän ääni. Tampere 1961. 77 s.
 Sisältää suomennoksia lehden «Fadersrösten» 1. vuosikerrasta 1960.

V. LESTADIOLAISIA AIKAKAUSLEHTIÄ

- Kristillinen kuukauslehti* 1880—1887.
Toim.: K. A. Heikel 1880—1882; A. Laitinen 1883—1887. Julk.: C. E. Barck, Oulu. 12 n:o/a/ v.
- Sanomia Siionista* 1888—1903.
Toim. ja julk.: A. Laitinen. Aputoim.: A. Hellman, Oulu. Pain.: Oulu. 12 n:o/a/ v. (sekä muutamia lisälehtiä).
- Armonsanoma* 1904—1911.
Toim. ja julk.: A. Laitinen. Pain.: Kemi. 12 n:o/a/ v.
- Kristeligt månadsblad* heinäk. 1885 — tammik. 1887
Toim.: J. F. Hellman. Pain.: Oulu. 12 n:o/a/ v.
Sisältää suurimmaksi osaksi käännöksiä *KK*:stä.
- Röster från Sion* 1891—1899.
Toim.: J. F. Hellman. Pain.: Oulu. 12 n:o/a/ v.
Sisältää suurimmaksi osaksi käännöksiä *SS*:sta.
- Siionin sanomat* helmik. 1891 — tammik. 1896.
Toim.: H. Koller. Pain.: Red Jacket, v:sta 1892 alkaen Calumet, Mich. 12 n:o/a/ v. Vuosikerrat 1—5 alkavat kukin helmi-kuun n:osta.
- Kristillinen lasten kuukauslehti* 1/heinäk. 1892.
Toim.: H. Koller. Pain.: Calumet, Mich.
1. n:ossa ilmoitetaan lehden ilmestyvän 8-sivuisena kuukausittain.
- Lohduttaja*
Toim.: E. Törmälä. Tampere 1880—1882.
Lehden suhteesta lestadiolaisuuteen ks. *P. Raittila*, Maitojyvä 1958 s. 5—9.

Vanhoilliset (SRK)

- Siionin lähetyslehti* 1912—1966.
Toim.: J. Heilala 1912—1919; O. H. Jussila 1919—1939, 1942—1944; W. Havas 1939—1941; H. Jussila 1940, 1941, 1942; P. Viljanen 1945—1960; E. Kimpimäki 1961—1962; L. A. Pellikka 1962—. Pain.: Kemi 1912—1919, Oulu 1919—. Julk.: SRK 1919—. 12 n:o/a/ v.
- Lasten Siioni* 1931—1966.
Toim.: W. Havas 1931—1941; A. Leinonen 1941—1946; P. Viljanen 1946—1960; E. Kimpimäki 1961—1962; L. A. Pellikka 1962—. Julk.: SRK. Pain.: Oulu. 1931—1936: 6 n:o/a/v.; 1937—: 12 n:o/a/v.
- Päivämies* 1954—1966.
Sanomalehti, ilm. kerran viikossa. 1954 ilmestyi 4 näyten:o/a (6. 1. — 15. 6.) sekä n:ot 1—13 (7. 10. — 23. 12.). Päätoim.: A.

A. Koukkari 1954—1958; E. J. Pietilä 1958—1960; E. Kimpimäki 1960—. Julk.: SRK. Pain.: Oulu.

Sions missionstidning 1914—3/1920.

Toim.: J. Heilala 1914—1919; O. H. Jussila 1920. Pain.: Kemi 1914—1919, Oulu 1919—1920. 12 n:oa/ v.

Sisältää melkein yksinomaan käännöksiä *SL*:stä.

Zions missionstidning 1925—1966.

Toim.: O. H. Jussila & G. Westerlund 1925—1931; O. H. Jussila & V. H. Kivioja 1932—1935; V. H. Kivioja 1935—1957; E. Wentin 1958—. Pain.: Vaasa. 12 n:oa/ v.

Sisältää alkuvuosina melkein yksinomaan käännöksiä *SL*:stä. 1935 irtautuu SRK:stä ja on siitä lähtien yksinomaan Rauhan sanan ryhmää vastaavien ruotsinkielisten vanhoillisten äänenkannattaja.

Svenska Sions missionstidning 1937—1940.

Toim.: O. H. Jussila & P. Honkasalo 1937—1939; W. Havas 1939—1940. Julk.: SRK. Pain.: Oulu. 12 n:oa/ v. (1936 ilm. 1 näyten:o).

Sisältää lähinnä käännöksiä *SL*:stä.

Zions [9/1945 alkaen: *Sions*] *missionsblad* 1943—1947.

Toim.: O. S. Norrgård. Julk.: Finlands svenska fridsförenings central, Skaftung (SRK:n avustamana). Pain.: Vaasa. 12 n:oa/ v. (marrask. 1942 ilm. 1 näyten:o).

Sions missionsblad 1948—1950.

Toim.: P. Viljanen. Julk.: SRK. Pain.: Vaasa. 12 n:oa/ v.

Sisältää lähinnä käännöksiä *SL*:stä.

Vanhoilliset (Rauhan sana)

Rauhan sana 1935—1966.

Toim.: V. A. Juntunen 1935—1960; E. Salmi 1960—. Julk.: Kustannus-osakeyhtiö Rauha, Rovaniemi. Pain.: Oulu, Kemi 1962—. 12 n:oa/ v.

Zions missionstidning, ks. Vanhoilliset (SRK).

Vanhoilliset (Elämän sana)

Elämän sana 1962—1966.

Toim.: E. Häkli 1962—1963; P. Viljanen 1964—. Julk.: E. Häkli 1962—1963; Laestadius-Seura r.y. 1964—. Pain.: Kristiina 1962—1963, Hki 1963—1964, Toijala 1965, Hki 1965—. 12 n:oa/ v.

Vanhoilliset (Læstadianska missionsförbundet, Kalix)

A och O. Svenska Sions missionsblad. Organ för Læstadianska missionsförbundet, Kalix. heinäk. 1955—1958.
Toim. ja julk.: A. Nilsson, Luleå. 12 n:o/a/v.

Vanhoilliset (Altan ryhmä)

Sions blad 1930—1966.
(1937 ilmestyi vain n:o 1, 1943 vain n:ot 1—6; 1944—1947 ei ilmestynyt).
Toim.: A. Brune, Hammerfest, 1930—1937; W. Ingemann, Elvebakken, 1938—1943; A. Meland, Hammerfest, 1948—; R. V. Baardsen, Elvebakken; K. Suhr, Elvebakken, 1965—.
12 n:o/a/v.

Vanhoilliset (Ap.-lut. kirkkokunta)

Kristillinen kuukauslehti (The Christian Monthly). 1916—1966.
Toim.: C. J. Sacarisen; M. Mattson 1918—1926; E. Määttä 1927—1936; J. Uitti 1936—1942; V. Karvonen 1943 — (Saarnivaara s. 223). Calumet, Mich. 12 n:o/a/v.
Christian Monthly 1944—1966.
Toim.: V. Karvonen.

Vanhoilliset (Heidemanilaiset)

Rauhan tervehdys (Greetings of Peace) 1922—1966.
Toim.: P. A. Heideman, W. Törölä y.m.

Uusheränneet

Kolkuttaja 1899—1918.
Toim.: J. F. Hellman 1900—1917; A. Hellman 1917—1918. Julk.: J. F. Hellman. Pain.: Oulu. 12 n:o/a/v. (Näyten:o ilm. syysk. 1899).
Kolkuttajan liitteinä ilmestyivät seuraavat teokset, joilla oli oma sivunumerointi ja jotka julkaistiin myös erillisinä: *L. L. Laestadius*, Walituita kirjoituksia I—III (= Huutavan ääni korvessa). 1902—1904. 188, 192,

184 s.; *Sama*, Crapula mundi. 1905. 25 s.; *Sama*, Otteita Hulluinhuone-
laisesta. 1905—1907, 1910—1911. 212, 256 s.; *J. A. Englund*, Lauri Lewi
Lestadius. 1908. 176 s.; *E. Hagerup & K. O. Rosenius*, Ihmeellisiä esi-
merkkejä pyhistä marttyreista. 1912—1913. 267 s.; *M. Foy*, Alppien Is-
rael. 1913—1915. 384 s.

Kolkuttajan lähetyssanomiam 1907—1910.

Toim. ja julk.: *J. F. Hellman*. Pain.: Oulu. 6—7 n:oa/v.

Ilmestyi Kolkuttajan liitteenä; oma sivunumerointi.

Huutavan ääni 1919—1940.

Toim.: *E. A. Auno* 1919—1925; *K. Lounasheimo* 1925
—1926; *E. Peura* 1927; *W. Havas* 1928—1929; *A. Rau-
nio* 1929; *Y. A. Nummi* 1930—1934; *J. Ojanperä* 1935
—1940. Julk.: SLLH. Pain.: Oulu. 12 n:oa/v. (Näyten:o ilm.
marrask. 1918).

Toukomettisen ääni 1931—1939.

Ilmestyi Huutavan äänen liitteenä 4—6 n:oa/v.; oma sivunumerointi.

Kolkuttaja. Lestadiolaisen uudenheräyksen äänenkannattaja.

kesäk. 1939—1940.

Toim.: *E. Peura*. Julk.: Suomen lestadiolainen lähetysliitto
r.y., Oulu. 4+12 n:oa.

Vartijan ääni 1941—1966.

Toim.: *E. Peura* 1941—1953; *M. Torvinen* 1953—1955;
V. O. J. Lauriala 1955—. Julk.: Lestadiolaisten lähetysyh-
distys r.y., Oulu; v:sta 1956: Lestadiolaisten lähetysyhdistysten
keskusliitto r.y. Pain.: Oulu. 12 n:oa/v.

Uusheränneet (Kolkuttaja)

Kolkuttaja. Raamatullisen totuuden äänenkannattaja. 1954—1966.

Toim.: *M. Lehtinen* 1954—1956; *E. Peura* 1955; *T.
Lammimäki* 1956—1960; *E. Stenroos* 1960—. Julk.:
Lahden seudun Laestadiolainen lähetysyhdistys r.y. 1954; Suo-
men Laestadiolainen lähetysliitto r.y., Parkano, 1955—. Pain.:
Oulu 1954—1955, Parkano 1956—. 6 n:oa/v.

Esikois- eli länsilestadiolaiset

Fadersrösten 1960—1966.

Toim. ja julk.: *S. Wettainen*, Bromma. Pain.: Norrtälje. 4
n:oa/v.

Osa 1. vuosikerran kirjoituksista käännetty julkaisuun *Isän ääni*, Tam-
pere 1961, 77 s.

Lyngenin suunta

Under vandringer

1948—1966.

Toim.: Komitea, Birtavarre; myöhemmin: Peder Nyvold, Skjervøy, i samarbeid med menigheten. Julk.: Den lutherske læstadianske menighet. Pain.: Tromsø, myöhemmin Dragnes i Vesterålen. 12 n:o/v.

VI. LESTADIOLAISIA LAULUJULKAISUJA*

Vanhoilliset (SRK)

Siionin kansan matka-laulut elämän tiellä. I osa. Kokoili Leonard Typpö. Esipuheella varustanut Aatu Laitinen. Tampere (Kust. W. Toivonen) 1902. 480 s.; [2. p.]: Tampere 1909. 384 s.; 3. p.: Siionin matka-laulut ... Tampere 1912. 398 s.; 4. p. 1914. 416 s.

Siionin matka-lauluja. 3. osa. Toim. Leonard Typpö. Tampere (Kust. I. Julin) 1906. 48 s.

Kotimaan wirsii wirwotukseksi wieraalla maalla Jumalan lapsille. Toim. Leonard Typpö. Kemi 1912. 288 s.

Siionin laulut ja virret. Toim. ja kust. Oskari H. Jussila. Kuopio 1916. 223, 123 s.; Uusia, osaksi korj. ja täydennettyjä painoksia: 1919, 1923, 1928, 1932, 1936, 1940, 1942, 1944, 1949, 1950, 1953, 1956, 1957, 1961.

V:sta 1940 kust. SRK, Oulu.

Siionin laulut ja virret. (Lisälaulut). [n. 1962.] 15 s.

Siionin valitut laulut ja virret (Uuden virsikirjan virret). Kokoili ja kust. Aug. Jokinen. Oulu 1936. (4), 240 s.

Vanhoilliset (Rauhan sana)

Hengelliset matkalaulut. Uskovaisten kristittyjen kokouksia, pyhäkouluja ja yksityistarwetta warten kokoili J. L. Seppänen.

* Tässä ei ole lueteltu niitä 1800-luvun julkaisuja, jotka sisältyvät bibliografiaan P. Raittila, Lestadiolaisuuden varhaisimmat virsijulkaisut, SKHS:n toimituksia 52, 1952, s. 310—321.

Oulu (Kustannus-oy Rauha, Rovaniemi) 1935. 399 s.; Uusi p.: Toim. Pentti J. P. Seppänen. Oulu 1944. 420 s. Sions sånger. Samlade och ordnade av Elis Sjövall. Vasa (Jakobstad) 1951. 239 s.; 2. ja 3. p. 1957, 1962.

Uusheränneet

Walituita wirsiä. Kokoillut ja järjestänyt P. Wuorisalo. Joensuu (Kust. P. Wuorisalo) 1908. XXII, 510 s.

Walituita wirsiä ja lauluja. Toim. Antti E. Raunio. Kuopio (SLLH, Oulu) 1920. 244 s.; Uusia painoksia: 1939, 1948, 1961.

Esikois- eli länsilestadiolaiset

Virsikirja. Kuopio (Lahti) 1946. 311 s.; Uusia painoksia: Lahti 1955, 1965.

Sisältää vanhan virsikirjan virsiä sekä muutamia lestadiolaisia lauluja.

Vanhoilliset (Læstadianska missionsförbundet, Kalix)

Kristliga sånger. Utg. Ingvar Brännström m.m. Piteå (Kalix) 1957. 287 s.

Vanhoilliset (Altan ryhmä)

Aandelig Sangbok. Utvalgte aandelige sange. Samlet og utgit av den saakaldte Læstadianske menighet i Hammerfest. Hammerfest 1914. 256 s.; Uusia painoksia: 1919, 275 s.; 1950. 368 s.

Vuoiŋalaš Lavllagak. (Saamenkielinen). Oslo 1955. 230 s.

Lyngenin suunta

Vekter-rop! (Kristelig sangbok). En samling åndelige sange til oppbyggelse i heim og forsamling. Samlet og utgitt av Kåfjord og Skjervøy menigheter av Luthersk Læstadiansk bekkjennelse. I. p. 1945. 160 s.; Uusi p.: Oslo [1951]. 225, VI s.

Amerikka*

- Vähäinen virsikokoelma. Julk. J. Mursu, I. Hagel, P. Raattamaa. New York Mills, Minn., 1903; Uusia painoksia 1913, 1924 (ks. Saarnivaara s. 211).
- Uusi hengellinen laulukirja. Lauluja ja wirsii. Toim. Paul A. Heideman. Calumet, Mich., 1920. 318 s.
- Hengellisiä lauluja ja wirsii. Toim. P. A. Heideman. Calumet, Mich., (Rauha Kustannusyhdistys) 1923. 368 s.; 5., uudistettu p. Calumet, Mich., (Rauha) 1958. 512 s.
- Sisältää myös Pyhien toimitusten käsikirjan.
- Hymns for Sunday schools and confirmation classes of the Apostolic Lutheran Church. Arrang. Paul A. Heideman. Calumet, Mich., 1938; 3. ed.: Hymns and songs for use in Sunday schools... Calumet (Rauha Publ.ass.) 1948. 85 s.
- Amerikan Siionin Laulut ja Wirret sekä kirkkokäsikirja. Toim. ja kust. Amerikan Suomalainen Apostolis-Luterilainen Kirkkokunta. Calumet, Mich., 1930. 374 s.
- Uusia ja vanhoja armon lasten lauluja. Kust. Antti Maunula. [Minneapolis, Minn.] 1918. 47 s.; 2. p. Minneapolis, Minn., 1919; 3. p. Hancock, Mich., 1928. 103 s.
- Pieni kokoelma hengellisiä lauluja. Sepittänyt P[erttu] H[arvala]. Ynnä muiden tekemiä lauluja. Duluth, Minn., 1929. 23 s.
- Uusia ja vanhoja hengellisiä lauluja. Kust. John Pollari. Duluth, Minn., 1935. 128 s.
- Uusia lauluja. Kust. John Pollari. Duluth, Minn., 1938. 29 s.
- Hengellisiä lauluja. Laulanut Paavali Ervasti. Kust. Matti Tauriainen. I. p. ja v. [Amerikka]. 32 s.
- Muisto laulu (Saarnaaja Isak Branströmin [!] elämänvaiheita. Hän hukkuu Tornionjokeen vuonna 1873. Kokoeli muistoksi G. O. W.). Nuotti: «Rauhan maalle ylähälle». [Amerikka 1900-luvulla] (4) s.; Julk. uudestaan: Tornedalen, Haparanda (1939), s. 387 s.
- Uusia lauluja. Wihko sisältäin 10 uutta hengellistä laulua, koonnut saarnaaja Juho Kanninen. (Rauhan tervehdys 1/1927 ym.)

Venäjä

ПѢСНИ ДѢТЕЙ СІОНА. С. -ПЕТЕРБУРГЪ 1910. 99, (5) s.

* Amerikan vanhoillisten laulukirjoista ks. lisäksi Saarnivaara s. 224.

Nuottipainoksia

Hengelliset matkalaulut. Neliäänisiä nuottia uskovaisten kristittyjen lauluihin. (Toim.) J. L. Seppänen & P. A. Heide-
man. Kuopio 1930. (4), 303 s.

Siionin lauluja. Neliäänisesti soinnutettuina. Toim. ja julk. Pent-
ti J. P. Seppänen. Tampere (Rovaniemi) 1950. 240 s.

Siionin laulut ja virret. Nuottipainos. Hki (SRK, Oulu) 1963. 340 s.

Vähäisempiä julkaisuja

Uusi Kaanaan laulu (Mä ilo mielell' laulelen). Tehnyt I. B [r ä n-
strö] m. Oulu 1870. 7 s.

Pieni Laulu-kirja Jumalan lapsille. Kirjoittanut A. L [a i t i n e n].
Kust. Jaako Haataja. Haaparanta 1893. 32 s.

Seitsemän matka-laulua taiwaalliseen Sioniin. Kirj. P. E [r v a s t i].
Kust. Jaako Haataja. Haaparanta 1893. 32 s.

Kaksi aiwan uutta laulua. Ensimmäinen: Jesuksen weren ääni Siio-
nin wuorella. Toinen: Seuratkaamme Jesusta. Haaparanta 1894.
8 s.

Seuratkaamme Jesusta. (Weis.: Nyt alan minä laulaa). Haapa-
ranta 1894. (4) s.

Walituita Hengellisiä Lauluja Sionin matkamiehille. Kokoili I s a k
N e v a s a a r i. Kokkola (Isak Nevasaari, Ylivieska) 1901. 128 s.

Kaksi hengellistä laulua. Kirj. ja kust. J. R. Tuominen. Pori
1905. 8 s.

Kaksi matkalaulua. Vaasa 1913. 4 s.

(1. Herran tuleminen. O weljet siskot iloitkaatte tästä. Tuntematon.
2. Rukous. O Isä rakas auta lapsiasi. Laulellut M a t t i K u u l a .)

Matkalaulu Elämäntiellä. [Kirj.] M a t t i K u u l a . [Waasa
1914]. 6 s.

Kaksi Hengellistä Laulua wirwoitukseksi elämäntien matkamiehille.
Kust. H. N ä ä t s a a r i. Tornio 1915. 4 s.

(Sisältää: 1. Sull' kiitos o' Jeesus sun sanastas täst'. 2. Autuas lapsi jolla
Isä Jumala on.)

Sions toner. [Kirj.] O s k a r S. N o r r g å r d. Kristinestad 1919.
37 s.

Kristittyjen lauluja ja virsiä. Sepittänyt O s k a r S i g f r i d N o r r-
g å r d. Oulu (Kust. tekijä, Skaftung) 1923. 78 s.

Jumalan kunniaksi. Lauluja ewankelioimiskokouksia warten. Toim.
A n t t i E. R a u n i o. Kemi 1924. 39 s.

Herran Jeesuksen rauha. Kirj. Y. A. N[ummi]. Oulu 1930. 4 s.
 Sions andliga sånger. Samlade, granskad och ordnad [!] av förläggare Hugo A. Söddö. [1—5]. Vaasa 1930 — [1934]. 128 s.
 Sionin Valittuja lauluja. Kokoili P. S[avinainen]. Pori 1935. 28 s.
 Sju andliga sånger från norr. Översatta från finskan av E. U. Eriksson Aava. H:fors 1938. 16 s.
 Tuhlaajapojan laulukirja. Kust. H. Näätsaari. Kemi 1949. 14 s.
 Laulu ja virsikirja. (Kansinimeke: Kristillinen laulu- ja virsikirja).
 Kokosi ja toim. Pietari Raattamaa, Porjus. Luleå 1958. 344 s.

VII. LESTADIOLAISIA KIRJEJULKAISUJA

Walituita kristittyin kirjeitä. Esipuheella warustaen koonnut Aatu Laitinen. I—II. Oulu 1884, 1886. 104, 63 s.
 Aikakautemme vanhinten kirjoituksia. L. L. L., J. R., J. M. T., H. B., E. A., J. J. B. ynnä muitten totisten kristittyin kirjeitä. Toim. ja kust. Johan Kieri. Calumet, Mich. 1898. (4), 180, 32 s.
 Uusia painoksia: Hki (Kust. H. Haatanen) 1903. (2), 279 s.;
 Vanhinten kirja I. Lahti (Kust. Laestadiolais-kristillinen yhdistys) 1956. 312 s.
 Uskovaisten vanhusten terwehdyskirje Luleon Lapista. Kirj. Jona Gelliwara. Kust. Antti Isotalo. Pori 1900. 16 s.
 Sis.: Joonas Johansson Purnu 27. 3. 1900, Erik Anders Andersson, Juhonpietissä 8. 6. 1900 Matti Kuulalle.
 Armo ja totuus. Ynnä Kristillisiä kirjeitä. Toim. Leonard Typpö. Tampere 1904. 88 s.; Ruots.: Nåd och sanning tillika med kristliga brew. Utg. av Leonard Typpö. Tammerfors 1907. 81 s.
 Kirjeitä wirwoutukseksi köyhille matkustajille elämän tiellä. Kirj. Juhani Raattamaa, Erkki Antti y.m.y.m. I osa. Toim. Leonard Typpö. Kust. L. Typpö ja P. Raattamaa. Tampere 1907. Vihkot 1—6. 192 s.
 Kristillisyytemme alkuheräyksen ajoilta. Laestatiuksen y.m. kirjoituksia. Oulu (Julk. J. P[atala]) 1925. 24 s.
 Vanhinten kirja II. Aikakautemme vanhinten y.m. kirjoituksia. Toim. K. Panula ja E. Reunamo. Pori (Lahti) 1939. 591 s.
 Til forstaaelse av læstadianismen. Et brevsifte mellem prinsesse Eugénie og P. O. Grape, 1880. Meddelt av Oluf

Kolsrud. Med innledning av Kristian Nissen. — Norvegia sacra XV, 1935 (1940), s. 37—53.

Kirjeenvaihto julkaistu myös: *Karl-Gunnar Grape*, Prosten Per Olof Grape och hans brevväxling med prinsessan Eugénie. — Från bygd och vildmark, Luleå stifts julbok 1951, s. 35—55.

Suom.: Ruotsin ja Norjan prinsessa Eugénian sekä pastori P. O. Grapen välinen kirjevaihto. Käsittelee lähetystyötä Lapissa, sekä pastori P. O. Grapen kannan syntein anteeksi antamisesta. Alkuperäisistä kirjeistä aikoinaan kopioitu. Suomenkos. Tampere 1898. 15 s.; Uusi p.: Mikkeli 1925. 15 s.

Brevsamling från den læstadianska väckelsen. Från c:a 1850—1966. Red. av Johan Pietiläinen. Hässleholm (Förl. Johan Pietiläinen, Luleå) 1966. 310 s.

Sisältää ruotsinnoksia kokoelmasta *AWK* ja 1900-luvun esikoislestadiolaisista kirjeistä.

Brevboken av 1938. Skrifter og brever fra kristendommens eldste og predikanter m.fl. i vårt tidsrum, samt nogen minnetaler. Oversatt fra finsk av Andreas Børresen. Bergen (Forl. Daniel Josefsen og Jens Pedersen) 1938. 368 s.

Brevboken av 1966. Skrifter og brever fra kristendommens eldste og predikanter m.fl. i vårt tidsrum. Bergen (Forl. B. Antonsen, Beisfjord i Ofoten) 1966. 445 s.

Sisältää norjannoksia kokoelmasta *AWK* ja 1900-luvun esikoislestadiolaisista kirjeistä sekä Jens Pedersenin muistikirjoituksen Norjassa toimineista saarnaajista.

VIII. HARTAUUS- JA OPILLISIA JULKAISUJA*

Aamuin armolähteellä. [Koulun aamuhartauskokoelma]. Kuopio (SRK, Oulu) 1963. 314 s.

Aho, Iisakki → matr. 2.

Aika on lyhyt. Kirjoitelmia pelastuksen asian tärkeydestä. Kirj. J. A. Miettunen ym. Oulu (Lahden seudun Laestadiolainen lähetysyhdistys, Lahti) 1953. 25 s.

Amerikan Suomalainen Aapinen. [Calumet, Mich.] (Amerikan Suomalaisen Kirjallisuuden Seura) 1880. 16 s.

Astrup, P. C. (utg.), Læstadianske taler. I. Nedtegnet paa Skibotn marked høsten 1923. Tromsø 1924. 48 s.

* Matrikkeliiviitaukset tarkoittavat henkilöitä, joiden hartauskirjoituksia on ilmestynyt erillisinä julkaisuina.

Brune, Ananias → matr. 34.

Csepregi, Béla, Tárt ajtó — tárt karok. Evangélizáló előadássorozat a tékozló fiu példázata alapján. Budapest 1944.
— Két ember Jézusnál. Evangélizáció Lukács 7:36—50 alapján. Budapest 1949.

Grape, Per Olof → matr. 583.

Győri, János, Az ígélet földje felé. Evangélizáció az «érckigyó» története alapján. Budapest 1948. 80 s.

Haapaniemi, Oskar, Kirkkoherra Oskari Haapaniemen pitämä juhlapuhe Laestadiusjuhlien yhteydessä Pajalan kirkossa 10. 7. 1949. Oulu 1949. 4 s.

Halonen, Yrjö → matr. 585.

Havas, Väinö, Miten saavutamme puhtaan omantunnon? Oulu 1921. 20 s.; Vironkiel.: Kudas omandame puhta südametunnistuse? Soome keelest tõlkinud H. Põld. Eesti Misjoni Seltsi äratuskirjad Nr. 1. Tallinn 1922. 16 s.

— Kansankirkko ja ecclesiola. — Vartija 1930 s. 22—30.

— Kristityn kodin aapinen. Jyväskylä (SRK, Oulu) 1930. 96 s.; Näköisjäljennöspainos: Oulu 1964.

— Omantunnon puhtaudesta. Kokemuksia ja katsomuksia laestadiolaisuuden piirissä. — Vartija 1934 s. 91—96.

— Rippi ja pappi. (Esitelmä pappeinkokouksessa Tampereella 9. 1. 1935). — Vartija 1935 s. 3—10.

— Lutherin rippiooppi. — Teol. aik. 1941 s. 435—456.

— Hän uskoi meille sovituksen sanan. Saarnoja ja kirjoituksia. (Toim. Paavo Viljanen). Porvoo-Hki 1946. 155 s.; Uusi p.: Sovituksen sana. Rauma (Kirjayhtymä, Hki) 1960. 155 s.; Engl.: He entrusted us with the word of reconciliation. Translated by Elmer Alajoki and Felix Ruonavaara. Minneapolis, Minn. 1964. 95 s.

— Joulusta jouluun. Suomen kotien lukukirja. Kuopio (SRK, Oulu) 1953. 303 s.; Näköisjäljennöspainos: Oulu 1965.

— Kasteen armo. Usko ja elämä N:o 1. Oulu (SRK) [1958]. (4) s. 2 painosta.

— Sana pojille. Toijala (Kust. Elämän sana, Hki) 1965. (6) s. Sisältää kertomukset Kalamatka ja Uudenvuodensauna.

Hedlund, Anders → matr. 85.

Hedlund, Nils Henrik → matr. 86.

Heikel, K. A. → matr. 591.

Heikel, O. I. → matr. 592.

Heikinheimo, R. Jalmari → matr. 594.

- Heiskanen, Aatu**, Aamua odottamaan! Lappeenranta (Kust. tekijä, Kuokkala) 1916. 55 s.; 2. p. 1916.
- Armon alla. Raamatuntutkisteluja. Kuopio 1919 (Kust. tekijä, Jalasjärvi). 80 s.
Arv.: *HA* 1919 s. 205 A. Fränti.
- Hellman, J. F. → matr. 596.
- Hietala, Onni**, Autuaallisesta sieluntilasta. Lestadiolaisten lähetyshdistysten keskusliitto r.y:n julkaisuja 1. Ylivieska 1959. (2), 34 s.
- Hokkanen, O.**, Uskovaisten ilo ja Jesuksen kunnian kirkkaus. Mikeli (Kust. tekijä) 1904. 8 s.
- Hulkko, Kullervo**, Säännöstely ja omatunto. Tampere (Asevelipapit r.y., Hki) 1943. 24 s.
- Kukistumaton valtakunta. Kuopio (SRK, Oulu) 1965. 179 s.
- Jauhiainen, Joh.**, Väittelyä. Yhdistettynä saarnattu ja kirjoitettu Jumalan sana saattaa uskon elämään. — *Vartija* 1889 s. 88—94.
Polem.: *Vartija* 1888 s. 325—331, 357—360, 1890 s. 53—59 B. Sarlin.
- Johnsen, Erik → matr. 136.
- Junttila, Matti**, Uskon tie. [Ylivieska 1949]. 23 s.
- Juntunen, V. A.**, Ajatuksia uustestamentillisesta skhismasta. Oulun tuomiorovastikunnan ja Iin rovastikunnan papiston julkaisuja X. Oulu 1938. 19 s.
- Jussila, Heikki → matr. 146.
- Jussila, O. H.**, Herran antama tehtävä. Hki (Laestadius-seura) 1963. 8 s.
= *SL* 1927 s. 35—38, 56—58: Pyhä kaste.
- Jeesuksen seurassa. Kolmannen vuosikerran evankeliumiteksteistä. Oulu 1929. VII, 255 s.
- Jönsson, Gunnar**, Laestadianismen inifrån. — *Från bygd och vildmark* 1961 s. 64—66.
- Kemppainen, Kauno**, Elämän tie. Oulu (SRK) 1961. 23 s.
- Keränen, Eero → matr. 184.
- Koukkari, Antti A.**, Lapsetko eivät kelpaisi? Sananen erästä eksytyksestä ja sen harjoittamasta kiihoituksesta Kristuksen evankeliumin valossa. Kuopio (SRK, Oulu) 1953. 25 s.
- Krigsholm, Juho → matr. 610.
- Kuusela, Yrjö**, Lutherin ajatuksia ripistä. Oulu (SRK) 1958. 39 s.
- Pyhä Henki luo evankeliumin kautta seurakunnan. (Alustus SRK:n puhujainkokouksessa Jyväskylässä 31. 10. 1956). *Elämä ja usko* N:o 2. Oulu (SRK) [1958]. 8 s.
- Læstadianernes tro og lære. En redegjørelse fra læstadianske predikanter i Troms fylke. (Erik Johnsen etc.). Bidrag til

- Finnmarkens kirkehistorie VII. — Norvegia sacra XIV, 1934 (1938), s. 86—92.
- Lahdenmaa, Jaakko → matr. 225.
- Laitinen, Aatu → matr. 614.
- L[amminmäki], J[ooseppi], Jumalan käsi. Parkano 1955. 12 s.
- Kristityn velka Jumalalle. Seinäjoki 1963. 16 s.
- Lounasheimo, Kustavi, «Ravitse aamulla meitä armollasi». Radiohartauspuhueta. Toim. Paavo Viljanen. Kuopio (SRK, Oulu) 1949. 164 s.
- Luodonpää, Pauli, Armon ja rauhan sana. Myllykoski (Kuva ja Sana, Hki) 1952. 86 s.
- Jumalan lapsia. Kertomuksia. Lahti (Kirjapaja, Hki) 1953. 61 s.
- Oven edessä kolkuttaja. Hartauskirjoitelmia. Hki (Kirjapaja) 1956. 80 s.
- Luther, Martti, Wähempi katekismus uusimpien tunnustuskirjain mukaan. Calumet (Amerikan Suomalaisen Kirjallisuuden Seura) 1885. 30 s.
- S. 28—30: Muistutus Kasteen-opista. J. Raattamaa, A. Tapanin kanssa, 21. 4. 1884.
- Dr Martin Luthers lärdomar om evangelii och Guds rikes fördolda rikedomar. (Förord af N. H. Hedlund). Tranös 1908. 18 s.; Uusi p.: Kokkola 1926. 16 s.
- [Luukkonen, Johan], Piispa Johanssonin Kirkollisia kysymyksiä käsitellyt muiden mukana —uukk—. Kuopio. 1895. 15 s.
- Mandellöf, V. A. → matr. 620.
- Mandellöf, V. A., Väittelyä. I. Uskon käsittämisestä eli saavuttamisesta. II. Raamatun sanan n.k. «paloittelemisesta». III. Ripistä ja synnin päästöstä. IV. Prof. C. G. v. Essenin väitös-kirjoitusten johdosta. — Vartija 1891 s. 93—98, 194—197, 228—234, 270—275.
- Polem.: Vartija 1888 s. 325—331, 357—360, 1890 s. 7—11, 53—59 ym. B. Sarlin, C. G. v. Essen, E. T. Gestrin.
- Loppu-keskustelua provasti B. Sarlinin kanssa sekä muuan sana ripistä ja synnin päästöstä uudessa katkismus-ehdotuksessa. — Vartija 1892 s. 380—402.
- Lutherin vähän katekismoon 5:stä pääkappaleesta sekä siihen kuuluvista asioista. — Vartija 1893 s. 522—532.
- Marttiini, Janne, Armo ja totuus. Oulu 1963. 100 s.
- Helmiä pyhästä Raamatusta. Ylivieska 1952. 111 s.
- Tie onneen. Ylivieska (Kust. tekijä) 1957. 173 s.; Norj.: Veien til lykke. 1964. (Ks. Sions blad 9/1964).
- Herätysshuuto. (Oulu) [1962]. 35 s.; Sama: [1963]. 32 s.

- Merkillinen näky jonka yksi uskonsisar Ebba Strålberg, Kirunasta on nähnyt Kirunan seurahuoneella 9 p. huhtikuuta 1933. Hki 1933. 15 s.
- Misjoni hüüd. Wäljaandja ja toimetaja Rahuühenduse Selts. Was-tutaw toimetaja W. Liw. Tallinn. Nr. 1. 20. XII. 1930. 4 s.; Nr. 2. 20. II. 1931. 4 s.
- Mäkinen, Mauno**, Tahdotko tulla terveeksi? Sananen sekä sairaille että terveille. Tampere (Asevelipapit r.y., Hki) 1944. 15 s.
- Määttä, Evert**, Herran tulen kantaja. Nykyaika profeetallisen ajan valossa. Hancock, Mich., (Kust. tekijä) 1919. 669 s.
- Jeesuksen askeleille. Hancock, Mich., 1923. 252 s.
- Nåd och frid. Utg. Sveriges Kristna Fridsförbund, Luleå. Luleå 1961. 39 s.
- Kirj. E. M. Vikström, L. P. Tapaninen, J. A. Sjölund, A. Vasunta, R. Honkavuori, J. Markanen.
- P. Johanneksen seuran kirjasia.** Pori 1897.
- I. [Leonard Typistö], Rauhan liitto. Saarna Jumalan kansalle walwomisesta rauhan aikana ristin tiellä. 30 s.
- II. [Lars Levi Læstadius], Muista kustas lankesit. Ilm.k. 2:5. 16 s.
- Parakka, Frans → matr. 339.
- Peippo, Joonas**, Omatunto ja Pyhä Henki. Usko ja elämä N:o 3. Oulu (SRK) [1958]. 8 s.
- Väsyneille matkamiehille. Lutherin kirjoituksista ja Tunnustuskirjoista kokoiltuja lyhyitä, uskoon tarpeellisia ydinlauseita. Ko-koillut — — —. I.p. [n. 1962]. 63 s.
- Peura, Einari**, Siunaava käsi. Porvoo (Kuva ja Sana, Hki) 1945. 88 s.; Engl.: The blessing hand. Translated by Y. A. Nummi. Kuopio (Suomen laestadiolainen lähetyssyhdistys, Oulu) 1948. 83 s.
- Armolahjat ja seurakuntavirat Paavalin mukaan. Synodaalikirjoitus Oulu 1947. Kuopio 1947. VIII, 120 s.
- Tulinen hiili. Muutamia ajatuksia syntisen sovitukselta ja Her-ran työstä. [Ylivieska 1953.] (13) s.
- (toim.), Kilvoituksen tie. Oulu (Julk. Suomen Laestadiolainen Lähetyслиitto r.y., Parkano) [1955]. (1), 49 s.
- Pietiläinen, J. E. → matr. 631.
- Poromaa, Isakki → matr. 376.
- Purnu, Joonas → matr. 386.
- Raattamaa, Juhani → matr. 398.
- Raattamaa, Pietari**, Jeesuksen ja Kristuksen ilmestys vuonna 1910 Pietari Raattamaalle. Kustansi — — —. Tornio 1938. 16 s.

Raattamaa, Petrus, «Ät mig räcker Jesus Kristus». I.p. [n. 1958]. 263 s.

Sisältää kirjoittajan omaelämäkerrallisia muistoja ja osaksi vaikeaselkoisia näkyjä.

Raittila, Anna-Maija, Aamusta alkaen. Puheita koulujen aamuhartauksiin. Hki 1960. 159 s.

— Päivän portilla. Puheita koulujen aamuhartauksiin. Hki 1962. 210 s.

Rankinen, Juho → matr. 633.

Rantala, Pauli → matr. 406.

Raunio, Antti E., Herran pyhä Ehtoollinen seurakunnissamme. Alustus, jonka Pohjois-Suomen seurakuntapäivillä tammik. 12 p. 1927 esitti — — —. Oulu 1927. 16 s.

Reinikainen, Erkki, Uskonvanhurskaus ja lapsi. Oulu (Kust. SRK) [1961]. 39 s.

Riikonen, K. O. V. → matr. 426.

Saarenpää, Mikko → matr. 448.

Saari, Heikki, Seitsemän päivää. Ylivieska (Kust. SRK, Oulu) 1966. 201 s.

Saarna ensimmäisenä sunnuntaina paastossa, kirjoitti P. H. Sekä J. Rangisen kirje, jossa hän kertoo entisestä tilastaan ja kääntymisestäään eräälle kristiineljelle. Oulu 1882. 16 s.

Saarnivaara, Uuras, Avainten valta. Luterilaisen kirkon alkuperäinen usko ja oppi Lutherilta ja kirkkomme tunnustuskirjoista otetuista lainauksista esitettynä. 1. p. toukok. 1944; 2., korj. ja lis. p. elok. 1945. Hancock, Mich. 64 s.

Liitteenä erillinen lehtinen: Onko parannuksesi ja uskosi oikeaa? 7 s.

Engl.: The power of the keys. The original faith of the Lutheran church presented in quotations from Luther and Lutheran confessions. Hancock, Mich., 1. ed. May 1944; 2. enlarged ed. April 1945. 64 s.

Unk.: Hogyan kaphatok bünbocsánatot? Az evangélikus egyház eredeti hite és tanítása a kulcsok hatalmáról. Fordította Cséregi Béla. Budapest 1948. 79 s.

— Uskosta uskoon. Eräs eksegeettinen ongelma. — Vartija 1946 s. 113—116.

— Syntisen tie vanhurskauteen ja pyhyteen Lutherin mukaan. I—III. Hki 1947—1948. 179, 291, 275 s.

Arv.: *Teol. aik.* 1948 s. 1—9, 200—203 L. Pinomaa, 108—111 P. Viljanen, 159—164 U. Saarnivaara, 1949 s. 15—21 U. Saarnivaara, 206—208 L. Pinomaa, 1950 s. 39—44 U. Saarnivaara, 109 s. L. Pinomaa; *Vartija* 1949 s. 128—132, 147—154 L. Haikola, 1950 s. 13—16, 33—40 U. Saarnivaara, 83—86 L. Haikola.

- Saarnivaara, Uuras**, Tunnon levottomuudesta Jumalan rauhaan. Hki (Suomen lähetyseura) 1949. 77 s.; Ruots.: Vägen från syndanöden till frid med Gud enligt Luther och de lutherska bekännelseskriterierna med särskild hänsyn till nycklarnas ämbete och makt. (Kansinimeke: Vägen till frid med Gud). Vasa 1949. 63 s.; Uusi p.: Pieksämäki 1959. 51 s.
- Sandberg, Heikki → matr. 456.
- Skinnari, Kustaa → matr. 476.
- Strolberg, Petteri → matr. 486.
- Södö, Hugo Albert**, Brev av Hugo Södö till nyväckta laestadianer (Nysovande). Vasa 1935. 8 s.
- Hugo Albert Södös lärdomar. Uppslagen på Pedersöre kyrkdörren 11 augusti 1932. Vasa 1933. 15 s.
Ks. myös osasto III:4, s. 299. Lisäksi useita samantyyppisiä pikkukirjasia.
- Taivaan valtakunnan salaisuudet**. Saarnakokoelma I, II ja III vuosikerran evankeliumiteksteistä. I—III. Oulu (SRK) 1962—1964. 308, 264, 296 s.
Arv. *Teologia ja kirkko* 1963 s. 163—165.
- Tapaninen, L. P.**, Lutherin kirkkonäkemys. Synodaalikirj. Oulu 1942. 118 s.
Arv. *Teol. aik.* 1943 s. 151—154 L. Pinomaa.
- Kaste ja opetus. Eripainos Elämän sanasta N:o 2/1962. Kristina 1962. 8 s.
- Pyhän Ehtoollisen salaisuus. Toijala (Kust. Elämän sana, Hki) 1965. 8 s.
- Taskila, Lauri**, Helteinen matka. Oulu (SRK) 1961. 159 s.
- Että te teidän kutsumisenne ja valitsemisenne vahvistaisitte. Oulu (SRK) 1962. 26 s.
- Typistö, Leonard → matr. 522.
- Wallin, William**, Kokoelma edesmenneen kirkkoherra — — —:in saarnoja. Toim. Axel Forsslund. Haparanda 1965. 103 s.
- Ward, Fremont P.**, Eyesalve from the land of the midnight sun. (Ylänimike:) Something is wrong with the churches. What is it? What is the remedy? Ramona, S. Dak. (Ann Arbor, Mich.) 1926. 24 s.
- The pocket compass. [Pain. USA n. 1930?] 47 s.
- Vettasjärvi, E. Samuel → matr. 542.
- Viljanen, Paavo**, Armahda minua — riivaa ja vaivaa lastani! Sana vanhemmille. Hki (kust. Kristillinen palveluskeskus) 1945. 24 s.
- Miten löytäisin armollisen Jumalan. Oulu (SRK) 1946. 21 s.
- Tie rauhaan. Sananen nuorille. Tampere (Asevelipapit r.y., Hki) 1944. 16 s.; 2. p. Tampere 1944. 16 s.; Korjattu p. Kuopio (SRK, Oulu) 1949. 23 s.

- Viljanen, Paavo**, Béküljetek meg az Istennel! Fordította Csepregi Béla. Utitárs 1957.
- Turvallinen usko. Hki (Kirjayhtymä) 1959. 167 s.; 2. p. 1959; 3. p. 1960.
- Usko ja elämä. Rauma (Kirjayhtymä, Hki) 1965. 164 s.
- Viljanen, Paavo & Pekka Lappalainen** (toim.), Hän on meidän rauhamme. Saarnoja ja kirjoituksia kotihartausta varten. Porvoo—Hki 1943. 264 s.; 2. p. 1945; 3. p. 1946.
- Arv.: *Teol. aik.* 1943 s. 367—371 V. Lindholm.
- Ihana on Siion virtoinensa. (Lestadiolaispappien saarnoja 3. vuosikerran teksteistä). Porvoo-Hki 1941. 304 s.
- Ihana on Siion virtoinensa. I. (Saarnoja 1. vuosikerran teksteistä). Hki 1947. 360 s.
- Arv.: *Vartija* 1948 s. 18 s. V. Lehtinen.
- Vironmäki, Leevi & Aulis Raunio & Toivo Lemmetyinen**, Hiiloksessä oli tuli. Kotka 1964. 48 s.

VALIKOIMA LESTADIOLAISUUTTA KOSKEVIA LAUDATUR- JA PASTORAALI- KIRJOITUKSIA (PAINAMATTOMIA)*

- Arola, Esko**, Aatu Laitisen toiminta Rovaniemen seurakunnan papina. Laud.kirj. Hki 1936. 112 s.
- Gummerus, Antti**, Laestadiolaisuudesta. Uskontotieteinen kirjoitus. Past.kirj. Oulu 1891. 167 s.
- Hulkko, Kullervo**, Länsipohjan palestiinalaishurmos nykyisellään. Lahkon opin esitys ja lahkoon kohdistuva sielunhoito. Laud.kirj. Hki [1930-luvulla]. 90 s., liitteitä.
- Impiö, Lauri**, Juhani Raattamaan näkemys seurakunnasta. Vertailua Uuden testamentin seurakuntakuvaan. Past.kirj. Oulu 1961. 61 s.
- Jussila, O. H.**, Laestadiolaisen herätysliikkeen historiasta Pohjois-Suomessa vv. 1850—1880. Past.kirj. Oulu [1916]. 88 s.
- Juvonen, Pertti**, Lestadiolaisuuden eri suuntien laulukirjat sekä niiden vertailua. Laud.kirj. Hki 1963. 81, (11) s.
- Jämsä, Viljo O.**, Apostolis-luterilaisten vaiheista Amerikassa. Past.kirj. Oulu 1937. (Ei liene Suomessa).
- Karanko, Yrjö**, Lestadiolaisuus Nivalassa 1800-luvulla. Past.kirj. Oulu 1960. 64 s.
- Kivioja, Vilho H.**, Lutherin oppi ripistä. Past.kirj. Oulu 1920. (1), 53 s.
- Koivurova, Erkki**, Lestadiolaisuuden tulo ja vakiintuminen Ylitorniolle. Past.kirj. Oulu 1961. 173 s.
- Kosonen, Aarne J.**, «Hulluinhuonelaisen» syntikäsitys. Past.kirj. Turku 1941. 102 s.
- Kurkela, Jaakko S.**, Lestadiolaisen uudenheräyksen tekemä pakana-lähetystyö vuoteen 1930. Past.kirj. Oulu (Laud.kirj. Hki) 1946. 97 s.
- Kurkela, Yrjö**, Aatu Laitisen vaikutus laestadiolaisessa herätysliikkeessä. Past.kirj. Oulu 1936.

* Laudaturkirjoitukset ovat yleensä Helsingin yliopiston (Åbo akademien) teologisessa kirjastossa, pastoraalikirjoitukset asianomaisen tuomiokapitulin kirjastossa.

- Kökkö, Timo**, Lestadiolaisuuden leviäminen Kuopion (Oulun) hiipakuntaan kuuluvalla Pohjanmaalla 1860- ja 1870-luvuilla. Past.kirj. Oulu 1957. 88 s.
- Lappalainen, Pekka**, Rovasti Aatu Laitisen kirjallinen tuotanto. Past.kirj. Oulu 1937. 95 s.
- Lehtinen, Hannu**, Laestadiolainen liike Padasjoella. Past.kirj. Tampere 1965. (2), 69 s.
- Leinonen, Hannes**, Lars Levi Laestadiuksen sovituspöytäkirja. Past.kirj. Oulu 1946. 164 s.
- Lilja, F. E.**, Petsamon ev.lut. seurakunnan synty ja sen nykyinen tila. Past.kirj. Porvoo 1922. 83 s.
- Liusvaara, Yrjö**, Helsingin lestadiolaisuuden alkuvaiheet vuosina 1872—1898. Laud.kirj. Hki. 98 s.
- Lumijärvi, Eero**, Lestadiolaiset lehdet Suomessa vuosina 1880—1954. Laud.kirj. Hki 1966. 119 s.
- Luukka, Valma**, Lestadiolaisuuden tulo Viipurin läänin. Aikaisempien herätysten luoma pohja ja lestadiolaisuuden leviäminen vuoteen 1900. Laud. kirj. Hki 1964. (4), 252 s.
- Viipurin läänin lestadiolaiset maallisen oikeuden toimenpiteitten kohteena vuosien 1870—1900 välisenä aikana. Laud.kirj. (B) Hki 1964. (2), 78 s.
- Merikallio, Leevi**, Askeettisia ja rigoristisia piirteitä Aatu Laitisen etiikassa. Past.kirj. Oulu 1961. 114 s.
- Mäenpää, Annikki**, Kalajokilaakson lestadiolaisuus vuoteen 1914. Laud.kirj. Hki 1965. (3), 154 s.
- Mäntylä, Kauko**, Lestadiolaisuus Pohjois-Karjalassa 1800-luvun loppupuolella. Past.kirj. Kuopio [1953]. 107 s.
- Nirkko, Tyyne**, Yhteisten virsien ajalta osittaiseen omavaraisuuteen lestadiolaisessa herätysliikkeessä. Laud.kirj. Turku (Åbo akademi). 83 s.
- Niva, Antero**, Saarnaaja Juhani Raution toiminta ja vaikutus lestadiolaisuudessa. Past.kirj. Oulu. 130 s.
- Voitto-ajatus viime vuosisadan lestadiolaisissa virsissä. Laud.kirj. Hki 1953. 58 s.
- Outakoski, Nilla**, Piirteitä Tenojokilaakson lestadiolaisesta liikkeestä, sen saamelaisaarnamiehistä ja heidän osuudestaan liikkeeseen. Past.kirj. Oulu. 146 s.
- Pelkonen, Irja**, Tornion seudun lestadiolaisuus 1800-luvulla. Laud.kirj. Hki 1963. 72 s.
- Pentikäinen, Samuli**, Lestadiolaisuuden leviäminen Koillis-Pohjanmaalla 1800-luvulla. Laud.kirj. Hki 1964. (2), 98, XXIV s., 7 karttal.

- Pylvänäinen, Kauko**, Pekka Fredrik Lappalainen. Elämä ja toiminta. Past.kirj. Hki 1960. 182 s.
- Raittila, Anna-Maija**, Laestadiolaisuuden alkuvaiheet etelä-Suomessa. Laud.kirj. Hki [1952]. 75 s.
- Raittila, Pekka**, Näkökohtia lestadiolaisuuden sakramenttikäsityksistä. Laud.kirj. Hki [1951]. 34 s.
- Rusama, Timo**, Piirteitä luonnollisen ihmisen antropologiasta L. L. Laestadiuksen uskonnonfilosofiassa. Past.kirj. Turku [1961]. 166 s.
- Ruskomaa, L. V.**, Piirteitä Kittilän seurakunnallisesta ja uskonnollisesta elämästä. Past.kirj. Oulu 1930. (6), 111 s.
- Räsänen, M., L. L.** Laestadiuksen postillan kielestä. Laud.kirj. Hki 1913. 184 s. (Hist.-kielitiet. seminaarikirjasto, Hki).
- Sinko, Martti**, Laestadiolaisuuden sanomalehdistö Suomessa. Laud.kirj. Hki 1938. 158 s.
- Sipola, Alpo**, Adolf Kustaa Suoraniemi vanhoillislestadiolaisena maallikkosaarnaajana ja sielunhoitajana. Past.kirj. Oulu 1960. (3), 115 s.
- Snell, William**, Den laestadianska väckelsen och dess ledare. Uppsala 1931. (W. Snellin hallussa, Haaparanta).
- Talvinko, Pirkko**, Lestadiolaisuus sosiaalisena liikkeenä. Sosiologian laud.kirj. Hki 1960. (3), 87 s., liitt. 7—26.
- Tokola, Pentti**, Heikki Jussilan seurakuntakäsitys. Laud.kirj. 1961. (2), 99 s.
- Tötterström, Tuula**, Keskisen Tornionlaakson lestadiolaiset maallikkosaarnaajat noin vuoteen 1914. Laud.kirj. Hki 1964. (3), 98 s., 2 karttal.
- Vaaramo, Erkki**, Aatu Laitinen Rovaniemen kappalaisena ja kirkkoherrana 1897—1923. Past.kirj. Oulu 1958. 99 s.
- Viljanen, Paavo**, Piirteitä lestadiolaisesta herätysliikkeestä Kivijärven seurakunnassa. Past.kirj. Tampere 1931. (3), 68 s.
- Virkkala, Oiva**, Porin seudun laestadiolaisuus. Laud.kirj. Hki 1932. 112 s.
- Visuri, Esko**, Karl Abiel Heikelin kristillisyyden käsitys. Laud.kirj. Hki 1963. 103 s.
- Vähäkangas, Tapio**, Uusi elämä Juhani Raattamaan mukaan. Laud.kirj. Hki 1960. (2), 119 s.
- Välitalo, Pekka**, Muonionlaakson kylärukouksista 1800- ja 1900-luvuilla. Past.kirj. Oulu 1964. (3), 122 s.
- Väyrynen, Oma**, Suomessa ennen vuotta 1906 perustettujen rauhan-yhdistysten syntyvaiheet. Laud.kirj. Turku (Åbo akademi) 1960. 83 s.

KIRJE- YM. KOKOELMIA

Ellei matrikkelissa ole suullisen muistitiedon kertojasta viitettä kokoelmaan, on kysymyksessä Pekka Raittilan hallussa oleva kokoelma.

Kokoelman nimi	Kokoelman omistaja tai sijoituspaikka
Bergman, C. H.	Pajala KA.
Fogman, Mathilda	OMA sekä Ylitornio KA.
Grape, P. O.	Yliopiston kirjasto, Uppsala.
Haapaniemi	Rovasti Oskar Haapaniemi, Övertorneå.
Halttu, Antti	OMA.
Hanhi-Pieti	Rovasti Arvi Merikallio, Vilppula.
Havas, Wäinö	OMA.
Hedberg, F. G.	Helsingin yliopiston kirjasto.
Heikeliana	OMA.
Henriksson, E. A.	Rouva Inga Stridsberg, Kiruna.
Hyvärinen, Eero	Sota-arkisto, Helsinki.
Jussila, Jaakko	OMA.
Jussila, O. H.	OMA.
Koskamo, Olli	OMA. (Koskamon kok. B: Rovasti Mauno Sanaksenahon kopiokirja, Tervola).
Luukka, Valma	Lehtori Valma Hartala, Helsinki.
Matti, Akseli	Maanviljelijä Akseli Matti, Turtola.
Miettinen, Martti E.	Teol.tri Martti E. Miettinen, Helsinki.
Mikkola, Juho Erkki	Rovasti Arvi Merikallio, Vilppula.
Paksuniemi, Fredrik	Rovasti Arvi Merikallio, Vilppula.
Paulaharju, Samuli	Suomalaisen kirjallisuuden seuran kansanrunousarkisto, Helsinki.
Pentikäinen, Samuli	OMA.
Rantala, Pauli	OMA.
Runtti, Juuso	OMA.
Saarenpää, Mikko	OMA.
SKHS:n arkisto	Valtionarkisto, Helsinki.
Wettainen, Sam	Insinööri Sam Wettainen, Bromma.
Vettasjärvi, Samuel	Teol.ylioppilas Yngve Eriksson, Uppsala.
Virkkala, Oiva	Lehtori Oiva Virkkala, Tampere.
Ylinenpää, Iisakki	Folkrörelsernas arkiv, Luleå.

LYHENTEITÄ

A. Julkaisut

<i>A och O</i>	A och O, Luleå (Laestadianska missionsförbundet, Kalix)
<i>AS</i>	Armonsanoma (lest.)
<i>ASL</i>	Amerikan suomalainen lehti, Calumet
<i>AWK</i>	Aikakautemme vanhinten kirjoituksia, Calumet 1898
<i>AWK 1903</i>	Sama, uusi laitos, Helsinki 1903
<i>Elämän sana</i>	Elämän sana, Helsinki (vanhoill.)
<i>Från bygd och vildmark</i>	Från bygd och vildmark. Luleå stifts julbok (myöh.: årsbok), Luleå
<i>Havas</i>	Wäinö Havas, Laestadiolaisuuden historia pääpiirteissään, Oulu 1927
<i>Hist. arkisto</i>	Historiallinen arkisto
<i>Hulkko</i>	Kullervo Hulkko, Minä lähetän teidät, Lahti 1956
<i>HÄ</i>	Huutavan ääni (uusheränneet, SLLH)
<i>Ilmonen I—III</i>	S. Ilmonen, Amerikan suomalaisten historia. Hancock, Mich., Jyväskylä 1919—1926
<i>Johansson</i>	Gustaf Johansson, Laestadiolaisuus, Kuopio 1892
<i>Jussila, H. Kutsujan armo</i>	Heikki Jussila, Kutsujan armo laestadiolaisessa kristillisyydessä, Oulu 1948
<i>KK</i>	Kristillinen kuukauslehti (lest.)
<i>KK Calumet</i>	Kristillinen kuukauslehti, Calumet (apostolis-luterilainen kirkkokunta)
<i>Kolk.</i>	Kolkuttaja (uusheränneet)
<i>Kristeligt månadsblad</i>	Kristeligt månadsblad, Oulu (lest.)
<i>Laitinen</i>	A[atu] L[aitinen], Muistosanoja Lapin kristillisyydestä, Oulu 1918
<i>Miettinen</i>	Martti E. Miettinen, Lestadiolainen heräysliike I:1, Helsinki 1942
<i>OL</i>	Oulun lehti, Oulu
<i>OWS</i>	Oulun viikko-sanomia, Oulu
<i>Pms</i>	Päivämies (vanhoill., SRK)
<i>PS</i>	Pohjois-Suomi, Oulu
<i>Rauhan tervehdys</i>	Rauhan tervehdys (heidemanilaiset)
<i>Calumet</i>	

<i>RS</i>	Rauhan sana (vanhoill., «pikkuesikoiset»)
<i>Röster från Sion</i>	Röster från Sion, Oulu (lest.)
<i>Saarnivaara</i>	Uuras Saarnivaara, Amerikan laestadiolaisuuden eli apostolis-luterilaisuuden historia, Ironwood, Mich., 1947
<i>Sions blad</i>	Sions blad (vanhoill., Altan ryhmä)
<i>Sivertsen</i>	Dagmar Sivertsen, Læstadianismen i Norge, Oslo 1955
<i>SL</i>	Siionin lähetyslehti (vanhoill., SRK)
<i>SS</i>	Sanomia Siionista (lest.)
<i>SS Calumet</i>	Siionin sanomat, Calumet (lest.)
<i>Teol. aik.</i>	Teologinen aikakauskirja
<i>Typpö, L. Kirjeitä</i>	Kirjeitä wirwoitukseksi köyhille matkustajille elämän tiellä, toim. Leonard Typpö, Tampere 1907
<i>wirwoitukseksi</i>	Under vandrigen, Birtavarre (Lyngenin suunta)
<i>Under vandrigen</i>	Valituita kristittyin kirjeitä, toim. Aatu Laitinen, I 1884, II 1886.
<i>Val. krist. k.</i>	Vanhinten kirja II. Aikakauteimme vanhinten ym. kirjoituksia, toim. K. Panula ja E. Reunamo, Pori 1939
<i>Vanhinten kirja II</i>	Erik Wentin, Laestadianismen i svenska Österbotten, Vasa 1963
<i>Wentin</i>	Oiva Virkkala, Alkulähteille, Lappeenranta 1945
<i>Virkkala, O. Alkulähteille</i>	Wanhana-Laestadiolais-kristillisen-yhdistyksen julkaisu, Lahti (esikoislest.)
<i>VLKYJ</i>	Vartijan ääni (uusheränneet)
<i>VÄ</i>	Zions missionstidning (Suomen ruotsinkieliset vanhoilliset, v:sta 1935 Rauhan sanan ryhmä)
<i>ZM</i>	

B. Muita merkkejä ja lyhenteitä

*	syntymäaika ja -paikka
>	muuttanut paikkakunnalta toiselle; tai: mainitusta vuodesta lähtien (esim.: Oulu > Kemi 1872 = muuttanut Oulusta Kemiin v. 1872; Saarn. 1865 > = toiminut saarnaajana v:sta 1865 lähtien)
∞	aviopuoliso (vihkimisaika)
†	kuolinaika ja -paikka.
→	katso
ap.lut.	apostolis-luterilainen
arv.	arvostelu
diss.	tohtorinväitöskirja
ilm.	ilmestynyt
i.p. ja v.	ilman paikkaa ja vuotta
its.	itsellinen
julk.	julkaisu tai: julkaistu
KA	kirkonarkisto
ker.	keräykset
kert.	kertomus tai: kertonut
kirj.	kirjoittanut tai: kirjoitus tai: kirje

kk.	kirkonkylä
KN	kirkkoneuvosto
kok.	kokoelma tai: kokous
kop.	kopio
kr. torpp.	kruununtorppari
kust.	kustantaja tai: kustantanut
kär.	käräjät
laud.kirj.	laudaturkirjoitus
lest.	lestadiolainen
maall.edusmies	maallikkoedusmies
maall.valitsijamies	maallikkoedustajan valitsijamies
matr.	matrikkeli
merk.	merkintä
O. 1.	Oulun lääni
OMA	Oulun maakunta-arkisto
op.	opettaja
ort.	ortodoksinen
p.	painos tai: palsta (tai edelliseen sanaan liittyvänä: poika; esim. Antinp., talollisenp. = Antinpoika, talollisenpoika)
past.kirj.	pastoraalikirjoitus
pjoht.	puheenjohtaja
polem.	polemiikki
pt.	piispantarkastus
ptk.	pöytäkirja
ptptk.	piispantarkastuspöytäkirja
R.	Ruotsi (esim.: R. Ylitornio = Ruotsin Ylitornio)
s.	sivu, sivut tai: seuraava (esim.: s. 5 s. = sivut 5—6)
saarn.	saarnaaja tai: saarnasi
SKHS	Suomen kirkkohistoriallinen seura
SLLH	Suomen lähetysseuran laestadiolainen haaraosasto
sm.	saarnamatka
SRK	Suomen rauhanyhdistysten keskusyhdistys
srk.	seurakunta
tal.	talollinen
tkli	tuomiokapituli
tod.	todistus
toim.	toimittaja tai: toimittanut
VA	valtionarkisto
val.	valittu
vht	vanhemmat
vih.	vihitty
Viip. 1.	Viipurin lääni
v.t.	virkaa tekevä

LESTADIOLAISUUDEN TÄRKEIMMÄT RYHMÄT

Vanhoilliset

- {SRK (Suomi)
- {Heidemanilaiset (Amerikka)

- {Rauhan sana (Suomi: «pikkuesikoiset»; Ruotsi: itälestadiolaiset)
- {Altan ryhmä (Norja)
- {Apostolis-luterilainen kirkkokunta (Amerikka)

Laestadianska missionsförbundet, Kalix (Ruotsi)

Elämän sana («pappislinja»; Suomi)

Usheränneet

SLLH, nyk. Suomen laestadiolaisten lähetyshdistysten keskusliitto (Suomi)

Kolkuttaja l. Suomen laestadiolainen lähetyслиitto (Suomi)

(Narvalaisuus, jolla ei ollut omaa organisaatiota eikä äänenkannattajaa, on lähinnä uudenheräyksen lieveilmiö)

Esikoislestadiolaiset

(Ruotsi: länsilestadiolaiset; Suomi, Norja, Amerikka)

Lyngenin suunta

(Junsan Erkin suunta l. Erikiaanit; Norja)

BIBLIOGRAFIAN HAKEMISTO

Hakemisto liittyy sekä bibliografiaan että matrikkelissa mainittuihin julkaisuihin. Viittaukset on tehty kirjoittajista sekä tärkeimmistä toimittajista ja kääntäjistä. Anonymien teosten nimekkeistä on viittauksia vain osasta. Painamattomien laudatur- ja pastoraalikirjoitusten tekijöistä ei ole viittauksia.

Lestadiolaisista kirjoittajista on välittömästi nimen jälkeen suluissa viittaus matrikkeliin tai, mahdollisuuksien mukaan, seuraavat henkilötiedot: syntymäaika ja -paikka, kuolinaika ja -paikka tai asuinpaikka v. 1966, ammatti, lestadiolaisuuden ryhmä.

Kursivoidut numerot tarkoittavat matrikkelin järjestysnumeroita, muut bibliografian sivuja.

A och O 322	<i>Alanen, Yrjö</i> 300
Aamuin armolähteellä 329	<i>Alanen, Yrjö J. E.</i> 296
<i>Aas, K.</i> 287	<i>Alker, Ernst</i> 279, 287
<i>Ahlfort, Lina</i> 303	Amerikan suomalainen aapinen 329
<i>Ahlman, Gustaf</i> 295	<i>Andersson, Karl August</i> 279
<i>Aho, Iisakki</i> (2) 300	<i>Arctander, O. G.</i> 305
Aho, Mauno ks. Sanaksenaho	Armo ja totuus 328
<i>Ahonen, Joel</i> (* 1886 Sysmä; peltiseppä, Lahti; esikoislest.) 5, 311	Armonsanoma 320
Aika on lyhyt 329	<i>Astrup, P. C.</i> 136, 305, 329
Aikakautemme vanhinten kirjoituksia 328	<i>Attorps, Gösta</i> 279
<i>Ainali, Veli</i> (* 1944 Himanka; vanhoill., Rauhan sana) 287	<i>Aunet, Léonie d'</i> 279
<i>Airas, Kaarlo</i> 293, 300	<i>Auno, Eliel Aleksanteri</i> (* 1883 Kittilä; lähetyssaarn., pappi, Kittilä (Savukoski); uusherännyt) 74, 335, 275, 301, 317, 323
<i>Alajoki, Elmer</i> (Amerikka; heidemännil.) 330	<i>Aurén, P. W.</i> 279
	Aus Finnland 287

- Baardsen, Riktor V.* (Alta; vanhoill., Altan ryhmä) 322
- Bær, Anders Pedersen* 279
- Bellessort, André* 287
- Bergfors, Georg* 279, 303
- Berg-Hansen, Kaare* 34
- Bergqvist, Olof* 279, 303
- Bergroth, Elis* 295
- Björkman, Viktor* (27) 297
- Björnson, Inga* 305
- Bohlin, Einar* 279
- Boreman, Per* (alk. Johansson, * 1890 Haaparanta, † 1964 Tukholma; pappi; itälest.) 276, 279, 282, 287, 293, 303
- Borgar, Bror* 39
- Brevsamling från den læstadianska väckelsen 329
- Brevboken 329
- Brune, Ananias* (34) 276, 287, 306, 322
- Brännström, Ingvar* (kansakoulunop., Eskilstuna; vanhoill., Læstadianska missionsförbundet) 325
- Brännström, Olaus* 140, 376, 275, 287, 288, 303
- Bränström, Iisakki* (36) 327
- Bucht, Henning* 303
- Bäck, Johannes* 295
- Bäckman, J. P.* (575)
- Bäckman, Vilhelm Olof Anders* 280
- Bäcksbacka, Erik* (133) 278, 280
- Børresen, Andreas* (* 1900, † 1962, Pohjois-Varanki; länsilest. saarn.) 276, 319, 329
- Carlsson, Wilhelm* 295
- Castrén, Kaarlo* 280, 293
- Castrén, Zachris* 296
- Cederberg, Jak.* 295, 300
- Christian Monthly 322
- Collinder, Björn* 288
- Csepregi, Béla* (* 1914; pappi, Unkari; vanhoill.) 288, 330, 334
- Curtelius, Elisabeth* 280
- Dahl, L.* 306
- Dahl, O.* 280
- Dahlbäck, Gustaf* 280, 281, 282, 288, 303
- Dahlgren, Lotten* 281
- Dedinszky, Gyula* 288
- De Vylder, Ludvig* 303
- Edman, August* 288
- Edquist, Carl* 303, 311
- Edquist, Märta* 399, 281, 303
- Ekendal, J. H.* 307
- Eklund, J. E.* 107, 259, 303
- Ekman, E. J.* 288
- Elde, Hilmer* 304
- Elmgren-Heinonen, Tuomi* 221
- Elämän sana* 321
- Englund, G. M.* 33
- Englund, J. A.* 583, 281
- Eriksson, William* (542), 299
- Eriksson Aava, Erik Ulrik* (* 1875 Ruotsin Alatornio, † 1954 Ruotsin Ylitornio; kansakoulunop.; itälest.) 328
- Ervasti, A. W.* 310
- Ervasti, Paavali* (51) 326, 327
- Erviö, H. K.* 310
- Eugénie* (Ruotsin prinsessa) 329
- Fadersrösten 323
- Falk, Johan August* 288
- Fellman, Jacob* 281
- Figenschou, Einar* 307
- Fjelstad, R. J:son* 259
- Fleege, Gunnar A.* 301
- Flokkmann, Asbjørn* (pappi, Lyngen; Lyngenin suunta) 288
- Forsslund, Axel* (* 1898 Ruotsin Alatornio; kansakoulunop., Haaparanta; itälest.) 335
- Framhus, Ludvig* 298

- Fransen, Olle* 281
Friberg, Axel 273
Frich, David 308
Frosterus, August Johan 295
Gebhard, Hannes 288
Gellivara, Jonas ks. Purnu (386)
Gestrin, Emil Theodor 295
Gjessing, Gutorm 288, 308
Grape, Hugo 61
Grape, Karl-Gunnar 583, 329
Grape, Per Olof (583) 329
Greetings of Peace 322
Gripenstad, Georg 279, 281
Grundström, Harald 278, 281
Grönfors, Robert Aleksander (* 18. 8. 1851 Messukylä; suutari, Tampere; esikoislest.) 298
Gummerus, Erkki (* 1895 Pyhäjoki, † 1858 Eräjärvi; pappi; vanhoill., SRK) 421
Györi, János (* 1914; pappi, Unkari; vanhoill.) 330
Haapaniemi, Oskar (* 1905 Ruotsin Ylitornio; pappi; itälest.) 304, 309, 330
Hætta, Lars Jakobsen 308
Hagel, Israel (68) 326
Halla, Lauri 300, 302
Halonen, Yrjö (585) 274
Halvorsen, A. 306
Hanhivaara, Pekka (sotilasmestari, Helsinki; uusherännyt) 74
Hanno, Uno 259
Hansson, Emilia 304
Harima, S. A. 286
Harvala, Perttu 326
Hasselberg, Carl J. E. 289
Hastie, Benjamin (Amerikassa 1880-luvulta lähtien, † 22. 3. 1941) 311
Havas, Wäinö (* 1898 Lempäälä, † 1941 Kivijärvi (Suojärvi), pappi; uusher., v:sta 1929 vanhoill., SRK) 614, 289, 298, 311, 320, 321, 323, 330
Hedberg, Fredrik Gabriel 295
Hedlund, Anders (85)
Hedlund, Nils Henrik (86)
Heideman, Paul A. (588) 309, 322, 326, 327
Heikel, Albert (589) 289
Heikel, Johan Henrik (590) 302
Heikel, Karl Abiel (591) 289, 296, 311, 320
Heikel, Oskar Immanuel (592)
Heikel, Teodor August 289
Heikinheimo, Rauho Jalmari (594)
Heilala, Juho Isakki (* 1878 Paa-vola, † 1927 Kemi; kirjapainon-omistaja; vanhoill.) 320, 321
Heiskanen, Aatu (ks. s. 298) 335, 289, 331
Helland, Amund 308
Hellman, Aleks (595) 297, 320, 322
Hellman, J. F. (596) 275, 277, 278, 320, 322, 323
Hellsten, Stig 282
Hertzberg, Rafael 301
Heurgren, Paul 282
Hietala, Onni (uusher.) 331
Hildén, Karl August 295, 302
Hodne, Harald 317
Hof, Hans 289
Hokkanen, Otto (* 1855 Kangasniemi; levyseppämestari, Mikkeli) 331
Holm, Lützow 93, 306
Honkasalo, Pauli (* 1904 Vaasa, † 1954 Pudasjärvi; pappi; vanhoill., SRK) 321
Huhtasaari, Johannes (* 1911 Hieta-niemi; pappi, Haaparanta; itälest.) 304
Huhtinen, Martti (* 1938 Viipuri; fil. ylioppilas, Oulu; vanhoill., Elä-män sana) 301

- Hulkko, Ilmari* (* 1908 Kemijärvi; pappi, Karunki; vanhoill., Elämän sana) 299
- Hulkko, Kullervo* (* 1914 Kemijärvi, † 1965 Oulu; pappi, lehtori; vanhoill., SRK) 107, 274, 386, 398, 640, 282, 289, 293, 301, 304, 308, 312, 331
- Huomautuksia uudesta raamatun käännöksestä 314
- Huusmann, Klaus* (112) 277
- Huutavan ääni 323
- Hvoslef, F. W.* 308
- Häkli, Esko* (* 1936 Kaukola; kirjastonhoitaja, Hki; vanhoill., Elämän sana) 559, 275, 282, 289, 312, 321
- Impiö, Lauri* (* 1929 Ranua; pappi, kansanopistonjohtaja, Ylitornio; vanhoill., Elämän sana) 398, 315
- Ingemann, Henrik Waldemar* (* 1891 Alta, † 1943 Medkila; työmies, saarn.; vanhoill., Altan ryhmä) 322
- Isaksson, August* (* 1885 Jellivaara, † 1965 Vittanki; länsilest. saarn.) 299
- Isän ääni 319
- Itkonen, T. I.* 289
- Ivalo, Santeri* 302
- Jauhiainen, Joh.* (129) 331
- Jensen, J. J.* 282
- Jervell, Sverre* 306
- Johannessen, O. A.* 306
- Johansson, Gustaf* 295
- Johansson, Johan* (133) 282, 304
- Johnsen, Erik* (136)
- Jokinen, Aug.* (137) 324
- Josefsen, Daniel* († 11. 12. 1948, 78-vuotiaana, Lofoten; länsilest. saarn.) 287
- Jouluviesti 318
- Julin, E.* 282
- Jumalan karitsa 317
- Junttila, Matti* (* 1890 Nivala; uusherännyt; 143) 331
- Juntumaa, Antero* (* 1921 Oulu; pappi, Orivesi; vanhoill., Rauhan sana) 312
- Juntunen, Timo* (* 1914 Hyrynsalmi; pappi, lehtori, Sotkamo; vanhoill., Elämän sana) 289
- Juntunen, Väinö Antti* (* 1895 Oulu, † 1960 Mynämäki (Turku); pappi; vanhoill., Rauhan sana) 321, 331
- Jussila, Heikki* (146) 311, 320
- Jussila, Jaakko* (vanhoill., SRK; 146) 315
- Jussila, Oskari Heikki* (146; s. 299) 294, 315, 320, 321, 324, 331
- Juvonen, Samuel* (* 1894 Turku; esikoislest. srk:n pappi, Detroit) 276
- Jönsson, Gunnar* (* 1905 Ruotsin Ylitornio; maanviljelijä, saarn.; länsilest.) 49, 331
- Kaivola, Eila* (* 1923 Kittilä; lehtori, teol. kand., Oulu; vanhoill.) 582, 289
- Kallunki, Uno* (* 1914 Kuusamo; talonmies, Oulu; vanhoill., SRK) 299
- Kanniainen, Juho* (* 1875 Ii, † 1929 Oulainen; maanvilj., saarn.; vanhoill.) 326
- Karanko, Yrjö* (* 1927 Haapavesi; pappi, Tampere; vanhoill., Elämän sana) 398
- Karlsen, Olav* 290
- Karsikas, Heikki* (ilmeisesti uusher.) 290
- Karvonen, Väinö* (Amerikka; ap.luteril.) 322
- Kauppi, A. M.* (Ruotsin Alatornio; vanhoill.) 312

- Kauppinen, Tauno* (* 1913 Jyväskylä; pappi, Lohtaja; vanhoill.) 299
- Kellokumpu, Aapo* (182)
- Kemppainen, Kauno* (* 1883 Ähtäri, † 1965 Oulu; vahtimestari, SRK:n sihteeri, saarn.) 331
- Kervinen, Benjamin* (* 1860 Muhos, † 1930 Oulu; muurari; uusher.) 311
- Keränen, Eero* (184) 610
- Kesäpääsky 315
- Kesäviesti 318
- Kieri, Johan* (606) 328
- Kimpimäki, Eino* (* 1913 Nurmo; päätoimittaja, Oulu; vanhoill., SRK) 320, 321
- Kirjeitä wirwoitukseksi ... 328
- Kivioja, Vilho Heikki* (* 1896 Kalajoki, pappi; vanhoill., Rauhan sana) 301, 311, 321
- Koch, Martin* 290
- Kointähti 314
- Koivurova, Erkki* (* 1933 Kemi; pappi, Posio; vanhoill., Elämän sana) 302
- Kolehmainen, John Ilmari* 309
- Kolkuttaja 322, 323
- Kolkuttajan lähetyssanomiam 323
- Koller, Henrik* (607) 296, 320
- Kolsrud, Oluf* 329
- Koskamo, Olli* (208) 93
- Koskimies, Juho Rudolf* 309
- Kotila, Kalevi* (* 1930 Toholampi; pappi, Viitasaari; vanhoill., Elämän sana) 302
- Koukkari, Antti A.* (* 1914 Oulu, † 1958 Oulu; pappi, päätoimittaja; vanhoill., SRK) 321, 331
- Krigsholm, Juho* (610)
- Kristeligt månadsblad 320
- Kristillinen kuukauslehti 320, 322
- Kristillinen lasten kuukauslehti 320
- Kristillisyytemme alkuheräyksen ajoilta 328
- Kristityn joulu 315
- Kristityn kevät 315
- Krogerus [-Ritoniemi], W. J. G.* 296
- Krook, Tor* 130, 282
- Kuula, Matti* (221), 327
- Kuusela, Yrjö* (* 1902 Jalasjärvi; maanviljelijä, saarn., Teuva; vanhoill., Elämän sana) 331
- Kvandahl, Henrik* 290, 306
- Kökkö, Timo* (* 1927 Mouhijärvi; pappi, Ylitorio; vanhoill., Elämän sana) 300
- Læstadianernes tro og lære 331
- Læstadius, Lars Levi* 273—278, 333
- Lagercrantz, Eliel* 306
- Lahtinen (Lahdenmaa), Jaakko* (225)
- Laitinen, Aatu* (614) 282, 297, 320, 324, 327, 328
- Lamminmäki, Jooseppi* (* 1899 Parkano; maanviljelijä, Jalasjärvi; uusher., Kolkuttaja) 332
- Lamminmäki, Tuomas* (Parkano; uusher., Kolkuttaja) 323
- Landgren, Lars* 296
- Lappalainen, Pekka* (* 1910 Antwerpen; pappi, Tuulos; vanhoill., Elämän sana) 609, 275, 294, 312, 336
- Lapsen tie 315
- Lars Levi Læstadius och hans gärning 282
- Larson, Gustav* 282
- Larsson (-Sarvisvaara), Erik Tobias* (* 1861 Jellivaara, † 1945 Jellivaara; ks. RS 1945 s. 112) 311
- Lassinantti, Ragnar* 304, 308
- Lasten Siioni 320
- Launis, Armas* 308
- Lauri, Kaarle Albert* (618) 548
- Lauriala, Vilho O. J.* (* 1908 Oulu-

- joki; pappi, Haapajärvi; uus-her.) 323
- Laurila, Kaarle Sanfrid* 282
- Lehtinen, Martti* (Pori; uusher., Kol-kuttaja) 323
- L. inonen, Armas* (* 1900 Oulu; kan-sakoulunop., Oulu; vanhoill., SRK) 320
- Leinonen, Hannes* (* 1916 Paavola; piispa, Oulu; vanhoill.) 398, 570, 283, 290, 300, 314
- Leipälä, Aaro* (* 1935 Haapajärvi; pappi, Pyhäjoki; vanhoill., Elämän sana) 283
- Leppäsaajo, Paavo* (* 1895 Tornio, † 1962; kansanopistonjohtaja, Yli-tornio; vanhoill.) 290
- Levón* (o.s. Veijola), *Hilda* (644)
- Lilja, V. S.* (opettaja; vanhoill., SRK) 326
- Liljeroth, G.* 304
- Lilleeng, G. A.* 306
- Lindholm, Valdemar* 283
- Linge, Karl* 283
- Liusvaara, Yrjö* (* 1902 Helsinki; pappi; vanhoill., Elämän sana) 301
- Ljung, August* 398
- Lounasheimo, Kustavi* (* 1882 Vii-puri, † 1948 Helsinki; pappi; uus-her., 1930-luvulta vanhoill., SRK) 323, 332
- Lund, G. F.* 277
- Lundberg, August* (259) 304
- Lundgren, Sam* 304
- Luodonpää, Pauli* (* 1901 Alatornio; maanviljelijä; vanhoill., SRK) 332
- Luther, Martti* 332
- Luukkonen, Johan* (* 1842 Puuma-la, † 1910 Kuopio; Heinäveden Pa-lokin sahanhoitaja 1872—1904, lest. 1889 >) 332
- Lybeck, Edvard Wilhelm* 296
- Lähde, J. W.* 294
- Lönegren, Ernst* 304
- Maitojyvä* 315
- Malmivaara, Wilhelmi* 296
- Mandellöf, Vilhelm Adrian* (620) 332
- Marklund, Erik* 273
- Markusson, Marian* 306
- Marmier, Xavier* 283
- Marttiini, Janne* (* 1893 Sodankylä; seppämestari, saarn., Rovaniemi (myöhemmin Amerikka); vanhoill., Rauhan sana) 332
- Mathiesen, K. O.* 290
- Mattson, M.* 322
- Mattson, Otto W.* 296
- Maunu, J. A.* 398, 591, 614, 283, 290
- Maunula, Antti* 326
- Meddelanden från det kyrkliga och religiösa lifvets område i Finland* 300
- Meland, Anton* (Hammerfest; vanhoill., Altan ryhmä) 322
- Melander, Emil* 304
- Merikallio, Arvi* (595; uusher.) 74
- Merkkillinen näky* ... 333
- Mickelsen, Andrew* (* 1897 Vesisaa-ri; Ap.-lut. kirkkokunnan esimies, Amer.) 309
- Miettinen, Martti E.* (* 1903 Kymi; kouluneuvos, teol. tri, Helsinki; uusher.) 595, 281, 283, 286, 294, 299, 302
- Misjoni hүүд* 333
- Mursu, Juho* (294) 326
- Mustakallio, Lauri* (* 1923 Säräis-niemi; pappi, Haapavesi; vanhoill., Elämän sana) 290
- Mårdberg, N. A.* 304
- Mäkinen, Mauno* (* 1908 Helsinki; pappi, Janakkala; vanhoill., Elä-män sana) 312, 333

- Mäkitalo, Edvin* (* 1898 Junosuvanto; kansakoulunop.; itälest.) 283
- Mäkitalo, Henrik* (623) 274
- Mäntylä, Kauko* (* 1918 Nastola; pappi, Haapajärvi; vanhoill., SRK) 300
- Määttä, Evert* (* 1876 Kuusamo, † 1936 USA; Suomi-synodin, v:sta 1920 ap. lut. kirkkokunnan pastori) 322, 333
- Nerhus, H.* 283
- Nevasaari, Iisakki* (308) 327
- Nieminen (o.s. Raittila) Anna-Maija* (* 1928 Joensuu; teol. kand., Espoo; vanhoill., Elämän sana) 614, 291, 334
- Nieminen, Ville* (* 1879 Padasjoki, † 1955; metsänvartija, maanviljelijä, saarn.; esikoislest.) 311
- Nikolainen, Aimo T.* 290
- Nilsen, John O.* 306
- Nilsson, Arne* (aliupseeri, Luleå; vanhoill., Lästadianska missionsförbundet) 322
- Niska, Arthur* (* 1890 Ironwood, Mich.; Minneapolis, Minn.; esikoislest.) 276
- Nissen, Kristian* 283, 284, 329
- Niva, Antero* (* 1927 Ylitornio; pappi, Inari; vanhoill., Elämän sana) 421, 290
- Niva (o.s. Laestadius), Sofia Wilhelmina* (* 1831 Kaaresuvanto, † 1898 Pajala; talollisen vaimo; lest.) 284
- Nordberg, Erik* 284
- Norrgård, Oskar Sigfrid* (* 1892 Siipyy, † 1956; kauppias, sokea; vanhoill., SRK) 321, 327
- Nummi, Yrjö A.* (* 1888 Turku; lähetysaarn., pappi, Helsinki; uusher.) 284, 311, 323, 328, 333
- Nygren, J. K.* 296
- Nyman, Johan Anton* 642, 295, 304
- Nyvold, Peder* (Skjervøy; Lyngenin suunta) 324
- Nåd och frid* 333
- Näätsaari, Herman* (* 1875 Alatornio, † 1954 Tornio; koneasiamies, saarn.; vanhoill., Rauhan sana) 327, 328
- Ojanperä, Jaakko* (* 1882 Kurikka; lähetysaarn., Toijala; uusher.) 323
- Olsson, Bror* 284
- Osmonsalo, Erkki K.* 308
- Otterbech, Jens* 291
- Outakoski, Nilla* (* 1919 Pudasjärvi; pappi, Helsinki; vanhoill.) 93
- P. Johanneksen seuran kirjasia* 333
- Paine, Robert* 291
- Panula, Kauko* (* 1894, Helsinki; rautatievirkailija; esikoislest.) 275, 328
- Parakka, Frans* (339) 311
- Paulaharju, Samuli* 291, 305, 306, 308
- Pedersen, Jens* 306
- Peippo, Joonas* (345) 333
- Pelkonen, Pentti* (* 1923; teol. ylioppilas; vanhoill., SRK) 291
- Pelikka, Lenna A.* (* 1915 Kolari; pappi, Oulunsalo; vanhoill., SRK) 320
- Pentikäinen, Juha* (* 1940 Rantsila; fil. lis., Turku; vanhoill., SRK) 298
- Pentikäinen, Samuli* (* 1938 Turku; pappi, Hki; vanhoill., SRK) 334, 398, 299, 300
- Pettersson, Carl Anton* 284
- Peura, Einari* (* 1902 Oulu, † 1955 Oulainen; pappi; uusher., Kolkutaja, ks. VÄ 1955 s. 140—142) 275, 323, 333
- Pfaler, Karl* 294

- Pharo, Haakon* 306
Pieni ohjekirjanen pyhäkoulua varten 314
Pietilä, Antti J. 309
Pietilä, Eino J. (* 1911 Oulu; pappi; vanhoill., Elämän sana) 321
Pietiläinen, J. E. (631)
Pietiläinen, Johan (* 1905 Jellivaa-ra; insinööri, Luleå; länsilest.) 299, 329
Pollari, Juho (375) 309, 326
Poromaa, Iisakki (376)
Porsanger, Ola P. (saamelaisaarn., Tenon laakso) 298, 307
Purnu, Joonas (386) 328
Pyysalo, Risto (* 1915 Vehmaa; lehtori, teol. tri, Jyväskylä; vanhoill., Elämän sana) 291
Päivämies 320
Päivästä päivään 314
Pälli (Pällijeff), Feodor N. (* 1858 Uhtua, † 1932 Ylivieska; kauppias; lest.) 310
Pääsiäissana 315
Quensel, O. 284
Raattamaa, Oskar 299
Raattamaa, Frans V. 296, 305
Raattamaa, Juhani (398) 332
Raattamaa, Petteri (400) 326
Raattamaa, Pietari (* 1885 Kaare-suvanto; pikkukoulunop.; itälest.) 328, 333, 334
Raitio, Jalmari 291
Raittila, Anna-Maija ks. Nieminen
Raittila, Pekka (* 1923 Kannus; pappi, Jyväskylä; vanhoill., Elämän sana) 589, 640, 646, 284, 291, 294
Rankinen, Juho (633) 274
Rantala, Pauli (406)
Rantamaula, Erkki Vilho (* 1894 Kemin msrk.; kansakoulunop., Tornio; vanhoill., SRK) 299
Rantanen, Vilho 298
Rapila, Alpo K. 602
Rauha teille 318
Rauhan sana 321
Rauhan tervehdys 322
Raunio, Antti E. (* 1891 Siikajoki, † 1935 Paavola; pappi; uusher.) 323, 325, 327, 334
Raunio, Eino H. (* 1900 Helsinki, † 1965; pappi; uusher.) 284
Rautanen, V. 309
Rautiainen, Daavid Juho (419) 311
Reinikainen, Erkki (* 1919 Parikkala; upseeri, Oulu; vanhoill., SRK) 334
Reusch, Hans 307
Riikonen, K. O. V. (426)
Risto, William 291
Ruonavaara, Felix (Amerikka; heide-manil.) 330
Ruotsalainen, Paavo 296
Ruuth, Martti 292
Ruutu, Martti 310
Ryselin, John (634) 421, 278
Rännäri, Juho 296
Räsänen, Martti 285
Røger, M. 308
Rönnbäck, Oscar 285
Röster från Sion 320
Röytiö, Aarne (* 1913 Haapajärvi; pappi, lehtori, Kajaani; vanhoill.) 51, 476, 285
Saarenpää, Mikko (448)
Saari, Heikki (* 1906 Alavieska; maanviljelijä, saarn.; vanhoill., SRK) 334
Saarilahti, Toivo 318
Saarna ensimmäisenä sunnuntaina paastossa, kirj. P. H. 334
Saarnivaara, Uuras (* 1908 Nurmi-järvi; teol. ja fil. tri, Amerikka;

- vanhoill., SRK, myöhemmin Rauhan sana) 292, 310, 334, 335
- Sacarisen, C. J.* (Amerikka; ap.-lu-
teril.) 322
- Sagaas, Robert* 306
- Sainio, Matti A.* 285
- Salmi, Eemil* (* 1906 Ylitornio; pap-
pi, Pello; vanhoill., Rauhan sana)
321
- Salo, Aatto* († 19. 4. 1919 Kouvola;
ks. *HÄ* 1919 s. 74, 123) 311
- Salokas, Eino* 302
- Salomies, Ilmari* 285
- Salonen, K. E.* 297
- Samuelsson, A.* 292
- Samzelius, Hugo* 305
- Saksenaho (alk. Aho), Mauno*
(* 1909 Rovaniemi; pappi, Tervo-
la; vanhoill., Elämän sana) 301
- Sananen hihhuleista 297
- Sandberg, G.* 297
- Sandberg, Heikki* (456)
- Sandell-Berg, Lina* 285
- Sandewall, Allan* 285
- Sanomia Siionista 320
- Sares, Eino* 292
- Savinainen, Paavo* (* 1890 Impilah-
ti, † 1958; valokuvaaja; vanhoill.,
SRK) 328
- Schmidt, Wolfgang A.* 292, 300, 301
- Schwede, Alfred Otto* 297
- Schøyen, Carl* 307
- Selinus, Olof* 285
- Seppänen, Jaakko L.* (* 1881 Oulu,
† 1938 Rovaniemi; pappi; van-
hoill., Rauhan sana) 324, 327
- Seppänen, Pentti J. P.* (* 1910 Kivi-
järvi, † 1962 Rovaniemi; pappi;
vanhoill., Rauhan sana, myöhem-
min SRK) 292, 325, 327
- Seth, Lennart* 292
- Siionin joulu 314
- Siionin lähetyslehti 320
- Siionin sanomat 320
- Sinmemäki, Jussi* 133, 301, 302
- Sions blad 322
- Sions missionsblad 321
- Sions missionstidning 321
- Sirenus, Sigfrid* 292
- Sivertsen, Dagmar* 307
- Sjögren, Otto* 285, 292
- Sjövall, Elis* (* 1921 Pietarsaari; in-
sinööri, Vaasa; vanhoill., Rauhan
sana) 325
- Skinnari, Kustaa* (476)
- Slunga, Nils* 583
- Slyngstad, P.* 136
- Smith, P. L.* 308
- Snell, William* 292
- Sorvari, Annikki* (fil. maist., Pyhän-
tä; vanhoill., SRK) 292
- Steen, Adolf* 285, 292, 299, 307, 308
- Stenborg, Erik Anders* 285
- Stenborg, Per Lorens* (637) 285
- Stenroos, Emil* (Pihlava; uusher, Kol-
kuttaja) 323
- Stockfleth, Niels Vibe* 278, 308, 309
- Strolberg, Petteri* (486)
- Strähle, L. J. G.* 292
- Strålberg, Ebba* 333
- Suhr, Kåre* (Alta; vanhoill., Altan
ryhmä) 322
- Sundén, Hjalmar* 285, 286
- Suomela, J. ks. Rännäri
- Suomela, J. L.* 476
- Svenska Sions missionstidning 321
- Södergren, Viktor* 286, 292
- Södö, Hugo Albert* (* 1896 Pietar-
saari msrk.; vanhoill.) 299, 328,
335
- Taivaan valtakunnan salaisuudet 335
- Takala, Lauri* 301
- Tandberg, Gudbrand* 307
- Tanska, Kalle* 286

- Tanskanen, Juho* 297
Tapaninen, Antti (rautatievirk., Tampere; vanhoill., Elämän sana) 300
Tapaninen, Leonard Pietäri (* 1893 Hämeenlinna; piispa, Oulu; vanhoill., Elämän sana) 292, 300, 335
Taskila, Lauri (* 1924 Haapavesi; saarn., Raahe; vanhoill., SRK) 335
Tawe, Wilhelm 299, 305
Taylor, Bayard 294
Tenertz, Hugo 294
Tervehdys kristityille ... 302
Thoresen, Magdalene 307
Thulin, Henning 286, 293, 298
Til forstaaelse av læstadianismen 329
Torvinen, Matti (* Kemi, † 1928 Rantsila; pappi; usher.) 614
Torvinen, Mikko (* 1911 Kemi, kansanopistonjohtaja, pappi, Kalajoki; usher.) 323
Totuuden kuuliaisuuteen 312
Toukomettisen ääni 323
Tromholt, Sophus 309
Tuomikoski, Erkki 302
Tuominen, J. R. 327
Turi, Johan 309
Turja, Ilmari 208
Tveter, Martin 307
Typpö, Leonard (522) 324, 328, 333
Tärendö församling 305
Törmälä, Emanuel 320
Törölä, Walter (Amerikka; heidemannil.) 322
Tötterström, Tuula (* 1941 Ruokolahti; teol. kand., Ylitornio; vanhoill., Elämän sana) 589
Uitti, J. (Amerikka; ap.-luteril.) 322
Under vandrigen 324
Vahl, J. 309
Wahlberg, Erik (* Ruotsin Ylitornio; fil. tri, Uppsala; itälest.) 275, 286
Vainion varrelta 318
Walituita kristittyin kirjeitä 328
Wallin, Waldemar 297
Wallin, William (643) 335
Vallinheimo (alk. Wallin), J. V. 301, 302
Wallinmaa, Yrjö Aukusti 296
Waltari, Toivo 299
Valton, Fridtjof O. 307
Walz, Maggie 583
Wanhan-Laestadiolais-kristillisen yhdistyksen julkaisu 319
Vanhinten kirja 328
Wanhinten lähetykskirja 318, 319
Ward, Fremont P. (syntyperäinen amerikkal.; esikoislest.) 319, 335
Vartijan äänen joulu 317
Vartijan äänen kesälehti 317
Vartijan ääni 323
Wasastjerna, Hans 310
Wennström, Adrian 286, 293
Wentin, Erik (* 1929 Kokkola; pappi, Ylimarkku; vanhoill., Rauhan sana) 301, 321
Westerback, J. 297
Vesterlund, Gustav (* 1866 Luoto, † 1938 Vaasa; kirvesmies ym., saarn.; vanhoill., Rauhan sana) 321
Westeson, Hjalmar 293, 298, 305
Wettainen, Sam (* 1911 Jukkasjärvi; insinööri, Bromma; länsilest.) 323
Vettasjärvi, Erkki Samuel (542) 298
Whitaker, Jan 305
Widmark, Göran 293
Wikmark, Gunnar 286
Wikström, Lester 286
Viljanen, Paavo (* 1904 Karstula; pappi, Tampere; vanhoill., Elämän sana) 398, 588, 614, 286, 293, 298, 300, 301, 302, 310, 320, 321, 335, 336
Willers, Uno 286

- Virkkala, Oiva* (* 1906 Humppila; pappi, lehtori, Tampere; uusher.) 237, 448, 299, 301, 311
- Vironmäki (alk. Virolainen), Leevi* * 1916 Valkeasaari (Inkeri); pappi, Sippola; uusher.) 310, 318, 336
- Visuri, Esko* (pappi, Alatornio; vanhoill., Elämän sana) 476
- Vormbaum, Reinhold* 294
- Wretholm, Carl J.* 294
- Vuorisalo, Pekka* (556) 325
- Wäinö, Pekka ks. Boreman
- Wäittely lutherilaisen ja laestadiolaisen kesken 297
- Välitalo, Pekka* (* 1930 Pattijoki; pappi, Haapavesi; vanhoill., Elämän sana) 301
- Ylisalo, Ville* (567) 302
- Zidbäck, Aulis* 398, 286, 287, 293
- Zions missionsblad 321
- Zions missionstidning 321
- Åberg, Bengt* 278

PAIKKAKUNTAHAKEMISTO

Hakemisto sisältää viittaukset matriikelin henkilöiden syntymä- ja asuinpaikkakunnista. Eräitä lyhytaikaisia ja lestadiolaisuuden kan-
nalta toisarvoisia oleskelupaikkoja ei ole otettu huomioon. Kaupunki-
ja samanniminen maaseurakunta on luettelossa yhdistetty. Numerot
tarkoittavat matriikelin järjestysnumeroita.

Suomi

Ahlainen 62, 237, 264, 301
Alajärvi 124, 164, 223, 272, 289, 316,
387
Alastaro 546
Alatornio 9, 30, 81, 106, 154, 163,
232, 353, 359, 360, 370, 371, 456,
457, 458, 464, 483, 508, 509, 571,
584
Alavieska 105, 109, 226, 322, 323,
388, 402, 624
Alavus 221
Asikkala 437, 470, 620
Eno 120, 121, 393, 441, 614
Enontekiö 406, 421, 473, 581, 585,
614
Espoo 253, 268, 548
Evijärvi 97, 138, 139, 366, 384, 568
Haapajärvi 70, 71, 84, 137, 178, 299,
318, 391, 447, 462, 514, 559, 592,
594, 639

Haapavesi 71, 144, 275, 276, 349, 364,
401, 415, 438, 439, 440, 463, 535
Hailuoto 118, 311, 476, 478
Halikko 426
Hamina 348, 444
Hanko 1, 24
Hattula 250
Haukipudas 115, 146, 150, 156, 261,
262, 518, 523, 560, 586, 646
Heinävesi 260, 365, 444, 453
Helsinki 24, 29, 121, 125, 127, 133,
134, 146, 171, 172, 221, 251, 269,
319, 419, 426, 444, 474, 488, 490,
546, 548, 562, 631
Hiitola 32, 181, 454
Himanka 193, 410, 455
Hämeenlinna 250, 251, 330
Ii 23, 150, 156, 206, 246, 255, 294,
328, 422, 495, 510, 543, 640, 644,
646
Iisalmi 80, 153, 210, 256, 394, 411,
428, 616

- Iitti 588
 Impilahti 320, 471, 520, 531
 Inari 390, 470, 646
 Jaakkima 280, 349
 Jalasjärvi 2, 448
 Janakkala 562
 Joensuu 14, 100, 113, 165, 170, 289, 556
 Jurva 122, 490
 Juva 270, 331
 Jyväskylä 81, 204, 220, 254, 330, 490, 498, 591, 603
 Jämsä 293, 412
 Jääski 127
 Kaarlela 75, 125, 165, 171, 227, 512, 534, 540, 635
 Kajaani 114, 197, 420
 Kalajoki 7, 127, 143, 193, 218, 227, 295, 306, 356, 380, 388, 410, 481, 514, 559, 573, 627, 635
 Kangasniemi 204, 639
 Kankaanpää 241
 Karijoki 177
 Karstula 454
 Karunki 16, 30, 106, 110, 187, 232, 233, 509, 577, 606, 641
 Kauhajoki 213
 Kauhava 176
 Keitele 178
 Kemi 92, 146, 150, 163, 175, 308, 353, 410, 435, 456, 458, 518, 521, 580, 602, 610
 Kemijärvi 48, 91, 128, 142, 182, 186, 314, 352, 369, 392, 442, 491, 575, 593, 604
 Kempele 109, 401
 Kestilä 72, 585
 Kiiminki 236, 328, 334, 411, 434, 514, 576
 Kittilä 74, 118, 124, 149, 154, 208, 272, 335, 338, 382, 390, 417, 470, 543, 563, 568, 591, 599, 613, 615, 616, 619, 647
 Kiuruvesi 153, 535
 Kivennapa 471
 Kivijärvi 134, 227, 588, 609
 Kokemäki 15, 41
 Kokkola 138, 165, 214, 512, 540
 Kolari 343, 575, 592, 594
 Kontiolahti 65
 Korpilahti 134, 204, 412
 Korttesjärvi 138
 Kotka 348, 419, 427, 444
 Kouvola 289
 Kristiinankaupunki (ja maasrk.) 46, 197, 488, 502
 Kruunupyy 104
 Kuivaniemi 244, 367, 401, 529, 586
 Kuolajärvi 77, 82, 182, 245, 290, 337, 499, 640
 Kuolemajärvi 218, 355
 Kuopio 24, 80, 90, 123, 129, 196, 201, 215, 251, 285, 427, 465, 488, 535, 638
 Kurikka 229, 448
 Kurkijoki 280, 349
 Kuusamo 4, 17, 142, 147, 155, 169, 211, 245, 311, 324, 430, 431, 446, 461, 492, 499, 532, 545, 550
 Ks. myös Posio
 Kymi 284, 419
 Käkisalmi 201, 470, 471, 505, 551
 Kärsämäki 184, 348, 406
 Kökar 620
 Lahti 5, 127, 293, 419
 Laihia 194, 209, 225, 231, 530, 602
 Lapinlahti 419
 Lappajärvi 176, 189, 289, 326, 387, 544, 620
 Lappee 108, 297, 331
 Lappeenranta 43, 108, 214, 215, 321, 588, 608

- Laukaa 127, 220
 Leppävirta 90, 116, 117, 146, 196,
 273, 274, 453, 465, 638
 Liminka 47, 253, 267, 282, 479
 Liperi 14, 65, 100, 113, 174, 200,
 296, 444
 Lohtaja 143, 295, 380, 553, 554
 Loppi 548
 Loviisa 249, 424, 588
 Lumijoki 141, 145, 516
 Lumivaara 531
 Luopioinen 37, 69
 Luoto 31
 Merijärvi 47, 105, 193, 309, 332, 356,
 501, 592
 Merikarvia 60, 213, 264, 372, 514
 Messukylä 251
 Miehikkälä 284
 Mikkeli 444
 Muhos 25, 186, 282, 328, 421, 513,
 520
 Multia 409
 Muolaa 214
 Muonio 99, 191, 346, 347, 473, 503,
 555, 626, 628
 Mustasaari 130
 Nilsia 427
 Nivala 45, 70, 71, 83, 143, 144, 228,
 238, 254, 308, 402, 462
 Nurmes 14, 170, 406
 Nurmijärvi 269
 Orimattila 66, 280, 293
 Oulainen 318, 406, 462, 490, 501
 Oulu (ja Oulujoki) 52, 53, 115, 146,
 193, 197, 228, 235, 253, 254, 282,
 292, 361, 410, 457, 475, 476, 488,
 517, 519, 535, 573, 588, 590, 592,
 595, 596, 603, 605, 616, 625, 631,
 634
 Oulunsalo 12, 52, 523
 Paavola 47, 145, 157, 202, 242, 267,
 311, 519, 633
 Padasjoki 226, 407, 413, 437, 618
 Paltamo 620
 Parkano 241, 248, 564, 567
 Pattijoki 477
 Perho 159, 181, 203, 204, 227, 351,
 391, 454, 525
 Perniö 546, 547
 Pielavesi 24, 71, 129, 178, 216
 Pielisensuu 296, 531
 Pielisjärvi 441, 645
 Pietarsaari 31
 Pihtipudas 71, 528
 Piippola 406, 411, 428, 585
 Pomarkku 63, 271, 405
 Pori 41, 124, 213, 241
 Porvoo 94
 Posio 67, 180
 Pudasjärvi 8, 25, 50, 51, 59, 179,
 180, 186, 255, 344, 422, 449, 459,
 460, 461, 507, 541, 557, 574, 585,
 590, 591, 592, 611, 639, 646
 Ks. myös Taivalkoski
 Puolanka 183, 506, 640
 Purmo 133
 Pyhäjoki 105, 123, 404, 481, 558, 595
 Pyhäjärvi O.l. 84
 Pyhäntä 411
 Ks. myös Piippola
 Pöytyä 547
 Raahe 123, 235, 354, 378, 518, 573
 Raippaluoto 39
 Rantsila 70, 239, 282, 361, 364
 Ranua ks. Pudasjärvi
 Rauma 570
 Rautalampi 117, 280, 321
 Rautio 522, 646
 Reisjärvi 3, 526
 Rovaniemi 73, 195, 338, 363, 416,
 504, 510, 563, 590, 598, 614, 629
 Ruotsinpyhtää 249
 Saarijärvi 127, 137, 454, 603
 Salla ks. Kuolajärvi

Saloinen 283, 518
 Sievi 126, 127, 214, 226, 228, 254,
 308, 318, 608
 Siikajoki 235, 406, 524
 Siipyy 46, 372
 Simo 96, 175, 224, 312, 341, 379,
 410, 529, 580, 601, 602, 632
 Sodankylä 78, 99, 184, 186, 277, 278,
 291, 328, 496, 521, 639
 Sotkamo 183, 300, 505
 Suomussalmi 467, 507
 Suonenjoki 285, 614
 Sysmä 5, 226, 269, 407, 588
 Säkylä 620
 Säräisniemi 394, 406
 Taipalsaari 108
 Taivalkoski 111, 179, 180, 392, 443,
 480, 507
 Tammela 269
 Tammisaari 24, 29, 470
 Tampere 26, 197, 251, 269, 419, 493
 Terijoki 94, 199, 330, 365
 Tervola 4, 57, 257, 350, 578
 Teuva 122, 161, 177, 212, 329, 487,
 502, 514
 Tohmajärvi 538
 Toholampi 254, 375, 402, 455
 Tornio 81, 115, 163, 378, 484, 590,
 629, 640
 Turku 408, 427, 538, 546, 547
 Turtola 148, 205, 338, 385, 430, 436,
 577, 600, 617, 639
 Tuusniemi 80, 284, 285
 Tuusula 40, 269
 Tyrnävä 109, 197, 202, 302, 361
 Tyrvää 408, 591
 Utajärvi 72, 88, 183, 262, 263, 292,
 505
 Utsjoki 93, 316, 646
 Uukuniemi 76, 556
 Uurainen 137
 Uusikaarlepyy 319

Uusikaupunki 58, 546
 Uusikirkko Viip.l. 188, 345, 451
 Vaasa 11, 197, 221, 488
 Valkeala 284
 Valkjärvi 43
 Vehmersalmi 274
 Veteli 254, 375
 Vihanti 145, 527
 Viipuri 5, 24, 76, 90, 197, 253, 275,
 331, 419, 420, 444, 511, 559
 Viitasaari 71, 330, 631, 639
 Vimpeli 124, 176
 Vähäkyrö 124, 500, 530, 636
 Värtsilä 18
 Ylikömminki 88, 170, 523, 594, 639
 Ylitornio 9, 148, 154, 187, 205, 385,
 421, 425, 436, 527, 563, 570, 585,
 589, 591, 595, 629
 Ylivieska 138, 226, 254, 282, 308,
 323, 333, 418, 575, 578
 Ähtävä 227, 383, 403, 497

Ruotsi

Alatornio-Haaparanta (Nedertorneå-
 Haparanda) 28, 38, 68, 119, 148,
 219, 353, 485, 486, 552, 579, 583,
 612, 622
 Hietaniemi 21, 35, 158, 192, 432,
 469, 572, 583
 Jellivaara (Gellivare) 13, 27, 44, 152,
 190, 222, 243, 303, 305, 336, 368,
 386, 482, 542, 597
 Jukkasjärvi 55, 56, 61, 81, 185, 310,
 342, 389, 399, 489, 568, 597, 637
 Ks. myös Vittanki
 Kaaresuvanto (Karesuando) 56, 207,
 304, 317, 358, 362, 395, 396, 397,
 398, 399, 400, 414, 468, 484, 536,
 642

Karunki (Karl Gustav) 35, 61, 79,
158, 232, 233, 298, 307, 432, 452,
485, 552,

Korpilompolo 98, 288, 377, 643

Luleå 49

Muonionalusta 191, 340, 503, 579

Nederkalix 87, 173, 258, 445, 539,
569, 622

Pajala 140, 160, 162, 166, 217, 376,
377, 466, 571, 623, 637

Ks. myös Täräntö

Täräntö (Tärendö) 234, 240, 288,
630

Vittanki 217, 259, 313, 339

Ylitornio (Övertorneå) 21, 36, 98,
107, 192, 265, 357, 433, 484, 485,
533, 565, 566, 582, 583, 643

Överkalix 35, 85, 86, 173

Muut 40, 49, 259, 574

Norja

338, 399, 406, 430, 432, 435, 469,
486, 505, 568, 582

Itä-Ruija (Østfinnmark) 16, 19, 28,
34, 38, 64, 79, 93, 118, 119, 167,
208, 247, 281, 307, 337, 343, 350,
352, 385, 452, 472, 494, 521, 543,
553, 554, 584, 641

Länsi-Ruija (Vestfinnmark) 6, 10,
22, 34, 54, 101, 102, 103, 132,
205, 207, 247, 252, 257, 265, 315,
325, 374, 379, 396, 423, 429, 508,
521, 533, 552, 641

Lyngenin seutu 89, 131, 136, 198,
207, 266, 358, 371, 396, 466, 484,
508, 607

Ofotenin ja Lofotenin seutu 6, 20, 33,
42, 55, 95, 135, 286, 287, 310,
327, 389

Amerikka

Amerikassa syntynyt 381

Suomesta Amerikkaan muuttaneet 4,
7, 17, 29, 48, 53, 58, 63, 84, 97,
99, 110, 141, 144, 147, 151, 165,
169, 179, 183, 189, 193, 199, 205,
231, 257, 263, 272, 276, 277, 294,
295, 302, 312, 314, 316, 321, 322,
324, 347, 350, 360, 361, 365, 369,
373, 375, 384, 387, 402, 418, 424,
426, 428, 430, 435, 436, 442, 447,
463, 483, 499, 507, 524, 525, 532,
544, 546, 547, 553, 554, 562, 573,
574, 578, 588, 606, 611, 613, 621,
627, 628

Ruotsista Amerikkaan muuttaneet 21,
38, 56, 68, 160, 357, 397, 400, 433,
469, 552

Norjasta Amerikkaan muuttaneet 54,
132, 198, 252, 265, 281, 352, 374,
429, 486, 582, 607

Amerikassa käyneet 36, 51, 72, 75,
82, 126, 146, 148, 159, 176, 209,
228, 232, 233, 303, 313, 318, 339,
340, 379, 386, 388, 395, 406, 432,
448, 452, 500, 503, 522, 620, 625,
636

Venäjä

Pietari 11, 18, 43, 94, 100, 171, 214,
216, 220, 230, 253, 289, 365, 465,
471, 515, 538, 546, 549, 561, 587,
608

Muut 167, 279, 284, 505

Viro

112, 168, 450, 537, 549, 634

DEUTSCHES NACHWORT

Biographia et bibliographia Laestadiana will die Forschung erleichtern, die sich auf Lars Levi Laestadius und den Laestadianismus erstreckt. Hierbei hat sich ja als besondere Schwierigkeit erwiesen, dass die laestadianische Bewegung in ihrer Tätigkeit ein grösseres Gebiet umfasst als irgend eine andere der skandinavischen Erweckungsbewegungen und dass es darum Schwierigkeiten bereitet, die nötigen Quellen festzustellen und zu finden.

Der Laestadianismus entstand um die Mitte des 19. Jahrhunderts und hatte als Ausgangspunkt die nördlichsten Kirchengemeinden in Schweden, den Wirkungskreis von Probst Laestadius (1800—1861). Die Bewegung fand sehr schnell Anhänger überall unter der finnischsprechenden Bevölkerung in Finnland, Schweden, Norwegen und Russland und kam mit den finnischen Emigranten auch nach Nord-Amerika. In geringerem Umfang fand sie Anhänger in den schwedisch- und norwegischsprachigen Kreisen. Gegen Ende des letzten Jahrhunderts verbreitete sich die Bewegung in geringem Masse in Estland sowie auch unter der russischsprechenden Bevölkerung von Petersburg. Nach dem zweiten Weltkriege machte sich der Einfluss des Laestadianismus* in einigem Umfange auch im Leben der ungarischen Kirche fühlbar.

Der Verbreitung der Bewegung entsprechend gibt es laestadianische Literatur in deutscher, lappischer, schwedischer, norwegischer, englischer, estnischer, ungarischer und russischer Sprache (Literatur über den Laestadianismus gibt es natürlich in noch viel mehr Sprachen). Die Prediger, die in dieser Matrikel erwähnt werden, stammen aus Finnland, Schweden, Norwegen, den Vereinigten Staaten von Amerika, aus Russland und aus Estland.

Mit Ausnahme von Amerika blieb der Laestadianismus treu im Kreise der Staatskirche. Die innere Tätigkeit der Bewegung, wie Wortverkündigung und Seelsorge, wird jedoch so gut wie völlig von Laien ausgeübt. Aus diesem Grunde haben die Laienprediger stets eine zentrale Stellung eingenommen.

Wie sich der Laestadianismus nie fest organisiert hat, so hat es für die Prediger nie eine geregelte Schulung und Ausbildung gegeben und sie erhielten auch keinen festen Lohn für ihre Tätigkeit. Zum grössten Teil waren (und sind) sie Bauern und Handwerker, die während ihrer freien Stunden als Prediger auftraten. Ihre Betätigungsgebiete und ihre Bedeutung sind darum auch sehr verschieden: einige haben durch Reisen und mittels Briefwechsel Wirkung im Kreise des ganzen Laestadianismusbereiches ausgeübt, andere wirkten auf einem viel mehr begrenzten Gebiete und recht viele nur im Bereiche des eigenen Dorfes.

Die Matrikel (Seiten 17—229) umfasst ein Verzeichnis der Laestadianismus-Prediger, über deren Tätigkeit im 19. Jahrhundert Angaben vorhanden sind. Über diese in Quellen verschiedener Art erwähnten Prediger bringt die Matrikel in erster Linie Personalien (Geburt, Wohnortveränderungen, Ehestand, Tod), weiterhin Angaben über verrichtete Aufgaben im Kreise der Kirchengemeinde und über soziale Vertrauensposten u.dgl. sowie auch Hinweise auf die geistliche Entwicklung und auf die Tätigkeit als Prediger. In bezug auf die schriftstellerische Tätigkeit erwähnt die Matrikel ausser den gedruckten Publikationen und Zeitschriftartikeln auch die in die laestadianischen Briefkollektionen aufgenommenen Briefe. Schliesslich erwähnt die Matrikel Kirchenarchive und die sonstigen Quellen sowie auch die Literatur, aus der die Angaben über die betreffende Person entnommen sind.

Matrikel B (Seiten 231—270) umfasst Angaben gleicher Art über die laestadianischen Pfarrer im 19. Jahrhundert sowie auch über einige andere Personen, die in der Bewegung eine zentrale Stellung eingenommen haben.

Die Bibliographie (Seiten 271—339) umfasst die Literatur bis zum Ende des Jahres 1966. Sie enthält ein Verzeichnis von den religiösen Publikationen von Laestadius und über ihre Übersetzungen, über die im eigenen laestadianischen Kreise zustandegekommene Literatur in möglichst vollkommener Form, und eine Auswahl der Literatur über Laestadius und den Laestadianismus.

Der Index der Bibliographie (Seiten 345—355) enthält Hinweise auf die Schriftsteller und auf die Titel der anonymen Werke. Diese Hinweise beziehen sich auch auf die wichtigsten Publikationen, die in der Matrikel erwähnt werden.

Das Ortschaftsverzeichnis der Matrikel (Seiten 356—360) enthält Hinweise auf die Prediger, die an den verschiedenen Orten geboren sind oder dort gewirkt haben.

SISÄLLYS

<i>Alkusana</i>	5
<i>Förord</i>	9
<i>Matrikkelin ja bibliografian laadinnassa noudatettuja periaatteita</i> . .	13
MATRIKKELI: 1800-LUVUN LESTADIOLAISIA SAARNAAJIA .	15
MATRIKKELI B: 1800-LUVUN LESTADIOLAISIA PAPPEJA JA EI-SAARNAAJIA	231
LESTADIOLAISUUDEN BIBLIOGRAFIA VUOTEEN 1966 . . .	271
I. <i>Lars Levi Laestadiuksen kirjoituksia</i>	273
II. <i>Laestadiusta koskevia julkaisuja</i>	279
III. <i>Lestadiolaisuutta koskevia julkaisuja</i>	287
1. Yleistä	287
2. Tausta ja Laestadiuksen aika	293
3. Poleemisia julkaisuja	295
4. Elämäkerrallisia julkaisuja	297
5. Eri paikkakuntien lestadiolaisuutta koskevia julkaisuja . .	300
Suomi	300
Ruotsi	303
Norja	305
Norja, Kautokeino	307
Amerikka	309
Muut maat	310

<i>IV. Lestadiolaisuuden hajaannuksiin ja eri ryhmien toimintaan</i>	
<i>liittyviä julkaisuja</i>	311
Vuosisadan vaihteen hajaannus	311
Vanhoillisuuden hajaannus 1934 ja 1960	312
Vanhoilliset	312
Uusheränteet	316
Esikois- eli länsilestadiolaiset	318
<i>V. Lestadiolaisia aikakauslehtiä</i>	320
<i>VI. Lestadiolaisia laulujulkaisuja</i>	324
<i>VII. Lestadiolaisia kirjejulkaisuja</i>	328
<i>VIII. Hartaus- ja opillisia julkaisuja</i>	329
<i>Valikoima lestadiolaisuutta koskevia laudatur- ja pastoraalikirjoituksia</i>	
<i>(painamattomia)</i>	337
<i>Kirje- ym kokoelmia</i>	340
<i>Lyhenteitä</i>	341
<i>Lestadiolaisuuden tärkeimmät ryhmät</i>	344
<i>Bibliografian hakemisto</i>	345
<i>Paikkakuntahakemisto</i>	356
<i>Deutsches Nachwort</i>	361

INNEHÅLL

<i>Förord</i>	9
<i>Förklaringar</i>	13
MATRIKEL: 1800-TALET'S LAESTADIANSKA PREDIKANTER .	15
MATRIKEL B: 1800-TALET'S LAESTADIANSKA PRÄSTER OCH ICKE-PREDIKANTER	231
BIBLIOGRAFI ÖVER LAESTADIANISMEN TILL ÅR 1966 . . .	271
I. <i>Lars Levi Laestadius skrifter</i>	273
II. <i>Publikationer rörande Laestadius</i>	279
III. <i>Publikationer rörande laestadianismen</i>	287
1. Allmänt	287
2. Publikationer om bakgrunden och Laestadius tid	293
3. Polemiska skrifter	295
4. Biografiska publikationer	297
5. Publikationer rörande laestadianismen på olika orter . . .	300
Finland	300
Sverige	303
Norge	305
Norge, Kautokeino	307
Amerika	309
Övriga länder	310

<i>IV. Publikationer rörande laestadianismens splittringar och de olika gruppernas verksamhet</i>	311
Splittringen under sekelskiftet	311
Splittringen inom gammallaestadianismen 1934 och 1960	312
Gammallaestadianismen	312
De nyväckta	316
De förstfödda l. västlaestadianerna	318
<i>V. Laestadianska tidskrifter</i>	320
<i>VI. Laestadianska sångpublikationer</i>	324
<i>VII. Laestadianska brevpublikationer</i>	328
<i>VIII. Andaktsskrifter och dogmatiska publikationer</i>	329
<i>Ett urval av laudatur- och pastoralavhandlingar rörande laestadianismen (otryckta)</i>	337
<i>Breusamlingar</i>	340
<i>Förkortningar</i>	341
<i>De viktigaste laestadianska grupperna</i>	344
<i>Register till bibliografin</i>	345
<i>Ortsregister till matrikeln</i>	356
<i>Deutsches Nachwort</i>	361

Lestadiolaisuuden tärkeimmät ryhmät:

Vanhoilliset

{SRK (Suomi; *SL, Pms*)
{Heidemanilaiset (Amerikka; *Rauhan tervehdys, Calumet*)

{Rauhan sana (Suomi: «pikkuesikoiset»; Ruotsi: itälestadiolaiset; *RS, ZM*)
{Altan ryhmä (Norja; *Sions blad*)
{Apostolis-luterilainen kirkkokunta (Amerikka; *KK, Calumet*)

Læstadianska missionsförbundet, Kalix (Ruotsi; *A och O*)

Elämän sana (ns. pappislinja; Suomi; *Elämän sana*)

Usheränneet

SLLH, nyk. Suomen lestadiolaisten lähetysyhdistysten keskusliitto (Suomi; *Kolk. 1900—1918, HÅ, VÅ*)

Kolkuttaja 1. Suomen laestadiolainen lähetysliitto (Suomi; *Kolkuttaja 1954—*)

(Narvalaisuus, jolla ei ollut omaa organisaatiota eikä äänenkannattajaa, on lähinnä uudenheräyksen lieveilmiö)

Esikoislestadiolaiset

(Ruotsi: länsilestadiolaiset; Suomi, Norja, Amerikka; *VLKYJ, Faders-rösten*)

Lyngenin suunta

(Junsan Erkin suunta 1. Erikiaanit; Norja; *Under vandrigen*)

Olen kiitollinen kaikista matrikkelin ja bibliografian
korjauksista ja täydennyksistä.

Pekka Raittila
Jyväskylä, Kesik. 35.

RAITTLA LESTADIOLAISUUDEN MATRIKKELI JA BIBLIOGRAFIA

Tärkeimmät lyhenteet:

<i>AS</i>	Armonsanoma
<i>ASL</i>	Amerikan suomalainen lehti
<i>AWK</i>	Aikakautemme vanhinten kirjoituksia
<i>Havas</i>	Wäinö Havas, Laestadiolaisuuden historia
<i>Hulkko</i>	Kullervo Hulkko, Minä lähetän teidät
<i>HÄ</i>	Huutavan ääni
<i>Ilmonen</i>	S. Ilmonen, Amerikan suomalaisten historia
<i>Johansson</i>	Gustaf Johansson, Laestadiolaisuus
<i>KK</i>	Kristillinen kuukauslehti
<i>Kolk.</i>	Kolkuttaja
<i>Laitinen</i>	Aatu Laitinen, Muistosanoja Lapin kristillisyydestä
<i>Miettinen</i>	Martti E. Miettinen, Lestadiolainen heräysliike I:1
<i>OL</i>	Oulun lehti
<i>OWS</i>	Oulun viikko-sanomia
<i>Pms</i>	Päivämies
<i>PS</i>	Pohjois-Suomi
<i>RS</i>	Rauhan sana
<i>Saarnivaara</i>	Uuras Saarnivaara, Amerikan lestadiolaisuuden eli apostolis-luterilaisuuden historia
<i>Sivertsen</i>	Dagmar Sivertsen, Læstadianismen i Norge
<i>SL</i>	Siionin lähetyslehti
<i>SS</i>	Sanomia Siionista
<i>SS Calumet</i>	Siionin sanomat, Calumet
<i>Val. krist. k.</i>	Valituita kristittyin kirjeitä, toim. A. Laitinen
<i>Wentin</i>	Erik Wentin, Læstadianismen i svenska Österbotten
<i>VLKYJ</i>	Wanhän-Laestadiolais-kristillisen-yhdistyksen julkaisu
<i>VA</i>	Vartijan ääni
<i>ZM</i>	Zions missionstidning
<i>*</i>	syntymäaika ja -paikka
<i>></i>	muuttanut paikkakunnalta toiselle; tai: mainitus* vuodesta lähtien
<i>∞</i>	aviopuoliso (vihkimisaika)
<i>†</i>	kuolinaika ja -paikka
<i>→</i>	katso
<i>KA</i>	kirkonarkisto
<i>KN</i>	kirkkoneuvosto
<i>OMA</i>	Oulun maakunta-arkisto
<i>pt.</i>	piispantarkastus
<i>s.</i>	sivu; tai: seuraava (esim.: s. 5 s. = sivut 5—6)
<i>SKHS</i>	Suomen kirkkohistoriallinen seura
<i>SLLH</i>	Suomen lähetysseuran laestadiolainen haaraosasto
<i>sm.</i>	saarnamatka
<i>SRK</i>	Suomen rauhanyhdistysten keskusyhdistys
<i>VA</i>	valtionarkisto
<i>vht</i>	vanhemmat
<i>vih.</i>	vihitty

XXVIII.	Juhlajulkaisu J. Gummerukselle ja M. Ruuthille	4:—
XXIX.	<i>Airas</i> , Kirkollista elämää ja hengellisiä liikkeitä Tornionjokilaakson alaosilla 1675—1809 (Loppuunmyyty)	
XXX.	<i>Jaakkola</i> , Vanhimmat historialliset kopiokirjamme	4:—
XXXI.	<i>Krook</i> , Väckelserörelserna i Österbottens svenska församlingar under 1800-talet	4:—
XXXII.	<i>Lehtonen</i> , Die livländische Kirchenordnung des Joh. Gezelius	3:—
XXXIII.	<i>Rinne</i> , Pyhä Henrik (Loppuunmyyty)	
XXXIV, XXXVI.	<i>Österbladh</i> , Pappissäätö Suomen valtiopäivillä 1809—1906 I—II (I 3:—, II 4:—)	7:—
XXXV, XXXVII.	<i>Jonas Lagus</i> , Brev och skrifter I—II à 2:—	4:—
XXXVIII: 1.	<i>Rosenqvist</i> , Det liturgiska arbetet i Finland I	3:—
XXXIX.	<i>Holmström</i> , Eerikki Eerikinpoika Sorolainen	2:50
XL.	<i>Hallio</i> , Suomalaisen virsikirjan virret (Suom. Kirj. Seura)	
XLI.	<i>Ur Alfr. Kihlman</i> s brevväxling	4:—
XLII.	<i>Björklund</i> , Suomen papisto 1800-luvulla	2:—
XLIII.	<i>Loimaranta</i> , Erikssonien mystillis-separatistinen liike (Loppuunmyyty)	
XLIV: 1—3.	<i>Gummerus</i> , Agricolan Rukouskirja I—III (I—II à 4:—, III 5:—)	13:—
XLV: 2.	<i>Maliniemi</i> , De Sancto Henrico II	5:—
XLVI.	Juhlakirja SKHS:n täyttäessä 50 v.	2:—
XLVII.	<i>Xenia Ruuthiana</i>	6:—
XLVIII.	<i>Newman</i> , Edvard Björkenheim I	4:—
XLIX.	<i>Krook</i> , Jonas Lagus (FSF)	
L: 1—3.	<i>Laestadius</i> , Dårhushjonet I—II à 5:—, III 15:—	25:—
51.	<i>Juva</i> , Suomen sivistyneistö uskonnollisen vapaamielisyiden murroksessa 1848—1869	4:—
52.	<i>Ramus virens</i> in honorem Aarno Maliniemi	6:—
53.	<i>Paunu</i> , Torsten Thure Renvall	4:—
54.	<i>Niemi</i> , Suomalaisen virsikirjan uudistaminen vuoden 1886 viralliseksi virsikirjaksi	3:50
55.	<i>Kansanaho</i> , Suomen ev.lut. kirkon itsehallinto	5:—
56.	<i>Novella plantatio</i> . Juhlakirja 1955	5:—
57.	<i>Juva</i> , Rajuilman alla (WSOY)	
58.	<i>Pirinen</i> , Turun tuomiokapituli keskiajan lopulla	7:—
59.	<i>Nokkala</i> , Tolstoilaisuus Suomessa (Tammi)	
60.	<i>Parvio</i> , Isaacus Rothovius	6:50
61.	<i>Juva</i> , Valtio Kirkosta kansankirkoksi (WSOY)	
62.	<i>Pirinen</i> , Turun tuomiokapituli uskonpuhdistuksen murroksessa	8:—
63.	<i>Näsman</i> , Baptismin i svenska Österbotten 1868—1905 (Loppuunmyyty)	
64.	<i>Lempiäinen</i> , Rippikäytäntö Suomen kirkossa uskonpuhdistuksesta 1600-luvun loppuun	9:—
65.	<i>Kuoppala</i> , Suomen papisto ja työväenkysymys 1863—1899	9:—
66.	<i>In arce et vigilia</i> . In honorem Ilmari Salomies	8:—
67: 1.	<i>Blomstedt—Matinolli</i> , Turun hiippakunnan paimenmuisto 1554—1809 (Ahlainen—Hailuoto)	5:—
68.	<i>Murtorinne</i> , Papisto ja esivalta routavuosina 1899—1906	9:—
69.	<i>Lempiäinen</i> , Kastekäytäntö Suomen kirkossa 1500- ja 1600-luvulla	
70.	<i>Parvio</i> , Canon Ecclesiasticus	10:—
71.	<i>Ojanen</i> , Kirkko ja kansanelämä Länsi-Hämeessä 1800-luvulla	10:—

72. *Laasonen*, Pohjois-Karjalan luterilainen kirkollinen kansankulttuuri 15:—
73. *Lempiäinen*, Piispan-rovastintarkastukset Suomessa ennen isoa vihaa
74. *Raittila*, Lestadiolaisuuden matrikkeli ja bibliografia

Näitä teoksia saadaan kirjakaupoista. Seuran jäsenet saavat julkaisut alennuksella. Kirjatilauksia ottaa vastaan Seuran sihteeri dos. Martti Parvio (Helsinki 34, Pyhän Laurintie 6 B), jolle myös jäseniksi pyrkivät voivat ilmoittautua.